III
20707

СТАРА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

1

АПОКРИФИ

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

СТАРА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

1

АПОКРИФИ

СТАРА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

В СЕДЕМ ТОМА

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:

Боньо Ст. Ангелов, Лиляна Грашева,
Петър Динеков, Климентина Иванова,
Стефан Кожухаров, Кую Куев,
Светлина Николова, Донка Петканова

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

III 20707 литер.

СТАРА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

ТОМ ПЪРВИ

АПОКРИФИ

СЪСТАВИТЕЛСТВО И РЕДАКЦИЯ
ДОНКА ПЕТКАНОВА

БАН
Институт за
литература
БИБЛИОТЕКА

СОФИЯ 1981

ПРОВЕРКА
2021
ПРОВЕРКА
2009 - 2010

III 20707
67119
81

© Издателство „Български писател", 1981
с/о Jusautor, Sofia

АПОКРИФНАТА ЛИТЕРАТУРА В БЪЛГАРИЯ

Апокрифната литература е мощна художествена стихия, която владее ума и сърцето на българина повече от девет столетия. В по-голямия си дял преводна по произход, тя така се вкоренява в българския живот, че става неделима част от българската средновековна литература и от народната ни култура.

Понятието апокриф не е жанрово понятие. То е свързано с историята на църквата и с канонизацията на „божествените" книги. Думата апокриф е гръцка и в прякото си значение означава „скрита", „тайна" книга. В езическия период и през ранното християнство (I—II в.) в понятието не се влага отрицателен смисъл. Апокрифи са книгите, написани с непознати писмени знаци, или религиозни творби, чийто произход се смята за божествен. Те са били достъпни само за жреци, които можели да ги разбират и правилно тълкуват. Всяка религиозна секта имала тайни книги, които обикновено строго се съхранявали.

С окончателната канонизация на библейските книги през християнската епоха понятието апокриф променя своето значение. Във Византия апокрифи започват да се наричат онези творби със старозаветна и новозаветна тематика, които остават *извън* състава на Стария и Новия завет и се смятат най-често за книги на еретиците. Според църквата канонизираните творби заедно с още девет, считани за полезни, старозаветни книги[1] съдържат „истината" за бога, света и историята, а писанията, които съществуват редом с тях, се обявяват за „лъжливи".

[1] Те са: Юдит, Естир, Мъдрост Соломонова, Мъдрост Сирахова, Товит, Ездра 4, трите книги Макавеи. Тези книги не влизат в еврейския канон, но са включени в гръцката Библия като препоръчителни за четене. По-късно католическата църква ги признава за канонични, поради което те се наричат второканонични. Протестантската църква не ги приема, смята ги за неканонични, затова ги нарича апокрифи.

Според официалното становище те не са стари, а са написани по-късно от еретици под името на апостоли и пророци, за да бъдат представени за верни. Те сеели „заблуждения", затова църквата започва да ги забранява. Стремежът да се разграничи ясно каноничната литература от „лъжливите" извънканонични книги води до възникването на поредица писмени документи — списъци (индекси). Някои индекси отбелязват само каноничните книги — всичко извън тях, третиращо същите проблеми и герои, е неистинско, апокрифно. Други индекси правят по-ясни разграничения. Това се налага от устойчивостта на апокрифната литература и от по-нататъшното ѝ развитие в средите на християнските ереси. Съставят се списъци в два дяла — канонични и апокрифни книги, или в три дяла — канонични, позволени и забранени. Такова разграничение се прави и в трудовете на църковни писатели, които изразяват отрицателното си отношение към несъгласните с канона творби. При отделни книги се проявява колебание: дали трябва да се признаят за канонични, или за апокрифни; те се обявяват за спорни. Такъв е случаят с признатия по-късно за каноничен Апокалипсис на Йоан.

Евсевий Кесарийски в „Църковна история" (340 г.) твърди, че по начина на изказ и по идейното им съдържание е ясно, че редица извънканонични книги са измислени от еретиците. Затова те не само трябва да се поставят между „неистинските писания, но трябва и да се отхвърлят като напълно безсмислени и безбожни"[1]. Евсевий има пред вид главно някои евангелия, приписвани на апостолите, и апостолските Деяния. Друг църковен писател — Атанасий Александрийски — в посланието си по случай Великден от 367 г., след като изрежда книгите на Новия завет, които са свети и никой няма право „нещо да добави към тях или нещо да отнеме от тях", се спира на онези неканонизирани библейски книги, които са полезни за четене, а след това говори за апокрифите. Без да ги изрежда, той заявява, че те били съчинени от еретиците и от тях са представени за стари и достоверни, за да „заблуждават невинните". Очевидно е, че през IV в. апокрифи се наричат извънканоничните творби с тематика и персонаж из Стария и Новия завет, които се разпространяват главно от еретиците и които църквата отрича като вредни измислици.

В т. н. Декретум Геласианум (VI в., смята се от южно-галски произход) дялът на апокрифните книги значително нараства в сравнение с по-ранните списъци. Освен извънканонични анонимни или лъжеподписани творби с библейска тематика, споменават се и имената на редица идеолози на различни ереси (например Арий, Македоний, Несторий и др.), чиито произведения се отричат. Към апокрифите са причислени още заклинания, свързани с името на Соломон, и апокрифни молитви

---

[1] Edgar Hennecke, Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung. 4 Auflage, hrg. von W. Schneemelcher. I. Bd. Evangelien. Tübingen 1968, S. 29—30.

(амулети). Всички тези книги и автори се изключват от римската църква и се предават на проклятие за вечни времена.[1] Същото нарастване на дяла на апокрифната книжнина забелязваме по-късно и в славянския свят. В т. н. Погодинов индекс, за който пак ще стане дума по-нататък, се цитира правило 59 от Лаодикийския събор, според което в богослужението трябва да имат място само „изправните книги на Стария и Новия завет". Духовник, който внася в църква „лъжеписани и неизправни" книги като свети, „да се отлъчи, а книгите да се изгорят". След това се изреждат „неизправните" книги. Между тях срещаме не само известни от по-ранните индекси старозаветни и новозаветни апокрифи, но и молитви против болести и жития на старохристиянски светци, според съставителя на индекса неверни. В по-късни списъци към апокрифите са присъединени и множество гадателни книги, които нямат нищо общо със съдържанието и жанровете на „библейските" апокрифи. Така във сферата на западната и на източната църква в кръга на апокрифната литература се включват най-разнообразни по жанр творби, като се изхожда от тяхното съдържание. Те се осъждат от гледището на канонизираната вече, „достоверна" литература. Така понятието апокриф става синоним на забранено от църквата, еретическо, лъжливо от позицията на уставното християнство, произведение. Днес в науката обикновено от апокрифната литература се изключват трудовете на известни водачи на ереси — те се разглеждат като лично творчество. Когато говорим за апокрифите във византийско-славянския свят, разбираме главно отречените анонимни и псевдонимни творби с библейска тематика, проблематика и персонаж и анонимните суеверно-гадателни книги.

Апокрифите през Средновековието са съставна част от литературите на всички християнски народи. Чрез Рим те се разпространяват в Западна Европа, чрез Византия — в Етиопия, Грузия, Армения, България, а предимно чрез България — в Сърбия, Румъния, Русия. Тази литература става интернационална и оставя своите следи и в други области на духовната култура — лично творчество, фолклор, изкуство.

Накратко историята на апокрифната литература е следната. Най-старите апокрифи възникват през II в. пр. н. е. — I в. от н. е. след установяването на еврейския канон. Те се появяват като литературна разработка и допълнение на Стария завет. Най-ранните новозаветни апокрифи се създават през II—III в. от н. е. също като разширение, допълнение, ново тълкуване на Новия завет. Голяма част от тези първи апокрифни книги възникват в средата на предхристиянски и ранно-християнски секти, имат претенцията за „истински" и се считат като тайни книги на еретиците (гностици, есеи, манихеи и др.). Макар че в индексите и в творбите на църковните писатели апокрифите минават за еретически, трябва да се предполага, че много от тях не са създадени

[1] Целият индекс у E. Hennecke, S. 21—24.

под влиянието на враждебна религиозна идеология, а са художествено творчество, призвано да запълни белите полета в каноничните книги или да представи библейската история по-подробно. В каквито и среди обаче да възникват апокрифите, при всички случаи те са извънредно интересни за читателя белетристични творби, които конкретно, картинно и внушително пресъздават моменти от живота на библейските герои или извънземното битие на човешката душа.

Най-ранните старозаветни и новозаветни апокрифи се създават на арамейски, коптски и гръцки език най-напред в Палестина, Сирия, Египет, след това във Византия. Византия обаче приема цялата извънканонична литература и я развива по-нататък. Старозаветните апокрифи, които не са възникнали в християнска среда, биват християнизирани, например „Книга за Енох". Творбите на апостолските деяния, които са обширни повести, се раздробяват на по-малки разкази, обработват се и се разпространяват самостоятелно. Отделни моменти от старите Деяния дават повод за възникване на нови апокрифи за апостолите. „Житие на апостол Петър" например има малко общо със старата повест „Деяние на апостол Петър". Или познатото нам „Деяние на апостол Тома" се различава съществено от старата повест за Тома — то е разработка със съкращения само на първия и втория подвиг от повестта. По подражание на ранната новозаветна апокалиптика, която пък е продължение на старозаветната, възникват византийски творби, които разгръщат по-детайлно темите за задгробния живот. По подобие на „Видение на апостол Павел" се появява „Ходене на Богородица по мъките", гдето вниманието е насочено само към ада и неговите наказания. Адът и раят се рисуват с нови хрумвания и идеи и по-късно през VIII—X в., когато на мястото на апостол Павел и Богородица се явяват обикновено монаси, а в ада се оказват хора, които те познават от земята. Към тези апокрифи ще отнесем „Слово за Анастасия черноризица", „Видение на отец Агапий" и др. Подема се и се развива формата на предсказанията, която показва бъдещия съд или съдбата на царствата и народите. Новите творби при промяна на героите и проникването на нови идеи запазват, общо взето, традиционните форми и изразните средства, установени в апокрифите до края на V в.

От всички славянски страни България възприема най-рано апокрифната литература пряко от Византия. Причините са известни. България първа влиза в тесни политически и културни отношения с Византия. Тя най-напред усвоява славянската писменост, съхранява я и става огнище на многообразна книжнина. За няколко десетилетия у нас се създава твърде широк кръг грамотни хора. Да си припомним, че само Климент обучава в Македония за седем години около 3 500 ученици, мнозина от които стават книжовници. Дори да приемем, че тази цифра е преувеличена в духа на агиографията, пак имаме основания да твърдим, че като учител Климент е развил широка просветителска дейност. А такава вършат и Наум, и Константин Преславски, и други не-

известни ученици на Методий, за които в най-старото житие на Наум се говори, без да се споменават имената им. В двете най-значителни български книжовни средища — Охрид и Преслав — възниква литература за нуждите на църковната практика, полемическа, философска и теоретическа литература за образованите люде, поезия, историческа и повествователна книжнина, която задоволява естетическите потребности на всички. Още в зората на славянската писмена култура в България апокрифната литература заема важно място в духовния живот на българина. Като време на нейното проникване се смята краят на IX — началото на X в. За това разполагаме със сигурни доказателства. В енциклопедически сборник от началото на X в., съставен по поръка на цар Симеон, но днес известен в препис, правен по нареждане на киевския княз Светослав (заради това наричан Светославов сборник, 1073 г.), е поместен индекс на каноничните, полезните и апокрифните книги. Той се приписва на Исидор Пелусиотски (V в.) и неговият гръцки оригинал е известен.[1] Тук в дяла на апокрифните книги са изредени 25 творби. Предполага се, че по времето на Симеон всички тези творби още не са преведени, а някои от тях и по-късно остават непреведени. Индексът не отразява действителния обем на известните в началото на X в. у нас апокрифни творби; той е едно предупреждение към книжовниците, ръководството, което да ги предпази от заблуждения при тяхната преводаческа работа. Фактът обаче, че се е наложило от най-авторитетно място да се вземат мерки срещу разпространението на отречената литература, вече е показателен. Това е знак, че с отделни свои творби апокрифната литература е позната на някои кръгове, че нейната поява поставя проблеми пред официалните власти. Днес не сме в състояние да посочим точно кои апокрифи са преведени на български в началото на X в., но съществуват свидетелства, че по това време в България има еретици — манихеи, които по всяка вероятност са си служили с апокрифни книги.

Със сигурност можем да твърдим, че до края на X в. голяма част от разпространяващата се на времето във Византия апокрифна книжнина е вече преведена. За това говорят архаичните елементи в езика на множество славянски апокрифи, които издават старинна българска основа. За това подсказва и ранната апокрифна традиция в творчеството на българските писатели — българският поп Йеремия в края на X в. се изявява като автор на апокрифи. Най-сетне за активното превеждане на апокрифи свидетелствува и Погодиновият индекс. Той се открива в номоканон от XIV в. — в сбирката на Погодин, но мнението на изследвачите е единодушно, че е съставен много по-рано. Предполага се, че произхожда от XI в. С основание можем да кажем дори, че той во-

---

[1] За този индекс и за славянските индекси от следващи векове вж. у Б. Ст. Ангелов. Списъкът на забравените книги в старобългарската литература. Изв. на Инст. за бълг. лит. кн. 1, 1952, с. 107—156.

ди началото си от първата половина на века. Настървението, с което се говори срещу „българския поп“ Йеремия, е голямо. Това показва, че на времето този писател е добре известен като име и е актуален.

В Погодиновия индекс са изброени 31 апкрифа. Между тях някои липсват в Исидоровия индекс: през V в. те още не са били създадени или не са популярни. Почти всички апокрифи, включени в индекса от неизвестния български автор, по негово време са били вече преведени и повечето от тях той е чел. Освен това нему е известно, че съществуват и други (след последния апокриф той пише „и много други“), които не изброява, понеже не ги познава. По-късно този индекс се редактира неведнъж, като се допълва с нови творби. Общо славянските списъци на забранените книги назовават около 120 апокрифа.[1] Извън индексите обаче остават още ред творби, които случайно са убегнали от вниманието на църковните книжовници или не са считани от тях за вредни и забранени. Докато на Запад по време на Ренесанса и Просвещението апокрифната книжнина постепенно изживява своето време, на Балканите, поради специфичните обществени и културни условия, обикновеният читател до края на XVIII в. (у нас и до по-късно време) продължава да живее с апокрифите. През XVII—XVIII в. българският книжовник се запознава чрез новогръцки печатни книги с нови редакции на византийски апокрифи. Народната дамаскинска книжнина изобилствува с такива творби.

Ако хвърлим общ поглед върху преведените и разпространяващи се в България апокрифи, трябва да кажем, че България приема предимно византийските редакции, обработки, варианти и новосъздадените във Византия апокрифи. Някои творби от ранните периоди от развитието на апокрифната литература, отбелязани в индексите от IV—V в. или открити в Египет и Азия, не са известни на българите. Например от многобройните евангелия, споменати в индексите и в трудовете на старите църковни писатели, са познати само няколко. Деянията на апостолите във вида, в който се разпространяват през III—V в., някои от тях съхранени в латински превод, у нас също не са познати.

В жанрово отношение апокрифите, схващани в широкия смисъл на думата, могат да се разделят на няколко групи. 1. Апокрифна художествена проза. Този дял е най-голям и с най-голямо културно значение, затова в настоящата статия имам пред вид главно него. 2. Апокрифна поезия — тя се свързва с имената на Давид и Соломон. В Българската книжнина апокрифните поетични творби не са популярни. 3. Послания — тук влизат писма на апостолите и на дру-

[1] А. И. Яцимирский. Библиографический обзор апокрифов в южнославянской и русской письменности. Петроград 1921, с. 32—63. Яцимирский разграничава 122 апокрифа. Някои от „заглавията“ в индексите обаче не са отделни апокрифи, а отбелязват важни моменти от съдържанието на вече споменатите творби.

ги известни личности, обявени от църквата за неверни, за късни преправки. В славянската книжнина те намират минимално разпространение. 4. Апокрифни молитви. Произходът им е езически или еврейски. Те имат връзка със старите заклинания на халдеите. Във формата, в която ги познаваме, идат главно чрез Византия и са силно християнизирани. В тях като действуващи лица се изявяват Богородица, Исус, апостолите, светците. Езическата основа на молитвите обаче ясно проличава. Те са тясно свързани с народните баяния. 5. Гадателни книги. Почиват на суеверия и на вярата, че може да се открият закони, по които да се предвиди бъдещето. Произходът на тези книги отвежда също в древността, но българите познават предимно византийските редакции от VII—X в. В някои гадателни книги може да се съзре намесата на славянски редактори. 6. Апокрифни въпроси и отговори. Те се опират на апокрифната художествена проза.

Обемът на преводната апокрифна литература в България е голям, а времето на разпространение — продължително. Затова, когато говорим за апокрифите през Средновековието, най-напред възниква въпросът как се разпространяват те. Нали са анатемосвани, изгаряни, по какви пътища достигат до читателя? Истина е, че индексите са категорични и единодушни по отношение на апокрифите — с тези лъжеписания еретиците заблуждават простите хора, затова не бива да се преписват, нито четат. Така е, но между църковните предписания и практиката има голяма разлика. Не е било възможно индексите да имат такова голямо количество преписи, че да достигнат до всеки манастир и всяко селище, до всеки преводач и преписвач. Мнозина книжовници, „подведени“ от библейската тематика на творбите, не са се съмнявали, че произведенията, които превеждат или преписват, са забранени. Онези, които не са имали високо образование, не са могли сами да различат позволеното от вредното, ортодоксалното от еретическото. Занимателните сюжети с напълно достойни за уважение герои са ги увличали и не са събуждали у тях подозрение, че в творбите се крие нещо опасно. Но не само това; както вече казах, голяма част от апокрифите достигат до нашите книжовници във византийски редакции и обработки, а някои са създадени през средновековието. Те, макар и да съдържат „осъдителна“ фантастика и в този смисъл продължават да са лъжливи, са очистени от явни еретически елементи и в такъв смисъл до голяма степен са „обезвредени“. Такива обработки, особено ако се свържат с името на известен писател, престават да се считат за апокрифни, като например Прохоровата редакция на „Деяние на апостол Йоан“. Други апокрифи по начало не са съдържали нещо определено противоцърковно, затова самата църква е била към тях снизходителна. Например „Протоевангелие на Яков“ е отбелязано в гръцкия Исидоров индекс, но в Погодиновия и в други славянски редакции на индекса от XV—XVI в. той отсъствува, при все че е преведен и е широко известен. Очевидно славянската църква не го е смятала за апокриф. Към ярко

еретическите творби, които открито противоречат на официалното християнско учение, църковните власти са били непримирими. Можем да бъдем сигурни, че наредбите в индексите са ставали реалност при богомилската литература, поради което от нея няма запазени паметници в България.

В разпространението на индексите в късно време има и голяма доза инерция, традиционализъм. В новогръцки печатни книги, в които се отричат апокрифи, виждаме поместени апокрифи. През XVII в. в новогръцката печатна книжнина апокрифната литература преживява своеобразно възраждане. Що се отнася за българския книжовник от XVIII в., който няма къде да получи сериозно богословско образование, авторитетът на една печатна книга е достатъчно голям той да приема апокрифите като равностойни творби с тези на известни писатели. При това съдържанието им, привлекателно и достъпно, е отговаряло напълно на просветителските им задачи сред „простите люде".

Така по различни причини на апокрифите се е осигурявало доста свободно разпространение. Те се събират в отделни книги — днес познаваме няколко сборника с апокрифи: Драголев сборник от XIII в. (сръбски правопис, но препис от български оригинал),[1] Тиквешки сборник[2], Панагюрски сборник от XVI в.[3] Известни са и сборници с апокрифни молитви, например № 273 от Народната библиотека в София. По-често обаче срещаме апокрифите в авторитетни за църквата книги, понякога в съжителство с творби на видни християнски писатели. Поставени там от неосведомени или толерантни книжовници, на тях е осигурен продължителен по-нататъшен живот. Под закрилата на „порядъчни" произведения или със значително променен и съгласуван с каноните облик, те безпрепятствено се преписват и обслужват поколения читатели. Апокрифни творби срещаме често в минеи — тук намират място разказите за подвизите на апостолите под форма на жития и помени; виждаме ги неведнаж в пролози, откриваме ги в Златоусти — тук някои апокрифи минават за хомилии; апокрифните молитви навлизат в требници и молитвеници наред с „истинските" молитви. Най-често срещаме апокрифите обаче в сборници със смесено съдържание. Основният критерий при съставянето на тези сборници е занимателността. Тук попадат всякакъв род творби, които задоволяват четивните интереси на средновековния човек. Тяхна среда на разпространение са всички социални слоеве, на практика те почти стоят извън контрола на висшите духовни власти.

За многостранно и плодотворно изучаване творбите на апокрифната художествена проза в науката се подлагат на различен тип класифи-

---

[1] Описание и издание на няколко слова П. С. попа Драгола. Споменик, V, 1890. Зборник

[2] Издаден от Н. Начов, Тиквешки ръкопис СбНУ, кн. 8 и кн. 9.

[3] Пази се от НБКМ под № 433, Б. Цонев, Опис I, с. 464—470.

жации. С оглед на персонажа и събитийността те могат да се класифицират така: 1. Старозаветни апокрифи (тук включваме всички творби, в които действуват старозаветни герои — Адам и Ева, Аврам, Мойсей, Давид и Соломон, пророците и др.); 2. Новозаветни апокрифи (в тях главни герои са тези от Новия завет — Христос, Богородица, апостолите); 3. Късни апокрифи, в които действуват извънбиблейски, неканонизирани лица (монах Козма, отец Агапий, Методий Патарски, монахиня Анастасия и др.). Тази класификация не е съвършена; тя носи известна условност, защото някои творби не могат да се поместят в нея. „Слово за честния кръст и двамата разбойници“ би трябвало да бъде новозаветен апокриф по белега „кръстно дърво“, свързано с Исус. Персонажът и събитията в този апокриф обаче са старозаветни, тъй като се говори за далечната история на дърветата, използувани по-късно за кръстове. Подобно нещо ще кажем и за българския апокриф „Тайна книга на богомилите“. Разговарящите лица (Исус и Иоан) са новозаветни, но част от въпросите и отговорите се отнасят за ранната библейска история. По тематика апокрифите още по-трудно се поддават на някаква стройна класификация. Темите често се преливат една в друга при смяна на действуващите лица, комбинират се най-причудливо, някои апокрифи засягат едновременно няколко теми.

В жанрово отношение апокрифната художествена проза познава разнообразни форми. Жанровото класифициране на творбите дава възможност да се изучи тяхната литературна специфика, но и тази класификация не може да претендира за абсолютност. Натъкваме се на форми, които мъчно се побират в някаква жанрова система, тъй като се явяват като изключения или представляват смесени форми. Например българският „Апокрифен летопис“ е съчетание на откровение с летопис; други апокрифи са спойка между разказ и послание. При това апокрифите във формално отношение не са устойчиви. Един и същ апокриф в различните му варианти може да се окаже в различни групи според обема му. При всичката подвижност на формите и условността на всяка класификация можем да набележим няколко характерни жанрови групи. Един типичен апокрифен вид е **виденията** (най-често се явява като апокалипсис-откровение). Това са пътувания в отвъдното, непознатото — небесата, ада и рая. Пътуването е представено като действително телесно пренасяне в друг свят или като временно отделяне на душата от тялото и преминаването ѝ в отвъдното. В този недостъпен за обикновения земен човек мир пътуват избраници — пророци, апостоли, Богородица, добродетелни монаси. Те „виждат“ тайни, които съществуват, но до които не всеки човек може да има достъп. Възнесеният обикновено бива развеждан от ангел, който му разяснява всичко. Най-често използуваният начин на изложение при виденията е „аз“ формата. Върналият се от далечно пътуване или дошлият на себе си след временно отлъчие на душата, прави изповед пред събратята си или пред синовете си. Една разновидност на виденията са **предсказанията**.

В тях са показани бъдните дни на света и на човечеството; избраното лице вижда бъдещето с духовните си очи или това бъдеще е разкрито от самия бог. Композиционното изграждане на предсказанията е най-разнообразно, неизвестните автори са търсили начини за силно въздействие. В извънредно популярния през Средновековието апокрифен апокалипсис на Йоан Богослов („Сказание на Йоан Богослов за пришествието господне на земята") картината на бъдещето е нарисувана чрез диалог между Йоан и господ. В друг популярен апокриф — „Епистолия за неделята" — съдбата на грешното човечество е показана в послание, изпратено от бога от небето. В него има последно предупреждение, закана.

Друг вид на апокрифната художествена проза е повестта, която най-често е „биографична". Творбите от този вид се различават от средновековните жития на официалната литература, затова и не ги наричам жития, макар някои от тях така да са озаглавени. В тях не са задължителни трите характерни за средновековната агиография части — увод, изложение на живота на героя в последователен ред и заключение. Риториката и панигеричният елемент са сведени до минимум, преобладава повествователното начало; разказът се гради върху събитието и диалога. Тези съчинения са опрени на легендарен материал и на свободната творческа измислица, те не могат да се използуват като исторически извори. За разлика от същинските жития, в тях „историческото зърно" почти отсъствува. Те обаче не бива да се нарекат фантастични или приключенски повести, понеже разказват за „исторически" (по понятията на разказвачите) лица; авторите имат претенцията, че разкриват действителни събития от техния живот. Такива „биографични" повести (от наше гледище едно условно определение) са били най-ранните обширни Деяния на апостолите — „Деяние на апостол Павел", „Деяние на апостол Тома" и др., които на български не са известни. Като биографична повест може да се определи и „Протоевангелие на Яков", в което се разказва за събития от преди раждането на Богородица до Витлеемското клане. В творбата действуват множество герои, изобилствуват подробности. Ако вземем като решаващ признак обема, като биографична повест ще определим и „Евангелие на Никодим", макар че то разказва за един сравнително кратък период от живота на Исус — съдебния процес, смъртта му и последвалите я събития. Тук вземат активно участие редица герои от различни среди, някои до известна степен дори индивидуализирани — Пилат, който се старае да бъде справедлив, да провери всичко добре, изпитва колебания, страхове; Исус с неговото спокойствие и увереност; еврейските първосвещеници с тяхното вечно недоверие; Йосиф, който с риск на живота си погребва Исус; бързоходецът, войници, разказвачът Никодим, народ. Процесът е проследен много подробно, като са разпитани различни среди.

Най-често разработван жанр в апокрифната литература е разка-

зъ т. Повествованието в апокрифните разкази се води като в класическия разказ в трето лице. Това са обикновено кратки творби, които се опитват да разрешат някакъв проблем, показват една или няколко интересни случки или чрез подбор примери доказват една идея. В разказа можем да разграничим разновидности, например разказ-хроника, като „Тивериадско море“, където накратко се проследява историята на света до погребването на Адам; биографичен разказ, в който на основата на „биографичен“ материал се разрешават философски и нравствени проблеми. В „Слово за силния Сампсон“ се показва женската невярност и засегнатото честолюбие. В „Сказание за Юда“ се доказва идеята за предопределението на съдбата.

* * *

Предложеният в този том избор от апокрифи показва какво представляват творбите на апокрифната художествена проза като литературно творчество. Това е безспорна религиозна белетристика, която в течение на много векове задържа вниманието на читателя със своята проблематика и занимателност, с необичайните образи и картини, с фантастиката си, с достъпността на изложението. Тук не е възможно да се впускам в подробен анализ на тази литература. Ще се задоволя да отбележа само някои нейни особености.

Като конкретни разработки на библейски сюжети и идеи, апокрифите се опират до голяма степен на митове, легенди и предания.[1] В тях се съзира влияние на древния източен и гръцки фолклор, а също така и на фолклора, битуващ през Средновековието във Византия. Навлезем ли в света на апокрифите, лъхва ни нещо познато, което до късно време се среща в творчеството на народите. Натъкваме се на поетически обяснения на природата (как са произлезли болестите — „Тивериадско море“; защо светлината на луната е бледа — „Откровение на Варух“ и др.); срещаме типичните за фолклора от дълбока древност превращения — ангелите и сам бог се явяват на хората като пътници, дяволът многократно се превъплъщава, от кръвта на апостол Петър пониква маслина и т. н. По своеобразен начин в апокрифите са интерпретирани приказни елементи — говорещи птици и растения, вълшебният пръстен на Соломон; тук се срещаме със странни същества, които може да роди само свободно, неограничено от догми, въображение; намират място фолклорни мотиви, някои от тях разработвани и в литературата — мотивът за кръвосмешението, вълшебната свирня на Давид, която разиграва животните, шестте златни косъма в косите на Сампсон, в които е скрита силата му, и др.

В извънканоничната апокрифна литература намира истински про-

[1] Подробно у Д. Петканова. Апокрифна литература и фолклор. София, 1978, гл. II.

стор и личната фантазия на незнайните творци. Тук всяка идея, всяка фигура от Библията получава конкретни очертания, придобива предместност и определеност, свойствени на въображението на децата и на фолклора. Като изхожда от мисълта на Исус от евангелието на Матей: „По-лесно е камила да мине през иглени уши, нежели богат да влезе в царството небесно“, авторът на „Деяние на Петър и Андрей“ разгръща любопитна картина с две групи действуващи лица. Една жива камила трябва да мине през истинска малка игла пред очите на всички, за да бъде доказана истинността на християнската вяра. Библейското: „И ще бъде страх и скърцане на зъби“ подтиква фантазията да нарисува най-разнообразни конкретни картини на човешкото страдание в ада, където грешните души се мъчат физически като живи хора, където има безброй жестоки, страшни наказания и мнозина от мъка наистина скърцат със зъби и стенат. Творците на различните апокрифи по различен начин отговарят на въпроса за „битието“ на душите в рая, но винаги с конкретни картини, изградени със земни елементи. Повечето си представят душите като хора, запазили на онзи свят своя телесен облик; там те ядат и пият, обитават прекрасни полета и градини („Книга за Енох“, „Видение на апостол Павел“ и др.). Друг автор вижда душите превърнати в разноцветни птички и гроздове („Видение на отец Агапий“).

Апокрифите несъмнено са привличали читателя и със своите идеи. Те поставят общочовешки проблеми от нравствен характер, засягат вечни теми и чувства. В тях се заговорва за мъката по дете (особено поетично е изразено това в „Протоевангелие на Яков“), доказва се женското коварство (в разказите за Соломон и др.); в „Слово за пророк Йеремия и поробването на Йерусалим“ се говори за мъката по родината, за верността към рода; в деянията на апостолите се налага не само идеята за силата на християнския бог, но преди всичко проблемът за верността, за човешката устойчивост и духовна сила. Една често срещана идея в ранните апокрифи е дуализмът. Той ясно е изразен в творби като „Тивериадско море“, „Слово за лъжливия Антихрист“, „Прение на Антихрист с Исус“. В тях са намерили израз възгледите на дуалистични ереси, но като краен резултат тук темата за борбата на бог с дявола за читателя от всички векове получава философски смисъл. Бог става символ на доброто начало, а дяволът — на измамата, властолюбието и завистта. Двете сили в света повеждат борба за власт над хората и вселената. В апокрифите се налага оптимизмът, вярата в надмогването на злото. Борбата между положителните и отрицателните сили завършва с победа на човеколюбеца-бог, по-силно е доброто начало. Това е светла философия за живота, която е крепяла винаги народите в борбата им за правда.

Друга обикната идея, разработвана картинно в апокрифите, е идеята за справедливостта. Всички апокрифи за рая и ада не са създадени само за да задоволят любопитството на човека, не са само опит по ху-

дожествен път да се надникне в тайните. Те преди всичко имат своя философия, идейна целенасоченост. Картините на ада или рая са образ- на разрабока на идеята за справедливостта, чрез тях се внушават морални норми; творбите целят възпитанието на обществото. След смърта всеки ще получи заслуженото — който е вършил добро — ще намери добро, а който зло — ще го постигне зло. Понятията за грях и добродетел се определят обикновено от християнските схващания и от изискванията на църквата, които обаче не са откъснати от живота, а до голяма степен обобщават общочовешки разбирания за морал. Да не следваш божиите заповеди, да не угаждаш богу, това означава да вършиш зло, да нарушаваш обществените норми. Затова в ада се оказват клеветниците, лицемерите, всякакъв род грабители, магьосниците, раздорниците, убийците, прелюбодейците, недобросъвестните духовници. Представителите на господствуващите класи не са пощадени; те се съдят наравно с всички. В ада често се оказват епископи, богати хора, дори царе; към бедните и измъчените в живота се изразява симпатия. Затова при апокрифите с основание говорим за прояви на критицизъм спрямо някои официално разпространявани идеи и за социални мотиви.

* * *

Много важен е въпросът за съдбата на апокрифите в България в течение на дълговековното им разпространение и ролята, която те играят в развитието на българската култура.

При редица апокрифи българските книжовници се проявяват като добросъвестни преводачи. Сравнението на славянските текстове на апокрифи със съответните им гръцки извори не установява съществени различия. Други апокрифи показват съкращения и частични промени. Днес обаче не сме в състояние да установим произхода на всички тези изменения и да определим степента на българската намеса, защото не всички гръцки варианти и редакции са запазени и трудно е да се реши въпросът за преките извори на преводите. Й. Иванов допуска известно богомилско участие в „Слово за Адам и Ева“ и в „Прение на Антихрист с Исус“.[1] В тях дяволът е представен като господар на земята — един характерен богомилски възглед. В най-стария превод на „Ходене на Богородица по мъките“ в ада са поставени и ония, които се кланят на лъжливи богове — Перун, Велес. Това са славянски езически божества, които само славянски книжовник би могъл да прибави. В други редакции на апокрифа този момент липсва. В някои преписи на „Епистолия за неделята“ от периода на османското владичество са добавени (или може би само по нов начин са редактирани съответни места в

[1] Й. Иванов. Богомилски книги и легенди, София, 1925, с. 207—227; 249—259.

оригинала) грехове, свързани пряко с бита на народа. Тежки наказания се предвещават за този, който преорава „чужда бразда", за този, който предава човека „в турски ръце", за жените, които не накърмяват сираче; тежко ще бъде на „кмета, който измъчва сироти", „на родителя, който не раздели справедливо имота си между синовете", на онзи, който сгрешава с кумица.[1]

По-важни в историко-литературен смисъл са не толкова частичните добавки или изменения в преводните текстове, правени у нас, колкото влиянието на апокрифната книжнина за възникване на нови български творби. След като апокрифната литература става в България популярна, появяват се автори, които въз основа на вече известните апокрифи започват да създават нови. Пръв от тях е поп Йеремия, живял през втората половина на X в. Като черпи материал от няколко различни апокрифа, някои днес неизвестни, той създава обширна повест за кръстното дърво[2], каквато в дотогавашната апокрифна литература няма. Написва и молитва срещу треска в духа на разпространяваните във византийската книжнина молитви, свързани с името на св. Сисиний. Дейността на Йеремия се прочува твърде много. Дори цариградският патриарх Сисиний (996—999) казвал в словата си: „Не ме мислете за онзи лъжлив Сисиний, за когото написа пророк Йеремия, за съблазън на неразумните" (Погодинов индекс). Друг един монах Атанасий Йерусалимски (може би живял през византийското робство) укорява в послание някой си Панко, който е чел „словото на презвитер Йеремия за честното дърво" и е проповядвал идеите му. От гледището на канона, мотивирайки се с църковните авторитети, Атанасий иска да докаже на Панко, че е чел „лъжливи басни."[3] Посланието говори за популярността на Йеремия и за отношението на начетените в богословието духовници към него.

Поп Йеремия не е единственият автор на апокрифни творби в България. Презвитер Козма свидетелствува, че някои монаси вършат „безумия": „изпращат всякакви разкази и книги, поръчвайки да бъдат разпространявани и в други страни, ако е възможно". Тези писания, осъдени от блюстителя на монашеския морал Козма, най-вероятно ще да са били апокрифи. Богомилите също са създавали част от своите творби въз основа на апокрифни съчинения. От богомилската литература е останала само „Тайна книга на еретиците", написана през XI или в началото на XII в. Както показаха изследванията, творбата се базира на материал, почерпан от известни на времето апокрифи: Апокрифен апокалипсис на Йоан Богослов, Откровение на Варух, Повест за

---

[1] Примерите са извлечени от сб. № 1081, XIX в., НБКМ и от сб. № 714, XVIII в., НБКМ.

[2] За поп Йеремия и творчеството му подробно у Е. Георгиев. Литература на изострени борби в средновековна България. София 1966, с. 202—233.

[3] Е. Георгиев. Пос. съч., с. 300—303.

кръстното дърво на Йеремия, Книга на Енох[1], „Тайна книга“ и по форма е повлияна от апокрифната литература. Като завършено цяло обаче творбата е нещо ново. Материалът е организиран и обяснен по такъв начин, че тя се превръща в ярък израз на богомилската идеология.

Така с делото на поп Йеремия и с богомилската книжнина в развитието на българската литература от X—XI в. се очертава едно *българско народно апокрифно направление*, което контрастира на цялата официална литература. То се засилва през XII—XIII в. и се проявява в основно обработване на апокрифни творби и в създаване на съвсем нови произведения с патриотични тенденции. Апокрифната по форма литература става изразителка на народностното патриотично съзнание.

Най-вероятно през XII в. се появява „Български апокрифен летопис“, чието начало се схожда с известния апокриф „Видение на пророк Исая“ и, по-точно, с неговата редакция „Видение на пророк Исая за последните времена“. След възнесението на Исая до седмото небе нашият автор се отклонява от апокрифа и върху народно-легендарна основа изгражда летописен разказ за българската история. За да пресъздаде картината на миналото, той използува предимно народни предания, понякога обаче отново апокрифи. В българската история няма цар Селевкий, но се среща в „Повест за кръстното дърво“; името е свързано със сирийската династия на Селевкидите. Навярно легендите за Самуил са се преплели с внушения, идещи от апокрифната литература. Някои сведения за Константин и Елена, взети от апокрифното им житие, са примесени с предания за съвременника на цар Петър Константин Багренородни. Независимо от многото исторически грешки, в литературно отношение творбата се явява извънредно интересен паметник. Както многократно са изтъквали нейните изследвачи, в нея е прокарана патриотична тенденция. Българските царе са показани от най-хубавите им страни, при това от едно народно гледище — те са строители, водят малко войни, вземат нищожни данъци, при някои има обилие на блага. Творбата отразява определено народностно съзнание и високо народностно самочувствие. Българският народ се сочи като богоизбран. Воден от възлюбления божи пророк, той заема земите, в които живее, и с бога напредва. Тази идея е била важна за българина през периода на византийското владичество, важна е била и след Освобождението на България, когато е трябвало да се укрепи държавата и църквата. На народа са били нужни морални устои и импулси за борба. Затова тя си пробива път в още ред творби от XII—XIII в. Може би в края на XII в., според други учени по-късно, някъде в Западна България е написано „Слово от Кирил Философ как покръсти българите“.[2] Съдър-

[1] Й. Иванов. Пос. съч., с. 68—72.

[2] Б. Ст. Ангелов. Из старата българска, руска и сръбска литература, ч. II. София 1967, с. 44—62 (там и библиография).

жанието на творбата стои твърде далеч от апокрифите, но автобиографичната форма на изложение е продиктувана от тях. Самата творба се разпространява в обкръжението на апокрифи — това е нейната естествена среда. Ако в Българския апокрифен летопис пророк Исая е подтикнат от бога да насели празната Карвунска земя с българи, тук бог подтиква Кирил Философ да намери българите и да им даде закон. Общата идея е еднаква, само лицето и целта са сменени. Гласът, който иде от бога, за да повели някому да извърши нещо, е често срещан елемент в апокрифите. Ето началото на „Видение на апостол Павел": „И дойде глас от небето, който ми каза..." Идеята за българския народ като богоизбран е най-ясно изразена в края на творбата: „Те [българите], каза господ, ще предадат на бога православната вяра и християнството."

От XIII в. произхожда една обработка-пророчество, известна под заглавието „Тълкувание Даниилово". В нея се говори за събития по българските земи и за „Каган Михаил", отъждествяван от някои учени с Борис-Михаил. За днешния читател този апокриф е твърде неясен, но за някогашните читатели навярно е имал по-дълбок смисъл; зад легендата са се криели известни за тях събития. Най-голям интерес обаче представляват апокрифните творби „Слово за Сивила"[1] и „Слово на нашия господ Исус Христос", които по всяка вероятност произхождат също от XIII в. Те имат някаква гръцка основа, едва ли са изцяло оригинални, но тази основа не ни е позната. Българската намеса в тях обаче е твърде чувствителна. Може да се говори за основни преработки, в резултат на които са се получили нови български апокрифи с патриотично звучене. И в двете творби на българския народ е отредено предно място и му е дадена бляскава характеристика. Никой народ не е по-положително представен от българския. В „Слово на нашия господ Исус Христос" е определено челно място и на българската книга. Най-сетне и в двете творби е посочена положителната роля, която българският народ има да играе. В „Слово за Сивила" се казва почти същото, което четем и в „Слово от Кирил Философ": „те ще предадат на бога правата вяра повече от всекиго на света".

Влиянието на апокрифите не засяга само народни анонимни автори, каквито са създателите на споменатите български творби от XII—XIII в. Те оказват известно въздействие и върху високо образовани писатели, които навярно са познавали индексите и са знаели кое е позволено и кое забранено. Тези писатели оценяват апокрифната литература преди всичко като източник на образи, като творчество със забележителна картинност и го използуват, за да направят творбите си по-интересни и богати. Един от първите български писатели, които обръщат поглед

---

[1] Повече за този апокриф у Е. Георгиев. Литературата на втората българска държава. Литературата на XIII в., София, 1977, с. 281—284.

към съкровищницата на апокрифната литература, е Климент Охридски. В своите слова за Йоан Кръстител той се опира отчасти на „Протоевангелие на Яков". Климент разказва, че когато майката на Йоан — Елисавета — бяга в планината, за да спаси детето си от сечта, започнала по заповед на Ирод, планината се разтворила и приютила бегълците. А когато Захарий, бащата на Йоан, бил убит, кръвта му, пролята в олтара, се превърнала в камък. Тези поетични и запомнящи се мотиви не се намират в евангелските книги. Откриваме ги единствено в апокрифната повест „Протоевангелие на Яков".

Един апокрифен мотив намира място и в „Пространно житие на Константин-Кирил". Тук впечатление прави епизодът за Соломоновата чаша и пророчеството Соломоново за Христа, който стои някак си изолиран от историческата основа на житието. Той има легендарен характер и се сближава с подобни апокрифни предания за Соломон. По книжовен или устен път този апокрифно-легендарен материал е станал известен на славянския автор, който чрез него възвеличава мъдростта на Константин, разчел непонятния за всички други надпис върху Соломоновата чаша.

Отгласи от апокрифната литература се усещат и в творчеството на патриарх Евтимий, в някои приписки на Владислав Граматик и най-вече у Григорий Цамблак.[1] Трудно е да се установи винаги точно дали те идат пряко от прочетени апокрифни творби, или чрез византийската литература. Според Яцимирски в празничните и похвалните слова на Цамблак се забелязват следите на „Палеята", на „Сказание на Афродитиана", на приписваните на Климент Римски творби (псевдоклиментините) и на други произведения. У него влиянието се изразява не в привличане на мотиви или в дословни заемки, а в стилно-художествено отношение. По подобие на апокрифите Цамблак използува свободно евангелския разказ, но без да влиза в противоречие с него. Апокрифите помагат на автора да изгради живи диалози и с помощта на отделни елементи да постигне поетичен израз.

Българските писатели естествено не са единствените, които като творци обръщат поглед към апокрифите. Примерите от византийската литература и от гръцката книжнина от периода на османското владичество са многобройни. Ще посоча само няколко творби, които са били известни на българския читател. През Средновековието у нас се разпространяват в български превод хрониките на Георги Амартол и на Йоан Зонара. В тях в съкратена форма се откриват няколко апокрифа, използувани като исторически извори, тъй както се използува и Библията. В обемистия сборник на Йоаникий Картанос „Цвят" от XVI в. в раздела на Новия завет са разказани епизоди от апокрифа „Детство Исусово". В края на XVI в. е преведен изцяло, а по-късно няколко пъ-

[1] Вж. А. И. Яцимирский. К истории апокрифов и легенд в южнославянской письменности, ИзвОРЯС, т. 14, 1910, кн. 2, с. 267—322.

ти частично, сборникът на Дамаскин Студит „Съкровище“ (Венеция, 1558). В словото за иконите се натъкваме на популярния апокрифен разказ за цар Абагар и Исус, който направил неръкотворен образ върху кърпа. От апокрифа е взето посланието на Абагар до Исус и отговорът на Исус. Най-разпространената Дамаскинова творба в България „Слово за второ пришествие“ се опира на една обработка на слово на Иполит Римски, в която широко са използувани апокрифни мотиви и образи.

Така българският читател в течение на много векове се среща със света на апокрифите не само пряко, но и чрез личното творчество на известни наши и гръцки писатели.

Западноевропейската литература също не остава чужда на влиянието на апокрифите. В немската религиозна епика през средните векове се откриват многобройни връзки с тях. Ред творби за детството на Исус почиват на материал от апокрифите „Протоевангелие на Яков“ и „Детство Исусово“. Едни представляват техни обработки, други се опират повече на народната проза, в която чрез проповедта и четивната литература навлизат апокрифни идеи и представи.[1] Ярък пример за връзка между апокрифно и лично творчество е „Божествена комедия“ на Данте. В нея оказва силно въздействие апокрифът „Видение Павлово“. Поетът се учи от него в тематично, композиционно и образно отношение, за да постави етични и обществено-политически проблеми на своето време. Той създава нова оригинална творба, в която християнската символика и християнските идеи се преплитат с нови хуманистични възгледи, творба, която отразява вълненията и размислите на един голям творец от предренесансова Италия.

Отделни апокрифни мотиви биват използувани в литературата до най-късно време, като се претворяват от съвсем ново философско гледище. Записът между Мефистофел и Фауст във великата творба на Гьоте ни насочва към стария, известен от апокрифите, мотив за Адамовия запис, широко проникнал във фолклора на много народи.

През Средновековието апокрифната литература играе значителна роля за формиране на народния мироглед. След официалното покръстване е трябвало езическата идеология да бъде заменена с християнска. Това естествено не е могло да стане изведнъж. Дълги години българинът се е наричал християнин, а всъщност е бил езичник. Езичеството не можа да бъде изкоренено от обичаите до най-късно време, но все пак с течение на времето християнството в значителна степен го измества. Народният мироглед през късното средновековие е една смесица от езичество и християнство. Християнството навлиза в съзнанието на народа и видоизменя мирогледа му чрез църковната проповед, чрез

[1] Вж. A. Masser, Bibel, Apokryphen und Legenden. Berlin, 1969.

творбите на църковните писатели и не на последно място чрез апокрифите. Като четиво старозаветните книги трудно са достигали до читателя. Общо взето, разполагаме с малко преписи на книги от Стария завет. По-разпространени са новозаветните книги, но и те са служили повече на свещениците, отколкото като четиво на грамотните хора. А апокрифите виждаме навсякъде; чрез сборници от разнообразен тип те са в обиход между духовни и светски лица, а в преразказ достигат и до неграмотните хора. В някои отношения те са оказвали по-голямо въздействие върху народното въображение, върху народния морал, върху формиране на нормите на поведение, отколкото библейските книги. Народните представи и вярвания за ада и рая, за господ и дявола, за човешката душа и природата имат много по-голяма близост с апокрифите, отколкото с каноничните книги. И това е естествено, защото в самите апокрифи намират място древни народни схващания и народен начин на мислене.

Влезли трайно в народното съзнание, станали убеждения, много апокрифни теми, образи и идеи заемат място в народното творчество, биват пресъздадени свободно в песни. А много четени или слушани апокрифи започват да се преразказват, фолклоризират се, апокрифните сюжети и мотиви се съчетават със сюжети и мотиви, дошли по други пътища, и се превръщат в приказки и народни легенди. Така през Средновековието възниква твърде богат фолклор, който пряко или косвено изхожда от апокрифната литература. Затова един голям проблем не само у нас, но и в други страни, където апокрифите се разпространяват, е проблемът за въздействието им върху фолклора. Апокрифната литература предлага на народния творец най-разнообразен материал, който бива подложен на по-нататъшна обработка. В ред случаи апокрифната основа ясно проличава (например в приказки за Адам и Ева, за Давид и Соломон). В други случаи народният творец използува и оригинално разработва само отделни мотиви или идеи от апокрифите. Те го подтикват, дават му творчески импулс да създаде нещо ново, в което да изрази възгледите си за добро и зло, да отрази своите интереси и мечти. Чрез мотива за цъфналата главня от апокрифите за Аврам и Лот народът се опитва да отговори на въпроса „кое е най-грешно на тоя свят", като развива мотива на битова основа. „Божа майка" от песните отново слиза в „долна земя" да обиди грешните души; грешните като в апокрифите горят в огън, но греховете стават по-земни, по-човешки, свързани с всекидневните отношения на хората. В някои от тези песни народният творец наказва богатите с глад и жажда — те гледат купищата сребро и злато и не могат нищо да си купят с тях, а възнаграждава бедните със сит и доволен живот, защото през земните си дни са жадували и гладували.[1] Така той разработва зае-

[1] Подробно у Цв. Вранска (Романска). Апокрифите за Богородица и българската народна песен. СбБАН, кн. XXXIV, София, 1940, с. 1—208.

тото от апокрифа „Ходене на Богородица по мъките“ в социален аспект.

Героите, навлезли във фолклора от апокрифите, още повече се онароднява; заетото се подчинява на законите на устното творчество. В песни и приказки заживяват нов живот образите на Аврам и Исак, на Исус и Богородица, на Сатанаил и арх. Михаил. В тяхното поведение битови черти се смесват с по-стари наследени представи. Някои от героите получават български имена — Исак например веднаж става „Исакчо“, на друго място „Първанчо“, на трето „Манолчо“. Божествените лица се свързват тясно с живота на хората от народа, с техните всекидневни грижи и радости.

Частица от апокрифите присъствува дори в живота на съвременния българин. Нямам пред вид някои песни с апокрифни мотиви, които още са живи редица села, нито придобитото знание за апокрифната литература в резултат на изучаването ѝ, а онези устойчиви фразеологически цялости в езика ни, формирали се неусетно под въздействието на литературата и фолклора. Ред образни изрази с преносно значение имат своя произход не в официалната книжнина, а тъкмо в апокрифите, например: „на седмото небе съм“, „ходене по мъките“, „дяволът се пукна“, „соломоновско решение“ и др.

С казаното не се изчерпва ролята на апокрифната литература в духовния живот на българина. Изкуството също не остава извън нейното въздействие. Като наблюдаваме стенната живопис по църкви и манастири, забелязваме, че редица сцени не са илюстрации на библейски книги, а имат други източници. Един от тях е апокрифната книжнина. Нейните идеи и образи проникват в живописта по различни пътища — пряко или посредством друг извор, който от своя страна е свързан с апокрифите (фолклорът и ерминиите). Често въздействието върху художника е комплексно, не може лесно да се установи доколко изображението е продиктувано от книжовен извор и доколко от фолклорен, докъде се намесва въображението на твореца и влиянието на действителността, в която той живее.

Ето една картина от гробищната църква на Рилския манастир от 1795 г.[1] В облаците е нарисувана Богородица, заобиколена от ангели и над нея надпис: „майката божия Богородица отива да види вечната мъка“. Темата не е застъпена в библейските книги, тя веднага ни отвежда към апокрифа „Ходене на Богородица по мъките“. Под един земен пласт са нарисувани пет кръга с мъченици. Картината не се схожда напълно с апокрифа, където е казано, че арх. Михаил заповядва да се „отвори ада“, но не се уточнява къде се намира този ад. В други апокрифи той е поставен на най-различно място, най-често на едно от небесата. Земната дълбина, в която се мъчат грешните, ни напомня

---

[1] Асен Василев. Социални и патриотични теми в старото българско изкуство. София, 1973, изобр. 1.

българските народни песни, в които е казано, че Богородица слиза „в долна земя“. Самите мъчения обаче са много близки до тези в апокрифа. В първия от кръговете мъже и жени горят в огън. На някои грешници се подават само главите, други са в огън до кръста. Огньове има във всички апокрифи, в които се говори за ада, но тези ни отвеждат конкретно към апокрифа за Богородица: „Там [в огнена река] имаше много мъже и жени. Едни бяха потопени до пояса, други до пазви, трети до шия, а други изцяло.“ Подобна картина има и във „Видение на ап. Павел“, а също така и в народни песни, възникнали под влияние на апокрифите. Вторият кръг е мрачен, фигурите едва личат и там се чете: „тъмнина“. Той отговаря на следния момент от апокрифа: „И видя пресветата на друго място много голяма тъмнина...“ В кръг с обсипани с червеи хора се чете надпис „червеи отровни“, а непосредствено под тях друг кръг, в който грешниците стискат ръце; надписът гласи: „скърцане със зъби“. Тези мъчения съвпадат със следния момент от апокрифа: „И непрестанно ги ядеше червей и скърцаха със зъби“. Още един кръг представя грешници в огън, хапани от змии. Това са според художника блудниците и прелюбодейците. Изображението не може конкретно да се свърже със съответен момент от апокрифа, макар че и там се срещат змии. Налице е една по-свободна разработка на апокрифни идеи или може би навеи от друг апокриф.

Какво представляват ерминиите? Те са ръководства по църковна живопис, опрени на опита на византийската живопис, на установените правила за изобразяване на лица и сцени. Българските ерминии са късни, те са преводи и обработки на гръцки ерминии.[1] Основният извор за идейното съдържание на картините в тях естествено си остават библейските книги, химнографията и църковната житийна литература. Възниква обаче въпросът дали само този кръг творби, а и ранните византийски художници, които стават законодатели в църковната живопис, дали винаги са следвали само канона? При конкретното претворяване на библейски лица, събития и живота на светците е играло роля личното разбиране, творческата фантазия, но също така и неканоничната извънбиблейска литература, както и народните жития. В описанието на картината на тема „изгарянето на Содом и Гомор“ в ерминията на Дичо Зограф се казва: „една от жените погледнала назад и се обърнала на камък; както бе изправена, така се вкамени“.[2] В една от фресите на Рилския манастир виждаме жената също така вкаменена, запазила формата си на човек.[3] В Библията не е точно така, тук се казва: „А Лотовата жена погледна назад и се превърна в солен стълб“ (Битие 19,26.). В апокрифите обаче тя се вкаменява — превръща се в

---

[1] Асен Василев. Ерминии. Технология и иконография. София, 1976, с. 29.

[2] Асен Василев. Ерминии... с. 47—48.

[3] Пак там, изобр. 5.

мрамор. Извънбиблейски елементи личат и в описанието на картините: „Пророк Илия бива прерязан с трион“ и „Изкушението на Христос от дявола“. В последното описание се казва между другото: „Дяволът пада надолу с главата...“ Всички елементи на идейната картина съвпадат точно с „Евангелие на Матей“, но този момент липсва. Навярно той иде по някакъв път от апокрифа „Прение на Антихрист с господа“, в който дяволът е обесен от Исус с главата надолу.

Повечето български художници от османското робство едва ли са имали ерминии; те са се учили един от друг и са приемали опита на предходните поколения живописци. Така били по-лесно подложени на въздействието на апокрифната литература, която е могла да им влияе чрез книжнината, чрез фолклора и чрез самата живопис. Един внимателен анализ ще покаже, че апокрифни елементи съществуват още в сцените „Въведение Богородично“, в обрисовката на архангел Михаил като душевадец, в наказанията при страшния съд, в изображението на Адам и Ева.

* * *

Дълговековното разпространение на апокрифната литература в България и нейното културно влияние оправдава научния интерес към нея. Пред българските учени — езиковеди, литературоведи, изкуствоведи — стоят за изследване редица конкретни въпроси. Но проучването и издаването на апокрифите, разпространени у нас, има значение не само с оглед на местната българска култура. Славянските апокрифи са от голяма важност и за византологията. В славянски преводи са опазени творби, варианти и редакции, чиито гръцки оригинали са изгубени. По този начин славянските апокрифи допълват известното в гръцки и латински версии и обогатяват представите за обема и характера на този род литература.

Отдавна е назрял моментът за издаване на сборник с апокрифи на съвременен български език. Тази литература, така популярна в България през Средновековието, е малко известна на днешния българин. А съществуват сборници с апокрифи, издадени с научна или с познавателна цел, на немски, италиански, френски, английски. Надявам се, че настоящият том с подбрани апокрифни творби ще събуди интереса на по-широк кръг учени към изследването на апокрифната книжнина, а на любознателния читател ще даде обща представа и знание за една немаловажна част от четивото на хората от Средновековието.

По-голямата част от предложените тук преводи се правят за пръв път. Ред апокрифи, печатани в учебни помагала в откъси, се явяват в цялостния си вид. В основата на тези нови преводи поставям определен препис, издаден или неиздаден, обикновено най-старият или най-пълният. При наличието на два или три варианта (или редакции) избирам най-значителния в литературно отношение или най-популярния сред бълга-

рите. В бележките към отделните творби обръщам внимание на редакциите и вариантите, за да се получи по-добра представа за богатството на апокрифната литература по съдържание, за активността на преводаческата работа, а също така да се дадат подтици за изследване живота на апокрифите у нас през вековете. Всеки втори превод, вариант или редакция предлага нови любопитни подробности, нови образи и обяснения, поставя интересни въпроси на превода. Една от задачите на бъдещите изследвания е да се установи кои варианти и редакции са първични и кои вторични, кои редакции възникват на славянска почва и кога.

Донка Петканова

АПОКРИФНА ХУДОЖЕСТВЕНА ПРОЗА

СТАРОЗАВЕТНИ АПОКРИФИ

Началото на света

ЗА ТИВЕРИАДСКОТО МОРЕ

1. Когато нямаше небе, нито земя, имаше само едно море Тивериадско, и то нямаше брегове. Слезе господ по въздуха на Тивериадското море и видя плаваща патица. Тази патица беше Сатанаил, обгърнат в морска пяна. И рече господ на Сатанаила, като че не го познаваше: „Кой си?“ Сатанаил каза: „Аз съм бог.“ — „А мене как ще наречеш?“ И Сатанаил отговори: „Ти си бог на боговете и господар на господарите.“ Ако Сатанаил не бе рекъл на господа тези думи, господ веднага би го премахнал от морето Тивериадско Господ рече: „Сатанаиле, гмурни се в морето и ми донеси земя и кремък!“ Сатанаил послуша господа, гмурна се в морето и изнесе земя и кремък. Господ взе земя и пясък, разсея ги по Тивериадското море и рече: „Да стане върху морето земя, дебела и широка!“ И взе господ от Сатанаила кремъка, преломи го на две и частта в дясната си ръка остави за себе си, а тази в лявата даде на Сатанаил. След това господ взе патерицата, започна да удря кремъка и рече: „Да излетят от този кремък ангели и архангели по мой образ и подобие и да бъдат безплътни!“ И започнаха да излитат от кремъка огнени сили. Така господ направи ангелите и архангелите и всичките девет чина. Сатанаил видя какво стори господ и почна да удря камъка, който господ му даде из лявата си ръка. И започнаха да излитат от Сатанаила неговите Сатанаилови ангели; създаде се голяма войска. Господ направи Сатанаил началник над всички ангелски степени и сам дойде в деветия чин.

2. Сатанаил видя, че те от бога произлязоха и че е славен от всички ангели, и науми да стане равен на бога. Той помисли в своята гордост: „Ще поставя престол на облаците и ще бъда подобен на вишния.“ А господ, знаейки неговата лукава мисъл, пожела да го изхвърли на земята с цялото му лукаво войнство. И изпрати господ Михаил при Сатанаила. Михаил отиде, но бе опален от Сатанаила и се върна при господа: „Направих това, което ми заповяда, но огън от Сатанаил ме обгори.“ Господ подстрига Михаил в монашество и му даде името Михаил, а Сатанаила нарече Сатана. Защото господ изпрати своя ангел и заповяда на Михаил да удари Сатанаил със скиптъра си и да го изхвърли на земята с всичкото му лукаво войнство. Господ отне от Сатанаила „ил“ и го даде на Михаил, с това Михаил бе наречен архангел,[1] а Сатанаил — Сатана. Господ изпрати Михаила при сатаната и още сатаната не бе допуснал Михаил до своя престол и беше поразен. Архангел Михаил дойде, удари със скиптъра сатаната и го захвърли на земята с цялото му войнство. И падаха три дни и три нощи като капки дъждовни. На третия ден бе свикан ангелски събор и господ постави архангел Михаил началник на всички ангелски сили. И проговориха ангелите и разказаха на бога къде се е спрял огънят: едни на планините, други в пропастите, трети летяха във въздуха, а други с ръце и крака плаваха в блатата.[2] Кой където се спря, там и до ден днешен пребивава.

3. След това бог създаде рая на изток и намисли да сътвори първия човек Адам. Той създаде тялото му от седем части: от земята — плътта, от камъка — костите, от морето — кръвта, от слънцето — очите, от облака — мисълта, от вятъра — диханието, от огъня — топлината. После господ отиде на небето при своя баща, за да вземе душата на Адама. Сатаната, като не знаеше какво да му направи, надупчи Адамовото тяло с пръстите си. И дойде бог при своето създание, при тялото Адамово, и го видя цялото надупчено. И рече господ: „О, дяволе, как си посмял така да направиш с моето създание?“ Дяволът отговори: „Господи, ако някой човек нещо го заболи, той тебе ще поменува.“ А господ запуши отвътре раните на Адам и оттогава се заченаха болестите. Така направи Сатанаил, че ако някой заболее, той да въздъхне: „Ох, ох, господи помилуй!“ Господ съживи Адама и му даде да владее в рая над всички птици, зверове и домашни животни. Но господ видя, че на Адам не му беше добре да живее сам в рая, и пожела да му съз-

даде съпруга. Той приспа Адам, извади от него едно ребро и му направи съпруга. И запита господ Адам: „Адаме, какво видя на сън?“ Адам рече: „Господи, видях апостол Петър, разпънат в Рим с главата надолу, апостол Павел в Дамаск, Йоан в Едеса, а тебе, господи, в Йерусалим, разпънат на кръст на Голгота и прободен с копие в ребрата.“

И насади Адам три дръвчета: едното дърво — негова част, второто дърво — Евина част, а по средата господнето дърво. Господ позволи на Адам да яде от всички дървета, само от едно не му разреши да яде. Заръча му: „Адаме, вкусиш ли от това дърво, ще умреш.“

4. В това време змията беше в рая от всички зверове най-почтена и красива. Излезе змията извън рая да се разходи. Сатанаил, който из начало ненавиждаше доброто на човешкия род, се превърна в червей, полази към змията и рече: „Змийо, изяж ме!“ Тя изяде червея и го внесе в рая. Змията се зави около забраненото дърво и сатаната започна да говори със змийските уста: „О, Ево, какво повели твоят бог да ядете?“ Ева рече: „Господ позволи да ядем от всички дървета, само от това дърво не ни позволи да ядем, за да не умрем.“ Сатаната рече: „Няма да умрете, но ще станете като богове, ще започнете да разпознавате доброто и злото.“ Тогава Ева взе от плода, яде и даде на Адама да яде. И Адам се оголи от бога-слово и видя своята срамота, взе три смокинови листа и си направи от тях риза, за да не вижда своята срамота, и се скри. Господ влезе и повика: „Адаме, Адаме, къде сте?“ Адам отговори: „Господи, съгреших, престъпих заповедта ти.“ И пак каза Адам: „Господи, жена ми ме измами.“ Господ рече на Ева: „Ти, окаяна, какво си направила!“ А Ева отговори: „Господи, змията ме прелъсти.“ И рече господ: „Ти, прелукава, какво си направила?“ Змията отговори: „Господи, дяволът ме измами.“ Тогава господ каза на Адам: „Отсега ти да добиваш своя хляб с пот на лицето си; ти, окаяна Ево, в мъка да раждаш деца, а ти, прелукава змийо, отсегна нататък на корема си да пълзиш до края на твоето съществуване на земята.“ И господ заповяда да бъдат изгонени Адам и Ева вън от рая. Тогава изпаднаха от рая две негови части — Адамовата част падна в река Ефрат[3], а Евината в река Тигър. Господнето дърво остана в рая.

5. Адам плака тридесет години. Господ видя сълзите Адамови и пожела да му прости; ако не бе праведен Адам, би погинал. Господ изпрати своя архангел Михаил да му заповяда да оре земята. И започна Адам да оре земята, и

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

дойде при него сатаната и рече на Адама: „Какво правиш?“ Адам отговори: „Ора земята.“ А сатаната рече: „Кой ти е наредил?“ Адам отговори: „Господ ми е заповядал.“ Сатаната рече: „Господни са небесата, а земята е моя. Ако искаш да ореш земята, дай ми собственоръчен запис за себе си и за целия твой род, който ще дойде след тебе.“ Адам рече: „Ако земята е твоя, и аз съм твой.“ И написа Адам запис за себе си и за целия род, който ще бъде след него и го даде на сатаната. Сатаната се зарадва и го занесе в ада. По този запис, от Адамовата смърт до Христовото разпятие, дяволът приемаше и изпращаше в ада както праведните, така и грешните.

6. Адам роди двама сина: Каин и Авел. Каин беше земеделец, а Авел овчар. Каин, като пренасяше жертва на бога от своя плод, първо сам вкуси. Бог се разгневи на Каина и не прие неговата жертва. След това Авел принесе от своите праведни стада. И бог обърна внимание на Авелова-та жертва. Каин се разгневи на брата си Авел и, не знаейки какво да прави, повика го да се разхождат из полето. А дяволът, който изначало ненавиждаше доброто на човешкия род, показа на Каин камък на полето и той уби своя брат Авел, а Адам видя своя син убит. Адам и Ева плакаха там над тялото Авелово. То лежеше на полето, а Адам и Ева плачеха непрестанно и не разумяваха какво да правят с него. Господ видя Адамовите сълзи и прати две гърлици, които летяха над тялото на Авел. Тогава едната птица падна мъртва на земята в планините, а другата летеше над нея. И положи я, разрови земята колкото можа с ноктите си, погреба я в земята и отлетя далеч. Адам и Ева като видяха това, направиха същото с Авеловото тяло — погребаха го в земята. Оттогава Адам и Ева престанаха да плачат по Авел. А след това бог даде на Адам на Авелово място сина му Сит. Изпрати господ писмо.

7. След като живя деветстотин и тридесет години, Адам се разболя, започна да го боли глава. Той изпрати малкия си син: „Иди, чедо, у дома, и ми донеси вейки от райското дърво в рая.“ Сит отиде и заплака край Едем. И ангелът го запита, като видя неговия плач. Сит рече: „Господарю, моят баща Адам боледува; поръча ми да му донеса вейки от райското дърво, а аз, господарю, не мога да вляза в рая.“ Ангелът господен му изнесе вейка от райското дърво. Сит тръгна с радост към своя баща Адам. Тогава сатаната срещна Сит и му рече: „Сите, къде си бил?“ Сит отговори: „Бях

в рая, нося вейка от райското дърво, баща ми е болен.“ Сатаната като чу, пожела да погуби Сит и Адам. Рече: „Сите, иди при река Ефрат и при река Тигър, там има дървета — частта на твоя баща, и частта на твоята майка; ти вземи от тия дървета, за да оздравее баща ти.“ А Сит, като не позна сатаната, послуша го, отиде при Ефрат река и видя до реката да лежат много вейки. Сит взе от всички части и отиде при своя баща; занесе му вейки от всички части. Адам ги взе от него, сплете венец и тогава умря и бе погребан с този венец. Сатаната взе душата на Адам и я отнесе според неговия запис в ада.[4]

СЛОВО ЗА АДАМ И ЕВА ОТ НАЧАЛОТО ДО СВЪРШЕКА

1. Преди да съгреши, Адам живееше в рая и имаше всичко, каквото поискаше, и всичко изпълняваше неговата воля — зверовете, животните и крилатите птици. По Адамово нареждане те ходеха, хранеха се и летяха. Без негова заповед не смееха нито да ходят, нито да лежат, нито нещо да ядат; също така и Ева.

А когато съгреши и престъпи господните заповеди, беше изгонен от рая. Адам взе жена си Ева, излезе и седна пред райските врата. Адам вида как ще роди Каин и брата му Авел, видя как Каин ще убие Авел и се наскърби много. Тогава архангел Михаил дойде при Адам и му рече: „Адаме, недей приказва, нито скърби, нито пък имай грижа в сърцето си за Каин.“ И тук пред Едем Адам прекара 18 години. Тук роди Каин и брата му Авела. [Като пораснаха][1], изпратиха ги при стадата в Кирно. Когато се навършиха 14 години, Адам повика жена си Ева и й рече: „Навършиха се 14 години и Каин е пролял кръвта на брата си, както е жестоко предречено. Да отидем да видим.“ Отидоха и намериха Авел, безмилостно убит от ръката на Каин. И рече господ на архангел Михаил: „Кажи на Адам да не упреква своя син Каин за това престъпление и да не скърби, но да го скрие в сърцето си. След това Ева ще роди син и ще го нарекат Сит.“ И Ева рече на Адам: „Аз родих син на мястото на Авел, когото брат му Каин уби. Ела, господарю мой, да възхвалим бога и да му пренесем жертва.“

2. Адам роди 30 сина и 30 дъщери. Той живя 930 години и заболя. Тогава извика с голям грас и рече: „Елате, мои чеда, при мене!“ Адам се изплаши много, защото не знаеше каква е болестта му. И събраха се чедата му. Син му Сит рече: „Татко, татко Адаме, каква е твоята болест?“ Адам отговори: „О, чедо мое, моята болест е неизличима.“ И децата му рекоха: „Татко, да не би да си спомняш райските блага, та затова така скърбиш?“ Сит рече: „Татко, аз ще отида с мама и ще донеса от рая, може би ще ти олекне!“ Адам запита: „О, чедо, та как ще влезеш в рая?“ Сит рече: „Татко, ще отида срещу рая, ще заплача с цялото си сърце; господ ще чуе и ще прати ангела и молитвата ти ще те излекува!“ Адам рече: „Сине, не така, не така, болен съм от коремна болест.“ А синът рече: „Каква е тази болест и как ти дойде?“ Адам отговори: „Бог създаде мене и майка ти, заради която ще умрем и всички вие ще умрете. Бог ни даде райската градина, но поради Ева я изгубихме. Тогава, когато наближаваше шестия час, Ева се поклони и видя дявола в ангелски образ, който ѝ подаде (плод) от дървото. И Ева престъпи заповедите на господа, яде от това, което ѝ даде змията.“ И Сит попита: „А кой научи змията?“ Адам отговори на сина си: „Дяволът се направи светъл като ангелски образ, дойде при змията и рече ѝ: „Ти си много мъдра, дай от това дърво на Ева да яде, а тя ще даде на Адам.“ Така и направи. И затова се предадохме на болест и смърт. Тогава господ дойде посред рая, постави господния престол и извика със страшен глас: „Адаме, Адаме, къде си?“ Аз рекох: „Гол съм, господи, не мога да изляза.“ А господ рече: „Никога така не си се крил от мене. Когато се криеш от мене, престъпил си заповедта ми, та затова ще умножа раните на тялото ти и сърцето ти ще боледува: първата болест е чревобол и глухота, а след това идват и всички други болести.“

3. Тогава Адам въздъхна дълбоко и рече на своите синове: „От тежка болест боледувам, чеда мои.“ Тогава Ева му рече с плач: „Господарю, стани и дай да си поделим болестта, защото ти боледуваш заради мене.“ А Адам рече на Ева: „Стани с моя син Сит и иди срещу рая с плач, посипи главата си с пръст, дано господ като чуе молитвата ти, да даде от дървото маслина, за да видя как ще успокои болестта ми.“ Ева стана със своя син и като се приближаваше до рая, тя видя голям звяр, наречен котур,[2] който подгони сина ѝ Сит, за да го изяде. Ева силно заплака и рече: „О, горко ми, мое сладко чедо, отсега до второто пришествие

всички ще ме проклинат, защото поради мене се размножиха всички злини.“ И тя завика с голям глас на звяра, казвайки: „О, звяр, не се ли боиш от иконата на божия и господен образ, та искаш да го изядеш? Как смееш да отвориш устата си срещу човека и да му показваш зъбите си? Нима не помниш как те храних със собствената си ръка?“ Тогава звярът ѝ рече: „О, Ево, отсега нататък ти нямаш власт над нас да ни заповядаш, защото от тебе започна злото. Как ти се осмели да отвориш уста и да ядеш от дървото, което ти забрани господ? Затова и аз искам да те убия и да изям чедата ти.“ Тогава Ева не отговори нищо. Сит рече на звяра: „Затвори устата си до съда, защото ти искаш да унищожиш божия образ. Заклинам те да лежиш винаги в леговището си.“ И така пребивава във вековете. И Сит дойде с майка си до рая, плачейки, ридаейки и викайки към бога, посипвайки главата си с пръст. Господ прати архангел Михаил, който рече на Сит: „Човече божи, върни се при своя баща, защото се е приближил денят на неговата смърт и няма лекарство.“ И му даде три клончета: бор, кедър и кипарис. Сит взе вклончетата и ги занесе на своя баща. Като ги видя Адам, въздъхна силно, уви си венец и го положи върху главата си.

4. Ева повика чедата и внуците си и им рече: „Чеда мои, ще ви разкажа как ни прелъсти врагът, за да не измами и вас във вярата ви. Адам пазеше зверовете от мъжки пол, а аз пазех зверовете от женски пол. Тогава дяволът влезе в тази страна, където бях аз, повика змията при себе си и я прати при мене. И дойде при мене ярко светъл, пеейки ангелска песен като ангел, и ми рече: „Ядете ли всичко хубаво?“ Аз рекох: „Господ ни рече да не ядем само от дървото, което е по средата на рая.“ Дяволът рече: „Много ви съжалявам, понеже нищо не разбирате. Казвам ви, че това дърво е по-хубаво от всички дървета и ако ядете от него, ще бъдете като богове и светли като ангели.“ И когато ядох от това дърво, очите ми се отвориха и видях, че съм гола. И заплаках за стореното. А дяволът стана невидим. Аз събрах листа и покрих срамотията си. Понеже раят беше разделен — едната половина на Адам, а другата половина на мене, — всички дървета, които бяха в моята половина, хвърлиха листата си, само смокинята не ги хвърли. Взех от листата, опасах се и отидох под дървото, от което ядох. И повиках със силен глас: „Адаме, Адаме, къде си? Ела при мене да ти разкажа чудо.“ Адам дойде при мене и аз отворих устата си, но дяволът говореше у мене

за дървото и за разума, за да яде и той. Адам яде и очите му се отвориха — и видя своята и моята голота и рече ми: „О, жено, какво ми стори и защо се отдалечихме от божията милост?“ Тогава чухме гласа на архангел Михаил, който призоваваше своите ангели с думите: „Господ казва: да отидем в рая, за да чуете присъдата: как е съгрешил Адам и как ще го съдя.“ И господ слезе на рамото на херувим и имаше множество ангели, пеещи нестихващо песен. А посред рая бе господният престол. Адамовите дървета цъфтяха с голям цвят, а дърветата откъм моята страна вехнеха и изгаряха. Господ повика Адам. Адам рече: „Господи, чух гласа ти, но се уплаших, понеже съм гол.“ А господ му отговори: „Кой ти каза, че си гол? Да не беше ял от дървото, както ти казах да не ядеш.“ Ангелите ни взеха и жестоко ни подгониха. Затова ни изгониха от рая. А ние се молихме, казвайки на ангелите: „Помолете се богу.“ И Адам рече: „Помилвай ни, владико, съгрешихме. Смили се, господи, над мене!“ И тогава ангелите биха Адам и го изгониха. Адам рече: „Помилвай ме, господи владико, дай ми храна, как ще живея аз?“ Ангелите ни изведоха от рая и го затвориха за нас. Тогава Адам викаше, като казваше: „Помилвай ме владико, дай ми благоухание, та когато поискам да пренеса богу жертва, да принеса кадило.“ Ангел Йона непрестанно се молеше, казвайки: „Помилвай, владико, своето първо творение!“ Господ попита своите ангели: „Справедливо ли е Адам да страда така, както му е отсъдено, или не е справедливо?“ А ангелите казваха непрестанно: „Справедлив е твоят съд, владико, наистина е справедлив.“ Тогава господ отпусна на Адам благоухание: Тамян, ладан[3] и ливан.

5. Седяхме пред райските врата, Адам плачеше, паднал с лице на земята, лежеше и ридаеше. И 7 дена нямаше какво да ядем. Огладняхме много. Аз, Ева, извиках силно: „Помилвай ме, господи, създателю, заради мене и Адам страда.“ И рекох на Адам: „Стани, господарю мой, да потърсим храна, защото духът ми отслабна; сърцето ми също отслабна.“ Тогава Адам ми рече: „Дойде ми на ум да те убия, но се боя, защото бог създаде твоя образ, защото се разкайваш и призоваваш бога. Затова моето сърце не се отстрани от тебе.“ Адам стана; обиколихме цялата земя и нищо не намерихме за ядене освен полска трева. И пак се върнахме към райските врата, молейки се: Помилвай, владико създателю, своето създание, дай ни да ядем. И молихме се непрестанно 15 дена. Тогава чухме архангела Миха-

ил и Йоил да се молят за нас. Господ заповяда на Йоил и взе седем дяла от рая и ни даде. Тогава господ рече: „Тръни и бодили да се раждат от работата на дланите ти, от потта си да се храниш, а жена ти да те гледа и да трепере.“ Архангел Михаил рече: „Господ каза на Адама: създадох жена ти не да ти заповядва, а да те слуша.“ Ангел Йоил пак рече на Адам: „И отдели домашните животни и всякакви вещи от летящите птици и пълзящите, дивото направи питомно и на всичко дай имена.“

6. И тъй Адам улови воловете и започна да оре, за да изкара прехраната си. Тогава дяволът дойде, застана [пред воловете] и не даде на Адам да работи. Рече му: „Моя е земята, а божии са небесата и раят! Ако искаш да си мой, обработвай земята, ако ли пък искаш да си на бога, върви в рая.“ Адам каза: „Небесата, земята и раят, и цялата вселена са на бога.“ Дяволът му рече: „Не ти позволявам да ореш земята, ако не ми дадеш запис, че си мой.“ Тогава Адам отговори: „Който е господар на земята, негов ще бъда аз и моята челяд.“ Дяволът се зарадва. Адам обаче знаеше, че господ ще слезе на земята, ще се облече в човешки образ и ще смаже дявола. А дяволът рече: „Дай ми сега своя запис.“ Адам написа: „Който е господар на земята, негов ще бъда аз и моята челяд.“[4]

7. Ева рече на Адам: „Стани, господарю, и се помоли на бога за всичко, за да ни избави от този дявол, защото всичко страда заради мене.“ Адам отговори: „О, Ево, понеже се разкайваш за греха, сърцето ми ще те чуе, защото господ те създаде от моите ребра. Да постим четиридесет дена, та дано господ да се смили над нас и да ни даде разум и живот.“ Аз рекох: „Господарю, ти пости 40 дена, а аз ще постя 44.“ И Адам рече: „Иди в реката, наречена Тигър, вземи голям камък и го подложи под нозете си и влез във водата и се облечи с вода, като с плащ чак до главата и моли в сърцето си бога, без да излезе дума из устата ти.“ Рекох: „Господарю, обръщам се към бога с цялото си сърце.“ Адам пък отиде в р. Йордан, влезе във водата и се потопи цял до косите на главата си, молейки се на бога. И тук слязоха ангели и всички неща, зверове, животни и пернати птици, и застанаха като стена при Адам, молейки се богу за него. Дяволът дойде при Ева с ангелско лице и светлина, пророни едри сълзи по земята, казвайки на Ева: „Ево, излез из водата, защото господ чу молитвите на молещите се за вас. Господ ме прати при тебе, за да излезеш

от водата.“ Ева позна, че е дяволът, и нищо не му отвърна. А като дойде Адам от Йордан, намери дяволските следи и се уплаши да не би Ева да е измамена. Когато видя Ева да стои във водата и да се моли, взе я и я изведе из водата. Тогава Адам каза на Ева: „Стани, излез и се помоли, докато предам духа си богу.“ Ева, като излезе, падна с лице на земята и се помоли на бога: „Съгреших, господи, съгреших, владико, пред твоите ангели и шестокрили серафими, съгреших пред твоя страшен престол, съгреших, господи, всеки грях е сторен заради мене.“

8. И дойде ангел господен при Ева и рече: „Стани, Ево, Адам излезе из тялото и духът му дойде при господа.“ Ева дойде при Адамовото тяло и видя златна кадилница и три горящи свещници, поддържани от светите ангели. И благоухание се възнесе до небесата. Поклони се пред ангелите и пред тялото, казвайки: „Светиньо на светините, владико, прости твоето създание, защото то е творение на твоята ръка!“ Ева видя големите чудеса, които стояха пред бога и плака от голям страх. Тя повика своя син Сит и му рече: „Остави тялото на баща си и ела да видиш чудо, каквото не е имало никога.“ А когато Сит дойде, майка му му рече: „Погледни към небето.“ Като погледна, той видя цялото войнство ангели да стоят пред престола и да се молят: „Помилвай, владико, светото създание!“ Тогава Сит рече на майка си: „Виж как слънцето и луната се покланят на престола, молейки се за моя баща Адам.“ А Ева рече: „Къде е тяхната светлина?“ Сит рече на майка си: „Когато архангел Михаил престана да се моли, замлъкнаха всичките ангелски сили пред господа и след това завикаха с голям глас, казвайки: „Благословена да е славата господня, за да се смили над своето създание Адам.“

9. Тогава дойдоха ангели, херувими и серафими, взеха Адамовото тяло и го положиха в блатото Герус.[5] А като го прославиха, умиха го три пъти. В третия час господ, седящ на престола, протегна ръка и прие Адам. Подаде го на архангел Михаил и му рече: „Внеси тялото му в рая! Духът му ще пребивава на третото небе, а тялото да пребива тук до моето възкресение“. Тогава архангелът взе Адам и го занесе там, гдето му заръча господ. Господ пак рече на архангела: „Влез в рая, вземи порфирена плащеница и покрий Адамовото тяло, вземи елей и го полей.“ И господ повика Адам и рече: „Адаме, Адаме, къде си?“ А тялото отговори: „Ето ме, господи.“ Господ рече: „Казах ти: от земя

си и в земята пак ще идеш; и на възкресение ще възкръснеш с целия човешки род.“ И прекръсти гроба на четирите страни, положи го в гроба, преля го и рече: „Твой от твоите ти се принася.“

10. Ева живя шест дена след Адам. Молейки се и плачейки, тя рече: „Господи боже, както си ме създал от Адамовото ребро, така да бъда и с него.“ И припадна на гърдите си, казвайки: „Боже, приеми духа ми!“ И тутакси предаде богу дух. Архангел Михаил дойде при Сит и го научи как да погребе майка си. И дойдоха трима ангели, взеха Евиното тяло и го погребаха там, гдето е Адамовото и на сина им Авел. Архангелът рече на Сит: „Така да погребваш всеки умиращ човек до възкресението.“ И пак му рече: „И на третия ден го поменете, също на двадесетия и на четиридесетия; всичко да бъде по реда, защото и ние ангелите се веселим с праведните души.“ Тогава архангел Йоил прослави бога с думите: „Свет, свет, свет, алилуя, свет е господ, изпълнил небето и земята със своята слава!“

СЛОВО ЗА ЛЪЖЛИВИЯ АНТИХРИСТ, БЕЗБОЖНИЯ САТАНАИЛ, КАК ГО ПЛЕНИ АРХАНГЕЛ МИХАИЛ, ВОЕВОДА НА ВСИЧКИ АНГЕЛИ

1. Господ наш Исус Христос, който е направил небето и земята и целия свят с едно слово, създаде и множество ангели и архангели и много оръжия във вишния Йерусалим, да слизат при тези, които са в божия свят и да бранят от лукавия човешкия род. След това господ взе земя и насади рай. И човека сътвори по свой образ, като взе пръст от земята. Заповяда му да владее в рая и да царува над всяко земно дихание. Сатанаил видя тогози човек, падна ничком на земята, обладан от зла мисъл и си рече: „Господ създаде от земна пръст човека и го постави над всички, вишният отец го прослави, а ангелските сили му се покланят. Аз не мога да го гледам, нито да му се поклоня. Но да събера своите сили, славата си и всички ангелски чинове — 40 хиляди, и да взема боготканата одежда, всечестния богопле-

тен венец и скиптъра на архангелските чинове. Наистина, всичко ще взема и ще изляза от небесата; ще поставя своя престол на небесните облаци и ще бъда подобен на вишния."

2. Това всичко като помисли, прелукавият Сатанаил подмами множество ангели и излезе от уредените седем небеса. Щом излезе, отвори небесните скривалища на вятъра и дъжда и проливаше вода по земята. И сътвори небеса, подобаващи нему, създаде мрачно слънце и мрачна луна и звезди без зрак. Тогава постави своя престол на небесните облаци и седна на престола си, обиколен с многобройни нечисти бесове, цялото негово войнство 40 хиляди.

3. А във висинето отецът свика своите четирима архангели, първи слуги на своя престол — страшния Михаил, и Гавриил, и Урил, и Рафаил. И рече им господ: „Виждате ли, мои ангели, как избяга прелукавият Сатанаил и как прелъсти множество ангели, които аз създадох чрез свети дух. Имах ги като свои небесни сили, а той ги примами, изведе ги във вечната тъма. Но аз ще създам избрани хора, които ще изпълнят моята воля — апостоли, пророци и мъченици. И ще ми бъдат като ангели, и ще умножа ангелското войнство стократно от ангелите, отпаднали от небето. Архистратизите рекоха: „Господи, докога лукавият ще съблазнява и ще мъчи човешкия род?" Господ отговори: „Ще взема 7-та част от света от 7-мия мир на вековете." Архангелите не разбраха словото господне и рекоха: „Разясни ни това, което ни каза." Господ рече: „Ще ви явя словото, като ви дам разум и истина, амин. Казвам ви, когато Сатанаил се съблазни и избяга, положи и болест в сътворения от пръст човек, когото аз създадох със своите ръце; но и той ще бъде част през второто мое пришествие. Тогава смъртта ще царува над всяко дихание по земята, над хората и животните, защото тогава всичко над всичките ще бъде Сатанаил със своето престъпление, тлен, жалост смъртна и власт Сатанаилова във вечната нощ на ада. И след това ще сътворя друг свят..., който ще бъде безсмъртен и безкраен. Там ще има радост и живот. Праведниците ще бъдат заедно с мен в царството небесно, а законопрестъпниците ще изпаднат." И чу се глас, който говореше: „Нечестивите няма да видят славата божия!" Архистратизите казаха: „Каквото искаш, можеш!"

4. И пак рече господ: „Архистратиже Гавриле, на те-

бе говоря, слез при долния мъчител да вземеш от него моята боготкана одежда и светлия венец, скиптъра на архангелските чинове и цялата слава, която той ми отне. Гавриил каза: „Този лукав Сатанаил прелъсти с хитростта си множество твои ангели. Заради това аз се боя да ида при него.“ Повелителят каза: „Чуй божията заповед!“ „Господи — отговори Гавриил, — знаеш, че още от началото на света беше нагласена тайната в тайнството и ти държиш в безсмъртната си ръка божественото дело, но нечистият дух ни надви със своето лукавство и днес, като привлече нечестиви сили, въстана срещу дивното божество. Господи, дължината му е сто лакти, ширината му петдесет лакти, устата му е като голяма яма, погледът му като змия и аспида и има три глави тази сатана. И смърт сее, скърца със зъбите си, заради това, владико, ще ме изплаши, затуй няма да се подчиня на твоята сила, прости своя раб.“ Господ му каза: „Бог е добър, Гавриле.“

5. Владетелят прости на Гавриил и отново рече на архангел Михаил: „Ти беше първи в царството на моя единороден син, на теб прилича, казвам, днес да слезеш при долния мъчител Антихриста, за да вземеш от него боготканата премяна, богоплетения венец, скиптъра на ангелските чинове, които ми откраднa. Отнеми му красотата и славата както прилича, та да познаят неговите слуги кой е господ.“ Архангел Михаил каза: „О, всесилни владико, знаеш, че тоя злоумен Сатанаил ще поиска да ме засрами, но аз не мога да престъпя твоята заповед и твоето добро, ще ида при долния мъчител. Побързай, господарю, и положи над главата ми своята пресвета десница и помощ. И моля ти се, господи, заради думите, които ще му кажа, да не ми се разсърдиш. Защото господ вижда хитриите на Сатанаил, всички негови ангели треперят от него. Ще подмамя неговия разум: ако не го излъжа, как ще го надвия?“ На това господ каза: „Ти иди, Михаиле мой, при долния мъчител, и ако му речеш лъжа, нека ти бъде тя благословена, за да го опленишь. Аз ще ти пратя слънце да ти помага, и ще го разпаля седем пъти повече от слънцето, що грее. То ще изгори планините, и хълмовете, и земята 8 лакти в дълбочина, и ще пресуши два дяла от морето. И ще излея своя гняв над тези противни синове и законопрестъпници.“ Архангелът запита: „Владико, а как ще мога аз да изтърпя горещината и гнева на твоята доброта?“ — „Михаиле, каза му господ, ти не се бой, аз ще спусна над главата ти студен облак.“ Тогава Михаил падна пред нозете владичини, а той простря пресве-

та ръка и я положи над главата Михаилова, за да посече той Антихристовата глава и неговата сила.

6. След като Михаил бе благословен от царя на владетелите, слезе на второто небе, взе своя смъртоносен меч и го наостри. И разпери своите криле — 40 лакти широки, и затръби с тръбата си. После трепна с крилата си и почна да слиза от небесните висини. От неговото слизане и от звука на крилата му небесата се разлюляха, земята се устраши, морето се отдръпна и бездънните глъбини се разтресоха. А Антихрист, който седеше на своя престол, се смути и рече: „Що би това, та земята днес се потресе? Какво стана, та морето побягна? Да не би горният отец да се е разгневил срещу нас; да не би сам да е тръгнал на бой?“ И като погледна небето с лукавите си очи, видя Михаил да слиза като огнена мълния и позна го по пресветлото му лице.

И рече Сатанаил на слугите си: „Михаил иде от небето, но не знам за добро ли или за зло. Да излезем да го посрещнем и да видим за каква работа иде при нас.“ И тръгна цялото негово войнство на среща с Михаила, но като видяха смъртоносния му меч, не посмяха да пристъпят към него. От звука на крилете му се разлюляха небесата, лукавите бесове бяха отблъснати на три поприща и паднаха по лицата си на земята. От това лукавият Сатанаил разбра, че за зло слиза Михаил при него. Тогава той взе огнения си меч, стрелите си и обтегна своя лък като за бран срещу Михаила. А Михаил стъпи на камък, слезе на земята и рече на земята: „Така говори господ: „Да застанем прилично, да стоим със страх.“ Тогава земята и всичко, що бе върху нея, се укроти. И настъпи тишина по Михаилово повеление.

7. Михаил погледна леденото небе и мрачното слънце, и бледия месец, и това всичко като видя, си рече: „Ще лъжа и ще го хваля.“ И каза: „О, силни, аз видях твоите добри дела и твоето изкуство, и твоите големи сили. Творенията ти са по-добре направени от тези на вишния бог. Ти готвиш срещу мен стрели и своя лък, и меч остриш, като за бой се тъкмиш срещу мене, но не е прилично тъй да правиш. Аз зная, че всеки цар се радва, като види да идва някой войн от чужди места или старейшина. Той му приготвя престол и трапеза и го целува. Аз съм избягал от бога, за да бъда с тебе, а ти готвиш стрели и меч срещу мене. Защото аз видях твоите добри и велики дела и твоето изкуство,

и видях небесата, украсени и утвърдени от твоята ръка, пре-
светлото слънце и сияещия месец, видях и красивите звезди
и виещия вятър. Познах твоята сила и заради това дойдох
при теб. Ако искаш, ще бъда неотстъпно с теб; след крат-
ко време всичките хиляди чинове ще ме последват и ще бъ-
дат с тебе тук." Тогава Сатанаил рече на своите слуги: „Рад-
вайте се днес, слуги мои, и веселете се! Радвай се и се ве-
сели, престоле мой, весели се и ти, държаво моя, защото Ми-
хаил дойде при нас и ни каза цялата истина — всички дру-
ги ангелски чинове ще дойдат при нас." После Сатанаил ре-
че на Михаила: „Радвай се и ти, прекрасни Михаиле, звез-
до светла, втори ще те поставя в моето войнство." И за-
повяда да поставят Михаила на втория престол, да седи до
него и да се държат за ръце.

8. По божие повеление се отвори вратата на слънцето и изгря горещо и палещо слънце. И почнаха да горят хълмовете, задимяха земята и антихристовите небеса. И всички негови слуги задимяха от слънчевия пек и легнаха като мъртви на земята. Слиса се Антихрист, но заради Михаила не смееше да признае колко му беше жега. А бог покри невидимо Михаил с облак. Тогава архангелът рече: „О, силни, какво да правим, щом слънцето така пече и ни гори? И земята задимя от голямата жега, а твоите слуги лежат като мъртви. Що да чиним, та да не погинем?" Сатанаил отговори: „Не бой се, Михаиле, не си ли разбрал с каква хитрост живея аз и моето ангелско войнство, не бой се от огъня, уповавай се на моя ум и на силата ми." „Ти си силен — каза му Михаил — не се боиш, но аз не мога да търпя тази горещина. Не виждаш ли, тъй като аз напуснах горния отец и дойдох при тебе, заради това ме пали огън." Сатанаил рече на Михаила: „Не бой се за нищо, аз зная голямо езеро, да отидем там да се окъпем и да се поразхладим, докато зайде слънцето, а сетне ще идем на изток и ще затворим вратата на слънцето, за да не може да ни грее."

Михаил като чу за езеро, много се зарадва, защото там щеше да оплени Сатанаила, и каза: „Силни, да идем при езерото!" Тогава Сатанаил се обърна към слугите си: „Пазете добре Михаила да не би с лукавство и с лъжа да ми отнеме добрите дарове и да ме стори грозен и безславен, та ако стане така, ще бъда за смях на слугите си. Моите ангели ще кажат, ето нашият княз обедня и стана пленник на Михаила. Аз съм господ, никой да не посмее да лукавствува." И като поведе слугите си, тръгнаха към езерото. По

лътя разговаряха за бога и как ще затворят пътя на слънцето. Михаил рече на Антихриста: „Господарю, да побързаме заради горещината, а после лесно щем стори това.“ Като достигнаха до езерото, Сатанаил каза на Михаила: „Влез да се прохладиш, а аз ще ти послугувам, защото си ми мил.“ На това Михаил отговори: „Робът не е по-голям от своя господар, ти си бил пръв на небето, ти и в глъбините пръв трябва да бъдеш. Аз не познавам дълбочината на езерото, боя се от морските зверове и от змея, който отецът създаде. А ти си силен и ще укротиш змея със своята сила. Тогава аз ще сляза, понеже така подобава да ти послугувам.“

9. Антихрист съблече дрехата си, венеца и цялата слава, която беше получил от божиите ангели, даде ги в ръцете на Михаил и му рече: „Да не се съблазниш!“ Тогава Михаил му отговори: „Тако ми твоята сила, у мен няма лукавство!“ Антихрист рече отново на слугите си: „Пазете Михаила добре“ — и влезе да се къпе в езерото. И като влезе, пак излезе и видя, че Михаил гледа нагоре към небето и се готви да хвръкне. Рече му: „Михаиле, не ми се кълни в моята сила, а се закълни във вишния отец, та да бъда безгрижен.“ Михаил видя, че не може да го излъже, та рече: „Тако ми твои сили, господарю, и на вишнего отца, у мене няма лукавство!“ Тогава Антихрист каза: „Няма лукавство у Михаила.“ И отхвърли грижа и страх, и трепна с нечестивите си криле, и слезе на дъното на езерото. Гръм и трясък се дигна във водата от спускането на лукавия, измряха много риби и зверове, земни и морски. Змеят чу силния гръм, усети Сатанаил, който слезе на дъното и се сплете с него: „Ти затри всички морски живини, иди на дъното на дълбочината, каквото търсих и намерих, искам да слезем до края на бездната.“

10. В това време Михаил се помоли на господа бога: „Вседържителю и вечни царю, създателю на огнените чинове и управителю на невидимите сили, никъде от никой човек невидян, бъди ми помощник. Ти, царю, който със своето желание низвергна мъчителя на земята, ти, всечестни владико, чуй ме в този час и увеличи тази глъбина колкото до небесата [та да не може Антихрист да излезе скоро из нея]. И спусни над мен своята пречиста десница, господи, да не ме хване тоз лукав бяс, да не се похвали с твоя архагел.“ Така като се помоли, Михаил стори страшен знак над езерото в името на небесния отец и го окова в лед. След

това трепна с крилата си и се възнесе до първото небе. Там го посрещна господ бог и му се зарадва. Рече му: „Радвай се, Михаиле, който носиш на своя своето!“ И архангелите извикаха с висок глас и рекоха: „Твой от твоите ти се прена-ся.“ Всички небесни сили разбраха, че Михаил е дошъл и извикаха единогласно: „Теб възпяваме, теб благославяме, владико, славим те, блага светлино, благодарим ти, господарю вседържителю, и молим ти се, боже наш!“ Земята и морето въздадоха хвала и поздрав на Михаил и велика слава, а бездната се разлюля.

11. Всичко това чу Сатанаил в дъното на водната бездна, разбра, че е опленен и много се разтревожи. Беше се борил три часа. И тогава отхвърли змеят от себе си на четири мили, излезе до повърхнината на езерото, и като намери небесния знак, уплаши се. Извика със силен глас: „Где сте, ангели мои?“ Но не чу глас от тях, беше ги изтребил Михаил. Лукавият сатана разбра, че господнето знамение му пречи да излезе, затова взе от езерото голям камък — дълъг 200 лакти и широк 100 лакти, удари камъка в твърдината с беззаконната си глава и го отхвърли от езерото на пет поприща от мястото. При онова езеро имаше планина и планината се нарече Тадера, та до днес.

Лукавият Сатанаил излезе и намери своето войнство избито, всички лежащи мъртви. Той извика: „О, тежко ми! Изгубих всичките си сили и надежда изгубих!“ И скръцна със зъби, и трепна с крилете си, стигна до третото небе и хвана Михаила за стъпалото и за дясната ръка с лукавата си десница. И като стисна Михаил за стъпалото, улови и светата боготкана одежда. Тогава Михаил извика с голям глас и рече: „Погледни, владико, своя раб и запази твоя настоятел; простри ръката си, защото съм притиснат от лукавия; хвана ме за лявата нога и ме улови за божествената премяна. Слез, господарю, пипна ме лукавият, не оставяй своя раб, ще загина!“ Владетелят на висините каза на великия ангел: „Михаиле, не бой се, вземи своя меч и му порази зрението.“ Тогава Михаил рече: „Господи, дай ми власт окончателно да го погубя, та никога вече да не посмее да излезе срещу нас!“ Но господ му рече: „Не, недей, Михаиле, а направи както ти казах. Дванадесет сили съм му дал, отначало му отнеми петте сили, а му остави 7.“ Тогава архангелът взе своя смъртоносен меч и удари Сатанаила по връх глава. И отслабна безсрамният и отиде в пропастта посрамен, оголен и ограбен, както му приличаше. Михаил

предаде боготканата дреха, неувяхващия венец и скиптъра на ангелските чинове в божиите ръце.

Така направи Михаил, защото бог не му позволи да погуби Сатанаила до край. И дойдоха при архистратиг Михаил всечестните първи власти и престоли господни, херувими и много серафими и многообразни ангелски легиони, цялото войнство на небесния Йерусалим. Дойдоха да видят Михаила, да познаят войника и радваха се. Като дойдоха, видяха неговото посърнало лице като от зной. И му въздадоха хвала и голяма радост. На нашия бог слава во веки!

Видения из небесата

КНИГА ЗА СВЕТИТЕ ТАЙНИ ЕНОХОВИ

1. В онова време, рече Енох, когато навърших 165 години, роди ми се син на име Матусал. След това живях 200 години и събраха се всичко 325 години от живота ми. В първия месец, в определен ден, в първия ден на първия месец, аз, Енох, бях сам в своя дом и почивах на одъра си. Когато спях, голяма скръб обхвана сърцето ми и реках: „Ето, очите ми плачат, какво ли ще ми се случи?“ И явиха ми се двама преголеми мъже, каквито никога не бях виждал на земята. Лицата им бяха светли като слънце, очите им горящи като свещи, а из устата им излизаше огън. Облеклото им бе като пяна, а тялото им с много багри. Крилете им бяха по-светли от златото, а ръцете им по-бели от снега. Те застанаха при одъра до главата ми и ме повикаха на име. Аз се събудих от своя сън и явно видях стоящите пред мене мъже. Погледнах ги, поклоних им се и се ужасих, а лицето ми се озари от страх. И рекоха ми мъжете: „Дерзай, Еноше, не бой се! Вечният господ ни прати при тебе. Ето още днес ти ще се възнесеш заедно с нас на небето. Кажи на своите синове и на домочадието си какво да правят без тебе на земята в къщата ти; и никой да не те търси, докато господ не те върне при тях.“ Като ги изслушах, бързо излязох от къщата си и затворих вратите, както ми рекоха. И повиках синовете си Метусалам, Регим и Гаидат и им разказах какво ми говориха тези мъже.

2. Послушайте, чеда мои, не зная къде отивам и какво

ще ме срещне. Сега, чеда мои, не се отклонявайте от бога; ходете пред божието лице и изпълнявайте заповедите му; не пренебрегвайте молитвите за вашето спасение, за да не спре господ плода на вашия труд. Не лишавайте господа от дарове, защото и той не лишава ония, които събират съкровища и поднасят дарове. Благославяйте господа с първенците на стадото и първенците на вашата младост, за да бъдете и вие благословени во веки. Не се отклонявайте от господа и не се покланяйте на лъжливи богове — на богове, които не са създали нито небесата, нито земята, нито пък други твари, защото те и ония, които им се покланят, ще загинат. Нека господ да укрепи вашите сърца в своя страх. А сега, чеда мои, никой да не ме търси, докато господ не ме върне при вас.

3. Когато говорех на синовете си, ония мъже ме повикаха, взеха ме на крилете си, възнесоха ме на първото небе и ме поставиха на облаци, които тръгнаха. И по-горе видях въздух, а още по-горе видях аер; и ме поставиха на първото небе. Показаха ми море, по-голямо от земното. После доведоха пред мене старейшините и първенците на звездните чинове и ми показаха двеста ангели, които владеят звездите и небесата и които летят с крилете си и обикалят всички планети. И тук съгледах снежни и ледени пазилища и ангелите, които държат тези страшни пазилища и скривалищата на облаците, откъдето те излизат и влизат. Показаха ми скривалищата на росата и маслина, чийто образ бе много по-голям от всеки цвят на земята. Видях и ангели, които пазеха скривалищата и които ги отварят и затварят.

4. И взеха ме тези мъже и ме възнесоха на второто небе. Посочиха ми и видях тъмнина, по-голяма от земната; тук съгледах и висящи на вериги блудници, чакащи страшния съд. Тия ангели бяха по-тъмнозрачни от земната тъмнина и през всички часове пораждаха плач. И запитах мъжете, които бяха с мене: „Защо се мъчат тези непрестанно?“ А мъжете ми отговориха: „Тези са отстъпници господни, които не изпълняваха божиите заповеди, а вървяха по своята воля и отстъпиха заедно със своя княз. Те са поставени на петото небе.“ И нажалих се много за тях, а ангелите ми се поклониха и ми рекоха: „Човече божи, помоли се за нас на господа!“ Аз им отговорих, като рекох: „Та кой съм аз! Аз съм смъртен човек, но нека се помоля за ангелите. Кой знае къде отивам аз и какво ще ме срещне или пък кой ще се помоли за мене.“

5. И взеха ме оттам мъжете и ме възнесоха на третото небе и ме поставиха сред рая. И това място е неизразимо хубаво. Видях всякакви прекрасни дървета и техните зрели и ароматни плодове; и всички донесени ястия благоухаеха; и в средата бе дървото на живота — на онова място, гдето господ почива, когато слиза в рая. По своята красота и благоухание това дърво е неизразимо хубаво и по-прекрасно от всички съществуващи твари; отвред то е златовидно и червено, и огнезрачно, и покрива целия рай. То съчетава качествата на всички дървета и на всички плодове. Коренът му е в рая при земния изход. А раят е между тлението и нетлението. От него изтичат два извора: от единия извира мед и мляко, а от другия — елей и вино. Те се разделят на четири части и като текат тихо, спускат се в Едемския рай между тлението и нетлението; и минават от другата страна, и се разделят на 40 части, и се разливат по земята; и пак се връщат, както останалите въздушни стихии. Тук няма безплодно дърво, а всяко дърво ражда богато. Цялото това място е благословено; и триста много светли ангели, които пазят рая, с непрестанен глас и с мелодичното си пение цял ден служат на бога. И рекох: „Колко хубаво е това място!“ И двамата мъже ми рекоха: „Еноше, това място е приготвено за праведниците, които са претърпели всевъзможни беди в своя живот; когато озлобявали душите им, те са обръщали очите си от неправдата и са давали справедлива присъда. На гладните са давали хляб, обличали са голите, падналите са вдигали, помагали са на оскърбените и на сираците; те ходят без порок пред лицето господне и единствено нему служат. За тях е приготвено това място за вечно наследство.“ Двамата мъже ме заведоха на северната страна и тук ми показаха много страшно място, гдето има люти мъки: дълбока тъмнина и тъмна мъгла и никаква светлина. Там гореше мрачен огън и огнена река течеше по цялото това място. От една страна огън, а от друга — студен лед, гори и мрази. Видях и страшна тъмница и мрачни и безмилостни ангели, носещи нечувано оръжие, които безмилостно мъчеха. И рекох: „Горко, горко! Колко страшно е това място!“ И двамата мъже ми рекоха: „Еноше, това място е приготвено за ония, които не почитат бога, които правят на земята зло, магии, баяния, бесовски гадания; които се хвалят със своите лоши деяния; които, окаяници, крадат човешки души, притискат бедните и вземат имота им и сами богатеят от чуждия имот; които могат да наситят гладните, а ги уморяват от глад; които могат да облекат голите, а ги оставят голи; които не познават своя тво-

рец, а се покланят на бездушни и суетни богове; които правят идоли и се покланят на мръсното творение на ръката. За всички тези е отредено това именно място за вечно достояние.

6. И взеха ме онези мъже и ме възнесоха на четвъртото небе. Тук ми показаха всички шествия и движения и блясъка на слънцето и луната и техния постоянен и бърз като вятър ход. Видях колесницата на слънцето, която денем и нощем обикаля. И видях четири големи звезди от дясната страна на слънцето, всяка от които е придружавана от по 1000 по-малки, и 4 от лявата страна, всяка от които е следвана от по хиляда по-малки, или всичко заедно 8000. Денем го водят 15 милиарда ангели, а нощем 1000 шестокрили ангели. Те вървят пред колесницата и 1000 ангели му дават огън. И духове летят подобни на две птици — едната като феникс, а другата като халкедра. Лицата им са лъвски, а краката, опашките и главата — крокодилски. Цветът им като небесната дъга, големината им 900 мери, крилете им ангелски и всяка има по 12 криле. Те именно теглят колесницата на слънцето, носещо роса и зной. И както господ заповядва, така те се връщат, слизат и възлизат по небето и по земята със светлината на своите лъчи.

И двамината мъже ме понесоха към източната страна на това небе и ми показаха вратите, от които преминава слънцето в определеното време — при месечните обиколки през цялата година и в часовете на събирането на деня и нощта. Видях шест огромни отворени врати, всяка от които има 61 и четвърт стадии[1]. Старателно ги измерих и толкова излезе големината им. Из тях излиза слънцето, за да обиколи света и влезе във всеки месец. Из първите врати излиза 42 дена, из вторите — 35, из третите — 35, из четвъртите — 35, из петите — 35, из шестите — 42; и след това отново започва от шестите врати след изтичане на времето и се връща през петите врати 35 дена, през четвъртите 35 дена, през третите 35 дена, през вторите 35 дена. И така се свършват дните на всяка година след изтичането на четирите годишни времена.

И отнесоха ме тези мъже към западната страна на небето и ми показаха пет пъти по-големи врати, отворени от обратната страна на източните врати, и през тях захожда слънцето след 365 дена и четвърт. Така то захожда през западните врати. Когато излезе през западните врати, 400 ангели вземат венеца му и го носят към господа, а слънцето се обръща с колесницата и прекарва без светлина 6 часа.

И в осмия час на нощта 400 ангели донасят венеца и го слагат на слънцето, а стихиите, наречени феникс и халкедра, му пеят стихове. И поради това всички птици удрят с крилете си, радвайки се на светодавеца и пеейки със своите гласове: идва светодавецът и дава светлина на своята твар. След това ми показаха слънчевия ход и вратата, през която слънцето изгрява и залязва. Тези врати, които бог сътвори за годишните денонощия, са огромни. Заради това и слънцето е създадено голямо.

Двамата мъже ми показаха и целия ход на луната — всички нейни шествия и фази — и 12 големи врати, вечно обърнати към изток. През тези врати влиза и излиза луната в определено време. Влиза през първите врати 31 ден, през третите — 30 дни, през четвъртите — 30 дни, през петите — 31 ден, през шестите — 31 ден, през седмите — 30 дни, през осмите — 31 ден, през деветите — 31 ден, през десетите — 30 дни, през единадесетите — 31 ден, дванадесетите — 22 дни. Така след като премине всичките източни врати, влиза през западните врати и така се свършва годината с дните си. Дните на слънцето са 365 и четврт ден, а на лунната година — 354, които правят 12 месеца сметнато по 29 дни. Остават в повече 11 дни от слънчевия кръг, които са на всяка година епакта на луната...

И когато се свършат западните врати, връща се, отива към източните със своята светлина. Така върви ден и нощ по небесните кръгове — по най-долния кръг, по-бързо от ветровете небесни. И като летяха ангели, всеки ангел имаше по шест крила. Лунният кръг има 7 разделения, всяка обиколка има 19 години. Посред небесата видях въоръжено войнство, което служеше на бога с тимпани и органи и с непрестанен глас на благо пеене. И като послушах, наслаждих се.

7. И взеха ме тези мъже и ме възнесоха на крилете си на петото небе. Тук видях безчет войни, наречени григори. Образът им е човешки — грамадни великани, чиито лица са посърнали, а устата им са вечно мълчаливи. На петото небе нямаше служба. И попитах придружаващите ме мъже: „Защо са посърнали така много и защо лицата им са унили, а устата им мълчаливи и защо на това небе няма служба?“ А те ми отговориха: „Това са григори, отделили се от господа 200 хиляди със своя княз Сатанаил; след тях са вървели по следите им ония, които са затворени на второто небе, потънали в дълбок мрак. Те слязоха на земята от господния престол на Ермонската планина и нарушиха обеща-

нията на Ермонската планина. И се оскверни земята с делата им; и жените човечески вършат голямо зло през всички времена. Вършейки беззаконно смешение, те раждат исполини и великани и голяма неприязън.“ И рекох на григорите: „Аз видях вашите братя; видях техните дела, мъчения и големите им молби; и се молих за тях, но господ ги е осъдил под земята, докато се свършат небето и земята во веки.“ И рекох: „Защо чакате своите братя, а не служите пред лицето господне? Оставете вашите служби и служете пред лицето господне, за да не разгневите господа бога до безкрайност.“ Те послушаха моето наставление и се наредиха на четири чина на това небе. И когато стоях с двамата мъже, четири тръби затръбиха едновременно с голям глас, григорите запяха едногласно и гласът им възлезе пред лицето господне.

8. И взеха ме оттук тези мъже и ме възнесоха на шестото небе. Тук видях седем чети пресветли и много славни ангели, чиито лица сияят повече от слънчевия лъч. И няма разлика между лицето и одеждите им. Тези чинове началствуват над звездните светила, над слънчевия ход, над лунните фази и над онова, което става на земята, и записват заповедите и поученията, и сладкогласното пение и всяка славна хвала. Тези са архангелите, които са над ангелите и над всяко същество небесно и земно; и ангелите, които са под всеки земен плод и над всяка трева и всяка храна, давана на всяко живо същество; и ангелите на всички човешки души, които записват деянията и живота им пред лицето господне. Сред тях има 7 феникса, 7 херувими и 7 шестокрили. И всички пеят едногласно и пението им няма край. И господ се радва на своето подножие.

9. И вдигнаха ме оттам двамата мъже и ме възнесоха на седмото небе. И тук видях преголяма светлина и цялото огнено войнство на великите ангели, на безплътните сили, на господствата, началата, властите, херувимите и серафимите, престолите и многооките девет полка, отанимски светлостояния. Уплаших се и затреперах от голям страх. Двамата мъже ме взеха, заведоха ме в средата и ми казаха: „Дерзай, Енох, не бой се!“ Показаха ми отдалеч господа, седящ на своя превисок престол. Всички небесни войнства пристъпиха и застанаха наредени на 10 степени според своя чин. Те се покланяха на господа и с радост и веселие пак се завръщаха на местата си в извънредно голяма светлина, пеейки с тихи и кротки гласове. А славите му прислужваха,

без да се отдалечават нощем и денем, като стояха пред лицето господне и изпълняваха волята му; херувимите и серафимите пък обикаляха около престола, шестокрилите покриваха престола му, пеейки с тих глас пред лицето господне.

И когато видях всичко това, двамата мъже ми рекоха: „Еноше, наредено ни е да те съпроводим дотук.“ И си отидоха, и никого от тях вече не видях. Аз останах на края на небесата сам, уплаших се и паднах на лицето си и си рекох: „Горко ми, какво ме сполетя!“ И господ изпрати един от своите славни ангели, архангел Гавриил, който ми рече: „Дерзай, Еноше, не бой се! Стани и ела с мене и застани пред лицето господне во веки.“ Отговорих му и рекох в себе си: „Боже мой, душата ми се смути от страх и трепет. Повикай при мене мъжете, които ме доведоха до това място, защото на тях се надявам и с тях отивам пред лицето господне. И отнесе ме Гавриил, както вятърът отнася лист; взе ме и ме постави пред лицето господне. И видях господа в лицето. Лицето му беше силно и преславно, чудно и преужасно, страшно и престрашно. Кой съм аз, та да мога да разкажа за необятното същество господне и неговото предивно неизразимо лице, за неговия многоучен и многогласен лик, за неръкотворния му престол, за заобикалящото го войнство херувими и серафими, за тяхното непрестанно пение, за неизменния и неописуем образ на неговата красота и за величието на неговата слава! И паднах на лицето си, и се поклоних на господа. И господ ми рече със своите уста: „Дерзай, Еноше, не бой се! Стани и застани пред моето лице во веки.“ Господният архистратиг Михаил ме повдигна и ме заведе пред лицето господне. И господ рече на своите слуги, като ги изгледа: „Да се изправи Енох и да застане пред лицето господне во веки!“ И славите се поклониха господу и рекоха: „Нека бъде по твоите думи!“ Господ рече на Михаил: „Пристъпи и съблечи земните дрехи на Енох, помажи го с моето благодатно мирó и го облечи в дрехите на моята слава.“ Михаил направи това, което му рече господ — помаза ме и ме облече. Видът на маслото беше по-голям от голяма светлина и като благодатна роса, а благоуханието му и смирната блестяха като слънчеви лъчи. И огледах се и видях, че съм като един от неговите славни и нямаше видима разлика.

10. И господ повика един от своите архангели на име Вревоил, който по ум беше по-бърз от останалите архангели и записваше всички божии дела. И господ каза на Вре-

СОФИЯ БЪЛГАРИЯ

воил: „Изнеси книги от моите хранилища, вземи тръст и дай на Енох и покажи му книгите.“ Вревоил побърза и ми донесе изящни и благовонни книги и ми даде от своята ръка бързописна тръст. И ми показа всички дела по небето и земята и по морето и движението на всички стихии — техните шествия, и гърма на живота им; показа ми още слънцето, луната и звездите и техния вървеж, времената и годините, дните и часовете и издигането на облаците, излизането на ветровете, броя на ангелите, песните на въоръжените войни, и всяка човешка вещ, и песни на различни езици, и човешкия живот, и заповеди и поучения, и сладкогласно пеене, и всичко, от което трябва да се поучим. Вревоил ми разказваше това 30 деня и 30 нощи, без да спрат устата му.

А аз непрестанно записвах всички чудеса. И когато се свършиха 30-те дни и 30-те нощи, Вревоил ми рече: „Това е всичко, което ти казах и което ти записа. Сега седни и запиши душите на хората, които още не са родени, и отредените за тях места во веки, защото за всяка душа е определено място още преди сътворението на земята.“ И седнах още двойно 30 дни и 30 нощи и записах всичко; и написах 366 книги.

11. Господ ме повика и ми рече: „Еноше, седни от лявата ми страна с Гавриил.“ И се поклоних господу. А господ ми каза: „Еноше, каквото виждаш, каквото стои и се движи, е създадено от мене. Аз ще ти разкрия всичко отначало как сътворих от невидимо видимо. Не съм открил тайните си дори на моите ангели; нито съм им разказал за техните въстания, нито за моите безкрайно неразумно мислещи създания, което днес на тебе ще открия.

Впрочем някога всички видими неща не съществуваха. Аз единствен се движех в невидимото като слънце — от изток на запад, и от запад на изток. Но и слънцето има за себе си покой, а аз не намерих покой, защото на всичко бях творец. Намислих да поставя основа, да създам видимата твар. Заповядах да слезе в низините един от невидимите и да стане видим. И слезе великият Адоил. Погледнах го — в тялото му имаше голяма светлина. Казах му: „Освободи се, Адоиле, и нека видимото да се ражда из тебе!“ И освободи се, излезе преголяма светлина, а аз бях сред светлината. И както се носеше светлината, излезе от нея великият век, явявайки всички твари, които аз помислих да създам. Видях, че е добро, и поставих престола си, седнах на него, а на светлината казах: „Възлез над престола и застани здраво; бъди основа на горния свят.“ И нямаше над светлината нищо друго. И пак се наведох, погледнах от моя престол и изви-

ках втори път в преизподнята: „Да излезе от невидимото и да стане видимо!“ Излезе Архас твърд и тежък и много черен. И казах: „Развържи се, Архасе, и нека видимо да се ражда из тебе!“ И освободи се, излезе преголям тъмен век, който носеше тварите на всички долни светове. Видях, че е добро, и рекох му: „Слез долу и застани здраво!“ И стана основа на долния свят. И нямаше под тъмнината нищо друго. И заповядах да се вземе от светлината и от тъмнината и рекох: „Бъди тлъсто и обвито в светлина!“ Разпростряхтова и стана вода. И простряхя върху тъмнината под светлината и така закрепих водите, сиреч бездната. И очертах със светлина окръжието на водата и направих отвътре 7 кръга. Изобразих ги като кристал — мокро и сухо, сиреч стъкло и лед. И показах на всеки своя път със 7-те звезди, всяка от тях на своето небе — така да вървят. Видях, че е добро и отделих по средата светлината и тъмнината, сиреч посред водата отсам и отсам, и рекох на светлината: „Бъди ден!“ И заповядах на тъмнината да бъде нощ, и стана вечер, и пак стана утро, това е първият ден.

Заякчих небесните кръгове и казах да се събере долната вода, която е под небесата, и да изсъхнат нейните вълни. Така и стана. От вълните направих камъни, твърди и големи. А от камъните сътворих сухота, която нарекох суша, земя. В средата на земята определих пропаст, сиреч бездната. Морето събрах на едно място и го оковах в ярем. Рекох на морето: „Давам ти тази вечна граница, да не излезеш от своите води.“ И основах твърдта върху водите. Този ден нарекох първосъздаден. След това настъпи вечер и отново утро. И беше ден втори.

На всички свои небесни неща образувах огненото естество. Окото ми погледна твърдта и много коравите камъни и от блясъка на моето око мълнията получи и водно естество. Огън във водата и вода в огъня, нито водата угася огъня, нито той я пресушава. Заради това светкавицата е по-остра и светла от слънчевите зари, а меката вода е по-твърда от коравия камък. Отсякох от камъните голям огън и от огъня създадох чиновете на безплътното войнство на 10-те ангели, и огнените им оръжия, и одеждите им като горящи пламъци. И заповядах всеки да стои в своя чин. Но един от ангелския чин се отцепи с подвластните си чинове, обзет от болната мисъл да постави своя престол над облаците над земята и да стане равен на моята сила. Отхвърлих го от височината заедно с неговите ангели. И започна да лети по въздуха над бездната. Така уредих всички небеса и стана ден трети.

През третия ден повелих на земята да обрасне с големи дървета и гори, с всякаква сладка трева и с всякакво семе, което може да се сее. Посадих рай, затворих го и поставих стражи — пламенни ангели. Така създадох обновлението на земята. И тогава настъпи вечер и стана утро, ден четвърти.

През четвъртия ден заповядах да се появят големите светила по небесните кръгове. На първия и най-висок кръг поставих звездата Кронос, на втория по-долу поставих Афродита, на третия — Арис, на четвъртия — Слънцето, на петия — Зевс, на шестия — Ермис, на седмия — Луната. С по-малки звезди украсих долния аер. И наредих слънцето да свети през деня, а луната и звездите — през нощта и слънцето да дава на всекиго живот и да имат живот 12-те обиколки на месеца. И поставих им имена и начало на техния ход, и новорожденията им, и как преминават часовете им. След това стана нощ и отново утро, ден пети.

В петия ден повелих на морето и то роди риби и многообразни птици, всякаква гад, лазеща по земята, и четириноги, ходещи по земята, и пернати по въздуха, мъжки пол и женски и всяка дишаща душа на всички животни. И настъпи вечер и пак утро, ден шести.

В шестия ден заповядах на моята мъдрост да сътвори човека от седем съставки: плътта му от земя, кръвта му от роса и слънце, очите му от морската бездна, костите от камък, помисъла му от ангелската бързина и от облак, жилите и космите му от земните треви, душата му от моя дух и от вятъра. И дадох му седем свойства: слух на плътта му, зрение на очите, обоняние душевно, осезание на жилите, вкус на кръвта, издръжливост на костите, сладост на помисъла. Това умно слово помислих да кажа: от невидимото и от видимото естество — смърт и живот — създадох човека, и образът позна слово — едно ново малко създание, малко във великото и велико в малкото. И поставих го цар на земята, имащ моята мъдрост. И нямаше подобен нему на земята от съществуващите мои твари. Поставих му име от четири елемента: от изток, от запад, от север и от юг.[2] И поставих му четири специални звезди и нарекох го с име Адам. Дадох му воля и му посочих два пътя: светлината и тъмнината. Казах му: „Ето ти доброто, а ето и злото!“ [Исках] да узная любов ли има към мен, или ненавист, да се покаже в неговия род този, който ме обича. Аз съзрях неговата природа, а той не знаеше своето естество и заради това незнание стана тежкото престъпление, което съгреши. Казах: „След съгрешението няма друго освен смъртта.“ По-

ставих му сянка, вложих му сън и той заспа. Тогава взех от него, спящия, ребро и му създадох жената и чрез жената да му дойде смъртта. И взех последната негова буква и нарекох жената с името Майка — сиреч Ева. Адам — Ева: земен и живот. И направих им градина в Едом [Едем] на изток да съблюдават завета и да пазят заповедта. И отворих небесата над тях, за да гледат ангелите, пеещи победна песен. В рая имаше винаги безмрачна светлина. И дяволът разбра, че искам да създам друг свят, който да се подчини на Адам на земята и да владее и царува с него. Дяволът беше демонът на долните места, защото, като избяга от небесата, стана сатана, тъй като името му беше Сатанаил. С това се различи от ангелите; природата си не промени, а мисълта, както [се променя] умът на праведните и грешните, и със своя разум извърши грях, както съгреши и по-радено. И заради това намисли [зло] срещу Адама. Като крадец влезе в рая и измами Ева. До Адам не се докосна, но заради нейното невежество аз проклех и двамата. Онова, което по-рано благослових, не го проклех, и онова, което по-рано не благослових, и него не прокълнах; нито човека проклех, нито земята, нито някоя друга твар, но злите човешки плодове, дело на това добротворение, плод срещу труда. И рекох: „Земя си и в земята също ще идеш; от нея те взех и няма да те погубя, а ще те пратя там, откъдето те взех. Оттам мога да те взема при моето второ пришествие.“ И благослових всички мои създания, видими и невидими, и седмия ден, в който почивах от всякаква работа. В осмия ден положих този осми ден да бъде първо първоздание на моята неделя, да се върти във форма 7 хиляди и 8 хиляди да бъде неделята като първи ден и винаги да се връща неделята като осми ден.

Еноше, всичко, каквото ти разказах, и каквото разбра, и каквото видя на небето, и каквото видя на земята, и каквото написа в книгите, съумях да създам с моята премъдрост, сътворих го от горната основа до долната и до края. На моите създания няма съветник нито наследник. Аз съм сам, вечен и неръкотворен. Непреходна е моята мисъл, съветник ми е моята мъдрост, а моето слово е дело. А очите ми всичко виждат: каквото погледна, то се разтреперва от страх. Ако ли отвърне лицето си, всичко ще се унищожи. Енох, отдай своя ум и познай говорещия; вземи книгите, които сам написа. Давам ти Самуил и Рагуил[3], които те доведоха при мене. Слез на земята и кажи на своите синове това, което ти казах и колкото видя от долното небе до моя престол. Всички войнства аз създадох и всички сили. Ни-

кой не ми се съпротивлява или непокорява; всички се подчиняват на моето единовластие и работят само за моята власт. Дай им написаните от тебе книги — да прочетат и всички да познаят мене, твореца, и да разберат, че няма друг освен мене. И нека раздадат книгите, написани от твоята ръка, децата — на своите деца и родът — на рода си, роднините — на роднините си. И ще ти дам, Еноше, за ходатай моя архистратиг Михаил заради твоя ръкопис и заради ръкописанието на твоите деди Адам и Сит, и Енос, Кайнан, Малелеил и Ареда, твоя баща. И няма да ги изтребя до последния век, защото аз заповядвам на моите ангели Ариух и Париух[3], които поставих на земята за техни пазители. Заповядах на времето да бди над тях, да не ги погуби в бъдещия потоп, който аз ще направя в твоя род. Аз прочее познах човешката злоба, защото не понасят ярема, който аз им наложих. Те отхвърлиха моя ярем и възприеха друг ярем; посяха семето на опустошението и се поклониха на суетни богове. Отритнаха моето единоначалие и цялата земя съгреши с неправди, обиди и прелюбодейство и зло служене. Заради това аз ще донеса потоп на земята и земята сама ще се разбие в голяма кал. И ще оставя праведен мъж от твоето племе заедно с целия му дом, който ще постъпва по моя воля, и от тяхното семе ще се въздигне друг род голям, но от тях мнозина ще бъдат твърде ненаситни. И в потомството на този род ще явя книгите, написани от тебе и от твоите отци, и ще им покажа земни стражи — верни мъже, мои угодници, които не призовават напразно моето име — и те ще говорят на онзи род, и ще се прославят, почетени повече впоследствие, отколкото отначало.

А сега, Еноше, давам ти срок 30 дни да се върнеш в своя дом и да разкажеш от мое име всичко на своите синове и на домочадието си. И да изпълняват казаното от тебе, да прочетат и да разберат, че няма друг освен мене. Всички да запазят твоите заповеди и да започнат да преписват твоите книги. След 30 дена ще изпратя моя ангел, който ще те вземе от земята и от твоите синове [и ще те доведе] при мене."

12. И господ повика един от по-старите ангели, страшен и грозен, и го постави край мене. Образът му беше бял като сняг, а ръцете му изглеждаха като лед и бяха много студени. И лицето ми така замръзна, че не усетих страх господен и не беше възможно да почувствувам огъня, слънчевия зной и въздушния мраз. Господ рече: „Еноше, ако тук твоето лице не изстине, човек не може да го види." И гос-

под рече на онези мъже, които ме доведоха: „Да слезе Енох на земята и го почакайте до уречения час!“ И ме поставиха нощем на моето легло. Метусалам чакаше завръщането ми, стоейки на стража денем и нощем край леглото ми. Когато чу завръщането ми, изплаши се. Тогава му рекох да се събере цялото ми домочадие. Аз им разказах.

. . . . . .

18. Когато Енох разговаряше със своето домочадие, господ прати мрак на земята и настана тъмнина, която закри стоящите с Енох мъже. И ангели бързо взеха Енох и го възнесоха на небето, гдето господ го прие и го постави пред своето лице во веки. И тъмнината се вдигна от земята и настана светлина. Хората гледаха и не разбираха как Енох беше взет. Те прославиха бога и тогава се разотидоха по домовете си.

19. Енох се роди в шестия ден на месец памовус[4] и живя 365 години. На небето беше възнесен през м. нисан[5], първи ден, и на небето стоя 60 дни. Той записа всички чудеса и неща, които господ е създал. И написа 366 книги, които предаде на своите синове, а след това прекара на земята 30 дни, разговаряйки с тях. И пак бе възнесен на небето през същия месец памовус и в същия шести ден, в който се роди, и в същия час, когато всяко човешко естество се зачева, ражда и умира: в който час се зачене, в същия час ще се роди и в същия час ще умре.

20. И подрани Метусалам, и братята му, и всичките Ехонови синове и издигнаха жертвеник на мястото, наречено Ахузана, откъдето бе взет Енох. Те уловиха овце и говеда, повикаха целия народ и пренесоха жертва пред лицето господне. Хората, като дойдоха при тях на веселие, донесоха дарове на Еноховите синове. И направиха тържество, радващи се и веселящи се три дни.[6]

21. На третия ден по вечерно време стареите казаха на Метусалам: „Застани пред лицето господне и пред лицето на вси люде, и пред лицето на господния молитвеник, и ще се прославиш в твоя народ.“ Метусалам отговори на народа си: „Почакайте, о мъже, докато господ, бог на моя баща Енох, сам се въздигне жрец над своите хора.“ Людете прекараха още една нощ там на мястото Ахузана, а Метусалам край олтара. Той се помоли на господа и рече: „Господи на целия свят, който избра единствен моя баща Енох, поставй

ти жрец на своя народ и вразуми сърцата им да се боят от твоята слава и да вършат всичко по твоята воля.“ И заспа Метусалам, и бог му се яви в нощно видение и му каза: „Чуй, Метусаламе, аз съм господ, бог на твоя баща Енох, чуй гласа на своите хора и застани пред лицето на моя олтар и аз ще те прославя пред целия народ и ще бъдеш славен през всичките дни на своя живот“. Метусалам се събуди от своя сън и въздаде слава на господа, който му се яви.

Сутринта стареите дойдоха рано при Метусалам и господ бог направи сърцето Метусаламово да чуе народния глас. Каза им: „Господ бог да е благоволение над тези хора днес пред моите очи.“ И дойдоха рано Сарсан и Хармис, и Зазас. Стареите облякоха Метусалам в празнична риза и положиха светъл венец на главата му. Подраниха и людете, доведоха овце, говеда и от птиците, всичко обявено да се изгори за Метусалам в името господне и в името на хората. И възлезе Метусалам на господния жертвеник, и засия лицето му като денница[7], изгряваща посред ден, и всички хора тръгнаха след него. Метусалам застана пред господния олтар и целият народ наобиколи жертвеника. Стареите взеха овцете и говедата и ми вързаха четирите[8] нозе, после ги положиха на главата на олтаря и казаха на Метусалам: „Вдигни ножа и заколи тези обявени [за жертва] неща в лицето господне.“ И простря Метусалам ръцете си към небето, и призова господа, казвайки: „О, господи, кой съм аз начело на твоя жертвеник и начело на всички тези хора? Господи, погледни днес своя раб и всички тези хора, нека днес всички бъдат изпитани, и дай благодат на своя раб пред лицето на целия народ, да разберат, че ти си поставил жрец на своя народ.“ Когато Метусалам се молеше, олтарят се разтресе, ножът се вдигна от олтаря и скочи в ръцете на Метусалам пред всички хора. И затрепераха хората и прославиха бога. И свят беше Метусалам от този ден пред лицето господне и пред лицето на целия народ. Метусалам взе ножа и закла всичко, донесено от хората. И зарадваха се те, възвеселиха се в този ден пред господнето лице и пред Метусаламовото. След това всеки си отиде в своя дом.

22. От този ден Метусалам започна да служи при олтара пред господнето лице и на всички хора. В течение на 10 години той ги уверяваше във вечното наследство и добре поучаваше цялата земя и целия свой народ. И не се намери нито един човек да се отвърне напразно от господа през всичките дни, през които Метусалам живя. И господ благослови Метусалама и благоизволи от неговите жертви,

и от неговите дарове, и от всички служби, които изслужи пред лицето господне. А когато се приближи времето на Метусаламовата смърт, господ му се яви в нощно видение и му каза: „Слушай, Метусаламе, аз, господ бог на твоя баща Енох, искам да знаеш, че се свършват дните на твоя живот. Днес е близък покоят ти. Повикай Нира, сина на твоя син Ламех, втория, роден след Ной. Облечи го в твоята свещеническа риза и го постави до моя олтар. И му кажи всичко, което ще стане в неговите дни. Защото наближава времето на гибелта на цялата земя, и на всеки човек, и на всичко живо по земята; в неговите дни ще настъпи много голямо вълнение на земята. Защото човекът възненавидя ближния си, и люде се възгордяха над людете, и народ срещу народа подигна война, цялата земя се напълни със скверност, кърви и всякакво зло. И ако някой изостави своя творец и се поклони на суетни богове, и на небесните светила, и на ходещото по земята, и на морските вълни, противникът ще се възгордее за своите дела, за голяма моя жалост. Тогава цялата земя ще измени своето устройство, всяко дърво и всеки плод ще промени природата си, чакайки гибелното време... Тогава ще заповядам на морето да залее земята, а и грамадните скривалища на небесните води ще слязат на земята. Ще погине всичко по нея. Цялата земя ще затрепере и от този ден ще изгуби своята здравина. Тогава аз ще запазя първия син на твоя син Ламех — Ной — и от семето му ще създам нов свят. Неговото поколение ще пребъде във вековете до второто погиване, когато човеците също така ще съгрешат пред моето лице.

Метусалам се стресна от своя сън, сънят му много го наскърби. Той повика всички стареи и им разказа това, що му съобщи бог и цялото видение, което му се яви. Хората се натъжиха от неговото видение и му отговориха: „Господ владее и върши по своя воля. А ти днес, Метусаламе, направи всичко, както ти каза господ."

Метусалам повика Нира, Ламеховия син, по-младия брат на Ной, и го облече в свещеническа риза пред целия народ. Той го постави до главата на олтара и го научи на всичко, което трябва да прави пред людете. И каза Метусалам на народа: „От днес Нир ще бъде за вас княз и вожд." А хората отговориха на Метусалам: „Да бъде според твоите думи!"...[9]

ВИДЕНИЕ, КОЕТО ВИДЯ СВЕТИ ИСАЯ ПРОРОК, СИН АМОСОВ

1. В двадесетата година от царуването на юдейския цар Езекия, дойде Исая, син Амосов, и Иасус, син Саавов, при Езекия в Йерусалим. И като влезе, седна на царското легло, и всички йерусалимски князе, царски съветници и евнуси стояха пред него. Дойдоха и от всички селища и от планините пророци и синове пророчески, когато узнаха, че Исая е дошъл от Галгал при Езекия и го е поздравил и заедно с това ще му извести за онези неща, които ще се сбъднат.

Когато говореше слова, все истинни, слезе на него дух свети и всички видяха и слушаха думите на светия дух. Призова царят него и всички пророци, и влязоха всички, колкото се намериха там заедно: бяха Михея, и старецът Анания, и Иоел, и колкото седяха отделно и отляво нему. И когато чуха гласа на светия дух, преклониха колене и възпяха вишния бог, който почива на светиите и дава такава светлина на словата на света. Като говореше той в духа свети на всеслушание, внезапно замълча и след това не виждаше стоящите пред него: очите му бяха отворени, устата затворена, но вдъхновението на духа бе с него. И подозираха всички, че Исая бе във възвисение. А пророците разбраха, че той бе получил откровение. Видението, което видя, не бе от този век, но от онова, което е скрито за всяка плът.

И когато се освободи от видението и се възвърна на себе си, разказа на Езекия и на неговия син Иасона, и на Михея, и на останалите пророци, като каза: „Когато пророчествувах гласно, което вие чухте, видях славен ангел, не по славата на ангелите, които винаги съм виждал, но който имаше друга по-велика и света слава, която не мога да изкажа. И като ме взе за ръката, възведе ме нависоко. И аз казах: „Кой си ти, как ти е името и къде ме възнасяш?“ Защото ми бе дадена сила да говоря с него. Тогава, като ми отвърна, рече: „Когато те възведа нависоко и ти покажа видение, заради което съм изпроводен, тогава ще проумееш кой съм аз, а моето име не ще узнаеш, защото пак ще се възвърнеш в своето тяло. И когато те възнеса, ще видиш.“ И аз се зарадвах, че ми отговори кротко. И ми рече: „Зарадва ли се, загдето ти отговорих кротко?“ И по-велик от мене ще видиш, по-кротък и по-внимателен, желаещ да приказва

с тебе, и по-голям от по-големия, по-светъл и по-мирен. Затова съм изпратен да ти известя всичко това."

2. И се възкачихме аз и той на твърдта, и видях аз там велика битка на сатаната и неговите сили, противящи се на благочестието, и един завиждаше другиму. Както е на земята, така е и на твърдта, защото образите на твърдта са тук на земята. И рекох на ангела: „Каква е тази война и завист, и битка?" И той ми отговори и рече: „Това е войната на дявола и не ще престане, докато не дойде онзи, когото ще видиш, и го убие с духа на своята сила."

3. После ме възведе на онова, което е над твърдата и което е първото небе. И видях там престол по средата, и на него седеше ангел с велика слава, а ангели седяха отдясно и отляво на него. Онези, които седяха отдясно, имаха друга слава и пееха с един глас, а онези, които бяха отляво, пееха след тях и песента им не беше като на десните. Запитах ангела, който ме водеше: „Кому е отправена тази песен?" И като ми отговори, рече: „За великата слава на бога, който е на седмото небе, и на неговия любим син, отгдето аз съм изпратен при тебе."

4. И пак ме възведе на второто небе. Неговата височина бе, както и от първото небе до земята. Видях там, както и на първото небе, отдясно и отляво ангели и песента им бе по-възвишена от тази на първите. И като паднах на лицето си, поклоних им се и не ме остави ангелът, като ме наставляваше: „Не се покланяй нито на престола, нито на ангела от небесата, за това съм изпратен, да те ръководя, но само на оногова, когото аз ще ти покажа и който е над всички престоли, и одежди, и венци, и когото ще видиш тепърва." И зарадвах се много с голяма радост, защото такъв е краят на онези, които познават вишния и вечния възлюбен негов син и като ангели чрез светия дух те възхождат [до него].

5. И възведе ме на третото небе. И там също така видях малък престол и десни и леви ангели. Обаче там за този свят не се споменаваше, но славата на моя дух се променяше, когато възхождах на небето, и рекох: „Нищо на онзи свят тук не се именува." Ангелът ми отговори и ми рече: „Нищо не се именува заради неговата немощ; но тук нищо не се скрива от онова, което там се върши." А песен-

та, която пееха, и славословието на седящия и ангелът бяха по-големи от втория.

6. И отново ме възведе на четвъртото небе. Височината от третото до четвъртото небе беше много по-голяма. И там пак видях престол и отдясно, и отляво ангели. И тези пак пееха. И славата и пеенето на [десните] ангели бяха по-големи, отколкото на левите, и славата на седящия беше по-голяма от онази на [ангелите], които бяха отдясно; тяхната слава също надвишаваше славата на по-ниските.

7. И възкачих се на петото небе. И там също видях безчислени ангели, а тяхната слава и песен бяха по-славни, отколкото на четвъртото небе. Аз се учудих, като видях толкова голямо множество ангели, украсени с различни добрини и всеки със своята слава. И те славеха живеещия във висините, чието име не е казано на никой човек, защото такава слава е дадена на ангелите на всяко небе. И отговори ангелът, като ми рече: „Защо се учудваш на това, че не са с едно лице? Защото не си видял непреодолимите сили на ангелските пълчища."

8. И пак ме възведе на въздуха на шестото небе. И видях там слава по-голяма, отколкото онази, която видях на петото небе: видях ангели в голяма слава, делата на техните сили почетни и възвишени, песента им беше света и чудна. И рекох на ангела, който ме водеше: „Що е това, което виждам, господарю мой?" И каза ми: „Не съм ти аз господар, но съветник." И пак рече: „От шестото небе [няма] нито престоли, нито леви ангели, но от силите на седмото небе са устроени, гдето е именитият и единороден негов син, и всичките небеса и ангели го слушат. И аз съм изпратен да те възнеса там, та да видиш тази слава и господа на всички небеса, ангели и сили. Казвам ти Исае, никой човек, който ще се върне в плътта на онзи свят, не е видял видението, което ти виждаш, нито може да се види, което ти ще видим, защото по божий жребий ти е определено да дойдеш тук." Аз възвеличих моя господ, пеейки, защото по негово жребие отивам. И каза ми: „Когато по волята на отца ще се завърнеш тук от плътта, тогава ще приемеш одеждата си и тогава ти ще бъдеш равен на ангелите, които са на седмото небе."

9. И възведе ме на шестото небе. Там вече нямаше престоли, нито десни, нито леви ангели, но всички имаха един

облик и песента им беше еднаква. И даде ми се и аз да пея с тях, аз и ангелът, който беше с мене, бяхме със слава като тяхната. И славеха отца на всички и възлюбения син, и светия дух, всички пееха с една уста, но не с такъв глас, какъвто имаха на петото небе, но с друг и светлината бе много голяма. И като бях на шестото небе, мислех светлината, която бе на петото небе, че е тъмнина, и се възрадвах много и възпях оногова, който даряваше такава [радост] на ония, които приемаха неговото милосърдие, и помолих ангела, който ме наставляваше, да не се завръщам оттук в този плътски свят; защото, казвам ви, много тъмнина има тук. А ангелът, който ме наставляваше, ми каза: „Ако си се възрадвал за тази светлина, колко повече ще се възрадваш и ще се възвеселиш, когато съзреш светлината на [седмото] небе, гдето седи небесният отец и единородният негов син, гдето лежат одеждите и престолите на венците за праведните; а за това — да не се възвърнеш в своята плът — още не е дошло времето да дойдеш тук.“ Като чух това, много се наскърбих. И каза ми: „Не скърби, нито бъди печален.“

10. И възнесе ме на въздуха на седмото небе. И чух глас, който ми каза: „Защо, като ще живееш в плът, идваш тук?“ И аз много се убоях и се разтреперах. И пак друг глас чух, който казваше: „Недейте, нека влезе достойникът божи, защото тук е одеждата.“ И попитах ангела, който беше с мен: „Кой е този, който ми забранява, и кой, който пък ми позволява да възляза?“ И рече ми: „Забраняващият е онзи ангел, който стои над пеещите из небесата [ангели], а повеляващият ти, това е синът божий, а името му не можеш да чуеш, догдето не напуснеш своята плът.“

11. И когато възлязохме на седмото небе, видях там чудна и неизречима светлина и безчислени ангели и праведници, видях други, излезли от плътските одежди и облечени във възвишени одежди, и бяха във велика слава, стояха, но не седяха на своите престоли: венците на тяхната слава не бяха на тях. И попитах ангела и рекох: „Защо приеха одежди, а престоли на славата и венци не приемат?“ И каза ми: „Не ги приемат сега, догдето слезе и син божи; той отнапред обаче знае чии са техните престоли и венци. Когато слезе и бъде във вашия облик и князът на този свят, заради неговия син, ще простре своите ръце на него и ще го обесят на дърво и ще го убият, без да знаят кой е. И ще слезе в ада и ще направи голи и пусти тези видения, ще

вземе пленник, и княза на смъртта, и ще погуби цялата негова сила, и ще възкръсне на третия ден, имайки други праведници със себе си, и ще изпрати свои проповедници по цялата вселена, и ще възлезе пак на небесата; тогава тези ще приемат своите престоли и венци."

И след тия слова му казах: „За онова, за което те запитах на третото небе, кажи ми, защото ми обеща тук да ми кажеш как онова, което става на другия свят, тук се знае." Още докато аз говорех с него, ето друг ангел от стоящите, много по-славен от онзи, който ме възведе, и от всичките ангели, показа ми книга и като я разгърна, ми даде и видях, че имаше писмена не както от този свят, и ги прочетох; и ето, деянията йерусалимски бяха написани там и на други човеци видях делата, които аз не знаех, и тъй узнах наистина, че нищо не се скрива на седмото небе от онова, което става по света. И попитах ангела: „Кой е този, който надвишава ангелите в своята слава?" И като ми отговори, рече ми: „Този, който надвишава ангелите, той е великият архангел Михаил, който винаги моли за човечеството." Видях много одежди и престоли, и венци, лежащи за ангелите. Тези одежди и престоли, и венци за тях се пазят. И каза ми: „Мнозина от онзи свят се лишават от тези одежди, като вярват в словата на оногова, за когото ти се говори."

12. И като се обърнах, видях господа във велика слава и бях много ужасен. И пристъпиха към него всички праведници, които видях, и му се поклониха, като пееха в един глас. И той беше подобен на тях. И славата им бе, както на онези. И тогава пристъпи Михаил и се поклони и с него всички ангели се поклониха и го възпяха. И пак се преобрази и бе като ангел. Тогава рече ми ангелът, който ме водеше: „На тогова се поклони и го възпей!" И поклоних се и го възпях. И каза ми ангелът: „Това е господ на цялата слава, която видя." И още докато той говореше, видях друг много преславен, подобен нему по всичко. И праведниците пристъпиха и се поклониха и възпяха и тогова. И той възпя с тях и не се преобрази по техния вид. И с него дойдоха ангели и му се поклониха. И рече ми ангелът: „Поклони се и го възпей!" И се поклоних и го възпях. И пак видях друг, че идва във велика слава, и попитах ангела: „Кой е този?" И каза ми: „Поклони му се, защото това е ангелът на светия дух, който говори у тебе и у всички праведници." И след това се яви друга неизчерпаема слава, която аз с отворените очи на моя дух не можах да видя, нито

ангелът, който ме доведе, нито всички ангели, които видях, че се покланят на господа, освен само праведниците, [които] видях, че във велика сила се взираха в неговата слава. И пристъпи към тях най-напред моят господар и ангелът духовен, и се поклониха, и го възпяха само двамата. И тогава всички праведници се поклониха и с тях Михаил и всички ангели се поклониха и възпяха.

13. След това чух глас там и чух песни по небето, възхождащи до седмото небе, и всички славеха тогова, чиято слава аз не можах да видя. Песента на всичките седем небеса не само се чуваше, но и се виждаше. И каза ми ангелът: „Това е Единият вечно жив във вишния век и почиващ на светиите, името на когото не може да се понася, който е и възпяван от Светия дух в устата на праведниците. И след това чух гласа на вечния, говорещ на господа: „Сине, излез и слез от всички небеса и бъди в света, и [иди] даже и до ангела, който е в ада, като се преобразиш по техния образ, и не ще те познаят нито ангелите, нито князете на този свят, и ще съдиш княза и неговите ангели, и света, владян от тях, защото се отвърнаха от мене и казаха: „Ние сме и освен нас не съществува никой друг.“ И когато се възнесеш от земята, при това не ще се преобразиш до небесата, но ще възлезеш във велика слава и ще седнеш отдясно ми; и тогава ще ти се поклонят князете и силите, и ангелите, и всяко начало небесно и земно, и от преизподнята.“ И чух, че велика слава заповядваше това на моя господ. Тогава слезе господ от седмото небе и низлезе на шестото небе. И ангелът, който ме наставяше, ми каза: „Разбери, Исае, и виж бъдещото му преображение и слизане.“ Като видяха ангелите, възпяха го и го възхвалиха, защото не се преобрази по техния вид. И като слезе на петото небе и се преобрази по образа на ангелите там, не го възпяха, нито се поклониха, защото неговият образ беше като техния. Слезе и на четвъртото небе и им се яви по техния образ, и не го възпяха, защото беше по техния образ. Дойде и на третото небе, и на второто, и на първото, като се преобразяваше на всяко от тях; затова нито пееха, нито му се покланяха, защото се явяваше подобен тям, показваше знамения на онези, които пазеха вратите на всяко небе. Слезе на твърдта, гдето седи князът на този свят; и там даде знамение и неговият образ бе, както и на тях, и не го прославиха, и не го възпяха. Слезе и към ангелите на този въздух и беше като един от тях и не им даде знамение, нито го запитаха.

14. И след това ангелът ми каза: „Разбери, Исае, сине Амосов, защото за това съм изпроводен от господа, всичко да ти покажа, което нито някой преди тебе е видял, нито след тебе може да види, както ти видя и чу.“ И това видях също, как синът човечески, дори като поживя всред човеците в света, пак не го познаха. И видях, че възлизаше на твърдта и вече не се преобразяваше според техния облик. Видяха го всички ангели, ужасиха се и се поклониха, като казваха: „Как се укри всред нас господ и не познахме царя на славата?“ И от първото небе възхождаше по-славен, и не се преобразяваше, но всички ангели, и десни, и леви, и седящи на средния престол, му се поклониха и го възпяха, като казваха: „Как премина покрай нас господ и не узнахме и не се поклонихме нему?“ И така възлезе на второто и на третото, и на четвъртото, и на петото, и на шестото небе, обаче на всички небеса неговата слава се увеличаваше. И когато възлезе на седмото небе, възпяха го всички праведници, и всички ангели, и всички сили. И тогава го видях, че седна отдясно на великата слава, която не можах да видя. И видях духовния ангел, че седеше отляво. И ми каза: „Достатъчно ти, Исае, узна от това, което не узна никой от плътските синове, нито око видя, нито ухо чу, нито влезе в човешко сърце — това, което бог приготви на ония, които го обичат.“ И рече ми: „Върни се в твоята [плътска] одежда, докато се изпълни времето на твоите дни, и тогава ще дойдеш тук.“

15. Това видях — рече Исая на онези, които стояха около него. И като чуха тези чудеса, прославиха и възпяха бога, който дава такава благодат на човеците. И рече на цар Езекия: „Краят на този свят и цялото това видение ще се изпълни в последния род.“ И ги закле да не известяват на синовете Израилеви, нито тези слова да дават за писание на някой човек, но колкото разберете от царя [и от] казаното в пророците, тези неща разберете всички. Вие бдете за светия дух, та да приемете вашата одежда и престолите, и венците на славата, лежащи на небесата. И престана да говори, и остави цар Езекия. Томува нашия бог слава, и сега, и винаги, и навеки!

ОТКРОВЕНИЕ,[1] НА СВЕТИ ВАРУХ, КОГАТО БЕ ИЗПРАТЕН ПРИ НЕГО АНГЕЛ ПАНУИЛ В СВЕТАТА ПЛАНИНА, НАРИЧАНА СИОН, КОГАТО ПЛАКА ЗА ПЛЕНЕНИЕТО НА ЙЕРУСАЛИМ

1. Когато цар Навуходоносор завладя Йерусалим и обогати Вавилон, аз, Варух, плаках непрестанно и говорех: „Господи, защо ти оправда цар Навуходоносор и защо не пощади своя град Йерусалим, твоя славен град? Защо така направи, господи?“ Тъй като плачех, ето застана пред мене ангел господен и ми рече: „Усмири, човече, своята жалост, защото подобаваше да бъде Йерусалим завзет. Така ти казва вседържителят бог, който ме изпрати при тебе лично, за да ти кажа всички божии тайни, защото твоите сълзи и твоят глас влязоха в господните уши. Но обещай да не прибавиш нещо, нито нещо да скриеш; ще ти кажа много тайни, които ни един човек не е видял.“ Аз, Варух, казах на ангела: „Жив е господ бог, ако ми покажеш и чуя, нито една дума няма да добавя. Ако не изложа всичко прилежно, нека господ ме съди.“

2. И пое ме ангелът, и занесе ме на небесната твърд. Тя бе първото небе. На това небе ми показа огромна врата и ми рече: „Да влезем в тая врата.“ И влязохме, и летяхме колкото седем дни път и ми показа спасението божие. Видях преголямо поле. Там живееха хора, които имаха волски лица, еленови рога, кóзи нозе, овнешки кръстове. И попитах аз, Варух, ангела :„Кажи ми, каква е височината на това небе, на което дойдохме, и какво е това поле, да разкажа на човешките синове.“ И рече ми ангел Пануил: „Колкото е от изтока до запада, толкова е височината на небето, и колкото е от земята до небето, двойно толкова е ширината му. Полето, на което стоим, е много голямо.“ И рекох аз на ангела: „Господарю, а тези другообразни кои са?“ Ангелът отговори: „Тези са, които искаха да построят кула; господ ги преобрази.“

3. И пое ме ангелът и ме заведе на второто небе, показа ми отворена преголяма врата и ми каза: „Да влезем в нея!“ И влязохме летейки, и на 7 дни път ми показа мно-

го голяма къща. В нея [също] живееха другообразни хора. Лицата им бяха кучешки, нозете еленски, а рогата кози. И запитах аз, Варух, ангела: „Кои са тези, господине?“ И рече ми ангелът: „Тези са, които построиха кулата, искайки да се качат на небето, защото затова зидаха кулата. Събраха се мъже и жени от цялата вселена да я строят. Тук можеше да се види как едни сечаха дървета, други горяха варовик, някои мъкнеха тухли, а други бъркаха вар. Просто да се каже, беше голяма грижа за всички онези хора от изток до запад, като че ли някой им отнемаше живота. За хората имаше много скръб и мъка. И родилката не отстъпи оттам, за да роди детето си, но го роди, бъркайки вар, и като взе покривалото от главата си, пови детето, хвърли го на земята и продължи да прави същото. Построиха кулата висока осемдесет хиляди и два сажена, а широка 500. И сковаха свредел да се качат и пробият небето, за да видят какво е: каменно, стъклено или медно. Господ, като видя тяхната лудост и високоумие, порази ги с невидима палица и им раздели езиците на 52 езика. И всеки започна да говори със свой език, а по-рано бяха говорили всички един език — сирийски, от Адама до съзиждането на кулата.

4. И пак ме пое ангелът и двамата като летяхме колкото 32 дни път, показа ми обширно поле, което човешкият ум не може да преумее. На това поле имаше много висока планина, а на нея лежеше змей, простиращ се от изток до запад. Той се навеждаше и отпиваше всеки ден от морето по един лакът и ядеше земя като сено. Аз, Варух, рекох на ангела: „Господине, този змей пие от морето по един лакът, а как то не намалява, като го пие всеки ден?“ И рече ми ангелът: „Слушай, Варуше, господ бог създаде 343 големи реки: първата е река Алфея, втората Авирия, третата Горника, четвъртата Дунав, петата Ефрат, шестата Азафа, седмата Зетеус, осмата Неус, деветата Перикула, всичко са 343 реки и те всички се вливат в морето. Заради тях бог създаде този змей и му заповяда всеки ден да отпива от морето по един лакът. Ако не би пил змеят от морето, не би имало земна суша. Заради това бог нареди така и разшири утробата на змея да пие от морето по един лакът, за да не прелива, нито намалява.“ И казах аз, Варух, на ангела: „Господарю, колко е голяма утробата на този змей, щом като така отпива от морето един лакът и яде земя като сено?“ И рече ми ангелът: „Колкото е дълбок и широк адът, толкова е и утробата на тази змия.“

5. И пак рекох аз, Варух, на ангела: „Господарю, покажи ми дървото, на което змията прелъсти Ева, тя сама яде и даде Адаму и заради това господ я изгони от рая.“ Ангелът ми рече: „Слушай, Варуше, когато бог създаде Адама, заповяда на архангел Михаил да събере 200 003 ангели да насадят рая. Михаил посади маслината, Гавраил ябъката, Рафаил дюлата, Нопаил ореха, Саразаил калината, а Сатанаил посади лозата — това бе отначало името му, но след като изпадна, бе наречен Сатана. И така, всички ангели посадиха различни дървета.“ И пак казах аз, Варух, на ангела: „Господарю, покажи ми дървото, на което змията прелъсти Адам и Ева.“ И рече ми ангелът: „Слушай, Варуше, първото дърво е лозата, а второто дърво е греховната похот, която Сатанаил изля у Адам и Ева. Заради това бог прокле лозата, защото нея сатаната посади и с нея прелъсти първосъздадения Адам и Ева.“ И рекох аз, Варух, на ангела: „Господарю, щом като бог така прокле лозата и нейното садене, то как днес тя е от полза?“ Отговори ми ангелът: „С право ме питаш. Когато господ направи потоп на земята и издави 49 000 исполини, а водата се покачи 20 лакти над най-високите планини и нахлу в рая, изнесе от лозата една клонка. Щом бог отдръпна водата и стана суша, Ной излезе от ковчега и намери лозата, която лежеше на земята. Той не я познаваше, само беше слушал за нея как изглежда. Като се размисли, каза си: „Това наистина е лозата, която Сатанаил посади в рая. С нея той прелъсти Ева и Адама и заради това бог прокле нея и нейното садене. Ако я посадя, бог ще ми се разгневи.“ И като преви коленете си, Ной пости 20 дни и молейки се, говореше: „Господи, ако посадя това дърво, как ли ще ми се разгневиш, господи?“ Тогава господ прати своя ангел Саразаил, който му рече: „Стани и посади дървото, което намери, а аз ще го променя и ще го направя за добро. Но внимавай, Варуше, защото това дърво още пази в себе си злобата, както Сатанаил не промени своята злина: онези, които пият много вино, все злина ще правят, ни брат брата ще милува, ни бащата сина; от злобата на виното става разбойничество, прелюбодеяние и блуд, толкова зло става заради виното.“

6. И пак ми рече ангелът: „Ела, Варуше, ще ти покажа други тайни, ще видиш откъде изгрява слънцето. И ми показа колесница с четири образа. Конете бяха пламенни, а тези коне бяха ангели крилати. На колесницата седеше човек, който носеше огнен венец, а колесницата бе носена от

20 ангели. Пред тях летеше птица, чиито криле [се простираха] от изток до запад. И рекох аз, Варух, на ангела: „Кажи ми, господарю мой, каква е тази колесница, кой е човекът, който седи в колесницата и носи огнен венец, и коя е тази птица, кажи ми.“ И рече ми ангелът: „Човекът, който седи в огнената колесница и носи огнен венец, това е слънцето, а тази птица, която виждаш да лети, тя е пазителката на целия свят.“ И запитах аз, Варух, ангела: „Какъв пазител на света е птицата?“ Ангелът ми отговори: „Тази птица простира своите криле и засенчва огнените лъчи на слънцето. Ако тя не засенчваше слънчевите лъчи, човешкият род и всяка твар не биха изтърпели слънчевия пламък. Защото господ заповяда на тази птица да работи за цялата вселена до свършека на света. Но погледни дясното ѝ крило, какво е написано нам.“ Като пристъпих, прочетох го: буквите бяха като голям харман и тези букви бяха златни. Прочетох ги, писаното бе това: „Нито земята ме роди, нито небето, но ме роди престолът на отца.“ И рекох аз, Варух: „Какво е името на тази птица?“ Ангелът ми каза: „Името на птицата е феникс.“ И рече ми пак ангелът: „Почакай, Варуше, и ще видиш славата божия.“ И двамата като стояхме, пеехме песен на бога. Тогава чух много силен гръм от небето и запитах ангела: „Какъв беше този гръм, господарю мой?“ Ангелът ми отговори: „Гърмът, който чу, разделя светлината от тъмнината. Ангелите изнасят слънчевия венец до божия престол.“ И видях слънцето да иде. Беше като човек унило и печално; а видях и птицата, идеща с него — също така унила. И запитах аз ангела: „Защо тази птица е така посърнала?“ Той ми рече: „Отпаднала е от слънчевия зной и пек.“ Тогава я чух да зове: „Светодавче, прати светлина на твоя свят!“ Когато тя извика: „Светодавче, прати светлина на твоя свят!“, веднага пропя петел. И пак рекох на ангела: „Господарю, кажи ми, дълго ли почива слънцето?“ Ангелът ми отговори: „Откогато петел пропее, докато зора зазори, толкова почива слънцето и отново тръгва.“ И рече ми пак ангелът: „Слушай, Варуше, да ти кажа още за хода на слънцето. Когато премине денят и слънцето залезе, 9 ангели вземат слънчевия венец и го занасят до божия престол, защото се омърсява от земята и от земните грехове. Когато слънцето преминава по небето, не може да гледа беззаконията по земята: убийства, прелюбодеяния; то плаче и оскверява своя венец, заради това се очиства при божия престол.

7. И пак рекох на ангела: „Господарю, разкрий ми пъ-

туването на месеца да видя какво е.“ И каза ми ангелът: „Месечината е подобна на жена, която седи в колесница, а воловете, които теглят колесницата, са 20 ангели.“ И рекох аз, Варух, на ангела: „Господарю, кажи ми за това, което ще те питам: Защо луната няма светлина, равна на слънчевата, но загива и отново се ражда?“ Ангелът отговори: „Слушай, Варуше, ще ти обясня и това, за да знаеш всичко. Когато змията прелъсти Ева и Адам с вкусването на лозата, те се видяха голи и плакаха горко за своята голота. Заплакаха и всички създания за тях, небето, и звездите, и слънцето, и цялата твар се разтрепера до божия престол; ангелските сили се развълнуваха много от Адамовото престъпление, а луната едничка се засмя. Затова бог се разгневи на луната, помрачи нейната светлина и направи така, че за кратко време да остарява и пак да се ражда. Отначало не беше така, тя беше по-светла и от слънцето и имаше продължителност на дните си.

8. И отново ме пое ангелът и ми показа много гореща река, която изтичаше от грамадно езеро. Аз запитах ангела: „Какво е това голямо езеро?“ Ангелът ми рече: „Това е езерото, от което облаците вземат вода и оросяват земята.“ И рекох аз, Варух, на ангела: „Хората казват, че облаците слизат до морето, вземат морска вода и пращат дъжд по земята.“ Ангелът отговори: „Лъже се човешкият род, незнаещ нищо, защото морската вода е солена; ако земята би се одъждявала от морето, не биха расли по нея плодове.“

9. И пое ме ангелът на славата, постави ме на петото небе и ми показа преголяма врата, на която бяха написани човешки имена. И рече ми ангелът: „Само тези могат да влязат, чиито имена са написани тук.“ Запитах аз, Варух, ангела: „Няма ли да се отвори тази врата, та да погледнем през нея?“ Ангелът ми рече: „Няма да се отвори, докато Михаил не дойде от божието царство. Почакай и ще видиш божията слава.“ И ние като почакахме, разнесе се глас от небето вишно като троен гръм. Аз запитах ангела: „Какъв е този глас, господине?“ Рече ми: „Ето Михаил слиза, за да приеме молитвите на хората.“ И пак дойде глас, говорейки: „Да се отворят вратите!“ Отвориха се и се чу гръм, по-силен от първия. Михаил дойде, ангелът, който беше с мене, го посрещна и му се поклони. Видях Михаил да държи много голяма хранилница, дълбочината ѝ бе колкото от небето до земята. И рекох на анге-

ла: „Господарю, какво е това, което държи Михаил?“ И рече ми: „Това е, в което влизат молитвите на хората.“ И така като ми говореше, дойдоха ангели от земята, които носеха пъстри дарове. Рекох: „Господарю, кои са тези?“ И каза ми: „Това са ангелите, които служат на праведните хора и от тях донасят добри дарове.“ Михаил прие тези дарове и ги сложи в хранилницата. Видях и други ангели, които носеха празни скривалища, бяха опечалени от грешните хора, понеже не намираха у тях нищо. Като ридаеха, те говореха на първоначалника Михаила: „Тежко на нас, които сме изпращани в тъмни човешки места и в тях не намираме никой праведен! Ако е възможно да не се връщаме там и да не дишаме техния смрад. И ако в църквата прибегнат техните жени, и оттам ги извеждат на блуд и за блуд ги въвеждат, и всякакви мръсотии вършат. Не можем да живеем с такива непокорни хора.“ Михаил им рече: „Слушайте, всички божи ангели, не ви е заповядано да отстъпвате от грешните човеци, а ви е заповядано да им служите, докато се покаят. Ако ли не се покаят и не се поправят, аз сам ще ги съдя“ — казва бог. И отново се чу глас от небето, казвайки: „Идете и служете на грешните, докато се покаят. Ако ли не се покаят, то пратете им болест и ненадейна смърт, ярем и гъсеници, люта тъга и град, зли духове и разрушение на градовете им; и издушете децата им, защото не се побояха от бога и не се събират в църква за молитва, а вместо молитви клетви възнасят.

10. И рече ми ангелът: „Погледни, Варуше, и виж покоището на праведните, тяхната слава, радост и веселие; виж и покоищата на нечестивите, техните сълзи и въздишки, червея вечно буден и зова на грешните до небето: „Смили се над нас, съднико!“ И казах аз, Варух, на ангела: „Кои са тези, господарю мой?“ Ангелът ми рече: „Грешниците.“ Тогава рекох аз, Варух, на ангела: „Разреши ми, господарю мой, и аз да плача с тях.“ Ангелът отговори: „Плачи за тях, негли господ бог чуе твоя глас и им прости.“

11. Дойде глас от небето: „Свалете Варух на земята, за да разкаже на синовете човешки каквото видя и чу и да им предаде всички тайни.“ На нашия бог слава, чест и поклонение, на отца, сина и светия дух, днес и навеки и през всички времена. Амин.

Герои

СЛОВО ЗА ПРОРОК ЙЕРЕМИЯ И ЗА ПОРОБВАНЕТО НА ЙЕРУСАЛИМ

Някога израилтяните бяха поробени от халдейския цар.

1. Бог рече на Йеремия: „Йеремие, избранче мой, стани и излез от този град заедно с Варух, защото ще го погубя заради множеството грехове на жителите му, а вашата молитва е посред него като укрепена кула. Затова вие станете днес и излезте, докато не го е обградила халдейската войска.“ Йеремия рече: „Моля те, господи, разреши на твоя раб да говори пред тебе.“ Всемогъщият каза: „Говори, избранче мой, Йеремие!“ — „Господи, ако предадеш твоя избран град в халдейски ръце, техният цар заедно с множеството си войни ще се похвали и ще рече: „Укрепих се в светия божи град!“ Господи мой, ако допусне твоята воля, нека той загине от твоята ръка.“ Господ рече на Йеремия: „Понеже си мой избраник, излез от този град, ти заедно с Варух, защото ще го погубя заради греховете на жителите му. Нито царят, нито неговата войска могат да вляза в него, ако аз пръв не отворя вратите. Известии прочее на Варух тези думи, станете в шест часа през нощта и елате под стените на града. Ще ви покажа, че преди аз да отворя града, никой не може да влезе в него.“ И това като каза, отиде си.

2. А Йеремия изтича и извести всичко това на Варух. Двамата отидоха в божията църква. Йеремия раздра ризата си, посипа главата си с пепел и двамата започнаха да

плачат в светия олтар. Като настъпи шестият час, както рече господ, отидоха под стените на града. И чуха тръбен глас. Слязоха от небето ангели, които държаха в ръцете си свещи, и застанаха върху крепостните стени на града. Йеремия и Варух, като видяха това, заплакаха горчиво и рекоха: „Днес разбрахме, че е истинска казаната дума."

Йеремия помоли ангелите с думите: „Молим ви, не погубвайте града, докато не запитам моя господ за някои неща." Господ рече на ангелите: „Не погубвайте днес града, докато не поговоря с моя избраник Йеремия." Тогава Йеремия рече: „Прости ме, господи, разреши ми да говоря пред тебе!" — „Говори, избранче мой Йеремие!" Йеремия каза: „Господи, ето днес разбрах, че ще предадеш този град в ръцете на врага и хората му ще бъдат отведени във Вавилон. Какво ще ми наредиш, къде да дяна църковните съсъди?" Господ му рече: „Вземи ги и ги предай на земята, кажи: „Слушай, земьо, Словото, което те създаде върху водното естество и те запечата със седем печата и със седемте времена, за да получиш след това своята красота! Запази литургийните съдове до пришествието на възлюбения!" Йеремия рече: „Моля те, господи, какво да сторя с етиопянина Авимелех, защото много добро е направил на твоя раб, той ме извади от рова. Не искам да види изчезването на града и запустяването му. Смили се над него да не изживее голяма скръб." Господ рече на Йеремия: „Прати го на лозето на Агрип, а аз ще го покрия със стени от планини, докато върна народа от плен в своя град Йерусалим. [И пак рече господ на Йеремия: „Иди с хората във Вавилон и остани с тях, като им пророчествуваш, докато ги върна в града][1], а остави тук Варуха, за да говоря с него."

3. И това като рече, господ възлезе на небето. Йеремия и Варух влязоха в олтара, взеха църковните съдове и ги предадоха на земята, както им бе казал господ. Земята веднага ги погълна. Двамата седнаха и плакаха горчиво. А когато настъпи утрото, Йеремия изпрати Авимелеха в селото на Агрип, като му каза: „Вземи една кошница и тръгни по горския път. Донеси за болните хора малко смокини. Да бъде с тебе господнето веселие, а над главата ти неговата слава!" Това като рече, Йеремия изпрати Авимелеха, а Авимелех тръгна, както му заръчаха.

4. Същата сутрин халдейската войска обгради целия град, а великият архангел протръби с думите: „Влезте в града, всички халдейски войски, защото ето, градът ви се отво-

ри!“ И влезе царят с всичките свои войни, и плениха всички хора. А Йеремия взе църковните ключове, отиде да ги хвърли извън града и рече: „На тебе говоря, слънце, вземи ключовете на божията църква и ги запази до деня, в който господ ще запита за тях, защото ние бяхме настойници на лъжата.“[2] И още докато Йеремия плачеше, целият народ беше повлечен към Вавилон от халдейския цар.

5. Варух седеше, посипал главата си с пръст, плачеше с горчив плач и говореше това: „Йерусалиме, защо бе предаден заради греховете на твоя възлюбен народ в ръцете на враговете? Да не би да се похвалят законопрестъпниците и да кажат: „Със своя сила ги завладяхме.“ Нека бог бъде щедър към нас и ни върне в нашия град, а вие да не видите живот; блажени са нашите отци Аврам, Исак, Яков, които напуснаха този свят[3] и не видяха запустението на града!“ Като изрече това, Варух излезе из града, плачейки и говорейки: „Заради тебе, Йерусалиме, излязох от тебе.“ И започна да живее в един ров. При него идваха ангели и му съобщаваха всичко, което господ му известяваше.

6. А Авимелех отиде, набра смокини и се връщаше тъкмо в горещината. Той дойде до едно дърво и седна под сянката му да си почине малко. Като сложи глава на кошницата, заспа и спа там 86 години.[4] И не се събуди от своя сън по божие повеление заради обещанието, което господ даде на Йеремия: „Аз ще го скрия.“

След като стана от своя сън, Авимелех рече: „Колко сладко малко поспах, но главата ми тежи, като че ли не съм си доспал.“ Той откри кошницата и видя, че от смокините капеше мляко. „Бих искал още малко да подремна, защото ми е тежка главата, но се боя да не би като заспя, да закъснея. Ще изнемогне моят отец Йеремия, ако не би бързал, не би ме пратил днес. По-добре е да стана и да тръгна в горещината, няма ли горещина и работа всеки ден?“

8. Той стана веднага, взе кошницата и тръгна за Йерусалим. И не позна града, нито своя дом, нито намери своя род. „Благословен е бог — рече — голям ужас ме обхваща сега, защото града го няма, навярно съм се заблудил, тъй като заобиколих горския път. Като станах, без да си доспа, главата ми тежеше за сън и загубих пътя. Ще се чуди отец Йеремия, като му разкажа как се заблудих.“ Той отново излезе от града и като разгледа градските знаци, рече: „Този е градът, не съм се заблудил.“ И пак се върна в него,

но нито един от своите не намери. „Благословен е бог — рече — какъв ужас ме сполетя днес!“ За трети път излезе извън града и каза: „Тези знаци са на града, но аз се заблудих и не зная накъде да вървя.“ И много се наскърби, като не знаеше къде да иде. Той сложи [на земята] кошницата и каза: „Тук ще стоя, докато господ бог отнеме от мене ужаса.“

9. Седейки, видя един старец, който идеше от селото. Рече му: „Искам да те запитам, старче, кой е този град.“ Старецът отговори: „Йерусалим.“ И рече Авимелех: „Та къде е свещеникът Йеремия, и четецът Варух, и хората на този град?“ Старецът му отговори: „Как така днес си спомняш за Йеремия и питаш за него след толкова години? Йеремия е във Вавилон, всички хора бяха пленени от цар Навуходоносор. Йеремия е с тях, благовестява им и ги поучава със слово.“ Като чу това от стария човек, Авимелех рече :„Ако не беше стар, бих те изругал и бих ти казал, че си луд, щом каза: хората са пленени във Вавилон. Боя се обаче от бога, защото не бива да досаждаме на по-възрастните от нас. Дори да бяха слезли над тях дверите небесни, пак не биха могли толкова бързо да отидат във Вавилон. Колко време е, откакто отец Йеремия ме изпрати в Агриповото село да донеса малко смокини, за да даде на болните хора? И ето, отидох, набрах кошница смокини, поспах малко, станах, открих кошницата, като си казвах, че закъснявам, и видях, че от смокините капе мляко, тъй както беше, когато ги събирах. А ти говориш, че людете са пленени във Вавилон. За да разбереш, вземи смокини и виж.“

Той откри кошницата и видя капещото мляко от смокините. Старецът рече: „О, сине, наистина ти си син на праведен човек! Заради това бог не пожела да видиш запустението на този град и ти даде сън. Ето вече 86 години изминаха, откакто народът бе заведен в плен във Вавилон. Знай, чедо, истината ти говоря, погледни нивите и виж, че няма жито по тях; погледни смокиновите дървета и разбери, че не им е време за беритба.“ Тогава Авимелех разбра, извика с голям глас и каза: „Благословен е бог на небето и на земята, той дава успокоение на нашите души на всяко място!“ Тогава каза на стария човек: „В кой месец сме?“ Той отговори: „Август,[5] който е дванадесети месец.“ И взе от смокините и даде на стария човек. Старецът му рече: „Бог да те прослави, чедо, в небесния Йерусалим!“

10. След това Авимелех излезе от града и се помоли на

бога. И веднага дойде при него ангел господен, хвана го за ръката и го заведе на мястото, където беше Варух. Намери го да седи в рова. Когато се видяха, целунаха се разплакани. И погледна Варух със собствените си очи, видя смокините в кошницата, подигна очите си към небето и рече: „Има бог, който въздава награда на обичащите го. Сърце мое, готви се и весели се, и радвай се в своето тяло, казвам, в зданието на плътта; твоето страдание се превърна в радост, защото [бог] те намери и те избави от твоя труд[6], тъй като в тебе няма грях. Почивай спокойно в своето тяло и твърдо вярвай. Ето, погледни смокините и виж, че траяха 86 години, без да увяхнат. И ти вярвай, че още ще поживееш. Както от тях капе мляко, така ще бъде и с тебе, сърце, ако изпълниш заповяданата ти от господа истина: този, който запази смокините в кошницата, той пак ще те запази със своята сила."

Варух каза на Авимелех: „Стани да се помолим на бога да ни извести бог как можем да изпратим вест при Йеремия във Вавилон за тайните неща, които ти се случиха по пътя." И започнаха двамата да се молят, като говореха: „Сило моя, боже мой, господи мой, избрана светлина, излизаща из неговите уста, молим се на твоята благост и на твоето велико име, което никой не може да проумее. Послушай гласа на твоите раби и научи ни как да изпратим тази вест на Йеремия във Вавилон!"

11. Още докато Варух и Авимелех се молеха, дойде един ангел и рече на Варуха: „Светилниче на светлината, не скърби как да съобщиш на Йеремия! Към зазоряване ще дойде при тебе орел. Прати го при Йеремия, като напишеш това писмо: „Кажете на израилевите синове, всеки роден да бъде отделен; това да направят, защото след 12[7] дни ще ги въведа в Йерусалим. Така нарежда господ. Тези, които не се отлъчат от вавилонците, няма да влязат в Йерусалим, защото им е забранено да бъдат приети заедно с вавилонците, каза господ." Това като рече, ангелът си отиде.

А Варух изпрати да му донесат хартия и мастило и написа послание, което имаше следния вид: „Варух, раб божи, пише на Йеремия, който живее в плен: „Радвай се и се весели! Защото бог не ни остави да напуснем телата си, скърбящи за опустошаването на града. Бог се смили над нашите сълзи, спомни завета, който прати на нашите отци Аврам, Исак и Яков, и ни изпрати своя ангел. Той ми каза тези слова, които ти съобщавам, тъй като те са слова, изречени от израилтянския бог, който ни изведе из египетска-

та земя от голямото тегло: „Понеже не съхранихте моите напътствия, а се възгордя сърцето ви и се ожесточихте пред мене, разгневих се и ви предадох на вавилонската пещ. Ако послушате моя глас из устата на моя раб Йеремия, ще бъдете отделени от Вавилон, а ако не го послушате, ще бъдете отлъчени от Йерусалим. Ще ви изпита с вода йорданска; които не се покорят, ще стане явно, това знамение е велик знак."

12. Варух стана, излезе от ямата и видя орел, който бе кацнал над нея. Като проговори, орелът рече с човешки глас: „Радвай се, Варуше, настойниче на вярата!" Варух му отвърна: „Радвай се и ти, че си избран от всички небесни птици, това е явно от зарите в твоите очи. Но кажи ми, какво правиш тук?" Орелът му отговори: „Изпратен съм при тебе да взема вестта, която искаш да изпратиш с мене." И рече му Варух: „Можеш ли да занесеш тази вест във Вавилон?" — „За това съм изпратен."

Варух взе посланието и 15 смокини от тези, които донесе Авимелех, върза ги на шията на орела и му каза: „На теб говоря, царю на птиците, лети със здраве и мир и отново ми върни вест. Не заприличвай на враната, която изпрати Ной, а тя не се върна при него в кораба, но приличай на гълъбицата, която донесе на праведния Ной добра вест. Така и ти занеси тази добра вест на Йеремия и на пленниците, които са с него. На добър път! Ако те спохождат небесни птици, които искат да се съберат с тебе, брани се, господ ще ти даде сила; и не се отклонявай надясно или наляво, но както стрелата право лети, така и ти лети със силата божия. Господнята слава ще те съпровожда навсякъде по твоя път."

13. Тогава орелът литна, като понесе писмото на своята шия. Пристигна във Вавилон. Кацна да си почине извън града върху една кула на пусто място. И мълчеше, докато не излезе Йеремия заедно с людете извън града. Йеремия бе измолил от царя едно място, където да погребва мъртъвците от своя народ. В това време тъкмо излязоха с един мъртвец и плачеха. Те дойдоха срещу орела. Тогава орелът извика: „Йеремие, избранче божи, на теб говоря, иди и събери хората и ела отново тук да чуете посланието, което ти донесох от Варух и Авимелех." Йеремия, като чу това, прослави бога. Той отиде, събра народа с жените и децата и се върнаха там, където бе кацнал орелът. Орелът слезе над мъртвеца и той оживя. Това стана, за да вярват

хората. Те се зачудиха на случилото се и рекоха: „Бог, който се яви на нашите бащи в пустинята чрез Мойсей, ето и на нас се яви чрез този орел.“ И откъснаха писмото и го прочетоха на хората. Като чуха, всички заплакаха, посипаха главите си с пръст и казаха: „Йеремие, спаси ни, кажи ни какво да правим и как да влезем в нашия град?“ А Йеремия им рече: „Спазете всичко, което чухте, и господ ще ви въведе във вашия град.“

14. Йеремия написа писмо на Варух и Авимелех пред целия народ и разказа за скърбите и печалите, които преживяха: „Синовете гледаха своите бащи обесвани, а бащите виждаха своите деца предадени на мъки и закриваха лицата си, за да не гледат измъчваните. Бог ви предпази, за да не видите всичко това. А аз си спомням, и стена, и често се връщам в своя дом. И за вас си спомням и казвам: Молете се за народа, за да бъде чута нашата молитва и да излезем оттук. В годините, които прекарахме тук, ни насилваха, като казваха: „Изпейте ни някоя от Сионските песни!“ А ние им отговаряхме: „Как ще запеем песен господня на чужда земя?“

После превърза писмото на шията на орела и каза: „Иди с мир, нас двамата господ ни посети.“ И прилетя орелът в Йерусалим, и даде писмото на Варух. Йеремия остана още сред хората и им каза: „Отвърнете се от всяка вавилонска смрад.“ А смокините, които му донесе орелът, даде на болните хора.

15. Настъпи онзи ден, в който господ трябваше да изведе своите хора из Вавилон. Господ каза на Йеремия: „Стани с народа и елате на река Йордан! Кажи на моите люде: „Оставете всичко вавилонско. Онези от вас, които са взели жени от тях или жени са взели мъже, да ги оставят. Тези, които се вслушат в моите думи, тях ще заведа в Йерусалим, а които не ме послушат, да не влизат в Йерусалим!“

Йеремия предаде тези думи на народа.

16. И като станаха, отидоха при Йордан. На тези, които искаха да го преминат, Йеремия съобщи реченото от господа. Но половината от тях, които бяха оженени за вавилонци, не послушаха Йеремия, а му рекоха: „Няма да оставим завинаги нашите жени; ако трябва, ще се върнем с тях във Вавилон.“ И като преминаха Йордан, отидоха до Йерусалим.

17. Йеремия, Варух и Авимелех започнаха да говорят, че всеки човек, който се е приобщил към вавилонските работи, няма да влезе в този град. А те им казаха: „Ще се върнем във Вавилон!“ Но когато стигнаха там, вавилонците излязоха и ги посрещнаха с думите: „Вие вече няма да влезете в нашия град, защото ни възневидяхте и ни напуснахте. Заради това няма да влезете. С клетва се закълнахме да не приемаме нито вас, нито вашите деца, защото си отидохте от нас.“ Като видяха това, те се върнаха. Намериха едно пусто място и там издигнаха град, който нарекоха Самария. Йеремия изпрати при тях да им кажат: „Покайте се, защото ще дойде ангелът на правдата и ще ви заведе на високо място.“ Те обаче не го послушаха.

18. Йеремия пребиваваше в радост и девет дни пренасяше на народа жертви. И ето, в десетия ден той сам пренесе жертва и се помоли на бога с молитва: „Свят, свят, свят си, господи, и кандило на дървото на живота, истинска светлина, просвещавай ме, докато се възнеса при тебе след молитвата. Моля те [за] глас гладък и за други богопохвални благоухания и за поучение, докато Михаил, архистратисът на правдата, въведе праведниците. Моля те, господи, вседържителю на всички твари, нероден и непонятен, у когото всеки съд остава скрит, преди той да е станал.“

Йеремия говореше това, стоейки в олтаря с Варух и Авимелех. Варух и Авимелех заплакаха и извикаха: „Отче Йеремие, свещениче божи, защо ни оставяш?“ Хората чуха плача им и всички дойдоха при тях. И като видяха Йеремия умрял, разкъсаха ризите си и заплакаха с горчив плач. След това приготвиха да го погребат. Той изглеждаше като всеки един, който е предал своята душа. Там при него останаха Варух и Авимелех. И дойде глас, който им каза: „Не го погребвайте, защото е жив, душата му отново ще се върне в него.“ Като чуха този глас, не го погребаха, а насядаха около тялото му. „Господи — казаха, — в кой ден ще възкръсне?“

19. След три дни душата влезе в тялото му и той въздигна своя глас: „Всички едногласно прославете бога и божия син Исус Христос, светлина на всички векове, неугасим светилник на живота на вярата, който ще се появи 370 години[8] след тези днешни времена. Ще дойде на земята дървото на живота, което е по средата на рая и ще направи така, че всички безплодни дървета да дадат плод, да

пораснат и да се раззеленят...? Сам ще дойде и ще си отиде и ще си избере 12 апостоли да благовестуват сред народите. Него аз видях на Елеонската планина, най-красивата в света." Това като рече Йеремия за божия син, как ще дойде с мир, евреите казаха: „Тези думи вече ни каза Исая, син Амосов, говорейки: „Видях бога и божия син." Елате, не се боим от този, ще го убием с камъни."

20. Варух и Авимелех много се наскърбиха, защото искаха да чуят божиите тайни, които той видя на небето. Тогава Йеремия им кажа: „Мълчете, не плачете, защото не могат да ме убият, докато не ви разкажа всичко, което видях." И пак рече: „Донесете ми един камък!" И донесоха. Йеремия го постави сред тях и рече: „Светлина на всички векове, направи така, че този камък да бъде в моя образ, докато изрека всички твои тайни, които видях." Тогава по повеление божие камъкът придоби образа на Йеремия и евреите започнаха да удрят камъка с камъни, като мислеха, че това е Йеремия. А той предаде тайните, които видя, на Варух и Авимелех и като излезе, застана сред народа, тъй като искаше да завърши своя живот. Камъкът извика: „Оглупели синове израилеви, защо биете с камъни мене камъка? Ето, Йеремия стои посред вас." Тогава се нахвърлиха върху него с камъни и сложиха край на неговия живот.

Варух и Авимелех дойдоха и погребаха тялото му. Те взеха камъка, положиха го на гроба и написаха: „Този камък е помощник Йеремиев." И други думи написаха и рекоха: „Амин, на нашия бог слава!"

СЛОВО ЗА СИЛНИЯ САМПСОН

В [анти]охийската земя имаше един мъж на име Маное. Той нямаше деца и постоянно жалеше за деца. Един ден дойде човек при неговата жена и ѝ каза: „Съобщи на своя мъж, че ще родиш чедо от сърце и то ще бъде избранник божи." Жената отговори: „Господине, кой си ти?" А той: „Аз съм ангел, изпратен от бога да ви възвестя това." Жената каза: „Не вярвам. Да не би да бъда съблазнена, както някога нашата прабаба Ева? Ако говориш истината, ела, когато бъде тук моят мъж." Ангелът отговори: „Право говориш." И си отиде.

Вечерта Маное се върна и тя му разказа всичко. Той каза: „Когато пак дойде, повикай ме.“ На петия ден ангелът отново дойде и жената му рече: „Господине, ако са истини твоите думи, почакай тук, докле извикам мъжа си.“ — „Извикай го!“ — рече той. Тя повика Маноя и той дойде. Маное запита ангела: „Ти ли си дохождал в моя дом?“ Той отговори: „Да, казвам ти, изпратен съм да ти възвестя, че ще заченеш и родиш син, който ще владее вселената и ще я държи в ръката си и рани от желязо няма да получи. Да се пази от вино и от медовина.“ Маное рече: „Господине, почакай тук, докато донеса едно козле да ти приготвя ядене. След като ядеш, ще си отидеш.“

Маное донесе козлето и го постави сред двора на камък, както му заръча ангелът. Тогава ангелът вдигна своя жезъл, положи го върху козлето и то изгоря веднага. Маное видя и се ужаси. Ангелът стана невидим.

Жената на Маное зачена и роди син. И нарече го с името Сампсон. Когато момчето стана на 6 години, неговият баща му предаде ливадите да ги пази. И дойдоха сарацини и налягаха в ливадите. Сампсон отиде и им се скара. Те [видяха], че е малък, и му [потеглиха] ухото. Сампсон [нямаше] дърво, но намери магарешки и конски кости и с тях изби 300 войни. Той ожъдня от труда, но не намери вода. Тогава заби кост в земята, от сърцето на земята избликна вода и напои всички люде. Много пъти след това сарацините идваха и той ги разби 51 път. Тогава му дадоха сестра си, името ѝ беше Далида. Беше голяма красавица. И много дириха как да го погубят, но не можаха нищо да му сторят. Докато се пазеше от вино и мед, обладаваше цялата земя и всичките царе му работеха.

Сарацините прибягнаха до следното. Триста велики боляри заживяха при него, та да открият как да го погубят. Един ден той им постави гатанка: „Ако отгатнете това, що ще ви река, на всички ви ще дам по един кон и по една златна дреха. Що е това: от най-лютото най-сладкото изядох.“ Постави им срок: „Ако не отгатнете, аз ще взема от вас същото.“ Те се обезпокоиха много и отидоха при неговата жена Далида. Казаха: „Ще загинем, поразпитай го и ни съобщи, защото ние сме от твоя род, да не ни погуби.“ Тя със сълзи разпитваше Сампсона и той ѝ рече: „На теб ще кажа. Веднаж убих лъв, но след време минах покрай него и намерих в главата му пчели. Взех меда и ядох.“ Тя им съобщи. Те отгатнаха и взеха от Сампсон 300 коня и дрехи. Симпсон се учуди как така познаха. Майка му казваше: „О, сине мой, твоята жена издава.“ А той отговаряше: „О, май-

ко моя, как жена ми ще ми се подиграва? Где ще намери по-добър от мене?“

И тогава се научи да пие вино с мед. [Веднаж] го упоиха и го приковаха за градската кула. Когато се пробуди, взе кулата на гърба си и я отнесе в планината, там я постави права. Подучиха жена му да разпита за неговата сила. Тя всяка вечер плачеше много и Сампсон я питаше: „О, жено, защо плачеш, какво ти е малко? Ти си на всички царе царица, какво искаш от мене?“ Тя отговаряше: „Кажи ми, где е твоята сила, та и аз да зная твоята сила.“ Той ѝ посочи един градински пън[1] и рече: „Това е моята сила.“ Тя сложи на пъна злато и бисер. Сампсон видя и се засмя: „О, луда жено, защо се мамиш?“ Тя пак се разплака. Тогава той ѝ разкри истината: „Имам на главата си шест златни косъма, това е моята сила.“

Тя разказа на неговите противници. Те го опиха и остригаха косите му. Той изгуби своята мощ и стана като тригодишно дете. Хванаха го, ослепиха го и го прогониха. Взе го един водач, който го заведе в планината, и там го хранеше. Минаха 6 години, неговите коси пораснаха и той пак стана силен, както преди. Тогава рече на своя водител: „Заведи ме там, в кулата Сампсонова, където се весели Далида, заедно с неверниците.“

Сампсон хвана кулата и рече: „Иди си и ти, душо моя, заедно с неверните, защото тук жалостта на моя дом ме изяде.“ И разтърси кулата и се уби.

Аврамов цикъл

СЛОВО ЗА АВРАМ И САРА

1. Аврам се роди в три хилядната, триста и седмата година [след Адама. Беше син][1] на един човек, който вярваше в идоли. Наричаше се Ерлим, а майка му се казваше Хавел. Когато Хавел роди Аврама, рече на мъжа си: „Това дете ще бъде утвърждение на целия свят.“[2] Баща му дялаше богове и им слагаше имена. Аврам ги продаваше. Когато Аврам стана на 12 години, легна си вечерта, видя небесата и звездите и рече: „О, дивно чудо, боговете, които прави баща ми, не могат да създадат нито земята, нито звездите, нито слънцето, ни цялата вселена; можà само бог. Но всички хора не мислят така. Прилично е да се вярва на създателя на небето и земята и на цялата вселена.[3] И рече на своя баща: „Татко, татко, хората, които вярват в тези богове, са луди, защото тези богове не са създали нито небето, нито земята, нито морето, нито вселената.“ Баща му изохка и рече: „Не така сине мой, ти си нещо болен. Къде се е видяло на света да се хулят боговете?“ И всички хора се чудеха.

2. [По онова време] майката на Аврам бе вече умряла. Баща му му поръча да направи ядене. Той сложи на огъня гърне с мляко. Постави и един бог и му рече: „Ако си истински, пази това гърне да не изкипи от огъня.“ Когато Аврам се върна, видя млякото разлято, а главата на бога изгоряла. Аврам високо се разсмя и каза на своя баща: „Наистина, тези богове не са способни себе си да опазят, а нас ли ще пазят!“ Баща му го погна да го погуби.[4]

3. Друг път му даде магаре и той взе боговете да ги продава по села и градове. Аврам видя голяма кал, натири в нея ослето[5] и рече: „Ако сте истински богове, предпазете магарето от калта и сами себе си запазете.“ Тогава ослето потъна в калта. Той взе боговете и ги разби[6]. И завърна се при своя баща и му рече: „Татко, право ти рекох, лоши са боговете ти, затова и аз им въздадох зло.“ Тогава баща му хвърли нож върху него, за да го заколи.[7]

4. Аврам, като стана, тръгна за ханаанската земя.[8] И яви му се архангел Урил като пътник, който носеше черни дрехи.[9] Аврам го запита: „Откъде идеш и закъде отиваш?“ А той отговори: „Отивам в земята Ханаан.“ Аврам каза: „Ще дойда и аз с тебе.“ Като вървяха, видяха голям орел, който стоеше като планина, черна и много страшна. Той отваряше уста[10] срещу Аврама и клатеше глава. Аврам се криеше зад своя другар. Когато го отминаха, заговориха си един друг за орела, който видяха.[11] Архангелът рече: „Авраме, аз съм архангел Урил, изпратен съм от бога, когото ти зовеш, да те проведа покрай този горделив дявол, който се е превърнал на орел. А ти иди в областта, наречена Леос. Там по пътя в една сутрин ще намериш прекрасно момиче, което ще носи стомна вода. Името ѝ е Сара. Повикай и тя ще ти откликне с твоето име. Тя ще стане твоя жена.“ Аврам рече: „Господине, ти казваш, че е прекрасна, но аз съм най-грозният човек в света, как ще вземе мене?“ Архангелът рече: „Така благоизволи бог и така ще бъде.“

5. Сара беше много хубава девица, умна и скопосна. Тя рече: „Господи, боже мой на целия свят, понеже си ми дал всички блага, аз няма да си взема мъж, докато ти, господи, не ми разрешиш.“ И пазеше своето девство. Ангел господен дойде в сън при Сара и ѝ рече: „Излез утре със стомните си, почерпи вода и стой там на пътя докато видиш един стар и грозен човек. Повикай го: „Авраме!“, и не се плаши от него, а го приеми. Господ рече, че ти с Аврам ще се вселиш в царството небесно.“

Сутринта Сара излезе там, където каза ангелът, и видя да идва човек, най-грозен от всички на света. Той рече: „Сарро, дай ми да пия вода!“ Тя взе Аврам при себе си. И там той прекара 50 месеца.

6. И като станаха, тръгнаха за Месопотамия. По пътя Аврам ѝ рече: „Заради тебе ще искат да ме убият, тъй като съм твой мъж. Но ти речи: „Мой брат е.“ Така влязо-

ха в Месопотамия и седнаха край града под една стряха. Съзря ги един от велможите на цар Хетей и разказа на царя: „Дойде един човек със сестра си, евреин от земята Ханаан; сестра му е много красива.“[12] Царят отиде на стъгдата и я видя. Каза: „Измийте я в банята.“ И когато се свечери, заповяда да му я доведат.[13]

След като доведоха Сара при царя, при него се яви архангел Михаил, държащ гол меч[14] като войник. Със страшен глас му каза: „Не се докосвай до жената на праведника, зле ще погинеш заедно с твоя град.[15] И целият палат затрепера. Царят извика: „Върнете жената, защото ще загина!“ Когато Сара се върна, палатът престана да се тресе.[16]

7. На утрото царят рече: „Повикайте ми Аврам заедно със Сара!“ И запита: „Кой бог почиташ?“ Аврам отговори: „На единствения бог се моля, който създаде небето и земята.“ Царят каза: „Велик е твоят бог, голям страх ме обхваща.“ Аврам запита: „Къде си видял моя бог?“ Царят отговори: „Яви ми се страшен, с меч като войник; когато дойде, цялата земя се разтрепера.“ Аврам рече: „Моят господ, бог мой, е невидим, а този, който си видял, той е слуга на моя бог.“ Царят възкликна: „Наистина, велик е твоят бог, заведи и мене при него!“ И му предаде целия си дом, и домът царев стана дом господен.[17]

КАК САРА УЧЕШЕ СВОЯ МЪЖ АВРАМ

1. Аврам намери дара божи, но те живееха бездетни и много тъгуваха за деца. Веднаж Сара рече на своя мъж Аврам: „Вземи едно от нашите момичета и като родиш чедо, ще бъде твоят дом господен.“ Аврам не искаше. Сара обаче постоянно му говореше. Тогава на Аврам се яви ангел господен и му рече: „Иди на Таворската планина, застани на мястото, наречено Еригон, и там призови божия човек. Когато той слезе при тебе, не се плаши от него, но дай му сух хляб и вино. И му подрежи косите и ноктите. Ти ще бъдеш благословен от него и ти него благослови. Наречи го свещеник, цар на Тавор, а той ще те назове патриарх.“

Аврам стана и направи, както му каза бог. И когато Мелхиседек излезе и Аврам го погледна, уплаши се, като видя косите на главата му до земята и ноктите му като на орел. Той попита Аврама: „Защо викаш, човече?“ Аврам отговори: „Изпратен съм от бога при тебе да говоря.“ — „Кой бог те е изпратил?“ Аврам рече: „Богът, който създаде небето и земята, той ме изпрати и ми каза да те повикам.“ Мелхиседек запита: „Как ми е името?“ — „Ти си първи пророк на небесния цар, Мелхиседек.“ Тогава онзи рече: „Наистина, право говориш!“ Аврам му даде хляб и вино. „Велико чудо — каза Мелхиседек, — 40 години прекарах в Тавор, човек не видях, нито вкусих хляб, сега това стана!“ Аврам запита: „Какво да правя?“ — „Прави, рече, което ти нареди бог.“ Аврам му отряза косите и му подряза ноктите. Мелхиседек каза на Аврам: „Благословен ще бъдеш во веки! И благословено ще бъде твоето семе!“ А Аврам: „Аз нямам чеда.“ Оня му отговори: „Виждам, че ще имаш двама синове, но не се съпротивявай на своята жена за това, което ти говори.“

2. Аврем рече: „Разкажи ми, братко, от коя земя си дошъл тук и защо дойде.“ Пророкът каза: „Моят баща беше цар в Йерусалим. Веднаж ми заръча: „Иди във Витания и ми доведи сто юнеца, та да принеса жертва на моите богове, защото ще воювам, те да ми помогнат.“ Царят имаше двама синове, единият се казваше Седек, а другият Мелхи. На утрото рано аз тръгнах преди зората. И чух глас от небето, който ми говореше: „Мелхи, Мелхи, ти ще се наречеш мой възлюбеник, ще стоиш първи пророк пред небесния престол.“ Аз се върнах при моя баща и рекох: „Господарю, какво са твоите богове, вярвай в небесния бог.“ Тогава царят ми отвърна: „Не донесе ли това, що ти заръчах? Аз с тебе ще направя жертвоприношение.“

Отново подраних и пойдох във Витания. Взех животните да ги доведа при царя. Царят запали камината, та когато аз дойда, да ме изгори. Моята майка, царицата, усети и рече: „О, моя обичен син ли искаш да принесеш в жертва?“ Тя тайно изпрати брат ми при мене. Като чух вестта, съблякох дрехите си, пуснах конете в града и там застанах срещу града на мястото, наречено Маслина. Когато Седек заведе конете и дрехите, настъпи плач и вопъл в град Йерусалим. Аз чух молбата на моята майка и започнах да се моля. И зина земята, и погълна царя и вулаторите. Като видях, че бог чу молбата ми, влязох в Тавор и тук прекарах 40 години.“

3. Когато Аврам се върна в дома си, вече не се противеше на жена си Сара. Той се свърза със своята робиня Агара. И роди син, и го нарече с името Измаил.

СЛОВО ЗА СВЕТАТА ТРОИЦА

1. Аврам винаги имаше обичай да не яде без гости. Дяволът обаче беше запрял всички пътища, та да не дойде никой при Аврама.[1] И прекара Аврам пет дни, без да яде. Бог видя неговото търпение и сам слезе с архангелите Михаил и Гавраил[2], като се преструва на пътници, които си вървят по пътя. Като ги видя отдалече, Аврам много се зарадва и рече: „Слава на тебе, боже наш, който си ми изпратил гости, та и аз да ям хляб в моя дом.“ И посрещна ги, и поклони им се, и рече им: „Братя, елате в дома ми да ядем хляб!“ Те му казаха: „Бърза ни е работата, не ще да дойдем.“ Аврам ги молеше с обилни сълзи, те не искаха. Аврам рече: „Бога ми, елате у дома, понеже сърцето ми е сковано като в лед от глад.“ И тогава дойдоха.

Когато Сара ги видя, постави вода на огъня, за да омие нозете им. И като ги миеше, рече си: „О, велико чудо, на всички минаващи оттук омих нозете, но такова чудо не видях. Аз ги докосвам, а те се изплъзват из ръцете ми.“

2. Аврам рече: „Донесете охранено теле.“ И донесоха, и заклаха го, и направиха гозба. По време на яденето гостите запитаха: „Господине, где са вашите деца?“ Аврам отговори: „Нямам чеда.“ А те рекоха: „Отсега да родиш син.“ Сара се усмихна и каза: „Господа, ние сме стари, как ще родим?“ Когато се канеха да станат от трапезата, дойде кравата, ревяща за телето. И господ благослови костите на телето, то оживя и започна да суче от кравата. Аврам видя и се просълзи,[3] а Сара рече: „Аз казах истината, която видях и разбрах.“

3. Аврам се поклони и запита: „Господа, разкрийте ми кои сте вие и накъде отивате.“ Господ каза: „Няма да скрия аз от моя възлюбен Аврам. Отиваме в Содом и Гомор. Там хората са грешни, ще ги погубя, аз съм Творецът.“ Тогава Аврам запита: „Господи, ако там има 50 праведници, ще

погубиш ли града?“ Господ отговори: „Няма да го погубя, нито заради 40, нито заради 30, нито заради 10 праведници не ще погубя града.“ Аврам се върна у дома си.

4. Светата тройка влезе в Содом и Гомор и посети Лотовия дом. И видяха содомяните, събраха се и заплашваха да ги уловят и да прелюбодействуват с тях. Лот им даваше дъщеря си, като им казваше: „Вземете дъщеря ми, оставете тези трима мъже.“ Онези не искаха, а пожелаха да разрушат къщата. Господ каза на Лот: „Остави ги да дойдат!“ И когато се приближиха, бог изпрати пламък и ги изгори. А на Лот каза: „Вземи челядта си и иди в планината, която се нарича Игор.“[4] И Лот стана, за да отиде, където му заръча бог. Жена му се обърна назад и се превърна в мрамор.[5]

5. И завря земята от огън и смола и от небесата идваха огнени искри.[6] И погълна огънят двата града, а Лот остана в планината. Като мислеше, че целият свят е погинал, той се свърза с дъщерите си.[7] И беше сам за себе си зет и тъст. Когато осъзна случилото се, стана, плачейки и биейки лицето си. И отиде при Аврам и му се изповяда. Аврам каза: „О, горко ти, чедо мое, къде ще има прошка такъв грях?!“ И му показа огън край реката, наречена Ило, защото този огън е неугасим и люти зверове го пазят. Там го изпрати, за да погине от лютия звяр.

6. Лот отиде и намери звяра заспал. Взе три главни и ги занесе на Аврам. Аврам ги видя, позна ги и се учуди. Тогава рече[8]: „Иди и ги посади; когато пуснат лист, тогава си простен.“ Той ги посади далеч от водата[9]; три пъти на ден ги поливаше и за три месеца пораснаха. Лот отиде при Аврама и му рече: „Отче, главните се хванаха.“ Аврам отговори: „Когато дадат плод, тогава си простен.“ И пак Лот носеше вода[10], като плачеше и разкървавяваше лицето си. Бог чу сърдечната молитва, цъфнаха главните и дадоха плод. Лот взе от плода и занесе на Аврам.[11] След това Исак се роди. И тогава Аврам прослави бога заради двете радости и рече: „Слава на тебе, създателю на вселената, днес ме дари с два дара добри.“[12]

СЛОВО ЗА ИЗМАИЛ

Когато Исак се роди, Измаил вече тичаше. Двамата растяха заедно. Като си играеха, Измаил удряше Исака. Сара видя и се разкъса от жалост. Тя каза на Аврам: „Бога ми, не бива роб да бие своя господар. Изгони робинята заедно със сина ѝ.“ Аврам не искаше. По тая причина Сара скръбно плачеше и не искаше да живее, докато не дойде ангел при Аврама и му рече: „Махни робинята, както ти казва Сара.“ Аврам взе 30 камили, натовареин с храна и вода, и заведе Агара с чедото ѝ в Синайската пустиня. Намираше се на 15 дни път далеч от света; там ги остави и там Агара заживя с детето си.

Като се навърши година, водата се свърши и нямаше какво да пият. Агара търсеше вода да донесе и обходи всички хълмове и долове, но не намери. И когато се върна и видя детето си умиращо без вода, тя не можеше да го гледа. И махна се да не го гледа. Тогава [намери][1] под едно дърво влажна земя и като плачеше и ридаеше, започна да копае; [извади] 3 лъжици вода и донесе малко на своето дете. Намери го едва живо, даде му да пие и то се оживи. После го занесе там, където найде водата. И намери се много вода, и там те заживяха постоянно. Към водата идваха зверове и всякакви неща. Агара учеше Измаила, той биеше птици, а някои зверове хващаше.

Когато Измаил стана на 15 години, той рече на майка си: „Кажи ми, майко, защо живеем тук.“ Майка му му разказа всичко. Тогава той се свърза с нея и роди с нея 56 деца. След това заповяда да доведат много жени — да се множат, да победят семето Аврамово. От тях водят началото си всички погани народи — турци, татари, араби, сарацини — те всички се наричат измаилтяни.[2]

СЛОВО ЗА ИСАК

1 Исак растеше в дома на своя баща. Когато стана на девет години, дойде ангел при Аврама и му рече[1]: „Така казва господ: ако ме обичаш, Авраме, заколи своя син и ми принеси жертва!“ И ангелът му показа мястото. Аврам

не разказа никому случилото се. Той взе един роб и сина си Исак и отиде на мястото, което му посочи господ.

Исак запита: „Татко, къде отиваме?“ Аврам отговори: „Ще принесем жертва на бога.“ Когато стигнаха на мястото, пренесоха дърва с ослето. Исак направи огън и жар. Той каза на своя баща: „Татко, огънят вече е готов, и жертва също, къде е овцата?“ Аврам отговори: „Бог вижда овцата.“ После рече на роба: „Вземи ослето и иди някъде!“[2] Робът отиде.

2 Аврам хвана Исака и го поведе на заколение. Когато Исак разбра това, рече на баща си: „Татко, татко, вържи ми ръцете и нозете, та още недоклан да не те ударя и да не сторя грях.“[3] Когато Аврам го възви и сложи ножа на гърлото му, ангел господен рече: „Авраме, Авраме, не прави никакво зло на своя син; погледни вдясно от себе си и виж в садоковия храст един овен.“ „Садок“ се нарича лободата. Аврам погледна, пусна сина си[4] и се върна в дома си.

3 Когато Исак порасна, баща му го предаде на своя любим роб Андрей и рече: „Вземи своя господар и го ожени в Ханаон, където е майчиното му родно място.“ Андрей взе Исака. Аврам и майка му Сара го благословиха, също благословиха и Андрей. Андрей взе много роби, домашни животни, камили и отиде в Ханаон да търси жена за своя господар. Той пристигна там и обходи много халдейски земи. Не беше весело на сърцето му. Пристигна в Савър и намери сред народа много девици и на кладенеца една мома, която беше много красива. Тя го посрещна с вода и рече: „Искате ли вода?“ Андрей се напи със своята дружина и прослави бога. Напои и животните. Андрей запита: „Кажете ми, деви, къде можем ние и животните ни да прекараме нощта?“ Същата мома рече: „У моя баща има място за почивка, а за камилите храна.“

4 Ребека заведе всички при баща си. Когато влязоха в дома на баща ѝ, предадоха целия керван на Ребека. На утрото я украсиха със злато и бисер и като я взеха, поведоха я към Аврама в Месопотамия. Там излязоха да я посрещнат. Ребека рече: „Покажете ми моя годеник.“ Когато ѝ го показаха, Ребека се поклони на Исака и го поздрави. Щом настъпи нощта, Аврам отиде с Исак при Мелхиседек и той ги благослови.

СЛОВО ЗА СМЪРТТА НА АВРАМ

1 Аврам живееше в своя дом и мечтаеше да види всичко, което има по света. И започна да се моли на бога.[1] Бог изпрати архангел Михаил да му вземе душата. По това време Аврам не беше ял три дни, понеже дяволът беше задържал всички гости, та да не дойде никой[2]. Архангелът се престори на пътник. Аврам го видя отдалече и се зарадва: „И на мен ми иде гост, и аз ще ям хляб.“ Той го пресрещна на пътя и рече: „Добре си тръгнал по своя път!“ Онзи му отговори със същото.[3] Аврам каза: „Брате да идем у дома на ядене!“ — „Бърза ми е работата — отговори той. Аврам се молеше и настояваше: „Господине, ела с радост!“

2 Аврам изпрати да приготвят трапезата. И рече: „Доведете ни коне, за да дойдем.“ Ангелът каза: „Леко ще идем пеша.“ Като вървяха двамата, стигнаха до един амврийски дъб. Листата на дъба говореха: „Свят, свят, свят е с праведниците!“ А вейките на дъба се поклониха до земята. Аврам си мислеше, че заради него така прави дъбът, понеже не знаеше кой върви до него. Дойдоха до Авpамовия дом и Сара взе вода, за да измие нозете на госта както й беше обичай.[4] Когато ги докосна, тя рече: „Велико чудо, нозете на този човек са като на онези, които погубиха Содом и Гомор.“ Аврам се скара гневно на Сара, казвайки: „Защо причисляваш светците към грешника!“

3 Когато щяха да ядат, архангелът излезе невидимо. Отлитна в небесата[5] при господния престол и рече: „Господи, ще ми позволиш ли да говоря?“ — „Говорй Михаиле!“ И той рече: „Господи, Аврам ми дава да ям месо.“ Господ отговори: „Каквото видиш той да яде, яж и ти.“ Архангелът слезе начаса на земята и като седна на трапезата, започна да яде.

4. Аврам полегна на леглото заедно с госта, както имаше обичай, а Сара отиде в друга стая. Исак се прибра при Ребека.[6] Като стана в полунощ, Исак високо заплака и зарида, припадна пред стаята на своя баща и каза: „Татко, татко, отвори ми да ти се нагледам, защото сетне няма да те виждам.“ Дойдоха Сара и Ребека, слязоха множество хора. Аврам им отвори. Исак прегръщаше Аврама за шията и целуваше лицето му, плачейки и ридаейки. Попитаха го защо толкова ридае. Исак отговори: „Видях сън:

имах на главата си венец като слънце и този гост, който е тук, ми го взе и го отнесе в небесата. От това познах, че той е архангелът, който ще вземе душата на моя баща.“ Започна да плаче и Аврам с тях, и всички се разплакаха. Тогава заплака и архангелът; сълзите Михаилови падаха и ставаха камъни безценни.

5. Аврам, като коленичи, помлои се: „Разкажи ми, господине, кой си ти и защо си дошъл?“ Отговори му: „Аз съм архангел Михаил, изпратен съм от бога, за да приема твоя дух.“ Аврам се изплаши много; помоли се на бога: „Господи, не вземай душата ми днес, отпусни ме, владетелю, позволи ми да видя какво се върши по света!“[7] Тогава бог се съгласи и каза на архангела да излезе с Аврама над въздуха и да му покажат да види всичко, което се върши по вселената. И даде му бог власт да прави това, което иска.[8]

6. Архангелът го пое и се издигна във въздуха. Бог отвори сърдечните очи на Аврама и той видя всичко, и разбра. На едно място, на четвъртото небе, съзря много красив човек. Той малко се радваше, а повече плачеше. Аврам запита архангела: „Кой е този човек и защо ли така прави?“ Архангелът отговори: „Това е първосъздаденият Адам. Завежда праведниците в рая, а грешните в мъката. Когато грешни отиват в мъката, тогава плаче, а когато праведните в рая, тогава се радва.“ И пак видя там един старец и заедно с него юноша. Записва на всеки човек грехове. Видя също така две врати — дясната много тясна, а лявата много широка. Една жена дойде и застана между двете врати, не влизаше в ни една врата. И запита Аврам архангела: „Господарю, кой е старият човек и юношата при него, какви ли са двете врати и коя е жената, която не влиза ни в една врата? Архангелът рече: „Този е Енох, а юношата е Авел, синът Адамов, изпращат душите всяка по своя път. Заради това господ рече: „Да не се зове Еноховата църква и кръста на земята.“ А жената, която дойде при двете врати, тя бе извършила много добри неща за своята душа, но един грях не бе изповядала на духовния си отец — довела е зет, а сама се събрала с него, — затова не влиза в никоя врата.“ Аврам запита: „Господарю, коя врата води за ада и коя за рая?“ Архангелът отговори: „Която е отляво, тя води към мъката, а тази, много тясната, извежда в рая“. Аврам рече: „Господарю, аз имам голямо тяло, не ще мога да вляза, понеже е тясна.“ Архангелът каза: „О, Авраме, за тебе ще бъде по-широка, откол-

кото за всеки друг". И така пратиха жената през широката врата.

7. И отново слезе Аврам на въздуха заедно с ангела. На едно място видя седнали хора. А ето и други дойдоха. Те ги биеха и им вземаха онова, което имаха. Аврам запита: „Кои са тези и защо така правят?" Архангелът отговори: „Това са разбойници, кръв проливат." Аврам рече: „Да ги изгори син пламък!" Така и стана. И пак на друго място видя мъже и жени, които блудствуваха. Рече: „Да зине земята и да ги погълне!" Така и стана. И пак на друго място видя едни, които предаваха някои си в ръцете на някого, и немилостиво им правеха зло. И рече Аврам: „Да дойдат бесни вълци и да ги разкъсат!" И така стана.[9] Бог видя, че Аврам не прощава, и рече на архангела: „Върни Аврама в неговия дом. Понеже не е негов труд, затова не го щади. Който се потруди, той се смилява."

8. И така, слезе Аврам в своя дом. След това проживя 30 години. Когато пожела да умре, господ слезе във великолепен образ като гост и му подаде ябълка и хубав гълъб.[10] Хареса ги Аврам, посегна да ги поеме и предаде духът си на бога. Месец март, 25 ден, на нашия бог слава през вековете.

Давид и Соломон

СЛОВО ЗА ЦАР ДАВИД ПРОРОК, КАК СЕ ЗАЧЕНА И КАК СЕ ВЪЗЦАРИ

1. Есей беше силен и здрав мъж, в сърцето си пазеше божиите заповеди и служеше добре на бога. С жена си Езавела имаха 8 синове. [Посъветваха се помежду си] и си обещаха да се отрекат и да не се докосват един до друг за плътска похот. Езавела, неговата жена, повика слугата, когото обичаше, и му каза: „Ако опазиш своя господар, ще ти дам много имот. А поиска ли за себе си жена, извести ми, нищо не скривай от мене.“ Заклеха се и решиха. Андрей рече: „Да бъде според думата ти!“

И така [Есей и Езавела] се пазеха 12 години. Един ден Есей каза на своя роб Андрей: „Намери жена, защото сърцето ми иска жена.“ Андрей рече: „Господарю, познавам една добра жена далече от твоя дом.“ — „Иди и ми я доведи тук!“ — каза той и му даде злато. Андрей отиде при своята господарка Езавела и ѝ съобщи. Тя дойде през нощта и се събра с Есей, а той не позна, че е неговата жена.

2. Езавела зачена дете, роди и го нарече с името Давид, по еврейски „откраднат“. Есей не узна за това, тя го запази в тайна. Когато момчето стана на 7 години, заведе го при овцете и го предаде на овчарите. За него никой не знаеше. Като порасна бе кротък и смирен. Сам научи всякаква свирня, и тимпан, и всички песни и инструменти. Когато засвиреше, овцете, воловете и всички животни играе-

ха. Господ изпрати своя пророк да полее елей на главата му, защото ще се възцари Аврамовото семе. Пророк Натан дойде в дома на Есей и каза: „Доведи своите синове, на един от тях господ трябва да даде сврагида.“[1] Есей доведе своите 8 синове. Пророк Натан рече: „Тук не е твоят син, когото господ търси.“ Есей рече: „Господине, други деца нямам, само тези.“ Натан високо извика, а Есей му рече: „Нямам повече синове!“ Натан отвърна: „Имаш, доведи го!“

Есей се наскърби много. Езавела дойде и се изповяда на своя мъж. Рече: „Той е наш син, но не посмях да ти кажа да не се сърдиш.“ Есей изпрати да доведат Давид. Когато пророк Натан го видя, много се зарадва. Той поля елей на главата му и му даде сврагида. Рече му: „Господ те благослови и благословено ще бъде името ти и никога не ще погинеш. От твоя плод ще се направи престол херувимски. И твоя дъщеря[2] ще бъде най-почетният херувим. А езикът ти ще бъде по-сладък от меда.“ Есей се учуди и каза: „Къде ще се намери това добро? Той е учил пастирство.“ След това пророкът си отиде.

3. Цар Саул царуваше по цялата земя и владееше всички създания. И влезе в цар Саул нечист дух, който му пакостеше, не му позволяваше да спи и никога нямаше покой. Един човек каза на Саул: „В Мадиамската земя живее мъж на име Есей. Той има овчар, който прави чудни свирки и пищялки; [когато започне да свири], животните и всички неща играят, може би и тебе ще успокои.“ Саул поръча да доведат Давид. Когато той наду свирката, нечистият дух у царя утихна за три дни. Когато Давид си отиде, дяволът пак започна да пакости. След като се съветва, Саул даде на Давид своята дъщеря, та той винаги да свири и Саул да се успокоява от нечистия дух.

4. Тогава Голиат се отцепи от своя баща Саул, завзе Халдея и прие цялата Саулова земя, понеже Голиатовата майка беше халдейка. И тръгна срещу своя баща в Йерусалим. Тогава Саул рече на Давид: „Защо не рипне твоето сърце за това? Виждаш ли, моят син заради тебе се отдели от мене и взе цялата ми земя, а сега иска и Йерусалим да завладее. Ти, Давиде, защо не му се противиш?“

На утринта Голиат дойде пред Йерусалим. Давид облече тройно оръжие, подпря се на две копия и скочи 30 лакти. Хората видяха и се зачудиха. И тогава излезе срещу Голиата. Сауловите хора обичаха Голиата и му дадоха Давид, за да го погуби. Голиат, като видя Давид, препусна свирепо своя

кон. Давид се молеше: „Боже праведни, светли и всехвални!“ Конят на Голиат се препъна и мечът му го прободе в сърцето. Давид извади меча от утробата му, отсече главата му и се върна при цар Саул.

5. Нечистият дух си отиде от Саул и той намисли и се сговори как да убие Давид. Доведе един велможа от халдейската земя, името му беше Вастрала, да погуби Давид и да вземе Давидовата жена. Вастрала дойде преукрасен; на утринта щяха да посекат Давид и да дадат жена му на Вастрала. В леглото жената беше скрьбна. Давид запита: „Защо така тъжиш като никога?“ Тя отговори: „Ако би узнал какъв зъл сговор има срещу тебе!“ — „Защо не ми кажеш?“ Тя му разказа, а той ѝ рече: „Можеш ли да ми вярваш?“. Тя му отговори: „Кълна се в този, който създаде небето и земята, друг мъж не познавам.“ Давид взе едно момче и се скри, влезе в пещерата, която се наричаше Емухли. И тук прекара 60 месеца. Тук казваше: „Помени, господи, Давида и всичката негова кротост!“

6. Цар Саул искаше да го убие, затова изпрати да го търсят по цялата страна. Обходиха планини, пещери и скали, но не го намериха. Дойдоха и при пещерата, гдето лежеше Давид, видяха, че тя е оплетена с паяжини и се върнаха. Неговата жена се облече във власеница[3] и като легна на земята, плачеше. На Давид се яви ангел господен и рече: „Излез и застани на мястото, което се нарича Сухи; там господ е с тебе.“ Давид излезе със страх и застана на мястото, което му посочи господ, молейки се: „Свети боже, владико, небесни царю, погледни от своята безмерна висина!“

Хората видяха Давид и едногласно извикаха. Саул чу, яхна свирепо коня и погна Давида. Той взе камък в прашката и като погледна небето, хвърли и удари Саула в окото. Царят падна, Давид изтегли меч и го прободе. Тогава влезе със слава в града и стана цар на Сауловия престол. И роди със своята жена красноглавия Авесалом.[4]

7. Неговата жена почина. След това Давид стана кръвник, немилостив и блудник душегубец. Имаше един праведен и велик мъж, името му беше Урий. Той имаше красива жена. Давид се блазнеше за нея, но тя не искаше, беше вярна на бога и на своя мъж. Давид изпрати мъжа ѝ на война, за да го погуби. И там го убиха. Бог се разгневи за това и изпрати при него ангел и пророк Натан, та пророкът да го укори, а ако не се покае, немилостивият ангел да го убие. Про-

рокът отиде при Давид и му каза: „Съди ме, господарю, съди ме!“ Царят рече: „Говори каквото искаш да кажеш.“ Пророкът рече: „Един човек имаше 206 овце, а аз имах една. Той ме уби и взе моята овца. И Соломона от нея роди.“ Давид рече: „Наистина този човек е достоен за люта смърт.“ Пророкът каза: „Този човек си ти.“ Давид падна на земята, после се огледа и видя ангела като войник, държащ меч.[5] „Помилвай ме, боже, според твоята велика милост!“ — извика той. И показа Соломон и рече: „Моят грях е пред мен, виновен съм.“ И ангелът свали меча от него.

8. Давидовият първороден син порасна, отцепи се от него заедно с болярите, завладя всички области и градове и като дойде, затвори Давид. Давид стоя затворен три години. Много зло търпеше от своя син Авесалом — сухи кости държеше и гризеше и кожа вареше. Авесалом молеше Соломона: „Дай ми чедо[6], а ти седни на трона и бъди цар на вселената.“ Давид нямаше какво да направи.

9. Соломон запита своя баща: „Кажи ми ,татко, какво оръжие си учил на младини?“ Давид отговори: „О, сине, никакво оръжие не познавам, само ръчна прашка.“ Соломон каза: „Татко, татко, с това твое оръжие си победил Голиат и страшния цар Саул, с това оръжие ти се възцари. Помоли бога, когото си призовавал по-рано, и днес да те избави.“ Давид взе три камъка, сложи ги в прашката и рече: „В името на отца, сина и светия дух!“ и хвърли срещу войската. И господ удари с гръм войската, порази я невидимо и тя се разби. Тогава загинаха 21 хиляди души.

10. [Авесалом като препускаше], вятърът развяваше косата му. Тя се закачи за една череша и се уви. Соломон дойде, отсече главата му и я занесе на Давид. Като го видя, Давид се разплака. Соломон каза: „Татко, защо плачеш, не знаеш ли колко зло ти направи?“ Той каза: „О, сине, оплаквам рождението си, понеже [бях роден от добра жена].“ На нашия бог слава во веки!

КАК ДАВИД НАПИСА ПСАЛТИРА

Давид се закълна на бога, обеща на Яковлевия бог, когато се възцари, да намери място за него. Той седна да пише псалтир, а не знаеше откъде да започне и какво да пише. Имаше един велможа, името му беше Виор. Той пожела тайно да говори на царя. Царят му рече: „Ела през нощта и ми разказвай.“ Виор отиде вечерта и видя един юноша, който шепнешком говореше на ухото на царя. Виор не се обади, а си излезе.

На утрото царят отиде при него и му рече: „Ти защо не дойде скришом и не ми разкри. Пак ти казвам, ела довечера и ми разказвай.“ Виор отново дойде, повторно видя юношата, който шепнеше в ухото на царя, и пак се върна. На сутринта царят му рече гневно: „Защо не дойде, както ти казах?“ Виор отговори: „Господарю, три пъти дойдох, ни веднъж не те намерих сам.“ Царят подразбра и му каза: „Ела довечера.“ Когато той дойде, Давид го запита: „Има ли и сега човек, както винаги?“ — „Има господарю“ — отговори Виор. Тогава Давид разбра, че ангел му диктува да пише.

При царевата тъмница имаше блато и жабите крякаха, когато той пишеше. Давид заръча на своите слуги да затискат жабите със сажди и слама, за да не крякат. Една нощ Давид видя една голяма кална жаба върху своето писание. Той я хвърли. Тя дойде втори път и му изкаля писаното. Давид много се зачуди. После трети път намери жабата върху писанието. Рече: „О, дяволе, защо пакостиш така?“ Тогава жабата проговори на Давида: „Няма да ти позволя да славиш бога, както ти на мене не даде.“ Давид заповяда на слугите си да се махнат от блатото. И отново се чуха гласовете на жабите. Тогава Давид рече: „Всяко дихание да хвали бога!“

Той написа псалтира. Съдържаше всичко 375 псалома. И заля ги Давид с олово и ги хвърли в морето. Рече: „Ако това слово е истинно, да излезе от морето!“

Псалтирът престоя в морето 70 години. След Давидовата смърт Соломон хвърли мрежа и извлече оловото. И намери псалтира със 153 псалома. Тях той възвести на света. И изпълни се светът с псалтирските писания.

Така и господ наш Исус Христос в последно време хвърли мрежа на това място и улови 153 риби. И както Соломон изпълни целия свят с псалтира, така и апостолите напълниха целия свят с правата божествена вяра. Рибите бяха Новия завет и Христовото кръщение. На нашия бог слава във вековете, амин.

СЛОВО ЗА СИВИЛА

Цар Давид, господният пророк, имаше в себе си голяма похот. Когато седеше, силата му излизаше. Затова подлагаха съд и силата отиваше в съда. Един ден неговият роб избърса съда с трева и я хвърли. Една гъска я взе и я изяде. После снесе яйце. От това яйце се излюпи дете женски пол, което имаше нозе като гъска. Съобщиха тайно на цар Давид. И цар Давид веднага разбра какво се е случило. Нареди да я заведат в горските места.[1] И я нарекоха с име Мария. Беше красива, много красива и мъдра повече от всички на света. И затова се нарече Сивила[2], по-мъдра от царя.

Тя завладя цялата горска земя и царува в Рим. Пророкуваше за Христа, както рече господ на Давида: „От плода на твоята утроба ще поставя на моя престол", защото разбираше всички пророчески думи много добре. Тя се надяваше, че от нея ще се роди Христос, затова пазеше девството си, докато сто съдии видяха един и същ сън. Сивила тогава разбра, че няма да стане това, за което се надяваше.

Съдиите ѝ казаха: „Ще ти изповядаме, господарке, съня, който видяхме в тази нощ,[3] разтълкувай ни го." Сивила им рече: „Кажете ми какво сте видели, та от тези думи да проумеем." Стоте съдии отговориха: „Видяхме, господарке наша, такъв сън: видяхме девет слънца, светещи над света." Сивила запита: „Кажете ми, как видяхте деветте слънца?" Отговориха ѝ сто съдии: „Първото слънце имаше много лъчи, спокойно сияеше и като светеше много красиво, огряваше света. Второто слънце бе хубаво като мълния и имаше свещ. Третото слънце бе кървавозрачно, три пъти помръкваше, бидейки пламенно и много причудливо. Четвъртото слънце и то бе кървавозрачно, палеше много, по средата му се яви царски престол. Петото слънце светеше като синьо-червена свещ, имаше и гръмен страх. Шестото слънце светеше като сняг, беше ни драго да го гледаме. Седмото слънце бе горещо кърваво, страшно ни беше да го погледнем. Осмото слънце бе като облак и имаше по средата ръка, която покриваше света. Деветото слънце беше от всичките най-страшно, чернозрачно със син обръч наоколо."

Сивила им отговори: „Деветте слънца са деветте рода. Първият род са словените, сиреч българите[4]: гостолюбиви, смирени, честни, незлобиви, обичащи чуждите и християнството. Те ще предадат на бога правата вяра, повече от всекиго на света. Вторият род са грузинците: кротки, любещи чуждите, незлобиви, любезни, почитащи попа, разпит-

ващи за бога. Третият род са елините, т. е. гърците, издигащи царя, смесващи се с всички народи, самохвалци, лъжесвидетели, горделиви, златолюбци, съдещи с подкуп, те трикратно ще разколебаят своята вяра, ще предадат на бога царството, обичат църквите. Четвъртият род са евреите, от бога избрани. Ще се появи от еврейски род една жена на име богородица Мария, и ще роди син, и ще му дадат име Исус. Той ще разсипе еврейската вяра, ще установи закон и ще царува завинаги от изток до запад. Ще се отворят небесата за него и ще остане да се разказва за него по земята. Ще дойде глас от небесата и ангелски войнства ще носят неговия престол. Шестокрили херувими ще се поклонят в подножието на нозете му. Ще се съберат 12 мъже от Галилея и ще утвърдят неговия закон. А той от небето ще им изпрати глас и ще им каже: „Каквото получихте от мене, раздайте го на всичките 72 народа."

Тогава еврейските първосвещеници казаха на Сивила: „Млъкни, господарке наша, млъкни, друго ще те питаме." Сивила рече: „Какво искате да кажете? От писанието сме чували, че бог ще се яви на земята." А те рекоха: „Ти вярваш ли, господарке, че това така ще бъде?" Царицата им отговори: „Вие не вярвате ли?" А евреите рекоха: „Наистина, не вярваме, че това ще стане — да дойде на земята и да се роди от девица. Наистина, няма да бъде така!" Тогава Сивила им рече: „О, горко ви, роде мой, този закон вам не ви е за добро! Това ви казвам: бог ще слезе на земята и ще бъде едновременно и баща, и младенец. Ще се надигнат царе срещу него и ще искат да го убият. Тези царе ще загинат, а много други ще се скарат за него." Свещениците казаха: „О, Сивило, наистина право говориш, делата му по земята ще бъдат велики, заради него ще избият децата заедно с майките им и кърви ще се пролеят като реки. Тези царе като лед ще се стопят, а вярващите в него ще възкръснат. Те ще го напоят със злъч и на дърво ще го окачат. И след това ще чуят много знамения, които е направил по земята. Тогава ще се появи светото дърво, на което ще се разпъне Христос, на това дърво ще се поклони вселената." Евреите казаха: „Господарке, разкажи ни откъде ще бъде взето дървото." Сивила отговори: „Това е дървото, което изгони Адам из рая. Тогава ще се съберат всички хора и ще го разпънат и ще се извършат от него големи чудеса и мнозина ще напои. О, тежко на тези, които не вярват в него!"

Петият род е родът на франките; ще се надигнат трима царе, много дела ще извършат в името на бога и воини

много. Ще има слънчев град, и пламенни хълмове и ще оставят наследници на храбростта(?)

Шестият род е сирийският, в него ще се появят двама царе и ще направят смут между хората през всичките години на своето царуване. И ще се съберат там князе, ще ги съдят и ще избият войските им и ще ги заколят в името на Исус Христос. След това ще се появи един двоеродeн цар на име Константин, ще излезе от Рим и ще бъде войник, избран от бога. Той ще разсипе църквите на езичниците и ще даде мир на елините. Ще принесе на бога голяма жертва и ще му се яви знак на небето. Ще излезе майка му, славната Елена, и ще намери кръста, на който е разпнат Христос, син на живия бог. Константин ще създаде голям град, който ще стане нов Йерусалим, крепост за гърците, за светците покоище, за царете украшение. Ще го нарекат Цариград.

Седмият род е аркадският[5], те ще възстановят Рим, който събориха, и Рим пак ще съществува. Сред франките ще пролеят кръв.

Осмият род са варварите, сиреч сарацините.[6] Ще се появи цар на име Лъв, бащата на Кирил Философ. В тези дни ще има земетръси и глад по областите и градовете, и големи битки ще има, и [мнозина] ще загинат. Тогава ще се появи една жена кучка на този цар и ще роди син, когото ще нарекат Лъв-Константин. Той ще изпрати войска и ще завземе Йерусалим. Тази жена ще живее 50 години. А сарацините ще владеят Йерусалим 300 години.

Деветият род са татарите[7] в тези времена. Ще минат дни и години, ще се надигнат войски от изток и от тях ще се разтърсят земи и градове. И кървав плач ще се дигне от тях. Където те воюват, кръв като вода ще потече и ще погълнат цялата земя. И ще погинат от човек с името на архангел Михаил.

СОЛОМОН И ЖЕНА МУ

Соломон беше премъдър цар, син на царя и господния пророк Давида, и владееше над цялата земя. Той имаше велики дарби, посещаваше, престорен на беглец, царете, съблазняваше жените им и вземаше пръстен от царицата.

Когато си отидеше в своята земя, той им връщаше пръстена. Така правеше с всички царе и им се подиграваше. Веднаж Давид му рече: „Соломоне, не прави така, ами се ожени.“ Соломон отговори: „Докато не си намеря прилика, няма да се оженя.“ И намери жена много хубава. Когато я доведе в своя дом и цар Давид я видя, рече на Соломона: „Наистина тази хубавица ще причини голям скандал.“ Соломон отговори: „Къде ще намери по-добър от мене? Аз съм цар на царете, в света съм най-мъдър, аз съм най-хубав.“ А Давид рече: „О, синко Соломоне, коя ли красавица е неприятна на хората? Неприятни са само делата, които тя върши.“

Кипърският цар чу, че Соломон си е взел жена, повика всичките си велможи и им каза: „Който от вас може да направи така, че да взема Соломоновата жена, ще му дам голямо богатство.“ Тогава се намери един исполин, който взе многоценни камъни, бисер и злато. Направи ръхо, каквото човешкият ум не може да помисли, занесе го в Соломоновата земя и го продаваше като търговец. Всички, като видяха дрехата, чудеха се и разказваха на царицата. Царицата каза: „Доведете ми търговеца, за да го видя.“ Когато го повикаха, тя го запита: „Каква е цената на това?“ Исполинът отговори на царицата: „О, госпожо, не прилича да го купиш за себе си, защо ме питаш?“ Царицата каза: „Брате, защо говориш така?“ Исполинът отговори: „Такова нещо в нашата земя и робините носят.“ Царицата тогава рече: „Ако такова рухо носят робините, тогава царицата на вашия цар какво рухо носи?“ Исполинът отговори: „Нашият цар си няма царица, понеже не си е намерил още на този свят прилика, но ако намери, приготвил е палат, където със звезди да играе.“ Царицата тайно му рече: „Би ли искал царят мене да вземе?“ — „Наистина, той би се радвал на твоята красота.“ Тя му рече: „Как ще ме заведеш при него?“ А той ѝ каза: „Откради църковните ключове и ми ги дай.“ Тя открадна ключовете и му ги даде. После исполинът ѝ даде биле и тя умря. Като съобщиха на Соломон, той се зачуди от какво ли бе ненадейната смърт на царицата. „Прегорете ѝ дланите — рече Соломон — да не би да извърши дело, за което говореше баща ми Давид.“ Така и направиха. Тогава Соломон каза: „Положете я в гробницата и оставете ръцете ѝ отвън, та когато идвам, да я гледам, понеже ми беше мила.“ През нощта исполинът дойде, взе я, напои я с биле и тя оживя. Пренесе я с кораб, заведе я при кипърския цар, който я направи своя жена.

„Истината ми казваше моят баща Давид“ — каза Соломон.

Обходиха цялата земя и не намериха царицата. Тогава дойде човек и му съобщи къде се намира тя. Соломон каза: „Как мога да я видя, за да разбера дали е моята жена?“ Един човек направи ръкавици, украсени с много скъпоценни камъни, и отиде в Кипър, за да ги продава. Царицата го повика, за да купи ръкавиците. Когато ги слагаше на ръцете си, човекът видя обгорено от желязо на ръката ѝ, позна я, върна се и разказа на Соломон. Соломон се разтъжи много. Той подбра сто добре въоръжени мъже и ги заведе в кипърската земя, като се правеха, че са хора на тамошния цар. Соломон ги разположи край града, който се наричаше Сеаф. Той се престори на странник и влезе в града. В това време царят не беше там. Царицата видя Соломон от палата, позна го и прати да го повикат. Когато той влезе при нея, тя го запита: „Какво искаш тук?“ Соломон отговори: „Ти знаеш каква любов имах с тебе, нека умра, гледайки лицето ти.“ А на своите войници бе казал: „Крийте се и почивайте близо до града, та кога чуете тръба, да дойдете веднага тук.“ Царицата скри Соломон.

Когато царят дойде в палата при царицата, хвана я за рамото и се забавляваше с нея. Тя му рече: „Да би те видял Соломон как играеш с мен, какво би ти казал?“ Царят отговори: „Какво би ми рекъл ли? Соломон, ако и да е велик цар, той е мой събрат, понеже аз съм в своя земя. Аз теб не съм те взел с война, но ти сама дойде за любодейство.“ Тогава царицата рече: „Искаш ли да видиш Соломона?“ — „О, луда жено — отговори царят, — какво говориш? Соломон е цар над царете, как ще дойде тук?“ А тя каза: „Ако ти покажа Соломон, нищо не му казвай, но го погуби. Ако ти каже четири думи, достатъчно е да те погуби.“ Царят ѝ каза: „О, луда жено, как може Соломон да мине през полето, пълно с войска? Ти само говориш.“ Тогава тя изведе Соломона, и като го водеше, викаше велегласно: „Нищо не му говори, а го погуби!“ Царят запита: „Здрав ли си, Соломоне?“ Соломон отговори: „Здрав съм, но здрава ли е жена ти?“ — „Соломоне — каза царят, — ако някой дойдеше в твоя дом и най-напред поздравеше твоята жена, какво би му направил?“ — „Хвърлил го бих в тъмница, да лежи три дни“ — отговори Соломон. Тогава го хвърлиха в тъмница. След три дни царят го изведе и устрои съд. Запита го: „Е, Соломоне?“ Соломон рече: „Какво, господарю?“ Царят се обърна към съдията: „Когато цар улови царя, какво му прави?“ Соломон отговори: „Погубва

го, но моля ти се, царю, ако и да съм в ръцете ти, аз съм цар. Аз загинах заради жена, затова не ме погубвай тайно, защото никой не ще може да узнае как Соломон е загинал. Изведи ме на полето и ме обеси на голям дъб, та всеки да види как е погинал Соломон."

Царят го качи на колесница и поведоха Соломона през полето. Соломон се позасмя, а царят го запита: „Защо се смееш?" „Господарю — отговори Соломон, — чудя се как колело колелото догонва, а после и двете в калта." Царят го запита: „Къде ти е премъдростта, която имаше?" Соломон отговори: „Моята премъдрост отиде при смъртта, защото, когато човек е гладен, няма никаква мъдрост, а мисли да се нахрани. Та и мене жалост ме налегна и за жалост ще загина."

Когато го привързаха за дървото, Соломон каза: „Дай ми, брате, тръба да засвиря на смърт, понеже такъв ни е обичаят." Дадоха му тръба осмогласна, покачи се на дъба и протръби три пъти. Чуха го войниците му, дойдоха бързо и хванаха царя и царицата. Соломон им каза: „Видяхте ли как колело колелото догонва?" „Господарю — отговори царят, — дай ми сладка смърт!" Соломон му пусна кръв из всички жили и той умря леко. А царицата върза за нозете на кучета и те я разкъсаха. Соломон завладя цялата кипърска земя. На нашия бог слава във вековете.

СОЛОМОН И КИТОВРАС

1. По това време стана нужда Соломон да потърси Китовраса. Обадиха, че той живее нейде далеч в пустинята. За да улови Китовраса, мъдрият Соломон каза да направят желязно въже и желязна гривна, написа на нея заричане с името на бога и изпрати най-добрия си болярин и неколцина слуги, като им поръча да вземат със себе си вино, мед и овчо руно. Като стигнаха на посоченото място, намериха три кладенеца, но Китовраса го нямаше там. И според както им бе казал Соломон, те изчерпаха водата от кладенците, запушиха с овчото руно изворите им, па наляха в два от тях вино, а в третия мед. След това се дръпнаха настрани, защото знаеха, че Китоврас ще дойде там да пие вода. И когато този пристигна и видя виното в

кладенците, рече: „Който пие вино, не става по-мъдър.“ Но като ожадня, каза: „Виното весели човешкото сърце“, и изпи трите кладенци. Разгорещи го виното, та рече да полегне малко и заспа дълбоко. Тогава дойде боляринът, върза го за шията с желязното въже и здраво го държеше. Китоврас, като усети, поиска да се отърве, но Соломоновият служител му рече: „Забранено ти е от името господне“, и уловеният, като забеляза на себе си заричането с името божие, не се противи, а тръгна кротко.

2. Китоврас имаше такъв нрав: той не искаше да върви по крив път. И когато пристигнаха в Йерусалим, чистеха пътя пред него и събаряха къщите, защото не искаше да върви на криво. Като дойдоха пред една вдовишка къща, жената взе да му се моли да ѝ пощадят жилището, защото беше бедна. Китоврас не се отби по пътя си, но за да мине, изви се край ъгъла и дори си счупи едно ребро, па рече: „Сладка дума кокали троши, а суровата разгневява човека.“ Като го водеха през пазара, видя един човек, който питаше: „Имате ли обуща за седем години?“ Това нещо разсмя Китовраса. Той се усмихна и когато видя друг човек, който предсказваше на хората. А като срещна сватба, разплака се. Другиго едного, който се бе заблудил по пътя, оправи.

3. Най-сетне го докараха в царския дом, но веднага не го заведоха при Соломон. Китоврас тогава запита: „Защо ме не вика царят?“, а те му отговориха: „Препил е от вчера вечер.“ На това той взе един камък и го постави върху друг. Царските служители съобщиха това на Соломона, който рече: „Това значи да пия пиене след пиене.“ На другия ден царят пак не го повика, поради което Китоврас запита: „Защо ме не водите пред царя, да видя неговото лице?“ — „Поболял се е, отговориха: понеже вчера е ял много.“ Тогава Китоврас свали камъка, що бе поставил над другия. На третия ден служителите казаха: „Вика те царят.“ А той взе три пръта дълги по четири лакти и като влезе при царя, поклони се, хвърли прътите пред него и мълчеше. Мъдрият владетел изтълкува пред боляри-те стореното и рече: „Това значи: Бог ти е дал да владееш цялата вселена, и пак не си се наситил, а улови и мене.“ Тогава Соломон му каза: „Не те доведох при себе си да ми работиш, но го направих по божия заповед, да те питам как да съградя Светая светих, когато ми е казано да не дялам камъните с желязо.“ Китоврас му обади: „Има един

малък птичи нокът, наричан шамир, който се пази от една малка птица в нейното гнездо, намиращо се на планинска скала в далечната пустиня.“ Соломон като узна това, изпрати своя болярин и слуги с него да търсят гнездото, за което му бе разказано. Китоврас им даде бяло стъкло и им поръча да стоят скрити зад гнездото, та като излети птицата от него, то да се замаже със стъклото. Боляринът стана и отиде там. Той не намери птицата, която бе излетяла да търси храна, а само малките ѝ. И замаза гнездото с даденото му стъкло. След малко, ето че тя долетя и поиска да отиде при своите птиченца, които пискаха, но не можеше да се доближи до тях. Тогава птицата се досети за камъка щамир, що беше прикрила нейде, и литна да го потърси. Като дойде отново и се готвеше да разреже стъклото с намерения камък, боляринът и слугите му извикаха, тя се уплаши и го изпусна. Тогава боляринът взе камъка и го занесе на Соломон.

4. Китоврас като пребиваваше при царя, последният го запита: „Защо се засмя, като видя онзи човек, що търсеше обуща за седем години?“ Китоврас му отговори: „Видях, че и седем деня няма да живее, а търси обуща за седем години.“ — „Ами защо се смееше“, рече Соломон на гадателя? — „Защото, отговори Китоврас, той предричаше на хората тайните неща, а не знаеше, че под краката му е закопано злато.“ Царят заповяда да проверят и наистина реченото се оказа вярно. И пак го запита: „Ами защо се разплака, като видя сватбата?“ — „Защото, рече той, ми стана жал за младоженика, който ще живее едва още тридесет дни.“ И наистина, така и стана. Царят отново запита Китовраса: „Защо пък оправи пътя на онзи пияния човек?“ — „Защото, отговори той, чух глас от небето, който казваше, че този човек е добър и е прилично да му се услужи.“

Китоврас престоя у Соломона, докато се изгради Светая Светих.

5. Веднаж царят рече на Китовраса: „Сега разбрах, че твоята сила е като човешката, затова и аз сполучих да те уловя.“ Този му рече: „Царю, ако искаш да видиш моята сила, свали от мене веригите и дай ми твоя пръстен от ръката си“. Соломон сне от него веригите и му даде пръстена си, който Китоврас глътна, а после с крилото си удари така царя, че той се намери на онзи край на земята. Соломоновите мъдреци и книжовници, като узнаха за ста-

налото, заеха се да търсят своя господар, докато го намерят и върнат.

Нощно време Соломон беше все в страх от Китовраса, затова заповяда да стоят около одъра му шестдесет слуги с мечове и да го пазят. Поради това, останало е да се казва: „Соломонов одър, шестдесет храбри израилтяни“ и пр.

6. По онова време Соломон изведе фараоновата дъщеря от Давидовия град в своя дом, който бе създал в тези дни. За 20 години Соломон въздигна два дома — храм господен и един дворец. И тогава Соломон освободи Китовраса. Китоврас се върна в своята страна и изпроводи на Соломона един мъж с две глави. Когато този мъж се настани да живее у Соломон, царят го запита: „От кои хора си ти, човек ли си, или демон?“ Онзи човек отговори: „Аз съм от хората, които живеят под земята.“ Царят го запита: „Има ли у вас слънце и луна?“ Той рече: „Слънцето у нас изгрява от вашия запад, а от вашия изток залязва; когато у вас е ден, тогава у нас е нощ, а когато у вас е нощ, тогава у нас е ден.“

7. Цар Соломон му даде жена. Родиха му се двама синове, единият с две глави, а другият с една глава. А баща им имаше голямо богатство. Когато той умря, двуглавият брат рече: „Да разделим имота на глава!“ Малкият брат отговори: „Двама сме, ще делим на половина.“ Тогава отидоха да спорят при царя. Едноглавият каза: „Двама братя сме, трябва да делим имота на половина.“ А двуглавият повтаряше: „Две глави имам, два дяла искам да взема.“

Царят със своята мъдрост заповяда да вземат оцет и рече: „Допускам, че тези две глави са с различни тела; ще полея оцета на едната глава; ако другата не усети, ще вземеш две части за двете глави. Но ако другата глава усети поливането на оцета върху първата глава, значи двете имат едно тяло и ти ще вземеш само един дял.“ Когато поляха оцета върху едната глава, и другата се разтърси. Царят рече: „Понеже е едно тяло, един дял ти се полага да вземеш.“ Така отсъди цар Соломон.

МЪДРОСТТА НА ЕВРЕЙСКИЯ ЦАР СОЛОМОН, СИН ДАВИДОВ

Соломон беше мъдър с притчи и гадания. Той решаваше с въпроси неразрешими съдби, дела и слова.

Тримата братя и справедливо разделеното наследство

В дните на еврейския цар Соломон живееше един човек, който имаше трима синове. Когато почувствува, че умира, той повика при себе си синовете си и им рече: „Имам съкровище в земята, скрито в еди-кое си място, каза му името: три крини, които стоят една върху друга. След моята смърт ваше е. По-старият да вземе горната крина, средният — средната, а малкият — най-долната."

След смъртта на баща си, синовете откриха съкровището пред хората. Горната крина бе пълна със злато, средната пълна с кости, а долната с пръст. Помежду им стана свада и бой. Двамата рекоха: „Ти ли си само син на баща ни, та да вземеш златото, ние не сме ли също синове?" Отидоха при цар Соломон на съд. Казаха му всичко за себе си. Соломон отсъди така: златото на най-стария брат, домашните животни на средния — по смисъла на костите, — а лозята и нивите — на малкия. Царят им рече: „Вашият баща е бил мъдър човек, раздели ви още приживе."

За откраднатото злато

В същото време трима мъже евреи вървяха по своя път. Те носеха със себе си пояси със злато. Спряха се да си починат в пустинята. Посъветваха се взаимно и решиха: да скрием всичкото злато на едно място; ако ни нападнат разбойници, ще избягаме, а то ще остане скрито. Изкопаха една яма, сложиха трите пояса заедно. В полунощ, когато двама от другарите заспаха, третият, който имаше зла умисъл, стана и прехвърли кесиите на друго място. Сутринта пътниците отидоха там, където ги бяха сложили,

разкопаха, но не намериха нищо. Всички завикаха в един глас. Онзи, който извърши лукавото дело, закрещя повече от двамата. Между тях стана спор. Върнаха се и решиха: ще идем при цар Соломон, ще кажем за нашата загуба. Когато дойдоха при Соломон, разказаха му всичко за себе си и рекоха: „Не знаем, царю, звяр ли ги е взел, или птица, или ангел, кажи ни.“ А царят рече: „Това ще разберем утре, понеже сте пътници. Ще ви попитам, разгадайте ми това:

„Един момък бил годеник на красива девица. Дал ѝ пръстен за вярност без знанието на бащата и майката. Но този момък отишъл в друга земя и заживял там. Бащата на девицата я дал на друг мъж. И когато женихът пожелал да се събере с нея, тя му рекла: „Почакай, господине мой, защото в своя срам не съм казала на баща си, че съм годеница на друг и се боя от бога. Ела да идем при моя годеник да го питаме дали разрешава да стана твоя жена.“ Като чул това, момъкът се натоварил с много стока и заедно с девицата тръгнал да иде при другото момче, с което била сгодена по-рано. Когато дошли при него и го запитали, още ли му е годеница, той отговорил: „Ти вече си я взел.“ А онзи му рекъл: „Баща ѝ ми я даде.“ Първият момък казал: „На тази девица аз по-рано дадох пръстен без знанието на баща ѝ, но сега тя на теб нека бъде жена.“ Момъкът ѝ рекъл: „Да се върнем обратно и да направим брак; ще те положа на своята постеля.“

Като вървели назад по своя път, срещнал ги един насилник със своята дружина. Те хванали жениха с девицата и с имането им. Разбойникът искал да извърши с нея насилие, но девицата заплакала и му казала, че не е имало съвокупление между нея и момъка, а е ходила да пита годеника си. Тогава разбойникът не нарушил нейното девство. Той рекъл на мъжа ѝ: „Вземи жена си и си върви с имането.“ И си тръгнал по пътя.“

Царят рече: „Разказах ви тази притча, разгадайте ми я вие, трима мъже, които загубихте своите кесии. Кой е най-добър: момъкът ли, девицата ли, или разбойникът?“ Единият отговори: „Добра е девицата, защото не скри своя годеж.“ Вторият рече: „Добър е момъкът, който търпя, докато му разрешиха.“ Третият рече: „Разбойникът е по-добър от двамата, защото върна девицата, жениха пусна, а стоката можеше и да не връща.“ Тогава цар Соломон отговори: „Друже, ловец си на чуждо имане, ти си взел поясите.“ А той рече: „Царю, няма да скрия от тебе, наистина така е.“

Кой е робът
и кой е истинският син

По времето на цар Соломон във Вавилон живееше един богат човек. Той нямаше деца. Като изживя половината от своите дни, той взе роба си наместо син, натовари го със стока и го прати извън Вавилон по търговия. А той, като дойде в Йерусалим, остана там и прекарваше там заедно с болярите на обяд у цар Соломон. В това време на неговия господар се роди син. Когато момчето стана на тринадесет години, баща му умря. Майка му каза: „Синко, чух, че робът на твоя баща се е установил в Йерусалим. Иди в неговото жилище." Момчето отиде в Йерусалим и запита едного за името на мъжа. Казаха му, че е много известен и че е на обяд у Соломона. Момъкът влезе в царските палати. Той попита някого от присъствуващите там, кой е болярин, който обядваше с цар Соломон. Те отговориха: „Този е, който дойде от Вавилон." Момъкът пристъпи към него, удари го по лицето и рече: „Ти си мой роб, а не болярин, иди да ми работиш и ми върни стоката, която ти е дал моят баща." Царят се разгневи, защото му стана жал за мъжа. Момъкът каза на цар Соломон: „Царю, ако този не е роб на моя баща, и мой, отсечи ми ръката, която го удари." А ударе-ният отговори: „Аз съм господарят, а този е роб на моя баща и мой роб. Имам свидетели във Вавилон." — „Не вярвам на свидетели — рече царят, — ще пратя свой пратеник във Вавилон. Там той ще вземе кост от плешка от гроба на баща ви, тя ще ми покаже кой е син, кой е роб. А вие ще останете тук."

Царят прати свой верен пратеник във Вавилон, като му заповяда да донесе кост от плешката на техния баща. Когато той се върна от Вавилон, премъдрият цар нареди да измият костта и да доведат болярина пред него. Всички боляри и книжници бяха там. Царят заповяда да вземат кръв от болярина. Така и направиха. След това царят заповяда да сложат костта в топлата кръв. Той разтълкува значението на думите си пред своите боляри, като рече: „Ако е негов син, ще се погълне кръвта от бащината кост, ако ли не бъде погълната, значи е робът."

Извадиха костта от кръвта. Тя бе бяла както преди това. Тогава царят заповяда да пуснат кръв от момъка в друг съд. Като измиха костта, сложиха я в кръвта на момъка. Костта просмука кръвта. Царят рече на своите боляри: „Виждате със собствените си очи какво показа костта. Този е синът, а онзи е робът." Така ги осъди царят.

Соломон разгадава завещанието на бащата

По времето на цар Соломон живееше един човек, който имаше шестима синове и една дъщеря. Когато наближи времето да умре, той рече: „Дайте на дъщеря ми много злато, а целия ми имот дайте на моя най-голям син. На другите нищо не давайте.“ Когато умря, започна свада и препирня на петимата братя с шестия. Те казаха: „Дели имота с нас.“ А той рече: „Имам свидетели, че баща ми е дал имота само на мене, а вас отхвърли.“

Отидоха при цар Соломон на съд. Царят с премъдрост пожела да провери мисълта на техния баща — защо е дал имота само на един, а другите е отритнал. Той рече: „Не мога да ви съдя, докато не идете при гроба на баща си. Вземете дясната му ръка и я донесете при мене да разбера как да ви осъдя, като гледам на нея.“ Те отидоха при гроба на своя баща. Царят прати своите момци след тях. Петимата братя искаха да изровят мъртвия. А най-старият брат се хвана за гроба, викайки и молейки: „Недейте, братя, разкопава гроба на нашия баща, ще разделя имането на части.“

Войниците се върнаха при Соломон и му казаха, че най-старият брат не разреши да бъде разкопан гробът на бащата. Тогава царят им рече: „Понеже вие петимата братя пожелахте да отнемете ръката на баща си, разбирам, че вие не сте негови синове, а вашата майка ви е добивала с блудни мъже.“ Цар Соломон каза на най-стария брат: „Дръж у себе си имота на баща си, тъй както той ти го е дал, защото ти си истински син.“ Царят поиска да доведе своята хитрост докрай, затова повика при себе си майката. Като се обърна към нея, той рече: „На този баща ли са синовете?“ Жената отговори: „Наистина не са негови.“

За женската невярност

След това Соломон пожела да разбере каква е женската и мъжката мисъл. Той повика един от своите велможи, мъж, на име Декир. Рече му насаме: „Мили мой Декире, ако пожелаеш да придобиеш при мене всякаква чест, изпълни волята ми, ще те обикна още повече.“ Декир отвърна: „Както заповядаш, царю, властта е твоя, ще изпълня това.“ — „Вземи моя меч и отсечи главата на жена си.“

Декир обеща, но се бавеше. Той имаше две деца. Царят отново му каза: „Ако изпълниш моята воля, ще ти дам жена от моя род, своята най-хубава дъщеря, и ще направя да властвуваш в моето царство.“ Така го увещаваше царят след няколко дни и Декир обеща да извърши всичко това, но се бавеше. Той отново рече на царя: „Ще изпълня твоята воля, царю!“

Царят му даде меча си и му каза: „Когато жена ти заспи, тогава ѝ отсечи главата, за да не те примами с езика си.“ Декир отиде, намери жена си заедно с двете деца. Той видя своите деца заспали и помисли в себе си: „Как ще забия меч в другарката си?“ Дълго мисли и рече: „Ако посека тази жена заради царската чест и разплача своите деца, кой ще забрави плача на младенеца? Или какво ще отговоря на моя бог?“ И така, никакво зло не ѝ направи Декир, а на царя рече: „Господарю, царю, това не можах да сторя. Сега, господарю, мечът ти е пред тебе заради моята глава.“ Царят обаче нищо не му направи. Той го изпрати с пратеничество в далечна страна, а жена му повика при себе си и ѝ рече: „Според мен ти си красива жена.“ Тя каза: „Господарю, каквато и да е твоята заповед, ще я изпълня.“ — „Ако изпълниш моята воля — рече ѝ царят, — ще станеш царица на цялото ми царство.“ И много я похвали. След това ѝ каза: „Когато твоят мъж се завърне, напой го с вино. Щом заспи в постелята си, отсечи му главата. Ще ти дам остър меч.“ Тя отговори: „Радостна съм, царю, да изпълня твоята заповед.“ Царят с мъдростта си бе разбрал по-рано от нейния мъж, че той не ще убие жена си, затова му бе дал остър нож. След това разбра, че жената ще убие своя мъж, затова ѝ даде дървен меч, който външно изглеждаше остър. Рече ѝ: „С този меч заколи мъжа си, когато спи.“ Тя взе царевия меч и го пазеше у себе си.

Когато мъжът ѝ си дойде, от умора и от вино заспа в постелята си, а жена му с дръзновение се зае да изпълни своята мисъл. Тя взе меча, който ѝ даде царят, и го сложи на гърлото на своя мъж, като мислеше, че е остър и с него ще го заколи. И започна да реже насам-натам, за да отреже главата му, но не успя нищо да направи. Мъжът ѝ се събуди и стана бързо, мислейки, че са дошли някакви врагове. И като видя, че жена му държи гол меч, Декир ѝ рече: „Защо, жено моя, намисли да ме убиеш?“ Жената отговори на мъжа си: „Човешки език ме измами да те убия.“ Той искаше да свика хората, но разбра, че това е цар Соломонов подтик и проверка. Взе от нея меча и видя, че е

дървен, но изглежда като остър. Тогава се зачуди на цар Соломоновата мъдрост и нищо зло не стори на жена си. А цар Соломон, като научи това, също се зачуди. Той разказа на своите велможи за случилото се. Всички бяха удивени от женската слабост. А цар Соломон рече: „Между хиляда мъже намерих мъдър мъж, но в това число не намерих нито една мъдра жена. Видях как мъжката твърдост се подчиняваше кротко на царската воля, и имаше страх божи, и за малките деца се грижеше. Мъжът не пожела да посече жена си, а я пощади и пренебрегна царските молби, обещания и чест. Като спомни разлъката на младенеца, никак не помисли за царската чест. А жената, като слушаше само един глас, устреми се да убие своя мъж. Нито детенцето си пожали, нито мъжа си почете, а се стараеше да го убие."

След това цар Соломон рече: „Когато някога в Едем на прадядо Адам се създаваше жена, господ рече: „Да бъде мъжът господар на своята жена и той да я владее, а жената да се подчинява на своя мъж." Той извади от Адамовото тяло едно ребро и му направи жена от реброто. Дяволът, като видя злонравието на жената, прояви своята злоба и се облече в змийски образ. Той дойде при Ева и я научи да погуби своя мъж. Тя, като чу, веднага се завтече да убие мъжа си. И като разтвори измама в смъртния плод, даде му и той пристъпи божията заповед и бе изгонен от рая."

След това цар Соломон рече: „Всеки човек е устроен по образа на Адам, както Адам бе устроен по божи образ. Той бе честен и мъдър, Адам даде имена на всичко — от човека до животните, които са на земята и в морето. А жената бог нарече Ева по образа на змията. Защото господ рече на Ева: „Проклета да е змията в твоите дела, която подигна битка между нас. Змията ти хваща петата, а злата жена не петата лови, но главата и захвърля душата на много мъже във вечния огън. Това е то злата жена."

Истинската майка

По онова време цар Соломон направи пир за момците си. Тогава дойдоха при него две жени блудници. Едната рече: „Господарю, имам голяма мъка. Тази е моя приятелка и живее с мене в един дом. Родихме едновременно синове, бяхме сами, извън нас никого нямаше в нашия дом. През нощта умря синът на тая жена, както лежа с нея.

Като стана полунощ, тя взе моето дете от ръцете ми и го приспа на своето легло, а умрялото си дете сложи при мене. Сутринта станах да накърмя детето и го намерих мъртво. Тази сутрин аз разбрах, че този не е синът, който аз родих, а моят син е жив у приятелката ми." Другата жена каза: „Моят син е жив, а твоят умря." И започнаха да се препират.

Царят им рече: „Ти казваш така: този, живият син, е мой, а нейният син е мъртъв; а тя говори: моят син е жив, а твоят умря." После каза на слугите: „Посечете живото дете на половина и дайте половината на едната жена, а другата половина на другата." Тогава жената, на която бе детето, извика: „Мъка ми е, господарю, но дайте и това дете, не го умъртвявайте." Беше я заболяло сърцето за нейния син. А другата жена рече: „То не ми е нужно, посечете го на две." — „Тази не му е майка —каза тогава царят, — дайте детето живо на жената, която каза „голяма мъка ми е", не го умъртвявайте, защото тя му е майка." Целият Израил чу присъдата, която царят отсъди, и се уплаши от царското лице. Всички разбраха, че в него има божи ум да съди и да оправдава.

Гатанката на цар Дарий и излъганият демон

Персийският цар Дарий изпрати при цар Соломон една гатанка: „Щит стои, а на щита заяк. Прилетя сокол, грабна заяка, а там кацна сова." И написа: „Ако отгатнеш това, ще ти дам три казана сребро." Соломон прочете писмото, повика бесовете, които му служеха, и им рече: „Който отгатне тази гатанка, ще му дам една третина от среброто, което ми обеща цар Дарий." Единият от бесовете рече: „Щитът е земята, а заекът на щита е правдата. Соколът, който взе заека, означава, че ангел е взел правдата на небето; там кацна сова, сиреч кривдата; правдата бе взета на небето, а на земята остана кривдата."

Цар Соломон изпрати писмото на Дарий, персийския цар, а в него беше изтълкувана гатанката. И заръча: „Изпрати среброто, което ми обеща." След кратко време донесоха на цар Соломон от цар Дарий три казана сребро. Царят рече на бесовете: „Делете среброто!" Насипаха на царя два казана. Тогава царят заповяда да обърнат третия казан с дъното нагоре. И заповяда да насипят на де-

мона отгоре. Тогава бясът рече на царя: „Защо постъпваш несправедливо и не държиш за правдата?“ А царят рече: „Неверни, демоне, ти сам себе си отсъди. Правдата бе взета на небето, а тук остана кривдата.“

Цар Соломон разгадава на фараоновата дъщеря видяното по пътя

След като измина малко време, цар Соломон започна да си търси царица при фараона, египетския цар. А фараонът не пожела да му даде своята дъщеря. Тогава Соломон каза на бесовете: „Идете, вземете цар Фараоновата дъщеря и ми я доведете!“

Бесовете отидоха и я отвлякоха, когато излизаше от палата, за да иде при майка си. Поставиха я в гемия и я поведоха по морето. Царкинята видя, че един мъж пие вода, а тя излиза из него отново навън, и каза: „Обяснете ми, какво е това?“ Те ѝ рекоха: „Това ще ти разкрие този, при когото те водим.“

След като пътуваха известно време, видяха един мъж, който по вода бродеше, а за вода молеше и водите го шибаха. Царкинята запита: „Немили мои сватове, кажете ми що е това, този човек по вода броди, а вода проси?“ Те отговориха: „Ще ти обясни този, при когото те водим.“ Преминаха още малко път и ето видяха един мъж да коси сено, а след него вървят два козела и изяждат тревата, която е окосил. Царицата запита: „Недраги мои сватове, не им ли стига на тези козли да ядат неокосена трева, ами събират и това, което човекът коси?“ Демонтие ѝ рекоха: „Ще ти обясни този, при когото те водим.“

Когато я доведоха под града, един бяс отиде и съобщи на цар Соломон: „Доведохме ти невестата.“ Царят възседна кон и пристигна на края на града. Царкинята му каза: „Вече съм твоя, царю, но обясни ми това. Когато твоите слуги ме водеха при тебе, видях един мъж, който пиеше вода, а из тялото му водата изтичаше навън.“ Царят ѝ рече: „Защо се чудиш, невясто, това е царевият дом, оттук влиза, оттатък излиза.“ А царкинята рече: „Още като вървяхме по пътя си, видях един мъж, който по вода вървеше, а за вода молеше, пък водите го шибаха.“ — „Защо се чудиш, невясто? Това е царевият евнух, решава тъжбите, а от другите моли да биха направили добро на ца-

ревото сърце.“ Царкинята пак рече: „И още това ми обясни, царю, видях един мъж да коси сено, а след него вървят два козела и изяждат тревата, която той окосява.“ Царят отвърна: „Защо се чудиш, невясто, това е мъж, който взема втора жена с чужди деца. Каквото той спечели, те го изяждат, а нему нищо не остава в ръцете.“

Царят рече на царкинята: „Иди невясто в моя палат.“ И така тя му стана жена.

Соломон и Савската царица

След като измина малко време, дойде южката царица, другоплеменницата Сивелила. Тя беше много мъдра и искаше да изпита цар Соломон с гатанки. Донесе му дарове — 20 теглилки злато, много зеленчуци и негниещо дърво. Соломон, като научи за дошлата царица, седна в палата си, за да я посрещне. Царят също искаше да я изпита, затова постави бяло стъкло на мястото. А тя, като видя, че царят седи във вода, подигна си ризата и тръгна срещу него. Тогава той разбра, че е красива в лицето, а тялото ѝ бе космато. Като щит тези косми отблъскваха мъжа, който се събираше с нея. Царят заповяда на своите мъдреци да направят отвара от билки и да намажат тялото, за да отпаднат космите. После царят беседва с нея насаме. Неговите мъдреци и книжници рекоха: „Той се е събрал с нея, ще зачене от него, ще си иде в земята и ще роди син“.

Цар Соломон отгатна нейните думи, но тя нито една негова не отгатна. Нейната гатанка беше такава: доведе при царя красиви момчета и момичета, облечени в еднакви ризи, и ги изправи пред него. Царицата му рече, като го молеше да ѝ отговори: „Познай кои са момчета, кои момичета.“ Царят им заповяда да се измият. Момчетата започнаха да се мият бързо и рязко, а момичетата бавно и меко. Царицата се зачуди на това и го похвали много. Тя събра повторно малки момчета и момичета, облече ги в еднакви ризи и рече на Соломон: „Отдели момчетата от момичетата.“ Царят заповяда да донесат плодове и да ги разпилеят пред тях. Момчетата започнаха да ги събират в полите, а момичетата в ръкавите. Соломон рече: „Тези са момчета, а тези момичета.“ Тя се учуди на мъдростта му. На другия ден царицата, като събра момци, обрязани и необрязани, рече на царя: „Познай кои момчета са обрязани и кои необрязани.“ Царят заповяда да донесат светия венец, на

който е написано господнето име и с който Валаам беше разобличен заради магьосничество. Обрязаните момчета останаха прави, а необрязаните коленичиха пред венеца. Тя много се учуди. След това си отиде в своята земя.

Нейните мъдреци рекоха на Соломоновите: „Имаме кладенец далеч от града, с вашата мъдрост донесете ни го при нас в града.“ Соломоновите мъдреци разбраха, че това не може да стане, и рекоха: „Изплетете ни пясъчни въжета, и ние ще довлечем вашия кладенец в града.“ Тогава нейните мъдреци отново казаха: „На нивата ни растат ножове, с какво да ги ожънем?“ Соломоновите мъдреци им отговориха: „С рог от магаре.“ Нейните мъдреци казаха: „Че къде у магарето рога?“ А онези отговориха: „А где се е видяло нива ножове да ражда?“ Първите казаха още: „Ако солта изгние, с какво ще солим?“ Другите отговориха: „С ложето на катъра.“ — „Та как катър ще роди?“ — запитаха те. А мъдреците на Соломон отговориха: „Ами как солта ще изгние?“ Онези се учудиха на тяхната мъдрост и се върнаха спокойно в своята земя.

Исус и Богородица

ПОВЕСТ НА АРХИЕПИСКОП ЯКОВ ЙЕРУСАЛИМСКИ ЗА РОЖДЕНИЕТО НА ПРЕСЛАВНАТА НАША ВЛАДИЧИЦА БОГОРОДИЦА И ВЕЧНОДЕВА МАРИЯ

В повестта на дванадесетте израилтянски племена пише:

1. Йоаким беше много богат и пренасяше на бога двойно повече дарове от своето имане, като си казваше: „Нека бъдат достояние на народа, а за мен да бъдат пред бога за опрощение и за очищение."

Наближи голям господен ден и синовете израилеви пренасяха своите дарове. Пред Йоаким застана Рувим и му каза: „Не подобава ти пръв да поднасяш дарове, понеже нямаш в Израил поколение." Йоаким се наскърби и рече: „Проверявам сред дванадесетте племена и виждам, че само аз не оставих поколение в Израил." Йоаким си спомни за патриарх Аврам — как бог му дари сина Исак в последните дни — и много се опечали. И не отиде при жена си, а отиде в пустинята. Там си направи колиба и пости 40 дни и 40 нощи, като си говореше: „Няма да вкуся ястие и питие, докато не ме посети господ бог. Молитвата ще ми бъде храна и питие."

2. А жена му Ана два плача плачеше и две ридания ридаеше, говорейки: „Какво да правя? За вдовството си ли да плача, или да плача за бездетството си?" И като дойде великият господен ден, Юдит, нейната робиня, рече: „До-

кога ще измъчваш своята душа? Ето, дойде голям господен празник и не е време да тъжиш. Вземи тази кърпа за глава, даде ми я господарката, и се вържи; на мен не подобава да я нося, защото има царски знак, а аз съм твоя робиня.“ Ана рече: „Махни се от мене! Това няма да сторя, бог ме унижи. Да не би да ти я е дал някой измамник и ти си дошла да ме приобщиш към греха?“ Юдит рече: „Да се закълна ли, че господ бог заключи утробата ти, за да не ти даде плод в Израил?“ Ана много се опечали, заплака с голям глас, защото беше от всички израилтянски племена най-обидена, и като дойде на себе си, каза: „Какво да правя, плачеща ще се моля на моя господ бог, за да ме посети.“ Тя съблече траурната си риза, изми главата си, [облече се в своята брачна риза][1] и отхвърли всяка печал от своето сърце. Изми лицето си и в деветия час слезе в своята градина да се поразходи. Там видя дафина, седна под нея и се помоли на господа с думите: „Боже, смили се и чуй молитвата ми, благослови ме, тъй както благослови Саринатa утроба и ѝ дари сина Исака!“

3. Ана погледна със сълзи към небето. Тя видя птиче гнездо в дафината, заплака с голям плач и каза в себе си: „Уви, кой ме роди, коя утроба ме изнесе, [защото] аз прокълнатa се родих всред синовете израилеви; само аз бях обидена и изгонена от църквата на моя бог! Горко ми, на кого се уподобих? Не съм подобна на небесните птици, защото и те са пред тебе, господи, плодни. Горко ми, кому съм подобна? На земните зверове не приличам, защото и те са плодни пред тебе, владико! Уви, на кого съм подобна? И на водите не приличам аз, защото и те са плодни пред тебе, и рибите, които са в тях, те благославят, господи! Горко ми, кому се уподобих? Не приличам аз и на тази земя, защото тя поднася своите дарове и те благославя, господи!“

4. Тогава ѝ се яви ангел господен и каза: „Ано, Ано! Господ чу твоите молитви, ще заченеш и ще родиш, и ще стане известен твоят плод по цялата вселена.“ Ана рече: „Жив е господ мой, ако родя мъжки или женски пол, ще го обрека на моя господ и ще му се моля през всичките дни на живота си.“ И тутакси дойдоха двама вестители, които казаха: „Ето Йоаким иде със своите пастири, защото пред него слезе ангел господен и му каза: „Йоакиме, Йоакиме, господ чу молитвите ти, слез оттук, защото твоята жена Ана ще зачене.“ Прочее, като слезе, той повика своите овчари и им каза: „Донесете ми тук десет непорочни агънца,

те ще бъдат на моя господ; и доведете ми десет охранени млади телета, те ще бъдат на свещениците и на старейшините; и сто кози за всички хора.“ И така дойде Йоаким заедно със своите пастири. Ана, като излезе на вратата и видя тогози да иде, затича се, целуна го и каза: „Днес познах, че господ бог ме е благословил, защото ето, вече не съм сиротна, и аз, бездетната, ще зачена.“ През този ден Йоаким остана да си почива в своя дом.

5. На следващата сутрин той принесе своите дарове, като си каза: „Ако господ ме очисти, диадемата на олтаря ще ми яви това.“ Йоаким пренесе своите дарове и внимаваше в диадемата на първосвещеника, докато се качваше към господния жертвеник. И не видя в себе си грях. Тогава Йокаим каза: „Днес зная, че господ ме е очистил и е отнел всичките ми прегрешения.“ И излезе Йоаким опростен от господнята църква, и отиде в своя дом. Когато се изпълниха месеците на Ана, тя роди момиче.[2] Ана рече: „В този ден се възвеличи моята душа.“ — и пови своето дете. Като се навършиха дните, [Ана се изми][3] и даде на детето да суче. Нарече я с името Мария.

6. Когато отрочето навърши шест месеца, майка ѝ я постави на земята, за да стъпи. И като пристъпи шест крачки, дойде в прегръдките ѝ. Ана се възхити и каза: „Жив е господ мой, не ходи́ по тази земя, докато не те занеса в господнята църква.“ Тя направи в своето жилище освещение и не хапна нищо мръсно и нечисто. След това повика непорочни еврейски дъщери, които я забавляваха.

7. Когато детето стана на една година, Йоаким устрои угощение и покани всички висши духовници, свещеници, книжници, старейшините и всички израилтяни. Ана и Йоаким доведоха момичето при свещениците. Те я благословиха, като казаха: „Боже на нашите бащи, благослови това дете и дай ѝ вечно име във всички родове!“ А хората казаха: „Да бъде, амин!“ После я заведоха при архиереите и те я благословиха с думите: „Вишни боже, виж това момиче и благослови го с последно благословение, което да няма край.“ Майка ѝ я прегърна, даде на момиченцето да суче и направи песен за бога — как я посети и отне от нея подигравката на дявола, как ѝ даде плод на правдата. И рече: „Кой ще съобщи на Рувимовите синове, че Ана кърми? Слушайте, слушайте дванадесет земни племена: Ана кърми!“ После тя положи детето в светинята на

своите покои, излезе и започна да служи на гостите. Когато угощението свърши, всички се разотидоха весели и славеха израилевия бог.

8. След като момиченцето стана на две години, баща й каза: „Да я заведем в господнята църква, за да изпълним своя обет, който дадохме, за да не възнегодува господ срещу нас и да бъде нежелан нашият дар.“ А Ана рече: „Да почакаме детето да навърши три години, за да не търси вече баща и майка.“ [Йоаким отговори: „Съгласен съм.“ И когато детето стана на три години][4] Йоаким каза: „Повикайте непорочни еврейски дъщери, и нека всяка да вземе запалена свещ така, че да не се обърне момичето назад, за да не отстъпи сърцето й от господнята църква.“ И така направиха, докато влезе в църквата. Свещениците я посрещнаха, целунаха я и казаха: „Да възвеличи господ твоето име във всички родове!“ Хората отговориха: „Да бъде, да бъде, амин!“ Свещениците казаха: „Чрез тебе в наши дни господ ще яви избавление за израиловите синове.“ И поставиха детето на третото стъпало на олтаря, и господ вложи в него радост, и то започна да играе с краченета си. И целият дом израилев го обикна.

9. Родителите слязоха весели и хвалеха и славеха бога, за това, че не се върна обратно момичето.

Мария пребиваваше в дома господен като гълъбица и приемаше храна от ангелски ръце. Когато тя стана на дванадесет години, свещениците се събраха на съвет и казаха: „Мария изпълни дванадесет години в господния дом; какво да правим да не оскверни светилището на нашия господ, защото дойде нейното време, като на всички жени?“ И свещениците рекоха на първосвещеника при жертвеника: „Влез в светилището на нашия господ и се помоли за нея. Каквото ти открие господ, това ще направим.“ Първосвещеникът влезе в светинята на светините, взе амулета с дванадесетте звънчета и се помоли за нея. И ето, яви се пред него ангел господен, който каза: „Захарий, излез и събери всички вдовци от народа и нека всеки донесе своя жезъл. На когото господ покаже знамение, нему тя ще стане жена.“ Захарий излезе, прати проповедници по всички юдейски области, прозвуча господнята тръба и всички се стекоха.

10. И Йосиф хвърли теслата и бързо отиде на сбора. Щом се събраха всички, взеха своите жезли и се отправиха

към първосвещеника. Той пое жезлите им, влезе в светилището и се помоли. Като свърши молитвата, взе жезлите, излезе и ги раздаде. Последен получи жезъла си Йосиф. И ето, от него изхвръкна гълъбица и кацна на Йосифовата глава. Първосвещеникът рече на Йосиф: „Ти следва да вземеш господнята дева. Вземи я прочее и я пази.“ Йосиф, съпротивлявайки се, отговори: „Имам големи синове, аз съм стар, а тя е млада. Няма ли да стана за смях на израилтяните?“ Свещеникът Захарий отговори на Йосиф: „Бой се от своя бог и си спомни какво той направи с Кораи, Датан и Абирам[4a], как се разтвори земята и погълна всички заради техните пререкания. Днес, Йосифе, смири се, за да не се случи подобно нещо в твоя дом.“ Йосиф се уплаши и я прие, да я пази при себе си. На нея рече: „Марийо, получих те от господнята църква и днес те оставям в моя дом; отивам да си върша работата, но пак ще дойда при тебе. Господ да те пази!“

11. Стана съвет на иереите, които казаха: „Да направим завеса за господнята църква.“ Първосвещеникът рече: „Да повикаме осем девици от Давидовото племе!“ Слугите тръгнаха да ги търсят. Намериха седем деви. Свещеникът си спомни за момичето Мария, което беше от Давидовото племе и беше неопетнено пред господа. Слугите отидоха, намериха я и я въведоха в господнята църква. Свещеникът запита: „Кажете ми тук, кой преде злато, амиант, памук, коприна, зюмбюленосиньо, червено и истински пурпур?“ Хвърлиха жребий и се падна на Мария червеното и пурпурното. И като го взе, отиде си у дома. В това време Захарий онемя и Самуил застана на неговото място, докато Захарий бе в състояние отново да говори. А Мария взе червеното и започна да преде.

12. Тя взе един съд и отиде да почерпи вода. И чу се глас, който ѝ каза: „Радвай се благодатна, господ е с тебе, ти си благословена между жените!“ Тя се огледа надясно и наляво, откъдето дойде гласът, и обхваната от страх, влезе в къщи. Постави съда, взе червеното и като седна на стола, запреде. Но застана пред нея ангел господен, който ѝ каза: „Не бой се, Марийо, защото ти намери благоволение пред всемогъщия и ще заченеш от неговото слово.“ Мария започна да разсъждава в себе си и каза: „Аз ли ще заченя от господа, живия бог, и ще родя, както всички жени раждат?“ Ангелът господен ѝ отговори: „Не така, Марийо, но дух свети ще те намери и небесна сила ще те осе-

ни, затова и роденото ще бъде наречено свято, тъй като е родено от дух свети, син на вишния бог. Ще го наречеш с името Исус, той ще спаси своя народ от неговите грехове." Мария рече: „Аз съм господня рабиня, да става с мене според твоите думи!" Тогава ангелът си отиде.

13. Мария свърши червеното и пурпурното и го занесе на свещеника. Той я благослови с думите: „О, Марийо, господ възвеличи твоето име, ще бъдеш благословена вред всички родове на земята." Мария се изпълни с радост, отиде в дома на Елисавета и чукна на вратата. Елисавета, като чу, хвърли зюмбюленосиньото, дотича до вратата и й отвори. И благослови я и рече: „Откъде ми се случи това, да дойде майката на моя бог при мене? Това, което е в мене, подскочи и поздрави бога." А Мария забрави тайната, която й беше съобщил архангел Гавриил, погледна небето и каза: „Господи, господи, коя съм аз, че всички родове на земята ме облажават?" И тя прекара три месеца при Елисавета. Всекидневно коремът й растеше и тя се криеше от синовете израилеви. И като се уплаши, отиде си у дома. Мария беше на шестнадесет години[5], когато станаха тези тайнствени неща.

14. Когато беше в осмия месец, ето Йосиф се върна от дърводелската работа и влезе в дома си. Като видя, че Мария е бременна, той започна да се удря по лицето, легна на земята върху вретище[6], плачеше горчиво и говореше: „С кое лице ще погледа сега моя господ бог, какво да помоля за това момиче, което приех от църквата на моя бог като девица, а не опазих? Кой извърши това лукаво дело в моя дом и го оскверни? Не се ли повтаря с мене историята на Адам? Когато той беше в своята слава, дойде змията, намери Ева сама и я прелъсти; така се случи и с мене." Йосиф стана от вретището, повика Мария и й рече: „Ти, презряна от бога, какво си направила? Забрави ли своя господ бог, след като бе отхранена в светинята на светиите и се наслаждаваше на духовна храна?" Това като чу, Мария заплака горчиво и каза: „Аз съм чиста и не познавам мъж." Йосиф отговори: „А откъде е това в твоя корем?" Тя рече: „Свидетел е моят господ бог, че не зная откъде е това в мене!"

15. Йосиф, като чу, изплаши се много. Той млъкна и размишляваше какво да стори с нея. В себе си Йосиф каза: „Ако скрия нейното прегрешение, ще застана срещу господния закон, ако пък съобща на синовете израилеви, боя

се, че това, което е в нея, е ангелско дело и ще се намеря в такова положение, че да предам невинна кръв на смъртен съд.“ Настъпи нощ и ето, ангел господен му се яви и му каза: „Не бива да се боиш за това момиче, защото това, което е в нея, е от дух свети; ще роди син и ще го наречеш с името Исус, защото той ще спаси своите хора от техните грехове.“ Като се събуди, Йосиф прослави бога на израилтяните, който му оказа благоволение и слава, и продължи да пази момичето.

16. Обаче книжникът Анна дойде при Йосиф и му каза: „Защо не се яви днес в синагогата на събрание?“ Йосиф рече: „Много се изморих от пътя, затова си починах един ден.“ Но книжникът Анна се обърна и видя Мария бременна. Той отиде бързо при свещеника и му каза: „Чуй ме, Йосиф, за когото ти свидетелствува, извърши голямо беззаконие.“ Първосвещеникът каза: „Какво е извършил?“ А той отговори: „Оскверни девицата, която получи от господнята църква, той ѝ открадна венчавката, а не оповести това на синовете израилеви.“ Свещеникът рече: „Това Йосиф ли е направил?“ Книжникът Анна отговори: „За да разбереш, че не лъжа, прати слугата и ще намериш девицата бременна.“ Той веднага прати слуги и се увери в това, което му каза книжникът Анна. И доведоха я в светилището заедно с Йосиф. Свещеникът я подложи на съд и ѝ каза: „Марийо, защо направи така и унижи своята душа? Забрави ли своя господ, ти, която бе отхранена в светинята на свегините и приемаше храна от ангелски ръце, слушала си тяхното пеене и си танцувала пред тях? Защо направи това?“ Тя заплака горчиво и каза: „Бог ми е свидетел, чиста съм аз пред него и не познавам мъж!“ Първосвещеникът рече на Йосиф: „Защо направи това?“ И продължи: „Не лъжесвидетелствувай, кажи ми истината! Откраднал си ѝ венчавката и не си съобщил на синовете израилеви, не си склонил главата си под ръката на властта, за да бъде благословено твоето семе.“ Йосиф мълчеше.

Първосвещеникът рече: „Върни девицата, която си приел от господния храм.“ Йосиф се просълзи, а свещеникът му каза: „Ще ви напоя с божията вода на изобличението и господ ще покаже вашия грях.“ Свещеникът даде на Йосиф да пие и го прати в планината; той се върна жив и здрав. [После даде на Мария да пие, и нея прати, и тя се върна здрава.][7] Целият народ се зачуди, че в тях не се откри грях. „Ако господ бог не обяви вашия грях, и аз не мога да ви съдя“ — каза свещеникът и ги пусна да си

отидат. Йосиф взе Мария и отиде у дома си, радвайки се и славейки бога.

17. Имаше заповед от цар Август всички, които живеят във Витлеем юдейски, да се запишат. Йосиф рече: „Аз ще се запиша със своите синове, ами с това момиче какво да правя? Как да я запиша? Като своя жена? Срамувам се. Дали не като дъщеря? Та нали израилтяните знаят, че не ми е дъщеря? В този господен ден бог да направи, както той иска."

Йосиф оседла осле, възседна го, един от синовете му го водеше, а след тях вървеше Самуил. Изминаха три поприща. Тогава Йосиф се обърна и видя Мария тъжна. Рече на себе си: „Навярно това, което е в нея, я безпокои." После отново се обърна и я видя да се смее. Той ѝ каза: „Марийо, какво е това, виждам твоето лице понякога загрижено, а понякога радостно?" Мария му отговори: „Два народа виждам с очите си, единият се радва и весели, другият ридае и плаче."

Когато дойдоха до половината път, Мария каза на Йосиф: „Свали ме, защото това, което е в мене, иска да излезе." Йосиф веднага я свали и ѝ каза: „Къде да те заведа, за да скрием срама? Защото мястото е пусто."

18. Намериха една пещера, Йосиф я въведе, остави я на своите синове, а сам отиде да търси баба еврейка във витлеемската област.

Аз, Йосиф[8], изнемогнах от вървене и като погледнах небето, видях да стои там небесен кръг. И като погледнах към въздуха, зачудих се — птиците небесни бяха млъкнали. И погледнах към земята и видях един съд положен и работници насядали наоколо, а ръцете им протегнати към съда. Дъвчещите не дъвчеха, тези, които искаха да вземат нещо, не вземаха, тези, които искаха да сложат нещо в устата, не можеха да го внесат, а всички лица бяха обърнати нагоре. И видяха пасящите овце, които застанаха неподвижно; овчарят пое гегата, за да ги удари, а ръката му остана горе. И погледнах към течението на реката и видях козли и устите им не пасяха и не пиеха. След това всичко тръгна отново по своя път.

19. Видях една жена, която слизаше от планината. Поздравихме се един друг. Тя ми рече: „Човече, къде отиваш?" Отговорих ѝ: „Търся еврейска акушерка." Тя ме запита: „Ти от Израиля ли си?" А той ѝ рече: „Да!" — „Кой е в

пещерата?“ — Той ѝ отговори: „Моята годеница.“ — „Не ти ли е жена?“ Йосиф каза: „Това е Мария, възпитана в господния храм, бе сгодена; не ми е жена, но зачена от дух свети.“ Бабата му рече: „Това истина ли е?“ — Отговори: „Иди и виж!“ И бабата тръгна с него и влезе в пещерата. Тогава бабата каза: „Възвеличи се днес моята душа, защото очите ми видяха преславно знамение, което ще бъде спасение за Израил.“ И внезапно се появи в пещерата облак и яви се в нея голяма светлина, така че с очите не можеше да се вижда. След малко тази светлина се вдигна, докато се появи детето и прие гърдата на майка си Мария. Бабата извика: „О, велик ден е днес за мене! Защото видях небивала гледка!“

20. Когато бабата излезе от пещерата, срещна я Саломия. Бабата ѝ каза: „Саломия, Саломия, небивало видение ще ти разкажа. Една девица роди, каквото прочее нейната природа не допуска.“ Саломия рече: „Жив е господ бог, докато не видя, нямам вяра.“

Тя влезе и пожела да провери, но веднага ръката ѝ изсъхна.[9] Саломия извика и каза: „Тежко на моето беззаконие и на моя грях, защото изкуших живия бог и ето ръката ми стана бездейна...“ И като коленичи, Саломия се обърна към всемогъщия с думите: „Боже на моите бащи, спомни си, че аз съм Аврамово поколение, и Исаково, и Яковлево. Не ме посрамвай пред излаилтяните, дари ми отново ръката. Ти знаеш, владико, че в твоето име действувах и получих от тебе мъзда.“ И ето, ангел господен застана пред нея и каза: „Саломия, Саломия, всемогъщият чу твоята молба, допри с ръката си детето, вдигни го и ще имаш радост и спасение!“ Саломия пристъпи към детето, докосна се до него и оздравя. „Благословен е бог — рече, — защото се роди царят израилев!“ Саломия излезе от пещерата оправдана и чу глас, който ѝ каза: „Саломия, Саломия, не казвай никому преславните неща, които видя днес, докато детето не отиде в Йерусалим.“

21. И когато се приготвиха да влязат в Юдея, стана голямо вълнение в юдейския Витлеем. Бяха дошли гадатели от изток, които казаха: „Къде е новороденият цар на евреите? Защото видяхме неговата звезда на изток и дойдохме да му се поклоним.“ Като чу това, Ирод се смути, изпрати слуги при гадателите и ги повика при себе си. Повика и свещениците на палата и каза: „Какво е написано за Христос, къде ще се роди?“ Отговориха му: „Във Витлеем юдей-

ски, така е написано.“ Ирод освободи свещениците, а запита гадателите: „Какво знамение видяхте за родилия се цар?“ Гадателите отговориха: „Видяхме звезда, която светеше повече от обикновените звезди. Избледняха всички звезди, така, че не се виждаха. И така разбрахме, че се е родил царят на израилтяните, и дойдохме, за да му се поклоним.“ Цар Ирод им рече: „Идете и разберете точно и когато го намерите, известете ми, та и аз да ида да му се поклоня.“ И гадателите излязоха. А онази звезда, която бяха видели на изток, вървеше пред тях, докато застана над пещерата над главата на детето. Гадателите, като видяха детето с майка му Мария, изнесоха дарове от своите съкровища — злато, ливан и смирна, — поклониха му се и му ги поднесоха. Тогава получиха от ангела вест да не се връщат в Юдея, а по друг път да се върнат в своята страна.

22. Ирод видя, че бе подигран от гадателите, разгневи се и изпрати своя войска, като ѝ каза да избие всички деца до двегодишна възраст. Мария, като чу, че царят иска да избие децата, изплаши се, взе младенеца, пови го и го положи във волски ясли.

А Елисавета щом чу, че търсят Йоана, взе го и отиде в планината, като оглеждаше къде да го скрие. Но нямаше скрито място. Тогава тя въздъхна и рече: „Божа планино, приеми майката с детето!“ Защото Елисавета не можеше повече да се качва от страх. И веднага планината се разтвори и я прие заедно с детето. И онази планина им светеше със светлина и ангел господен беше с тях и ги пазеше.

23. А Ирод търсеше Йоана. Той изпрати слуги в църквата при Захария с думите: „Къде си скрил Йоана?“ Захарий отговори: „Аз съм божи служител и пазя закона и господнята църква, не зная къде е синът ми.“ Слугите отидоха и съобщиха всичко на Ирод. Ирод се разгневи и рече: „Май неговият син ще царува в Израил!“ И отново изпрати слугите и втори път му каза: „Кажи ми истината, къде е твоят син?“ А той отговори: „Не зная.“ Слугите съобщиха на царя. За трети път той изпрати слуги при Захария с думите: „Кажи ми, къде е твоят син, не знаеш ли, че твоята кръв е в моите ръце?“ Слугите отидоха и му известиха това, а той рече: „Аз съм мъченик, ако ми пролееш кръвта, моят дух ще приеме господ, защото невинна кръв проливаш в преддверието на божия храм.“ Захарий бе убит зад завесата, а синовете израилеви не знаеха, че бе убит.

24. В часа на поздравлението свещениците отидоха в църквата, но не ги посрещна благословът на Захарий. Свещениците стояха прави и очакваха Захарий, за да го поздравят с молитва и да прославят всевишния. Като закъсня, всички се уплашиха. Един от тях дръзна да влезе в светилището и видя пред господния жертвеник сгъстена кръв. И чу глас, който говореше: „Захарий бе убит и няма да се изчисти неговата кръв, докато не бъде отмъстен." Като чу тези думи, той се изплаши, излезе и съобщи на свещениците онова, което бе видял и чул. Тогава всички влязоха и видяха станалото. Дъските бяха опръскани с кръв отгоре додолу. Тялото му не намериха, но намериха неговата кръв, станала на камък. И възвестиха на народа, че Захарий е убит. Като научиха, еврейските племена плакаха за него три дни и три нощи. След това свещениците се съвещаваха кого да поставят на мястото на Захарий. Хвърлиха жребий. Жребият се падна на Симеон. На него бе известено от свети дух да не види смъртта, преди да е видял Христос в плът.

25. По време на смута, който настъпи, след като Ирод умря, аз Яков, написал това сказание, се скрих в пусто място, докато премине вълнението в Йерусалим.[10] Слава на владетеля Христос, който ми даде мъдрост да напиша тази повест. Защото нему подобава слава заедно с отца и светия дух, днес и винаги и през всички векове. Амин!

СКАЗАНИЕ НА АФРОДИТИАНА ЗА ЧУДОТО, КОЕТО СТАНА В ПЕРСИЙСКАТА ЗЕМЯ

1. Персите най-напред узнаха за Христа, защото нищо не може да се скрие от техните книжовници, които с голяма любов се трудят, и защото техните писания са изваяни в златни ковчези и се пазят в царските палати. Говоря това за техните жреци в капището, посветено на Ира, което се намира от другата страна на царските дворци. Разказват, че това капище било направено с голяма грижа и ца-

рят поставил в него златни и сребърни идоли и го украсил със скъпоценни камъни. Но да не говоря повече за украсата, а да продължа разказа си.

2. Ще разкажа написаното в ония дни върху дъски. Когато царят влезе в кумирището, за да му разтълкуват съня, жрецът Прип каза: „Сърадвам ти, господарю! Ира зачена в утробата си.“ А царят, като се усмихна, му рече: „Могат ли мъртвите да зачеват в утробата си?“ А той му отговори: „Не, но мъртвата оживя.“ Царят каза: „Какво значи това, кажи ми?“ Жрецът отговори: „Наистина, господарю, господ е дошъл тук. Защото цялата нощ идолите прекараха ликуващи, мъжките и женските, като разговаряха помежду си: „Елате да се радваме с Ира, защото бе обикнат!“ Аз запитах: „Кой ще обикне несъществуващата? А те казаха: „Тя оживя и вече не ще се нарича Ира, а Урания, защото великото Слънце я обикна.“ Женските [идоли] казваха на мъжките, като хвалеха събитието, че източникът е обикнат, защото Ира се бе обещала на един дърводелец. И казваха мъжете: „Източникът справедливо е наречен широкообятен, но името ѝ е Мария, защото в утробата си като в море носи кораб с много блага. Ако тя е източникът, това трябва да се разбира така: прочее източникът на вода е източник на Дух, който постоянно тече и носи една риба, която може да се улови с божия въдица, тя храни с плътта си целия свят, като че ли той живее в морето. Добре каза, че е тайно сгодена за дърводелеца, но не ражда от този мъж. И той [Христос] се ражда дърводелец, старейшина на дърводелците. Детето е троично родено. Небесният покрив той направи с мъдро изкуство за уредба на цялата вселена, като постави сградата чрез словото.“ И препираха се, прочие, идолите за Ира. Те се изказаха единогласно за източника.

3. Като се свечери, жрецът рече: „Сега прочие, господарю, прекарай тук, защото днес ще се разкрие дълбокият смисъл на събитието. Случилото се не е тъй просто.“ Като пребиваваше царят тук, видя идолите, и започнаха да свирят с гусли и да пеят песни. И колкото четириноги и птици, златни и сребърни, имаше вътре, всеки пееше със свой глас. Царят се учуди и целият се изпълни със страх. Искаше да избяга, защото не можеше да търпи настъпилия в душата му смут. Но жрецът му каза: „Почакай, царю, защото настъпи последното явление, което бог благоволи да ни яви.“ Докато беседваха така, сводът се разтвори и вле-

зе светла звезда, и се спря над идола на източника. И чу се глас: „Владичице, източниче, великото слънце ме изпрати да ти разкрия истинното писание и заедно с това да ти послужа. Служа на тебе, майко, стояща над всички чинове, която ставаш невеста на триименитото единно божество. Неописуемият младенец се нарича Начало и Край — начало на спасението и край на пагубата.“ Когато се раздаде тоя глас, всички кумири паднаха по очи на земята. Остана да стои само източникът, на него имаше царски венец със звезда, направена от благородни камъни, от рубин и от изумруди. А над източника стоеше явилата се звезда.

4. Царят заповяда да повикат всички мъдреци, които разгадават личби, всички, които бяха в царството му. И понеже викачите усърдно зовяха с тръбите, дойдоха всички в светилището. Когато гадателите видяха звездата над източника и звездния лик от камъни и лежащите на дъските идоли, рекоха на царя: „Божеският и царският корен се извишава, носейки образа на небесния и земния цар. Източникът е Мария[1], дъщеря на Витлеемската земя, венецът е царски знак, а звездата е небесно послание на земята за чудодейството. От Юдиното коляно се е въздигнало царство, което ще изличи спомена за евреите. Падането на боговете по дъските означава, че е дошъл краят на тяхното почитане. А сега, о царю, изпрати хора в Йерусалим да намерят сина вседържател в телесен образ, държан от телесни женски ръце.“

5. А звездата стоя над източника, наречен небесен, докато заминаха мъдреците от Персия. Тогава и тя тръгна с тях. Твърде късно вечерта на едного в същото капище се яви Дионис с хоругва, казвайки на кумирите: „Източниче, нито един от вас след това не ще остане, защото е над вас този, който ще обнови човешката природа, еднаква с божествената. Жрецо Припе, защо седиш тук? Събитието на писанието дойде върху нас. Ще бъдем изобличени от лице с висок сан за всичко онова, което лъжливо мечтахме и владяхме. При това няма вече да пророчествуваме, отнета ни е почитта, останахме без слава и без чест. Един е бог над всички, който получи своята чест. Казах ти, Припе, не се мами, защото с това персите не ще изпросят нито земни, нито небесни данъци. Той е дошъл да премахне данъците, а те искат от него, който данъци прощава. Като измени първия си образ, той се яви като дух. Небето и земята се

радват, като приемат небесната слава, защото тоя, който не бе горе, слезе долу; когото с ум не постигнахме, телесен го виждате. На едни той пламъка угаси, на други дойде като роса. Благословеният източник Мария[1а] се роди във Витлеем. Еврейската земя процъфтя. За чужденците другоплеменници се яви като спасител, трудящите се получиха покой. Подобно на жена ликуват, казвайки: „Госпожо, източнице, която принасяш питие, бидейки майка на небесното светило, облако, който разхлаждаш от зноя целия свят, спомняй си за своите раби, любезна госпожо!“

6. Царят, без да се бави ни най-малко, изпрати мъдреците от царството си с дарове. Звездата ги направляваше. И когато се завърнаха, разказаха му, като вписаха на златна дъска това: „Като пристигнахме впрочем в Йерусалим, а заедно с нашето пристигане и знамението, йерусалимци запитаха: „Какво означава идването на персийските мъдреци заедно с появяването на звездата?“ И разпитаха еврейските старейшини за бъдещето: „По каква работа сте дошли?“ И отговорихме: „Тоя, когото наричат Месия, се роди.“ Те викаха, но не смееха да се противят и ни рекоха: „В името на небесния съд, разяснете ни какво знаете.“ Ние им отговорихме: „Вие страдате от неверие и няма да повярвате нито с клетва, нито без клетва, а следвате несвесния свой разум. Христос, син на Вишния, се роди, като разсипа вашия закон и вашите сборища. Заради това, поразени от силно суеверие, не можете спокойно да слушате името на тоя, който неочаквано дойде при вас.“ А те, като се посъветваха помежду си, молиха ни да си вземем даровете и да потаим чудото. А ние отговорихме: „Ние донесохме даровете в негова чест, за да разгласим, когато се роди, станалото чудо и величие в нашата страна, а вие казвате „вземете си даровете“ и да премълчим откритото ни от небесния цар и да престъпим заповедта на своя цар. Или вие не сте чули какви изпитания преживя Асирийската земя?“ Те се изплашиха и ни пуснаха.

7. А еврейският цар, като ни повика при себе си, разговаряше с нас и ни разпитваше, а ние му отговаряхме, от което той цял се смути. Напуснахме го, без да го слушаме като един последен човек. И пристигнахме там, където бяхме изпратени, и видяхме родилката и родения по звездата, посочваща божествения младенец. И попитахме майката: „Как се казваш, преславна майко?“ Тя рече: „Мария.“ Ние: „Откъде си, чедо?“ Тя каза: „От село Витлеем.“ А ние: „Омъжена ли бе?“ Тя отговори: „Само бях обещана.

Преди да стане брачен обряд, в събота сутринта, когато слънцето изгря, дойде архангелът и ми благовести някакво преславно рождение. Аз извиках: „Не може да бъде, господи, защото нямам мъж.“ Ангелът ми извести, че това раждане ще стане по волята божия.“ А ние казахме: „Майко над майките, всички персийски богове те облажават. Твоята велика хвала се издига по-високо от всички човеци.“[2] А детето седеше на земята, като да бе на две години. Приличаше на родилката. Тя самата имаше висок ръст, беше мургава, с овално лице и коси оплетени.[3] Ние нарисувахме и двете лица, занесохме ги в нашата страна и ги положихме собственоръчно в Диоптовото капище, гдето бе написано това посвещение: „На великия цар, бог Слънце! Записа персийската държава.“

8. И всеки от нас взе детето, подържа го на ръце и му се поклони. И като го целунахме, дадохме му злато, ливан и смирна, казвайки му: „Теб признаваме любовно! Теб почитаме, небесни Исусе! Без теб не би се устроило неустроеното. Ако ти не бе дошъл, не биха посмели да се съединят небесното със земното. Ако ти не бе дошъл, делото не би успяло толкова. Ако някой освободи роба си, нима ще се намери друг да дойде сам? Хвала ти, че с твоето премъдро изкуство така надхитри врага.“ Детето се смееше и пляскаше с ръце, като приемаше похвалните ни думи. И поклонихме се на майка му, която ни оказа почит и ние я прославихме. След това си отидохме в къщата, гдето живеехме. Когато се свечери, при нас дойде един страшен и ужасен момък, който ни каза: „Скоро излезте, за да не подигнете света против себе си!“ Ние ужасени му отвърнахме: „Кой е този, който причинява огорчения на пратениците божии войни?“ А той рече: „Ирод. Станете веднага и си идете с мир, за да се спасите.“ Ние като побързахме [възседнахме бързи коне][4], отидохме си оттам и старателно изповядахме всичко, защото знаем, че Христос стана нам спасител. Нему слава и сила до века.“[5]

ДЕТСТВОТО НА НАШИЯ ГОСПОД, КАК РАСНА И КАК ПРАВЕШЕ ЧУДЕСА

1. Аз, братя, Тома израилтянинът, известих на всички от народа[1] да знаете как нашият господ направи голямо чудо по време на детството си.[2]

2. Исус Христос се роди в страната, която се нарича Витлеем, в града Назарет. Когато беше на 5 години, играеше като дете с еврейските момчета. Там течеше една речица. Исус събра чисти клонки и макар млад, стори следното: взе кал и направи 12 птичета. Когато Исус направи птичките, беше събота и имаше много еврейски деца, които играеха с него. Един от юдеите, като видя какво върши Исус в събота, отиде да извести на баща му Йосиф, казвайки това: „Твоето момче играе край речицата. То взе кал и направи 12 малки птичета — и така оскверни съботата." Исус плесна с ръце и рече на птиците: „Литнете, възпейте и помнете мене живия." Птичетата веднага литнаха и като летяха, пееха. И видяха хората, ужасиха се и отидоха да съобщат на другите за видените чудеса, които направи Исус.

3. В това време синът на книжника Ананий беше там с баща му Йосиф. Той взе върбова пръчка и развали вирчето, което Исус беше направил; и водата изтече. Когато Исус видя вирчето развалено, не му стана добре. И му рече: „Нечестиви и неразумни содомянино,[3] какво ти пречи моето вирче и моята речица? Още сега да изсъхнеш като дърво и да не даваш нито плод, нито листа!" И в същия момент детето изсъхна. Като побягна, Исус си отиде в къщи, а родителите на отслабналия дойдоха, оплакаха младостта му и говореха на Йосифа: „Такова ли дете имаш!"

4. Когато друг път Исус вървеше, друго момче тичаше след него и скочи на рамото му. Исус се разгневи и му рече: „По своя път да не достигнеш до дома си!" Момчето веднага падна. Родителите му горко заплакаха и рекоха: „Откъде се взе това момче, готово да направи всичко?" Те срещнаха родителите на Исус и рекоха на Йосиф: „Ти, който имаш такова момче, не бива да живееш с нас в този град. Ако ли искаш да живееш с нас, учи го да благославя, а не да кълне нашите деца."

5. Като повика Исус, Йосиф му каза: „Защо кълнеш така чуждите деца да страдат много и да ни мразят? Ще ни изгонят от този град.“ Исус рече на баща си: „Аз зная, че това не са мои думи, но ще премълча заради тебе, татко, а те нека получат според делата си.“ И гледащите веднага ослепяха и много се уплашиха. След това не смееха да го гневят, защото каквото и да кажеше, зло или добро, сбъдваше се. А Йосиф, като видя какво прави Исус, разгневи се, хвана го за ухото и го опъна. Момчето Исус възнегодува и му рече: „Достатъчно ти е да ме търсиш, побойнико,[4] наистина ли знаеш, че съм твой? Ти не ме оскърбявай, защото аз съм твой и при тебе ще дойда.“

6. Тук стоеше един учител на име Закхей, слушаше какво казва Исус на баща си и много се чудеше, че момчето говори такива думи. Като дойде бързо, рече на Йосиф: „Имаш мъдро дете. Доведи го и дай да го науча на книга и мъдрост, да слуша старците, да обича другарите си, да поменува дедите си и да почита родителите си, за да бъде и той почитан и обичан от своите деца.“ Йосиф се ядоса и рече на учителя: „Та кой може да го научи?“ А Исус рече: „Какво ми говорите, аз ви зная кои сте и кога сте се родили. Истина ти казвам, учителю, че когато ти се раждаше, аз съществувах тук и те знаех, преди да се родиш. Ако ти, учителю, искаш да бъдеш съвършен, послушай ме и аз ще те науча на премъдрост, която не знае никой освен мене и оня, който ме изпрати при вас да те науча. Защото аз съм ти учител, а ти ще се наречеш мой ученик, понеже аз зная колко години си живял и колко още ще живееш. И когато видиш моя кръст, ще повярваш, че реченото от моя баща е истина. И ще повярваш, че аз съм господар на всичко, а вие сте чужди.“ Присъствуващите тук деца слушаха, чудеха се и високо извикаха, казвайки: „О, ново и преславно чудо! Това момче няма още пет години, а говори такива думи, Никога не сме чували да говори така нито архиерей, нито законоучител, нито книжник,[5] нито фарисей, нито пък друг някой, както това дете.[6] А Исус рече: „Вие се чудите и пак не вярвате в истината. Аз зная кога са се родили вашите бащи. И тържествено ви казвам, че наистина зная и тоя, който ме изпрати при вас, преди още да е създаден светът.“ А юдеите, като чуха какво говори, уплашиха се и не можеха да възразят. Детето Исус дойде, скачаше, играеше и ги укоряваше, казвайки: „Виждам, че имате малко ум и не разбирате как се прояви у мене славата.“ А учителят рече на баща му Йосиф: „Доведи това

момче в училището. Аз ще го науча на книга.“ Йосиф улови Исус за ръка и го даде на учителя. Учителят го заведе в училището и като му написа алфа, вита, повтаряше му много пъти написаното. Момчето мълчеше и дълго време не го слушаше. А след това учителят се разгневи и го удари по главата. Исус рече: „Не постъпи добре. Аз искам да ти кажа повече неща, отколкото ти ми казваш, и не искам да се уча при тебе. Аз зная книги, чрез които ще те науча, защото те са в мене — звънящи като мед и звучащи като кимвал. А вие нямаме нито глас, нито мъдрост, нито пък силата на душата и разума. И като помълча, Исус изговори всички букви от алфа до вита с голямо старание. След това погледна учителя Закхей и рече му: „Лицемерецо, ти не знаеш алфа, а учиш вита. Най-напред трябва да знаеш алфа, за да ти повярвам на вита.“ И започна да обяснява природата на първата буква пред всички слушащи го, казвайки на Закхея: „Слушай, учителю, и разбери уредбата на първата буква. Тя има две прави черти и една в средата, както ги виждаш събрани в остри върхове, извисени, ликуващи, с три ъгли, еднакви на вид. Алфа има правило.“ Като чу тия думи от детето за устройството на първата буква, учителят се чудеше на тоя отговор и на знанията му: „О, горко ми! Обезумях, окаяният аз, и се посрамих, брате Йосифе. Вземи детето и по-скоро го отведи, защото не мога да търпя да го ръководят боговете, нито погледа му, нито добрите му думи. Детето не е от земен произход. Дали наистина това не е сам бог или ангел! Коя утроба го износи или коя майка го откърми? Аз не зная. О, горко ми, другари мои! Забравих се и изгубих ума си. Измамих се, окаяният! Поисках да имам ученик, а си намерих учител. Посрами ме едно дете! Посрамих стариите си. Озлобен ще умра. Повече не мога да гледам момчето, нито лицето му, защото бях победен от едно малко дете. Не зная какво да кажа или да изповядам. Не мога да свържа началото с края. Вземи детето, Йосифе, и го заведи в къщи.“ А детето Исус силно се изсмя на юдеите, които бяха при Закхей, и рече: „Вие няма да ми донесете плод. Слепите ще прогледнат, глухите ще чуят и неразумните по сърце ще разберат, че аз съм дошъл от небето да ви избавя и да ви призова към висините, както заповяда оня, който ме изпрати при вас.“ И когато детето замълча, всички паднаха, понеже бяха прокълнати. И никой не смееше да го гневи, за да не ги прокълне и да направи всички злощастни.

7. Няколко дни по-късно Исус играеше по зида на ку-

лата.[7] През прозореца проникна слънчев лъч. Исус скочи и седна на лъча. Друго дете видя и поиска и то да седне с Исус на лъча, но падна от кулата и умря. И като видяха останалите момчета, които бяха с него, затекоха се да обадят на родителите му, че детето им е паднало от кулата. Родителите на умрялото дойдоха и казаха на Исус: „Ти си съборил нашето дете.“ Исус отговори: „Не съм го блъснал аз, но то само поиска да скочи и да седне на лъча и падна.“ Но родителите взеха Исус и го заведоха в съдилището. Те крещяха пред съдията срещу Исус, казвайки: „Този уби нашето дете и е виновен за кръвта му.“ А съдията попита Исус: „Ти ли уби детето?“ Исус отговори: „Питайте самия него.“ А те рекоха: „Как ще питаме разкъсано тяло и счупени кости?“ Тогава Исус го улови за ръка и рече: „Ениий[8], така беше името му, стани и кажи кой те блъсна.“ Детето веднага скочи пред всички и рече: „Не ме събори Исус, аз сам паднах.“ Като видяха това всички, които бяха в съдилището, чудеха се. А родителите на детето прославиха бога, извършил чудо, и се поклониха на Исус.

8. Друг път пък един юноша цепеше дърва у съседите си. Удари със секирата, пресече десния си крак и умираше от болки. Вестта се разнесе и се стекоха много хора. Детето Исус тичешком дойде и едва се промъкна между народа. Улови пострадалия за болния крак и веднага кракът оздравя. Исус рече: „Момко, стани да цепиш дърва и си спомняй за мене, Исуса!“ Всички се поклониха и рекоха: „Наистина, бог живее в него!“

9. Като навърши 6 години, майка му го прати да налее вода и да я донесе в къщи. А Исус изпусна съда и го счупи. Тогава простря дрехата, с която бе облечен, напълни я с вода и я занесе в къщи на майка си. А майката, като видя мъдростта и чудото, което Исус направи, целуна го.

10. По време на жетва момчето Исус излезе с баща си да сее пшеница на нивата. Когато баща му Йосиф сееше, Исус му поиска един спуд[9] и го пося, ожъна и овърша. И направи 100 големи спуда, повика бедните на хармана и им раздаде много пшеница. И сам взе от посева и му останаха 20 спуда.[10]

11. По това време Исус беше на 8 години. Баща му дялаше един чукан за врата на някой си богаташ на име Тек-

тон[11], но не беше по мярката, защото едното дърво беше късо. И Йосиф много се наскърби. А Исус рече на баща си: „Не скърби за това, а постави там двете дървета равно.“ Йосиф направи така, както му заръча Исус. И като потегли късото дърво, [Исус] го изравни с другото. „Направи [сега], каквото искаш.“ — каза той. Тогава Йосиф взе детето, целуна го и рече: „Боже, блажен съм, че имам такова дете, което ми даде бог.“

12. Йосиф, като гледаше старанието, възрастта и мъдростта на детето, пак си помисли как ще да бъде да не умее книга. Заведе го [в училището] и го даде на друг учител. Учителят рече: „На кои книги да го науча?“ А Йосиф му отговори: „Изпърво на елинските, а след това на еврейските.“ Учителят познаваше това дете и се боеше от нрава му. Той написа алфа и вита и му рече: „Кажи алфа!“ Исус каза „алфа“. Кажи вита!“ — рече учителят, но Исус известно време не отговори. После му каза: „Ако си добър учител и знаеш добре книгите, обясни ми значението на буквата „алфа“, а аз ще ти отговоря за вита. Учителят се разсърди и го удари по главата. Детето Исус го прокле и той падна по лице изнемогнал. Детето Исус отиде у дома си. Баща му Йосиф много се наскърби и нареди на майка му: „Не го пускай из къщи, за да не страдат тези, които го гневят!“

13. На следната година друг учител, приятел на Йосиф, рече: „Доведи го при мен, за да го укротя и да го науча на мъдрост.“ Йосиф отговори: „Ако можеш да го укротиш, вземи го и го учи.“ Детето стана и отиде в училището, намери на полицата книги и ги разтвори, но не четеше онова, що бе писано в тях. Отвори устата си и говореше, с дух свети ги учеше на закон. Онези, които бяха там, го слушаха и се молеха да им говори повече. Много народ се беше събрал при Исуса и се чудеше на неговата красота, на ученията му и на правилността на словата му — как говореше едно дете такива неща. Баща му като чу, уплаши се, изтича в училището и разбра. Учителят рече: „Йосифе, да знаеш, брате Йосифе, предаде ми ученик, а аз намерих учител. Защото той е изпълнен с премъдрост и благодат, дивно нещо има в него. Вземи го, брате, и го заведи у дома си!“ Исус като чу това, което учителят каза на баща му, веднага се засмя и рече: „Понеже право каза, заради тебе и онзи човек [прокълнатия учител] ще се спаси.“ И учителят се излекува.

14. Малко дни след това, когато Исус минаваше край строящ се идолопоклонски храм, падна една керемида и го удари. Исус рече: „Събори се, зло създание!“ В този час то се събори до основи. И пак рече Исус: „Да се съзида добро здание, не за демонско жилище.“ И веднага се създаде много изкусно.[12]

15. Друг път Исус се разхождаше между евреите и запита: „Къде са ви децата?“ Те отговориха: „Играят в свинската кочина“ — бяха се затворили в кочината. Исус пристъпи към кочината и каза: „Какво има тук?“ Те [децата] отговориха: „Свине.“ А Исус рече: „Нека станат свине!“ И станаха свине.[13]

16. Друг път Исус отиде при един лекар и започна да се учи да лекува. Там идваше сляп човек с едно око и то повредено. Веднаж слепият човек, като дойде, не намери лекаря, тъй като беше излязъл някъде далече. Завари обаче Исус, който му рече: „Чудя ти се, човече, как тъжиш за болното око, а за невиждащото не се грижиш.“ Като чу тези думи, човекът се зачуди и каза: „Какво да направя?“ Исус му отговори: „Искаш ли да те излекувам?“ Той му рече: „Искам.“ Тогава Исус се докосна до неговите очи и сляпото око прогледна, а болното оздравя.

Човекът донесе на лекаря хляб, вино и други дарове. Лекарят видя, че той има две очи, и не го позна. Чудеше се за кого ли бяха донесени даровете. Запита го: „Кой си ти, който ми носиш тези неща, не те познавам“. Човекът му каза: „Не ме ли познаваш, имах едно око и се лекувах при тебе.“ Лекарят се зачуди и запита: „Как оздравя, защото и двете бяха повредени, и с двете не виждаше.“ Той му съобщи истината: „Твоят добър ученик излекува очите ми.“ Лекарят запита: „Как стана, как те излекува?“ Той му разказа: „Търсех тебе и не те намерих, но сварих тук твоя добър ученик. И като ме погледна, рече ми: „Чудя ти се, човече, как тъжиш за болното око, а за сляпото нехаеш.“ Аз слушах и рекох: „Та какво мога да сторя?“ А той: „Ако искаш, ще те излекувам.“ Аз казах: „Искам.“ И докосна се до очите ми, и затвореното ми отвори, а болното излекува“. Лекарят възревнува в ума си, изпрати излекувания човек, после повика Йосифа, наречения Исусов баща, и му каза: „Вземи своя син и го отведи, тъй като знае цялото лекарско изкуство.“ Йосиф взе детето си и го заведе у дома си.

17. Йосиф изпрати сина си Яков да свърже храсти и ги донесе в къщи. Детето Исус също отиде с него. И ето, люта змия клъцна Якова по ръката. Ръката се вцепени и не можеше да се прегъва. Исус дойде, духна върху ухапаното място и тогава ръката му се отпусна, а змията умря.

18. Случи се, че умря друго дете у съседите и майка му плачеше. Исус, като чу, че плачът бе силен, завтече се веднага и видя детето мъртво да лежи върху скута на майка си. Исус докосна гърдите му и рече: „На теб говоря, детенце, не умирай, но жив да си у своята майка!“ И веднага детето се надигна към него. Исус рече на жената: „Вземи детето си!“, а на него каза: „Помни мене, Исуса!“ Хората, като видяха, удивиха се и рекоха: „Наистина в това дете виждаме да живее или бог, или ангел, защото всяко негово слово се превръща в дело.“

19. Когато Исус беше [на 12 години][14] според обичая на празника Пасха отиде с другари да приеме пасха. Йосиф и Мария се завърнаха в къщи, а момчето Исус остана в Йерусалим. Неговите родители не разумяваха какво прави, мислеха, че е с дружината. Като измина деня,[15] отидоха да го търсят сред другарите, но настъпи утрото и те не го намериха. Върнаха се в Йерусалим и скърбящи го търсеха. След три дена го намериха в църквата да седи сред учителите, които слушаха закона, който четеше, питаха за него и искаха да го разберат. И всички слушатели внимаваха. Всички се чудеха как това дете обяснява на старейшините и учителите, като им тълкува главите на закона и пророческите притчи.[16] Майка му Мария дойде и му каза: „Защо ни стори така, чедо?“ Исус отговори: „Че защо ме търсите, не знаете ли, че съм в тези неща, които са на моя отец; в тях подобава да бъда с книжниците.“ Фарисеите запитаха майка му: „Марийо, ти ли си майка на това дете?“ Мария отговори: „Аз съм.“ Рекоха: „Блажена си между жените и блажен е плодът на утробата ти! Такава голяма мъдрост никога не сме виждали, нито чували.“

ПОСЛАНИЕ, НАПИСАНО ОТ ЦАР АВГАР ДО ГОСПОДА НАШ ИСУС ХРИСТОС

1. Авгар изпрати бързописеца Лука, изкусен в рисуването на икони, с поръка да отиде по-скоро в Йерусалим, да види Исуса и да снеме лицето му върху платно. Като стигна до Йерусалим, срещна Исуса в човешки образ при градските врати. Исус го запита: „О, човече, защо така бързаш?“ А той му рече: „Изпратен съм от цар Авгара да видя Исус Назарянина и да нарисувам лицето му върху платно. Обещах до утре да свърша.“

2. След това, като видя, че Исус учи народа в църквата, бързописецът веднага дойде пред нея и започна да рисува лицето на Исуса, недоумявайки по какъв начин да го нарисува. Исус го видя, повика го от сбора и му рече: „Лука Авгарев, влез и ми дай платното, което носиш от Авгара.“ Той му го даде. Исус взе платното, сложи го на лицето си и то се отпечата на платното за учудване на всички, които бяха събрани. И даде го на апостола Тадей Лувса.

3. Тадей тръгна заедно с Лука за град Едеса, където Авгар лежеше на легло от шест години. Като взе Исусовия образ, отпечатан на кърпата, Тадей заедно с Лука достигнаха града Иерапол, но се уплашиха, та не влязоха в него. Те легнаха вън от града, като скриха образа господен между две керемиди. И там,дето лежеше скрит образът господен, се показа от небето огнен стълб. Градският пазач, като видя това чудо, извика със силен глас. В същото време Тадей взе господния образ и продължи пътя си. Гражданите излязоха на мястото, дето се издигаше стълбът, но се уплашиха и паднаха на лицата си, защото видяха, че образът господен се бе отпечатал върху един камък. Те взеха образа и го отнесоха в града. При градските врати срещнаха слепи, куци и прокажени, които викаха: „Исусе Назарянино, смили се над нас!“ — и щом се допираха до господния образ оздравяваха. А гражданите, като видяха това чудо, прославиха бога.

4. Тадей не бе стигнал на километър от град Едеса,

срещна един хром, който се влачеше на същото място. Хромият видя апостола, че носи господния образ, и извика: „Апостоле господен, смили се над мене!“ И допря се до него апостолът с образа господен, и хромият веднага почна да ходи. И затече се в града при майка си. Всички граждани, като го видяха, чудеха се за станалото и казваха: „Не е ли това синът на оная вдовица, който се влачеше по колене?“ Едни говореха, че е той, а други — че прилича на него. И известиха за това на цар Авгара, който повика младежа и го запита: „Как оздравя?“ А той му отговори: „Когато седях на един километър от града, просейки милостиня, някой се докосна до мен и аз веднага оздравях, както виждаш.“ Авгар съобрази, че това е господ, и изпрати бързо своите хора да го посрещнат. По пътя срещнаха апостола, който носеше образа господен и бързо го заведоха при Авгара, който лежеше разслабен шест години. И сложи апостолът платното върху царя, който тутакси оздравя и започна да върви. Царят попита апостол Тадея: „Какво трябва да правя?“ Апостолът му рече: „Трябва да се покръстиш“ — и научи него и жена му да се молят и уякчи ги във вярата.

5. Откак цар Авгар оздравя, изпрати хора при Исуса с такава молба: „Чух, господи, за теб и за направените от теб изцеления, които ти вършиш без магии и без билки. Немите проговорват, хромите прохождат, глухите прочуват, прокажените се очистват, нечистите духове прогонваш със слово и продължителните болести лекуваш; с едно допиране до твоята дреха ти изцери кръвотечивата жена, мъртвци възкреси. Чух всичко това за тебе, господи, и разбрах в сърцето си, че ти си едно от двете: или си сам бог, слязъл от небето, или си син божи, щом вършиш такива неща. Ето защо, моля ти се, господи, коленопреклонно ти се моля, дойди при мен непременно, да излекуваш и мъката, която имам. Понеже и това чух, господи, че евреите роптаят против теб и искат да те убият. Аз разполагам с малкия град Едеса, честит с кротостта си, и той ни е достатъчен; заповядай, господи мой, да оздравея!“

6. Писмото на господа нашего Исуса Христа, изпратено със скорописеца Анания до цар Авгара в град Едеса.

„Блажен си, Авгаре, и твоят град Едеса, блажен си, защото повярва, без да ме видиш, и здравето ти е осигурено завинаги. Колкото за това, дето ми пишеш да дойда при теб, знай, че аз съм дошъл да изпълня всичко, за кое-

то съм изпратен, след което ще се възнеса на небесата при отца, който ме е изпратил. Ще ти проводя едного от моите ученици на име Тадей Лубийски, за да изцери недъга, от който страдаш, да въдвори мир на душата ти и на всички с теб и да направи града мошен, та да не смеят да го погледнат до свършека на света. Достатъчно ти е да знаеш, че отецът за тях ме е изпратил, да възстановя рая им, от който бяха изгонени поради престъплението, да ги избавя със собствената си смърт; да понеса удара, за да ви освободя; да пия оцет и злъчка, за да ви напоя с чашата на безсмъртието; да нося трънен венец, за да разкъсам веригите на греха ви; да се издигна на кръста, за да ви възнеса на небесата."

7. Това послание, дето и да биде: на път или по море, или в бой, или в разпри, или в беда, или при пожар, или при боледуване от треска, или когато някому тече пяна, или при неизцелими болести, или каквито и да бъдат подобни на тях бедствия — да изчезнат всички [в името] на Христа Исуса, нашия господ. Който носи това послание с благоговение, ще бъде запазен от всякакви лукавства, ще се излекува и ще получи радостни вести, защото бе написано с ръката на господа нашего Исуса Христа, милостивия, човеколюбивия бог.

Да се приближи до болния, да му прочете три пъти със страх божи това послание, после да каже на болния: „Господ, нашият бог, ще те дигне, както повдигна Авгара от леглото, на което лежа 6 години. Вдигни [боже]и тоя твой раб (да се каже името му), защото той с вяра произнася името ти и носи твоето послание у себе си, и много пъти то чете твоят грешен раб (името му). Очисти душата и тялото му, за да ти служи през всичките дни, докато е жив, с истина и правда, защото ти, господи боже наш, си човеколюбец, който пак се яви да изцерява. Затова ти въздаваме слава — на отца и сина.

8. Това послание Исус Христос бог наш запечата със седем печата, които сложи по следния начин: ф, т, х, е, ц, р, д. — Смисълът на седемте печата е: бог е познаваем в три лица, наречен е един в две (естества); Ф означава, че доброволно се разпна на кръста; Т — че не е като всеки човек, но е човек; Х — че свободно отпочива върху херувимите; Е — че няма друг освен мен; Ц — че е цар и бог над боговете; Р — че е избавител на човешкия род; Д — че пребивава във всичко до века. Амин.

Тия заклинания бяха взети в Цариград от златния кръст. От тия шест знака, всеки е от небесните висини. Ако някой погледне кога да е това заклинание и го прочете, то в тоя ден няма да умре неочаквано от зла смърт; ако отиде на съд, ще излезе прав и никога няма да бъде осъден от несправедлив съд; няма да му се присъни, когато смъртта приближи, и душата му няма да отиде в ада.

ЕВАНГЕЛИЕ НА НИКОДИМ

1. В 15-та година от царуването на император Тиберий, който царуваше в Рим и владееше цялата вселена, и в 9-та година от управлението на цар Ирод, който властвуваше в Галилея, на 23 март, еврейските архиереи Йосиф и Каяфа, Анна и Сумин, Дафаил, Гамалеил, Юда, Левкий и Нефталим, Александър и Ария и други юдейски старейшини дойдоха при управителя Пилат да говорят срещу Исус и да го обвинят заради многото зли деяния. Те казаха: „Ние знаем, че този Исус е син на дърводелеца Йосиф и е роден от Мария. Нарича себе си син божи и цар, и не само това, но и съботата скверни и иска да отмени бащиния ни закон.“ Пилат им каза: „Какво прави, с което иска да разтури закона?“ Юдеите му рекоха: „Имаме закон в събота никой да не се лекува, а той изцелява в събота куци, слепи, глухи, разслабени, бесни и винаги с лукави деяния.“ Пилат ги запита: „С какви лукави действия?“ Те му отговориха: „Той е магьосник и изгонва бесове с помощта на дяволския княз Велзевул и всички демони му се покоряват.“ Пилат им каза: „Значи прогонва бесове не с помощта на нечисти духове, а в името на бог Асклепии.“[1] Това Пилат рече за нечестивия бог, в когото вярваше.[2] Тогава евреите му казаха: „Молим те, твое величество, да го изправиш пред твоя съд и да го чуеш.“ А Пилат им рече: „Кажете ми, как мога аз, управителят, да съдя този цар?“ Евреите му отговориха: „Ние не казваме, че той е цар, той сам така се нарича.“

Пилат повика един бързоходец[3] и му рече: „С кротост доведи тук Исус!“ Бързоходецът отиде и като го видя, поклони му се, сне платното, с което бе повил главата си, разпростря го на земята и рече: „Господи Исусе, стъпи

на това и ела, защото управителят те вика.“ Като видяха евреите какво направи бързоходецът, извикаха към Пилат, казвайки: „Защо не нареди на вестител да доведе Исуса, а на бързоходец? Бързоходецът, като го видя, поклони му се и свали навитото платно от главата си, простря го на пътя и каза почтително: „Господи, стъпи на това и ела, защото управителят те вика.“ Пилат повика бързоходеца и му рече: „Защо така направи?“ Той отговори: „Господине владетелю, когато ти ме изпрати в града при Александър, видях Исус да седи на магаре и множество еврейски деца викаха: „Спаси ни, ти, който си във висините!“ Едни държаха фиников вейки в ръце, други постилаха по пътя своите ризи, като зовяха: „Спаси ни, ти, който си във висините, благословен е, който иде в името божие!“ Евреите запитаха бързоходеца: „Но еврейските деца говореха на еврейски език, а ти си грък, как разбра какво говореха?“ Бързоходецът им отговори: „Аз запитах един от евреите: „Какво казват еврейските деца?“ И той ми преведе. [Пилат ги запита: „Какво впрочем викаха на еврейски?“ Евреите отговориха: „Осанна мемброме барухамма адонай!“][4] [Пилат ги запита: „Какво значи осанна?“ Отговориха му: „Спаси нас.“][5] А Пилат: „Ако вие сами свидетелствувате, тогава с какво е виновен бързоходецът?“ Те замлъкнаха. След това управителят каза на бързоходеца: „Излез и както искаш, тъй го доведи.“ Той излезе и както по-рано направи с Исус, същото повтори и му рече: „Господи Исусе, влез, вика те управителят.“

Когато Исус влезе, елинските богове, които стояха в палата на Пилат, щом видяха Исуса, се наведоха и се поклониха. Евреите, като видяха станалото чудо, извикаха към тези, които държаха боговете: „Защо ги наведохте и се поклонихте на Исус?“ След това евреите казаха на Пилат: „Сами видяхме как те ги наведоха и се поклониха на Исус.“ Пилат ги повика и ги запита: „Защо така направихте, навеждате нашите богове за поклон пред Исуса?“ [А те отговориха на Пилат: „Ние сме мъже гърци и сме служители на нашия бог, защо ще се покланяме на Исус? Боговете, държани от нас, сами се наведоха и се поклониха на Исус.“][6] Тогава Пилат каза на уредника на синагогата и на еврейските старейшини: „Изберете отбрани и силни мъже, за да носят нашите богове и да ги държат здраво, за да не се покланят на Исус. Да видим какво ще стане.“ Евреите така направиха. Избраха си здрави и силни мъже и поставиха за всеки бог по 6 души, да държат здраво, да не се покланят, когато Исус застане пред съда. Пилат ре-

че на бързоходеца: „Изведи Исуса вън, докато бъдат настанени нашите богове, и тогава пак го въведи по какъвто начина искаш. Бързоходецът изведе с почит Исус навън, а Пилат рече на хората, които държаха боговете, под царска клетва: „Ако нашите богове се преклонят пред Исус, на всички ви ще отсека главите.“ И управителят седна в съдилището и заповяда да доведат втори път Исус. Бързоходецът излезе при Исус и пак простря на земята своята кърпа и се молеше на Исуса да стъпи на нея и да тръгне по нея. А той не искаше, едва го накараха и тръгна. Когато влезе в съдебната зала[7], боговете веднага го видяха, паднаха и му се поклониха до земята.

2. Пилат много се уплаши и искаше да стане от съдебния стол. В този момент неговата жена изпрати да му кажат: „Нищо не прави на този праведник, защото през тази нощ много пострадах заради него.“ Пилат повика всички евреи и им рече: „Сами знаете, че моята жена не служи на нашите богове, но повече в еврейските вярва.“ Юдеите му отговориха: „Да, така е.“ Пилат пак им рече: „Ето, моята жена Прокла изпрати да ми кажат: „Не прави нищо на този праведник, защото много пострадах за него в тази нощ.“ А те му отговориха: „Не ти ли казахме, че той е магьосник и с помощта на дяволския княз Велзевул изгонва бесове и всички му се подчиняват? Ето, той изпрати на твоята жена бесове в съня.“ Пилат повика Исус: „Не чуваш ли какво свидетелстват тези за тебе; нищо ли няма да отговориш на това?“ Исус рече: „Ако нямаха власт, не биха говорили тези неща. Всеки има власт над своята уста — да говори добро или зло. Те трябва сами да видят.“ Еврейските старейшини отвърнаха на това: „Какво да видим? Ние знаем, първо, че си роден от разврат, а, второ, че заради твоето раждане всички витлеемски деца бяха заклани; трето, че баща ти Йосиф и майка ти Мария избягаха в Египет, защото нямаха смелост ни очи да гледат хората.“ Някои от евреите обаче казаха: „Ние не твърдим, че той произхожда от предбрачни отношения, [ние знаем, че Йосиф се ожени за Мария; не е роден от разврат].“[8] След това Пилат рече на евреите, които говореха, че е роден от блудство: „Това ваше твърдение не е истина, защото неговите родители бяха венчани пред всички старейшини, както казват вашите другари.“ Анна и Каяфа отговориха на Пилат: „Всички ние и целият народ викаме и ти не ни вярваш, че е роден от блудство. Тези, които говорят друго, са пришълци към вярата и негови ученици.“ Пилат

повика Анна и Каяфа и ги запита: „Кои са пришълците?“ Отговориха му: „Те бяха синове на гърци, но от многобожието се обърнаха към благоразумието на истинския бог.“ После Лазар, Астерий, Адоний, Исая, Анас, Самуил, Исак, Финей и Приск, Агрип и Юда рекоха: „Ние не сме новоприети, а сме еврейски чеда и сме били на сватбата на Йосиф и Мария.“

Пилат, като повика тези 12 мъже, които рекоха, че Исус не се е родил в разврат, каза им: „Закълнете се в царското име, ако говорите истината, че Исус не е роден чрез блудство.“ Те отговориха на Пилат: „Имаме закон да не се кълнем никому напразно, защото тези, които се закълнат заради милостта на царя, а тук са 12-те старейшини и архиереи, които да кажат с клетва, че не е така, както говорим, ще бъдем осъдени на смърт.“ След това Пилат каза на Анна и Каяфа: „Нищо ли няма да отговорите на това?“ А те: „Какво да отговорим, когато не вярваш на нас, нито на целия народ? Всички казваме, че Исус е роден от блудство и е магьосник и нарича себе си бог и цар, а ти не ни вярваш.“

Пилат заповяда на народа да излезе от залата, също така и на старейшините и остави само 12-те и заедно с тях Исус. Пилат им каза: „Поради какво провинение искат да погубят Исус?“ А те отговориха: „Завиждат му, понеже не пази съботата, но лекува болни в събота така, както и в други дни; заради добрите му дела искат да го погубят.“ Пилат отговори: „Да, така е.“

3. Пилат се изпълни с ярост, излезе вън от съдилището и каза на всички: „Слънцето ми е свидетел, че не намерих никаква вина у този човек.“ Евреите отговориха и му казаха: „Ако той не беше злотворец, ние не бихме го предали на тебе.“ Пилат им отговори: „Вземете го и го съдете според вашия закон.“ А те му казаха: „Нам не подобава да убием никого“. Пилат им отговори: „Значи на вас бог нареди да не убивате никого, а само на мен позволи?“ Пилат влезе отново в съдилището, повика отделно Исуса и го запита: „Ти ли си цар юдейски?“ Като отговори, Исус му рече: „От себе си ли питаш, или онези ти казаха това за мене?“ Пилат отговори на Исус: „Нима аз съм евреин? Твоят народ, архиереите и книжниците те предадоха на мене. Какво си направил?“ Исус каза: „Моето царство не е от този свят. Ако би било моето царство от този свят, то моите слуги биха се потрудили да не бъда предаден на евреите. Днес моето царство не е тук.“ Пилат каза: „Ти,

прочие, цар ли си?“ А Исус му отговори: „Ти казваш, че съм цар, затова се родих и дойдох, та всеки, който е от истината, да чуе моя глас.“ Пилат запита: „Какво е истина?“ — „Истината произхожда от небето.“ — „На земята няма ли истина?“ Исус отговори на Пилат: „Не виждаш ли как имащите власт на земята съдят тези, които говорят истината?“

4. Пилат остави Исус вътре в съдебната зала, излезе при юдеите и им каза: „Аз не намирам никаква вина у него.“ Тогава евреите му казаха: „Този рече: „Аз мога да разруша храма и в три дни да го изградя.“ Пилат ги запита: „Кой храм?“ Отговориха му: „Та нашия храм, който създадохме за 46 години, а той казва, че ще го събори и за три дни ще го въздигне.“ Пилат разбра техните лъжи и им каза: „Аз съм невинен за кръвта на този праведник, вие виждате.“ Евреите му отговориха: „Нека неговата кръв падне върху нас и върху нашите деца.“

Пилат повика еврейските старейшини, свещеници и дякони[9] и им рече тайно: „Не му правете зло, ето, аз не намирам у него никаква вина, не заслужава смърт. Вашето обвинение е само за съботните лекувания.“ А те казаха на Пилат: „Ако някой изрече хула срещу царя, ще бъде ли виновен за смърт, или не?“ Пилат им отвърна: „Да, такъв е достоен за смърт.“ А евреите: „Колко повече е виновен, ако хули бога, както този!“

Тогава управителят им заповяда да излязат от съдебната зала, повика Исус и му каза: „Какво да правя с тебе?“ Исус отговори на Пилат: „Нищо, аз сам се предадох на тези.“ Пилат запита: „Как си се предал?“ — „Мойсей и моите пророци предрекоха моята смърт и моето възкресение.“ Като чуха тези думи, евреите викнаха срещу Пилат: „Каква по-голяма хула ще чуем още от него?“ Пилат им отговори: „Ако тези думи са хули, тогава хванете го, заведете го във вашата синагога[10] и го съдете по вашия закон.“ Евреите казаха на Пилат: „Нашият закон повелява, ако човек съгреши спрямо човек, трябва да го бият, като му ударят 39 удара, а който хули бога, да се убие с камъни.“ — „Вземете го и както искате, така го съдете.“ Евреите казаха на Пилат: „Ние искаме да бъде разпнат.“ — „Не подобава да го разпънете.“ Пилат погледна към еврейския народ и видя, че мнозина плачеха за Исус. Той каза на старейшините: „Ето виждам, че не всички искат да го умъртвят.“ А еврейските старейшини отговориха: „Затова дойдохме всички, за да умре.“ [Пилат ги запита: „Защо

трябва да умре?“][11] А те: „Защото нарича себе си син божи и цар.“

5. Един евреин Никодим, който написа това, застана пред съда и рече на Пилат: „Моля те, господарю, разреши ми да кажа чисти думи.“ Пилат: „Кажи!“ А Никодим: „Аз рекох на еврейските старейшини, на свещениците, на дяконите и на целия еврейски народ в синагогата: какво искате от този човек? Той прави много преславни знамения, каквито никой никога не е направил, нито може да направи. Оставете го и не вземайте за него зло решение. Ако тези знамения са от бога, те ще устоят, а ако са от човек, ще се разрушат. Защото и Моисей бе изпратен от бога в Египет и направи големи чудеса пред фараона, египетския цар. Там имаше двама мъже, служители на фараона, Аний и Амврий, и те извършиха не малко чудеса, каквито направи Моисей. Египтяните ги смятаха за богове, но понеже знаменията, които направиха, не бяха от бога, загинаха както те, така и онези, които вярваха в тях. А сега оставете този човек, не заслужава смърт.“ Евреите казаха на Никодим: „Ти си негов ученик, затова се застъпваш за него.“ А Никодим им отговори: „Нима и управителят е негов ученик, та също се застъпва? Не го ли е поставил императорът да урежда такива неща?“ Евреите се разяриха и заскърцаха със зъби срещу Никодима. Пилат им рече: „Защо скърцате със зъби срещу него, като слушате истината?“ А евреите казаха на Никодим: „Имай неговата истина и бъди негова част!“ Никодим отговори: „Амин, с него ще бъда, както вие казвате.“

6. Един друг измежду евреите извика, молейки се на управителя да му позволи да говори. Управителят му рече: „Ако искаш да кажеш нещо, кажи!“ Той рече: „Аз лежах 38 години болен на легло. Исус дойде и излекува много бесни и обхванати от различни недъзи. Някои от приближените му се смилиха, вдигнаха ме заедно с одъра ми и ме занесоха при него. Исус ме видя, омилостиви се за мене и ми каза: „Стани, вземи своя одър и тръгни!“ Аз веднага оздравях, взех своя одър и тръгнах.“

Веднага се обади и друг: „Аз се родих сляп, слушах гласове, но не виждах лица. Когато Исус мина покрай мен, извиках с голям глас: „Сине Давидов, смили се!“ Той се смили над мен, сложи ръката си на очите ми и аз веднага прогледнах.“ Друг човек измежду евреите извика: „Аз бях прокажен, той ме излекува с една дума.“

Една жена на име Вероника викаше отдалече: „Аз бях 12 години кръвотечива, но се докоснах до краищата на нетовата риза и веднага престана кръвотечението ми.“ Тогава евреите казаха: „Имаме закон, според който жена не може да излезе да свидетелствува.“

7. Мнозина от народа, мъже, жени, деца, крещяха: „Този човек е голям и силен пророк, бесовете му се подчиняват.“ Пилат каза на викащите: „А защо вашите учители не му се подчиняват?“ А те отговориха: „Не знаем.“ Други казаха: „Ние знаем, че този възкреси Лазар от гроба, бидейки там четири дни.“ Обхванат от страх, управителят се обърна към целия еврейски народ: „Защо искате да пролеете невинна кръв?“

8. Пилат повика Никодим и 12-те мъже, които казваха, че Исус не е роден от разврат, и им каза: „Какво да направя, защото голяма крамола става сред хората?“ Те му отговориха: „Не знаем, те сами искат да видят.“ След това Пилат свика целия еврейски род и им каза: „Знаете, че има обичай на всеки ваш празник Безквасници да ви освобождавам един от вашите затворници. Ето прочее, имам в тъмницата един убиец на име Варава и този Исус, който стои сега пред вас. В него не намерих никаква вина. Кого от двамата искате да ви освободя?“ Те извикаха: „Освободи Варава!“ Пилат им каза: „Какво да направя на Исус?“ Те: „Да бъде разпнат!“ Някои от юдеите казаха на Пилат: „Ако не го разпнеш, не си верен на императора, защото той нарича себе си син божи и цар. Искаш ли да принадлежиш на този цар, или на императора?“ Пилат се разгневи на евреите и рече: „Много е неверен вашият род, така без срам говорите срещу благодетеля си.“ — „Кой благодетел?“ Пилат: „Чувам, че вашият бог, когото вие познавате, ви изведе от тежка работа и робство, и от египетската земя ви преведе през морето като по сухо, и в пустинята ви хранеше с манна и пъдпъдъци, и въпреки всичко разгневихте вашия бог и той пожела да ви погуби, но Мойсей се помоли за вас. А днес видяхте моето благодеяние към вас и ето вече обвинявате и мене, че ненавиждам императора.“

9. Пилат стана от съда и пожела да излезе. Евреите извикаха към Пилат, говорейки: „Ние нямаме друг цар, само императора, а не Исус. Някакви маги дойдоха от изток при неговото рождение, донесоха му дарове от изток като на цар. Ирод научи, поиска да го убие. Като разбра баща

му Йосиф, взе него и майка му и избяга в Египет. Щом Ирод научи това, изпрати да погубят всички еврейски деца, които бяха във Витлеем.“ Пилат, като чу тези думи от евреите, уплаши се и им махна с ръка да мълчат, понеже крещяха: „Значи, този е, когото търси Ирод?“ Отговориха му: „Да, този е!“ Тогава Пилат взе вода, изми се срещу слънцето и каза: „Невинен съм за кръвта на този праведник, вижте!“ Евреите отново закрещяха: „Неговата кръв да бъде върху нас и върху нашите деца.“ Тогава Пилат отвори вратите на съда, където той седеше, и изрече присъда срещу Исуса: „Еврейският род обвинява Исус, че иска царството, заради това аз произнесох смъртна присъда. Първо го вържете според царския закон и след това го окачете на кръста в градината, където го хванахте, и с него двама разбойници.“

10. Тогава изведоха Исус от съдебната зала заедно с двама разбойници. Когато дойдоха до мястото, смъкнаха ризата му, препасаха го с платняна кърпа[12], трънен венец сложиха на главата му и го разпънаха. И заедно с него окачиха двама разбойници, единия отдясно, другия отляво. Исус каза: „Отче, прости им греховете, защото не знаят какво правят.“ А войниците, които бяха там, си разделиха неговите дрехи. Евреите стояха, гледайки станалите чудеса. Архиереите и всички юдейски князе му се подиграваха, като казваха: „Другите спаси, да спаси сега и себе си, ако е избраник син божи.“ Дразнеха го и войниците, като идваха до него, даваха му оцет и му казваха: „Ако си цар юдейски, спаси се.“ Пилат беше заповядал след осъждането му да напишат на гръцки език на дъска вината му според еврейското обвинение, а именно, че е цар юдейски.

Един от разпънатите разбойници на име Гевста рече на Исус: „Ако ти си Исус Христос, спаси себе си и нас.“ А другият разбойник на име Дизмас го укори, като му каза: „Не се ли боиш от бога, защото имаме еднаква присъда. За нас прочее, тя е справедлива. Каквото направихме, ще получим, а този нищо лошо не е сторил.“ И като се обърна към Исус, рече му: „Помени ме, спасителю, когато отидеш в царството си.“ Исус: „Амин, на теб говоря, днес ще бъдеш с мен в рая.“

11. Беше около шестия час през деня, настъпи тъма по цялата земя до 9 часа; слънцето помръкна, а църковната завеса се раздра по средата наполовина. Исус извика със силен глас: „Отче, предавам моя дух в твоите ръце.“ И

това като каза, издъхна. Стотникът, който пазеше там, видя станалото, прослави бога и каза: „Този човек е праведен.“ Всички хора, които се бяха събрали да гледат, видяха случилото се, биеха се в гърдите и се обръщаха назад. А стотникът притича и разказа всичко на управителя. Като чуха това управителят и жена му, много се наскърбиха, този ден не ядоха, нито пиха. Пилат изпрати да доведат юдеите и им каза: „Видяхте ли станалото?“ А те го утешаваха: „Това нищо не е, слънцето помръкна според обичая си.“

Исусови познати стояха в далечината. Жени, които бяха дошли с Исус от Галилея, гледаха това. И ето, един мъж на име Йосиф, благолик съветник от еврейския град Ариматея, който също чакаше царството божие и не беше участник в еврейския сговор и дело срещу Исуса, той отиде при Пилат и измоли Исусовото тяло. Сне го от кръста, обви го с чиста плащеница и го положи в каменен гроб.

12. Евреите като чуха, че Йосиф измоли тялото на Исус, търсеха го, търсеха също така и другите 12, които се застъпиха за Исус, и Никодим и други, които изложиха пред Пилат добрите Исусови дела. Всички се скриха, само Никодим се яви пред тях, защото беше първи княз между евреите. Каза им: „Сега защо отново влязохте в синагогата?“ Те му казаха: „А ти как влезе, като си негов съучастник и ще бъдеш негова част в бъдещия век?“ Никодим рече: „Амин, амин.“ След това излезе и Йосиф и им рече: „Защо ми се обидихте, че измолих Исусовото тяло, и го погребах в моя нов гроб и сложих върху му голям камък? Вие не сторихте добро на праведника, как не се разкаяхте, след като го разпнахте? А на края и с копие го прободохте!“ Като чуха евреите това от Йосифа, веднага го хванаха и заповядаха да го затворят в тъмница до утрото в неделя. Казаха му: „Да знаеш, че в този ден ще се случи с тебе нещо лошо; днес няма да те постигне смърт, защото се начева съботата, но после ще умреш с лоша смърт, а твоята плът ще предадем на земните зверове и небесните птици.“ Йосиф рече: „Това са думи на горделивия Голиат, който изрече хула срещу живия бог и свети Давид. Бог рече чрез пророческите уста: „Мое е отмъщението, аз ще го въздам.“ Днес езичникът Пилат, който не е обрязан телесно, но е обрязан сърдечно, взе вода, изми се пред всички и каза срещу слънцето: „Вижте, чист съм от кръвта на този праведник“, а вие отговорихте и казахте: „Да падне неговата кръв върху нас и нашите деца.“ Страхувам се да не би божият гняв

да намери вас и вашите деца."

Като чуха евреите тези думи, ожесточиха се в душата си. Те хванаха Йосифа, затвориха го в тъмница, заключиха го и поставиха стражи наоколо. В първата събота на Пасха старейшините и свещениците наредиха на другата сутрин в неделя да се съберат в синагогата. Те се съвещаваха с каква измама да убият Йосиф. Върховният съвет от синагогата заповяда да доведат Йосиф с голямо безчестие. Отвориха вратите на тъмницата, но не го намериха. Всички се учудиха и се ужасиха, защото печата намериха цял, вратите запечатани, а ключа държеше Каяфа. Затова не посмяха да сложат ръка и на онези другите, които се застъпваха за Исус пред Пилат.

13. Още докато съветът беше в синагогата и се чудеха заради Йосиф, дотичаха някои от войниците, които евреите измолиха от Пилат да пазят Исусовия гроб, за да не дойдат през нощта учениците му и да откраднат тялото му. Те известиха на свещениците и старейшините какво се бе случило: „Ние като пазехме гроба, изведнаж гробът се разтресе и ето, слезе ангел от небето, отмести камъка от гроба и седна на него. Видът му беше като мълния, а облеклото му бяло като сняг. Ние от страх паднахме като мъртви. И чухме неговия глас, който каза на жените, които пазеха Исусовия гроб, стоящи настрани: „Не бойте се, зная, че търсите Исуса разпънатия, но той не е тук. Възкръсна, както бе казал. Елате и вижте мястото, където бог лежа. И идете бързо и съобщете на неговите ученици, че възкръсна из мъртвите, и се върнете в Галилея, и там ще го видите." Юдеите ги запитаха: [„На кои жени говореше ангелът?" Войниците отговориха: „Ние не знаем кои жени бяха."][13] А евреите: „Ами защо не ги хванахте?" Войниците отговориха на юдеите: „Толкова знамения видяхте в този човек и не повярвахте, как на нас можете да вярвате? По-добре да бяхте се закълнали: „Свидетел е бог, ако не вярваме." После войниците казаха: „Чухме, че вие затворихте в тъмница Йосиф, който погреба Исус, и запечатахте вратите, и ето не го намерихте. Дайте ни Йосиф, а ние ще ви дадем Исус." Евреите рекоха: „Дайте ни вие първо Исус. Ние ще ви дадем Йосиф." Войниците пак казаха: „Не, първо вие ни дайте Йосифа и тогава ние — Исуса." Евреите отговориха, че Йосиф е отишъл в своя град. А те: „Исус пък като възкръсна, отиде в Галилея, както каза ангелът на жените, като отвали камъка от гроба." Като чуха това, евреите се уплашиха и казаха: „Този разказ не бива да бъде

научен от хората, защото всички ще повярват в Христа.“ Те веднага свикаха съвет, събраха много сребро и го дадоха на войниците: „Кажете, че когато спяхме през нощта, дойдоха неговите ученици и го откраднаха. Ако управителят научи, ние ще го предумаме, а на вас нищо лошо няма да се случи.“ А те, като приеха среброто, направиха как бяха научени. И разнесе се този разказ от Юдея даже до днес.

14. Свещеникът Финей и учителят Адда, и левитът Исая след много дни, идвайки от Галилея в Йерусалим, разказаха на еврейския княз, че са видели Исуса заедно с неговите 12 ученици, които били на планината Момфин. Там той учил своите ученици, като им казвал: „Идете в целия свят и проповядвайте евангелието на всички. Кръщавайте ги в името на отца и сина и светия дух. Който повярва и се кръсти, ще бъде спасен, а който не повярва, ще бъде осъден.“ Като разговаряше с учениците си и ги учеше, видяхме тутакси да се възнася към небето. И ето, двама страшни мъже, облечени в светли ризи, застанаха пред всички и казаха: „Мъже галилейски, защо стоите и гледате към небето? Той пак ще дойде, за да съди цялата вселена.“

Старейшините, свещениците и левитите им казаха: „Въздайте слава на израилския бог и честно му се изповядайте, че е истина това, което казвате да сте видели и чули.“ А те отговориха: „Свидетел е господ бог на нашите отци, бог Аврамов, бог Исаков, бог Яковлев, че е така. Така чухме и така го видяхме да се възнася на небето.“ Юдеите им рекоха: „Да известите това ли дойдохте, или дойдохте да отдадете молитва на бога? Какви са тез лъжи, които бледословите пред всички хора?“ Свещеникът Финей и учителят Адда, и левитът Исая казаха на старейшините и князете: „Ако не вярвате на думите ни, че го видяхме и чухме, правете с нас каквото искате.“ А те взеха писания закон и заклеха ги в него никому да не казват. После им дадоха да ядат и пият и ги заведоха извън града. Като им дадоха сребърници, изпроводиха тримата мъже до Галилея и те си отидоха с мир. След като онези си отидоха, евреите се събраха на съвет и се затвориха всички в синагогата. Първосвещениците и старейшините тъжни и с ридание и с голяма скръб казваха: „Какво е това знамение, което стана днес в Израил?“ Анна и Каяфа рекоха: „Защо толкова се наскърбиха вашите души, повярвахте ли на войниците, че е слязъл господен ангел от небето и махнал камъка от гроба? Това са направили Исусовите ученици, те купиха

със сребро тялото на Исус и научиха войниците да казват, че е слязъл ангел от небето; и те така направиха. Или не знаете, що е написано — не трябва да се вярва на човек, който не е обрязан."

15. Никодим се изправи, застана пред съвета и им рече: „Справедливо ли говорите? Не чухте ли мъжете, които дойдоха от Галилея, какво ви разказаха? Тях ние знаем като мъже истинни, справедливи, благоверни и мъдри; те ни разказаха каквото видяха и чуха — че са видели Исуса на Елеонската планина да седи със своите ученици и да ги учи, а след това се възнесъл на небето. Ние обаче не ги запитахме, нито проверихме по какъв начин се възнесе, както пише за пророк Илия[14]. Дали не е бил взет Исус от дух и отнесен на някоя планина? Ние трябва да изпратим да го търсят." Евреите чуха тези думи и те им харесаха. Изпратиха избрани мъже по всички планини и всички израилтянски области, търсиха Исуса навсякъде и не го намериха. Върнаха се при юдеите и им казаха: „Обходихме всички предели и планини и не намерихме Исуса. Намерихме обаче Йосиф от Ариматея." Като чуха за Йосиф, те се зарадваха много и прославиха израилевия бог. И направиха съвещание за това, как да повикат Йосиф. Седнаха, написаха послание и му го изпратиха: „Мир на тебе, господине Йосифе, и на целия твой дом. Знаем, че съгрешихме спрямо бога и тебе. Молим ти се, моли се на израилевия бог, и постарай се да дойдеш при нас като при свои бащи и чеда, защото ние много се натъжихме за тебе, че те затворихме в тъмница. Като я запечатахме и след това не те намерихме, разбрахме, че лошо решение взехме за тебе. Но господ бог те избави и разруши решението, което бяхме взели за тебе, честни отче и най-почтен между хората."

Като избраха от събранието 7 души, които обичаха Израиля, тях пък Йосиф сам много обичаше, израилтянските старейшини им казаха: „Вървете, ако Йосиф приеме посланието и го прочете, да знаете, че ще дойде с вас при нас. Не го ли прочете, да знаете, че е вече озлобен срещу нас и не иска да дойде. А вие го поздравете с мир и се върнете." Те ги благословиха и ги изпратиха. Мъжете дойдоха при Йосиф, поклониха му се и рекоха: „Мир на тебе и на целия ти дом!" Той отговори: „Мир вам и на целия израилтянски народ!" И те му дадоха посланието. Йосиф го взе, прочете го, целуна писмото и прослави бога. Рече: „Благословен е господ мой, който опази израилтяните да не проле́ят невинна кръв; благословен е господ, който изпрати

своя ангел да ме покрие с крилете си!“ Йосиф им сложи трапеза, ядоха и пиха, починаха си и спаха.

На другата сутрин станаха рано и се помолиха на бога. Йосиф оседла своето осле и тръгна с тези мъже. Пристигнаха в светия град Йерусалим. Всички излязоха да го посрещнат и всички викаха към него: „Мир на тебе и добре си дошъл!“ Йосиф поздрави всички: „Мир вам.“ Целият народ поздрави Йосиф и заедно с него отправиха молитва. И като виждаха преславен зрак на лицето му, чудеха се.

Никодим го прие в своя дом и му даде голямо угощение, като повика Анна, Каяфа и всички старейшини и левити. Йосиф прекара нощта у Никодим. На заранта, в петък, всички се събраха в дома на Никодим и му рекоха: „Мир на теб и на честния Йосиф!“ Той ги покани в къщи и седнаха в неговата градина. Дойде и Йосиф и седна между Анна и Каяфа. Никой не смееше да заговори. А Йосиф им каза: „Защо ме повикахте?“ Никодим отвори уста и рече на Йосиф: „Знаеш ли какво искат да узнаят от тебе почтените учители, свещеници и дякони?“ Йосиф отговори: „Не зная какво искат да научат, питайте ме, аз ще ви отговоря.“ Взеха закона, закълнаха Йосиф в него, като казаха: „Въздай слава на израилевия бог и обещай, че няма да скриеш от нас нито една дума.“ Йосиф отговори: „Жив е господ, че няма да скрия нито една дума от вас!“ И му казаха: „Много се озлобихме срещу тебе, защото измоли Исусовото тяло и с почит го погреба. Заради това те затворихме в тъмница и запечатахме вратата, а вън, наоколо, поставихме стража. В събота сутринта отворихме дверите, не те намерихме и много се натъжихме и ужасихме. И всеки човек беше удивен даже до вчера. Кажи ни сега, какво стана с тебе.“ Йосиф отговори: „Знаете прочее, че в петък вечерта в 10 часа[15] ме затворихте и там прекарах цялата събота. Когато в полунощ се молих, внезапно къщата, в която бях затворен, се вдигна във въздуха за четирите ъгла и аз видях пред моите очи нещо като светкавица. Уплаших се и паднах на земята. Някой ме взе за ръката и ме изведе от мястото, където бях паднал. Пот течеше от главата до нозете ми и усетих в ноздрите си ухание от миро. Той изтри потта от лицето ми, целуна ме и рече: „Не бой се, Йосифе, но отвори очите си и виж ме кой съм, който ти говоря.“ И погледнах и видях Исуса, уплаших се и мислех, че е провидение. Започнах да се моля; вие знаете, че който има привидение, започва да чете молитва. Но аз видях, че той не изчезва, а започна да се моли заедно с мене. Казах му: „Учителю Илия!“ [Той ми отговори: „Не съм Илия“][16] —

„Кой си ти, господине?“ — „Аз съм Христос, когото ти измоли от Пилат, сне ме от кръста и ме погреба в своя нов гроб. И с плащеница ме обви, и кърпа[17] положи на главата и на лицето ми, и голям камък постави над гроба.“ Аз му казах: „Покажи ми мястото, където те положихме.“ Той ме заведе и ми показа мястото, където го погребахме, и кърпата, която положихме на главата му. Тогава се убедих, че е Исус. А той ме взе за ръка, постави ме сред моя дом, макар че вратите бяха заключени, положи ме на одъра и ми рече: „Мир на тебе!“ После ме целуна и ми заповяда: „До 40 дни да не излизаш от дома си. Аз отивам при моите ученици и братя.“

16. Като чуха тези думи от Йосиф, старейшините, князете и първосвещениците паднаха ничком по лицата си като мъртви и не ядоха, нито пиха до вечерта. Никодим подкани Йосиф, Анна, Каяфа и всички старейшини, като им рече: „Изправете се и седнете да хапнете хляб и се подкрепете, защото утре е събота.“ Тогава те станаха, помолиха се, ядоха и пиха и всеки отиде у дома си.

На другия ден, в събота, всички първосвещеници, книжници и старейшини се събраха на заседание и си говореха помежду си: „Какъв е този гняв, който падна върху нас! Та ние познаваме Исусовите родители, баща му и майка му!“ Тогава учителят Леви каза: „Зная, че неговите родители бяха богобоязливи и никога не оставяха молитвата си. Всяка година отдаваха богу десятъка. Когато Исус се роди, неговите родители го донесоха в този храм и принесоха на бога благодарствена жертва и всеизгаряне.[18] Аз видях как великият учител Симеон го пое с ръцете си и рече: „Сега ти освобождаваш своя роб, владико, според твоите думи, в мир, защото моите очи видяха моето спасение.“ След това Симеон ги благослови и рече на майка му Мария: „Какво да ти кажа, о Марийо, за това дете?“ Мария: „Нещо хубаво, господине мой.“ Тогава Симеон ѝ каза: „Той е определен за падение и въздигане на мнозина в Израил и за знак, на когото ще се противоречи; през собствената ти душа ще премине меч, за да се разкрият мислите на много сърца.“ Старейшините казаха на Леви: „Искаме да видим баща ти.“ Той изпрати да доведат баща му. Баща му дойде и каза: „Какво още искате да чуете? Защо не вярвате на моя син? Блаженият, праведен и велик Симеон го е учил по закон божи.“ Съветът пак се обърна към Леви: „Кажи ни още веднъж истинно ли е словото, което ти казваш?“ [Той отговори: „Истина е.“][19]

Тогава всички старейшини, свещеници и дякони казаха: „Нека пак да повикаме онези трима мъже от Галилея, които дойдоха и разказаха за Исусовото поучение и възнесение, да ни кажат още веднаж как са го видели да се възнася.“ И изпратиха да им кажат: „Учителю Адда, и учителю Финей, и учителю Илия, мир вам и на цялото ви домочадие! Да знаете, че в съвета има голямо изследване по Исусовия въпрос, отново ви викаме да дойдете в светия град Йерусалим.“ Мъжете, като чуха, че са нужни в съвета, станаха, помолиха се и отидоха с мир в Йерусалим.

На следната утрин всички се събраха и започнаха да заседават. Запитаха мъжете: „Как видяхте Исуса да учи на планината Момфин своите ученици и след това да се възнася на небето?“ Те отговориха: „Както го видяхме да се възнася, така и разказахме.“ И рече Анна на съвета: „Вземете всекиго поотделно и го попитайте за тези неща, да видим дали отговорите на тримата ще се съгласуват.“ Разделиха ги един от друг. Най-напред повикаха Адда и го запитаха: „Кажи ни истината, как видя Исуса?“ Адда отговори: „Както седеше на планината и поучаваше своите ученици, внезапно се възнесе на облак. Отначало облакът се спусна върху него и учениците му и след това с него той се възнесе на небето. Учениците му останаха. Всички се ужасихме. Учениците му паднаха по лицата си на земята, въздавайки молитви.“ След това повикаха Финей и го запитаха: „Кажи истината, как си видял Исуса?“ Той отговори същото, каквото и Адда; също и учител Илия каза, каквото и онези. Цялото събрание рече: „В Мойсеевия закон пише, че чрез устата на двама или трима свидетели може да се реши всяко нещо.“ Учителят Авуден каза: „Пише в книгите: „Енох вървеше с бога и изчезна, защото бог го взе.“ А учителят Аир рече: „Слушали сме за смъртта на свети Мойсей, писано е: и умря Мойсей чрез господните уста[20] и не узна никой неговия гроб даже и до днес.“ Учителят Леви рече: „Що означава това, което великият Симеон каза за Исус: „Той е определен за въздигане и падение на мнозина в Израил и за знак, на който ще се противоречи.“ А учителят Исая рече: „В закона пише и друго: „Ето, аз ще изпратя своя ангел, който ще върви пред твоето лице, за да те запази във всеки път.“ Тогава Анна и Каяфа отговориха: „За всичко, писано в господния закон, право казахте — смъртта на Енох никой не видя, а Исуса застана на съд пред Пилат, видяхме го да приема рани, бе плют в лицето, и вързан бе, и войниците положиха трънен венец на главата му и бе осъден от Пилат и разпънат на

кръст заедно с двама разбойници, и с оцет го напоиха, размесен със злъч, прободоха го с копие в ребрата. Йосиф погреба тялото му в своя гроб, а ето сега пък казвате, че възкръсна. Тези трима учители свидетелстват: „Видяхме го да се възнася на небето.“ И Леви съобщи казаното от великия Симеон: „Този е определен за падение и въздигане на мнозина в Израил и за знак, на който ще се противоречи.“

Учителите се обърнаха към целия народ и към целия съвет: „Ако, прочее, това е от бога и е достойно за удивление пред нашите очи, знайте, доме Израилев, че е писано: „Проклет е всеки човек, който е окачен на дърво.“ А друго писание казва: „Богове, които не създадоха нито небето, нито земята, ще загинат.“ Учителите и левитите си казаха един на друг: „Ако до годината, наричана Йовил[21] го помнят, ще знаете, че ще остане до века и ще поведе след себе си нови хора.“ Тогава старейшините, свещениците и дяконите завещаха на народа това: „Слушайте, хора израилтяни, проклет е всеки човек, който се поклони на човешки дела.“ Всички отговориха: „Амин. Амин.“

17. Целият народ прослави с песен господа бога с думите: „Благословен е бог, който дава спокойствие на израилевия народ, нито една негова дума, която той рече на своя раб Мойсей, не остана неизпълнена. Ще бъде господ бог с нас, както беше с нашите бащи! Не ни погубвай, господи, не ни отблъсквай, нека бъдат нашите сърца с тебе, за да вървим по твоите пътища и да пазим твоите заповеди и наредби, както заповяда на нашите отци. Ще бъде господ цар на цялата земя в онзи бъден ден, и ще бъде бог един и името му едно, нашият господ и цар, той ще ни спаси. Никой не е подобен на тебе, господи! Велик си, господи, велико е името ти! Излекувай ни с твоята сила и ще бъдем излекувани, защото сме твое притежание! Няма да остави бог своите хора заради своето велико име!“ След като изпяха това, всеки си отиде в къщи. И мнозина бяха заслепени от неверие.[22]

18. Пилат ,като чу и разбра за възкресението и възнесението на Христа, твърде много се изплаши да не би да научи всичко това императорът. Още преди да се разчуе, той седна, написа послание и го изпрати на императора в Рим. Писмото съдържаше тези думи:

„До държавния, честен, божествен страшен и велик император Тиберий[23] от Пилат, твой раб, който е от източ-

ните страни, назначен с твоя власт и заповед. Пиша това до голямото твое владение, обхванат от страх за някои неща, които се случиха в наше време. В района, който управлявам, има един град, който се нарича Йерусалим. В него се събра целият юдейски народ и ми предадоха един човек на име Исус. И много лоши неща говориха за него. От нито едно обвинение из тези, които те приведоха, не бе възможно да го осъдя. Те имат една ерес — в събота се освобождават от всяка работа, а Исус не празнуваше съботата, а каквото вършеше в другите дни, същото правеше и в събота. Друга работа не работеше, само големи изцеления извършваше. На слепи даваше зрение, сухоръки и куци излекуваше, сакати изправяше, прокажени очистваше, много мъртви възкреси, излекува тези, които дълги години бяха разслабени. Само с една дума даваше здраве. Онова, което нашите богове никога не могат да извършат, този Исус направи. Четиридневен мъртвец, започнал да тлее, някой си Лазар, възкреси с една дума; само като повика името му, той се въздигна от гроба с благоухание. И бесни, които живееха в пещери и планини, със слово изцери, вразуми ги; и кръвотечива жена, която от години страдаше, оздрави. Големи чудеса и знамения направи Исус, които нито един от нашите богове не може да направи. Числото на извършените от него знамения по морето и по земята, за които научих и видях, никой не може да изброи. Този век, прочие, хванаха юдеите Ирод, Архелай, Филий, Анна и Каяфа с хората си и ми го предадоха като злодей. Не можах да намеря в него никаква вина, само гдето не почита съботата. Аз видях тяхната неправда, която вършеха срещу Исус, като искаха да го убият, и много се трудих да го избавя от техните ръце, но не можах. Всички хора и войници викаха: „Да бъде разпънат!“ Аз видях голямата крамола сред тях, въставайки срещу мене, и предадох Исус на тяхната воля. Те го вързаха, направиха кръст и го разпънаха. И тутакси слънцето след обяд помръкна и настъпи мрак по цялата земя и звезди се явиха на небето и луната стана кървавочервена. Когато Исус умря на кръста, църковната завеса се раздра на две, земята се разтресе, камъните се разпаднаха и се разтвори земята, откри се пропаст, дълбока до преизподнята на ада. И гробовете се разтвориха и някои възкръснаха из мъртвите, които самите евреи споменават и ги наричат праведници: и праведните патриарси Аврам, Исак, Яков и други мнозина с тях. Някои се явиха за час и пак станаха невидими, както свидетелстват мнозина в Юдея, видели всички онези пророци и пра-

ведници, които почитат преди три хиляди и петстотин години. И аз мнозина от тях видях. Земята се тресе от 6-я час през деня до 9-я в петък. По-късно в събота вечерта се чу гръм от небето, яви се светкавица, седем пъти посветла от слънчевото сияние. Още в полунощ дойдоха мъже с висок сан, облечени с пресветли одежди, и казаха: „Христос бе разпънат и възкръсна! Възлезте на небето, всички праведници, които сте поробени в ада!“ Числото на тези пресветли юноши, които викаха, беше неизчетно. През цялата нощ не престана онази неизразима светлина. А в пропастите земни, които тогава земята създаде, мнозина, които въстанаха срещу Исуса, пропаднаха и загинаха и не се намериха. Тогава лично аз бях очевидец на тези неща и бях обхванат от страх и от изумление, видях неща, каквито никога не съм виждал, нито чувал. Затова, треперещ от онези гледки и боейки се от твоето величество, описах и изпратих на твое държавие станалото за Исус, както го видях в онази нощ на неговата смърт, за това прочие написах за знание на твое величество и владичество.“

19. Като пристигна това писмо до императора в Рим, то бе прочетено пред него и пред множество князе и народ. Всички се удивиха и се ужасиха, че Исус заради беззаконието на Пилат направи толкова знамения и чудеса по цялата земя. Императорът се изпълни с ярост и прати войници да доведат Пилат. И доведен бе Пилат в Рим. Императорът научи, че е пристигнал в Рим, веднага отиде в храма на своите богове и седна на престола. С него бяха всички князе, големи и малки, и всички военачалници и войски. Царят заповяда да доведат Пилат пред него и му рече: „Как се осмели да сториш това, о злочестиви, виждайки знаменията и чудесата за онзи мъж? Като направи такова престъпление, ти погуби целия свят!“ Пилат каза: „Държавни и страшни царю, аз съм невинен за това, но причинител и виновник за това е еврейският род.“ А императорът рече: „Кои са?“ Пилат отговори: „Ирод, Архелай, Филип, Анна и Каяфа и целият юдейски народ.“ Императорът запита: „Техния ли съвет последва, за да направиш това?“ Пилат отговори: „Царю, безреден и непокорен е еврейският род, не се подчинява на твоята власт.“ А императорът: „Когато ти го предадоха, редно беше да го приемеш с голяма охрана и да го изпратиш на мен, а не да послушаш онези. Не подобаваше да се разпъне такъв праведен човек, направил толкова добри знамения, както ти сам свидетелствуваш. А ти даже си сложил надпис на раз-

пятието: „Този е Исус Христос, цар юдейски.“ Това като каза императорът и назова името на Христос, царските златни и сребърни богове и всички идоли, които стояха прави, внезапно паднаха и станаха на прах. А царските хора, които бяха там с войските си, ужасиха се и затреперака, като видяха гибелта на своите богове заради Исусовото име. Страх и трепет облада всички князе и целия народ. И така, всеки си отиде в дома, като се чудеше на случилото се.

20. Императорът заповяда да държат Пилат строго. На утрешния ден той седна пак на престола си и заповяда да доведат Пилат пред всички князе и хора. Заповяда отново да го разпитат за Исус, като каза: „Говори истината, о злочестиви, защото заради злите дела, които си направил на Исуса, днес толкова богове загинаха. Говори прочие, кой беше разпънатият, та само името му погуби нашите богове!“ Пилат рече: „Каквото написах за него на твое величество, истина е. Никой от боговете, в които вярваме, не може да се равнява с Исус.“ Императорът каза: „Ами защо така се осмели да направиш с него? Не се ли уплаши поне от моята власт, а повече зло си сторил за моето царство, от което се бои цялата земя и всички хора?“ Пилат отговори: „Заради беззаконните и непокорни евреи направих това.“ Императорът се разгневи, посъветва се с всички князе и войски и заповяда да напишат писмо до безбожна Юдея с тези думи: „Великият император на цялата вселена до цар Ликиний[24], първи владетел на източната земя, здравей! В наше време е имало дръзновение между живущите в Йерусалим и други юдейски градове. Узнах за беззаконното дело, което са извършили с Исус, славен като някой бог. С Пилат го разпънаха и заради такъв голям грях, както всички разбрахме, слънцето помръкнало, земята се разтворила; целият свят би загинал, ако той не би повелил и не би го укрепил. Заради това ти по моя заповед събери бързо множество войни, иди с войска, плени целия еврейски род и ги постави под робство на другите народи. Смали и смири цялата еврейска земя с робство, да не се въздигне на земята им никой от техния род, нито царство, нито княжество да имат, щом като са изпълнени с такова лукавство. И здравей.“[25]

[Като дойде това писмо в източната земя до цар Ликиан, той веднага с голям страх прие императорската заповед. Заповяда на хилядниците и стотниците да изпълнят бързо кесаревото повеление и като събра голяма войска,

завладя целия еврейски род и ги разпръсна между другите народи, та и до днес е така. Императорът узна какво направи Ликиан на еврейския народ и му стана приятно. Той отново подложи Пилат на съд и заповяда на един от князете на име Алвио да му отсече главата. Каза му: „Понеже Пилат се одързости да допусне убийство на такъв праведник, затова да му се отсече главата!“ Тогава изведоха Пилат за посичане. Той застана и започна да се моли на Исус. След това се наведе и му отсякоха главата.]

СЛОВО ЗА МАРТА, КОЯТО ОБВИНИ ПИЛАТ ПРЕД ЦАР АВГУСТ

1. След възнесението на нашия господ Исус Христос Марта стана и отиде в Рим при цар Август. Тя коленичи с плач и рече: „Разреши, господарю, да видя лицето ти и да ти кажа моите думи!“ Тогава съобщиха на царя и той заповяда да я заведат при него. Август рече: „Кажи какво искаш!“ — „Царю, имам да ти кажа за голямата истина, та като чуеш за истината, да те напъти бог.“ Царят я запита: „От коя земя си дошла?“ Марта му отговори: „От мадиамската земя дойдох да ти говоря за правдата.“ — „Говори каквото искаш.“ Тя рече: „Господарю, появи се един мъж, як и силен, него никой земен не може да погледне. Той мъртви възкресяваше, на слепите зрение даваше, прокажени очистваше, нечисти духове прогонваше. Него Пилат предаде на евреите и те го разпънаха. Стотникът Логин прободе ребрата му, откъдето изтече кръв и вода. Той видя и свидетелствува.“

Август чу тези думи и любезно я запита: „Истина ли казваш, че е имало такъв човек? Може ли и някой друг да потвърди, че е така?“ Марта отговори: „Царю, моят брат бе умрял и четири дни лежа в гроба, този човек възкреси четиридневния мъртвец. И всички прокажени, слепи и куци, които изцери, живеят в света.“ Царят рече: „Ще изпратя в Йерусалим да ми доведат някого от болните, които е излекувал.“

2. И цар Август изпрати своя слуга Капсота, а на Мар-

та рече: „Иди и ти и ми доведи истински свидетели, та и аз да повярвам.“ Така йерусалимци разбраха, че е истинско царевото послание. Всички се събраха и единодушно написаха писмо: „Наистина, право казва Марта“ — и изпратиха Логин и Лазар заедно с Марта в Рим.

Когато влязоха в палата при царя, дворецът силно се разтресе. Август много се изплаши и рече: „Това знамение, което се извърши, е голямо чудо.“ Болярите казаха на царя: „Господарю, това става заради тези хора, които дойдоха от Йерусалим, за да говорят за разпънатия Христос.“ Цар Август рече: „Излезте всички извън палата.“ Като излязоха, той каза: „Всеки да влиза сега по един в палата.“ И започнаха да влизат един по един. Когато Логин влезе, палатът се разтрепера и всички хора бяха обхванати от голям страх. От страх те не можеха да погледнат Логина. Царят го запита: „Човече, кой си ти, заради когото така ще погинем?“ Логин отговори и рече: „Не е заради мене, но заради Христа, моя разпънат бог, когото аз прободох в ребрата, когато бе на кръста. Излезе вода и кръв, и слънцето помръкна, камъните се разпаднаха. Ето, тук е Лазар, когото той възкреси из гроба.“ Царят рече: „Наистина, вярваме, че е така, но защо моят дом така се разтресе и всички ние сме обхванати от страх?“ — „Неговата риза е на мене“ — рече Логин. — „Излез вън и я съблечи!“ Той излезе и сне боготканата риза от себе си. Когато отново влезе, нямаше трус, нито страх.

3. Царят имаше в носа си живеница, която много му пакостеше. Не можеха да я излекуват никакви лекари. Той рече: „Ако той сега би бил тук, и аз бих се излекувал от тази болест.“ Марта каза: „Ако той е на небето, спомени името му, той със своето име ще те изцери.“ А царят рече: „Как да го нарека?“ — „Прекръсти болестта си и кажи: „В името на отца, и сина и светия дух.“ Царят направи така. Тогава падна болестта на трапезата пред него. Август, като видя това, скочи с всичкото си сърце, падна пред Лазар и Логин. Те го покръстиха.

4. И свика всичката си войска, и отиде в Йерусалим. Там събра целия народ, архиереите и книжниците, разните князе и властелини и заповяда да ги посекат. Сякоха ги, докато се спусна мрак над тях. Изклаха по домовете мъже, жени и деца. Но когато падна мрачината, царят рече: „Прекратете сечта!“ Тогава тъмата се вдигна от тях. Царят преброи избитите и установи, че са посечени всичко три хиля-

ди души. От останалите царят даде на всеки град по двама, а Пилата хвана. Каяфа избяга в пустинята и се скри в една пещера. Пилат се молеше и казваше: „Господарю, не ме посичай бързо, а ми дай мъчение, та и аз да бъда причислен към стадото на избранниците.“ Август много го мъчи. Пилат гледаше към небето и се молеше: „Помилвай ме, боже на вселената! Приеми и мене със себе си, та и аз да съм твой раб, не ме оставяй!“ Тогава се чу глас от небето, който му каза: „Радвай, се възлюбленичe мой, който ще стоиш при престола на моя отец.“ Когато го обезглавиха, ангелите взеха Пилатовата глава на небето.

5. След осем дни, когато царят излезе на лов, дигна елен със своите копои. Еленът спря пред пещерата, където се бе скрил Каяфа. Царят стреля в елена, а устрели Каяфа в сърцето. Царевият слуга отиде да вземе стрелата, намери Каяфа да лежи и съобщи на царя. Царят видя и рече: „Слава на тебе, Христе боже, велики и дивни са делата ти! Приеми молитвата ми, защото без да те видя, вярвам в тебе, синът божи!“ На нашия господ слава във вековете, амин.

СЛОВО ЗА ЧЕСТНИЯ КРЪСТ И ЗА ДВАМАТА РАЗБОЙНИЦИ ОТ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ

1. Адам беше пред райските двери в Едем. Когато неговите дни се приближиха до смъртта, той тежко заболя. Синът му Сит каза на майка си: „О, майко моя, ти добре го познаваш, кажи ни, защо нашият баща така боледува?“ Ева рече: „Сине, той винаги копнее за райските блага, когато си спомни за тях, боледува.“ Сит рече: „Ще ида в рая и ще донеса от него на моя баща, та да се успокои неговата болест.“ Отиде и извика с плач срещу рая. Архангелът му донесе клон, от който Адам беше ял, и рече: „Ето дървото, което опрощава грехове; това дърво прогонва нечисти духове; това е просвещение на незнаещите; който вярва в мене, не ще се заблуди.[1] Сит взе дървото, което му даде ангелът, и го занесе на баща си Адам. Когато го видя, Адам го позна, въздъхна дълбоко и рече: „Това е дървото, заради кое-

то бях изгонен от рая.“ И като го взе, сви си венец. После го положиха с венеца в земята. И израсна дърво от венеца, което беше много високо и пречудно по ръст, на три се разклоняваше и в едно събираше, и беше по-високо[2] от всички дървета.

2. За второто дърво, на което бе разпънат верният разбойник. От това дърво изнесе клон река Тигър из рая. То се спря на пясъка. Когато Сит пожела да помене своя баща Адам, архангелът му показа дървото. И той запали огън на реката, наречен Илой[4] и направи помен на своя баща. Този огън няма да угасне до веки. Гори непрестанно и люти зверове го пазят. Когато Лот съгреши, отиде при Аврам да загине: „Иди и донеси от огъня, който е край река Илой.“[5] Лот отиде и намери зверовете заспали. Той взе три главни и ги занесе на Аврам. И видя ги Аврам, и се зачуди, и му заповяда да ги посади на високо място и да ги полива с вода. „Когато главните покарат, тогава ще си простен от греха.“ А водата беше далече; три пъти на ден Лот донасяше и поливаше. И така главните се хванаха и пуснаха лист. Израсна пречудно дърво и много красиво.

3. За третото дърво, на което бе разпънат невернияят разбойник. От същото дърво изнесе клон потопната вода. Когато водата се оттече, дървото остана при река Мера. И когато Мойсей изведе израилтяните, нямаше какво да пият, тъй като водата беше горчива. Мойсей се наскърби, понеже не намираше вода, и се помоли на бога. Ангелът му показа дървото и това дърво лежеше ничком.[6] Мойсей взе дръвчето, направи кръст и го посади в реката. И водата стана сладка от дървото. Израсна дърво красиво, голямо и пречудно.

4. Въпрос: Как се заченаха тези дървета? Отговор: Когато бог садеше рая, тогава нямаше ангели, съществуваше само Сатанаил.[7] Сатанаил крадеше от всички[8] каквото бог заповядваше да сади. И отиде и го пръсна сред рая. Бог рече: „Тук ще бъда аз и моето тяло, а ти ще бъдеш прогонен.“ Като излезе вън, Сатанаил рече: „Господи, благослови, което насадихме.“ Бог рече: „Тук съм аз посред рая.“ Когато Сатанаил отиде да види своето дърво, тогава почерня[9] и стана дявол, дървото го изгони от рая. Дървото израсна на три разклонения. Едното стъбло — Адам, второто стъбло — Ева, а третото по средата — сам бог. Когато

Адам и Ева съгрешиха, тогава Адамовата част падна в река Тигър и тя го изнесе, а Евината част остана в рая, та когато стана потопа, тя излезе от рая с потопната вода. А като изсъхна наводнението, дървото остана край Мера.

5. Въпрос: „Как се събраха тези дървета в Йерусалим?[10] Отговор: Когато господ бог поиска да съгради дом божи свети Сион, той прати на Соломон пръстен да владее всички демони и да създава дом божи — свети Сион. Соломон търсеше дърво да покрие църквата. Показаха му дървото, което Мойсей посади в Мера. И отидоха, отсякоха го и с 80 бивола го превозиха. При Йордан притъмня, стана голяма буря, потопи дървото в Йордан и не можаха да го намерят. Тогава отидоха при дървото, което бе израсло от главните. Там имаше много хора, всичко 3000 души[11], вярваха в дървото, защото правеше големи чудеса. Всички мислеха, че на него ще бъде разпънат бог. Когато Соломон искаше да отсече дървото, хората не му даваха: „О, Соломоне, не ти разрешаваме да отсечеш това дърво на живота. Къде си видял три покарали главни и чудо голямо да правят? Мнозина намират от него спасение, понеже на него ще бъде разпнат Христос.“ Соломон уби мнозина и отсече дървото, за да го занесе в Йерусалим. Хората вярваха в дървото, събраха се всички при него[12] и откараха го в Йерусалим, като го гледаха и плачеха. И внесе Соломон[13] дървото в храма, но то не прилегна, гдето искаха да го поставят, и Соломон се опечали.[14] Чу и Сивила за дървото, дойде да го види, седна на него и се изгори.[15] Тогава Сивила рече: „О, триклето дърво!“ Хората едногласно извикаха: „О, триблажено дърво, на него ще се разпне Господ!“ Така Соломон издигна дървото в църквата и после го остави.

6. Един мъж на име Елисей дялаше дърво над Йордан. Секирата му падна и се заби на дървото, което бе потънало в Йордан. Той дойде и съобщи на Соломон. Соломон отиде, извади дървото, позна го и го пренесе в Йерусалим. Внесе го в църква, но не прилегна. Тогава го сложиха пак при другото дърво. Соломон рече: „О, велико чудо, тези дървета са пречудни с височината си, а са негодни. Къде ще се намери от тях по-голямо?“

7. Соломон попита демоните, които държеше с господен печат, и те рекоха: „Знаем едно дърво, но то е далече в Едем, много чудно, предивно, страшно ни е да говорим за него.“ Соломон рече: „Завързвам ви аз с господния печат, който

ми даде бог! Идете, хванете го за върха и за корена и ми го донесете тук!“ Демоните отидоха, извадиха дървото с корена и откриха Адамовата глава, която бе в корена. Донесоха го в Йерусалим. Отсякоха дървото от корена и го премериха; на земята прилягаше, а в църквата малко не достигна. Соломон рече: „О, велико и предивно чудо! Три дървета намерих, които нигде не ще се намерят, и големи чудеса правят; всички те като че са от едно дърво.“ Той ги оставя в църква и постави стражи, които да ги пазят. Соломон запита демоните: „Колко е от Едем до Йерусалим?“ Демоните отговориха: „50 хиляди и 63 мили.“ Демоните бяха премерили и установиха така.

8. А главата на Адам стоеше в корена и никой не я знаеше. Соломон излезе лов да лови. И настигна го неочаквана буря. Един слуга носеше горната дреха на царя, но се беше отдалечил от него. Той видя една пещера и влезе в нея; със себе си водеше хртка и ястреб. И като седеше, видя, че пещерата бе от кост, а не от камък. Когато бурята престана, момъкът излезе и намери царя. Соломон запита: „О, човече, защо ми отнесе дрехата, бурята ме измокри. Кажи ми, ти защо не си засегнат от бурята?“ Слугата му отговори: „Господарю, видях пещера и влязох в нея. Конят ми остана да стои вън, а аз с хртката и ястреба влязох. И видях, че пещерата е от кост, а не от камък.“

На сутринта царят отиде и очисти костта от коренищата и от пръстта. И разбра, че е Адамовата глава, и разбра, че е изнесена с дървото и как Сит даде [клонче] на Адам, когато Адам умираше.

9. Въпрос: Какво беше това дърво? Откъде го взе ангелът и даде на Сит? Отговор: Когато Сатанаил крадеше от господа, господ му рече: „Ти крадеш от мене, но нека това да ти бъде за проклятие!“ И го изгони. И израсна дърво тройно — Адамова част, Евина и по средата сам бог. Адамовото дърво изнесе река Тигър, а ангелът даде на Сит господнята. Сит донесе на Адам и Адам си сви венец. От венеца порасна това дърво. Евината част изнесе потопът.[16]

10. Соломон позна, че това е Адамовата глава, и я донесе сред Йерусалим. Нареди да се съберат всички хора и им рече: „Както видите да правя, така и вие правете“! И Соломон взе камък и рече: „Покланям ти се като на първо божие създание.“ После хвърли камъка върху главата и рече: „Удрям те като престъпник божи.“ Целият народ

хвърляше камъни и създадоха еврейския литостротон[17]; той стана сборище за целия Йерусалим. Когато господ наш бе предаден, заведоха при Пилат Христос и двама разбойници. Пилат заповяда да направят от тези дървета три кръста. И разпнаха Христос на дървото, което израсте от Адамовата глава, първият разбойник, верния, разпнаха от дясната страна на Христос на дървото, що порасна от главните, а неверния разбойник разпънаха от ляво на Христа на дървото, което израсна на река Мера, посадено от Мойсей.[18]

ПРЕНИЕ НА АНТИХРИСТ С ГОСПОДА НАШ ИСУС ХРИСТОС

1. Дойде господ на Маслинената планина[1] и каза на своите ученици: „Да постим 40 дни!“ И започна Исус да пости 40 дни със своите ученици, за да надвие в спор дявола. Като чу, че Исус пости, дяволът много се разгневи и се яви гневен пред Исуса. Исус му рече: „Заклинам те, дяволе, в живия бог, да ми кажеш откъде си!“ Дяволът рече: „А ти откъде си?“ Исус: „От предвечните небесни сили.“ — „Ти ли си синът на вишния?“ Исус отговори: „Истината каза.“ И пак дяволът му рече: „Иди на небесата[2] и седи на своя престол, твое е небесното, а мое е земното.“ Исус рече: „Аз дойдох да те затрия от лицето на земята.“ Дяволът отговори: „Иди си на небесата и седни на своя престол, защото твое е небесното, а мое е земното. Ще се явят моите ангели, ангели горделиви, и ще погубят тялото ти като на един човек.“ И рече му Исус: „О, горко ти, дяволе, заради тебе дойдох, заради твоите ангели и твоите съучастници.“ И запита дяволът: „Кои са моите съучастници?“ Исус отговори: „Тези, които вършат твоите дела.“ — „А кои са моите дела?“ — „Твоите дела са: разбойничество, кражба, блудство, завист, ревност, омраза, огън, град, тъма, тръс, война, ненавист, разделяне на брат от брата.“ И рече дяволът: „Добре знаеш, че това са моите дела, но аз от теб съм по-силен и от твоите ангели съм по-страшен.“[3] Исус му рече: „О, горко ти, дяволе, че си измамник и осрамител на всички хора!“ Дяволът отговори: „Ти си измамник, защото се роди от жена.“[4] — „Право знаеш, дяволе, че се родих от

жена, за да се изпълни словото, което владетелят рече: „Създадох го по свой образ и няма да го изоставя.“ Дяволът рече: „Говориш за човека, а него аз създадох. Ако този съгреши спрямо тебе, той изпълнява моята воля и оставя чест и слава. Нему ти какво ще направиш?“[5] И рече Исус: „Слушай, дяволе, ако човек изпълнява твоята воля, а моята чест оставя, и живее 36 години[6], и се покае, странници приема в своя дом, бедни милува, голи облича, гладни храни, жадни напоява, мъртви до гроба изпраща[7] и пости 40 дни и каже с плач: „Господи, помени съгрешилия ти!“, на такъв ще му изпратя блажена смърт. Ще го предам на архангел Михаил и неговите слуги; те ще го поемат и ще го въведат в рая. Слушай ме, дяволе, ако човек живее 76 години и не се покае, странници не въвежда в своя дом, бедни не милува, голи не облича, гладни не храни, жадни не напоява, мъртви до гроба не изпровожда[8] и с псалом и молитва не рече: „Господи помилуй!“, на този ще му изпратя горка смърт. Ще го предам на ангела на огъня, лицето му е от пламък[9], да го хване и да го запрати в огнения ров заедно с тебе, дяволе.“[10]

2. Дяволът се разгневи, отвърна се от Исуса и се покачи на висока планина. Там видя събрани много бесове, всички демони, безбройно множество, хиляда хиляди.[11] И рече им: „Чеда мои, бъдете крепки и твърди, защото великият противник Христос е дошъл. Ако го погубим, тогава наша ще бъде славата и честта.[12] Когато неговият баща създаде Адам, аз не пожелах да го целуна[13], нито да му се поклоня, затова баща му ме изхвърли. Не искам да имам с него нищо общо.“ И рече на дяволите: „Чеда мои, тръгнете всички пред мен, аз ида след вас.“

Вдигна се прах от дяволското войнство.[14] Господните ученици погледнаха тресящите се планини и разлюляните дълбини[15] и рекоха на господа: „Видяхме яростта на дявола и като чухме гласовете им, разтреперахме се.“ И избягаха на 10 поприща.[16] Страх от дявола обхвана и Петър, избяга от Исуса на 3 поприща. Исус рече: „Остани, Петре, защо така правиш?“[17] Петър щом се побоя, [върна се], застана зад господа и надзърна иззад рамото му.[18] А Исус, като погледна учениците си, рече им: „Кой изхвърли дявола от небесата?“ Петър отговори:[19] „Господи, ти изхвърли дявола от небесата и твоят баща, единна неразлъчна слава за вечни времена.“ Щом каза това Петър, господ заповяда на облака да слезе от небето като мълния, да върже дявола и да го обеси за петите с главата надолу между небесните

облаци.[20] А неговото войнство разгони като дим. Бягайки в пещерите, те говореха: „Какво ще правим без бог тук, да бягаме в дълбините, в пещерите и в земните пропасти, защото Исус Христос обеси нашия княз в облаците небесни."

Тогава дяволът видя, че ще замлъкне словото за него[21], както бе рекъл бог на дявола. И рече: „Прости ми, господи, спусни ме на земята."[22] Господ отговори: „Ако те помилвам и те спусна на земята, какво добро ще направиш?" Дяволът отговори: „Прости ми, не ме погубвай, а ме пусни на земята. На тези, които вярват в моето недостойно име, ще разкажа, та всички към тебе да се обърнат." Това като рече, господ се смили и заповяда на облака да го отвърже.

3. И падна дяволът от небесата на земята като мълния. Там той лежа и напълни устата си с голяма храчка, надигна се и плюна срещу господа и духна срещу него. Господ рече: „Пак ли мислиш, дяволе, да тръгнеш срещу мен?" Дяволът му каза: „И ти ме заплюй и духни срещу мене." Господ отговори: „Нито ще те заплюя, нито ще те духна; моята плюнка е свята и духът, който излиза от устата ми, е свят." Дяволът каза: „Ако не се преборя с тебе, няма да бъда равен с вишния. Аз влязох в сърцето на Каяфа еврейски, да те мъчат, да те разпънат и да те умъртвят." Исус рече: „Знаеш истината, дяволе, че попаднах в ръцете на грешниците, че ми направиха кръст и нему всички ще се поклонят, а тебе, дяволе, ще оплюят." Дяволът рече: „Аз направих така, че да посекат Йоана пред царя Ирода." Господ отговори: „Йоан кръстител не е умрял, а е жив до днес." Дяволът рече: „Ако бях видял къде се раждаше, бих дошъл на онова място и бих погубил майка ти, а тебе бих разкривил." А господ отговори: „Може ли от трън да получим вино или от бурен пшеница?" Дяволът не отговори.

4. И пак рече бог: „Да зине земята 80 сажена и да се разкрият 4 земни дълбини!" Дяволът се обърна, видя и рече: „Какво е това, господи?" — „Влез, дяволе, да видиш какво е." Дяволът попита: „Колко е дълбоко, господи?" Господ каза: „Ако тридесетгодишен момък вземе камък свръх силите си и го хвърли, той ще лети в глъбината тридесет години, докато стигне дъното. Така ще бъде и с тебе, дяволе." Дяволът запита: „А след това какво ще стане, господи?" Господ рече: „Няма да те погубя, искам да властвувам над тебе три години, до края на света". — „А после,

какво, господи?“ Господ рече: „През първата година ще има много вино и жито за хората. През втората година не ще се намери нито една крина пшеница и нито едно ведро вино по цялата земя.“ Дяволът рече: „А след това какво ще стане, господи?“ Господ отговори: „Ще направя годината като един месец, месецът като една седмица, а седмицата като един ден, а денят като един час.“ — „А след това какво, господи?“ И рече господ: „Ще свия небесата като свитък, ще разпаля земята като пламък, ще заповядам морето да изсъхне като камък. Тогава ще отида на мястото, наречено Хизи, и там ще посрещна моята майка, която ме роди, Йоан, който ме кръсти, и Илия и Енох, които са безсмъртни. И там, дяволе, ще те погубя!“

Апостолски деяния

ЖИТИЕ
НА БЛАЖЕНИЯ АПОСТОЛ ПЕТЪР

1. След разпятието, възкресението и възнесението на нашия господ Исус Христос бяха извършени чудеса от нашия господ, от неговите свети апостоли и най-вече от светия апостол Петър. Подигна се гонение срещу светата църква и срещу светите апостоли и най-много против свети Петър, ключаря на небето и земята, и против Павел, просветител на целия свят.

2. Павел обходи цялата вселена да проповядва Христа, а Петър, като достигна до дълбока старост — 130 години, — намисли да отиде в пустинята, не можейки повече да понася скръб от беззаконните евреи. И възлезе на Салимската планина, и влезе в Дамаската земя, където намери малка пещера и в нея извор, по-бял от снега, а пред пещерата финикова палма, която раждаше сладки плодове, а през лятото цветове. Апостол Петър, като видя това, зарадва се с голяма радост и рече: „Заради това ме доведе господ в пустинята.“ Той прекара в самота 30 години, пеейки с ангелите.

3. В неделя, на тридесетата година, в Петдесятница, му се яви архангел Михаил в такава велика слава, че не бе възможно да се гледа неговата светлина. И рече: „Радвай се, апостоле Петре, че ще видиш пресветлата светлина, Христа, когото желаеш, и ще се наситиш на неговата слава.“ И като каза това, стана невидим. А Петър се зарадва,

поклони се и каза: „Слава на тебе, Христе мой, че не си ме изоставил в пустинята, но посети моята старост.“

4. Като изминаха няколко дни, в деветия час през деня, господ дойде при него в образ на много красиво дете, което държеше в ръцете си жезъл. И рече му: „Радвай се, Петре, друже Христов!“ Петър падна по лицето си, щом чу името Христово, после стана, поклони се и го целуна в устата с думите: „Просия вече моята старост, защото видях в твоето лице образа на Христа, моя учител. Ето, изминаха в това пусто място 30 години, откакто не съм видял човек. С какво да ти услужа, човече, като нямам дори и хляб да ти дам да ядеш, нито легло да си починеш; но ела да се нахраним от финиковия плод и да славим нашия бог Исус. Тук дойдох 5 години след неговото възнесение и прекарах 30 години, без да видя човек.“ Детето рече: „Кой е този, когото наричаш Христос?“ Той не умря ли при Пилат Понтийски?“ — „Да — отговори Петър, — но той възкръсна из гроба и други мъртви възкреси. А ти, юноше, кой си, защото твоето лице е добро. Аз съм смутен от твоето идване, да не би ти да си Христос?“ Юношата отговори: „Не съм старче, този, за когото говориш. Друг съм аз — Юдов и Венеаминов. Дойдох в тази пустиня, като чух за тебе, за да се поуча от теб за пророческия закон. Приеми ме, отче, при себе си.“ Петър му каза: „Ти много приличаш на моя Христос — виждам те по негов образ.“ Юношата рече: „Не съм аз, когото ти назоваваш, аз съм човек римлянин. Като си вървях по пътя, срещна ме ангел и ме запита: „Откъде и накъде отиваш?“ Аз му рекох: „От Авсида ида, в Рим отивам и пак ще се върна.“ Той ми рече: „Вземи това послание и се качи на Салимската планина. Там до финиковата палма ще намериш един човек на име Петър, който се нарича апостол Христов. Дай му това писмо и му кажи: „Утре слез от планината и иди край морето. Там ще намериш малък кораб, а в него двама моряци и едно дете. Трябва да отидеш в Рим и там да завършиш своя жизнен път в името на твоя господ, когото ти призоваваш.“ Момчето рече: „Вземи жезъла ми в ръцете си и тръгни, така ще те качат в кораба при себе си, защото и аз съм от онези моряци.“ Петър пое жезъла от младия човек, целуна жезъла и посланието, казвайки с плач: „Благословя те, владико, вечни Исусе Христе, защото не си презрял мене, бедния. Да бъде твоята воля, владетелю, дари ме с милостта си и не ме оставяй!“ Детето, след като му даде посланието и жезъла си, напусна го.

5. На утрото Петър слезе от планината и стигна до морето. Видя малък кораб с двама моряци и едно малко дете. Той дойде до тях и ги запита: „Къде отивате с това корабче?“ А те му рекоха: „Заминаваме за Рим по търговия, а ти, стари човече, откъде си и накъде отиваш?“ Петър им отговори: „От Рим съм и ето, слязох от планината и искам пак в Рим да ида. Щом като отивате там, вземете и мене в кораба си, та да ида заедно с вас в Рим.“ В този час той издигна ръцете си към небето и се помоли, казвайки: „Благословен е господ бог Исус Христос, който ме е сподобил така бързо да намеря този кораб! Приведи ме, господи Исусе мой, на мястото, където ще ме причислиш към себе си!“ Един от моряците му каза: „Понеже ти зовеш разпънатия Христос, няма да те приемем в нашия кораб.“ Петър рече: „Не говори, брате, хула срещу моя бог.“ И тогава, макар и да не искаха, пуснаха го в своя кораб и веднага се спуснаха в морската шир.

6. Господ повели да се развълнува морето, вдигнаха се вълни, като да потопят кораба. Морякът рече на Петър: „Заради тебе се развълнува морето и ето че загиваме. Не ти ли казах, не зови името на Христа!“ Петър рече: „Потърпи малко, брате мой, и не хули моя Христос, защото се надявам на неговата сила — скоро ще ни помилва.“ — „Как да търпя — отговори морякът, — аз вече виждам смъртта.“ Той слезе на дъното на кораба и заспа. А детето остана в кораба заедно с Петър. Кормчията се обърна към Петър: „Стани и се помоли на твоя бог.“ Тогава Петър подви колене и се помоли с тези думи: „Господи Исусе Христе, заради моите грехове се разгневи морето, защото се отрекох от тебе по време на твоето разпятие.“ Той заплака с горчиви сълзи и рече: „Прости моите грехове днес, владико, разбрах, че твоят жезъл е в моите ръце, днес, потъващ в тази дълбина, викайки и молейки ти се. Чуй ме, господи, помогни ми и превърни вълнението в тишина, да не рече врагът: „Няма го неговият бог.“ Помогни ми, господи, както ми каза в Галилея: „Където вие идете, и аз ще дойда с вас.“ Днес ме оставяш да потъна в тази глъбина за радост на дявола и на неверниците. Спомни си, господи, че когато ходех по морето и започнах да потъвам, ти ме прие. И днес ме чуй, господи, твоя грешен раб, защото си благословен за вечни времена, амин.“

Бог чу тези думи, просълзи се от Петровата молитва и морето утихна. И настъпи голяма тишина.

7. Петър се зарадва, слезе долу и събуди моряка: „Стани, брате, да видиш божията слава и не отхвърляй моя Христос. Не бъди неверен, а верен на моя Христос. Стани и виж как се укроти морето.“ Той веднага стана, целуна Петра по лицето и по главата, казвайки: „Вярвам, отче, че е велик този бог, в когото вярваш, и няма друг бог освен него. Моля се на твоята мъдрост да ме покръстиш.“ Петър рече: „Вярвай, брате, за да се спасиш. Защото всеки, който вярва в него, не ще погине, нито ще бъде посрамен, но ще се спаси.“ Морякът отговори на апостола: „Дай ми, отче, кръщение в името на Христа, да вярвам и да се спася.“ Апостолът стана и се помоли с думите: „Моля твоята доброта, господи, слава на тебе, господи, че намерих мъж, който да слави твоето име и да моли за кръщение в твоето свето име!“ И като го пое за ръка, спусна го в морето и го запита: „С какво име да те назова?“ Онзи му рече: „Моето име е Съдържител, такова е и името на моя баща.“ Когато го кръщаваше в това име, светъл стълб възсия от небето до морето там, където бе морякът, и силен глас прозвуча: „Алилуя!“

И дойдоха 400 души, които чуха за станалите над покръстващия се чудеса, и те искаха да бъдат кръстени от господния апостол. А апостолът се зарадва и прослави бога, като видя чудото, слизащо над мястото на кръщението. Той извика към народа: „Елате и се покръстете, приемете благодатта, която ми се яви за всеки човек, вярващ в моя Христос.“ В този ден хората празнуваха. И Петър се радваше заедно с покръстилия се моряк. Морякът рече на Петър: „Тъй като намерих добро от тебе и се сподобих с кръщение заради твоето учение и заради Христа, когото ти призова, и вече вярвам, че е велик твоят бог, искам да ти въздам добро за добро. Вземи това дете от мене да ти служи по пътя, защото си вече стар човек.“ Петър отговори: „И аз бих му се радвал, но нямам какво да дам за него, защото ние, апостолите, имаме такава заповед от нашия учител — да не носим злато, нито сребро, нито две ризи.“ Морякът рече: „Цената му е 12 жълтици, вречи ми се и го вземи да ти служи.“ Апостолът се зарадва, помоли се богу за моряка и взе детето от него. Всичко това стана така, защото тъй бе пожелал бог — да се смири и да слезе в образ на роб.

8. По произволение на бога отец апостол Петър поведе детето и тръгна за Рим. И започнаха да преминават през селата и градовете. И ето, Христос, като вървеше през

стъгдите, срещна една жена, която бе измъчвана от нечист дух. Нечистият дух веднага излезе и избяга, стенейки: „Какво направи, Петре, довел си това дете! То е Христос, който пострада по своя воля и се възнесе на небесата.“ Тогава детето заповяда на духа да изчезне и положи ръка на устата на жената, за да мълчи, да не го издаде пред Петър и хората. А жената, която оздравя от нечистия дух, вече не се отдели от детето и от апостола. Петър рече на детето: „Какво беше това, което слушам за тебе? Ако го научат гражданите, ще ни бият и изгонят.“ Детето отговори на Петър: „Не бой се, господарю мой, злият дух, като видя благодатта на тебе, избяга. Надявам се, отче, че със силата на твоя Христос, в когото вярваш, ще правиш по-големи добрини: ще направиш слепи да проглеждат, куци да ходят, прокажени ще очистваш, мъртви ще възкресяваш. Не се смущавай, господарю мой; ако и да съм дете, зная всичко, което се отнася до тебе и което те очаква заради любовта, която имаш към него. Защото видях как молитвата ти укроти морето поради милостта на твоя Христос. И днес не се плаши от множеството римляни, но когато влезеш в техния град, покажи чудесата на твоя Христос, за да разберат, че е велик богът, в когото вярваш.“ Петър се зачуди на премъдростта на детето и рече в себе си: „Как намерих това дете, мъдро и така разумно, голяма премъдрост има в него. Как изцели жената само с докосване на ръката!“

9. И ето двамата наближиха царските врати. Срещнаха ги старейшините на града и рекоха на Петър: „Откъде имаш това хубаво дете? Ако ти е роб, продай го, ако ли е свободен, дай го на учение.“ — „Детето е свободно — отговори Петър, а аз съм пътник.“ После се обърна към детето: „Иди при морето и ми улови рибица“. Детето отговори: „Ти ми скови 12 въдици, тогава ще отида и ще ти уловя.“

Детето стана, отиде при морето и за един час улови 12 000 риби. И като се върна, каза на Петър: „Да идем, господарю мой, да пренесем рибите.“ И когато Петър отиде и видя множеството риби, зачуди се: „Откъде имаш това изкуство?“ Детето отговори: „Когато моят господар ме даде на тебе, аз откраднах риба от господаря и я скрих в земята, а като тръгнах с теб, я взех. А сега, отче, не ме питай за това ,ами вземи рибата и я раздай на нуждаещите се и на вярващите в твоя Христос.“ Петър направи така, както му каза детето.

10. След това момчето отиде при идолите, докосна се до тях и в този миг те станаха на прах. Юдеите възкликнаха: „Откъде се взе това дете!“ А духовете проплакаха: „Защо дойде момчето да ни мъчи преждевременно!“ Детето заповяда на нечистите духове и те млъкнаха. После повели на рибите, които бяха останали, след като раздаде на бедните: „Тръгнете след моя господар!“ — И веднага рибите тръгнаха по сухо и всички люде се удивляваха. И не само рибите вървяха след него, но и земните зверове. Апостолът каза: „Защо правиш, чедо, такива странни чудеса. Да не би да ни пребият гражданите и да ни умъртвят?“ А детето отговори: „Не бой се, отче, а вярвай в Христа, уповавай се на него. Защото всички те с помощта на твоя Христос са за похвала на твоята вяра.“

11. В същия час пламна огън без огниво. И понесе се мълвата из целия град. Дойде при Петър един човек, първи в града, на име Аравист. „Продай ми — рече — момчето, отче, защото го харесвам заради красотата му, да му поверя моите дела.“ А Петър не му отговори. Тогава детето рече на Петър: „Продай ме, господарю мой, ще ида при Аравист и ще му слугувам.“ И обърна се сърцето Петрово и той го продаде. Петър каза на Аравист: „Дай ми цената му 30 жълтици!“ Петър взе цената на детето, а то му рече: „Задръж у себе си 12 жълтици да дадеш на моя господар, както обеща по-рано, а останалите раздай на сиромасите и на нуждаещите се. Не тъгувай, отче, аз няма да те оставя никога.“

12. Аравист взе детето и го заведе в своя дом. Предаде го на първоначално училище да учи книга. Учителят започна да го изпитва за закона. Детето рече: „Аз ще ти покажа, учителю, закон, с който да се спасиш. Слушал съм за тебе, че си философ и знаеш всичко. Разкажи ми днес за небесните и земните ключове и за преизподнята, и за 7-те стълба, на които се опира земята, що се наричат пояси на света, за пътя на слънцето и луната, за връзките на звездите, за смъртта и възкресението. Всичко това е в ръцете на Единствения, от когото вие се отрекохте.“ Учителят се удиви и рече на Аравист: „Заведи това момче, откъдето си го довел, него никой не може да научи, само един бог. Нито човекът, нито земята, нито морето, нито всяка друга твар не може да се мери с него по разум, умение и мъдрост.“ Аравист се зарадва, отведе го в дома си и му повери целия си дом.

13. Ето, когато Аравист лежеше в полунощ, облада го голям страх, защото чу ангели и архангели да пеят за детето трисвета херувимска песен. Той стана разтреперан, събуди жена си и ѝ разказа за преславната слава божия и светлината, която блесна от архангелите в неговия дом. „Наистина — рече — това е християнският бог, който ни се яви в такъв вид. О, горко ни, че не повярвахме на християнския епископ, който проповядваше за разпънатия Христос, че е велик християнски бог. Да повярваме и ние в него и да му се помолим за кръщение.“ Те станаха, отидоха при детето и паднаха в нозете му: „Дай ни кръщение — казаха, — та и ние да вярваме в разпънатия Христос.“ В същия момент утихна пеенето. Детето им рече: „Мълчете, не казвайте никому какво видяхте и ще се спасите.“ Аравист и жена му веднага приеха кръщение; и целият негов дом се покръсти — на брой около хиляда души.

14. А Петър направи много чудеса в Рим и мнозина повярваха в неговия Христос. Достигна вест за Петър и до цар Нерон. Тогава го хванаха и го заведоха пред царя. В това време детето рече на Аравист: „Не казвай нищо, каквото видя. Аз ще отида при Петър, защото зная, че стои пред царя.“ То отиде там, застана пред царя и му каза: „Защо се гневиш срещу Христовия апостол? Петър проповядва, че Христос е божи син, който иска да изтръгне всички от измамите на сатаната.“ Тогава един от присъствуващите на име Кесанти стана и удари на детето плесница. В този миг изсъхна цялото му тяло. И веднага бе разтърсен от ангелите целият град и земната преизподня. Всред народа се чу голям вик: „Велик е християнският бог!“ В същия час мнозина възкръснаха от гроба. Детето им рече: „Благословени сте, че показахте на неверниците моята сила. Почивайте в мир във вашите гробове, докато Михаил потръби за възкресение.“ Те, като се поклониха на детето, пак заспаха.

15. Седем дена се мълвеше за случилото се. Повярва половината град. Нерон се разгневи и заповяда да разпънат Петър в центъра на града. А апостолът, като простря ръце към небето, извика: „Господи Исусе Христе, сине на живия бог, не ме оставяй, спомни си за мене, защото ти прие разпятие за спасението на целия свят!“ — без да знае, че бог стои пред него. Апостолът се помоли на мъчителите: „Моля ви се, понеже не съм достоен да бъда разпънат по същия начин, както моя брат, обесете ме и ме приковете об-

ратно с главата надолу.“ И те направиха така, както ги помоли. И в същата минута му се яви бог. Гвоздеите, които му бяха забили в темето, в гърдите, в ръцете и в нозете, веднага паднаха с явяването на неговия повелител. Петър простена: „Господи Исусе Христе, който ме сподоби с тези мъки, приеми в мир моята душа“, а за мъчителите каза: „Господи, не им възлагай този грях, избави ги от всяка скръб и зла напаст; дай, господи боже, на молещите се в името на твоя раб избавление на душата и тялото; и дари ги с небесното царство, а на земята им изпрати добрини и милост. Приеми в мир моята душа, удостой ме да се събера с твоите раби ангелите.“ Господ му рече: „Завърши ли всичките си молби, апостоле мой Петре? Блажен си в моето царство! Помниш ли думите, които ти казах: „Когато бе млад, ръководеше се сам и ходеше, където желаеше; когато остаря, ръцете ти отпаднаха и друг те поема и те води, където ти не искаш.“ Ето вече се изпълни това, което ти бях казал. Петър горчиво заплака и каза: „Колко съгреших, господи, пред тебе! Отрекох се от теб и те продадох, владико, без да те позная. Но забрави това, приеми в мир душата ми.“ И така като рече, предаде душата си на бога.

16. Веднага бе снет от дървото и бе положен на мястото, където бог изволи да му бъде покоище, с благословение на Христа, нашия истински бог. И стана дивно чудо! Там, където падна неговата кръв, поникна маслина и роди различен плод за спасение на вярващите. Дойдоха верни мъже при гроба му и казаха: „Апостеле Христов, приеми от нас, припадащите при твоя гроб, нашите таланти и нашите венци и не затваряй вратите на небесното царство на тези, които коленичат при твоята света църква и почитат твоята света памет. Моли Христа за всички в твоето успение!“

Христовият апостол почина през месец юни, 29 ден, при цар Нерон. Слава, чест и поклонение на отца, сина и светия дух, сега и вечно.

ДЕЯНИЕ НА СВЕТИТЕ АПОСТОЛИ АНДРЕЙ И МАТЕЙ

1. В ония дни апостолите се събраха при Исуса, за да си разделят страните, та да отиде всеки в страната, която му се пада. И падна се на Матей жребий да отиде в земята на човекоядците. Хората в техния град не ядяха хляб, нито пиеха вода, но ядяха човешка плът и пиеха кръв. Хващаха всеки човек, който идеше при тях, и му изваждаха очите. Даваха на хората измамно биле и като ги отравяха, завеждаха ги в тъмницата и им даваха да пасат трева.

2. Когато Матей влезе в града им, гражданите му извадиха очите, заведоха го в тъмницата и му сложиха да гризе трева. И започна да пие от тяхното отровно питие и не се измениха умът и сърцето му, но постоянно плачеше, молейки бога и говорейки: „Господи мой Исусе Христе, ние всичко оставихме и тръгнахме след тебе, разбрахме, че ти си помощник, надявахме се на тебе, побързай и виж твоя раб Матей, как ме приближиха до животното, и разбери всичко. Ако си присъдил да ме изядат тези граждани, не ме оставяй, моля ти се, дай ми светлина на очите, та поне да видя как ще ме изядат беззаконните човеци в този град. Не ме оставяй, господи Исусе Христе, и не предавай твоя раб на такава горка смърт!“

3. Така като се молеше, видя да просиява в тъмницата голяма светлина и чу глас, говорещ от светлината: „Дръж се, Матее мой, и не бой се! Няма да те оставя, аз ще те избавя от всички напасти. Не само тебе, но и всички твои братя, защото с тебе съм всеки час и навсякъде. Потърпи тук 16 дни за спасението на много души. След това ще ти изпратя Андрей и той ще те изведе от тъмницата. Не само тебе, но и тези, които са с тебе.“ Спасителят каза още: „Бъди спокоен, Матее, не бой се!“ — И излезе на небето.

4. Матей видя това и рече: „Да бъде твоята святост с мене, господи Исусе Христе!“ После седна в тъмницата и започна да пее. А когато слугите дойдоха там да известят, че жителите на града искат да го изядат, Матей затвори очите си,[1] да не би да разберат, че вижда. Те дойдоха, погледнаха ръката му и си казаха: „Още три дни оста-

ват и ще го изведем из тъмницата да го заколим.“ Като разбра, че се свършват 16-те дни, Матей се опечали.

5. Бог се яви на Андрей в страната, в която той учеше, и му рече: „Стани и иди със своите ученици в страната на човекоядците и изведи Матея от тъмницата. Остават три дни, ще го изведат хората на онзи град и ще го заколят за своя храна.“ Андрей отговори: „Господи Исусе Христе мой, не мога да сваря да стигна до третия ден, прати своя бърз ангел[2] да го изведе от тъмницата. Ти разбираш добре, че не мога да стигна навреме, не зная пътя.“ Господ рече на Андрея: „Слушай своя създател, който може със слово да погуби този град и всички мъже, които живеят в него. Ще заповядам на вятъра да те отнесе там. Стани и иди при морето, обърни кораба навътре към морето и влез със своите ученици.“ Спасителят каза още: „Бъди спокоен, Андрее наш!“ И се възкачи на небето.

6. А Андрей отиде до морето и видя малък кораб. В него имаше трима мъже. Със силата на словото бог бе укрепил кораба, сам стана кормчия и въведе в него двама ангели, като ги преобрази на хора. Андрей видя тримата мъже в кораба и се възрадва с голяма радост. Рече им: „Къде ще идете с този малък кораб?“ Исус отговори: „Отиваме в страната на човекоядците.“ Андрей се зачуди, но не разбра, че е Исус, защото той заради него скри своята божественост и му се яви като пътник, който превозва пътниците. Андрей, щом чу Исус да казва „отиваме в страната на човекоядците“, рече му: „Никой човек не може да се спаси от този град, как така вие отивате там?“ Исус отговори: „Имам малко работа и с вас ще я свърша.“ А Андрей го запита: „Можете ли да проявите към нас човеколюбие и да ни заведете в страната на човекоядците?“ Исус отговори: „Влезте!“ Тогава Андрей рече: „Искам да ти кажа още нещо преди да вляза в кораба.“ — „Кажи!“ — „Да знаеш, брате, че нищо нямам да ти дам, защото нямам и хляб за ядене!“ — „А как така тръгвате, без да носите дори хляб със себе си?“ — „Чуй ме, брате — отговори Андрей, — да не мислиш, че с насилие няма нищо да ти дам. Ние сме ученици на господа наш Исус Христос, същински негови раби. Той ни избра и ни остави заповед: „Когато тръгнете на път, не носете със себе си сребро, нито хляб, нито обувки, нито патерица, нито две ризи.“ Ако искаш да сториш човеколюбие, брате, обясни ни къде да идем и да потърсим друг кораб.“ А Христос отговори: „Щом ви е дадена такава заповед, влезте

всички с радост в моя кораб. Наистина, мисля, че вие сте същински Христови ученици. Удостоих се днес да влезе господен апостол в моя кораб и да го благослови.“ Андрей отговори: „Прости ми, брате, господ да ти дава слава и чест!“ И влезе в кораба с учениците си.

7. Андрей отиде и седна близо до кръста[3] на кораба. Исус рече на ангела: „Иди и донеси три хляба, да ядат тези мъже, понеже са изморени.“ Ангелът направи това, което му заповяда Христос. И рече на Андрей: „Стани, брате, със своите ученици да хапнете от хляба, за да можете да издържите на морското вълнение.“ Учениците още не бяха успели да отговорят и бяха обезпокоени от морска болест.[4] Тогава Андрей ги принуди да вкусят хляб. Андрей рече на Исуса: „Да ти даде бог хляб небесен!“ Исус отговори: „Ако учениците ти не са свикнали с морето, кажи им да забравят страха морски, защото сега мисля да отблъсна кораба от земята.“[5] После Исус отиде, седна на кормилото и започна да управлява кораба.

8. А Андрей утешаваше своите ученици с думите: „Бог никога няма да ни остави. Спомням си, когато всички ученици бяхме в кораб и нашият господ ни изпита. Настъпи силен вятър в морето и вълните щяха да потопят кораба. Уплашихме се и завикахме, а бог стана, заповяда на вятъра да утихне и той утихна, заповяда да няма вълни и вече нямаше. И побояха се от него всички, които са негови твари. И днес, чеда мои, не бойте се, господ няма да ни остави.“ Така говореше Андрей и се молеше да могат учениците му да заспят.

9. Андрей се обърна към Исус и каза, като не разбираше още, че е Исус: „Покажи ми, човече, изкуството на твоето кормчийство, защото друг човек не съм видял така да води кораб. Шестнадесет години плавахме по море, но не видяхме такова изкуство. Наистина, сега виждам кораб, ходещ като по земя.“ Тогава Исус рече на Андрей: „Много пъти и ние сме плавали по морето и в беда сме попадали, но ти си ученик Христов; морето те разбра и те прослави, защото си праведен мъж.“ Тогава Андрей се провикна: „Благодаря ти, господи Исусе Христе, че намерихме човек, който слави твоето свято име!“

10. Исус рече на Андрей: „Разкажи ми, ученико Христов, заради какво прочее евреите не вярваха в него, говорейки, че не е наш бог, а човек. Обясни ми това, защото

сме чували, че се е явил със слава на учениците си.“ И рече Андрей: „Ей, брате, явил се е, защото е наш бог, защото той всичко създаде.“ Исус каза: „Но не е направил пред хората чудеса.“ Андрей отговори: „Не си ли чул за неговата сила, която показа пред нас? Направи слепи да прогледнат, куци да проходят, глухи да прочуят, прокажени очисти, бесове прогони, водата превърна във вино, взе пет хляба и две риби и каза на народа да излезе на поляната и насити 5000 души освен жените и децата.“ — „Всички тези чудеса — каза Исус — той направи пред хората, а не пред свещениците, затова те въстанаха срещу него.“ Андрей отговори: „И пред свещениците направи чудеса.“ — „Какво направи?“ Андрей рече: „Ти си твърде любопитен, докога ще ме разпитваш?“ — „Не те изпитвам, а се радвам, и не само аз, но всяка душа, която слуша господните чудеса.“ Като му отговори, Андрей каза: „О, чедо, господ да изпълни сърцето ти с радост и с всяка благодат, както направи с нас. Ще ти разкажем всички чудеса, които бог сътвори.“

11. Ние, 12-те ученици, отидохме с нашия господ в една езическа църква. Дяволът ни ненавиждаше, а свещениците, като дойдоха след Исус, казаха ни: „О, безумни, защо следвате този, който ви казва: „Аз съм син божи.“ Има ли бог син? Кой от вас е видял бога да говори някога с жена? Този е син Йосифов и майка му е Мария.“ Ние, като чухме това, започнахме да не вярваме. Тогава Исус ни поведе, заведе ни на пусто място и направи пред нас големи чудеса; яви ни своето божество.

12. Ние рекохме на свещениците: „Елате да видите, нас ни увери нашият бог.“ И свещениците дойдоха при нас. Влязохме вкупом в езическата църква и той ни показа в църквата два идола,[5] един от дясната ни страна, а друг от лявата. Господ се обърна към камъните и рече: „Виждате ли този небесен образ[6], той е срещу серафима и херувима, които са на небесата.“ И като погледна надясно към каменния идол, рече: „На тебе говоря, отлъчие небесно, което си направено от изкусни човешки ръце, стани и им покажи господ ли съм, или човек.“ И в този миг камъкът скочи, придоби човешки глас и рече: „Глупави синове израилеви, не ви ли стига слепотата на вашите сърца, но и другите искате да ослепите, като говорите: „Този не е господ, а човек.“ Този е, който създаде първия човек и му вдъхна живот; и този е, който говореше с Аврама, възлюби неговия

обичан син Исака и върна Якова в своята земя; и този е, който ще съди живи и мъртви. Този е, който приготвя чудеса за любещите го, този е, който приготвя мъки за невярващите в него. Не виждате ли мене, който, бидейки идол, ви говоря? Или е добра църквата на вашето сборище? Вие, бидейки божи хора, служите на идолите, боящи се от бесовете, и не се приближавате до жена и като се очиствате шест дни, боите се да влезете при идолите заради мене, когото Яков роди. И ако направите блуд, погубвате божия закон, а като дойдете в синагогата, сядате и разказвате на евреите да не се боят от божиите славни слова. Заради това, говоря ви, като идолите са проклети и вашите църкви, които ще станат господови в името на единородния божи син." Това като каза, камъкът млъкна. Ние рекохме на свещениците: „Камъните ви засрамиха!" А те отвърнаха: „Ако мъртъв камък говори, не мислете, че там е господ. Защото Аврам е умрял преди много години; где е днес Аврам?"

13. Исус, като се обърна към камъка, рече: „Понеже не вярват, че говорих с Аврама, иди в ханаанската земя и влез в пещерата край амврийския дъб. В него е Аврамовото тяло, повикай го из гроба с думите: „Авраме, Авраме, тялото ти е в гроба, а душата ти в рая! Така ти говори този, който създаде човека от земя и те направи свой другар. Стани заедно със своя син Исак и със сина си Яков, влезте в еврейската църква и се препирайте с евреите, за да видят, че те обичам, и ти мене." Щом чу камъкът тези думи, отиде в ханаанската земя, дойде до дъба амврийски и извика в гроба така, както му повели Исус. И тутакси излязоха от гроба живи 12 патриарси и казаха: „Към кого от нас си изпратен?" Рече им: „Изпратен съм при тримата патриарси по старшинство, а вие ще почакате до възкресението." И тръгнаха тримата патриарси с идола, дойдоха при Исуса и се препираха със свещениците. Исус се обърна към камъка и му рече: „Иди си на мястото!" Той отиде и седна. Всичко това видяха евреите, но пак не му вярваха. И много други тайни ни показа."

14. Исус разбра, че корабът приближава суша. Наклони глава към един от своите ангели и млъкна. Андрей видя, наведе главата си и заспа. Исус рече на своите ангели: „Вземете ги със собствените си ръце, понесете Андрей и учениците му и ги положете пред града на човекоядите." Ангелите направиха това, което им повели бог. След това господ възлезе на небето със своите ангели.

15. Когато на утрото се развидели, Андрей стана и се намери на земята. Събуди другите, говорейки: „Станете, чеда мои, да видите славата божия и да разберете как бог бе с нас на кораба, а ние не го познахме.“ Учениците му отговориха: „Не мисли, отче, че не го разбрахме. След като говорихме с него и заспахме дълбок сън, слязоха два орла и взеха нашите души. Занесоха ги в рая и ние видяхме велики чудеса. Видяхме господа наш Исус Христос, седящ във велика слава. Всички ангели бяха около него. Видяхме Аврам, Исак, Яков и Давид, пеещ псалом с гусла. И видяхме 12 апостоли, които стояха срещу нас пред бога и заедно с нас; 12-те имаха същия вид, както и ние.

16. Андрей, като чу това, зарадва се с много голяма радост, че неговите ученици са се сподобили да видят велики чудеса. Той погледна небето и рече: „Яви ми се, господи Исусе Христе, аз зная че не си далече от своя раб! Прости ми, господи, че сгреших, мислех те за човек в кораба и като с човек разговарях. Яви ми се днес на това място!“ Щом като каза това Андрей, бог дойде при него и рече: „Радвай се, Андрее мой!“ Андрей видя господа и падна по лицето си и каза: „Прости ме, господи Исусе Христе, като човек те видях и като с човек беседвах, сгреших, господи мой, като не те познах в морето.“ Господ отговори: „Нищо не си сгрешил, Андрее, всичко това аз направих, защото ти каза: не мога да дойда в страната на човекоядците до третия ден. Показах ти, че съм силен всичко да направя и всекиму се явявам, ако поискам. Стани, влез в тъмницата при Матей и изведи всички, които са с него. Сега ще ти кажа още нещо, преди да си влязъл в техния град. Ще те подложат на големи мъки; плътта ти ще полепне по пътищата, по всички градски улици; кръвта ти ще пролеят като вода, но душата ти няма да надвият. Претърпи всичко заради вечния живот, спомни си, прочие, колко много претърпя моята душа. Плюеха в очите ми и удряха по моите челюсти. Нима не можех с очите си да разлюлея небето и земята? Но претърпях всичко и им простих, за да им покажа пример.“

17. Тогава Андрей стана със своите ученици, влезе в града и дойде при тъмницата. Там видя 7 стражи, пазещи тъмницата. Отправи молитва към господа и стражите умряха. Тогава пристъпи към вратата, направи кръстен знак и дверите на тъмницата се отвориха. След това влезе в тъмницата и видя Матея да седи отделно и да пее. Той,

като го съзря, стана, двамата се прегърнаха и целунаха. Андрей каза на Матей: „Брате Матее, как дойде тук? Още три дни остават и тези граждани ще те изведат и ще те изядат. Где са тайните, в които вярвахме; ако днес ги спомена, небо и земя ще затреперят!“ Матей рече: „Брате Андрей, не чу ли господ да говори: „Ето, изпращам ви като овце посред вълци.“ Като идвах тук, помолих се на господа, който ми се яви и каза: „Потърпи още 16 дни и ще ти пратя Андрея. Той ще те изведе от тъмницата заедно с всички, които са с тебе. И ето, виждам те, както ми каза бог.“

18. Тогава Андрей видя голи мъже, пасящи биле като животни. Той започна да се бие в гърдите и да говори: „Побързай, господи, и виж тези хора, които са такива като мене, как са заприличали на животни.“ И каза на дявола: „О, противниче божи, защо въведе тези чеда в такава мъка? Докога ще се бориш с Христос, нашия бог?“ Матей и Андрей се помолиха и след молитвата Андрей положи ръцете се върху слепците и те веднага прозряха; промени се и умът им и станаха като хора. Андрей им каза: „Идете си с мир!“ А те рекоха: „Ела и ти с нас, за да не ни настигнат и хванат, та да приемем горка смърт.“ Андрей им отговори: „Излезте, казвам ви, дори куче не ще ви залае.“

И отидоха си, както им рече Андрей. В тъмницата имаше 240 мъже, 300 жени и 49 деца, които блаженият Андрей освободи. След това Андрей излезе от затвора, помоли се и веднага слезе облак, който взе Матея с Андреевите ученици и ги постави в планината, където Петър седеше и учеше народа. И прекараха известно време там.

19. А Андрей, след като бе излязъл от тъмницата, се разхождаше из града. Той видя медна колона-статуя[7], седна под нея и оттам забеляза как слугите отиват в тъмницата, за да изведат хора и да ги изядат. Като намериха вратите ѝ отворени, а стражите мъртви на земята, те отидоха и казаха на своя княз: „Намерихме тъмницата отворена и нито един човек нямаше в нея, а стражите лежаха мъртви на земята.“ Князът, като чу, каза на слугите: „Поне 7-те мъртъвци ни донесете днес за ядене, а утре ще изберем старци и ще хвърлим жребие за тях. А децата им ще пленим и ще ги сложим в тъмница.“

20. Слугите отидоха и донесоха седмината мъртъвци. Бяха направили едно корито, а в него точило, където колеха хората, а кръвта им като течеше, черпяха я и пиеха. Доне-

соха мъртъвците и ги сложиха в коритото. Слугата простря ръката си, искайки да ги заколи, защото тези граждани имаха закон да не погребват мъртвите, но да ги разрязват и да ги изяждат.

21. Андрей чу глас, който му говореше: „Виж, Андрее, какво става в този град!“ И помóли се на господа бога и каза: „Господи Исусе Христе, когато влязох в града, ти не направи никому зло; нека и сега паднат ножовете из ръцете им!“ И така стана. Като видяха това, градските първенци заплакаха горчиво, говорейки: „О, горко ни, магьосници са онези, които влязоха в тъмницата и пуснаха хората; ето и тези омагьосаха.[8] Какво да правим, да идем да подберем мъже и да ги заведем при княза?“

22. Доведоха 117 старци, [хвърлиха жребие и жребият се падна на 7 старци].[9] Един от тях рече: „Моля ви, имам един син, вземете го и го изяжте, а мене оставете.“ Слугите рекоха: „Не можем да направим това, без да съобщим на княза:“ Разказаха на княза и той рече: „Ако ви даде сина си, пуснете го.“ И слугите дойдоха да го пуснат. Старецът пак им каза: „Имам дъщеря, хванете я и я изяжте, а мене пуснете.“ И предаде своята дъщеря-девица на слугите. Децата им се молеха: „Пощадете ни и не ни убивайте, оставете ни да поживеем поне малко и тогава ни заколете.“ Но слугите не се смилиха над плача на децата, нито искаха да ги чуят, а ги доведоха вързани и разплакани при коритото. Андрей, като видя, просълзи се, погледна небето и рече: „Господи Исусе Христе, не позволявай на слугите да умъртвят децата! Нека се стопят ножовете като восък в огън!“ И веднага паднаха ножовете из ръцете им и се стопиха като восък в огън. Като видя князът, горчиво заплака и каза: „О, горко ни, какво ще правим!“

23. Дяволът тутакси влезе в един от старците. Той като дойде, говореше: „Ох, ще умра, ако не ям месо! Да станем, да намерим чужденеца и да го убием! Той освободи хората от тъмницата и тук е, ала ние не го виждаме.“ Андрей разбра, че дяволът говори с народа, и му каза: „О, триклети противниче на всички твари, докога ще се бориш с Христа? Но господ мой Исус Христос ще те събори в бездната.“ Дяволът, като чу, рече: „Чувам твоя глас, а не те виждам, къде стоиш?“ Андрей отговори: „Господ бог няма да ти даде сила в този град.“ Тогава господ бог се яви на Андрей и каза: „Стани и им се покажи, нека разберат силата, която

владея над сатаната.“ Андрей отиде и застана посред тях. „Аз съм този — рече ми, — когото търсите.“

24. Тогава тълпата го улови, като казваха: „Каквото ти си ни направил, това и ние ще ти направим.“ Питаха се: „С каква смърт да го уморим? Ако му отсечем главата, тая смърт е проста за него.“ Старецът, в когото бе влязъл дяволът, рече: „Да му сложим желязната верига на шията, да го влачим по града и така да умре.“ И онези, като го хванаха, влачеха го и неговата плът започна да полепва по земята. Вечерта го поставиха в тъмница, а сутринта направиха същото. Блаженият се помоли: „Господи Исусе Христе, ела ми на помощ! Зная, че не си далече от мене!“ Като говореше така, дяволът каза на хората: „Бийте го по устата, за да не приказва!“

25. Настъпи вечерта и пак го поставиха в тъмница. Вързаха му ръцете и нозете и казаха: „Нека умре! Где са ти силите, славата и хвалбата ти за нас, като разгласяше нашите дела по всички градове и по всички страни и искаше да стъпчеш нашите дела? Заради това и ние ще те уморим, тъй както Ирод уби твоя учител, наречен Исус.“ Демонът говореше: „Убийте този, който не ни почита, та да бъде цялата страна наша.“ И дойдоха [демоните готови да го убият и видяха][10] знак на челото му, който бог му даде, и се изплашиха, не можейки да се доближат до него. Тогава блаженият Андрей рече: „Няма да изпълня вашето желание, а волята на Исус Христос, който ме е изпратил. Господи Исусе Христе, дотегнаха ми тези мъки, благоволи да приемеш моя дух, та поне да си почина. Това ли са твоите слова, които ни каза, ободрявайки ни: „Ако търпите с мене, не ще падне нито един косъм от главите ви.“ Побързай, господи, и виж как плътта ми и косите на главата ми полепват по земята, защото три дни съм влачен по целия град.“ Бог сам не му се яви, а му каза това: „Не бой се, Андрее наш, небето и земята преминават, но моите думи не преминават. Виж твоята плът и косите на твоята глава.“ Андрей се обърна и видя дървета и прекрасни плодове. Рече: „Познах, господи, че не си далече от мене!“

26. Вечерта го поставиха в тъмницата да умре. В тази нощ му се яви господ и му каза: „Дай ми ръката си!“ Той оздравя, падна по лице, поклони се и каза: „Хвала ти, господи Исусе Христе мой!“ После видя статуята-стълб[11] посред града, протегна ръцете си към нея и рече: „Бой се

от образа на Христа, от когото трепере небе и земя, и пусни вода из своите уста, за да бъдат наказани жителите на този град!“ И щом блаженият Андрей каза това, избликна от устата ѝ много обилна и горчива вода. Тя разяждаше човешката плът, поглъщаше чедата им и телата им. Искаха да бягат от града, а не можеха. Тогава Андрей се помоли и каза: „Господи Исусе Христе, изпрати своя ангел на огнен облак да обгради този град, та ако някой иска да се избави, да не му е възможно.“ И слезе огнен облак и обгради града като стена. Андрей видя станалото явление и благодари на бога.

27. Водата възлезе до шиите на хората и ги ядеше. Те заплакаха силно: „О, тежко ни, всичко това ни сполетя заради чужденеца, който е в тъмницата! На мъки бидохме предадени, какво да правим? Да идем в тъмницата и да го освободим, за да не умрем в потопа на водата! Да паднем на колене пред него и да му кажем: „Боже на този чужденец, пощади ни!“

28. Тогава Андрей разбра, че душите им се подчиниха на господа, и рече на статуята: „Престани вече да бълваш вода из устата си, защото времето на изтичането настъпи.“ Мъжете на града дойдоха при вратите на тъмницата и казаха: „Помилвай ни, господи, и не прави с нас това, което ние направихме с този човек, а махни от нас тая вода. Множеството, като видя, извика: „Прости ни, рабе божи Андрее!“

29. Онзи старец, който бе предал своите деца, припадна пред нозете му, молейки се: „Прости ми, рабе божи!“ Андрей му рече: „Чудя ти се как казваш „прости ми“; ти не помилва своите деца, как просиш милост? Казвам ти: в същото време, в което тази вода отиде в бездната, и ти ще отидеш там заедно с убийците.“

Като видяха хората чудеса, страх ги обхвана. А Андрей погледна небето, помоли се пред всички и водата потопи стареца с други като него в бездната. Людете простенаха: „О, горко ни, защото човек е от бога! Днес ще ни погуби заради мъката, която му причинихме. Всичко, което каза на стареца, се сбъдна и с множество хора; ако заповяда на огъня, той ще излезе и ще ни изгори.“ Свети Андрей видя, че сърцата им се обърнаха към бога, и им рече: „Не-бойте се, само вярвайте в бога! Ще ги изведе бог от земята и вие ще разберете, че той е далеч от всяка човешка зло-

ба.“ Тогава свети Андрей се помоли и старецът излезе заедно с другите.

30. Андрей каза на хората: „След това, което се случи, станете мъдри!“ Той им начерта фигурата на църква и им предаде заповеди и закон, като каза: „Стойте в нея и пазете тайните на нашия Исус Христос.“ А те го молеха: „Поживей заедно с нас няколко дни, докато се наситим от твоя извор; като новородени сме.“ А той рече: „Отивам при моите ученици.“ По-първите от хората заедно с жените и децата викаха: „Остани с нас поне 7 дни“, но той не искаше. Тогава дойде глас от небето: „Андрее, Андрее, поне децата послушай!“ Андрей, като позна силата, която му говореше, остана 7 дни, запознавайки ги с божието величие. И рече на господа бога: „Благодаря ти, господи мой, че не ме остави да изляза от този град в моя гняв.“ А когато си отиваше, дойдоха след него от града малки и големи, за да го изпратят, викайки: „Благословен е истинският вечен бог на Андрей, който дава спасение на човешкия род!“

Нему подобава всяка слава, чест и поколение, на отца, на сина и на светия дух, днес и винаги, и за вечни времена. Амин.

ДЕЯНИЕ НА ПЕТЪР И АНДРЕЙ

1. В онези дни, когато Христовият апостол Андрей излезе от града на човекоядците, обхвана го светъл облак и го отнесе в планината, където бяха Петър, Матей, Александър и Руф. Като го видяха, те го целунаха с голяма радост. Петър запита Андрей: „Как беше, брате Андрее, можа ли да проповядваш истинското слово в града на човекоядците, или не?“ Андрей отговори: „Брате Петре, с вашите молитви успях, но много зло ми сториха мъжете на този град. Три дни ме влачиха, окървавиха яко улиците на града.“ — „Брате Андрее, иди да си починеш от своя труд. Добрият труженик, който обработва с мъка земята и тя му дава много плод, ще получи за труда си радост. Ако лошо работи, нивата няма да даде добър плод, а когато тя дава лош плод, той ще тъжи за труда си.“

Това като говореше, яви им се господ Исус Христос и ре-

че: „Радвай се, Петре, епископе на всички църкви, радвайте се, мои ученици, и бъдете крепки в усилията си за мен. Заръчам ви, всеки ден и час преминувайте в труд за хората на този свят, а след това ще почивате в моето царство. Станете и идете в града на варварите, за да проповядвате божието слово, аз ще бъда винаги с вас и във всички чудеса, които правите." И като ги целуна, бог се възнесе на небето с много голяма радост.

2. Петър, Андрей, Александър, Матей и Руф тръгнаха за града на варварите. Когато го наближиха, Андрей запита Петър: „Брате Петре, ще изтърпим ли тук мъка, както съм я търпял в града на човекоядците?" Петър му рече: „Ето пред нас един стар човек на нивата си. Щом идем до него, ще поискаме хляб. Ако ни даде, тогава ще поработим, ако ли пък каже „Нямам хляб", зная, че ще претърпим мъка." И когато дойдоха при стареца, Петър рече: „Радвай се, труженико добри!" Старецът отговори: „Радвайте се и вие, пътници добри!" — „Имаш ли хляб да ни дадеш? Не ни достигна храната", рече му Петър, а старецът: „Почакайте малко, пазете ми воловете и семето, ще ида в града и ще ви донеса хляб." Петър му каза: „Ако искаш да идеш и да ни донесеш, вярваме ти." — „Искам да ида и да ви донеса храна." Петър го запита: „А чии са воловете?" Старецът отговори: „Не са мои, наел съм ги." Петър му рече: „Върви по своя път!"

3. Петър стана, препаса ленена кърпа върху ризата си и рече на Андрей: „Нямаме право да почиваме, трябва да работим. Старецът остави работата си и отиде да ни донесе хляб." Тогава Петър хвана ралото, а Андрей застана пред воловете. Андрей рече на Петър: „Кажи ни какво да направим, защото ти си баща и пастир на всички ни. Само ти ли ще работиш?" И Андрей взе ралото от Петър, а този взе пшеница и като сееше, говореше: „Семе, посято на земята на праведника, почивай на тази нива!" — И благослови. Андрей каза: „Сокове от земята на праведника, развийте зеленина!" Матей, Александър и Руф, благославяйки, говореха: „Роса блага, дъждове и ветрове добри, спрете се на тази нива!" В този час се появи сияние, влезе в класовете и изчезна. И веднага пшеницата узря.

4. Старецът дойде с хляба и видя цялата нива поникнала и пълна с класове. Той сложи хляба пред нозете на апостолите, поклони им се и рече: „Богове ли сте, или богове ви пращат?" Петър му рече: „Стани човече, ние не сме богове,

а сме пратеници божии. Бог ни избра 12 и ни дари с добро учение, за да учим хората да се избавят от смъртта и да намерят вечен живот.“ После запита стареца: „Имаш ли жена и деца?“ Той рече: „Имам.“ А Петър: „Ще залюбиш ли господа с цялата си душа и с цялото си сърце, с цялата си сила и с цялата си мисъл? Не убивай, не прелюбодействувай, не лъжесвидетелствувай! Почитай баща си и майка си и обичай ближния като себе си! И прочие. Научиш ли чедата си на страх божи и проживееш ли добър живот, ще влезеш в славата божия.“ Старецът отговори с думите: „Ако направя всичко това, ще мога ли да извършвам чудеса, каквито вие правите?“ — Ако направиш, както ти казахме — отговори Петър, — ще правиш каквото ние вършим.“ Старецът рече: „Ще оставя всичко, което имам, и ще дойда с вас, където и да отивате.“ А Петър му каза: „Да бъде така! Предай воловете на техния господар и извести това на жена си и на децата си, за да получат живот вечен. Иди в дома си и го уреди да починем, защото сме изпратени в този град.“

Тогава старецът върза един сноп пшеница, поведе воловете със себе си и тръгна. Когато наближи до градските врата, видяха го някои, които стояха пред града, и му рекоха: „Къде си намерил узрял сноп пшеница? Сега е време за сеитба, а не за жътва.“ А той отиде в своя дом и с радост започна да приготвя за апостолите.

5. Като научиха това старейшините на града, пратиха за стареца. Той отиде при тях и те го запитаха: „Къде намери зрял сноп пшеница? Не е време за жътва. Кажи ни истината! Ако не ни кажеш, ще умреш от лоша смърт.“ А той им рече: „Не се страхувам от вашата смърт. Аз намерих вечен живот. Но ще ви кажа истината.“ И каза им: „На моята нива дойдоха едни хора — аз работех на нивата си — и ме помолиха за хляб, а аз им рекох: „Пазете ми воловете и пшеницата, докато ида в града да ви донеса хляб.“ Отидох в града и когато се върнах при тях, видях цялата моя нива пълна със зрели пшенични класове. Като видях пречудното чудо, помолих им се да дойдат да си починат в дома ми. Ако искате да ги видите, почакайте малко, ще влязат в града, в моя дом, тогава ще ги видите.“ Това каза старецът и си отиде.

6. Дяволът възненавидя добрите дела, влезе в сърцата на старейшините и те, като се събраха, говореха: „О, горко ни, тези мъже са 12-те от Галилея, те са галилеяните.“ А други от тях казваха: „Те разделят мъжете от техните жени. Какво да им направим? Не искаме да влязат в нашия град да ни

отвратят от жените ни.“ Трети рекоха: „Само петима мъже са, да идем да ги убием.“ Но други не бяха съгласни: „Не трябва да ги убиваме. Слушали сме, че имат учител на име Исус, той им дава каквото поискат и когато поискат. Ако пожелаят от него, огън ще ни изгори.“ И заплакаха, викайки: „Тежко ни, какво да правим?“

Един от тях, изпълнен с ярост, им рече: „Ако ме послушате, аз ще направя така, че да не влязат в града ни.“ Запитаха го: „Какво ще сториш, кажи ни?“ Той отговори: „Знайте, че тези хора ненавиждат женския пол, а най-вече покварения. Сега, чуйте ме, ще намерим красива блудница, ще я поставим пред градската врата и те няма да влязат в града ни.“ Направиха това, което им заповяда, и я изправиха гола пред вратата.

7. Когато апостолите пристъпиха към градската врата, с дух свети разбраха тяхната злоба. Андрей рече: „Брате Петре, виждаш ли как сатаната влезе в тази жена? Разреши ми да я прогоня с вашите молитви.“ Петър отговори: „Брате Андрее, имаш власт да вършиш, върши!“ Тогава Андрей се помоли: „Моля ти се, господи Исусе Христе, изпрати своя ангел Михаил да я обеси за косите във въздуха, докато влезем в града и проповядваме словото божие.“

И прелетя ангел, и я дигна за косите високо във въздуха. Всички хора на града я видяха да виси във въздуха. Тогава жената извика със силен глас: „Да нямат покой князете на този град, които ме доведоха до тези мъки и не ми дадоха възможност да видя Христовите апостоли, влизащи в града. Те биха ме очистили от греховете, щях да бъда освободена от напастите на този лъжовен век. Излезте, млади, от града, защото аз намерих погибел за себе си и за вас. Тези апостоли влизат в града, опрощавайки греховете и лекуващи всеки недъг на тези, които вярват в тях. Помолете се за мене да ме спасят от тази беда!“

След думите на жената мнозина повярваха в господа наш Исус Христос, паднаха пред нозете на апостолите и се кланяха. А те поставяха ръцете си върху тях и лекуваха болните, слепите даряваха със светлина, сакатите изправяха, на глухите даваха слух и изгонваха бесове. А хората славеха отца, сина и светия дух.

8. В този град имаше един богат човек,Онисифор. Като видя чудесата на апостолите, рече им: „Ще повярвам във вашия бог, ако мога да правя знамение, както вие правите!“ Андрей рече: „Ако се отречеш от цялото си богатство, от же-

на си и от децата си, както и ние се отрекохме, тогава ще правиш знамения като нас.“ Като чу това, Онисифор се изпълни с ярост, отвърза пояса си и го сложи на Андреевото гърло. Той влачеше апостола, биеше го и говореше: „Вие сте магьосници, как мога да оставя своята жена, децата си и имота си?“ И страшно го удряше.

Когато Петър се обърна и видя да бият Андрея, рече: „Човече, какво правиш? Престани да биеш този човек!“ Онисифор отговори: „Зная, че ти си им старейшина, речи ми, да оставя ли жена, деца и имот, какво ще кажеш?“ — „Аз едно казвам, по-лесно ще мине камила през иглени уши, отколкото богатият да влезе в царството небесно.“ Това като чу, Онисифор много се разяри, сне пояса от шията на Андрей и го сложи на Петровото гърло. Започна да го влачи и да говори: „Голям магьосник си, не влиза камила през иглени уши. Ако направиш това чудо, ще повярвам в твоя бог; и не само аз, но и целият град. Ако пък не направиш, ще те умороим със зла смърт посред този град.“

Петър много се наскърби и рече в мисълта си: „Владико, боже наш, чуй ме в този час! Защото ме хванаха заради твоите думи и заради твоите пророци и патриарси, научи ме и дай ми пророчески разум да не тъгувам заради всичките ни дерзания. Ти, владико, не ни оставяй, тебе славят херувимите.“

9. И така като говореше, яви му се господ в образ на 12-годишно момче и им рече: „Не бойте се, а дерзайте! Защото аз навсякъде съм с вас. Нека донесат тук игла и да доведат камила!“ След като каза това, господ възлезе на небето. Някой си Патапиос беше слушал от Филипа евангелоското учение и вярваше в господа Исуса Христа. Този същият донесе една игла, която имаше големи уши, за да направи добро на апостолите. Петър видя и рече: „Сине, донеси малка игла, няма да ни измами Христовата реч.“

Донесоха малка игла и доведоха камила посред града, събраха се множество хора. Петър, като видя иглата и стоящата камила, извика с голям глас: „В името на разпънатия при Пилат Понтийски аз ти заповядвам, камило, да преминеш през иглените уши!“ И разтвориха се иглените уши, и станаха като голяма врата, и камилата премина. След като целият народ видя чудото, Петър рече: „Влез пак през ушите!“ — И отново премина по същия начин.

10. Онисифор видя това и рече: „Наистина, голям ма-

гьосник си, но аз не вярвам. Донесете ми друга игла и намерете ми една блудна жена да я сложим върху камилата. Защото тези мъже са магьосници.“ Петър чу и отговори: „Жестокосърдечни човече, донеси иглата и качи жената!“ И покачиха я, за да премине. И отвориха се иглените уши, и премина камилата през тях. Петър рече: „Премини отново!“ И пак премина, за да видят всички славата божия.

Онисифор, като видя тези чудеса, извика с голям глас: „Велик е Петровият и Андреевият бог, вярвам, вярвам в него! В името на господа Исуса Христа чуй моята молитва!“ И рече: „Петре, имам много лозя, имам ливади много, четиридесет и девет литра злато, и сребро, и много роби. Ако направя едно чудо, както вие правите, ще раздам моето богатство на бедните и ще освободя робите си.“ Петър му рече: „Ще правиш знамения в името на господа Исуса Христа.“

11. Петър потъна в дълбока скръб, защото на Онисифор още не достигаше сила за това, не беше приел още свето кръщение. Като си мислеше това Петър, дойде глас от небето: „Кажи му да направи, по този начин ще му известим!“ Петър каза: „Прави, както и ние правим!“ Онисифор дойде, застана пред камилата и рече: „В името на Исуса Христа и неговите апостоли, заповядвам ти, камило, да преминеш през иглените уши.“ И тя мина отпред до шията. „Защо мина само до шията?“ — запита Онисифор. Петър отговори: „Защото не си кръстен в името на господа наш Исус Христос.“ Онисифор рече: „Отче Петре, влезте в моя дом и си починете.“ Влязоха и настъпи нощ, и в тази нощ в неговия дом се кръстиха 88 души.

12. На утрото на другия ден жената блудница узна случилото се и каза: „Защо не бях достойна да повярвам с целия град?“ И рече със сълзи на очи: „Ще дам всичкото си богатство на бедните и моя дом ще направя женски манастир.“ Петър, като чу това от жената, рече: „Повелявам ти в името Христово, слез долу!“ Тя тутакси слезе здрава и раздаде имането си на бедните — 5 литра злато и много дрехи, а своя дом направи женски манастир.

13. А господните апостоли съградиха църква в името на господа наш Исус Христос и всички повярваха в него. Поставиха им попове и дякони и ги предадоха на бога, в когото вярваха.

Към пишещите, четящите, слушащите и вярващите да бъдат милостиви отец, син и свети дух, дева Мария, апостолите и всички светии! Амин.

СЛОВО
ЗА СВЕТИЯ АПОСТОЛ ТОМА

1. Някога, когато апостолите бяха в Йерусалим, разделиха цялата земя, като хвърлиха жребие — кого къде бог ще изпрати. На близнака Тома се падна да иде в Индия, но той не искаше да отиде там. „Не мога да изтърпя толкова труд, а и мястото е далечно и зло. Аз съм от еврейски род и съм слаб“ — така той говореше. Тогава господ му се яви и му каза: „Не бой се, Тома, моята благодат ще бъде с тебе“. А той рече: „Господи, прати ме, където искаш, само в Индия недей ме праща.“

2. Случи се тогава да дойде от Индия в Йерусалим един човек търговец, името му беше Аван. Изпратен бе от индийския цар Гундафор[1] да търси да пазари майстор дърводелец и зидар, който умее да зида с камъни и да е изкусен Той ходеше из града и разпитваше за такъв майстор. Господ му се яви в образ на богат човек и му каза: „Ти ли търсиш майстор дърводелец?“ Търговецът му отговори: „Аз търся.“ А господ му рече: „Аз имам един изкусен майстор дърводелец. Ако искаш да се спазарим, та да ти го дам.“ И му го показа отдалече. Спогодиха се, взе господ от него цената 10 гроша[2] и записаха каквото трябва.[3] Тогава Христос доведе Тома и го предаде на търговеца Аван. Търговецът, като видя Тома, попита го за Христа, като рече: „Това ли е твоят господар, който те цани и те даде на мен?“ Тома отговори: „Истина е, господар ми е.“

3. На другия ден Тома се помоли на господа бога. „Да бъде твоята воля, господи!“ — рече и отиде при онзи търговец Аван. Двамата влязоха в кораб, Тома нищо нямаше при себе си, само цената си, която беше взел преди това. Търговецът го запита: „Каква майстория умееш?“ Тома отговори: „Дърводелец съм, умея да правя и рала и кораби.[4] И на камъка съм майстор, мога да зидам царски дворове и палати.“[5] Аван му каза: „Такъв майстор търси ца-

рят.“ Появи се тогава добър вятър и стигнаха близо до Индия.

4. Установиха се в някой си град Андропол.[6] Отидоха в една къща, чийто господар, който беше и съдия на онова място, правеше сватба на своята дъщеря.[7] Даваше я на един царски син. И повикаха на сватбата търговеца, а заедно с него и Тома. Търговецът, който беше царски човек, туриха на почетно място, а Тома на края на по-лошо място. Когато настана време да се веселят и да пият вино с голяма чаша, дойде ред и до Тома. Нали е божи човек, той се пазеше от много пиене, затова не пожела да вземе чашата. Един безумец от слугите, които прислужваха, удари на Тома плесница и му каза: „Поканен си на сватба, защо не се радваш, ами си посърнал?“ Тома му отговори: „Господ да ти прости прегрешението на онзи свят, но ръката, която посегна да ме удари, зверове да ти я откъснат и това да видят много хора.[8]

В тоя час слугата излезе на двора, за да извади от кладенеца вода, та да прилива във виното. И случи се звяр[9] на онзи кладенец, хвана момъка, одуши го и го разкъса. Едно куче му взе ръката, която бе ударила апостола, и я донесе на трапезата пред всичките гости. И остави я там, та всички да видят, че е била несправедлива, като е ударила апостола. Хората се вгледаха в ръката, за да я познаят чия е. Една жена[10] измежду музикантите беше чула какво бе рекъл Тома на момъка, който го плесна. Тя каза високо на трапезата: „Чуйте вие, които сте сбрани сега на тази трапеза, малки и големи! Да знаете, че днес нам е показано чудо. Този, що седи тук сега с нас, е или господ, или някой божи апостол. Защото аз видях как го плесна винарят, а той му рече: „Тази твоя дясна ръка пусе да я донесе и много хора да видят!“ Свидетели сте как веднага се сбъдна думата му.“

Тогава цялата трапеза се зачуди.

5. Това чудо стигна и до господаря. И когато поканените се разотидоха от сватбата, той повика апостол Тома и му каза: „Като можеш да проклинаш човека, та смърт да го намери, направи благословия, помоли се на бога за моята дъщеря, която сега женя, и покажи някое добро знамение.“ Апостол Тома се зарадва и рече: „Да бъде така, както си рекъл!“ И веднага отиде при младоженците, които бяха сами, и много им говори. Разказа им за Христос: как се роди, как бе разпънат и как възкръсна в третия ден

и как той, Тома, е негов апостол. Научи ги на чистота, да си пазят плътта. Много неща им показа, предаде ги на бога и си излезе.[11]

Скоро след това при тях дойде самси господ и като взе образа на Тома апостола, започна да разговаря с момата. А той, нейният мъж, след като изпрати апостол Тома и затвори вратата, върна се при жена си и видя как Тома говори с жена му. Зачуди се и рече: „Аз току-що те изпроводих, откъде пак се найде тук?“ А господ му отговори: „Аз не съм Тома, ами съм негов брат и господ. Който иска да тръгне след мене като Тома, трябва да се отрече от този свят, да остави заради името ми царство, жена и да ме залюби. Така ще бъде не само мой брат, но и наследник на моето царство ще бъде до века и ще царствува с мене.“ Това каза и вече не се видя. А младите скриха тези думи в сърцата си като бисер, сговориха се и се закълнаха пред бога да не се свързват един с друг до края на живота си и да не си оскверняват тялото. И цялата нощ прекараха в молитва.

6. На другата сутрин царят отиде при младоженците да ги види. Той видя как са спали далеч един от друг, не се събират, а се молят. Зачуди се и започна да ги разпитва: „Защо сте, синко, така скръбни и не сте се събрали заедно да се веселите?“ А те му рекоха: „Ние искаме така да живеем; дорде сме живи не желаем да сме заедно, нито да си съединим плътта и да я омърсим. Защото искаме да сме неразделни там, в радостта на вечното царство. Така ни научи бог, който ни се яви в образа на онзи пътник Тома.“ Като чу царят тези думи, уплаши се и се зачуди. „Бързо ми доведете — рече — онзи прелъстител, който ви е научил така и ви е излъгал.“ И много го търсиха, но не го намериха. Тогава царят обеща голям дар на този, който го найде.

А бог не оставяше младите, често им се явяваше и ги учеше. Те си опазиха чистотата и много говориха на царя да смири сърцето си. Казаха му: „Този, дето ти го търсиш, често идва при нас, но ние не ще се отделим от него. Ти трябва да знаеш и да вярваш, че сам господ ни учи.“ Като чу тези думи от младите, царят повярва с цялото си сърце. А после разбра, че Тома е заминал за Индия. Тогава царят отиде в Индия заедно с дъщеря си и зет си и приеха кръщение от апостол Тома. И така прекараха чисти до края на живота си. Винаги се молеха на бога и славеха светата Троица. И намериха небесното царство.

7. Когато апостол Тома влезе в индийския град, съобщиха на индийския цар Гундафора, че търговецът Аван е довел умел майстор. Царят се зарадва и заповяда Тома да влезе при него. И започна царят да го пита: „Какво умееш да правиш?“ Тома рече: „Дърводелец съм, умея да правя рала, и коли, и кораби. А от камъни мога да зидам царски дворове с каменни стълбове.“ Царят много се зарадва: „Аз търся такъв майстор. Направи ми царски палат.“

Отидоха на едно място, където царят искаше да гради палата. „На това място искам да ми го съзидаш. Виж какви камъни са нужни, какви дървета и какво още трябва. И почни да градиш!“ — рече царят. Апостол Тома видя, че мястото е хубаво, прилично и с много вода. И рече Тома: „Мястото е добро и удобно, но сега не мога да започна зидането.“ Царят запита: „А кога ще започнеш?“ — „Ще започна от месец февруари и ще завърша до месец октомври.“ Тези апостолски думи подсказват за онзи свят, как ще да бъде. Царят рече: „Всички майстори започват през лятото, а ти казваш ще започнеш през зимата.“ Тома отговори: „Така подобава и така е по-добре.“ — Когато искаш, тогава ще започнеш — рече царят, — а сега очертай мястото, че да видя и аз какво ще да правиш. Защото идвам тук веднаж в годината.“ Тома взе мярка[12] и отбеляза върху мястото къде какво ще прави. Очерта прозорци откъм изток, за да свети, да е видело, а врата откъм запад, за да се влиза. Отпред [остави] широко и удобно място.[13] Царят видя как апостолът бележи, хареса му се и се зарадва. Рече му: „Наистина, човече, изкусен си бил.“ Той му остави много жълтици и си отиде у дома си. А апостол Тома, като взе златото, тръгна по селата и градовете и раздаде имането на сироти и на сиромаси.[14] Така той съгради на царя нерукотворен дворец на небето.

8. Мина се известно време и царят изпрати да видят дали Тома е съградил палата. Изпрати и брашно и ядене. Намериха го в един град и го попитаха: „Трябва ли още нещо?“ Тома отговори: „Всичко свърших и направих, само остана покрива, но нямам вече злато. Затова и бях тръгнал, да отида при царя, за да търся злато. Добре, че ви срещнах. Идете и ми донесете злато, защото тук има още нещо да купувам.“[15] Онези се върнаха назад и казаха на царя, че дворецът е завършен, но за покрив трябва още злато. Царят се зарадва и изпрати много злато, като рече: „Хубав покрив ще ми направиш, че като дойда и видя, да ми хареса. Тогава ти ще имаш много похвала и почест.“ Апостол

Тома взе златото в града, гдето ги чакаше, погледна небето и рече: „Благодаря ти, човеколюбче господи, че за всекиго знаеш различно спасение!“ След това отиде и раздаде златото и среброто на сиромаси, всекиму колкото трябваше.

9. Измина малко време. Тогава дойдоха при царя някои хора от онези места и градове, гдето беше и апостолът. Царят ги запита дали е завършен палатът. А те му рекоха: „Царю, не се надявай този човек да ти изгради дворец. Всичкото твое злато, което му бе изпратил, той раздаде на сиромаси, сироти и длъжници.“ Царят, като чу тези думи, зачуди се и си помисли дали е истина. Тогава сам тръгна да иде на мястото. Установи се там близо в един град и попита градските първенци, негови хора, за палата и за Тома — къде е и какво работи. А те му казаха така: „Нищо не е направил, ами обикаля из градовете и селата и раздава на бедни и на сираци. И от затворите освобождава хора, откупува длъжници и учи [хората] да вярват в единния бог — разпънатия Христос. Казва, че Христос бил истински бог — той е създал небето и земята. Чуден човек, ходи само с една риза и яде само хляб и вода, а друго нищо. И да речеш, че е някой магьосник или лъжец, а той не взема сребро и злато, дори и твоето имане раздаде. И още — мъртви люде вдига, куци и болни лекува и други чудеса прави. Виждаме го, че е умен и грамотен, и постник, чудим се и ние на този човек; прилича да е свят и божи човек. И Аван, твоят верен търговец, го слуша, бои се от него и го придружава.“ Като чу тези думи от първенците, царят започна да си удря лицето, обхвана го гняв. Заповяда бързо да намерят Тома и да го доведат. Когато го доведоха, царят го запита: „Направи ли ми палат?“ Тома рече: „Направих.“ А царят каза: „Да идем сега да го видим!“ — „Царю — отговори Тома, — ти сега не можеш да видиш този палат, а след като умреш, защото аз не го направих за тебе на този лъжовен свят, който днес имаш, а утре ще го оставиш. Аз ти направих дворец на небето, за да го имаш завинаги.“[16] Царят, като чу тези думи от Тома, много се разгневи. Той заповяда да го затворят в тъмница заедно с търговеца Аван, докато разбере какво да стори, за да си събере разпръснатото богатство. След това щеше да погуби и двамата. А апостол Тома се радваше и казваше на Аван: „Не бой се и никак не се грижи за това, само вярвай и никакво зло няма да те сполети. Дори ще имаш добро на онзи свят.“

10. През тази нощ царят, брат му и болярите от яд и от мъка не можаха да хапнат хляб, нито да заспят.[17] И случи се така, че царевият брат се разболя заради царската грижа и изпрати до брата си да дойде да го види. Двамата като разговаряха, братът на царя рече: „Аз умирам от твоята грижа, но уреди добре тялото ми."[18] Царят плачеше над него и мислеше каква почест да му окаже и как да го погребе с многоценна дреха. Така, като си говореха, душата му излезе. Вдигна се голям плач. Ангелите занесоха душата на царевия брат в рая. Те му показаха много хубави места, приготвени от бога за добрите хора, които са му угодили. И когато го доведоха до двореца, който бе изградил Тома за царя, ангелите го запитаха: „Кое място ти харесва, та да прекарваш в него?" А той им рече: „Моля ви се, свети ангели, в тоя красив палат, в най-крайната и лоша килия ме оставете да живея." Ангелите му отговориха: „Ти не можеш да бъдеш тук, защото този дворец е на брат ти: направи му го християнинът Тома." Тогава той рече: „Моля ви се, свети ангели, върнете ме назад, за да го купя от него."

11. И на часа душата му се върна в тялото, той стана и рече: „Где е брат ми, бързо го повикайте! Имам нещо да му се помоля." Отидоха да съобщят на царя, защото той седеше в мъка и плачеше. Рекоха му: „Честити царю, брат ти оживя и те вика." Царят се зарадва, притича до него и започна да го целува. А брат му рече: „Царю, аз видях и чух как обеща да дадеш половината от царството си заради моя живот." Царят отговори: „Не до половината от царството си ще дам, ами и главата си за теб ще положа." Брат му каза: „Ще ти поискам нещо, дали би ми го дал?" — „Имам всичко, искай каквото щеш да ти даря." — „Малко нещо ще ти поискам — рече брат му, — но ми се закълни, че няма да откажеш." И царят се закле. Тогава брат му каза: „На мен бог взе душата заради тебе. Ангелите ме въведоха в рая и там видях твоя палат, който ти съгради християнинът Тома. Ти пожелай него да ми продадеш." Царят се замисли: „Имам ли аз дворец в рая?" — „Имаш. Аз го видях отвън. А вътре и ангелите желаят да го видят, защото в него има такава красота, каквато око човешко не е видяло." Царят рече: „Това ли ми е изградил християнинът?" А брат му каза: „Това, този който е сега в тъмницата." — „Заклех се да ти дам от земното царство, каквото поискаш — рече царят, — ама това не давам. Ще пусна майстора от тъмницата, та да изгради и на тебе."[19]

И заповяда царят да изведат Тома и търговеца Аван от

затвора. Като ги изведоха, той падна в нозете на Тома, плачейки и молейки му се: „Прости ми, божи апостоле, съгрешението, не знаех и много прегреших. Направи и мен Христов раб.“ Апостолът му рече: „Прощавам и да сте простени, бъдете заедно с Христа, моя бог, в царството небесно!“ И взе, та ги покръсти в името на отца, сина и светия дух. И когато се кръстиха, яви им се ангел и светна голяма светлина. Апостол Тома се зачуди. След това ги поучи, даде им наставления и си излезе оттам.

12. И тръгна Тома по своя път да проповядва Христовото име. Отиде в Персия и направи много знамения. После отиде при партеняните[20] и мидийците[21] и пак се върна в Индия. И покръсти се царевият син и жените Теретия, Мигдония и Нарка, всички повярваха в Христа. А цар Смедей се разгневи, след като повярва неговият син, и заповяда да изведат Тома на една висока планина. Изведоха го и там го прободоха с копие. Така той предаде душата си в божиите ръце. С неговите молитви, боже, помилуй нас.[22]

СМЪРТТА НА СВЕТИЯ АПОСТОЛ И ЕВАНГЕЛИСТ ЙОАН БОГОСЛОВ

1. Светият Йоан Богослов беше син на Заведей и Саломия. Саломия пък беше дъщеря на Йосиф, който беше годеник на Богородица. Защото Йосиф беше родил четирима сина: Яков, Симеон, Юда и Осий и три дъщери: Естир, Марта и Саломия, жената Заведеова, майката на Йоан Богослов. А господ наш Исус Христос, брат на Саломия, която е майка на Йоан Богослов, бе вуйчо на Йоан и по-късно се нарече бог.

2. Господ обичаше много Йоана, защото беше кротък, чист, девственик, сиреч неженен. Той легна на гърдите Христови по време на тайната вечеря и запита Христос кой ще го предаде на смърт. А когато Христос бе предаден, той и Павел вървяха след Христа. Когато Христос бе разпънат, всички апостоли избягаха поради страх от евреите. А той беше там и стоеше при кръста на Христа. Тогава, по време на разпятието, Христос каза на Богородица: „Жено, ето

твоят син!“ А на Йоан рече: „Ето твоята майка!“ Затова Йоан Богослов бе наречен брат божий и син богородичен. Тогава Йоан взе Богородица и я заведе у дома си. Имаше я за майка и служеше ѝ, докато тя почина. След смъртта на Богородица апостолите хвърлиха жребий кой къде да иде, за да проповядва словото божие. На Йоан се падна да иде в Асия. Той се наскърби, защото разбра, че ще има да тегли много беди в морето. Така и стана, както бе речено.

3. Четиридесет дни и четиридесет нощи прекара Йоан в морето. То го носеше с лют и тъмен вятър и се вълнуваше. Така стана, защото се бе натъжил, като му се падна жребия, а не се надяваше на господа. На един бряг гемията достигна град, който се казваше Марма Реонтиаска. Там Йоан намери Прохора и го покръсти в кораба. После плаваха още 40 дни до Селевкия. Там ги надвиха войниците и ги набедиха, че са откраднали златото в гемията. Двамата, Йоан и Прохор, отидоха в град Ефес.

4. Една жена, Романа, годеница Приветова, се бе прочула до Рим със злината си; вършеше зло и мъчеше всекиго, който вярва в Христа. Тя намери Йоана и Прохора и ги осъди да работят в банята, тъй като разказваха за Христа. Те обаче не знаеха какво да правят, понеже бяха ненаучени. А тя зле ги мъчеше и отново присъди — Йоан да сече дърва и да подклажда огъня, а Прохор да полива на людете и да ги мие. В онази баня имаше див бяс. Живееше вътре от много години и всяка трета година одушаваше момък или мома. Когато банята се е строяла, зазидали в нея момък и девойка, за да не се руши. Затова онази сатана се беше загнездила там и на третата година вземаше по едного. Три месеца работиха там апостолите.

5. Веднаж дойде един момък на име Домно, който бе син Диоскоридов и слуга Романин, да се къпе в банята. И одуши го бясът. Дигна се голям плач. Стана известно на целия град Ефес. Баща му Диоскорид, като разбра, че син му е загинал, падна от голяма жалба, та и той умря. Онази жена Романа много се моли на богиня Артемида, за да оживее Домно. Късаше си снагата, отряза си косите, но нищо не можа да стори. Йоан, като чу тоя плач, запита Прохор: „Що е това?“ И Прохор започна да му разказва. Романа забеляза, че Прохор говори с Йоана, разсърди се, наби зле Йоан и много го руга. Най-сетне му рече: „Ако не възкресиш Домно, твоята глава ще взема.“ Свети Йоан се

помоли на бога и съживи момъка. Романа, като видя това чудо, удиви се и рече на Йоан: „Наистина Христос е бил син божи, както ти казваш, и аз вече вярвам в Христа.“ И се покръсти. Изповяда всичко на Йоана и го помоли да й прости. Тогава Йоан отиде, та съживи и Диоскорид. Повярва и той, а също така и син му Домно. Целият негов дом се кръсти. И търсеха прошка от Йоана. А Йоан се помоли на бога и изпъди дявола от банята. Оттогава двамата престанаха да работят в нея.

6. По онова време ефесци имаха празник на богиня Артемида. Йоан отиде на високо място, където им беше езическото черквище, и започна да ги наставлява да вярват в Христа. Множеството народ се разгневи на Йоан, всички грабнаха камъни и започнаха да хвърлят срещу него. По божие повеление ни един камък не удари Йоана, а всички паднаха върху черквата им и тя се срути до основи. Тогава Йоан им рече: „Виждате ли, че не е справедливо да хвърляте по мене камъни, бог порази вашата черква.“ Те малко се позасрамиха, но продължаваха да мятат камъни. И нито един камък не удари Йоана, ами се трошаха между тях и по божия воля се разпръскваха върху тях. Така те сториха много зло помежду си.

И помоли се на бога апостолът. Земята възвря, разтърси се силно, двеста души паднаха и измряха. А ония, що останаха, не можеха ни да стоят, ни да седят, а се струпаха един до друг. И молеха се на апостола да помоли бога да прекрати своя гняв. Йоан отправи богу молитва и всички мъртви оживяха. И отново видяха страшно врене от земята. Тогава всички коленичиха пред Йоана и се кръстиха. След това Йоан отиде и намери човек, който лежеше болен от 12 години и го изцери. И много други знамения там направи апостолът.

7. Дяволът, който се беше настанил в капището на Артемида, разбра, че ще бъде прогонен, затова се престори на войник. Взе писание, седна на едно място и като плачеше, казваше: „Двама магьосници са избягали от нашия господар, тук са при вас. Заради тях иде много войска, всички ще погинем.“ Показа възел със злато и рече: „Давам ви това, ако ги убиете.“ Страх обхвана гражданите. Множеството отиде в дома Диоскоридов и търсеха Йоана и Прохора. Рекоха: „Дай ни тия магьосници! Иначе ще изгорим дома ти.“ Диоскорид им каза: „Изгорете мене, но тях не давам.“ Чрез светия дух Йоан разбра, че тази неприятност

после ще изведе на добро. Затова се предадоха с Прохора. Заведоха ги при Артемидиното черквище. И помоли се богу Йоан, и срути се черквището, и разтроши се, а дяволът започна да изчезва. Апостолът му рече: „На тебе казвам, нечистий дух!“ Бясът отговори: „Какво има?“ — „От колко години си тук?“ — „Двеста четиридесет и девет години.“ Апостолът каза: „Ти ли си подигнал войската и този народ срещу нас?“ Бясът отвърна: „Всичките аз ги дигнах.“ И рече му Йоан: „В името на Исуса Христа Назарянина, заповядвам ти да не живееш вече на това място!“ И в този час бясът изчезна. Тогава всички се уплашиха, повярваха в Исуса Христа и се кръстиха.

8. И друго голямо чудо направи там апостолът. Зли хора отидоха при цар Доментиан и рекоха: „Някакви двама магьосници-християни убедиха всички да вярват в разпънатия Христос; те оставиха нашия закон и нашите богове, а капищата ни направиха равни със земята.“ Тогава царят заповяда да ги заточат на о-в Патмос. И показа се бог Йоану насъне, и каза му: „Много зло ще изтеглиш и заточение ще претърпиш, но на острова те търсят и ти трябва да идеш.“ И тръгна апостолът на изгнание. Като плаваха по морето, един от войниците падна във водата Свети Йоан и Прохор се помолиха на бога и той го възкреси от глъбините морски. А кормчията имаше в сърцето си зъл дух и от него умря. Веднага св. Йоан го изцери и той стана пак здрав и весел. Тогава всички се покръстиха.

9. Йоан отиде заточен на остров Патмос. Там синът на Мирон, името му беше Аполонид, имаше в себе си нечист дух. Апостолът го излекува. Всички на острова повярваха и се кръстиха. На този остров живееше един магьосник, същински слуга на дявола. Наричаха го Кинопс. От дълги години той живееше в пусто място заедно с нечисти духове. Хората, които обитаваха острова, го смятаха за бог, защото с помощта на дявола постигаше всичко. Аполоновите жреци, които бяха там, сиреч свещениците на идолите, видяха как апостол Йоан поучава хората с голямо дръзновение и прави чудеса. Те отидоха в пустинята при Кинопса, поклониха му се и му рекоха: „В нашия град е дошъл един апостол, който разврати целия народ, опустя ни черквището. А нас прокле и изпъди. Молим ти се, ела да го поразиш.“ Кинопс им каза: „Аз не слизам в града, от много време никъде не съм отивал, а гражданите тук дохождат. И сега няма да дойда за такава дребна работа. Утре оба-

че ще изпратя в дома на Мирон лукав ангел, та да вземе душата Йоанова и да я предаде на вечния съд.“

10. На другия ден Кинопс изпрати лукав дявол да вземе душата на Йоан и да му я донесе. Бясът отиде в дома на Мирон и застана пред Йоан. Свети Йоан веднага позна, че е дявол, и му каза: „В името Христово, забранявам ти да излезеш от това място, докато не ми кажеш защо си дошъл при мене.“ От тези думи дяволът застана [неподвижен] като вързан. И пак му рече Йоан: „Кажи ми, нечисти бесе, защо си дошъл в този дом?“ Нечистият дух отговори: „Аполоновите свещеници отидоха при Кинопс и много лошо говориха за тебе. Молеха му се да влезе в града и да те умори. А той не пожела, а отговори: „От много години не съм ходил в града, и сега не искам да се мъча заради някакъв си човек. Идете си, а аз утре ще изпратя лукав ангел, за да му вземе душата и да ми я донесе да я предам на съд.“ Заради това дойдох.“ Йоан го запита: „Изпращан ли си друг път от него да вземаш човешки души и да му ги занасяш?“ Дяволът отговори: „Много пъти ме е пращал, убивал съм, ала душа не съм занасял.“ Йоан му каза: „За какво добро така го слушате?“ И рече дяволът: „Цялата бесовска сила пребивава в него, сговаря се с всички князе и с нас. И той ни слуша, и ние него.“ Йоан рече: „Слушай лукавий, аз, Йоан, апостол Исусов Христов, ти заповядвам никога вече да не идеш да прелъстяваш човека, нито да се върнеш при Кинопса, а да се махнеш оттук, от този остров; нигде място да не намериш и така да се мъчиш.“ След това нечистият дух изчезна от острова.

11. Кинопс видя, че дяволът не се върна, затова пусна втори. Свети Йоан и с него направи същото. Тогава той изпрати двама, които бяха големи князе. Каза им: „Един от вас да влезе при Йоан, а другият да чака вън. Ако единият остане, вторият бързо да се върне да ми съобщи.“ И точно така се случи. Онзи, който влезе, не излезе, а другият, що беше вън, изтича и каза на Кинопс. Разгневи се Кинопс, взе много дяволи и отиде в града. Гражданите, като го видяха, уплашиха се срамно и му се поклониха. Кинопс намери Йоан да учи много люде, които се бяха събрали около него да слушат словото божие. И голям гняв го обхвана. Рече на хората: „Мъже, слепи и отклонени от истинския път, чуйте! Ако Йоан е праведен и думите му са истинни, нека стори това, що му кажа аз. Тогава всички ще го

послушаме и ще повярваме в неговите думи.“ След това Кинопс повика един момък и го запита: „Жив ли е баща ти?“ Момчето отговори: „Не е, умрял е.“ Кинопс му рече: „От каква смърт умря?“ Момчето каза: „Обикаляше морето, корабът се разби и той се удави.“ След това Кинопс рече на Йоан: „Хайде сега докажи, че думите ти са истинни. Извади от морето бащата на този момък и го доведи пред нас жив.“ Йоан отговори: „Мене Христос не ме е изпратил мъртви да възкресявам, а да уча заблудените люде на закон божи.“ — „Ето, познайте сега, хора, че Йоан е лъжец и ви мами“ — рече Кинопс. — Дръжте го да не избяга никъде, а аз сега ще извадя бащата на това момче от морето.“

И отидоха при морето, и Кинопс удари ръцете си о водата, и разигра се морето, а Кинопс изчезна. Всички се уплашиха и рекоха: „Велик си ти, Кинопсе, и като тебе друг няма!“ В тоя час Кинопс излезе от морето, като водеше със себе си бащата на момъка. Всички се учудиха. И рече Кинопс на момъка: „Този ли е твоят баща?“ Момъкът отговори: „Този е!“ И поклониха се всички на Кинопс, и пожелаха да убият Йоана. Но Кинопс не им позволи, ами рече: „Когато видите да направя по-голямо знамение, тогава Йоан зле ще да се мъчи.“ И повика Кинопс друг човек и запита го: „Имаш ли син?“ — „Имах, господине, но лош човек го намери и го уби.“ Кинопс рече: „Сега ще оживее твоят син!“ После повика сина му, а също така и онзи, който го бе убил. Начаса дойдоха и двамата. Тогава Кинопс запита човека: „Това ли е твоят син и този ли е злият човек, който го уби?“ — „Те са господине.“ После Кинопс се обърна към Йоан: „Защо се чудиш, Йоане?“ Йоан каза: „Аз на нищо не се учудвам.“ — „А сега по-голямо щеш чудо да видиш и тогава ще да се почудиш — рече Кинопс. — Докато не те уплаша с чудесата си, няма да те предам на смърт.“ Йоан му отговори: „Скоро ще се развалят твоите чудеса и твоето знамение.“ Тогава Кинопс повели, та биха много Йоана, докато примря. Кинопс, като помисли, че е умрял, рече: „Оставете го непогребан да го изядат орлите. Да видим дали ще дойде неговият Христос да го възкреси.“ Всички напуснаха мястото, радвайки се и хвалейки Кинопса.

12. А Йоан стана и отиде на едно място, което се наричаше Литуволи. И отново започна да учи хората на закон божи. Кинопс разбра това и изпрати един дявол, който извеждаше мъртвите, да иде до Йоана и да му каже: „Ки-

нопс ти готви по-голям съд, затова те остави жив. Ами ела при морето да видиш моята сила и да бъдеш посрамен.“ Йоан отиде на морския бряг. И Кинопс дойде заедно с трима бесове. Те бяха онези, които бяха приели човешкия образ на тези, които Кинопс съживи — единият, когото извади от морето, този, що бе убит, и онзи, що го бе убил. Всъщност те бяха дяволи, които можеха да се превръщат. И пак удари Кинопс морето, разлюля се то, а Кинопс влезе в него. Тогава Йоан рече на тримата дяволи, които се бяха преспорили на хора: „В името Христово повелявам да не мръднете оттук!“ Те веднага застанаха като вързани. Йоан се помоли богу Кинопс да не излезе вече от морето и да се събере с живите хора. Така и стана. Разигра се морето, вдигна се вода, а Кинопс не се появи, потъна на морското дъно, както някога фараонът. А на тримата дяволи, които стояха като вързани, Йоан рече: „Заповядвам ви в името на разпънатия Христос да излезете от това място и да идете да се мъчите в ада!“ И в тоя час те изчезнаха и повече не се видяха. Хората, които обичаха Кинопс, три дни и три нощи седяха да го чакат да излезе от морето, докато примряха от глад, от плач и от горещина. Лежаха безгласни, трима от тях умряха. На края Йоан отново дойде при тях, помоли се на бога и всички станаха здрави и сити. А тримата, които бяха умрели, той възкреси. Всички повярваха, паднаха пред нозете на Йоан и се кръстиха от малък до голям. Йоан дълго ги поучаваше и наставляваше в божия закон.

13. Една жена на име Проклиния искаше да мъчи Сосипатровия син, но Йоан не позволи, а помогна на момъка. Тогава тя наклевети Йоан на съдията Антипат и той започна да бие Йоан. И веднага ръката му изсъхна. Дясната ръка на Проклиния също изсъхна. А земята, по която стъпваха, се проваляше под тях. Те видяха това чудо, поклониха се и удариха на молба. Покръстиха се те и всички хора, които живееха на остров Патмос. Много се молиха на апостола да им остави писание, та да знаят, как се е родил Христос и цялата наредба божия.

14. И качи се тогава Йоан на планината заедно със своя ученик Прохор, и се молиха на бога три дни, без да ядат и пият. На третия ден се появи мълния и силна гръмотевица, планината се разтърси. Прохор се изплаши и падна на земята като мъртъв. Йоан го взе за ръката, вдигна го и го остави да седне от дясната му страна. Тогава Йоан

погледна към небето и като слушаше божиите уста, започна да говори: „В началото бе словото. И словото дойде от бога ...“ И другите думи до края, които Йоан чу от божиите уста, изрече, а Прохор пишеше. И така, там се завърши Светото писание. А след това се разпръсна из целия свят.

15. Оттам Йоан отиде в Агрикия и излекува сляп човек. Оттук пак се върна в Ефес и заживяха там с Прохор. Когато отначало Йоан бе дошъл в Ефес, оставил бе у ефеския владика един момък. Но сега не го намери. Чуйте, благословени християни, какво пише за този момък Клим Александрийски.

16. Когато ходеше по ефеските градове и проповядваше, свети Йоан намери едно младо и хубаво момче. Светецът го поучи и едва го убеди да стане християнин, защото той беше езичник. И остави го при ефеския епископ, като каза: „Предавам ти този момък да го имаш за син пред бога и пред светите ангели. Не се грижи за него как да го отхраниш да порасне, ами го напътствувай как да се спаси. Научи го и вразуми, и го направи християнин. Това да ти е грижата, защото аз ще пътувам от град на град да разнасям името Христово и не мога да го водя винаги след себе си.“ Това каза и го остави. Владиката взе момчето, както каза апостолът, поучи го, кръсти го и го напътствуваше в християнската вяра. Докато не беше кръстен, много го учи, а откак се покръсти, престана да се грижи за него. Мислеше си, че вече е оставил злото, и не се стараеше толкова да го учи. Момъкът видя, че епископът вече не му се сърди, нито му дава заповеди, ами му прощава и го оставя да прави онова, що му е драго. Тогава той започна да дружи с млади, безделни хора. Отначало се отдаде на блудство, после по малко започна да краде и на края стана началник на разбойниците, сиреч войвода. Ходеха по горите, по планините и по пътищата, убиваха хората и ги ограбваха. И много други злини направи. Така изминаха много години.

17. Ето че дойде Йоан в Ефес, намери епископа и пожела да види момъка. Рече на епископа: „Дай ми онова, което ти дадох пред бога!“ Епископът се замисли, чудеше се какво искат от него. И пак му каза светият Йоан: „Момъка, когото ти оставих да покръстиш, него ти искам.“ Като чу това, епископът въздъхна и просълзен каза: „Божий отче, момъкът умря.“ Йоан го запита: „От каква смърт?“

Епископът му отговори: „От духовна смърт умря, лош излезе момъкът и безполезен. Сега е в планината войвода на разбойници.“ Свети Йоан му каза: „Ех, че добър пастир оставих на стадото си! Добре ли е да погине една душа заради твоя грях? О, епископе, дайте ми бързо кон и някой да ми покаже път към планината, където той пребивава.“

18. Светията възседна коня и отиде при стражата на разбойниците. Онези го видяха и поискаха да го убият. А той им рече: „Моля ви се, заведете ме при вашия войвода.“ И те го заведоха. Като го видя отдалече, момъкът извади гола сабя в ръката си и започна да бяга. Свети Йоан взе и той да тича пеша след него. Плачейки, викаше и му говореше: „Защо бягаш от баща си, чедо мое, защо ме караш да се трудя и измъчвам? Пощади стария човек, чужденеца и сиромаха. Спри и не бой се! И пак имай надежда да се спасиш. Аз ще забравя злото, което си правил; знай, чедо, че Христос ме е пратил да простя твоето прегрешение. Не плаши се, аз ще поема твоите грехове върху моята глава. Кръвта, която си пролял, лежи на моята душа. Само ела да се покаеш. Откажи се от тези работи!“ Като чу това момъкът, домиля му, защото беше човек. Захвърли сабята и се разплака. Рече: „Помилвай ме, божий рабе, и прости ме. Не мога да те погледна в лицето, защото ме е срам. Дали ще имам и аз прошка? Ще ме приеме ли Христос, като съм сторил толкова зло?“ Свети Йоан му рече: „Ще те приеме Христос, чедо мое, само ела да се върнем. Не оставай тук в дяволското гнездо.“

След това тръгнаха. И заведе го свети Йоан пак при епископа. От тогава момъкът се покая, спаси се и стана свят. И не само той, но и всички от дружината му, като видяха, че той се покая, и те се покаяха и се спасиха. Така и ние, братя, сме длъжни да идваме на покаяние.

19. Един друг човек беше задължнял много на евреин. Дотегна му да лежи затворен в тъмницата заради големия си дълг, взе люта отрова и я погълна пред евреина. По това време там се случи свети Йоан. Той направи кръстен благослов над отровата в устата на човека и така го избави от смърт, зло не му се случи. А сеното превърна в злато и даде на евреина. Евреинът се удиви, двамата с длъжника коленичиха пред свети Йоан и се кръстиха. И много други чудеса направи, докато приведе всички в християнската вяра. Прави там чудеса цели 26 години. Отначало беше проповядвал в Ефес 19 години, а на остров Патмос 15

години. А някога, като излезе от Йерусалим и дойде в Ефес, беше сторил вече 60 години и 7 месеца. Всичките негови години бяха 120 и 7 месеца.

20. В деня на света Неделя, той събра братята, поучи ги на страх божи, после излезе от Домновия дом, като взе със себе си Прохора и други седем ученици. Рече им: „Вземете една мотика!“ И отиде на едно място и каза на учениците си: „Седнете тук!“ Беше още рано. Той се отдалечи от тях, колкото да хвърлиш камък, и много се моли на бога. После се върна при учениците си и им нареди да изкопаят гроб колкото за неговия ръст. И заръча на Прохор да се върне в Йерусалим и там да седи до края на живота си. Поучи учениците си да пазят неговите заповеди, целуна ги и им рече: „Мир вам, братя!“ Влезе в гроба, легна и им каза: „Гребете земята, моя майка, и ме покрийте.“ Те го целунаха и заринаха пръстта до коленете му. Той още веднъж ги целуна. И те пак заринаха пръст до шията му, целуваха го и жално плакаха. Слънцето огря и той си предаде душата, представи се на бога. Покриха му лицето с кърпа и на края хвърлиха земя. После се разотидоха.

Разчу се в града и хората отидоха при гроба. Те разкопаха, за да видят Йоана, но не найдоха нищо от него. Много плакаха, молиха се богу и се върнаха в града. Такова беше неговото чудно успение. Разказват, че от гроба му на 8-ми май излиза ситен прах и чудно благоухание се носи оттогава и до днес. Нему слава во веки! Амин.

СКАЗАНИЕ, СЪСТАВЕНО ОТ ПРАВЕДЕН И СВЯТ МЪЖ НА ЗАПАДНАТА ЦЪРКВА, ВЕЛИКИЯТ УЧИТЕЛ ИЕРОНИМ, ЗА ЮДА ПРЕДАТЕЛЯ

1. В Йерусалим живееше един мъж на име Рувим, който иначе се наричаше Симон. Беше от коляното Даново, а някои казват, че е бил от рода Исахаров. Този Симон имаше жена на име Цибория. Една нощ бяха заедно. Тогава Цибория зачена син. И като заспа, видя сън, стресна

се, обхваната от голям страх, и с въздишка и тъга започна да разказва на своя мъж: „Видях се, че съм родила много зъл син, който ще бъде причина за гибелта на целия наш род.“ Мъжът ѝ рече: „Говориш празни неща, недостойни за слушане, защото лукав дух те е изплашил.“ А жената му отвърна: „Ако сега съм заченала и родя син, няма съмнение, че не ме е изплашил лукав дух, а тъкто това е истинско откровение.“

2. Когато времето за раждането дойде, роди им се син и те много се бояха за него. Какво да направят с детето, мислеха в себе си и си говореха: „Ако убием нашия син, това е ужасно, но да отхраним унищожителя на нашия род — и това не е безопасно.“ Като написаха на хартия името му — Юда, — заедно с него го сложиха в едно ковчеже и го пуснаха в морето. Морските вълни го отнесоха на един остров, който се наричаше Искариот. От този остров той бе наречен Юда Искариотски. Жената на царя на острова нямаше деца. В това време тя бе отишла към морето да се разтуши. Като видя ковчежето при морския бряг, заповяда да го вземат и отворят, понеже искаше да види какво има в него. И намери там красиво дете. Тя въздъхна в себе си и рече: „Уви, аз безплодната! Бих искала да имам и аз такова чедо, за да не остане без наследник моето царство.“ Заради това заповяда да се кърми детето и излъга, че била бременна. А след това излъга, че е родила младенец. В цялото царство се дигна голямо тържество, защото царицата родила син. Царят, нейният мъж, съвсем не знаеше истината, искрено вярваше и много се радваше за родилия се син. И всички негови хора ликуваха заедно с него.

3. Царят заповяда това дете да се храни по царски начин и благолепие. Не след дълго обаче царицата наистина заченa от своя мъж и като се измина времето, роди син. Когато двете момчета поотраснаха, често бяха заедно. Юда много пъти с презрение биеше царския син и многократно разплакваше детето. А царицата, като виждаше това, много се измъчваше от Юда и често го биеше, знаейки, че не е нейн син.

4. Не остана дълго време скрито неправедното дело. Стана явно на всички, че Юда не е царев син, а е намерен край морето. Юда, като разбра това, се засрами много и уби своя брат, истинския царски син. Той се уплаши, че

ще си наведе беда, и за да не бъде сам заради това убит, избяга в Йерусалим с тези, които носеха данъка.

Там Юда стана слуга на Пилат, който в това време беше управител на йерусалимците. И понеже нещата, които си приличат, могат лесно да се събират, щом дойде при Пилат, сприятели се с него. Пилат видя, че по нрав Юда приличаше на него, прие го в своя дом и скоро го обикна. Направи го старейшина и уредник на дома си; всички слуги, от малките до големите, му се подчиняваха.

5. Един ден Пилат гледаше от дома си към градината, която беше недалеч от неговия двор. В нея видя много хубави ябълки и пожела да яде от тях. Тази градина беше на Рувим, бащата на Юда, но Юда не познаваше Рувима, а също така и Рувим не знаеше, че Юда му е син. Само си спомняше за него и винаги в сърцето си мислеше, че неговият син е потънал в морето с ковчежето. Юда не знаеше кой е баща му и коя е майка му, която го е родила, и къде е неговото отечество.

Пилат повика при себе си Юда и му рече: „Моята душа желае да вкуси от плода на онази градина. Ако не ям от него, ще умра.“ Юда, като чу тези думи, изтича бързо в градината и започна да къса ябълките, които му харесваха. Случайно в това време дойде Рувим и видя Юда, че къса ябълки в неговата градина. Той се разгневи много. И започнаха един на друг да се подиграват, да се карат, а след това и да се бият. Юда взе един камък, удари Рувима по врата и уби своя баща, нанасяйки му смъртна рана. Като взе ябълките, той ги занесе на Пилат и му разказа всичко, което се бе случило. Когато се свечери, Рувим бе намерен в градината мъртъв. Всички заговориха, че е умрял от внезапна, сиреч неочаквана смърт.

6. Като се измина известно време, Пилат завладя целия имот на Рувим, а Цибория, неговата жена, майката на Юда, даде за съпруга на Юда, своя обичан слуга. Един ден Цибория, опечалена, тежко въздъхна. Нейният мъж Юда я запита загрижено, какво ѝ е, а жена му му рече: „Уви, горко ми! От всички жени аз съм най-нещастната, защото детето си, моя син, хвърлих в морето, а мъжа си намерих неочаквано умрял. А Пилат ми прибави, страшно озлобен, сълзи към сълзите, като ме събра с тебе; насилствено ме даде за твоя жена.“ И когато Цибория разказа всичко за своето дете, тогава Юда ѝ извести всичко. По този начин Юда наме-

ри майка си, като я доведе за жена и живееше с нея, а своя баща уби. Затова по съвета на своята майка и жена той се разкая и отиде при господа, нашия Исус Христос, който проповядваше по това време и изцеляваше всички болни в цяла Юдея. От него той се сподоби с прошка заради греховете си.

7. По неведомите свои божествени решения тогози [човек] господ така много обикна, че го избра за апостол. Поръча му да се грижи за онова, което беше нужно за телесна потреба — за себе си и за другите апостоли. Той имаше едно ковчеже и в него носеше дадената милостиня. Същият по-късно стана предател на своя господ.

8. По времето на страстите господин Юда тъжеше за мирото, което можеше да се продаде за 300 пенези и да се даде нужното на бедните, но не бе продадено, а бе даром излято върху Христовата глава. Не защото толкова се грижеше за бедните, а защото бе крадец, както пише свети Йоан Евангелист в глава 12. Заради това отиде и предаде господа Исуса на евреите за 30 сребърника. Всеки сребърник съдържаше 10 пенези, а един пенез съдържа 10 полски гроша. И така събра за себе си 300 пенези заради загубата на мирото. Или както други говорят, от всичко онова, което бе донасяно на Христа, той винаги крадеше една десета част, и именно заради десетата част, която изгуби в много ценното миро, сиреч за 30 сребърника, продаде Исуса. След това се разкая за тях, побърза да ги върне на евреите и като хвърли сребърниците в църква, отиде и се обеси на едно дърво. И така вися, докато се изля цялата му утроба. Подобаваше да се разкъса през кръста и цялата му вътрешност да се изсипе, защото в нея се роди коварството и предателството. Подобаваше със срамно въже да се върже гърлото му, от което бе изречена цената на безценния господ и излезе лукаво слово. Добре е, че този погина във въздуха, този, който оскърби ангелите и хората, изгонен от ангелските и човешките предели. Никъде другаде, само във въздуха подобаваше да загине и с демоните да пребивава. Нас, които слушаме и четем за този негов беззаконен живот и дела, запази ни, Христе, боже наш, от такъв зъл нрав и ни сподоби със своето преславно царство заедно с отца и светия дух завинаги. Амин.

Пътуване в задгробния мир

ВИДЕНИЕ НА СВЕТИЯ АПОСТОЛ ПАВЕЛ, КОЙТО БЕ ВЪЗНЕСЕН ОТ АНГЕЛА НА ТРЕТОТО НЕБЕ

1. Дойде от бога глас, който ми рече: „Кажи на хората: „докога ще грешите, ще трупате грях върху грях и ще гневите бога, който е сътворил небето и земята? Наричате се божи чеда, а дяволски работи вършите, като живеете в упование към бога, а угаждате на тялото си. Покайте се днес и разберете, че всички създания се подчиняват на бога, само човечеството съгрешава.“

2. Много пъти великото и светло слънце се молеше на бога, като казваше: „Господи боже вседържителю, докога ще гледам човешките беззакония и неправди? Позволи ми да действувам според силите си, да разберат, че ти си един бог.“ И дойде глас, който говореше: „Всичко това зная, защото моето око вижда, ухото ми слуша и моето човеколюбие ги чака, докато се променят и покаят. Ако не се върнат към мен, аз ще ги съдя.“

3. Много пъти луната и звездите питаха бога: „Господи боже вседържителю, дал си ни власт над нощта, докога ще гледаме блудство и кръвопролитие, които вършат човешките синове? Позволи ни да действуваме според силата си, за да познаят, че ти си един бог.“ И чу се глас, който им рече: „Аз всичко знам. Моето око вижда и ухото ми чува

и дълготърпението ми ги чака, докато се върнат и покаят. Ако ли не се покаят, аз ще ги съдя."

4. Много пъти и морето вика: „Господи боже вседържителю, човешките синове въстанаха и похулиха твоето свято име; заповядай да се надигна според силата си и да покрия цялата земя, дърветата и целия свят, докато изтребя човешките синове от твоето лице, та да разберат, че ти си един бог." И отново дойде глас, който каза: „Всичко зная, защото моето око всичко вижда и ухото ми слуша, но дълготърпението ми ги чака да се покаят. Ако не се покаят, аз ще ги съдя."

5. Много пъти и водите протестираха срещу човешките синове, като казваха: „ Господи боже, хората опетниха твоето свято име!" И чу се глас господен, който рече: „Аз знам всичко още преди да се е случило, но ще ги чакам, докато се покаят. Ако не се покаят, аз ще ги съдя."

6. Много пъти и земята вика към бога, протестираща срещу синовете човешки: „Господи, вседържителю, от всички създания аз съм най-ощетена! Не мога да търпя блудство и разбойничество, кражби и лъжливи клетви, магии и заблуди човешки и всичкото зло, което се върши. Защото баща въстава срещу сина и синът срещу бащата, брат срещу брата и чужденец срещу чежденеца. И оскверниха жената на ближния си, и бащата легна в леглото синово, и синът също легна в постеляга на своя баща, и с всички тези дела опетниха твоето свято място, непринасящи жертви в твое име. Заради това аз от всички твари съм най-много наказана, не искам да давам силата на своите плодове на човешките синове: заповядай ми, и няма да дам силата на моите плодове." И чу се глас господен, който рече: „Аз виждам всичко, няма такъв, който може да се скрие от своите грехове. Аз виждам беззаконията, но моята доброта ги чака, докато се покаят. Ако ли не се върнат към мен, аз ще ги съдя."

7. Виждате ли, синове човешки, как всяко създание се подчинява на бога, а само човечеството съгрешава. Заради това, синове човешки, благославяйте бога непрестанно всеки ден и всеки час, но най-вече при залез слънце. Тогава всички ангели на хората, на мъже и на жени, отиват при бога; покланят му се и му носят делата на хората, които те са извършили от сутринта до вечерта, било зло или добро.

Има ангел, който идва радостен за човека, в когото живее, има и друг ангел, който се връща, плачейки за човека. Когато слънцето зайде и настъпи първият час на нощта, в този час идват ангелите на всички хора, на всеки мъж и на всяка жена, които ги пазят, защото хората са по образ божи. И също така на сутринта, в първия час на деня, ангелите на мъжете и на жените се покланят на бога. Всички дела, които всеки от тях е направил, добро или зло, през деня или през нощта, те занасят богу и дават отговор за делата на хората. Вам говоря, синове човешки, славете бога непрестанно всеки ден!

8. В уречен час всички радващи се ангели отиват заедно при бога. Онези, които плачат и ридаят, също така отиват да се поклонят на бога в определеното време.

Щом настъпи часът за поклонение, ето ангелите дойдоха, радвайки се и пеейки пред бога. Излезе дух да ги посрещне и се чу глас божи: „Откъде дойдохте, ангели мои, носещи товари от блага вести?“ Те отговориха: „Ние дойдохме от онези, които се отрекоха от света заради твоето свято име, които се скитат по пустините и пещерите, плачейки всеки час за своите грехове, най-обидени от всички на земята, гладуващи и жадуващи заради твоето свято име; дойдохме от онези, които се препасаха през кръста, в ръцете си имаха кадилница, сърцата им и устата им благославяха всеки час, скърбящи и опустошаващи своите тела, плачещи и ридаещи. Ние, техните ангели, плачем заедно с тях. Заради това, ако ти е приятно, заповядай ни да идем и да служим на такива, защото сами се направиха по-бедни от всички, живеещи на земята.“ И дойде глас, който им рече: „Да знаете, че винаги моята благодат и помощ е с тях, че моят възлюблен син стои всеки час пред тях и им слугува, никога не ги изоставя, защото тяхното място е тяхно веселие.“ И божиите ангели си отидоха.

9. Ето други ангели дойдоха пред божия престол, в часа за поклонение, те плачеха и ридаеха. И дух божи излезе да ги посрещне и се чу глас божи, който рече: „Откъде дойдохте, ангели, носещи тежко бреме?“ Отговориха: „Ние дойдохме от онези, които се нарекоха в твоето име, а с плътта си друго правеха, трупаха грях върху грях всеки час, нито една молитва не сториха с цялото си сърце през цялото време на своя живот. Защо е нужно да служим на грешните хора?“ И рече им: „Не преставайте да им служите, докато не се поправят и покаят. Ако ли не дойдат при мене, аз ще ги съдя.“

Виждате ли, синове човешки, че всичко, извършено от нас, ангелите донасят пред бога, било добро или зло, знаейки началото на този час. Славете непрестанно бога!

10. И дух свети ме обхвана. Като заговори, ангелът ми рече: „Последвай ме да ти покажа мястото на светците, да познаеш мястото на праведниците, където са занасяни след смъртта. След това ще идем долу в бездната, където е тъма и ад, да ти покажа грешните души — в какво място биват занасяни, когато умрат.“ И аз тръгнах с ангела, и се издигнахме на небето, и погледнахме срещу небесната твърд и там видях страшни сили. И имаше там забрава, отклоняваща човешките сърца от бога. Там беше духът на клеветата, и на блудството, и на неочаквания гняв, и на гордостта; и там бяха владетелите на лукавството. И всички тези видях под небесната твърд. След това погледнах и видях немилостиви ангели, които нямаха никакво милосърдие. Техните страшни лица бяха изпълнени с ярост. Зъбите им стърчаха пряко устните, очите им блестяха като звезда зорница, а косите на главите им много дълги и разрошени, и огнен пламък излизаше от устата им. Попитах ангела и рекох: „Кои са тези?“ Ангелът ми отговори: „Тези биват изпращани при неверните души в трудно време, защото нямаха вяра в бога-помощника и не се уповаваха на него.“

11. Погледнах небето и видях други ангели, чиито лица светеха като слънца, бяха препасани през кръста със златни пояси, държаха свещи в своите ръце, печат божи и свитък, на който беше написано божието име. Те бяха изпълнени с кротост и милост. Запитах ангела: „Кои са, господаряю, тези, които са в такава красота?“ Отговаряйки, ангелът ми каза: „Тези са ангелите на праведните, които биват изпращани да донесат душите на праведниците, защото те се надяваха на бога, имаха го за помощник и упование.“ Запитах го: „Всички праведни или грешни знаят ли кога умират?“ Ангелът отговори: „Един е пътят, по който всички отиват при бога. Праведниците обаче имат със себе си светия господ и не се боят, като идват и се явяват при него.“

12. Казах на ангела: „Бих искал да видя душите на праведните и грешните, напускащи този свят.“ Ангелът ми рече: „Погледни долу към земята!“ И погледнах надолу от небето към земята и видях целия свят. Беше като нищо пред мене. И видях синовете човешки, видях да изчезват като нищо. Казах на ангела: „Това ли е човешкото величие?“ Ан-

гелът ми отговори: „Това са онези, които от сутрин до вечер пребиваваха в грях.“

13. И като погледнах, видях огнен облак, разперен над целия свят. Запитах: „Какво е това, господарю?“ Рече ми: „Това е беззаконието, смесено с молитвата на грешните.“ Аз въздъхнах, заплаках и казаха на ангела: „Бих искал да видя душите на праведните и на грешните — по какъв начин напускат този свят.“ Той ми отговори: „Погледни долу към земята!“ И погледнах и видях целия мир, като нищо беше пред мене. И видях човешките синове, изчезващи като нищо. Видях и един умиращ човек. Ангелът ми рече: „Този е праведник.“ И пак погледнах и видях всичките му дела, които бе направил за името божие, и целия му живот, който бе преживял. В този бедствен час всички застанаха пред него. Видях, че свърши и намери покой и дръзновение. Преди да напусне света, пред него застанаха благите ангели, за да вземат душата на праведния. И бдяха над нея, докато излезе от тялото. А като взеха тая душа, казаха ѝ три пъти: „Душо, познай своето тяло, откъдето излезе, защото трябва отново да се върнеш в него в деня на възкресението, за да получиш обещаното ти от господа заедно с всички праведници.“ И като приеха душата от тялото, ангелите я целунаха като позната, която знаеха преди вчерашния ден, и ѝ казаха: „Дерзай, защото изпълни волята божия, докато беше на земята!“

14. И дойде да я посрещне нейният ангел-хранител през всичките дни и рече ѝ: „Радвай се, душо, понеже и аз се радвам за тебе, защото ти изпълни божията воля, бидейки на земята. Аз носех на бога всички твои добри дела.“ Така също и духът излезе да я посрещне и каза: „Не се безпокой, нито се съмнявай, когато отидеш на мястото, което никога не си видяла, защото аз ще ти бъда помощник, тъй като, докато живях в тебе на земята, намерих покой.“ И нейният дух я ободряваше и наставляваше, докато я възнесе на небето.

15. Излязоха насреща ѝ да я посрещнат и зли сили, които носеха нейни забравени грехове. Рекоха ѝ: „Къде отиваш, о душо, и се осмеляваш да влезеш в небесата? Почакай да видим няма ли нещо наше в тебе. Да видим и този помощник с тебе, и ангелът ти, и твоят дух, които се радват за тебе, че си изпълнила волята божия, докато бе на земята.“ Също и духът на клеветата дойде да я посрещне,

и духът на блудството, и като я видяха, всички заплакаха и рекоха: „О, душо, ти, която избяга от нас и изпълни волята божия на земята, ето сега твоят ангел и твоят дух се радват; всичките зли сили излязоха да те посрещнат, но не намериха нищо свое в тебе.“ Ангелът отговори и рече: „Махнете се, посрамени, защото не можахте да измамите душата, докато бе в тялото!“

16. След това чух глас, който говореше от небесната висина: „Вдигнете високо тази душа, която изпълни божията воля, за да разбере, че е истинен бог, комуго се е покланяла.“ И когато прочее влезе в небето, веднага чух глас на хиляди ангели, възгласяващи и хвалещи бога. Те се зачудиха, като я видяха да държи божие знамение, и извикаха към нея в един глас: „Дерзай, душо, и крепи се, всички се радваме с тебе, защото изпълни волята на твоя бог, докле живя на земята.“ И я напътствуваха, докато се поклони на господа.

17. Михаил и цялото ангелско войнство паднаха и се поклониха в подножието на неговите нозе. И показаха на душата бога, като ѝ казаха: „Този е бог на всички, той те създаде по свой образ и подобие.“ Нейният ангел изтича пред всички и извика: „Боже, помени своето създание, защото тази е душата, чиито дела ти донасях всеки ден. Направи според силата си.“ А духът така рече: „Аз съм духът, който живееше и дишаше в нея, имах в нея покой по времето, в което живяхме двама. Отсъди своя съд!“ И чу се глас божи, който рече: „Който не ме оскърби, и аз няма да го оскърби, и който бе милостив, помилван ще бъде! Да се предаде на Михаил завет: да я занесе в рая на ликуването до деня на възкресението, та и тя да го наследи заедно с всички светци.“

18. И чух глас на хиляди ангели и архангели, [господства и мъченици], пеещи и славещи бога: „Справедлив си, господи, и твоят съд е истинен, и няма лицемерие в тебе, въздаваш всекиму според делата!“ Ангелът ми каза: „Видя ли и разбра ли, всеки каквото прави, такова и намира в трудно време.“ Казах: „Да господарю.“

19. И рече ми пак ангелът: „Погледни надолу към земята и виж беззаконната душа, която излиза от тялото; тя гневеше бога ден и нощ, като казваше: „Нищо друго не познавам [в този свят], само с мир ям и пия. Кой е слязъл

в ада и е дошъл да ни извести, че там има наказание?“ И погледнах, и видях презрителните дела, които той [грешникът] бе извършил; и погледнах, и видях всичките грехове и блудството, което бе сторил — това вкупом застана пред него в смъртния час. И този час бе за него по-лош от съдния, по-добре би било да не се бе родил.

20. След това дойдоха ангели — благи и зли. Но добрите ангели не намериха място в него. А злите взеха душата му и я понесоха със себе си. Когато напускаше тялото, те я разтърсиха три пъти и рекоха: „Окаяна, погледни своята плът, познай своето жилище, от което излезе, защото трябва отново да влезеш в своята плът в деня на възкресението, за да отговаряш за своите дела.“ И когато излезе, притича ангелът, който живееше в нея, и каза: „Окаяна душо, аз съм твоят ангел, който пребиваваше в тебе, аз донасях на бога всеки ден всички дела, които извършваше през деня и нощта. Ако бях господар над себе си, не бих ти служил нито един ден. Но аз не можех да направя това, защото бог е милостив и праведен съдия и той ми повели непрестанно да ти служа, докато се покаеш. Но когато идем двама при праведния съдия, ще се отвърна от тебе. От днешния ден ти ставам чужд.“

21. Когато достигнаха небето и искаха да влязат в него, достигнаха ги зли сили и прибавиха мъка върху мъка и забравени грехове. И посрещнаха я духът на клеветата, духът на прелюбодеянието и други сили и й казаха: „Къде отиваш, окаяна душо, и се осмеляваш да бързаш за небето? Почакай малко да видим няма ли нещо наше в твоите дела, защото не виждаме с тебе свят помощник.“ А след това чух глас от небесните висини: „Възнесете окаяната душа да познае кой е бог, да познае, че освен мен, чийто заповеди тя презря, друг няма.“ И когато възлезе на небето, видяха я всички ангели и извикаха с един глас: „О, горко ти, окаяна душо, защо извърши злини, когато бе на земята? Какъв отговор ще дадеш на бога, дошла на поклонение пред него?“ Ангелът, който я доведе, рече: „Плачете с мене, ангели мои и другари мои, защото не намерих покаяние в тази душа!“ Ангелите му отговориха: „Да се маха от нас, защото откакто дойде тук, нейната смрад премина върху всички ни.“

22. След това душата бе заведена да се поклони пред господа. И показаха й бога, който я е сътворил по свой об-

раз и подобие, а нейният ангел вървеше пред нея, говорейки: „Господи боже вседържителю, аз съм ангелът на тази душа, на която донасях нощните и дневните дела пред теб, съди я според твоя съд.“ А духът също така рече: „Аз съм духът, който живееше в нея; откакто се роди в света, не последва моята воля, съди я според твоя съд.“ И чу се глас божи, който ѝ каза: „Къде е твоят плод заради доброто, което ти направих и положих завет между тебе и правдата? Не накарах ли да грее слънцето над тебе, както и над праведника?“ А тя мълчеше, понеже нямаше отговор. И пак дойде глас, който каза: „Справедлив е божият съд и няма лицемерие в него! Който е милостив, той ще бъде помилван, а който няма милост, няма да бъде помилван! Да се предаде на ангел Тимелех, който управлява мъките, и да се хвърли във вечна тъма, където има плач и скърцане на зъби, и да остане там до страшния съден ден!“ След това пак чух гласове на ангели и архангели, които говореха: „Праведен си, господи, и справедлив е твоят съд!“

23. И видях още една душа, която бе влачена от двама ангели. Тя плачеше и говореше: „Помилвай ме, господи боже, истински праведни съдия, днес седми ден става откак умрях и предадена бях на двамата ангели, които ме заведоха на място, което никога не съм видяла.“ И каза ѝ справедливият съдия бог: „Какво прочее си направила? Ти си била немилостива, затова си предадена на такива ангели, които нямат милост. Понеже не си постъпвала справедливо, затова и на тебе не ти сториха правда и милост, когато излезе от тялото си. Прочее изповядай греховете, които си направила, когато си била на света!“ Душата отговори: „Не съм съгрешила, господи.“ Господ бог, праведният съдия, се разсърди, когато тя рече, че не е съгрешила, понеже излъга. Господ каза: „Ти мислиш, че си още в света, и постъпваш като всички съгрешаващи там, скриваш от ближния си, но тук не е така. Когато някой идва да се покланя пред божия престол, излага се всяко негово дело, добро или зло.“ Тя, като чу това, млъкна, понеже нямаше отговор.

24. И чух праведният съдия да казва: „Да дойде ангелът на тази душа и да застане по средата!“ И като се яви, застана по средата, държейки в ръка своето писание. Рече: „Това са греховете на душата от нейната младост, та до старост, от дванадесетгодишна младост. Ако заповядаш, господи, ще разкажа нейните дела от петнадесетата година.“ Господ рече: „На тебе казвам, ангеле, не те питам от пет-

надесетата година, но изреди ми нейните грехове от пет години преди да умре и дойде тук. В себе си се кълна, в моята сила и в моите ангели, ако се бе покаяла една година преди смъртта, за една година праведен живот бих забравил всичко, което е сторила пред мен, и би получила опрощение и прошка от мене." Нейният ангел отговори и каза: „Заповядай на другия ангел да доведе другата душа [на праведника]." В този час тя застана всред тях и тая душа [на грешника] я позна. Господ рече: „Душо, яви своите дела и изповядай какво си направила с тази душа, която виждаш, когато бе в света." Тя отговори: „Господи, вече измина една година откакто убих тази и пролях кръвта ѝ на земята. А с друга блудствувах, и не само това, но и много я обидих, защото ѝ взей имуществото." Бог рече: „Не знаеше ли, че ако някой мъчи някого и този умре преди мъчителя, запазван е на това място, докато умре обидилият го?" И чух глас, който говореше: „Да се предаде тази душа в ръцете на Тартарух[1], който пребивава в ада, за да я заключат в тъмницата адова, да я хвърлят в мъка, да се мъчи там до великия съден ден." И пак чух говорещ глас и хиляда хиляди ангели, пеещи и възхваляващи господа: „Праведен си, господи, и прав е твоят съд!"

25. Ангелът ми каза: „Видя ли всичко това, Павле?" Аз рекох: „Да, господарю!" И рече ми: „Последвай ме да ти покажа мястото на праведните." И тръгнах след ангела, и ме въздигна на третото небе, и ме постави пред вратата, и погледнах и видях. Имаше врата и два златни стълба пред нея и две златни плочи на двата стълба, изпълнени с писмена. Ангелът се обърна към мене и рече: „Блажен е, който влезе в тази врата, понеже всички не могат да влязат там, а само онези, които са имали беззлобие и чисто сърце." И запитах ангела: „Господине, какво е написано на плочите?" Ангелът ми отговори: „Това са имената на онези, които са работили на бога с цялото си сърце, докато са живели на земята." И пак рекох: „Господарю, бяха ли написани на небето имената им още докато са били в света?" Отговори ми: „Не само имената им, но и техните лица, и подобието на тези, които служат на бога, всички неща са на небето и се знаят от ангелите!"

26. И като влязох вътре в това място, видях Исая.[2] Той дойде и ме поздрави! „Радвай се, Павле!" Целуна ме, обърна се и заплака. И пак ми рече: „Дошъл си да получиш наградата за твоите трудове, защото ето виждаме, че бог е

приготвил големи блага и големи обещания, но много от хората няма да се удостоят с тях; праведниците ще влязат в тези места.“ И като отговори, ангелът ми рече пак: „Когато Христос, комуто ти се кланяш, дойде, тогава по божия заповед ще се разруши първата земя и нова земя ще я покрие като роса или слана. След това бог ще я даде на неговите светци да живеят на нея и ще царува бог над нея навеки. И ще ядат от плодовете, които сега ще ти покажа.“ И погледнах тази земя и видях през нея да протича река с мляко и с мед, а на бреговете ѝ бяха насадени дървета, отрупани с плодове, и всяко дърво раждаше по всяко време 50 сладки и различни плода. Видях финикови палми, чиято височина беше 30 лакти, а други — 20 лакти. И светлината на тази земя беше седем пъти по-голяма от среброто. Запитах: „Кое е това място?“ Отговори ми: „Това е обетованата земя. Не си ли слушал написаното в евангелието: „Блажени са кротките, които ще наследят тази земя.“ „Прочее праведните души, когато излязат от телата си, на това място биват донасяни.“

27. Ангелът ми рече: „Последвай ме да те заведа в Христовия град!“ И застанах край езерото на плача[3], и качи ме в златен кораб, и ангели пееха пред мене, докато вляза в Христовия град. Тези, които живееха в града, ми се зарадваха много, че отидох при тях. Като влязох, видях Христовия град. Неговата светлина сияеше повече от светлината на този свят и целият бе златен. Беше обграден с 12 стени, имаше по 1000 стълбове от вътрешната страна на всяка стена. Четири реки го обграждаха. От западната страна на града течеше медена река, от южната му страна — млечна река, от източната му страна — винена река, а от северната му страна — маслена река. И рекох на ангела: „Господине мой, какви са тези реки, които обграждат града?“ Отговори ми: „Тези четири реки се образуват и на земята. Името на реката, течаща с мед, е Фисон, името на винената река е Тигър, името на маслената река е Гион, а името на реката, течаща с мляко, е Ефрат. Светците, бидейки в света, не изпитваха необходимост да ядат и пият, а постеха и се мъчеха заради бога, затова могат да влязат в този град; ще им въздаде бог хиляди почести.“

28. Тръгнах напътствуван от ангела и той ме заведе над медената река. Там видях Исая, и Йеремия, и Езекия, и Амос, и Михея, и Захария и други пророци, които ме поздравиха. И попитах ангела: „Какъв е този път?“ Рече ми:

„Този е пътят на пророците. Всеки, който си оскърбява душата и заради бога не задоволява своята похот, когато напусне света и дойде при бога да му се поклони, бива предаден на Михаил да го въведе в града на мястото на пророците. И там го поздравяват като другар или като свой роднина, защото е изпълнил волята божия."

29. И заведе ме на северната страна на града, където течеше винената река. Там видях Аврама, Исака и Якова и други, които ме поздравиха. Попитах и рекох: „Каква е тази река, господарю?" Рече ми: „Всеки човеколюбец и страннолюбец, след като излезе от света и се поклони първо пред бога, бива предаден на Михаил и през този вход бива въведен в града. Всички праведни го поздравяват като син и брат и му казват: „Понеже бяхте човеколюбци, елате да наследите града на нашия господ и всеки според своето дело ще бъде приет със светците в божия град."

30. И пак ме взе ангелът и отнесе ме при реката, която течеше с масло откъм западната страна на града. Там видях мъже и жени, които пееха. Запитах: „Кои са тези?" Рече ми: „Тези са, които сами себе си отдават с цялото си сърце и не притежават пороци. Всеки, който се весели в името на бога и от все сърце пее богу, ще влезе в града. Посред града имаше много голям олтар. Един човек беше застанал до олтаря и лицето му светеше като слънце. В ръката си държеше псалтир и гусла, пееше „алилуя" и с гласа си изпълваше целия град. Всички, които бяха на кулите на вратата, щом го чуха, заедно повториха „алилуйя" така, че се разтресоха основите на града. И рекох: „Кои са тези, господарю, с такава сила?" Ангелът ми отговори: „Този е Давид, а това е вратата на небесния Йерусалим. Когато дойде Христос, царят на вековете, с дръзновение в славата на своето царство, сам Давид отново ще започне да пее преди всички светци, и всички праведници ще запеят с него, като чуят неговото „алилуйя". Аз казах: „Господарю, защо Давид сам пред всички започва да пее и говори?" Ангелът ми отговори: „Защото Христос, син божи, седи от дясната страна на отца и Давид пее пред него на седмото небе; така както става на небето, по същия начин бива и на земята, защото няма полза без Давид да се пренася жертва, приношението на тялото и кръвта Христова се извършва, както и на небето." Запитах: „Какво е алилуйя?" Ангелът ми отговори: „Разпитваш и изследваш за всичко". „Алилуйя" се казва на еврейски за бог и ангелите; това е про-

че разгадаването: „Алилуйя“ е „медни амаридим“, което означава слава на бога, поставил основи на всичко, всички го славим.“ Аз запитах: „Кой казва алилуйя? Онези, които присъствуват и не пеят, правят ли грях?“ Ангелът ми отговори: „Тези, които могат, а не пеят алилуйя, са презрени и недостойни да славят бога, който ги е сътворил.“

31. Ангелът ми каза: „Последвай ме да ти покажа невърните и грешните души, да разбереш какво е онова място.“ И тръгнах с ангела, и заведе ме на запад от слънцето. Там видях небесното начало, закрепено на голяма водна река. Запитах: „Коя е тази водна река?“ Рече ми: „Това е океанът, който обгражда цялата вселена.“ И когато отидохме на другата страна на океана, видях, че на това място няма светлина, а тъма, тъга и скръб. И видях вряща огнена река и безбройно множество мъже и жени, потопени в нея до колене, а други до пъпа, трети до устните, а четвърти до косите на главата. И рекох на ангела: „Кои са тези, господарю, които са в огнената река?“ Отговаряйки, той ми рече: „Тези са нито топли, нито студени, защото не се намират нито в числото на праведните, ни в числото на грешните. Те прекарваха времето си на земята така, че в някои дни изпълняваха божията воля, а в други — вършеха грехове и прелюбодеяние, и така не преставаха, докато измряха.“ Запитах: „Кои са потопените до колене в огнената река?“ Ангелът господен отговори: „Тези са, които, като излизаха от църква, се вмесваха в чуждите разговори и искаха да се карат. А онези, които са потопени до пъпа, след като приемеха тяло и кръв Христова, отиваха да блудствуват и така правеха, докато измряха. Потопените до устните се клеветяха един друг, когато се съберяха в Христовата църква; потопените до веждите пък се мразеха един друг, нахвърлящи се и лаещи срещу ближния.“

32. И видях там от северната страна на реката друго страшно място с различни мъки. То беше изпълнено с мъже и жени и огнена река течеше върху тях. Погледнах и видях много дълбока пропаст и в нея много души една върху друга. Дълбочината на реката беше 300 хилярди лакти. Видях как те въздишаха и плачеха и викаха: „Помилуй ни, господи!“ Но никъде милост не намериха. Запитах: „Кои са тези, господарю?“ Ангелът ми рече: „Това са тези, които не се уповаваха на бога и не го имаха за помощник.“ Пак запитах: „Душите от преди 30 или 40 рода всички ли се вместват един върху друг и колко е дълбочината на пропастта?“

Рече ми: „Тази дълбочина не може да се измери. Ако някой вземе камък и го хвърли в много дълбок кладенец, след много време ще достигне дъното, такава е дълбочината. Ако се метне там душата, едва достига в бездната.“ Като чух това и видях, въздъхнах и заплаках за човешките синове. Ангелът каза: „Защо плачеш, ти по-милостив ли си от бога? Бог е благ и вижда, че тези мъки са големи, и пак търпи за синовете човешки, всекиго ще отпусне по своя воля според това, какво е правил на времето на земята.“

33. И видях огнена река и в нея един стар човек, който бе немилостиво влачен. Ангелите го потопиха до колене в огнената река. Дойде ангел Мелух, държащ в ръка желязна вила с четири острия. С нея измъкна червата на стареца през устата. Запитах: „Кой е този старец, когото мъчат така?“ Ангелът ми отговори: „Този, когото виждаш, беше поп, който не извършваше добре службата си, а като пренасяше жертви на бога, не преставаше да яде, пие и блудствува.“

34. Малко встрани от този видях друг старец, когото носеха бързо тичащи четирима люти ангели. Те го потопиха до колене в огнената река и огнена вълна го удряше в лицето като буря и не му даваше да каже: „Господи помилуй!“ Запитах: „Кой е този, господине?“ Ангелът ми рече: „Този беше епископ, но не изпълняваше добре своето епископство и не живееше в благочестие, както се полагаше на неговия чин; през живота си не извърши праведен съд; не пощади вдовици, сираци, пътници и бедняци презре; затова днес му се въздава според неговите дела.“

35. И видях друг човек на онова място, потопен в огнената река до колене, ръцете му бяха протегнати и изцапани с кръв. От устата и от ноздрите му излизаха червеи. Той стенеше и викаше и казваше: „Помилуй ме, господи, защото съм наказан повече от всички, които са в тази мъка!“ Запитах ангела и рекох: „Кой е този, господи?“ Той ми отговори: „Този, когото виждаш, беше дякон, който ядеше от приноса недостойно и недостойно развратничеше пред бога, заради това непрекъснато приема тази мъка.“ Пак погледнах и видях до този човек и друг, когото ангелите с настойчивост влачеха и го хвърлиха в огнената река; той потъна там до колене. И дойде ангелът на мъченията, който имаше много нагорещен бръснач и с него режеше устните на човека, а също така и езика му. Като простенах, заплаках и

запитах: „Кой е този, господарю?“ И рече ми: „Този, когото виждаш, беше четец, учеше хората, а сам не спазваше божиите заповеди.“

36. И пак погледнах и видях множество други пропасти на това място. И в средата имаше множество мъже и жени — ядяха ги червеи. Аз отново заплаках, простенах и рекох: „Господарю, кои са тези?“ Рече ми: „Тези вземаха лихви от лихви и се надяваха на богатството си, а не се надяваха на помощта на бога.“

37. Отидох и видях друго много твърдо място, и стена огнена около него, и тук имаше мъже и жени, които разсичаха със зъби езиците си. Рекох: „Кои са тези, господарю?“ Отговори ми: „Тези са ония, които се разговаряха в църква с другарите си, не внимаваха в божиите слова и [така] похулиха божиите книги. Заради това непрестанно се мъчат.“

38. Погледнах пак и видях старец до колене в една пропаст, имаше вид като кръв. Рекох: „Какво е това място, господарю?“ Отговори ми: „В тази пропаст, която виждаш, се събират всички мъки.“ И там видях мъже и жени, потопени до устните и запитах: „Кои са тези, господарю.“ И рече ми: „Магьосниците, които даваха на мъже и жени омайно питие и вършеха вълшебства и не им даваха покой, докато умряха.“ Там видях мъж разпънат над реката с главата надолу и безчислени червеи излизаха от него. Запитах: „Кой е този, господине!“ — „Този е грабител мелничар и заради това така е измъчван.“ Видях и други мъже и жени, много черни, горящи до кръста в огнената пропаст. Простенах, заплаках и запитах: „Кои са тези, господарю?“ И рече ми: „Тези са прелюбодейците, които имаха свои жени, но съгрешаваха с други; и жените по същия начин развратничеха, имайки свои мъже. Заради това непрестанно ще бъдат мъчени.“ Там видях и една девица, която носеше мръсна риза, видях и 4 страшни ангели, които държаха в ръцете си нажежени вериги. Те ги сложиха на шията на девицата и я поведоха към мъката. С глас заплаках и запитах ангела: „Кои са тези, господарю?“ Рече ми: „Тези са девите, които опетниха своето девичество преди брака, без да кажат на родителите си, заради това заслужават мъка.“ Погледнах пак и видях мъже и жени с отрязани ръце, които бяха стъпили с голи нозе на място със слана и сняг и червеи ги ядяха. Като видях, запитах: „Кои са, господарю?“ И рече

ми: „Тези са ония, които не проявиха милост към сироти, вдовици и бедни и не се надяваха на бога, затова приемат такива мъки."

39. И погледнах на друга страна и видях мъже и жени, висящи над течението на реката, а езиците им бяха сухи от жажда. Много и различни плодове имаше пред очите им, но не им бе позволено да вкусят от тях. Запитах: „Кои са тези, господарю?" Рече ми: „Тези са преждевременно нарушаващите поста, затова и непрекъснато търпят мъка." Видях и други мъже и жени, които висяха за веждите и за косите, дърпани с железни куки. И рекох: „Кои са тези, господине?" Рече ми: „Тези са, които сами се отдаваха, но не на своите мъже, но заради блуд, така също правеха и мъжете. Заради това непрекъснато се мъчат." Видях и други мъже и жени зачервени, видът им бе като кръв. Те бяха в огнена пропаст със смола и сяра[4] и там течеше огнена река. Запитах: „Кои са тези, господине?" И рече ми: „Тези извършваха беззаконие в Содом и Гомор със злообразни мъже, заради това непрестанно ще се мъчат."

40. И видях други мъже и жени в огнена пропаст, украсени в светли ризи, но бидейки слепи с очите. Запитах: „Кои са тези, господарю?" Каза ми: „Тези са от невернициите, които даваха милостиня, а бога не познаваха, затова непрестанно ще се мъчат." Погледнах и видях и други мъже и жени, които огнен звяр изтезаваше непрестанно над остен и дори не можеха да кажат: „Господи, помилуй ни!" Видях ангела, който управляваше мъката, да вика високо и говори: „Познайте божия син, защото и по-рано ви казах, но не слушахте; когато се четяха божиите книги, не се вслушахте, нито внимавахте в божиите писмена; постигна ви праведен съд, вашите дела ви доведоха в тази мъка." Аз простенах, заплаках и рекох: „Кои са тези, господине?" И рече ми[5]: „Това са жените, които унищожаваха божието създание с принуда, насилствено го изнасяха из утробата си. А онези са мъжете, които бяха с тях."

Техните деца молеха бога и ангела, който беше над мъката, като казваха: „Отмъстете заради нас на тези, които ни обидиха, защото те погубиха божието създание; те прочее имаха божие име, но не опазиха божиите заповеди, а ни дадоха за храна на кучетата и да ни тъпчат свинете, други ни хвърляха в реката." Децата бяха предадени на ангела Тимелеха, който владееше над мъките, за да ги занесе в просторното място на милостта, а техните бащи и майки пъхнаха във вечната мъка.

41. След това видях други мъже и жени, обвити с парцали и стоящи в пъкъл, изпълнен със смрад, смола и огън, и змии се увиваха около шиите им, раменете и нозете. Теглеха ги ангели, които имаха огнени рога, и с тези рога ги бодяха, говорейки: „Защо не проумяхте времето, когато бихте могли да се покаете и да послужите на бога?“ Аз запитах: „Кои са тези, господарю?“ Той ми рече: „Това са черноризците, които се отрекоха от света и приеха монашески образ, а мирски похоти вършеха окаяните; не проявиха никаква любов, вдовици и сироти не помилваха и ни един ден не приеха пътници; не бяха милостиви към ближния си, нито една честна молитва не поднесоха на бога поради многото грехове и леност, които им пречеха в житейската печал да извършат правда пред бога.“ И ангели обикаляха заедно с тях през всички наказания. Като ги видяха тези, които бяха в мъката, рекоха им: „Ние като миряни бяхме немарливи за себе си, но защо и вие?“ Ангелите ги заведоха на друго място и онези там същото им казаха: „Ние, понеже бяхме в света, знаехме, че сме грешни; гледахме вас в свят образ и ви облажавахме, като казвахме: „Тези са праведни. А сега и вие получихте вечно наказание.“ Аз простенах и заплаках и казах: „О, горко на човешкия род, о тежко на грешниците! Защо са се родили?“ Ангелът ми отговори: „Нима си по-милостив от бога, бог е добър, знае, че има съд, на всекиго бе позволил да постъпва по своя воля на земята.“

42. Заплаках отново много силно, а ангелът ми рече: „Защо плачеш, ти още не си видял големите мъки. Последвай ме да видиш седем пъти по-големи от тези.“ И той ме взе от западните мъки и ме постави над един кладенец, който беше запечатан със седем печата. Ангелът, който беше с мене, рече на ангела, който беше на онова място: „Отвори устата на този кладенец, та да погледне божият любимец Павел, защото му е дадена власт да види всички наказания.“ Ангелът ми рече: „Застани по-далеч, защото не ще можеш да търпиш смрадта, излизаща от кладенеца.“ И когато прочее отвори кладенеца, от бездната излезе много лоша смрад, по-лоша от всички мъки. И погледнах долу и видях, че камъните горяха в огън, беше тясно, колкото да се вмести един човек. Ангелът ми рече: „Ако някой бъде хвърлен в бездната на този кладенец и го запечатат, споменът за него завинаги изчезва пред отца, сина, светия дух и пред неговите свети ангели.“ Рекох: „Кои са тези, господине, които биват хвърляни в кладенеца?“ Ангелът ми отго-

вори: „Които не вярваха, че Христос е слязъл в плът, че го е родила дева Мария, и казваха, че хлябът на благословението и чашата на спасението не били тяло и кръв Христови."

43. Погледнах на запад и видях там вечно буден червей и мястото, където има скърцане на зъби. Дължината на червея беше един лакът, а имаше две глави. И видях там мъже и жени в студ и скърцане на зъби. И запитах: „Кои са тези, господине, които пребивават на това място?" Рече ми: „Тези говореха, че Христос не е възкръснал из мъртвите." И пак запитах: „Господарю, няма ли на това място огън, нито топлина?" Отговори ми: „Тук няма нищо, освен сняг и студ." Аз рекох: „Ако слънцето светне над тях, няма ли да се сгреят?" Ангелът ми отговори: „И седем слънца да изгреят, никога не ще ги сгреят, понеже зимата владее това място." Като чух това, отново заплаках, въздъхнах и рекох: „Добре би било за нас грешниците да не бяхме се раждали!" И всички грешници, които бяха на онова място, като ме видяха да плача с ангела, извикаха и те и заплакаха.

44. След това видях небето отворено. Архангел Михаил слизаше от небето и с него слизаше цялото ангелско войнство над мъката. И видяха всички, които бяха в мъката, и всички извикаха: „Помилуй ни архангел Михаиле, защото ти се молеше за човешкия род и с твоите молитви земята досега съществува. Видяхме съда, познахме божия син, ако и по-добре би било нам да не бяхме попаднали на това място. Бяхме чували преди да напуснем света, че има съд и възмездие, но пороците и житейските печали не ни позволиха да се покаем." Архагелът отговори: „Слушайте всички, които сте в мъката, говорещия Михаил, аз стоях пред бога през всичките часове на деня и нощта, непрекъснато молейки се за човешкия род. А вие сами нито един ден не се забавихте да вършите беззаконие и прахосахте времето на своя живот, в което бе възможно да се покаете, в суета. А аз се молих до днес и досега, докато бог изпрати дъжд на земята и земята роди своите плодове. Казвам ви, ако някой е направил макар и малко добро, трудих се, застъпвайки се заради него, да се отърве от съда на ада. Но где са вашите молитви, где е покаянието, где е милостинята? Изгубихте полезно време, а сега плачете. Его и аз плача заедно с вас и с мене плачат моите ангели и възлюбеният Павел, докато благият бог прояви щедростта си и ви даде покой." Като

чуха тези думи, те извикаха и заплакаха силно и казаха в един глас: „Помилуй ни, сине божи!“ Павел простена и рече: „Господи, прости на своето създание! Бъди щедър към човешките синове, помилвай своя образ!“

45. Погледнах аз и видях, че небето се огъваше като дърво, извивано от вятъра. Всички паднаха по лицата си пред престола. И видях 4 старци и 24 животни се поклониха, и видях божи олтар, и завеса, и престола, и цялата вселена. И издигна се благовоние до божия престол и чух глас, който говореше: „За какво ме молите ангели и слуги мои?“ Те извикаха: „Молим те да видим твоята доброта към човечеството!“ И пак видях небето отворено и божият син да слиза от него. На главата му имаше венец. Тези, които бяха в мъката, го видяха, и извикаха едногласно: „Помилвай ни сине на вишния бог, защото ти си, който даваш на всички, що са на земята и на небесата! Опрости също така и нас, откакто те видяхме си отдъхнахме.“ Чу се гласът на божия син над всички мъки: „Какво дело направихте, та молите от мене покой? Моята кръв бе пролята за вас, а вие не се покаяхте. Заради вас ми удариха плесница по бузата и не се покаяхте; за вас носих на главата си трънен венец и пак не се покаяхте; молих се за вода, висейки на кръста, дадохте ми оцет и то размесен със злъч; с копие ми прободохте дясното ребро; за човешкото име избиха моите раби праведници и пророци. Над всичко това ви дадох място за покаяние. А сега, заради архангела Михаила, заради ангелите и моя възлюблен Павел, когото не искам да наскърбя, и най-вече поради моята благост, заради възкресението из мъртвите, ето, давам покой на вас, които сте в мъката, в деня и нощта на светата неделя.“Всички викнаха и рекоха: „Славим те, господи боже мой, че ни даваш почивка в този ден, добре е за нас да си починем в този ден. Видяхме и разбрахме, че за грешните подобава такава мъка, немилостив е съдът за този, който не е проявил милост.“

46. След това ангелът ми рече: „Видя ли всичко това?“ Казах: „Да, господарю!“ И пак ми рече: „Последвай ме да те заведа в рая да те видят праведниците, които са там, защото ето, чуват те и се готвят да те посрещнат с радост и веселие.“

Тръгнах след ангела и поде ме с устрема на светия дух и ме постави в рая. Рече ми: „Това място е едемския рай, от който падна Адам и неговата жена.“ Като влязох в рая, видях изворите на водите. Ангелът ми рече: „Погледни та-

зи вода, защото това е река Фисон, която обхожда цялата евиладска земя, а другата е Гион, която преминава през цялата египетска земя, третата е Тигър, която е пред Сирия, а другата Ефрат, напояваща средноречната земя.[6]

47. Като отидохме на друго място, видях посадено дърво, от корените на което извираха води. Оттук бе началото на четирите реки. Дух божи почиваше на дървото и когато духът въздъхваше, водите течаха. Запитах: „От това ли дърво изтичат водите?“ Рече ми: „Изпърво, преди да се появят земята, небесата и всички видими неща, дух божи се носеше над водите. Откакто по божия заповед се яви небето и земята, дух божи почива на това дърво.“

48. Ангелът ме хвана за ръката и ме заведе близо до дървото на разума, на доброто и злото. И рече ми: „Това е дървото, заради което дойде смъртта в целия свят. От него Адам взе чрез жена си и яде и като яде, бе изгонен от рая.“ Показа ми и друго дърво посред рая и ми рече: „Това е дървото на живота.“ Херувим с пламенно оръжие го пазеше. Като гледах дървото, видях да иде отдалеч една дева и с нея идеха 200 ангели. И запитах: „Господарю, кои са тези, които идват с голяма слава?“ Отговори ми: „Това е дева Мария, господнята майка.“ И като доближи, поздрави ме и каза: „Радвай се, любимче на бога, на ангелите и на хората!“ И още докато говореше това, видях трима да идат отдалеч с прекрасен вид и лицата им светеха, пред тях вървяха ангели и пееха. И рекох: „Кои са тези, господине?“ Каза ми: „Тези са отците Аврам, Исак и Яков.“ И като дойдоха до мене, поздравиха ме и рекоха: „Радвай се, възлюблени на бога, на ангелите и на хората!“ И докато казваха това, видях друг издалече да иде, много красив, а неговият ангел пееше. Запитах: „Кой е, господарю, с хубавия вид?“ Отговори ми: „Не го ли познаваш?“ Рекох: „Не, господарю.“ Той ми каза: „Този е законодателят Моисей, на когото бог даде законът.“ И като дойде близо до мене, веднага заплака, а след това ме целуна и рече: „Блажен си, Павле, и народът вярва на твоите думи.“ Това като изговори, дойдоха и други, видяха ме и рекоха: „Ти ли си прославения Павел на небето и на земята?“ Аз запитах: „Кои сте вие?“ Първият рече: „Аз съм Исая, когото Манасий преряза с дървена пила.“ Другият рече: „Аз съм Йеремия, убит от синовете израилеви.“ И още докато говорехме това, дойде друг, извика отдалеч и каза:„Блажен си, Павле, възлюблен от бога!“ Запитах: „Кой е, господарю?“ Той ми отговори: „Този

е Ной, който живееше по времето на потопа.“ И като се целунахме, радвайки се много, той рече: „Ти си Павел, възлюблен пред бога.“ А аз запитах: „Ти кой си?“ И отговори: „Аз съм Ной, който живя по времето на потопа, казвам ти, Павле, че навърших 100 години, правейки ковчега, без да смъквам дрехите, с които бях облечен и без да стрижа косите от главата си. И още се въздържах и не се доближих до своята жена; за сто години косите на главата ми не порастнаха, нито се измърсиха дрехите ми. През тези години се молих на хората: „Покайте се — казвам, — защото иде срещу вас воден потоп.“ А те се смееха над моите думи и говореха, че в онова време не е възможна несправедливост. Мнозина не престанаха да грешат и блудствуват, защото бог не виждал това, нито вест получавал от нас, хората, нито потопна вода ще дойде в този свят. И не преставаха да грешат, докато бог изтреби всяка плът, която имаше жив дух в себе си. Знайте, че господ обича един праведник повече от целия грешен свят. Казвам ти, Павле, блажен си и блажен е народът, който вярва в тебе.“ И като се обърнах, видях други двама издалече. Запитах: „Кои са тези, господине?“ Той ми каза: „Този е Илия и другият Елисей.“ Като дойдоха, поздравиха ме. Запитах ги: „Кои сте вие?“ И като отговори единият от тях, рече: „Аз съм пророк Илия, а този е Елисей, него никой не може да раздели от божията любов. Аз съм Илия, помолих се да не завали дъжд 3 години и 6 месеца, заради човешките неправди. Справедлив е истинният бог, който изпълнява волята на своя угодник. Защото много пъти ангелите го молеха, [за дъжд], но бог рече: „Потърпете, докато Илия се помоли за бездъждието, тогава ще заповядам и ще пратя дъжд на земята.“

На нашия бог слава във вековете, амин!

ХОДЕНЕ НА БОГОРОДИЦА ПО МЪКИТЕ

1. Пресвета Богородица се помоли на нашия господ на Елеонската планина: „В името на отца и сина и светия дух, да слезе архангел Михаил и да ми разкрие небесните и земните мъки.“ Щом бе възвестено словото, слезе архангел Ми-

хаил заедно с 400 ангели — сто от изток, сто от запад, сто от юг и сто от север. Михаил поздрави благодатната с ангелите и рече: „Радвай се, отческо изпълнение! Радвай се, синово пребивание, похвало на светия дух! Радвай се Давидово пророчество! Радвай се свето поклонение! Радвай се пророческа проповед! Радвай се ти, от всички най-почетна при божия престол!“

Благодатната рече на архангел Михаил: „Радвай се и ти, архистратиже, войводо, служител на невидимия отец и светилниче! Радвай се, войводо Михаиле, повеление на светия дух! Радвай се архистратиже, похвала на шестокрилите! Радвай се, Михаиле, отпор срещу мъчителя, който стоиш достойно до престола на владетеля! Радвай се, Михаиле на светлината, която никога не угасва! Радвай се, архистратиже войводо, който ще възтръби и ще събуди мъртвите от века! Радвай се, първенецо на всички небесни сили, пръв и до божия престол, прославящ всички ангели!“

2. Богородица искаше да види как се мъчат душите, затова рече на архангела: „Покажи ми всички неща, които стават на земята.“ Архангелът отговори: „Както искаш, благодатна, аз всичко ще ти разкрия.“ И рече му света Богородица: „Кажи ми, колко са мъките, които изтърпява християнският род“ — „Мъките са неизречени“ — рече й архангел Михаил. Благодатната му каза: „Съобщи ми за небето и земята.“ Тогава архистратигът заръча да се явят ангелите от юг и да се отвори адът. И Богородица видя в ада мъчещите се. Там имаше множество мъже и жени, и имаше много вопли. Богородица попита архистратига: „Кои са тези?“ Той отговори: „Тези не вярваха в името на отца[1] и сина и светия дух и забравиха бога. Те не вярваха, че бог е сътворил живота, [всичко това те богове нарекоха — слънце, месец, земя и вода, зверове и гадини, след това направените от хората от камък Троян, Хърс, Велес, Перун превърнаха в богове; вярваха в зли бесове и досега са обхванати от зъл мрак. Заради това така се мъчат тук.“][2]

3. И видя пресветата на друго място голяма тъмнина. Запита: „Каква е тази тъмнина и кои са тези, които пребивават в нея? Ангелът отговори: „Много души има на това място.“ И рече света Богородица: „Да се дигне тъмнината, та да мога да видя и тези мъки!“ Ангелите, които пазеха наказанията, отговориха: „Заръчано ни е да не видят бял свят, докато не се яви твоят син, по-светъл от 7 слънца.“ И наскърби се света Богородица, обърна очите си към

ангелите, видя невидимия престол на отца и рече: „В името на отца и сина и светия дух, да се дигне тъмнината, та да видя и тази мъка!“ И дигна се тъмнината и [се откри седмото небе. Тук имаше][3] множество народ, мъже и жени, и бе голямо стенание. Богородица попита просълзена: „Какво сте направили, нещастници, окаяни и недостойни, и как се събрахте тук?“ Те не издадоха нито глас, нито отговор. Ангелите, които пазеха, казаха: „Защо не говорите?“ Тези, които се мъчеха, отговориха: „Благодатна, от века не сме видели светлина, та не можем да погледнем нагоре.“ Като ги съзря, света Богородица силно заплака. Мъчените я видяха и й казаха: „Как си ни смислила, света Богородице, твоят благодатен син дойде на земята и не ни запита, нито прадедът Аврам, нито пророк Мойсей, нито Йоан кръстител, нито апостол Павел, божият любимец, а ти пресвета Богородице и застъпнице, ти си стена за християнския род, ти помоли бога да посетиш нас, бедните.“ Тогава пресветата запита архистратига Михаил: „Какъв е техният грях“. — „Тези не вярваха в света Троица, нито в тебе, света Богородице, и не искаха да проповядват твоето име и че от тебе се е родил нашият господ Исус Христос, който приемайки плът, освети земята с кръщението си. Заради това дело се мъчат на това място.“ Пак се просълзи света Богородица и им рече: „Защо се измамихте, не знаете ли, че цялото създание почита моето име?“ Това като каза Богородица, пак падна мрак над тях.

4. Архистратигът й рече: „Благодатна, къде искаш да отидем, на юг или на север?“ Благодатната каза: „Да идем на юг!“ Тогава дойдоха серафими и херувими и 400 ангели и заведоха Богородица на юг, където течеше огнена река. Там имаше множество мъже и жени. Едни бяха потопени до пояса, други до пазви, трети до шия, а други — изцяло. Света Богородица като видя [простена] с голям глас и запита архистратига: „Кои са тези, които са потопени до пояса в огъня?“ Архистратигът й рече: „Те са били прокълнати от майка и баща, затова като прокълнати се мъчат тук.“ И пак запита Богородица: „Тези, които са до пазви в огъня, кои са?“ Отговори й архистратигът: „Тези често укоряваха кумовете си, а други вършеха разврат, та заради това се мъчат тук.“ И рече пресвета Богородица: „А тези, които са до шия в пламъците на огъня, кои са?“ Ангелът й отговори: „Те са яли човешко месо, заради това тук се мъчат така.“[4] Запита пак светата: „А потопените до темето в пламъка огнен, кои са?“ Архистратигът отговори: „Тези, госпо-

жо, като държаха честния кръст, кълняха се с лъжи. Големи са силите на честния кръст, ангелите като го видят треперят и със страх му се покланят, а хората, които го държат, се кълнат в него, незнаещи каква мъка ги очаква. Заради това така се мъчат.“ И видя света Богородица мъж, увиснал на нозете си, и червеи го ядяха. И запита ангела, кой е той и какъв грях е извършил? И рече ѝ архистратигът: „Този получаваше лихви от своето злато и сребро и затова ще се мъчни вечно.“ И видя жена, увиснала за зъбите си[5]; различни змии излизаха от устата ѝ и я хапеха. И като я видя пресветата, попита ангела: „Коя е тази жена и какъв е грехът ѝ?“ Архистратигът отговори: „Тази, госпожо, ходеше при своите близки и при съседите си да подслушва какво говорят и съчиняваше клюки, за да ги скара. И затова така се мъчи.“ И рече света Богородица: „Добре би било такъв човек да не се е раждал!“

5. И каза ѝ Михаил: „Ти, света Богородице, още не си видяла големите мъки.“ Светата рече на ангела: „Да излезем да обиколим и да видим всичките мъки.“ — „Къде искаш, благодатна, да отидем?“ — „На север“ — рече светата. И явиха се херувими и серафими и 400 ангели и изведоха благодатната на север. И яви се огнен облак, по средата, на който имаше одри като пламък и огън. На тях лежаха много мъже и жени. И като видя светата, въздъхна и рече на архистратига: „Кои са тези тук и какво са сгрешили?“ И рече архистратигът: „Тези, госпожо, не са ставали и не са отивали в света неделя на утринна, но лениво са се излежавали като мъртви. Затова се мъчат тук.“ И рече света Богородица: „А който не може да стане, какво прави?“ И рече Михаил: „Послушай, пресвета, ако някому се запали къщата от четири страни, обземе го огън и не може да се подигне и изгори, само такива нямат грях.“ И видя на друго място огнени столове и на тях горяха много мъже и жени. И пресветата попита архистратига: [„Ами на тези какъв им е греха?“ Архистратигът отговори][6]: „Това са тия, които не почитат поповете и не им стават на крака, когато излизат от божия храм. Затова се мъчат.“ И видя светата желязно дърво, на чиито клони върховете имаха железни куки и на тях увиснали за езиците много мъже и жени. И като ги видя светата, просълзи се и запита кои са тези и какъв е греха им. И рече архистратигът: „Това са клеветниците клюкари, които разделят брат от брата и мъж от жена.“[7] И рече пак Михаил: „Послушай, пресвета, ще ти кажа. Ако някой искаше да се кръсти или да се покае за греховете си, тези го

раздумваха и той не получаваше спасение. Затова те вечно ще се мъчат така.“ И видя светата на друго място човек, който виси на четирите си крайници[8] и от ноктите му течеше много кръв, а езикът му бе вързан от огнен пламък, та не можеше нито да въздъхне, нито да рече „Господи помилуй“. Като го видя пресветата Богородица, разплака се и рече: „Господи помилуй и чуй молитвата ми!“ И дойде при нея ангелът, който владееше мъките и развърза езика на този мъж. И пресветата попита кой е този нещастен човек, който така се мъчи. Ангелът рече: „Този е служител на иконите и на църквата, но не изпълняваше божията воля, а продаваше съдовете — черковно имущество — и казваше, че който служи на църквата, от църквата трябва да се храни. И затова се мъчи тук.“ И рече пресветата: „Каквото е извършил, такова и намерил.“ И ангелът пак му свърза езика. И рече архистратигът: „Ела, госпожо, да ти покажа, къде се мъчат свещениците.“ И тя видя увиснали много попове. От краищата на ноктите и от теметата им излизаше огън и ги гореше. Като ги видя пресветата, попита кои са тези и какво им е прегрешението. Михаил рече: „Тези са служители на литургията и представители на божия престол, които се смятаха за достойни, но когато проскомидисваха просфората, не пазеха и ронеха частици,[9] които падаха по земята като божии звезди. И тогава божият престол се раздвижваше и божието подножие трепереше. Затова се мъчат тъй.“ И видя светата мъж и крилата змия с три глави. Едната беше в очите на мъжа, а двете в устата му. И рече архистратигът: „Този нещастен човек, който не може да си отдъхне от змията, е оня, що четеше светите книги и евангелието, но не ги изпълняваше; той учеше хората, а сам не изпълняваше волята божия и живееше блудно и беззаконно.“ И рече архистратигът на господните сили: „Ела пресвета, да ти покажа, къде се мъчат монасите.“ И пресветата видя... (повреда в ръкописа).

6. И рече ѝ Михаил: „Къде искаш да отидем, благодатна, на изток, на запад или в рая, надясно или наляво, гдето са големите мъки?“ И рече пресветата: „Да отидем на лявата страна!“ Като изрече това пресветата, явиха се херувими и серафими и 400 ангели, които я изведоха от изтока на лявата страна. И близко до реката имаше мрачна тъмнина и там лежаха много мъже и жени, които вряха като в котел. Водата покриваше грешниците като морска вълна. Когато вълните си издигаха и потопяваха грешниците на хиляди лакти, те не можеха да кажат „Помилуй ни,

праведни съднико!“ И непрестанно ги ядеше червей и скърцаха със зъби. А ангелите, които пазеха там, като видяха пресветата, викаха всички едногласно, казвайки: „Свет, свет, свет си боже! Благославяме те, Богородице, от която се роди син божи! От векове не сме виждали светлина, а днес виждаме светлина поради тебе, Богородице.“ И пак викнаха всички едногласно, казвайки: „Радвай се, светлина на вечната светлина; радвай се и ти, архистратиже Михаиле, който се молиш на повелителя за целия свят! Ние виждаме грешниците, които се мъчат и много скърбим.“ И видя Богородица ангелите скръбни и печални заради грешниците. И пресветата се разплака. И всички викнаха в един глас, казвайки: „Добре сте дошли в тази тъмнина да видите мъката ни.“ И помоли се пресветата с ангела и чу плача на грешниците. Издигнаха глас, казвайки: „Господи, помилуй ни!“ И като свършиха молитвата, речната буря и огнените вълни утихнаха и грешниците се явиха като синапови зърна. Като ги видя светата, просълзи се и рече: „Каква е тази река и тия вълни?“ И архистратигът ѝ рече: „Цялата тази река е от смола, а вълните ѝ са все огнени. А тия, които се мъчат са евреите, които мъчиха нашия господ Исус Христос, син божи, и всичките народи, които макар и да се кръстиха в името на отца и сина и светия дух, обаче и като християни вярваха в демони и отхвърлиха бога и светото кръщение. Извършиха и блудство в името на кръщението с кумовете и майките и с дъщерите си. Това са отвратителите, които ядат с хората и ги тровят, с оръжие ги убиват и душат децата си. Та затова се мъчат според делата си.“ И рече светата: „Да бъде според делата им!“ И пак придойде бурната река и огнените вълни и ги покри мрак. И рече Михаил на Богородица: „Който се затвори в тази тъмнина, бог не си спомня за него.“ И рече пресветата: „О, горко на грешниците, пламъкът на този огън е неугасим!“

И рече ѝ архистратигът: „Ела, пресвета, да ти покажа огнено езеро и да видиш где се мъчи християнският род.“ Тя погледна и чу плач и писък, но самите тях не виждаше. И попита: „Кои са тези и кои са греховете им? А Михаил ѝ отговори: „Това са онези, които се кръстеха, но кръста познаваха само на думи, а вършеха дяволски дела и пропуснаха времето за покаяние. Затова сега така се мъчат.“ И рече пресветата на архистратига: „Моля ти се, да се помолим заедно да вляза и аз да се помъча с християните, понеже се нарекоха чеда на моя син.“ И рече ѝ архистратигът: „Остани в рая!“

7. Пресветата рече: „Моля ти се, свикай войнствата от седемте небеса и всички ангели, за да се помолим за грешниците. Дали не ще ни чуе господ бог и дали не ще ги помилва?“ — „Жив е господ бог и велико е името му! Когато се молим на повелителя седем пъти на нощ, ние се молим, госпожо, същевременно и за грешниците, но повелителят малко ни слуша.“ И рече пресветата Богородица: „Моля ти се, заповядай на ангелското войнство да ме издигне на небесната висина и да ме остави пред невидимия отец.“ И заповяда архистратигът и се явиха херувими и серафими, които възнесоха благодатната в небесната висина и я поставиха при престола на невидимия отец. Тя издигна ръце към благодатния си син и рече: „Смили се, владико, над грешниците, защото ги видях и не мога да изтърпя. Искам да се мъча с християните.“ И тя чу глас, който ѝ казваше: „Как ще ги помилвам, като виждам гвоздеите в дланите на моя син! Не мога да ги помилвам!“ И рече: „Владико, не моля за неверните евреи, а за християните прося твоето милосърдие.“ Тя чу глас: „Аз виждам, че те не помилваха моите братя и затова не мога да ги помилвам.“ И пак рече пресветата: „Смили се, владико, над грешните! Господи, те са творение на твоите ръце; по цялата земя прославят твоето име; и в мъките си, и на всяко място, и по цялата земя казват: „Пресвета Богородице, помогни ми!“ Когато се ражда човек, пак казва: „Света Богородице, помогни ми!“ Тогава господ ѝ рече: „Послушай, пресвета Богородице, владичице, няма човек, който да не призовава твоето име. Такива аз не оставям нито на небето, нито на земята.“

8. Пресветата Богородица рече: „Къде е пророк Мойсей, къде са всички пророци и вие, отци, които никога не сте правили грях? Къде е божият възлюблен Павел? Къде е света Неделя, похвалата християнска? Къде е силата на светия кръст, чрез който Адам и Ева се избавиха от проклятието? Тогава архистратиг Михаил и всичките ангели рекоха: „Владико, смили се над грешните!“ Тогава Мойсей извика, казвайки: „Помилвай ги, владико, защото аз им дадох твоя закон!“ Тогава Йоан извика: „Помилвай ги, владико, защото аз им проповядвах твоето евангелие!“ Тогава и Павел извика: „Помилвай ги, владико, защото аз предадох твоите послания на църквите!“ И рече господ бог: „Послушайте всички вие, ако са живели според евангелското учение, което им проповядва Йоан, и според посланията, които предаде Павел, то те ще получат и присъда според това.“ Ангелите не знаеха какво да отговорят, а само рекоха: „Смили

се! Справедлив си, господи!“ И рече пресвета Богородица: „Помилвай, владико, грешните, защото те приеха твоето евангелие и опазиха закона ти.“ Тогава господ й рече: „Послушай, пресвета, ами ако някои от тях са вършили зло и не са се покаяли за делата си? Ти добре казваш, че са се поучавали в моя закон, но пак са вършили зло и не са се отдалечили от злото. И какво да кажа аз, когато е речено: „Ще им се въздаде според злините им.“ Тогава и всичките светци като чуха владиката, не посмяха нищо да отговорят.

9. Пресветата като видя, че никой не успя и господ не послуша светците, но отдалечаваше милостта си от грешните, рече: „Къде е архистратиг Гавриил, който ми извести да се радвам и който преди всички векове се вслуша в отца, а сега не поглежда грешниците? Къде е великият, който владее всичко? Самата земя бе осквернена от злите човешки дела, та господ бог изпрати своя син и възстанови земния плод. Къде са служителите на престола? Къде е Йоан Богослов? Защо не се явяват с нас на молба пред владиката за християните-грешници? Не виждате ли как аз плача за грешниците? Елате, всички ангели, които сте на небето; елате, всички праведни, които господ оправда, защото вам е дадено да се молите за грешните! Ела и ти, Михаиле! Ти си пръв от безплътните до божия престол. Заповядай на всички да припаднем пред невидимия отец и да не се помръднем, докато бог не ни послуша и не помилва грешните.“ Тогава Михаил падна с лице долу под престола, поклониха се и всички небесни сили и всички безплътни чинове. И чу владиката молбата на светиите и се омилостиви заради своя единороден син. И рече: „Слез, обични ми сине, чуй молбата на светците и покажи лицето си на грешниците!“

10. И слезе господ от невидимия престол и го видяха всички, които бяха в мрак, и извикаха в един глас, казвайки: „Помилвай ни, сине божи, помилвай ни царю на всички векове!“ И рече владиката: „Чуйте всички, насадих рай и създадох човека по свой образ и го поставих господар на рая. И живот вечен дадох на хората, а те не ме послушаха и в желанията си съгрешиха и станаха смъртни. Аз не бих искал да гледам делото на своите ръце, измъчвано от дявола. Затова слязох на земята, приех плът от девица, разпънат бях на кръст, за да избавя хората от плен и от първото проклятие; вода поисках — дадоха ми злъчка, размесена с оцет; ръцете ми създадоха човека, а той ме положи в гроб; и в ада слязох и врага покорих, своите избраници

възкресих, Йордан благослових, за да ви спася от първото проклятие, а вие не се стеснихте да правите грехове. Показахте се християни само на думи, а заповедите ми не спазихте. И затова се намерихте в неугасим огън. Така че няма да ви помилвам, но сега заради милосърдието на моя баща, който ме изпрати при вас и заради молитвите на майка ми, която много плака за вас, и заради обещанието на архистратига Михаил, и заради множеството мои мъченици, които положиха много труд за вас — ето давам на всички, които се мъчат денем и нощем, почивка от великия четвъртък до света Петдесятница, за да прославите отца и сина и светия дух." И отговориха всички: „Слава на твоето милосърдие! Слава на отца и сина и светия дух, винаги и във вечните векове!"

СЛОВО ЗА НАСТАСИЯ ЧЕРНОРИЗИЦА КАК БЕ ВЪЗВЕДЕНА НА НЕБЕТО

1. Аз, Настасия черноризица, по божия заповед бях възведена от ангел на небето, за да видя всичко съществуващо, което живееше в покаяние и в непокаяние.[1]

2. Най-напред видях патриарси и архиепископи, митрополити и епископи на своите престоли и пред тях стояха хиляди църковници: попове и дякони, певци и четци. И видях други престоли, които нямаха епископи, понеже се нарекоха епископи, а не бяха достойни; тези престоли бяха пазени от ангели. На друго място видях попове, които нямаха одежди, а бяха голи. И запитах ангела за тях, и той ми каза: „Това са поповете, които бяха достойни да се нарекат такива, но когато напуснаха този свят техните попадии съгрешиха след тях, заради това стоят извън заповедта на своите чинове. Ако техните попадии се изповядат с покаяние, с много деяние и се поклонят в манастир с цялото си сърце с голямо смирение, техните съпрузи отново ще приемат своята красота. Ако ли не се покаят, поповете ще стоят така, докато дойдат жените им, които ще бъдат съдени според делата; по този начин поповете ще получат своята слава и красота."

3. На друго място видях множество хора, горени и измъчвани с куки. И запитах ангела и той ми отговори: „Това са господарите, които бяха на онзи свят стопани и надзорници на хората и които съдеха човека с подкуп, а правда не вършеха.“ И видях монаси, които не опазиха господните заповеди по монашеския закон. Тук бяха славни, а там безславни и унили. Защото тук бяха златолюбци и светолюбци.

4. И видях прекрасни престоли на земни царе. Тези, които седяха на тях, бяха славни, позлатени и дрехите им бяха царски. Запитах ангела и той ми рече: „Това е престолът на цар Константин и на майка му Елена, които намериха светия господен кръст. А другият престол е на свети цар Никифор.“ Този цар Никифор носеше одежда, която бе цялата позлатена.

5. Видях и други царе, облечени в други дрехи, хора неверни. Защото там се знае всеки и всичко, което прави човек — праведници и грешници, зло или добро. И викна ангелът на грешните: „Немилостиви злодеи, как не се покорихте, как не се покаяхте, нито пощадихте своите души, плачейки за тях!“ А те отговориха: „Не се надявахме, че ще дойдем тук, а ето видяхме пред нас делата си и праведния съд божи.“ След това ангелът каза на праведниците: „Вие, като вървяхте по добрия път, как не поучихте и тях; не ги напътихте по правия път, и не изискахте от тях, та заради това се удавиха и погинаха от божията милост.“ Праведниците отговориха, като казаха: „И ги подканяхме, и им се молихме с книги божии, но не проумяха нашите думи, нито се вслушаха в божествените книги, а повече ни ругаха.“

6. После ангелът ми показа други [хора], прикован на стълбове. През ушите и през ноздрите им пробождаха нагорещени железа. Запитах ангела: „Кои са тези?“ Той ми отговори: „Тези се отметнаха от Христа и от писаното за него, заради това така се мъчат.“ И пак видях как млади попове, които имаха висок сан, ядат и пият с магьосници, с отровители и с други злотворци; и служат на кумири, и се покланят на бесове, и от тях приемат нещо: не е ли вечният огън? Видях и други, вързани наопаки за колената. Запитах ангела и той ми рече: „Това са грешници, заради това са бити и измъчвани.“ И видях голямо езеро с черна вода, и хвърляха в него хора. Ангелът ми рече: „Това са чародеите и злодеите.“ И видях други, които висяха за краката, а други бяха влачени с куки, промушени през ноздрите и ушите,

и кръв течеше от тях. Ангелите им говореха: „Дайте душата, която сте одушили!“ Запитах ангела и той ми рече: „Това са вещиците, които давят младенци.“

7. И пак видях други хора, седящи на тъмно място, където никаква светлина не надниква, а за тях няма нито милост, нито облекчение. Ангелът ми рече: „Тези бяха разбойници.“ Видях един човек на тъмно място, целият опален с пламък, както и разбойниците. И рече ми ангелът: „Това е семенският цар Йоан[2], той уби цар Никифор, своя брат, заради това така се мъчи и никога няма да види светлина.“ Дойде и цар Никифор, викна и му каза: „Йоане, брате мой, защо така направи, как не пощади своята душа; не знаеше ли, че положихме ръце на светото евангелие и се обичахме, ти какво направи? И по време на война и в победи не се ли пазехме един друг, а ти вярата не запази, а със зла светлина и с потъпкване на закона погуби своята душа.“ А Йоан, плачейки, отговори: „О, не знаех какво ти направих, брате мой!“ И нищо друго не говореше, а само: „О, горко, о, горко! Тежко ми, тежко!“

8. И видях на друго място огнен пламък с искри. И посред този огън видях много хора. И рече ми ангелът: „Тези се кълняха един на друг лъжливо, а от бога не се бояха, съблазняваха жени и развратничеха с тях, а след това ги изоставяха.“

9. След това ангелът ми показа други мъки. Видях голяма смола без дъно и вътре видях клокочеща смола, като от казан излизаха пръски 200 лакти. И видях, че там седяха множество хора. Ангелът ми рече: „Това са родителите, които даваха право на своите деца.“ И видях други: пред тях бяха положени човешки меса, а ангелите им ги пъхаха в устата и ги биеха. Попитах ангела и той ми рече: „Това са родителите и техните братя, които вършат зло на съседите си и на своите ближни.“

10. Когато поиска да ме върне в този суетен свят, след като по божие повеление ме бе развел по мъките, където се мъчеха грешните, ангелът рече на страдалците: „Виждате ли този човек, тя е от онзи суетен свят и пак там ще се върне, говорете с нея каквото искате.“ Тогава грешниците извикаха и казаха с плач: „Помилуй ни, господи!“ Един рече: „Аз оставих жена и деца, кажи им: поне вие бдете, за да не дойдете в тези мъки, а нас, грешните, спомняйте всяка събо-

та, въздавайки слава на бога. И споменавайте ни в молитвите и в милостинята, та дано приемем малко милост заради вас. Крадяхме и грабихме, за да станем богати на онзи суетен свят, но нищо добро тук не намерихме, а за неправдата, която извършихме — зло."

Друг рече: „Оставих баща и майка и своите братя. Кажи им: бдете, молете се и се трудете, и помен ми правете за тези мъки и беди, защото нищо тук не намерихме от суетния свят. Като оставихме там богатство, дойдохме и никаква полза нямаме тук. Вяра да имаме всички, братя, защото от суетния свят човек няма никаква полза. [Има полза] само от делата, които е вършил — добро или зло. За това вие, бидейки в света, бъдете щедри за доброто."

Трети рече: „Аз оставих много имот и поръчах на моята жена и на децата: „Дайте на църквите, на бедните и на братята, а те не дадоха нито свещица, всичко това прахосаха, но и те ще дойдат тук и праведният съдия ще ги осъди."

11. И рече им ангелът: „Разкажете й всичко, което имате тук добро, или как се мъчите, [разкажете] злото и доброто." Тогава извикаха с плач и с въздишки, казвайки: „О, горко на нас, грешните!" Един от тях рече: „Когато отидеш в другия свят, разкажи на жена ми и на децата ми, каквото виждаш и чуваш. Аз бях на запад много славен и богат човек на име Черен Павел Тамон[3], първи протоспатар в град Просек, наричан Корента,[4] и преди мене нямаше друг в това място по-известен от мен по сан. Аз мнозина обидих и ограбих, вдовици ограбих, сираци обидих, много разбойничество направих и оставих там голямо богатство, а добро не сторих; и земята не приема тялото ми, а ме изхвърля вън, а душата ми господ не приема. Да се възвести на жена ми и на чедата ми това: „Молете се, та поне вие да не влезете в тези мъки. Знайте от мен, че тук нищо няма, само вечен огън. Спомняйте ме във вашата милостиня и се молете за мене, окаяния. Каквото ограбих и отнех несправедливо, да го върнете назад, та дано получа облекчение от тези горчиви мъки и беди." И викнаха всички грешници с плач, говорейки: „Владико, човеколюбче, изпрати им някакво знамение и ги сподоби с благост, за да се покаят и не влязат и те във вечната мъка."

12. Тогава ангелът ми каза: „Запомни ли, Настасийо, всичко това?" Аз отговорих: „Да, господарю мой!" И пак ми каза ангелът: „Имай това в ума си! Дойде и чу всич-

ко, а като си отидеш, възвести на човешките синове. Не се бой и не се страхувай, но каквото си чула и видяла, без укор им кажи: „Покайте се вие, които вършите зло, и върнете се вие, безмилостни; не знаете ли, хора, че ви създадох, казва бог, в образ за да изпълнявате моята воля! Защото аз, каквото ми поискахте, ви дадох колкото пожелахте на земята, а вие не послушахте моите заповеди. Помислих да ви погубя и да ви изтребя от лицето на земята, но заради молитвите на пресветата ми майка и молитвите на светите ми ангели, и на моите пророци и апостоли, и на пречестните мои светци, заради тях се отказах и ви прощавам. Връщам човек при вас да каже и разкаже на вас всички. И ако не ме послушате и не приемете словата ми, нито се поправите, и всеки от вас не изостави злото, и ако не спазвате моите заповеди, и не правите това, което ми е угодно, и ако не почитате света неделя, не славите другите мои празници, кълна се в моята висока десница и в моя страшен престол, че и да ме моли пресветата ми майка, няма да изпратя втора заповед на земята. Ще превърна деня в тъмнина, та един друг да се изколите. И ще изпратя немилостиви ангели, които да измъкнат вашите души с железни палици и да ви хвърлят в мъката според вашите дела. Ако пък се върнете към мене, аз ще бъда милосърден към вас и ще ви спася от злобата на прескверния дявол; ще ви благословя на земята и на небето и ще намерите покой за вашите души. Казано е: „Смъртта е далече, имате време да се покаете, но заради вашите зли дела ще съкратя вашите години."[5] Защото е писано, че кръвник мъж няма да преполови своите дни."

13. Ако се намери богохулник, който да рече в сърцето си, че казаните неща са лъжа и... проклет да е в този век и в бъдещия, понеже хули словото божие. Да бъде проклет от бога и от пречистата му майка, и от светите ангели и архангели, и от светите апостоли, и от всички светци и да бъде причислен към Юда, защото тази заповед е от бога. Ще ви повика господ като свои чеда, защото бог е изконен баща на нас, грешниците, а ние сме негови чеда. А ако се намери верен християнин, който прочете и препише това послание и го изпрати по градовете, всичките му грехове ще бъдат простени и ще бъде на земята благословен, а на небето спокоен.

14. Аз, братя, грешната Настасия черноризица, наречена недостойна, разказвам на всички, каквото видях и чух,

та всеки да се върне от своя злодеен път и с покаяние и изповед да се освободи от своите грехове. Потрудете се да не влезете и вие, братя, в мъките, за които ви разказах. Нищо друго не ще бъде в полза в непреходния век. На нашия бог слава во веки. Амин.

СЛОВО ЗА НАШИЯ ОТЕЦ АГАПИЙ

1. Нашият отец Агапий започна от детство да се бои от бога и да слуша неговите заповеди. Той преживя в своя дом 16 години, молейки му се всеки ден. [След това излезе из дома си, отиде в манастир и стана игумен други 16 години.][1] Молеше се и говореше: „Господи, кажи ми защо човек оставя баща си и майка си и своя дом и тръгва след тебе, както рече в евангелието?“ И така като се молеше, бог чу неговата молитва. През деветия час на нощта дойде глас от небето, който каза: „Агапие, рабе мой, твоята молитва възлезе до мене и бе приета. Ето, излез от манастира, аз ще те напътя по моя път и ти ще ме видиш и ще ме питаш. На утрото ще излезеш от манастира и ще видиш един орел, който лети. Тръгни след него.“ Агапий рече: „Да пребъде името господне! Благословено да е днес и до века!“

2. На утринта той стана, събра всички монаси в църква и им рече: „Братя, кого искате да поставя за игумен на мое място?“ Братята му отговориха: „А ти къде искаш да отидеш и да ни напуснеш?“ Агапий им отговори: „Христос бог ме отвежда от вас. Аз отивам в пустинята, а вие кажете кого искате да ви поставя за старейшина.“ — „Когото ти благословиш, отче, него направи“ — казаха му те. Агапий им постави за игумен най-стария брат, целунаха се и напуснаха манастира с думите: „Мир вам, господ да е с вас!“

3. Тръгна на път и видя орел да лети, който се изпълни със свети дух и литна по начертания път. Агапий вървеше след него. Орелът отлетя над морската бездна. Агапий застана край морето, мислейки как ли би преминал морската глъбина. Край морския лес имаше лют звяр, който ядеше хора. Агапий много се ужаси, затова избяга от него и не проумяваше къде да иде. Така като стоеше, той съзря кораб, който плаваше, и се зарадва много. Приближи се до

морето и видя в кораба едно дете и 12 възрастни мъже. След като се поклони, каза: „Добре сте тръгнали и нека бъде добър пътя ви!“ Тогава детето рече: „Агапие, здрав ли си и какво правиш в този морски лес? Не знаеш ли, че тук живее лют звяр, той ще те изяде.“ Агапий отговори на малкото дете: „Кой си ти, който изрече моето име, как узна името ми? Разкажи откъде ме знаеш?“ Малкото дете рече: „Агапие, не ме ли познаваш, та нали съм аз близо до твоя манастир, между твоите съседи? Каза ми баща ми, името на когото произнасяш. Не знаеш ли, че моите братя се учат при тебе в манастира?“ И изреди на всички имената. Агапий вдигна ръце и се помоли на господа с думите: „Прославям те, господи, че ме сподоби да намеря човек едноплеменник в тази пустота и в морската бездна.“ А малкото дете рече на Агапий: „Какъв е твоят път и къде искаш да идеш?“ — „Не познавам мястото, нито народа, накъдето трябва да ида, господ бог е моят път.“ А детенцето отговори: „Агапие, влез при нас в кораба, ние ще те отведем там, където искаш да идеш.“

4. Агапий влезе в кораба и като поседна малко, изморен от пътя и утруден, задряма и заспа. Малкото дете заповяда на възрастните мъже да го вземат, да го пренесат през морето и да го положат там. [Те направиха това] и изчезнаха. Агапий се събуди от сън и не видя кораба, нито детето. Той стана от мястото и отиде в една непозната местност. Там намери различни цветя и дървета, които имаха различни плодове, невиждани никога от никого. На тези дървета бяха накацали птици, които имаха различно облекло. Едни бяха златоперести, други пъстри, трети червени, сини и зелени, украсени с различни шарки. Някои бяха бели като сняг и всички имаха различни гласове, всяка се различаваше от другите. И пееха различни песни, някои с тих глас според тяхната природа. Славословната им песен никой не бе чул на този свят, нито пък ще види.

Агапий чу всичко това и опита всички овощия, почина си от умората и си каза: „Заради това моят господ бог ме е довел тук. Няма да си отида оттук, но ще си намеря удобно място, където ще си направя градина и ще завърша тук живота си.“

5. И така като обикаляше, [за да види] къде да направи своята градина, намери път под овошките и спирайки при него, рече: „По този път подобава да дойде човек, който да ми каже какви са тези места.“ И като почака мал-

ко, видя 12 мъже в бели ризи, които идеха по пътя към него. Щом ги съзря, той се зарадва с голяма радост. Когато се приближиха, видя и тринадесети мъж в голяма слава. Агапий стана и дойде при него. Той се поклони и рече: „Добър ви път!“ Тогава големият мъж отговори: „Е, поздравен да си, Агапие, къде отиваш?“ — „Господ бог мой, той е моят път“ — каза Агапий.

6. Агапий почака малко и около него [се появиха] много човешки лица и пернати птици; и песните им бяха с велика слава. Агапий падна и се поклони, казвайки: „Господарю мой, кой си ти? И тези 12 мъже, които виждам, кои са? И многото човешки лица, които виждам наоколо, и пернатите птици, и великата слава на това място какви са? И всред тях съм аз.“ Големият мъж рече: „Агапие, защото така дерзаеш и защото ме питаш, ще ти кажа, за да не се мамиш. Аз съм гласът, който ти каза в манастира: „Излез по моя път. Аз съм орелът, който ти показа пътя. Аз съм малкото дете, което те превози през морето. Аз съм господ бог, творец на небето и земята и на всички видими и невидими твари. Тези 12 мъже са апостолите, а тези лица, които виждаш, са херувими и серафими. Славословието, което чуваш, се изпраща на седящия на седмото небе. Това място е раят, овощията са на апостолите и на праведниците. Птиците, които слушаш, са небесни. Прославата на техните песни се изпраща на небето, на седящия на херувимския престол.“ Агапий рече: „Господи, помилуй ме и позволи ми да не изляза от тези дървета, а тук да завърша своя живот.“ Господ бог му рече: „Не съм те довел заради това тук, защото ми каза: „Оставихме всичко и тръгнахме след тебе; каквото и да стане, то само това е три пъти по-голяма слава.“ Агапий запита: „Къде ще повелиш, господарю, да ида?“ Господ рече: „Тръгни по този път, по него ние дойдохме при теб. И като вървиш, ще достигнеш до стени, които са от земята до небето. Там ще намериш малка пътечка. Тръгни по тази пътечка и ще намериш в стената малко прозорче. Чукни в него. Ще излезе един старец, ще те вземе и ще те въведе в стената. И след като там ти покажат каквото трябва, върни се по пътечката и ела до морския бряг. Там ще видиш малко корабче в морето с 12 мъже в него, влез при тях. Те ще достигнат града, в който искат да идат. Тогава гражданите ще излязат насреща ви. Ще излезе и една жена с тях в мръсна риза, плачейки с разпуснати коси, която ще започне да говори за твореца.“

7. Агапий се поклони и тръгна по пътя, както го научи бог. И като вървя много дни, намери стената, която стои от земята до небето. Като доближи, откри малка пътечка и тръгна по нея. И намери в стената малко прозорче, чукна и повика. Един човек излезе и му рече: „Къде води твоят път?“ Агапий отговори: „Господ бог, той е моят път.“ А човекът каза: „Тук никой не идва в плът. Нито преди тебе е идвал някой, нито след тебе ще дойде.“ Агапий му каза как господ му говорй, как бе изведен из манастира, как орелът му показваше пътя, как бе преведен през морето и как бог му се яви с 12-те апостоли във велика слава. „Господ ме изпрати от морето да вървя по този път. Каза ми: Ще намериш високи стени, ще видиш малка пътечка край стената, и като чукнеш, ще повикаш. Ще излезе стар човек, който ще те въведе при себе си и ще ти покаже всичко.“ Светият човек рече: „Да бъде волята господня!“ — и хвана за ръка Агапия. Въведе го в стената. И когато Агапий влезе вътре, видя светлина, седем пъти по-светла от земната. Очите му не можеха да гледат светлината. Той падна ничком на земята. А старият човек го вдигна и го заведе до един кръст, чиято височина беше до небето и блестеше повече от слънцето. Двамата се поклониха пред кръста и се помолиха. След това Агапий започна да вижда светлината. Там бе поставен за него одър и трапеза. Трапезата беше украсена със скъпоценен камък, а на нея бе положен хляб, който бе по-бял от снега. Видя още до одъра кладенец побял от мляко и по-сладък от мед. Наоколо имаше лозя с различни гроздове, един пъстър, друг червен, трети бял, плодовете имаха различни цветове. И неговото пребиване никой не видя. Агапий рече на стареца: „Господи, кажи ми какво е [това], което виждам?“ Рече му: „О, брате мой, Агапие, защо ме наричаш господи? Евреите не нарекоха нашия бог господ, а го нарекоха измамник и злодей, и го уловиха, и го биха, и на кръст го разпънаха, а ти казваш „господи“ на мен, който ще умре и с пръстта ще се смеси. Но аз ще ти отговоря, за да не се заблуждаваш. Аз съм Илия Тезвитянин, когото колесницата възнесе и огнените коне. Господ ме благослови под небето, слезе и [като ме издигна], ме постави тук и тук ще чакам до второто господне пришествие. Всички тези, които виждаш, са човешки души; на тебе се явяват като гроздове, понеже живият човек не може да види човешката душа. А този кладенец се нарича рай и се втича в райските дървета. Тази светлина е ангелска и на праведните души. Този одър и тази трапеза са творения

на господнята ръка, а хлябът е на ангелите и на праведните души. И този извор е ангелски и на праведниците.

8. Видях[2] и други храни, чиято сладина не е възможно да се изрази, нямат прилика на този свят; човешките уста са безсилни да изкажат тяхната сладост, а простата храна е като мед и мляко. И като взе, даде ми да вкуся от извора. Умът ми се изясни повече. После ме заведе до трапезата. И като се помоли, взе хляба и ми отряза от него четвърт; даде ми и пояде малко. Тогава погледнах към трапезата и видях хляба цял, като че от него нищо не бе отломено. Илия ми каза всичко, което не подобава да се каже никому, и ме заведе до кръста. Ние заедно се помолихме. След като се поклонихме и се целунахме един друг, той ме изведе през прозорчето. И рече ми Илия: „Мир на тебе Агапие, върви в господния път! И господ бог да бъде с тебе!“ А аз се поклоних и тръгнах по пътя, който ми показа Илия.

9. Вървях много дни и дойдох до морето. Огледах морето и видях кораб, който идеше към мен. В него имаше 12 мъже. Когато пристигнаха, казах им: „Добре сте дошли и добър ви път!“ Те отговориха и ми рекоха: „Бог да те чуе, добри старче!“ А Агапий им рече: „Вземете ме със себе си в кораба, да дойда с вас в града, в който ще идете.“ Те му казаха: „Ето, ние вече трета година откак сме се заблудили в морето и не знаем, къде да идем; нашите братя измряха от глад, студ и морска буря, а ние сме едва живи, защото много дни нито хляб сме яли, нито вода пили. Днес или тази нощ ще умрем. Ако те приемем, и ти с нас ще умреш и по-голям грях ще ни навлечеш.“ Агапий им рече: „Вземете ме със себе си, господ бог ще се погрижи за нашия живот.“ Моряците му казаха: „Влез, рабе божи, при нас и ако имаш храна със себе си, поне ти ще бъдеш спасен.“

10. Агапий влезе при тях. И видя, че са много немощни, смили се над тях, помоли се и седна в кораба. След това взе парчето, което му даде Илия в рая и го преломи на четири части; и въздаде хвала на бога, и даде на 12-те мъже. И ядоха, и се нахраниха, четвъртата част даже останиха. А тя стана пак цяла, като че нищо от нея не бе отчупено. Като видяха моряците славата божия, извикаха към Агапия: „Рабе божи, не отхаждай от нас, та дано да преплаваме морската бездна.“ Агапий рече: „Да бъде волята

божия!“ Заръча на моряците да опънат платното. Те го поставиха. И дойде вятър по божа воля и ги занесе за един час в техния град, от който бяха отплавали преди три години, когато знаеха къде отиват. Гражданите излязоха да ги посрещнат с вик: „Елате, защото нашите братя се завърнаха. Ето, трета година не сме чули вест за тях.“ И като дойдоха, поздравяваха ги. Моряците казаха: „Още не бихте чули вест за нас, ако бог не бе изпратил своя раб при нас, заради него бяхме доведени в този град.“ Гражданите прославиха бога.

11. Една жена излезе в мръсна риза, дълговласа. И като дойде, поклони се пред Агапия, плачейки и говорейки: „Рабе божи Агапие, прости ме!“ Агапий ѝ каза: „Какво бъбреш за мене, защото аз не съм Агапий.“ А жената викаше пред целия народ: „Ела, рабе божи, защото моят син сто вече 18 дни лежи мъртъв. Господ не ми позволи да го погреба, като ми каза: „Почакай 3 дни, докато дойде кораб с 12 мъже и с тях един монах на име Агапий. Като го вземеш, заведи го да възкреси твоя син.“ Агапий си спомни това, що му бе рекъл господ, стана и отиде след жената в нейния дом, а с него и 12-те моряци и вси граждани. Агапий влезе в къщата, където лежеше нейният син на един одър. Помоли се, взе парчето, което му даде Илия, и го положи на лицето му. Момчето седна на одъра. Агапий го взе за ръка и го предаде на майка му. А майката прослави бога. Гражданите казаха на Агапий: „Рабе божий, не ни напускай, защото ние имаме обичай, когато някой умре, да го погребваме, а ти имаш обичай, който умре, пак да го съживяваш.“ И не му позволиха да излезе от града. И моряците не искаха да го оставят и казваха: „Ще тръгнем с тебе — по вода или по сухо, накъдето искаш да идеш.“

12. Той прекара там 7 дни. В една нощ дойде божи ангел при него, изведе го от града и му каза: „Върви по морския бряг, докато намериш мястото, което е приготвено за тебе. Там седни и напиши видяното, което бог ти показа, местата господни, които обходи.“ Като каза това, ангелът го остави.

13. Агапий вървя по морския бряг много дни. И намери в морето високи стени и видя на стените две ръце. Изкачи се до тях по стъпала и видя уредена пещера и в нея ложе, одър и постеля. Той влезе в нея и се помоли. И като седна, написа това откровение. Когато свърши, доплува

по божия воля с вятъра кораб до него. Агапий излезе и предаде откровението на моряците с думите: „Отнесете го и го дайте на патриарха в Йерусалим да го раздаде на всички църкви, та да го четат.“

Блаженият Агапий преживя 40 години и завърши своя живот с парчето, което му даде Илия. И предаде духа си на господа. Слава на пресветата Троица, на отца и сина, и светия дух, днес и вечно във вековете.

Бъдещето на света

СКАЗАНИЕ НА ЙОАН БОГОСЛОВ ЗА ПРИШЕСТВИЕТО ГОСПОДНЕ НА ЗЕМЯТА

1. След възнесението на нашия господ Исус Христос, аз, Йоан, се изкачих на планината Тавор, гдето господ ми откри пречистото си божество, което не можахме да гледаме, но паднахме ничком на земята — издигнах се на едно място, погледнах небето и като подигнах ръце, помолих се на бога и рекох: „Господи, чуй моя глас и ми разкажи за твоето пришествие; когато дойдеш на земята, какво ще стане тогава на нея? В тези времена какво ще стане с небето и земята, със слънцето, луната и звездите? Зная, че ще послушаш своя раб."

2. След като се молих седем дни, издигна ме светъл облак и ме постави пред божественото лице. И чух глас, който ми казваше: „Погледни, рабе боже Йоане!" И като разбрах, видях отворено небе и усетих миризма на много благоуханни аромати и светлината на лицето му, по-светла от слънцето. И пак чух глас, който ми говореше: „Погледни, праведни Йоане!" Погледнах и видях с очите си положени книги, които ми се сториха като седем планини; толкова голяма бе тяхната дебелина и дължина, че човешкият ум не може да изкаже. И имаха седем печата. Рекох: „Господи, чуй гласа на твоя раб и открий ми какво е писано в тия книги!" И чух глас, който ми казваше: „Слушай, праведни Йоане, в книгите, които виждаш, е написано всичко, което е на земята, в преизподнята и присъдата на праведните."

Попитах: „Господи, кога ще настъпи времето?“ И чух глас, който ми казваше: „Слушай, праведни Йоане, в онова време ще има обилие на пшеница и вино, каквото не е бивало на земята, тогава един клас ще даде крина жито, лозата ще роди сто грозда, а гроздът ще пусне мяра вино. А в последната година по лицето на цялата земя не ще се намери ни една крина жито, ни една мяра вино.“

3. И пак рекох: „Господи, а след това какво ще стане?“ — „Слушай, чедо Йоане, тогава ще се яви падналият в тъмнината изменник, наречен Антихрист.“ И попитах пак: „Как изглежда той?“ — „Слушай, праведни Йоане, видът на лицето му е мрачен и вместо коса има 7 опашки, веждите му имат свиреп вид, дясното му око е като звезда, а лявото като лъвско. Устата му са един лакът, зъбите му една педя, пръстите му са като сърпове, стъпалата — един лакът, а на лицето му пише: „Антихрист“. Със своите лъжи до небесата ще се възнесе и до ада ще се сгромоляса. Тогава ще направя небето медно, та да не пада роса на земята, и ще скрия облаците вдън земи, за да не оросява земята.“ И рекох: „Господи, колко години ще трае това и за цялата земя ли ще направиш така?“ — „Слушай, праведни Йоане, това време ще продължи три години, но ще направя трите години да бъдат като три месеца, трите месеца като три недели, трите недели като три дена, трите дни като три часа, трите часа като три секунди, както рече пророк Давид: „Съборил си престола му на земята, умалил си времената му и си го облял със срам.“ Тогава ще изпратя Еноха и Илия да го изобличат, да покажат неговата лъжа като прелъстител. След това ще го убият на жертвеника, както рече пророк Давид: „Тогава ще се сложи телето на твоя олтар.“

4. И пак запитах: „А какво ще стане после? Слушай, праведни Йоане, тогава ще изпратя моите ангели да вземат рог от овен, стоящ на небесните облаци, ще изляза вън, а Михаил и Гавраил ще затръбят с рога на овена, както каза пророк Давид: „Глас от рогова тръба ще се чуе по всички краища на вселената.“ От този глас ще се разтрепере цялата земя според думите на апостол Павел: „Последно тръбене ще затръби тръбата, и мъртвите ще възкръснат неизтлели — всички, които са умрели от векове досега, ще додат и ония, които са още живи.“ И чух глас, който ми разказваше за онова, което човеците ще чуят по време на възкресението.

5. И пак попитах: „Умрелите до възкресението от мъжки и женски пол — едни млади, други стари, а трети деца — как ще изглеждат, господи?“ — „Слушай, праведни Йоане, както виждаш, пчелите не се различават една от друга, а всички имат еднакъв образ. Така ще бъде и при възкресението господне. Тогава няма да има белина, ни чернота, нито различни лица, но всички ще имат еднаква възраст, еднаква човешка плът по причина на възкресението, както каза и по-преди. При възкресението няма да има тление, нито съприкосновение, но всички ще бъдат като ангели божи.“ И рекох: „Господи, ще възкръснат ли също и грешниците?“ И повторно запитах: „Господи, ще се познаят ли умрелите един друг, брат брата си, баща или майка ще познаят ли чедото си и ще помислят ли за своите къщи и за лозята си? — „Слушай, праведни Йоане, какво рече пророк Давид: „Спомних си, че съм пръст; човешките дни са като трева, като полски цвят прецъфтяват. Когато вятърът премине през него, не ще се познае мястото му, ще се възвърне пак в своята земя.“ В този ден ще погинат всички човешки помисли.“

6. „А след това какво ще направиш?“ — „Слушай, праведни Йоане, тогава ще изпратя моите ангели по лицето на земята, те ще вземат всички свещени и честни книги, честния кръст и църковните светини и ще издигнат телата на праведниците във въздуха. Ще заповядам да издигнат честния кръст, на който прострях своите ръце, и всички ангелски чинове ще му се поклонят. Тогава праведниците ще се възнесат на облаците, както рече апостол Павел: „Заедно с тях ще се издигнем в облаците да срещнем господа във въздуха.“ Тогава ще излезе всичкият лукав дух, който е в бездните и на земята, от изток до запад, и ще се прилепят до своя княз Антихриста, и ще бъдат осъдени на вечен огън.“

7. И попитах пак: „А после, господи, какво ще направиш?“ — „Слушай, праведни Йоане, тогава ще пратя ангелите си по лицето на цялата земя и ще изгорят земята на едно протежение от 7040 лакти, ще изгорят и високите планини, та ще станат като прах. Ще изгорят и всички дървета, и добитъка, и влечугите, и всички зверове, и всяка земна гад, и птиците, летящи във въздуха, и нищо движещо се няма да има по цялата земя, цялата земя ще бъде недвижима.“

8. И рекох пак: „Господи, а след това какво ще направите?“ — „Слушай, праведни Йоане, тогава ще заповядам на четирите ветри да излязат и да развеят всичкия прах по лицето на земята, и ще се избели земята като сняг, и ще стане като хартия, без петна, без хълмове, без планини, без камъни. От изток до запад цялата земя ще бъде равна като трапеза и бяла като сняг. И ще пламне сърцето на цялата земя и ще извика земята към господа: „Господи, като девица съм пред тебе и нямам грях!“, какво рече пророкът: „Всички планини и хълмове ще се изравнят, кривините ще се изправят, грапавините ще се изгладят и тогава всяка плът ще види спасението божие.“

9. И запитах пак: „Господи, а след това какво ще направиш?“ — „Слушай, праведни Йоане, тогава цялата земя ше се очисти от греха и ще се изпълни с благоухание, защото ще дойда на нея. Тогава ще се появи на небето честният кръст, носен от хиляди, хиляди ангели, които ще вървят пред него, както казах и по-преди. След това ще се покаже знамението на човешкия син с голяма слава. Тогава неправедните заедно със своите слуги ще изпищят силно, мислейки да избягат, но от невидима сила ще бъдат задържани и не ще могат да бягат. Тогава ще викнат, казвайки: „Где е силата и славата ти, с която ни прелъсти, та се отдалечихме и отпаднахме от славата и от светлостта на Отца, която имахме? Ето, той иде да съди нас и всяко човешко създание и горко ще ни бъде, защото ще ни прати във вечна тъмнина.“

10. И рекох: „Господи, а след това какво ще направиш?“ — „Слушай, праведни Йоане, тогава ще изпратя невидими ангели да извикат с голям глас, казвайки: „Слушай, земьо, и дръж се — казва господ — ето, ида при тебе!“ И ще се чуе гласът на ангела от изток до запад и по всички земни краища. Тогава ще се подигнат всички небесни сили от единия до другия край на небето и многооките ангели, и ще се чуе силен звън в небесата, и ще се вдигнат седемте небесни завеси, и ще настъпи страх в небесата и сред ангелите. След това ще се разцепят небесата от изток до запад и на земята ще слязат множество ангели, и ще се напълни лицето на земята с ангелски войнства. Тогава ще се развържат небесните съкровища и небесният Йерусалим, подобно на украсена невеста, обиколен с всечестна благоуханна миризма, ще бъде свален на земята. И ще пойдат при мен хиляди ангели и архангели, носейки престола и пеейки: „Свят,

свят, свят е господ Саваот, изпълнил небето и земята със славата си!“ Тогава ще изляза с голяма сила и слава и ще ме види всяко коляно като ида на облаците. Тогава ще ми се поклони всичко небесно, земно и адово, както и във въздуха. Тогава ще се съберат всички човешки създания и всеки лукав дух с Антихриста, ще станат всички голи, но обременени [с грехове].“

11. И пак рекох: „Господи, а какво ще стане с небесата, ако слънцето, луната и звездите останат празни?“ И чух глас, който ми казваше: „Погледни, праведни Йоане.“ И погледнах и видях агне, което имаше четири рога. „Тогава ще заповядам да свалят книгите, които ти видя преди агнето и ще ги сложа пред него и то ще разтвори книгите и ще ми говори сред множеството мои ангели. И ще се дадат книгите на това агне и то ще ги разгъне. Ще се отвърже първият печат и ще паднат звездите. Ще се отвърже вторият печат и ще падне луната и не ще я има вече. Ще се развърже третият печат и ще се разкъса слънчевият венец и няма да има вече слънце. Ще се развърже четвъртият печат и ще се разрушат небесата, ще остане въздухът без украса, както рече апостол Павел: „Небесата са дело на твоята ръка, те ще загинат, а ти ще пребъдеш до веки.“ Когато се отвърже петият печат, по цялото лице на земята ще се отворят всички места за осъдените на мъки. Ще се отвърже шестият печат и ще се разтвори морската бездна. Ще се отвърже седмият печат и ще се отнеме адът.“

12. И рекох: „Господи, кои най-напред ще разпиташ, за да произнесеш присъда?“ — „Слушай, праведни Йоане, първо ще бъдат осъдени нечистите духове с Антихрист, след това ще им заповядам да отидат в страшната тъмница, гдето има скърцане на зъби, както рекох по-преди: „Синовете на царството ще бъдат изгонени в страшната тъмница.“ И рекох: „Господи, где е страшната тъма?“ — „Слушай, праведни Йоане, ако може тридесетгодишен момък да вдигне камък и да го хвърли в бездната, ще лети три години и едва ще стигне дъното, там е страшната тъма, както рече пророк Давид: „Поставил си тъмнината за негов покрив.“

13. И казах: „Господи, а после кой народ ще бъде разпитан?“ — „Слушай, праведни Йоане, ще бъдат разпитани елинските народи, които вярваха в слънцето, месеца и в звездите, които оскверниха светата еврейска вяра и не вярваха в отца, сина и светия дух. След това ще ги изпратя в ада, както някога рече пророк Давид: „Ще се възвърнат

грешниците в ада, както и всички народи, които забравят бога.“ И пак рече Давид: „Като овце са поставени в ада и смъртта ще ги пасе.“

14. И рекох: „Господи, а след това кой народ ще бъде разпитан?“ — „Слушай, праведни Йоане, ще бъде разпитан еверейският народ, който от злоба ме прикова на кръста.“ Запитах: „Господи, за това, което ти направиха, в тъмата ли ще идат, или на друго място?“ — „Слушай, праведни Йоане, те ще бъдат в подземието на ада според думите на пророк Давид: „Повикаха, но нямаше кой да ги спаси.“ А апостол Павел рече: „За всичко, което извършиха беззаконно, беззаконно ще бъдат осъдени.“

15. И попитах пак: „Господи, какво ще стане с тези, които приеха кръщение?“ Отговор: „Слушай, праведни Йоане, тогава ще заповядам на моите ангели да отделят праведните от грешните и ще ги поставя от дясната си страна, та ще засветят като слънце, а грешниците ще бъдат тъмни.“ И рекох пак: „Господи, всички ли кръстени ще идат в една и съща мъка — царе, патриарси, князе, богати и бедни?“ — „Слушай, праведни Йоане, по думите на пророк Давид търпението на бедните не ще трае вечно, а патриарсите, князете, бедните и богатите ще загинат като добитък, ще заплачат като деца и ще бъдат разпределени в кладенец със седем отвора. А други ще бъдат гризани непрестанно от червеи, но и в тия мъки ще има подразделения.“ И рекох: „Господи, а праведниците где ще настаниш?“ — „Слушай, праведни Йоане, ще се отвори раят и праведните ще влязат в рая заедно с всички ангели на земята, както по-рано Свети дух чрез пророк Давида: „Праведниците ще наследят земята и ще се веселят на нея до веки.“

16. И рекох пак: „Колко са ангелите и колко са човешките родове?“ — „Слушай, праведни Йоане, колкото е човешкият род, толкова са и ангелите, както каза и пророк Давид: „Постави предел на народите според броя на божиите ангели.“

17. И рекох пак: „Господи, след това какво ще направиш?“ — „Слушай, праведни Йоане, след това няма да има болести, ни житейски печал, ни родителски мъки, нито братска ненавист, ни зли помисли, ни лукав дух, нито смърт, ни бедни, ни богати, но всички ще бъдат едно стадо, както рекох и по-преди: „И други овце имам, които не

са от този двор, но и тях трябва да събера, и ще чуят гласа ми, и ще има само едно стадо и един пастир.“ И пак чух глас, който ми казваше: „Слушай, праведни Йоане, предай това на верните човеци, но не на неверните, за да не се разпилява моят бисер пред свинете.“

18. И след като чух този глас, взе ме облак и ме постави на Таворската планина. Да бъде благословен този дом, в който стоят тези книги, както каза някога господ: „Който обича хората, спазва моите думи.“ На господа Исус Христос слава и поклонение, на отца, сина и светия дух. Амин.

ЕПИСТОЛИЯ ЗА НЕДЕЛЯТА

1. Да знаете, благословени християни, че тази света епистолия падна от господа бога и спасителя наш Исус Христос, че слезе от небето в град Йерусалим в светата Йерусалимска църква. Да знаете, братя, че слезе от небето при божигробския патриарх заради беззаконието, което правят хората на земята и техните волни и неволни грехове. Чуйте всички, отци и братя, попове и чорбаджии, всички християни: мир и благодат вам от господ бог и наш спасител Исус Христос, чудни и дивни са делата и словата божии, които сега ще ви се кажат. Тази света епистолия слезе в града Йерусалим от небето и се спря над светия престол. На божигробския патриарх Йоаким се яви насън ангел и му рече: „Стани и иди в църквата и виж какво е слязло от небето над божия престол.“ Патриархът стана, отиде в църквата и видя камък, който висеше над божия престол. Бе чуден и много страшен във въздуха, не бе възможно никому да го хване, защото беше силен и тежък. Смиреният патриарх, като помисли, събра митрополитите, епископите, игумените, монасите, свещениците и дяконите, те се молиха три дни и три нощи. На третия ден се чу глас от небесата и от епистолията, която беше във въздуха над престола. Смиреният патриарх пое камъка в ръцете си и той стоеше смирен. Патриархът го разтвори, видя и намери в него написани тези думи:

2. „На вас казвам, чуйте, братя, и разберете, синове човешки, пратих ви послание в Рим в църквата на светите

апостоли Петър и Павел, а сега пращам второ, дано се покаете. Вие не чухте и не разбрахте, че това послание е слязло от небето. Моята ръка написа господните слова за светата неделя, и за светия петък — моето разпятие, и за светите мои празници, и за вашето беззаконие, за греховете, които извършвате денем и нощем. Не знаете ли, че аз заради вашите грехове ви изпратих пророци и учители, но вие не повярвахте и не се покаяхте за лошите си дела и не почитате светата неделя и моето възкресение. Не знаете ли, че в света неделя изпратих при вас архангел Гавриил да благовести на света Богородица зачатието и въплъщението? Но вие, безумни човеци, пак не почетохте светата неделя, затова ви изпратих на земята неверни народи да ви проливат кръвта. През онова време малко се бяхте покаяли, докато ви омръзна и пак започнахте да вършите лоши работи. Не чухте ли какво казва светото евангелие: „Небето и земята ще преминат, моите думи не ще преминат, ще останат до века!“ Изпратих ви люти змии, сеч и немилостиви гадове, тежък труд, глад, жаби, гъсеници, щурци, тежка зима и много знамения ви изпратих заради вашето неверие, както Мойсей в Египет на синовете израилеви. А сега пратих послание за светата неделя — моето възкресение — и за моите свети празници, а вие не ги почитате. Не чухте ли моите свети книги, не знаете ли каква лихва ще получат тези, които вършат неправди? Аз бях разпънат и погребан за вас, висях на кръста заради вас и със злъч и оцет ме напоиха и ме нарекоха убиец, на третия ден възкръснах и след 40 дни се възнесох там, откъдето бях слязъл, смилих се над вас и ви избавих от дяволските дела, дадох ви жито и вино до насита и изпълних вашия дом с всякакви блага. А вие пак не почитате неделята, нито давате милостиня; с ръцете си нищо не давате на сиромасите и отпаднахте от доброто. Аз ви дадох волове и коне, говеда и овце, облекло и с всякакви добрини ви украсих като едно хубаво цвете, а вие не идвате в светата господня църква. Аз седя на светия престол, а вие не идвате да се молите, ами си отвърнахте лицата от мене и от моето добро, което ви дадох. Вие толкова си отвърнахте лицето от мене, че името ми вече не споменавате и не вярвате в светото евангелие и в това, което казват моите книги.

3. Бях намислил да погубя човешкия род, да погубя всички, които са на земята като при Ноевия потоп; само който влезе в църквата, да не се удави, а да се спаси. Но пак се смилих заради моите празници, апостоли, проро-

ци, мъченици и светци, заради моята майка и за Йоан предтеча, които винаги ми се молят и се застъпват за християнския род, и отнех много злини от вас. Но вие пак не разбрахте, а изоставихте и забравихте името ми. Вдовици, жадни и гладни, голи и боси, сираци и бедняци, слепи и болни викат и плачат в моето име, а вие не се грижите за тях, нито се обръщате да ги погледнете. Не се научихте от светото евангелие, че ако помилвате сиромаха, и бог вас ще помилва. И пак рече: „Който е милостив, той ще бъде помилван." А апостол Петър каза: „Има немилостиви хора, които не почитат моите попове и моите свети празници, и не се покоряват на баща си и на майка си, присмиват се на свещениците и се смеят на кръста." Не знаете ли, че много се трудите, а малко добивате и отпадате от доброто заради вашето неверие? Езическите народи нямаха закон, а законно постъпват и милостиня струват, а вие закон имате, а не го пазите, и беззаконие вършите. Аз ви дадох овощни дървета, които раждат плодове, да ядете и да ме благославяте; наситих ви, а вие ме забравихте, хванахте се като евреите за празно място. Поради вашето неверие отново ще дойда, ще изсуша вашите кладенци и извори, лозята ви ще изгоря, с гореща роса ще ги опаля, и нивята ви ще изгоря заради вашето неверие.

4. Безумни хора, защо не си обърнете сърцето? Безумни човеци, Мойсей даде на евреите закон и те не го нарушават, както и другите народи нямат закон, а закон държат. А аз ви дадох закон и моето кръщение, а вие закона не следвате; нито един закон не опазихте и не почитате светата неделя. Не знаете ли, християни, че в света неделя е моето възкресение и пак в света неделя създадох първия човек Адам, и на Аврама се явих в неделя при амврийския дъб, и пратих радост на Богородица в неделя чрез архангел Михаил в Назарет, и в неделя приех кръщение в Йордан? Защо не почитате светата неделя, а станахте завистници, оставихте светлината и влязохте в тъмнината? Не знаете ли, безумни хора, че пак в неделя ще дойда да съдя живи и мъртви? Не знаете ли, че аз си пролях кръвта заради вас, а вие не почитате велики петък? Аз дадох 4 пости през годината, за да ви се прощават греховете. Проклет да е този човек, който през време на постите яде блажно в сряда или петък, да е проклет! Който пази божия закон, той ще влезе в царството небесно! Не знаете ли, безумни хора, че ви дадох 6 дни за работа, а седмия ден — светата неделя — оставих да отивате в църква, да се молите,

да получите благослов и прошка за греховете? Който спазва това и ходи в църква с благоговейно и смирено сърце, аз ще напълня неговата къща с пшеница и с вино, с всякакви блага и със здраве, ще премахна от него всяко зло и ще го благословя. Не виждате ли, безумни хора, че работите в света неделя? Аз ви казвам да вярвате в моите думи, а вие хвърляте сами себе си в ада. Ами когато не ви дам дъжд и роса от небето, вие какво ще правите? Казвам, ако не спазвате моя закон и не държите моите празници, всичките мои блага ще превърна в злини. Тогава вие, бедни, как ще се скриете от мене?

5. Пак ви казвам, проклет да е този човек, който не почита своя брат или своя съсед, защото съседът е брат по свети дух, а рожденият брат по плът. Проклет да е този, който не почита своя кум според закона, защото кумът става отговорен за човека, когото кръщава при кръщението. Проклет да е този, който не празнува светата неделя от деветия час в събота до изгрева на слънцето в понеделник, защото той внася и гняв божи в своя дом.

6. И пак ви казвам, ако не се покаете и не се откажете от лошите дела, кълна се в моя страшен престол, моя отец, моята пресвета Богородица — майка ми, заедно с множеството мои ученици и херувими и със страшните серафими, че ако не изпълните това, което ви заповядам, няма вече да ви изпращам друга епистолия на земята. Чуйте, братя, и вярвайте в това, което казва светото евангелие, защото имам на небето горещ дъжд и големи камъни, и гръм; ще ги пусна срещу вас и ще ви погубя с люта смърт, та плътта ви и плода от труда ви да пламнат в огън. През месец февруари, на 11-тия ден, ще направя голям и страшен земетръс, та да погинете с горка смърт. През месец март, в третия ден, ще изпратя от небето огън и кръв, ще изгоря вашите лозя, ще изсуша дърветата и планините. Ще изпратя зли зверове с две глави, с орлъови криле и конски опашки; когато ги видите, много ще се уплашите и ще се покаете. Те ще ядат вашите меса и вашите деца пред вашите очи. През месец юни, в деня на апостолите Петър и Павел, и тогава ще изпратя огън срещу вас; ще бягате и място не ще намерите да се скриете, защото всички места са мои. Тогава и космите на главите ви ще бъдат прочетени и ще паднете в ръцете ми и със силен глас ще викате: „Мъртви, бързо приемете нас, живите, защото вече не можем да понасяме и да търпим тези люти вълци и бо-

жия гняв.“ И ще превърна слънчевата светлина в тъмнина и месечината ще направя като кръв, че сами да се изгубите един друг в тъмнината и да не можете да разговаряте; и ще отвърна лицето си от вас да не слушам плача на вашите нечисти уста, лицемери, защото не спазвахте божията заповед, а спазвахте дяволските работи. Ще ви пратя билсак(?) да умрете, защото не следвахте моя закон. Аз ви изпратих книги да четете и да си пазите душите, а вие не ме послушахте и не ги почетохте; в моята църква не ходихте, а се надсмивахте на тези, които ходят в църква. Клеветяхте се един друг и един друг си издавахте лошите дела, брат започна да завижда на брата. Не знаете ли, че с вашите зли езици хулите бога, а слугувате на Антихриста? О, безумни хора, все на дявола служите, злото имате за хвалба, станахте завистници и магьосници, бавни сте на доброто, а бързи на злото, станахте непокорници, оставихте бога, обикнахте тъмнината!

7. Тежко на този, който се кара със съседа си и му казва обидни думи, защото той с моето име се кара. Не знаете ли, че земята ще погълне всички ни заради злите дела, които вършите денем и нощем? Какъв отговор ще дадете на страшния съд? Там са на всекиго всичките дела, та по делата да се отсъди; кой каквото е правил, това да му се плати. Не чухте ли какво казва евангелието от Матея: „Ще дойде синът божи да съди живи и мъртви.“ Тогава всички ангели, които никога не са прегрешили, ще потреперят от него. Ами вие, безумни хора, какво ще направите, като винаги сте прегрешавали и не ходите в моята църква да се молите, та бог да се смили над вас в съда и да ви прости греховете? Ако не се откажете от вашите зли дела и от дяволското учение, ще ви пратя щурци и гъсеници и други зли гадове, да изядат тревата по земята и нивите ви, и ще настъпи глад заради вашето беззаконие. Ако се намери човек, който да каже: „Защо ни е това послание?“, да бъде проклет от бога, от света Богородица и от всички небесни светци и да бъде предаден на вечен огън и в тъма непрогледна, и да се причисли към Юда. На тези, които казват така и разпъват Христа бог втори път на кръст, ще се разсипе домът им, чужди хора ще разпилеят имота им, техният труд ще стане като Содом и Гомор. А тежко и горко на оня, който чете тази епистолия, а не я преписва и не я прочита пред хората на събрание по време на божи празници и не я изпраща по села и градове.

8. О, горко на тези, които не искат да се видят един друг! О, горко вам, полуверци! О, горко на този, който завижда на кръстника си или на бедния! О, горко на вас, христоругатели, които съгрешавате с майка си и баща си и се карате с тях и не се питате, че бог създаде бащата на земята! О, тежко на този, който не почита попа, защото той е божи слуга! Вие, които укорявате моите слуги и ги хулите, мене укорявате! О, тежко на тези свещеници, които не учат хората по църковния устав — те ще бъдат изхвърлени от свещеническия чин! О, тежко на духовниците, които извършват службата с гняв, защото ангели пеят с тях света литургия със страх божи! О, горко за монаха, който в църква стои, а за блуд се моли; той като Юда изоставя своя спасител! О, тежко на тези жени, които пият билки, за да нямат деца и ги уморяват в утробата си! О, тежко на ония, които смесват брашното с ръж или просо, а го продават за чисто! О, тежко на ония, които размесват прах или пепел във восъка, а го продават вместо восък и искат висока цена! О, тежко на тези, които присвояват чуждо нещо! О, горко на тези, които не вярват в светите апостоли и мъченици и в светите черковни книги! О, горко на този, който чуе клепалото, а не отиде в църква! О, тежко на онзи свещеник, който не става рано да отиде в църквата в света неделя, също и на всичките книжовници! О, тежко на онзи, който е лаком за много имот! Не знаете ли, безумни хора, че ще умрете? Каквото сте събрали, ще остане в света на други хора. Не трябва ли да имате толкова, колкото да прекарвате, ами искаш да имаш повече от другите и от брата си и се караш за много и завиждаш на съседа си? О, тежко на жените, които месят просфори с гняв, не си сменят дрехите и не се чистят от мръсотията си! О, тежко на този човек, който дава рушвет на съдията, за да държи неговата страна, да съди несправедливо, да струва правото криво, и който изкарва съседа си на съд! О, тежко на тези, които правят грях с чужди жени или жените с чужди мъже, или с неверни народи, та си оскверняват тялото и отпадат от светото кръщение! О, тежко на трето венчило или на четвърто женене, защото е извън закона, този, що идва в църква опетнен! О, тежко на тогози, който не вярва в това свето писание със страх! О, тежко на поповете, които не спазват правилото! О, тежко на свещеника, който не препише тази епистолия! О, тежко на граматиците, които не я преписват! О, тежко на тези хора, които знаят да четат, а не се заемат да я препишат поради лакомство. Казват: „Защо да я пиша, няма да стана поп или

калугер?“ Но който я преписва и чете на другари, ще бъде благословен от вседържителя бог. О, тежко на онези, които се напиват и се провикват! О, тежко на този, който подслушва съседа си, когато се изповядва, и след това го обажда на другите хора за присмех! О, тежко на тези, които издават хората за нищо! О, тежко на тези, които не приемат в дома си сиромаси, бедственици, вдовици! О, тежко на тези, на които бог дава, а те не дават милостиня заради бога! О, тежко на тези, които се карат без причина и не се простяват и друго зло правят, а не се покайват! О, тежко на тези, които се присмиват, намигват и ходят с жени! О, тежко на жените, които си преправят лицето, което бог им е създал с ръката си, и си продават тялото като блудници! Не знаете ли, че при второто пришествие с куки ще ги дерат и във вечен огън ще ги хвърлят? О, тежко на тези хора, които струват омрази на младенци! О, горко на търговците, които не водят търговията си справедливо! О, тежко на онези, които мислят зло на сиромасите! О, горко на тези бащи и майки, които не учат децата си на закон божи и не ги учат да имат страх от бога! О, тежко на тези, които не мислят за смъртния час, че ги чака вечен огън! О, тежко на тези, които не вярват в светата троица, в името на отца, сина, светия дух, и в честния кръст!

9. Аз ви дадох моята църква за седалище и покоище, да се молите със страх за греховете си, а вие не идвате да се опростите в моята църква. Аз ви дадох всякакво добро на земята, а вие ме изоставихте. Ако бяхте вярвали в мене, в Исус Христос и в моите свети книги, не бих ви пратил град, нито смърт, нито глад, нито тежка зима, нито каквото и да е зло. Ако спазвате моя закон и следвате моята заповед, зимата ще бъде мека като лято, малко ще се трудите, а много ще получавате. А вие не държите моя закон, а следвате зла власт и много зло ще теглите. Къде е вашият хляб, вашето вино, къде е медът ви и маслото, къде е здравето ви и цялата ваша голяма радост, която имахте? Нали изгубихте всичкото добро заради вашето непослушание? Ако спазвате моите заповеди и вярвате в това, което ви заръчвам, за вас ще настъпи голямо добро. Ще отнема от вас всичките злини и моят огън и гняв не ще падне върху вас до векове. Ако не правите това, което пише в светото евангелие, и ако не почитате светата неделя, моето възкресение и всички празници с милостиня и с чисто сърце, [поне] с вашите молитви да се прослави името ми и добрината ми, която ви оказвам.

Пак ви казвам: когато чуете клепалото в църква, всички като крилати да хвръкнете с цялото си домочадие със свещи и масло, за да се помолите, да се поклоните за избавление от вашите грехове и да получите прошка; със страх, с голям трепет и с всичкото си сърце да се поклоните на мен и на пречистата моя майка Богородица и на всичките ми светци. И който се моли, ще бъде благословен от мене до века, амин. И пак ви казвам: проклет да е този човек, който не вярва в това писмо! Аз ви изпратих първо писмо, това е второ, дано да се покаете, да почитате моята нова държава, моите свети празници и апостоли, моя Йоан предтеча."

10. Ако се намери православен човек, който да препише това послание, поп, дякон или господар, да го напише и да го изпрати навсякъде — от изток до запад, на юг и на север, по градове и по села, този човек, макар и да е съгрешил, и много да е съгрешил, господ ще му прости и ще дигне своя гняв от него и от дома му; децата му ще бъдат здрави и в неговия дом няма да има нито сляп, нито куц, и ще получи Аврамовия богослов. Благословен да бъде и този книжовник, който чете епистолията пред събора и поучава християнския род в моята църква. И да вярват всички, защото това писание е от бога. Нека въздадем слава нему и на нашия Исус Христос със страх и трепет! За всеки, който вярва в 4-та евангелисти, ще се вдигне от него божият гняв и на страшния съд ще да му се простят греховете. На тебе, боже, слава и власт по веки веков, амин.

11. Пак да знаете, че в онова време станаха в Йерусалим чудеса. През месец ноември, на 12-тия ден, в неделя, като се четеше тази света епистолия в църква, на честния и живоносен гроб Христов се чу глас от небето, който каза: „Това послание е от бога, вярвайте, синове човешки, и го прочитайте всеки празник; който скрие епистолията и каже, че е негова, да бъде проклет, който я скрие — попада във вечен огън. Защото е заръчано: „Не скривайте сами себе си в ада." Който я скрие в земята, той ще си изгуби душата. Не скривайте вашето съкровище в земята, ами го скрийте на небето. Защото, където е вашето имане, там ще бъде и сърцето ви, там няма червеи и ръжда. Който си скрива имането, той се нарича бедняк по душа. Не чувате ли светото евангелие: „Блажени са нищите духом, защото тяхно е царството небесно." Така и ние, братя, да не скриваме имането си в земята, ами на небето; да бъдем

милосърдни към сиромасите, защото тях бог нарича свои братя. Виждаме какво пише в светото евангелие: „Който дава милостиня, той на бога дава в заем.“ И пак премъдри Соломон рече: „Водата огъня погасява, а милостинята човешките грехове угасява.“ Нека и ние да дадем заем богу, да се откажем от лошите дела, та дано се смили господ над нас и да ни даде добро, да ни сподоби с берекет от роса небесна и влага земна и да ни приеме в небесното царство. Нему слава и власт, чест и поклон във веки, амин.

Българско творчество в традициите на апокрифите

ПОВЕСТ ЗА КРЪСТНОТО ДЪРВО ОТ ПОП ЙЕРЕМИЯ

1. Мойсей поведе синовете израилеви от Червеното море и ги заведе при Мера. Но от Мера не можеха да пият, въпреки обилната вода, защото беше много горчива. Мойсей призова господа и се помоли за хората. И дойде при него ангел и му показа три дървета: ела, кедър и кипарис. Мойсей направи, както му заповяда ангелът: взе трите дървета, сплете ги на плитка и я посади при изворите на водата. Господният ангел рече: „Това е образът на света Троица; това дърво ще бъде за спасение, това дърво е живот за света, на това дърво евреите ще разпънат господа и истинската светлина ще се възнесе от живеещия в света свещник. А еврейските старейшини ще осъдят този, който ще съди целия свят — живи и мъртви.“ С такива думи Мойсей предсказа за Христа, тъй както бе научен от ангела.

И веднага водата стана сладка за красота и веселие на хората и животните, на небесните птици и земните зверове. И слушаха синовете израилеви за дървото, за което говореше Мойсей: кога ще дойде [Христос] и как тогава ще го осъдят. Мойсей пророчествува с много думи, които се сбъднаха.

2. Като се изминаха много години, Мойсей дойде с хората в хоривската земя. Мястото беше удобно за тях да

разпънат шатри. То се наричаше Моавий и беше пусто, защото не можеше да се премине там от множество змийска гад, която бе твърде зла. Ухапани, Мойсеевите хора започнаха да загиват в палатките си. Мойсей се наскърби за народа си и извика към своя господ бог. И господ чу. От бога бе изпратен ангел, който държеше в ръката си кръстен знак: едно копие с пронизана по средата змия от мед. „Направи това, което виждаш в ръцете ми! Дървото, което посади при водата, ето що ще стане от него, и един ще бъде окачен на него.“ Ангелът каза това на Мойсей и го остави.

Мойсей стана рано, скова змия от мед, набучи я на копие и го постави сред своите хора. На ухапаните каза: „Ако някой е болен, а аз бъда далече, нека погледне поставения знак и да извика: „Боже мой, в името на това знамение, помилвай ме!“ И започнаха ухапаните люде да оздравяват, а не знаеха, че това е кръстен знак. Те се кланяха на копието и медта и почитаха вишния, който щеше да дойде за спасение на целия свят. След това Мойсей каза на хората: „Всичките, както сега виждате, сте спасени само с гледане, така и ще бъде. След тези години ще дойде вишният всесъздател на първите хора Адам и Ева, които ще получат вечен живот. Ще дойде заради патриарсите, пророците, заради всички, които проляха кръвта си за Христа, които в негово име завършиха живота си.“ Един от израилтяните му каза: „Кажи ни всичко, което ще се случи.“ И той им разказа онова, което му съобщи ангелът: че дървото, което посади при водата, при Мера, това дърво ще бъде приготвено за разпятие на този, който ще се роди от рода на Юда; ще излезе от дева Мария и ще бъде от коляното на Давид, Аврамов внук; от праведния Есей ще произлезе пречистата дева, и от девата ще се роди синът на всевишния, и той ще бъде разпънат с двама разбойници. На този домът ще се иззида за 46 години. Тогава ще отсекат дървото на спасението, но по това време още не ще бъде позволено на вишния да дойде и да се роди на земята. Ще отсекат дървото след 4000 години и повече.

Това говореше Мойсей и синовете израилеви слушаха казаното, внимаваха и го полагаха в своето сърце, казвайки: „Кога ли ще дойде това?“ И поглеждаха към небето, молейки му се за пощада. И всички те, като дойдоха с много народ, пазеха дървото и го бранеха от чуждите. Често слушаха как ще бъде разпънат с двама разбойници.

3. По това време се намери един разбойник на име Афросит. Той, като дойде, каза: „Как мога да се освободя от множеството си грехове?“ Мойсеевите другари му казаха: „Иди при Мера и пази дървото от чужденци, докато дойдат от Йерусалим и го отсекат с царска заповед. И тръгни по пустинята с тях и ако видиш всичко, което се случи, разпни се и ти с този, който ще съди целия свят.“ Афросит отиде при Мера да пази дървото и прекара там 75 години. И като завърши своя живот, изсушил тялото си с пост и молитва, отиде при господа.

И така се смениха пазещите дървото до 67 души, просвещавани от дух. Пророците един след друг проповядваха и казваха какво ще стане. [Хората] вярваха и се покланяха на дървото, казващи, че пророчеството на Мойсей е спасение. И така завършваха годините си.

4. Когато изминаха много години след смъртта на Мойсей и другите пророци, чиито имена са посочени в битейските книги, се въздигна първото царство на земята на Елкановия син[1] и този, който обнови царския венец, си взе за зет Давид. Давид се изпълни със свети дух и пророчествува, казвайки: „Господ ще дойде от висините, и няма да закъснее, и славата му ще бъде велика, и царството му няма да има край.“ Той още каза: „Милостта и истината се срещнаха, правдата и мирът се целунаха, истината възсия от земята и правдата слезе от небето.“ Защото истината е Елисавета, от нея се роди Йоан Кръстител. А правдата и мирът е света Богородица, от която се роди Христос, нашият бог.

Този Давид имаше много синове, защото беше саретнистенин [многоженец?] — друг грях, освен разрешените от пророците, както рече пророкът: ще бъдат доведени на царя деви. Да припомним и за Урий в царските книги[2] как заради жена бе погубен от цар Давид, когото пророк Натан изобличи с ангелско повеление. Този Давид царува 42 години и роди Соломона от Вирсавия[3], и на него се спря духът на благодатта. При същия цар Давид се намери един човек на име Есром. Той, като дойде, разказа своите дела и всички разбойничества, кражби и обиди. Нему Давидовите съветници отговориха: „Чували сме, че в Мера има посадено дърво. То се нарича спасение, това е дървото на опрощението, това е дървото на утвърждението на живота. Та и ти иди там, макар да се наричаш лихварин, добре е за теб да отидеш; като видиш дървото, ще се спасиш.“ Старейшините никак не му разказаха за разпятието,

за да не се уплаши и да не се върне към предишните си зли дела. А той, като чу това, което се говори за дървото, още и за опрощението на греховете, веднага се затича към него с радост. Когато отиде, людете, които живееха там, го запитаха: „Защо си бил път, заради какво си дошъл тук?“ Каза им, че бил изпратен от царя, затова е дошъл. Жителите, като чуха това, казаха му за дървото — какво ще стане и как бог ще се разпне с двама разбойници. Той се зарадва, защото се надяваше, че може би по-скоро ще настъпи това; очакваше, когато настъпи [събитието], да носи дървото. И като се молеше, казваше: „Ще пожелае ли бог да дойде на земята?“ Така се молеше, кланяше се на дървото ден и нощ и всеки час.

Този Есром прекара 70 години край дървото на спасението, но божията благодат не бързаше. Той извика и каза така: „Това дърво е спасение за целия свят! Това дърво е за всички надежда! Това дърво е за вярващите в него избавление! Това дърво е украшение! Това дърво е помощ за всяка правоверна душа!“

5. Когато цар Давид навърши 30 години, изпадна в голям ужас. Бидейки в люта болест, душата му бе взета от ангел. Той му показа църковен образ в небето и му каза тези думи: „Такъв да бъде божият дом в Йерусалим!“ После ангелът възлезе на небето. Цар Давид започна да пее: „Колко са възлюблени селенията на твоите сили, господи, моята душа желае да почива в господните двори!“ И по-нататък от този псалм. Като размисли върху видяното и разбра с каква красота му бе заповядано да създаде храм на бога, веднага повика Соломон и му каза всичко, което видя и чу. А Соломон възкликна: „Как мога да приготвя аз дом на бога? Той е във висините и пребивава нерък отворен!“ И това щом рече, Соломон се отказа: „Аз не мога да създам такава красота!“ Давид каза: „Слушай, Соломоне, и не противоречи на своя баща. Аз ще ти направя църквата, чийто образ видях, а ти само дерзай и не отваряй уста срещу моята заръка. Защото аз разбрах, че ти ще изкушиш бога с умението на твоята ръка и със своя ум.“ Давид заповяда на своите момци да донесат по сто свещи за всекиго. И когато се изпълни царската заповед и Давид получи всички свещи, той направи малка църква, показа я на Соломон и рече: „Виж какви стени, какви колони, какви греди, какъв връх, какви са основите ѝ, какви сводове и какъв е нейният завършек.“ Тогава Соломон се ужаси и с голяма тъга извика към господа, казвайки: „О,

владико, вседържителю на всички твари, възможно ли е да дойдеш и да поживееш в ръкотворен дом? Защото аз съм твой роб, как мога да украся твоя дом?“ И като каза това Соломон, дойде да се поклони на своя баща. После взе църковния образ и го понесе там, където отиваше. Тогава Соломоновият ум беше на небето, очаквайки помощ и утешение, които му бяха и дадени. Давид доживя до старост и много скърби понесе през своята младост. Той яви това на своя син Соломон и завърши своя живот на 73 години.

6. Соломон, като прие царството на своя баща Давид, пазеше образа на църквата, очаквайки пришествието на ангела. И ето, внезапно ангелът застана пред него, показа му знак и го сложи на дясната му ръка: на него имаше страшно писание. После ангелът изчезна. Единствен Соломон знаеше както бе научен от ангела, какво бе написано на този пръстен. Соломон започна да гради божия дом и събра безброй много хора да се трудят тук, едни за камъните, други за колоните; едни горяха камъни и тухли, други [се грижеха] за дърветата, трети за пясъка. Просто да се каже, тук беше цялото негово царство и всичко беше в движение. Когато чу, че се гради божи храм, всичко живо с радост тичаше и говореше: „Да не би да дойде бог при нас и да живее с нас!“

7. Соломон строеше осмо лято, когато при него пристигнаха едни мъже и му посочиха спасителното дърво, понеже бяха обхванати от завист. Те бяха от земите на Мера и не можеха да гледат славата на дървото на спасението и онова, което се случваше при него. Защото там се изменяше всяка царска дума, [опрощаваха се] не малко разбойници, [лекуваха се] болни от тежки недъзи; в голяма слава беше това дърво. Цар Соломон разбра, че дървото на спасението е красиво с извивките си и добро за църквата. Той пожела да иде и види дървото в Мера. И като видя неговата красота, заповяда да го отсекат. Пророк Есром, щом чу, че има царска заповед да се отсече дървото, бе осенен от дух, извика горчиво и каза с плач: „О, Соломоне, царю, не го посичай, остави това дърво на спасението, остави това дърво на защитата, остави това дърво на живота, остави тази светлина на целия свят, то ще просвети целия мир! Какво правиш, Соломоне? Не посичай дървото на осъждането! Още не се е родил праведният Есей, от когото ще се роди третият внук на Адам от

майка девица. Защо отсичаш дървото на съда? Остави се, Соломоне, още не е родила девицата, защо отсичаш дървото на осъждането!“

Като чу тези неща, Соломон се дивеше на неговите приказки и се замисли какво ли ще значат думите. Той нареди на своите слуги да отсекат дървото и каза, че то ще прилегне в Йерусалим. И като отидоха, веднага им заповяда: „Да не лежи по никакъв начин на земята, а да бъде обковано с железни обръчи от единия край до другия.“ А Есромовите приказки Соломон запомни и размишлявайки, каза: „Що, прочее, ще е това, което рече: „Не отсичай дървото на осъждането?“

8. Тогава събраха ковачи и умели разпоредници да обковат спасителното дърво. Тук можеха да се видят всякакви майстори. Едни топяха руда, други копаеха пръст от земята; едни промиваха пясък, други дялаха, трети ковяха. За ковачите там бе люта мъка, защото им отказваше умението — онова място беше много неудобно, затова не бе възможно дървото да се изправи, нито да се понесе на рамене, но всички го влачеха, превързани за челата. Там можеше да се види всякакво майсторство, как много ръце прилагаха изкуството си. И така като се трудиха, го караха 7 години, едва донесоха дървото с много труд, но още не бе настъпило времето на осъждането. И когато го довлякоха и пожелаха да го изправят, за да видят всички хора в църквата за удивление, да видят и чужденците, които идват на поклонение в божия дом, защото бе много красиво с извивките си, ето, стана истинско чудо. Майсторите измериха с мярка, където ще го положат, а когато искаха да го положат, беше късо. Провериха го два пъти и три пъти и не беше угодно. Тогава го оставиха и сложиха друго на същото място. И това беше още по-чудно, че бе положено да сядат мнозина на него. И много години лежа извън църквата, 218 години. А Есром дойде в Йерусалим след спасителното дърво и като пази дървото 4 години, предаде душата си на бога. И разказваше на другите как на това дърво евреите ще осъдят Христа. Така завършваха [мнозина] своя живот в божия дом.

9. Соломон завърши божията църква за 46 години и каза: „Възможно ли е бог да върви тук с нозете си?“ После рече: „Господи, никак да не се разгневи срещу мен твоята десница, ако те попитам, владико, ще дойдеш ли някога на земята, или безмислено се трудих!“ Тогава Со-

ломон взе дърво, желязо, мед, сребро и злато и направи два грифона, подобни на серафим и херувим, постави ги пред себе си и възкликна: „Боже, проповядван от пророци и от апостоли, ако си пожелал да дойдеш на земята, направи така, че тези птици да получат дух и да ми бъдат за утешение, да разбера, че ти ще дойдеш на земята.“ Тутакси слезе дух, орлите раздвижиха криле и се покриха един друг. Тогава Соломон прослави бога и ободри своите хора с думите: „Наистина бог ще дойде на земята!“

10. Соломон царува 72 години и умря. Неговото царство прие Синарион, който събра всички пророци, искайки да ги изгори с огън. Тогава внезапно дойде халдейска войска и плениха земята му, и самия него убиха и разпръснаха войската му, понеже бе казал: „Да бъдат изтребени всички, които вярват в пришествието Христово!“ Синарион цар царува три години. Наследи го Навдан и той царува 30 години. И така се изредиха 24 царе до царя Ирода, когато тайната стана явна на целия свят, защото светлината дойде сред хората.

11. В ерихонската земя имаше един човек Иасон, който дойде в Йерусалим, за да се помоли в божия дом с жена си Нара. Тя беше бременна и роди син, когото нарекоха Спътник. Родителите му се заселиха в Йерусалим близо до божия дом. Соломон беше създал място за странници. А наблизо бе другото място, където всеки от тях седеше ден и нощ да пази дървото на осъждането. Това място и досега се нарича Разбоище, затова влезеше ли там някой, добър или лош, започваха да го наричат разбойник. Този Иасон, като поживя малко там, поръча на своя син Спътник: „Чедо, пази дървото, което лежи тук, защото на това дърво ще бъде разпънат Христос от евреите. А когато той дойде, ти, чедо, се разпни с него и ще спасиш от мъки целия наш род.“

Като говореше Иасон тези неща на своя син, ето че една жена притича, гонена от бяс, и като седна на дървото, започна да говори: „На осле, нежели на носилка понеси ме в царството небесно.“ Това като каза, веднага ангел господен удари жената, която пазеше дървото и тутакси бясът избяга от нея. А жената оздравя и от този час не напусна църквата. Като отиде, тя влезе в мястото, наричано Разбоище, и там служеше до края на своя живот.

12. Господ бог Христос пожела да се роди по времето

на царуването на Ирод. Другаде ще посочим как господ се роди и как бяха избити младенците заради него, как [бе повит] в пелени и как се записа Йосиф с Богородица Мария, неговата годеница, и как бе опечален за нея. Онази наредба излезе от цар Август — заповед всички да се запишат. Фанид имаше единствена дъщеря и нея с много молби едва даде на мъж от своя палат, и заради нея стана да се запише девата в Тарсия.

13. Когато Исус стана на 10 години, отиде един ден с другари на Йордан и там намери Адамовата глава. Исус й рече: „Това е дело на моята ръка.“ И написа с пръст по нея: „Адам, Адамова глава.“ Когато Адам умря, беше положен срещу рая. В деня, в който се роди, нашият господ заповяда да придойде Йордан, да достигне до Адамовия гроб и да разнесе костите му по четирите части на земята, от които и бе създаден. И се кръсти с костите си първо от Йордан, второ от морето, трето с господа наш Исус Христос. Главата му бе занесена в Йерусалим и жителите, малки и големи, се стичаха да я видят. И чудеха се на големината на главата на своя прадед Адам, защото беше голяма толкова, колкото да седнат 300 мъже в нея.

Имаше двама князе, имената им бяха Мардарий и Турас, които се препираха. Мардарий казваше да я погребат, а Турас говореше: „Нека да е в моя дом“, и пак казваше: „На мен подобава да взема главата на своя прадед.“ И едва измоли да я вземе. Той внесе в дома си главата на Адам и направи при вратите хубаво място и там я положи. Излизащите и влизащите странници се чудеха, като я гледаха. Турас, докато бе жив и гледаше главата, казваше: „Да ме положат върху главата и така да ме погребат.“ Но когато умря, Исус научи и забрани. Бе заповядано да я изнесат извън града на мястото, наречено Голгота, и там я положиха. Името на това място беше Краниево място, защото на него щеше да вкуси смъртта нашият владика и господ бог, спасител наш Исус Христос, и да се кръсти от своята кръв, от ребрата му свети и пречисти. Това стана 60 години след погребението на Адамовата глава.

14. Исус беше на 20 години, когато превърна водата на вино в Кана галилейска пред архитриклина[4], който беше старейшина. В Августовото царуване трябваше да се преброи цялото население. Имаше голяма грижа между хората по това преброяване, защото не малка работа се отвори. Вдигнал се беше сам царят да прави крепости, а син му

прокарваше пътища от крепост до крепост по цялата земя, така че никой не беше без работа. В това време, при тоя цар, и сам бог стана орач.

Един ден Исус отиваше във Витлеем и намери един човек, че оре и отхвърля на една страна пръстта и обикаля нивата. И видя господ, че денят минава [напразно] и взе ралото в ръцете си, та изора три бразди, па обърна, даде му ралото и рече: „Сбогом, ори, брате!“ О, дивно чудо! Как дойде господ и не отмина своя народ, но се яви орач! О, блажено дърво, което господ взе в ръцете си! О, блажено рало и блажен остен! О, блажени волове, които вървяха пред господа! О, блажена земя, която господ ора! О, блажено семе, което господ пося с ръката си! О, блажена нива! О, блажен път, по който господ дойде! О, блажена е тая земя, по която господ ходи́ с нозете си! О, блажено стадо, от което са тия волове, с които господ ора! О, блажен орач, когото господ видя и който отмени бога! [След това] ще кажем какво стана с нивата, която господ ора.

15. След смъртта на Августа наследи го Селевкий. Този Селевкий беше благочестив и чакаше да види бога [раждането на Исуса]. Той ходеше често в църквата божия и молеше се да може някога да види бога в къщата си. Веднаж влезе да му се поклони в 9 часа и легна да спи заедно с отрока, който му приготви легло в Соломоновия притвор. И като полегна да чака да мине времето до обяд, неочаквано една птица при летежа си изпусна една коришка, която се случи да падне в очите му. И налегна го голяма тъга и болка, защото не се надяваше да живее, тъй като мислеше, че ще изтекат зениците му. От околните пазеха никой да не узнае болестта на царя, защото се боеше от укора на своите хора и от народа на своята държава, и от останалите сановници, та ако го изгонят, да има какво да яде при слепотата си. И повика сина си Пров и го изпрати по цялото си царство и из цялата област, като му каза да не взема със себе си ни един от своите отроци, за да не се узнае неговата слепота. Когато царският син Пров тръгна, видя, че на пътя стои 12-годишно момче. Повика го веднага и му рече: „От кои места си?“ Исус му отговори: „От високите страни съм.“ Исус искаше да му каже, че е от небето, но Пров си помисли, че е от горните земи. Той го запита: „Познаваш ли добре пътищата по тия високи страни и градовете и селата?“ И рече му Исус: „Оттам дойдох сега тук — как да не зная?“ И рече му Пров: „Работа имам в тия планински села, затова те моля, ако

знаеш пътя, да ме заведеш там.“ Исус му отговори: „Аз затова дойдох, за да те отведа в дома на твоя отец.“ Пров не разбра Исусовите думи и го взе със себе си да му услужва. Поради това сам Исус рече: „Не дойдох да ми служат, но да им служа.“

Когато Пров дойде в Йерихонската страна между планините, йерихонци недружелюбно приеха Прова и Исуса и не даваха много данъци. Исус им каза да дават кесаревото на кесаря, а божието на бога. И като събраха по цялата област много дарове, и достигнаха до реката, която се именува Вояста, дето се спряха да стануват, и почнаха да плават, те и добитъка им, някои от по-младите отроци отидоха да ловят риба и да се къпят. Влезе и Пров и рече на Исуса: „Ела и ти, брате!“ Исус разбра, че Пров го обича от сърце, и дойде да се къпе. И взе Исус една риба и показа я на Прова, като я държеше с лявата си ръка, а с дясната я прекръстваше. И запита Прова: „Знаеш ли, Прове, каква е тази риба?“ Той отговори: „Не зная, брате, не зная каква е тази риба!“ И рече Исус: „Какво има в тая риба?“ Той каза: „Казах ти, брате мой, не зная!“ О, дивно чудо! Как Пров се нарече брат на бога, защото думите на Исуса се показаха мили на Прова; затова хубаво е да се побратимяват хората, защото любовта е хубаво нещо. И каза на Прова: „Главата на тази риба е за ядене, злъчката ѝ — за лекуване на очи, а утробата ѝ — за изгонване на бясове.“ И даде я на Пров, и рече: „Запази тази риба!“ Когато Пров чу тези думи, спомни си за бащината си болест, за изгонването на бесове и за човешките души и тутакси му стана драго, бързо излезе от водата и много се зарадва. Пров, който имаше в ума и в сърцето си бащината болест, взе рибата, извади от нея злъчката, за да я занесе на баща си, защото баща му Селевкий бе сляп. Жена му при новолуние лудееше, а син му боледуваше. И когато чу тези думи, заповяда на отроците бързо да оседлаят коня и взе със себе си колкото злато бе събрал и нямаше грижа за останалите градове. Пров се зарадва, напусна незабавно стана си и бързо тръгна за дома при баща си, а Исуса, заедно с отроците, хората и царските подаръци остави.

Като чу Селевкий за пристигането на сина си, наскърби се и му рече: „Защо, чедо, се завърна толкова скоро? Да не би, сине мой, да е станала известна моята слепота, та те изгониха?“ И отговори Пров: „Не, татко мой, но слушай да ти разкажа какво чух и видях. И взе злъчката,и намаза очите на царя, своя баща. И прогледна в тоя миг

царят, и заповяда да доведат жена му и сина му. Той взема утробата, покади я и веднага оздравя жена му и син му. И почна Пров да му разказва: „Намерих 12-годишно момче и го взех със себе си, а от отроците не взех ни едного, както ми бе поръчал ти; него взех и го направих брат, а на тебе — син.“ И предаде на баща си всички Исусови думи, а Селевкий, като чу, запита Прова: „Как е името на момчето?“ И каза Пров: „Исус се именува!“ Тогава Селевкий разбра и каза: „Дали той е оня бог, когото очакваме, че ще се яви, на когото се надявам, че ще бъде бог?“ И достраша го цар Селевкий и рече: „Може ли бог да даде здраве на мен, на снаха ми и на внука ми?“ Спомни си Пров думите на Исуса, който му бе казал: „Аз затова дойдох — да послужа, а не да ми служат, и поради това дойдох да те заведа в дома на твоя отец“ — и разказа му всичко, което бе чул от Исуса по пътя. И всички Исусови думи Пров слагаше на сърцето си, както и думите: „Въздайте божието на бога, а кесаревото на кесаря.“

И като се разговаряха така, ето пристигна товара от планинските жители. Рече Пров на баща си: „Ето отроците на моя брат, за когото ти говорих.“ И рече Селевкий: „Чедо, скоро излез да го посрещнеш и го доведи тук, аз ще го направя свой сродник и [ще го сближа] с хората на кесаря!“ Но когато Пров отърча срещу отроците, искайки да срещне Исуса, Исус се бе скрил, и нямаше го там. И върна се Пров много натъжен при баща си и му обади, че от сутринта го няма с отроците. Като чу Селевкий, че Исус се е скрил, рече: „Наистина, това е оня бог, когото ние очакваме да видим!“ От тоя час той почна да вярва в бога и заповяда на цялото си семейство и на всички хора да вярват и да чакат Христовото явяване.

16. В онова време имаше един княз на име Авгар, който имаше един отрок в къщата си на име Лука, опитен търговец. Когато Лука пристигна веднаж в Йерусалим, намери един човек, който се казваше Ист, също такъв търговец, и прекарваше тук. Исус бе навършил 30 години, кръстил се беше, явил беше божеството си и всичко вършеше явно. Преди кръщението си, ако вършеше някои личби, то правеше това скришом. И като чу Лука за многобройните дела и чудеса на Исуса, върна се в сирската земя, в един град, дето бе Авгар. И имаше да върви 75 дни, а недели 8. И случи се, та Лука не можеше да се върне в Йерусалим 7 години, а свещениците направиха Исуса архидякон. И дадоха му книгата на пророка Исая да чете на

народа. Там бе написано: „Той беше заведен като овца на заколение, и като безгласно агне стоеше пред ония, които го стрижат.“ Той разбра, че пророкът говори това за него, каза на народа да седне и всички слушаха с наслада думите му. И разказа Лука на Авгара всичко онова, което чу за Исуса — че той е мъж силен в Йерусалим: на слепите дава светлина, прокажените очиства. И като чу това, Авгар повярва, че той е бог, за когото предсказаха пророците, написа и му прати писмо, с което го молеше да дойде да спаси неговия народ и да го види. Даде писмото на Лука и му рече: „Вземи това платно, а аз ще го целуна — това ще бъде за спасението на моя град и за негово застъпничество.“

17. Случи се по това време, та умря един поп от клира на божията църква. Той се казваше Меркел. Според устава на тая църква не можеше да се служи литургия, докато не се събират 40 попа. И загрижили се бяха 39-те кого да изберат за поп. Ето имената им: 1. Лефтер, 2. Меркелин, 3. Уст, 4. Зиот, 5. Кондрат, 6. Валерион, 7. Руфин, 8. Теренти, 9. Езекил, 10. Осия, 11. Хази, 12. Антим, 13. Меронтим, 14. Саломон, 15. Валерион, 16. Дороди, 17. Принарх, 18. Агатоник, 19. Марким, 20. Хрисогон, 21. Агатоник, 22. Доротим, 23. Сикиот, 24. Теронтий, 25. Малех, 26. Кастор, 27. Саварион, 28. Миниги, 29. Паривасон, 30. Кирион, 31. Хрисиг, 32. Валерикин, 33. Амос, 34. Салимол, 35. Мойсей, 36. Аронион, 37. Лукион, 38. Алирикон, 39. Авсин, 40. Исус.

Като спореха с чие име да попълнят списъка, за да станат 40, дигна се голям шум. Едни казваха — тоя, други [посочваха лице] от знатен род, но старейшините не се съгласяваха ни за едного от тия, които евреите предлагаха. Един се оказа нечестен и несправедлив, друг — пияница, трети — грабител, друг — клеветник, друг — безчинен, друг — блудник, друг — постоянно боледувал. Изслушаха прочее, че свещените книги казват: „Всяка истина се удостоверява в присъствието на двама или трима свидетели.“

След време дойде един човек на име Уст, който, като разбра спора им, че не могат да намерят подходящ човек, и бидейки вдъхновен от св. дух, стана и отиде при евреите. „Искате ли — каза — да ви посоча лице, с което да се запълни списъка на поповете?“ Те рекоха: „Посочи!“ И рече им: „Поставете Исус Мариин.“ И повикаха свещениците Мария и й казаха: „Марийо, знаем, че твоят син е учен и добре поучава народа, но няма баща.“ И запитаха пак Ма-

рия: „Знаеш ли, Марийо, че според закона не може да се служи в църквата литургия, докато не се съберат 40 попа? Ние искаме в числото да отредим едно място за Исуса, но кажи ни, как да запишем в книгите? В коя година, в кой месец и в кой ден се посвещава той? Кажи ни, чий син е той?“ Мария отговори: „Той няма баща на земята, нито по земята, но ми е явен от небето и баща му е на небето. Ако тук го търсите — няма да го намерите никога.“ Като каза това Мария, разгневиха се, че рече „баща му е на небето“ и веднага я изпъдиха от синагогата: „Кой е видял бога да дойде при нея и кога?“ Други от тях казаха: „Ако против него не сте чули никаква клевета, нито от близките съседи, нито от далечните, нито от всички тук присъствуващи, тогава истина ще бъде онова, което каза тя.“ И пак поръчаха да доведат Мария и рекоха ѝ: „Право ни кажи: какво чу от оня, който ти яви тая радост?“ Тя разказа онова, което ѝ бе казал архангел Гавриил. Едни я слушаха с доволство, а други се гневяха и казаха, че не говори истина. И рекоха ѝ: „О, Марийо, сега ли намери да лъжеш?“ Мария отговори: „Това, което казах, е истина: милостта и истината се срещнаха. Защо не вярвате?“ Пак изпъдиха Мария вън и вдигнаха голям шум. Мнозина не искаха да чуят, че баща му е небесен. И пак повикаха Мария и ѝ казаха: „Докога ще се препираме с теб? Ти говориш неизменно все едно и също. Но ние сега ще открием. Защо не ни казваш истината?“ И тутакси заповядаха да доведат баби, за да изследват девството ѝ. И изледваха бабите, и видяха нейното пречисто раждане. Чудеха се и казваха: „Не само че е девица, но е пречиста и неосквернена.“ И веднага повярваха и вписаха Исуса в църковните книги. О, велико чудо! Този, когото в небесата славят ангели, архангели, власти и господства, престоли, херувими, серафими и начала — тук славят свещенически ръце. О, велико чудо! Тоя, когото слави всичко дишащо и всяка твар — него свещеници обличат във филон — него, който покрива небесата с облаци! О, дивно чудо! Тоя, който дава власт на всичко дишащо — нему заповядват да учи хората!

18. Като казаха това, Исус веднага излезе и видя стотника Лонгин, че носи свещеническа одежда. Той рече: „Не е достойно за него да стъпва по земята!“ Тогава свали кърпата от главата и постла по пътя, и Исус вървеше по нея. А тая кърпа бе 70 лакти. И Лонгин прослави Христа бога. О, велико чудо! Тоя, който разпростря небето като кожа — нему Лонгин простря кърпата си! Спътник[5], който

седеше в Разбоище, като видя това и видя славата, която се въздаваше на Исуса, рече: „Наистина, този ще е богът, за когото баща ми говореше.“ И помоли в себе си, и каза: „Кога ли и сам господ ще седи на това дърво?“ И многократно казваше: „Това ще бъде дървото на осъждането. О, велико чудо . . .[6]

19. След това станаха много пречудни чудеса. След 7 години Лука се завърна от Едеса, носейки със себе си кърпата и писмото. И дойде в Йерусалим, и чу за Исуса найдивни чудеса, и искаше да го види, но не можеше поради голямото множество народ. Исус извика с висок глас: „Лука Авгирев!“ Като чу, Лука се помъчи да си пробие път през народа, но нямаше как да дойде. И рече му Исус: „Донеси онова, което ти предаде Авгар.“ И той му даде писмото. Когато Исус го четеше, Лука внимателно се взираше в него и обмисляше как да го нарисува. А Исус знаеше мисълта му и рече: „Донеси онова, което носиш!“ Той се уплаши: „Нямам нищо“. И вдигна ръцете си, и платното веднага падна. Исус го взе и го сложи на лицето си, па го сгъна и подаде на Лука. След това Исус пак каза: „Блажени са тези, които ме видяха и повярваха, но триж блажени са, които без да ме видят, повярваха.“ И мнозина повярваха. След това освободи Лука. А Лука тръгна, намери Уст и го запита: „Защо не вярвате, че Исус е истинен?“ А той му отговори: „Вярваме, но не открито, защото евреите са дали клетва да предадат на смърт всекиго, за когото се узнае, че вярва в Исуса.“ И му разказа как записаха Исуса в черковните книги. Лука веднага се върна при Авгара, който намери образ на кърпата — господня икона — която и до ден днешен се пази в царския палат. И напусна Лука Авгара, и тръгна с Исуса, и стана негов евангелист и апостол.

20. Оттогава евреите почнаха да коват интриги против Исуса, за да го убият. Когато Исус навърши 60 години, изпълни се за него всичко, което бе написано в книгите на всички пророци. От тоя момент Юда търсеше сгоден случай да им го предаде. В управлението на Пилата повелителят Христос отиде доброволно на разпятие. Пилат, като си уми ръцете, предаде им го и го увенчаха с тръне. И прерязаха тогава Мойсеевото дърво на три: от къса, който бе до корена, направиха Исусовия кръст, както бе казал: „Аз съм, и нозете ми са от корена на дървото.“ От средната част направиха кръст за Спътник, а от третата — за другия разбойник. И така се сбъдна всичко предсказано:

„Към беззаконници съм причислен.“ Спътник бе навършил 70 години, когато бе разпънат с Исуса, защото се беше родил 10 години преди него, а навърши 70 години в реченото Разбоище. И така предаде душата си с голяма мъка. Всичко това стана поради престъплението на Адам. Затова господ слезе в плът, закован биде с гвоздеи и ребрата му прободоха, и изтече кръв и вода, та се кръсти Адам. И затова вкуси злъч, та да премахне сладкия грях, и оцет пи, та да даде прошка на човешкия род; нима не знаеше, че вкусва оцет и злъч из гъба?

21. Коя ли земя произведе тръните? Кое ли море изнесе тая гъба, с която напоиха Христа? От кое ли стадо взеха злъчката? Кое ли място роди тая тръст? Кои ли майстори изковаха тия гвоздеи, с които приковаха Христа, бог на небето и на земята? Кое ли място роди това вино, от което се получи оцета? О, велико чудо! Как прие от своите творения всичко зло оня, който бе дарил на земята всички блага и на всички радост. О, велико чудо! Как поиска да пострада от своите Оня, който дойде да избави човешкия род от съблазните и от наставленията на дявола!

Слава на твоето милосърдие, владико! Слава, Христе, на твоето дохождане при нас, земните, и на слизането ти в ада, за да освободиш оттам всички пророци и патриарси и да удостоиш и нас заедно с разбойника в царството си!

Да кажем какво стана и с нивата, която господ ора. Някой от силните отне това място и направи кошара за добитъка си, която съществува и до днес, ще бъде и до века. Амин.

ТАЙНА КНИГА НА БОГОМИЛИТЕ

1. Аз, Йоан, ваш брат, който участвувах в скърбите, за да бъда съучастник и в небесното царство (и търпението на Исуса Христа), когато на тайната вечеря се бях облегнал до гърдите на господа нашего Исуса Христа, рекох: „Господи, кой ще бъде този, който ще те предаде?“ И като ми отговори, каза: „Който затопи в блюдото заедно с мен. Тогава сатаната ще влезе в него и той ще поиска да ме предаде.“

2. После запитах: „Господи, преди да беше паднал Сатаната, каква слава имаше той пред твоя отец.“ — „Той имаше, отговори ми, такава слава, че заповядваше на небесните добродетели. Аз пък седях при моя отец. Сатаната беше строител на всички неща и подражател на отеца. Той слизаше от небето в преизподнята и от преизподнята възлизаше до престола на невидимия отец. И като наблюдаваше славата на оня, що движи небесата, намисли да постави своето седалище над облаците и пожела да стане подобен на всевишния. Па като слезе във въздуха, той рече на ангела, що заповядваше на въздуха: „Отвори ми вратите на въздуха!“ И той му отвори вратите на въздуха. После, като се стремеше по-надолу, срещна ангела, що заповядваше на водите, и му рече: „Отвори ми вратите на водите!“ И той му ги отвори. И като слизаше, той се вести пред лицето на земята, цяла покрита с вода, а като премина под земята, намери, лежащи на водите, две риби, които бяха съединени като волове за оран и подпиращи, по заповед на невидимия отец, цялата земя от запад до изток. И когато слезе по-долу, срещна надвиснали облаци, които държаха морето, а още по-долу намери своя пъкъл, т. е. геенната огнена. След това вече не можа да слезе по-нататък поради пламъка на горещия огън. Тогава Сатаната, изпълнен от злоба, върна се назад и отиде при ангела на въздуха и при оня, що беше над водите, па им рече: „Всичко това е мое. Ако ме послушате да поставя седалището си на облаците, аз ще стана подобен на всевишния и като издигна едни от водите горе на тая твърд, а другите води събера в широки морета, тогава вече няма да има вода по повърхнината на цялата земя и ще царувам заедно с вас по веки веков.“ Това като каза, възлезе и към другите ангели, дори до петото небе, и на всекиго от тях говореше така: „Ти колко дължиш на своя господар (бога)?“ Първият отговори: „Сто мери пшеница.“ И сатаната му рече: „Вземи перо и чернило и пиши: шестдесет.“ И на втория каза: „А ти колко дължиш на своя господар?“ Той отговори: „Сто делви масло.“ — „Седни, рече му, и напиши: петдесет.“ И като възлизаше към всички небеса, все така говореше дори до петото небе и съблазняваше ангелите на невидимия отец.

И излезе глас от престола на отца, говорещ: „Какво вършиш ти, отстъпнико от отца, прелъстителю на ангелите? Ти, създателю на греха, скоро извършвай онова, каквото си наумил!“ Тогава бог отец заповяда на своите ангели, казвайки: „Вземете одеждите им!“ И те взеха одеждите, престолите и венците на всички ангели, които бяха послушали сатаната.“

3. И пак аз, Йоан, попитах господа: „Когато падна сатаната, на кое място той обитаваше?“ Отговори ми: „Моят отец го преобрази поради неговото високомерие: светлината му бе отнета, лицето му стана на цвят като нажежено желязо и се уподоби изцяло на човешко лице. С опашката си той повлече третината божи ангели. Тогава той бе изхвърлен от божието седалище и лишен от управлението на небесата. Но като слезе сатаната тук на твърдта и не можа да намери мира нито той, нито ония, които бяха с него, замоли отца, казвайки: „Бъди търпелив спрямо мене, аз всичко ще ти върна.“ Тогава бог отец се смили над него, даде му спокойствие, нему и на ония, що бяха с него, за да направи каквото пожелае до седем деня. И така сатаната седна на твърдта и заповяда на ангела, който беше над въздуха, и на оня, който беше над водите, и те подигнаха земята [която беше във вода] и тя стана суха. После взе венеца на ангела, що беше над водите. От едната му половина направи светлината на месеца, от другата — светлината на звездите, а от камъните на венеца [короната] направи всички небесни войнства и звезди. И след това направи своите служители ангели, според реда, установен при всевишния, и създаде гръмотевицата, дъжда, градушката и снега, и над тях изпрати свои служители ангели. Той заповяда на земята да произвежда всякакви хвъркати и влечуги, дървета и треви, а на морето — да произвежда риби и птици небесни. После намисли да направи човека да прилича на него и да му слугува. За тая цел той заповяда на ангела на третото небе да влезе в глинено тяло, па като взе част от това тяло и направи друго във вид на жена, заповяда на ангела на второ небе да влезе в женското тяло. Ангелите, щом видяха, че са облечени в смъртна форма и че са различни по вид, много плакаха. После сатаната им заповяда да извършат плътско деяние [съвокупление] с глинените си тела, без те да проумеят, че с това правят грях. При това създателят на злото намисли в своя ум да направи рай и там въведе човеците. Сетне дяволът посади тръстика в средата на рая и от храчката си направи змия, на която заповяда да влезе в тръстиката. Така дяволът скри своето намерение от човеците, та да не узнаят неговата измама. После той влезе при тях и им рече: „Яжте от всички плодове, които са в рая, но да не ядете от плода на дървото за познание на доброто и лошото.“ А в туй време той влезе в змията и прелъсти ангела, що имаше женски вид, изля неговият брат греховна похот и изпълни с похотта си Ева при свистенето на змията. Ето защо са наречени рожби на

дявола и рожби на змията ония, които вършат сладострастието на своя отец дявола, дори до свършека на тоя век. И пак дяволът изля в ангела, що беше у Адама, своята отрова и сладострастие, което ще наплоди рожби на змията и рожби на дявола, дори до свършека на тоя век."

4. После аз, Йоан, запитах господа, казвайки: „Ако е тъй, как тогава разказват людете, че Адам и Ева били създадени от бога и настанени в рая, за да слушат заповедите на отца, и като ги престъпили, били обречени на смърт?" И господ ми рече: „Слушай, Йоане, възлюблен на моя отец. Невежите злоупотребяват също като казват, че моят отец бил направил тела от пръст; всъщност той създаде чрез духа светаго всички небесни добродетели, те обаче, поради вероломството си, получиха смъртни тела от пръст и бидоха осъдени на смърт." И пак аз, Йоан, запитах господа: „Как тъй може човек от дух да бъде в плътско тяло?", на което господ ми рече: „Паднали от небето ангели влизат в тялото на жените и приемат плът от плътска похот, и от духа се ражда дух, а от плътта плът; така се свършва царството на сатаната в тоя свят у всички народи."

5. И запитах господа, казвайки: „Докога сатаната ще царува в тоя свят над човешкия род?" Отговори ми: „Моят Отец му позволи да царува седем деня, които са седем века." И пак запитах аз господа: „Какво ще бъде в това време?", а той ми отговори: „Дяволът, откакто отпадна от божията слава и пожела да въздигне своята слава, седна на облаците и изпрати своите огнени служители ангели при людете, като се почне от Адама, та до своя служител Еноха. Той издигна Еноха над небесната твърд, показа му своята божественост и заповяда да му дадат перо и чернило. Енох седна и написа шестдесет и седем книги. После дяволът му заповяда да ги занесе на земята и да ги предаде на своите синове. Енох свали книгите на земята, предаде ги на синовете си и почна да ги учи как да принасят жертви и да извършват незаконни тайнства, и така той скри от людете небесното царство. И дяволът им казваше: „Знайте, че аз съм ваш бог и освен мене няма друг бог." Ето [продължава Исус] моят отец ме изпрати на тоя свят да разкрия на людете да познаят лошите намерения на дявола. И когато сатаната узна, че съм слязъл от небето на света, изпрати един ангел, който взе три дървета и ги даде на Мойсея, за да ме разпънат на тях; тия дървета и досега се пазят. Мойсей проповядваше пред народа божестве-

ността на дявола, който му заповяда да даде закон на синовете Израилеви и да ги преведе по сухо пред морето. Когато моят отец намисли да ме изпрати на тоя свят, проводи преди мене своя ангел, по име Мария, който да ме приеме. Аз, като слязох, влязох през едното ухо на Мария и излязох през другото. Тогава сатаната, господар на тоя свят, като узна, че съм слязъл да диря и спасявам людете, що бяха загинали, изпроводи своя ангел пророк Илия, който кръщаваше във вода и който се наричаше Йоан Кръстител. Илия запита господаря на тоя свят: „Как ще мога да го позная [Исуса Христа]?“, на което господарят му рече: „Над когото видиш да слиза дух във вид на гълъб и да стои над него, той е същият, който кръщава с дух свети за опрощаване на греховете, той, който може да погубва и да спасява.“

6. И пак, аз, Йоан, запитах господа: „Може ли човек да бъде спасен чрез кръщението Йоаново, без твоето кръщение.“ Господ отговори: „Освен ако аз не бъда кръстил някого за опрощение на греховете, никой други не ще може да види царството небесно чрез водно кръщение, защото аз съм хлябът на живота, слязъл от седмото небе, и тия, които ядат моето тяло и пият моята кръв, ще се нарекат синове божи.“ После запитах господа: „А какво ще рече — който яде моето тяло и пие моята кръв?“, на което той ми отговори: „Преди още дяволът и всички негови войнства да бяха отпаднали от славата на отца, те го прославиха и му се молеха така: „Отче наш, който си на небето...“. И тъй всички техни песни се възнасяха пред престола на отца; а когато те паднаха, вече не можеха да славословят бога с тая молитва.“

7. И запитах господа: „Как тъй всички приемат кръщението Йоаново, докато пък твоето не всички приемат?“, на което той ми отговори: „Защото делата им са лоши и не дохождат при светлината. Учениците на Йоана [Кръстител] се женят и ходят по сватби; моите пък ученици никак не се женят, а са като божиите ангели на небето.“ Аз рекох: „Ако наистина е грях с жена, то човек не би трябвало да се жени?“ Господ пък ми каза: „Не всички разбират тая дума, освен ония, на които е дадено. Има скопци, които тъй са родени още от утробата на майка си, има скопци, които са направени такива от людете; а има и такива, които сами себе си скопяват за царство небесно. Който може да разбере, нека разбере.“

8. После попитах господа за съдния ден: „Какъв знак ще покаже твоето пришествие?“ Господ ми отговори, казвайки: „Когато се навърши броят на праведните според броя на падналите венци, тогава сатаната ще се освободи от затвора си и много разгневен, ще отвори война на праведните, които ще нададат силен вик към господа. И на часа господ ще заповяда на архангела да засвири с тръба, и тръбният глас на архангела ще се чуе от небето до пъкъла. Тогава слънцето ще се помрачи, месечината няма да праща своята светлина, звездите ще попадат, четирите ветрове ще излязат от своите източници и ще направят да се разтърси земята, морето, планините и хълмовете; небето силно ще се разлюлее, ще затъмнее слънцето и ще свети до четвъртия час. Тогава ще се покаже знакът на Сина човечески и всички свети ангели с него, и той ще постави седалището си над облаците и ще седне на престола на своето величие заедно с дванадесеттях апостоли на дванадесет седалища на неговата слава. Ще бъдат отворени книгите и той ще съди цялата вселена за вярата, която е проповядвал. Тогава синът човечески ще проводи своите ангели да изберат неговите избраници от четирите края на света, от висините на небесата дори до краищата им; и те ще ги приведат. Тогава син божи ще прати лошите бесове да доведат при него всички народи и ще им каже: „Елате, вие, които казвате: да ядем и да пием, и ще получим съответната награда от тоя свят.“ После ще бъдат доведени всички народи, които, разтреперани, ще застанат пред съдния престол. И като бъдат разтворени книгите на живота, ще бъде открито неблагочестието на всички народи, праведниците ще бъдат похвалени за тяхното търпение, добри дела, почтеност, непоквареност и послушност спрямо ангелските заповеди; що се отнася до неправедниците, върху тях ще се излее господният гняв и те ще бъдат обзети от скърби и притеснения. Тогава син божи ще изведе своите избраници измежду грешниците и ще им рече: „Елате, благословени на моя отец, да наследите приготвеното за вас царство още от сътворението на света!“ А на грешниците ще каже: „Махнете се от мене, проклети, идете във вечния огън, който е приготвен за дявола и за неговите ангели.“ И те ще бъдат отлъчени и хвърлени в пъкъла. И по заповед на невидимия отец неверните духове ще излязат от затворите. Тогава ще се чуе моят глас и ще има едно стадо и един пастир. А от най-долните части на земята ще излезе мрак, който е мрак на геенната огнена; тя ще затъмни вселената отдолу та до твърдта на въз-

Ст. Б

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ★ СОФИЯ

духа. И господ ще бъде в твърдта дори до най-долните части на земята. И ако човек, който е на тридесет години, дигне камък и го хвърли долу, камъкът би стигнал до дъното едва след три години: толкова голяма е дълбочината на огненото езеро, гдето ще обитават грешниците. Тогава сатаната ще бъде вързан, както и всички негови войнства, и ще бъдат хвърлени в огненото езеро. Син божи ще излезе да се разходи със своите избраници по небесната твърд и ще затвори дявола, като го върже с яки, неразрушими вериги; плачещите пък и вайкащи се грешници ще рекат: „Погълни ни, земьо, за да ни довърши смъртта!“ Тогава праведниците ще засияят като слънце в царството на невидимия отец, казвайки: „Ето ме, аз и моите чеда, които ми даде бог. Светът не те позна, но аз те познах в истината, защото ти ме проводи. И тогава отец ще отговори на сина си, казвайки: „Сине, възлюблени мой, седни от дясната ми страна, докато положа за подножие на краката ти твоите врагове, които не ме признаха и казваха: „Ние сме богове и освен нас няма други бог“, които убиха твоите пророци и преследваха твоите праведници, и ти ги прогони във външните мракове. Там ще бъде плач и скърцане на зъби.“ Тогава син божи ще седне в дясно от отца и отец ще заповядва на своите ангели, както и на праведниците, които ще бъдат причислени в хора на ангелите, па ще ги облече в одежди неразрушими, ще им наложи неувяхващи венци, ще им даде неподвижни седалища, и бог ще бъде посред тях. И не ще да имат вече ни глад ни жажда, ни ще ги жари слънчев пек или друга горещина. Бог ще изтрие всички сълзи на очите им, и син божи ще царува със своя свет отец во веки веков.“

Това е пълната със заблуждения тайна [книга] на еретиците от Конкорецо[1], донесена от България от Назария[2], нейн епископ.

БЪЛГАРСКИ АПОКРИФЕН ЛЕТОПИС

1. Аз, пророк Исая, възлюбен в пророците от бога господа наш Исуса Христа, дойдох по божие повеление да кажа онова, което ще стане в последните дни на рода човешки по цялата земя. Не аз разказвам това, братя, но

небесният отец чрез своя дух свети ми разказва. Тогава изпрати при мене своя ангел и вдигна ме от земята на висотата небесна, и там видях пеене на ангели, пеещи и славещи господа. И въведе ме отново на второто небе, и там видях много други наредби и възрадвах се много за онова, което видях, и се смутиха всичките мои кости. И рече ми ангелът, който ме водеше: „Повдигни се, Исайе, да видиш великата и неизречена божия слава." И въведе ме пак оттам на третото небе, и на четвъртото, и на петото, и на шестото и достигнахме даже до седмото небе. И там видях съдия, който седеше на висок и превъзвисен престол, а около него видях да тече горяща и клокочеща огнена река и хиляди, хиляди ангели му служеха, и безброй други стояха пред него. И отново видях отдясно нему ангелско пение, а от лявата му страна плач на грешниците. Тогава запитах ангела, който ме водеше, и му рекох: „Господине, покажи ми господа мой, който ме е призовал от утробата на моята майка." И рече ми ангелът на силите господни: „Слушай, избрани божи пророче, Йсайе, невъзможно е да видиш в тяло своя господар, но ще чуеш само неговия глас, отправен към тебе." И след това прочее чух гласа на господа бога мой, който ми говореше: „Исайе, Исайе, възлюблени мой, иди и разкажи на човешкия род по земята всичко това, което видя и чу, и какво ще бъде в последните времена на последния род." Аз му казах: „Господи, добре ми е да бъда тук и не ме възвръщай там, откъдето дойдох." Тогава чух гласа на господа мой, който ми говореше: „Исайе, възлюблени мой пророче, та как ще се поучат живеещите на земята люде? След тебе не ще има друг пророк, нито ще възлезе на [небесата], нито ще разкаже тези мои слова." И след това веднага ангелът господен ме свали от небесата и ме постави долу на земята.

2. И след това чух глас, който друго ми разказваше: „Исайе, възлюблени мой пророче, иди на запад от най-горните страни на Рим, отлъчи третата част от куманите, наречени българи, и насели земята Қарвунска,[1] която опразниха римляни и елини." Тогава аз, братя, по божия повеля дойдох от лявата страна на Рим и отделих третата част от куманите, и поведох ги по път, посочвайки с тръст, и ги доведох до реката, която се нарича Затиуса[2], и при друга река, наречена Ереуса.[2] И тогава имаше три големи реки. И населих земята Қарвунска, наречена българска; беше опустяла от елини за 130 години. И населих я с множество люде от Дунава до морето, и поставих им цар из тях:

името му беше цар Слав[3]. И този цар, прочее, насели села и градове. Няколко време тези люде бяха езичници. И този цар сътвори сто могили в земята българска. Тогава му дадоха име „стомогилен цар". В тези години имаше обилие от всичко. И имаше сто могили в неговото царство. И той беше първият цар в българската земя и царува 119 години и почина.

3. И тогава след него се намери друг цар в българската земя, детище, носено в кошница 3 години, на което се даде име Испор[4] цар, той прие българското царство. И този цар създаде велики градове: на Дунава Дръстър[5] град; създаде и велик презид от Дунава до морето. Той създаде и Плиска град. И този цар погуби голямо множество измаилтяни. Този цар насели цялата Карвунска земя, имаше прочее преди това етиопи. И роди Испор едно отроче и го нарече Изот. Цар Испор царува на българска земя 172 години и след това го погубиха измаилтяните на Дунава. И след погубването на Испора, царя български, нарекоха куманите българи, а по-рано бяха при Испора царя езичници и безбожни и в голямо нечестие. И бяха всякога врагове на гръцкото царство през много години.

4. И след това отново прие българското царство синът на Испора царя — името му бе Изот[6]. И този цар погуби Озий, цар на изток, със своите войски и Голиат, франка поморски. И в годините на българския цар Изот имаше много велики градове. И роди цар Изот две отрочета: едното назова Борис, а другото Симеон. Цар Изот царува 100 години и 3 месеца и в града, наречен Плиска, почина.

5. И след смъртта на царя Изот пак прие българското царство син му Борис, и бе благочестив и много благоверен. И този цар покръсти цялата българска земя и създаде църкви по българската земя и на река Брегалница[7], и там прие царството. На Овчо поле създаде бели църкви и отиде на Добрич и там завърши своя живот. И царува 16 години, без да има грях, ни жена[8]. И бе благословено царството му, и почина с мир в господа.

6. След това пак прие българското царство Симеон, неговият брат. И създаде градове велики по морето, и великия град Преслав той създаде, и там в него прие царството, [което се простираше] до града Звечан и до Солун. И Преслав град той гради и съзида за 28 години. И много

знамения сътвори цар Симеон. Царува 130 години и роди свети Петър, царя български, мъж свет и напълно праведен. И тогава, в това време, когато царуваше цар Симеон, той вземаше данък от цялата своя земя по всяка област на своето царство: едно повесмо и лъжица масло и яйце на година. Това бе неговият данък от неговата земя, от неговите люде и нищо друго не искаше той. И много изобилие имаше в онова време при този цар Симеон.

7. И след неговата смърт пак прие българското царство син му цар Петър, и той бе цар на българите, още и на гърците. И царува на българската земя 12 години, без да има грях, ни жена и благословено бе неговото царство. Тогава, прочее, в дните и годините на св. Петър, царя български, имаше изобилие от всичко, сиреч пшеница и масло, мед, мляко и вино, и вреше и кипеше от всяко божие даровање, и нямаше скъдност от нищо, но имаше ситост и изобилие от всичко по изволение божие. И тогава, в годините на св. Петър, царя български, намери се една жена вдовица, млада и мъдра, и много праведна, в земята българска, на име Елена. И роди цар Константин, мъж свят и праведен. Този, прочее, бе син на Константин Зелени и на майка Елена и този Константин [бе] наречен Багренородни, цар Римски. И поради завист неговата майка Елена избяга във Виза град от римските елини, понеже се намери непразна и там роди цар Константин. И на този се яви ангел господен и му благовести за честния кръст на изток. Обичаха се цар Петър и цар Константин. И събра своята войска, и взе своята майка, и отиде на изток, по море, в Крайниево място[10]. Там, гдето бе цар Константин, имаше малък град на име Византия. И дойде Константин до това място, и видя пусто място от море до море, и помисли в себе си: ако отида в Крайниево място и намеря честния кръст Христов, на който бе разпънат Христос, и пак ще се възвърна тук, на това място, и ще съградя град, и ще му дам име Нови Йерусалим, покоище на светии, а на царе украшение. Но докато отиде цар Константин в Крайниево място, тогава дойдоха някакви насилници като исполини[11] и погубиха българската земя по морето и Петър, цар български, мъж праведен, остави царството и избяга на запад в Рим и там завърши своя живот.

8. След това се издигна друг цар на име Селевкия[12], а неговото прозвище [бе] Симеклит. И този, прочее, излезе из планините, наречени Витоша, и отиде на полето, наре-

чено Романия, и там прие царството. И този създаде 5 града по българската земя: 1. Пловдив, 2. Срем, 3. Брезник, 4. Средец, 5. Ниш. И царува цар Селевкия в града Средец и по българската земя 37 години. И там цар Селевкия завърши своя живот под града Брезник. Докато създаде Селевкия пет града по българската земя, през това време цар Константин намери честния кръст Христов. Върна се пак и отиде във Византия, и като помисли в себе си, рече: „Къде е това пусто място? Аз ще съградя град и ще го нарека Константин-град.“ И изпрати цар Константин в Рим един зъл куратор: „Иди, каза, изгони римската войска за шест години.“ Този отиде и ги изгони за три години. Зъл бе кураторът и се бе съвещавал с елините да погубят цар Константин и майка му Елена. Тогава видя господ тяхното високоубийство и ги порази с невидима палица. И станаха невидими. Злият куратор нямаше ни жена, ни деца. И взети бяха римляните в Новия Йерусалим. Тогава св. Константин устрои цялото Йерусалимско царство, царските палати, и тръгна с войска на Дунава, и създаде град, наречен Бдин, а прозвището му [бе] Седмовърхи Вавилон. И пак Константин насели българската земя от западните земи. И съзида цар Константин 9 града след заемането на всички тези земи. И там прекара, царствувайки 62 години и почина.

9. След него пак настана друг цар в българската земя. Негового име бе Симеон[13]. И царува 12 години и почина.

10. И след това пак се намери друг цар на име Никифор[14], и прие българското царство. И той погуби беззаконния цар Максимиан[15] и неговата войска. И той създаде Мотик[16], и Морунец[17] и Сер, а на запад Белград и Костур, и на Дунава Никопол. И той царува 42 години и почина.

11. И той имаше отроче, чието име бе Симеон Премъдри. И прие българското царство, бидейки непочтен и зъл за людете, и погуби българската, йерусалимската и римската земя, областта на царя Константина. И тогава въззоваха всички люде на цар Симеон: „О, горко ни, братя, от този цар!“ Прекара цар Симеон в царството си 4 години и почина.

12. И след това се намери цар от друго коляно на име Василий[18]. Тогава падна венецът на благочестивия и хри-

столюбив цар Константин на неговата глава. И прие Василий царството и погуби всички вражески земи и езически народи като някакъв храбър мъж. В дните на царя Василия много блага имаше всред людете. Прекара Василий в царството си 30 години, без жена, ни грях, и благословено беше царството негово.

13. И в дните на цар Василий намериха се царе трима братя от вдовица пророчица: Мойсей, Арон и Самоил. Имаше един отрок Самоилов, на име Августиан[19], и той прие българското и гръцкото царство и царува 37 години.

14. И след това се въздигна друг цар от същата вдовица, прие царството, царува 3 години и почина.

15. И след това се въздигна друг цар на име Роман[20], пак от това коляно, и прие българското царство. И той събра своята войска и се разсърди на източния цар и отиде по море на изток, като да погуби два царя, а своята войска погуби. И възвърна се от изток в град Преслав. И прекара в царството си Роман 9 години и почина.

16. И след това се намери друг цар, син на праведната Теодора, благоверен и благочестив цар. И той създаде велики манастири по българската и гръцката земя. И в неговото царство имаше всички блага. И прекара в царството си този цар 23 години и почина.

17. И след това излезе друг цар на име Гаган, а прозвището му беше Оделян[21], много красив. И този прие българското и гръцкото царство. И погуби в Кумида два града, които бяха оттатък морето. И създаде три града на българската земя: 1. Червен[22], 2. Несебър, 3. Щип. И там царува 28 години, и бе посечен от другоплеменник на Овчо поле.

18. И след това се яви друг цар от Константиновия град на име Арев, седна на престола на царя Константина. царува 7 години и почина.

19. И след това се яви друг цар от южните страни на име Тургий. И този взе венеца на цар Константин, и взе цялото българско и гръцко царство, царува 17 години и почина.

И след това пак излязоха някакви насилници и измамници, наречени печенеги, неверни и беззаконници.

СЛОВО ОТ КИРИЛ ФИЛОСОФ КАК ПОКРЪСТИ БЪЛГАРИТЕ

Роден съм в Кападокия и се учих в Дамаск. И веднаж, когато бях в църквата на великата Александрийска патриаршия, чух отправен към мен от олтара глас, казвайки ми: „Кириле, Кириле, иди в обширната земя и сред славянските народи, наречени българи, защото господ те е определил да ги покръстиш и да им дадеш закон."

Аз се наскърбих много, защото не знаех къде се намира българската земя. Тогава отидох в Кипър, но като не чух нито дума за българската земя, поисках да се завърна. Обаче се побоях да не стана като пророк Йона, и отидох в Крит. И тук ми казаха: „Иди в град Солун."

И аз отидох и се явих при митрополит Йоан[1]. И когато му разказах, той ми се присмя и ми рече: „О, безумни старче, българите са човекоядци и ще те изядат." Тогава излязох на пазара и чух българи да разговарят. И сърцето ми така се уплаши, че бях като в ад и тъмнина.

И един ден, в света неделя, излязох из църквата и седнах на мрамора, замислен и натъжен. Тогава видях гълъб[2], който говореше и носеше в устата си вързоп смокинови пръчки, двойно привързани.[3] Той ги хвърли в скута ми, аз ги прочетох и намерих, че са 32. Турих ги в пазвата си и ги занесох на митрополита. Тогава те се скриха в тялото ми и аз забравих гръцки език. И когато митрополитът изпрати да ме поканят на трапезата, аз не разбирах какво ми приказва по гръцки. Тогава всички се събраха и ми се чудеха. Също така те ме и скриха.

Чуха и българите за мене. И великият княз Десимир Моравски, Радивой, княз Преславски[4], и всичките български князе се събраха около Солун и воюваха срещу Солун три години, проливайки много кръв. И говореха: „Дайте ни човека, когото бог ни е изпратил!" Тогава ме дадоха.

Българите ме взеха с голяма радост и ме заведоха в град Равен[5] на река Брегалница. Аз им създадох 32[6] букви. Аз ги учих малко, те сами много постигнаха. Те, каза господ, ще предадат на бога православната вяра и християнството.

АПОКРИФНИ МОЛИТВИ

МОЛИТВИ ПРОТИВ НЕЖИТ

а). Нежит падна от небето, слепите пастири го видяха, без крака го гонеха, без ръце го уловиха, без въже го вързаха, без нож го заклаха, без огън го изпекоха, без уста го изядоха. Отиде нежитът от костите в месото, и в кожата, и в косите, и се разтопи, като сол във вода. Така и от божия раб... винаги, сега и през вековете.

б). Адам имаше нежит и го предаде на Ева, Ева — на оловото, оловото — на морето, морето — на пясъка, пясъкът — на брега, брегът — на тревата, тревата — на росата, росата — на слънцето. Изгря слънцето и изсуши росата, а нежитът загина от божия раб винаги, сега и във вечни векове.

в). Слезе Исус от седмото небе, от готовото свое жилище, срещна нежита и му рече: „Къде отиваш, нежите?“ Отвърна му нежитът: „Аз отивам в човешка глава, мозъкът да ѝ размътя, зъбите ѝ да строша, челюстите да ѝ сломя, ушите да ѝ оглуша, очите да ѝ ослепя, устата да ѝ изкривя, носът да огъгня, да боли глава ден и нощ.“ И рече му Христос: „Върни се, нежите, в гората, и влез в еленска глава и в овнешка, защото тя всичко търпи и престрадва, остани там и чакай, докато дойде краят на небето и земята; Бой се от бога, седящ на престол херувимски, докато дойде да съди цялата вселена, и тебе, бесовски нежите, началниче на всякакъв недъг. Заклинам те, нежите, махни се от раба божи (кажи името), в името на отца и сина и светия дух.

г). Тръгнаха седем ангели, седем архангели, седем ножа острещи, седем свещи носещи. И срещнаха ги Михаил и Гавриил, и рекоха им: „Къде отивате, седем ангели?“ А те отговориха: „Отиваме нежита да изсечем и със свещи да

то изгорим, и да премахнем кръвта от очите на раба божи (кажи му името), всякога и днес и завинаги.“

д). Свети Михаил Гаврил вървеше, взел железен лък и железни стрели, искаше да стреля сърна и елен. Не намери там сърна и елен, най-намери нежита, който седеше и камъни цепеше. Запита го: „Кой си ти, който седиш и камъни цепиш?“ Отговори му: „Аз съм нежитът, ще разцепя човешка глава и мозъка му ще извадя, кръвта му ще пролея.“ Михаил Гаврил рече: „Проклети проклетниче нежите, нито мозъка вади, нито главата разцепвай, но иди в пуста планина, влез в еленска глава, тя е търпелива, може да търпи това. Ако те намеря след седем дни, ще те посека, или ще те прострелям.“ И помоли се нежитът: „Не ме посичай, не ме прострелвай, ще избягам в планината и в еленската глава.“

МОЛИТВА ПРОТИВ ЗАПЕК

В името на отца, сина и светия дух. Излязох на поле огнено и намерих езеро пламенно. В него седяха три сестреници, държащи три блюда с рачешки черва: по-старата връзваше, средната развързваше, по-младата бога молеше: позволи, боже, да минава вода у тоя човек, раб божи (името му), в името на отца.

МОЛИТВА ПРОТИВ ТРЕСКА

Край Червено море стои каменна кула, на кулата седи свети велик апостол Сисиний и вижда: развълнува се морето до облаците и от него излизат 12 жени дълговласи — окаяно дяволско видение. И казаха тези жени: „Ние сме тресавиците, дъщери на цар Ирод.“ Свети Сисиний ги запита: „Окаяни дяволи, защо сте дошли тука?“ А те отговориха: „Ние дойдохме да мъчим човешкия род, който ни

се противи; към него ще се привържем и задържим — ще го помъчим. Този, който сутрин се успива, не се моли на бога, не почита празници, а като става, почва отрано да яде и пие, той е наш угодник.“

Св. Сисиний се помоли на бога: „Господи, господи! Избави човешкия род от тези окаяни дяволи.“ И господ му изпрати двама ангели Сихаил и Анос и четиримата евангелисти. И започнаха да бият тресавиците с четири тояги железни, нанасяйки им по три хиляди рани на ден. Тресавиците им се молеха: „Св. велики апостол Сисиний, Сихаиле и Анос и четирима евангелисти: Лука, Марко, Матей, Йоан! Не ни мъчете! Там, където се чуват вашите свети имена, и в който род се славят вашите имена, от този род бягаме три дни, три поприща. И запита ги св. апостол Сисиний: „Какви са вашите дяволски имена?“ Едната отговори: „Моето име е Тресея.“ Другата отговори: „Името ми е Огнея — както печка от борови дърва се нажежава, така и Огнея гори човешкото тяло.“ Третата каза: „Моето име е Ледея“ — Ледея като студен лед мрази човешкия род, човек от нея не може и в печката да се сгрее. Четвъртата каза: „Името ми е Гнетея“ — Гнетея се настанява в ребрата на човека и гърчи утробата му, ако някой човек иска да яде, нека яде, само че от душата на този човек всичко излиза навън. Петата каза: „Моето име е Грънуша“ — тя се настанява в гърдите на човека, плещите загниват и излиза хъркане. Шестата каза: „Моето име е Глухея“ — тя се настанява в главата на човека, запушва ушите, ломи главата и този човек оглушава. Седмата каза: „Аз се казвам Пухнея“ — Пухнея прави да отичат хората. А деветата каза: „Моето име е Жълтея“ — Жълтея е като жълтия цвят в полето. Десетата каза: „Моето име е Каркуша“ — тя от другите е по-проклета, смъква жилите на ръцете и краката. Единадесетата рече: „Името ми е Гледея“ — и тя е от другите по-проклета, не дава на човека сън през нощта, бесове пристъпват към този човек и умът му се побърква. Дванадесетата каза: „Моето име е Невея“ — Невея е най-старата им сестра тресавица, която отсече главата на Йоан Предтеча, тя е от всички най-проклета. Хваща човека и той не може да оживее.

МОЛИТВА ПРОТИВ УХАПВАНЕ ОТ БЯСНО КУЧЕ ИЛИ БЕСЕН ВЪЛК

Кога човек е ухапан, това направи. Вземи вино, кисел хляб и ножа си. Постави виното на земята, вземи хляба в ръце и ножа в дясната ръка и речи към света Богородица тази молитва: „Господи боже, вървеше свети Иван в света планина и носеше света брадвица, да отсече свето дърво. И срещнаха го бесни кучета, и бесни вълци, и чу глас от отца, сина и светия дух: „Иване, Иване, връщай се! Не плаши се, а дай на човека да яде божие тяло и божия кръв, за да се излекува и да се маже.“

В името на отца и сина и светия дух тази молитва прочети 9 пъти, с ножа направи кръст; ако е близо този човек, дай му вино и хляб; ако ли е далеко, ти бързо полей от виното, а ножа подложи под голям камък в полунощ и тази молитва кажи два пъти:

„В името на отца и сина и светия дух. Тръгна свети Иван на път и видя железни войници и бесни вълци; уплаши се и затрепера и запищя. И рече му господ: „Не бой се, Иване, не пищи и не трепери, но вземи божие тяло и божия кръв и дай на човека да яде и да му е лек от изток до запад в името на отца и сина и светия дух, днес и винаги и во веки.“

МОЛИТВА ПРОТИВ БОДЕЖ

Вземи късче коноп и завържи 3 и 9 възела и кажи, докато връзваш, тази молитва:

В името на отца и сина, и светия дух. Дойде Христос от низинето и висинето и чу глас чуден и стенание. И рече на архистратиг Михаил: „Какъв е този плач и стенание, дали са сироти онеправдани, или вдовици, или четвърто обидено?“ Отговори архистратигът: „Господи, не са сироти, нито вдовици, нито четвърто обидено, но е раб божи (кажи му името), бодеж го боде.“ И рече му Исус: „Иди в Йорданската река и вземи парче от коноп и завържи 9 възли. Когато му помине, вземете възлите и ги метнете във

водата и речете: „Ако не бе провидял господ, умираше раб божи (името).“ В името на отца и сина и светия дух, днес и завинаги и вечно.

МОЛИТВИ ПРИ СЪД

а). В името на отца и сина и светия дух и света Богородица. Седеше раб божи на бели облаци, в дясната си ръка държеше честен кръст, а в лявата ръка държеше драгоценен камък, пшеница и босилек; на лицето му — слънчеви лъчи, на гърдите му — звезда денница; в месечина облечен, обсипан със звезди. Чуха ме властелините, епископите и поповете и дойдоха при мене като овце на сол и като аргати на кладенец и като пчели на кошер. Чист бях като чисто сребро, като на месеца ми се поклониха и като на честния кръст. И винаги, и днес, и всякога во веки веков, амин.

б). В името на отца и сина и светия дух. Аз, раб божи, възлязох на висока планина, измих се в божия рай и възродих се като младенец, и взех три и четири красоти. И слязох и потръбих със златен туров рог. Чуха ме гори и поля, и по полята пастирите, и болярите по дворовете, и господарите по владенията, и царете при цариците. Царете оставиха цариците, и болярите дворовете, и господарите владенията си, един през друг бързаха и се питаха: „Кой бе този човек, който възлезе в божия рай, и оми се и се възроди, и сияеше като слънце, и поблея към мене като овца за агънце, и заплака като дете за майка?“ И всички мои врагове паднаха на нозе, и моето желание изпълниха. Всякога и днес, и винаги.

в). Господи, благослови, отче. Станах рано сутринта и помолих се господу богу и на светата денница, която излиза от лоното Аврамово с 327 ковани железни ключове, и оловни, и медни: „Заключи ума, сърцето и езика на тези, които мислят зло за мене, неми да станат, а на мене езикът да полети като на попа презвитера евангелието. Затвори, господи, на моя съперник ума и сърцето и на всички властелини и съдии.“ И аз, раб божи (кажи името), излязох от завистта в красотата, всякога и днес.

г). Когато отиваш на съд при властелините, господарите и съдиите, вземи вода в нов съд, после кажи тази молитва, и ще бъдеш от всички обичан:

Господи боже наш, свети Козма и Дамяне, отиде божият раб при властниците, и съдиите, и князете, и владиците. Когато проговоря, да ми се слуша думата, като че евангелие говори и като клепало в света неделя. И да ми се слуша речта като гръм от небето. И да светим в него (в съда?) като денница между всички звезди. И да сияе главата ми като слънцето в небето. И да бъде твоят раб в сладост и драгост; да не могат без него, както целият свят не може да живее без вода. И да е на всички хора любим, и да не се противят на неговата реч, но да проговорят към него с ясен глас, и да го погледнат с весели очи, и да бъдат всички сърдечно чисти.

МОЛИТВА НА СВЕТИ ГЕОРГИ ПРИ ТРЪГВАНЕ НА ПЪТ

Облякох се в небеса, покрих се с облаци, препасах се с кръста и помолих бога и свети Георги. Слънцето бе от дясната ми страна, а месецът над главата ми, звездите около мене. Георге, слънчево слънце, който обузда пет елински царе! „Господи Исусе Христе, завържи устата на моите противници, и ръцете и нозете на онези, които мислят зло на раба божи... Направи ги, господи, като безгласни овце под мене, а мене направи над тях като лъв. Със силата на света Троица, с молитвите на пресвета Богородица, с небесните техни сили, с архангела Михаила и Урила, Равофаила, Мардария, Ардаила и със светите великомъченици Георги и Димитър, Теодор, Меркури, Прокопий, Никита, и светите апостоли, и светите 4 евангелисти: Матей, Марко, Лука, Йоан, и светите 318, които бяха в Никея, и с всички свети светци, укрепи, господи, своя раб и направи всички подножие на моите нозе. Всякога, и днес, и винаги във вечните векове, амин."

МОЛИТВА ПРОТИВ УРОКИ ПО ПЧЕЛИТЕ

В името на отца, сина и светия дух. Вземи 3 стръкчета тиквени и 3 от лоза, и 3 вейки от плет и с три камъка на входа покади с тамян три пъти, месец март, ден първи.

При разпръскване на пчелите. Гърмяха и летяха сладки и благи пчелици, и срещна ги свети Зосим, и рече им: „Къде отивате, благи пчелици?“ — „Отиваме в галилейската планина къщи да градим.“ Рече им свети Зосим: „Заклинам ви да не отивате в гората галилейска, нито къщи да градите, нито килийки. Върнете се при раба божи (кажи му името) и там градете къщи и килийки!“ Свети Зосим върна моите пчели към своята майка.

МОЛИТВА ПРОТИВ ОТОК НА КОН

Да намериш суха кост от кон и с нея да баеш 3 пъти и пак я постави на мястото, откъдето си я взел. Очертай с костта и след това кажи:

В името на отца и сина и светия дух вървеше някой си (кажи му името), цвилеше и плачеше, и срещна го майка божия и светите врачове Козма и Дамян, и Киприан, Пантелеймон, Мануил и Савел, и Исмаил и Роман, и запитаха го: „Какво ти е (кажи му името), че цвилиш и плачеш?“ — „Как да не плача, бодил удари добрия ми кон, бере и гнои.“ И рекоха му светите врачове: „Върни се (кажи му името), иди при раба божи (кажи му името), да вземе суха кост и да предаде болестта на сухата кост, а сухата кост на земята, а земята на тревата, а тревата на росата, а росата на слънцето, а слънцето на гората, а гората на вятъра. И да се разсее като вятър, ни горе връх да има, ни долу корени. Кажи три пъти: „Да застанем със страх.“

МОЛИТВА ПРОТИВ ГРЪМ

Триста ангели божи, които въртят гръмовното колело и пращат дъждове и мълнии на земята, наблюдават злобата на тези, които я вършат. Със силата на тези свети ангели помогни на раба божи, носещ светата Троица, който страда от страх от гръм, и от зъл човек лукав, и от бесове. Ангелите на небесния цар въртят гръмовното колело, викащи: „Свят, свят, свят е господ Саваот, изпълнено е небето и земята със славата му! Осанна във висинето и благословен е, който върви в името господне, осанна на този, който е във висинето!“

МОЛИТВА СРЕЩУ ВЯТЪР

Излязоха седем ветрове и седем огньове, различни по горещина, и срещна ги пречиста Богородица майка божия с 12 апостоли, и попитаха ги: „Къде отивате, ветри, и вихри, и огньове?“ Отговориха: „Отиваме на човека очите да ослепим, и ушите да оглушим, и жилите да извлечем, и кръвта му да пролеем.“ И рекоха пречиста Богородица и 12 апостоли: „Заклинам ви, ветри, и вихри, и огньове в 318-те отци, които са в Никея, да не направите никаква пакост на раба божи — пазете го от клевета в село, и от завист и ненавист, и от роденица, и от прислушници, и от магьосници, и от житовъбец, и от млекомамец, и от масломамец, и от лош сън, и от зъл час, и от зла среща, и от зла стига на вода или на брод, и от мълния, и от страх нощен, и гняв дневен.“

Който иска да я носи при себе си честно за спасение, и за изцеление, и за живот, и за здраве във веки веков, амин.

МОЛИТВА ПРОТИВ ВРЕДЕН ДЪЖД

Да се чете на Гергьовден, на Възнесение господне, на св. Дух. Да се чете в четирите краища на селото до три пъти.

Да се помолим на господа! Попът: „Наистина достойно, праведно и хубаво архангел Михаил биде поставен от господа наш Исус Христос да пази реките, та дяволът да няма никаква власт над тях. Господ дойде с велика клетва с отца, със св. дух да отблъсне чрез света Троица дявола от реките, за да няма той власт над християнския труд, унищожавайки го с буен дъжд.

Заклевам те, дяволе, в живия истински бог и в пречистата му майка богородица Мария, сгодена за Йосифа! Заклевам те, дяволе, във всички ангели, които направи господ! Заклевам те, дяволе, в четирите небесни ъгли! Заклевам те, дяволе, в четирите евангелисти: Матей, Марко, Лука, Йоан, които крепят небето и земята! Заклевам те, дяволе, във великия град Йерусалим, в който почиват всички праведници! Заклевам те, дяволе, в дванадесетте апостоли! Заклевам те, дяволе, в 16-те пророка, заклевам те, дяволе, в 40-те мъченици! Заклевам те, дяволе, във великия предтеча и кръстител Йоан! Заклевам те, дяволе, в 318-те свети отци, които бяха събрани в Никея — да нямаш никаква власт над християнския труд, унищожавайки го с буен дъжд! Заклевам те, дяволе, в четирите реки: Фисон, Гион, Тигър и Ефрат, които протичат по цялата вселена — да нямаш власт над християнския труд! Заклевам те, дяволе, в ангелите и архангелите на нашия господ Исус Христос! Заклевам те, дяволе, в кръщението господне! Заклевам те, дяволе, във възкресението на Лазара! Заклевам те, дяволе, във Цветоносието на господа наш Исус Христос! Заклевам те, дяволе, във възкресението господне! Заклевам те, дяволе, в неговото благолепно преображение! Заклевам те, дяволе, в силата на честния и животворящ кръст — да нямаш власт да унищожаваш житата в християнските ниви! Заклевам те, дяволе, в Сидрах, Мисах и Авденаго! Заклевам те, дяволе, в двете светила, които направи господ: дневното слънце и нощната луна — да нямаш власт да наводняваш житата в християнските ниви! Заклевам те, дяволе, в херувимите и серафимите на господа наш Исус Христос и в тяхното непрестанно пеене, към което нека бъде приет и нашият глас с прилежание и изповедание, сега, винаги и през вечните векове!

МОЛИТВА ПРОТИВ ДЯВОЛИ И ВЕЩИЦИ

Стои Сисин пред дверите на божия раб (кажи името), на копие се подпрял, с меч се опасал, отправил взор напред към мора и вещици и всякакъв вид вили. С него повиках всички ангели, с тях архангел Михаил и Христовите апостоли Петър и Павел. Дойде невидимо от небето и прогони от това място мора, и вещици, и дявол: вечер в полунощен час, когато морето почива, когато вода не тече, нито петли пеят, нито псета лаят — тогава изгониха всички бесове и тъмни духове от това място, от този храм, от тези четири страни. Тук, при раба божи (кажи му името), за вас няма място, тук са 4-та евангелисти, тук са 16-те пророци, ще пазят и ще бранят раба божи в името на отца и сина и светия дух.

МОЛИТВА НА СВЕТИ АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ПРОТИВ МОРА И ВЕЩИЦИ, ВАМПИРИ И ВЯТЪР, КОИТО СА ПРЕЗ ДЕНЯ И НОЩТА

Каза вещицата: „Аз дърво плодовито изкоренявам, женска младост връзвам и женска ненавист надвивам; приближавам се и ще вляза при човека като кокошка, като гълъбица, като змия. Аз хубави деца одушвам и затова ме наричат убийца. Когато се роди истинското божие слово, отидох там да го измамя. И намери ме архангел Михаил и окова ме, аз се заклех и рекох: „Кълна се в престола на вишния и във висшите сили, че няма да те излъжа, но ще ти кажа истината. Ако може човек да препише името ми, аз няма да вляза в дома на раба божи...“ И рече архангел Михаил: „Кажи ми твоите имена!“ — „Първо име — Мора, второ — Вещица, трето — Визуса, четвърто — Макарила, пето — Сияна, шесто — Евгелуса, седмо — Навредулия, осмо — Живи огън, девето — Пладница, десето — Детодавица, единадесето — взема млякото на младенците, дванадесето — Дявол измамник.“ На архистратиг Михаил рече: „Пусни ме да ти се закълна — където тези имена

се произнасят, да не влезе там никакъв дявол во веки. Амин. Нито при спящите, нито при ядящите, нито в полунощ, нито по пладне, винаги, днес и всякога, и през всички векове, амин."

МОЛИТВА НА СВЕТИ СИСИН, ИСИДОР, СИМЕОН И ТЕОДОР

В името на отца и светия дух. Имаше войни като свети Сисин и Симеон и Исидор, които всички надвиваха, първо асирийците, второ измаилтяните. Когато беше двадесетият [подвиг] в арабската земя, Сисин излезе на лов. Тогава на светеца се яви ангел господен и му рече: „Иди при сестра си Мелентия, която бе родила 5 синове, а дяволът ги взе. Днес има новородено дете, дяволът и него иска да вземе; да не направиш дявола ловец, прогони го и заедно с него [изгони] всички дяволи." Тогава свети Сисин се отправи към сестра си Мелентия. Тя бе направила мраморна кула и я бе оковала добре с гвоздеи, и изляла я бе с олово и с медни обкови. Беше внесла храна за шест години и две момичета, които да ѝ слугуват.

Когато свети Сисин се приближи до кулата, ненадейно се разрази голяма буря и зима.[1] Свети Сисин рече: „Сестро моя Мелентие, отвори ми да вляза, понеже голямата буря ми досажда[2]. Мелентия рече: „Не смея да ти отворя, брате мой, понеже имам пеленаче и се страхувам от дявола." Свети Сисин рече: „Не бой се, аз съм ловец и гонител на дявола."[3] Мелентия, като чу гласа му, отвори кулата. Тогава дяволът се превърна на просено зърно[4], прилепи се под копитото на коня и влезе в кулата. Когато настъпи полунощ, Мелентия пипна своето дете и рече: „О, братко, то е мъртво" — и извика с голям глас: „Брате мой, Сисине, както ти рекох, така и стана!"

Тогава свети Сисин възседна своя кон, който дъхаше пламък, и като гонеше дявола, срещна върба[5] божия и рече: „Видя ли врага да бяга и дете да носи?" Тя бе видяла[6], а каза: „Не видях." Тогава Сисин я прокле: „Цвят да имаш, а плод да нямаш!" След това намери къпина[7] и рече: „Видя ли врага да бяга, дете да носи?" Тя бе видяла, но

рече: „Не видях!“ Тогава свети Сисин я прокле: „Къпино, да бъдеш за човека препятие, а за себе си проклятие! Където ти е коренът, там да ти е върхът!“ После стигна до явор, дърво божие, и рече: „Яворе, видя ли врага да бяга и дете да носи?“ Той беше видял и каза: „Видях.“ И рече свети Сисин: „Да си благословен, яворе, да си в църквите клепало и да зовеш праведниците към спасение, а грешниците към покаяние.“ И пак достигна до маслина, дърво божие, и рече: „Маслино, не видя ли врага да бяга и дете да носи?“ Тя бе видяла и каза: „Видях, гмурна се в морето с рибите морски.“ Свети Сисин рече: „Маслино, да си благословена в църква и да бъдеш за цяр на хората!“

Тогава свети Сисин се помоли богу и хвърли въдица[9] в морето. Извлече дявола на сухо и започна да го бие и мъчи, викайки: „Дай ми децата на моята сестра Мелентия, които си ѝ взел!“ И пак рече Сисин: „Жив е господ бог мой на небето и на земята, няма да те пусна, дяволе, не ще излезеш из моите ръце, докато не ми дадеш Мелентините деца.“ Дяволът рече: „Изядох ги. Повърни ми майчиното си мляко, което си сукал като малък, а аз ще ти изплюя децата“ — упорствуваше дяволът. Тогава свети Сисин се помоли на господа с думите: „Господи Исусе Христе, чуй твоя раб, днес ще те прославя, аз, твоят раб, а дяволът ще засрамя.“ И блъвна матерно мляко.[10] Дяволът се посрами, удвои силите си и повърна 6-те синове Мелентини. Свети Сисин рече: „Жив е господ бог мой на небето и на земята, няма да те пусна дяволе, няма да излезеш из моите ръце, ако не се закълнеш: „Там, където се чете моята молитва и се споменава името ми, там да не може да дойде нито мора, нито вещица, нито дявол.“ Тогава дяволът се закълна: „В името на всевишния и в небесните сили, и в 40-те попове, които непрестанно пеят на небето. Там, където се споменава името ми и се чете моята молитва, в дома на божия раб (кажи името му), там да не пристъпва нито мора, нито вещица, нито зъл дух от века и до века. Амин.“[11]

ГАДАТЕЛНИ КНИГИ

КОЛЕДНИК

Ако се случи Рождество Христово в неделя, зимата ще бъде мека, пролетта — мокра, лятото — сухо, есента — ветровита. За войниците ще има радост, за царете развенчаване. Ще има изобилие на плодове, множество четириноги и мед. За младите — пагуба.

В понеделник ако бъде Рождество Христово, зимата ще е люта, пролетта и лятото — мокри, жетвата — богата, дъждовете — големи, есента — суха. Гроздоберът ще е слаб, медът ще намалее, плодовете ще са много, а за много мъже ще настъпи неочаквана смърт. За воеводите — радост, за царя и болярите — придобивки, а за благородните жени плач. Други ще загинат от силен плач.

Във вторник ако бъде Рождество Христово, зимата ще е снеговита, пролетта — мокра, лятото — добро, а есента — суха. Пшеницата ще бъде слаба, плодовете ще намалеят, за четириногите — пагуба. Неочаквани недъзи ще налетят, а плаващите ще се издавят. Ще има много мед и масло. Всред гърците ще има смут.

В сряда ако бъде Рождество Христово, зимата ще е зла, пролетта — суха, лятото — добро, есента — суха. Пшеницата ще е слаба, гроздоберът — изобилен, плодовете и медът — много. За мъжете — пагуба. Маслото ще е оскъдно. Враговете ще спечелят успехи в мир.

В четвъртък ако бъде Рождество Христово, тогава ще бъде зимата мека, пролетта и лятото — ветровити, зеленчуци ще има малко, медът ще намалее. За силните — пагуба. Масло и плодове ще има много.

В петък ако бъде Рождество Христово, зимата ще

бъде неочаквано зла, пролетта — ветровита, лятото — мокро, есента — суха, гроздоберът — изобилен. Ще има очебол, за младите — гибел, за войниците — радост. Маслото ще е много. За князете ще има похвала.

Ако Рождество Христово бъде в с ъ б о т а, зимата ще бъде люта, ветровита и сняг върху сняг. И пролетта ще бъде ветровита, а лятото мокро. Плодове ще има малко, но хубави. Есента ще е суха. За овцете — мор. Ще има много пожари, тридневен земетръс, а за старците — смърт.

Край на коледника.

ГРЪМНИК (КРЪГОВНИК)

Месец о к т о м в р и. Ако прогърми в първия ден, предсказва спасение на света. Ако ли има тътен, предсказва за битки на велики мъже. В същия месец ако прогърми през деня или има мълния, ще бъде дъждовно, голяма тишина и потоците ще се напълнят. В същото време ще има много плод и храна. Хората ще паднат в грях поради блудство и техните домове ще се развратят. Жените и децата им внезапно ще измрат. В същия месец ако има през нощта гръм или мълния, всички хора ще се разболеят. Тогава много мъже ще погинат от меч и войска. В същия месец ако има земетръс през деня, житата ще изсъхнат. Голям страх ще има между хората и големи дъждове. Ако ли земетръсът бъде нощем, хората ще погубят княза на тая земя.

Месец с е п т е м в р и, първи ден. Ако прогърми, предсказва смърт. Ако ли има тътен, ще има радост и голяма благодат. В същия месец ако има гръм и мълния през деня, всички от източната страна до запад ще се зарадват, а египетската земя ще изнемогне, ще погине от ревност и зверове ще я изядат. Ако ли има гръм и мълния през нощта, страх ще пламне на онези места и корабите ще потънат. И много ветрове ще има, разруха на домовете, бедност и много зверове. Добитъкът ще се разплоди много. В същия месец, ако има земетръс, ще има много войни и мнозина ще загинат. Морето ще намалее, после ще вали изобилен дъжд. Ако ли пък земетръсът бъде през нощта, тогава хората ще намалеят и

ще се явят скакалци, които ще изядат житата. Дъждове ще има и овошките няма да дадат плод.

Месец ноември. Ако прогърми през нощта, медът ще бъде много. Мъдри и праведни мъже ще измрат. Ако ли през деня има гръмотевица и мълния, в арабската земя ще настъпи глад. И още показва, че хората, имащи човешка слава, ще спечелят, а войниците ще загинат. Истински град ще се разсипе. В тази земя бедните човеци ще се разболеят. Ако ли през нощта има гръмотевица с мълния, ще има пожари по всички страни и градове. Кораби ще потънат. Зверовете и животните ще се умножат. Зверовете ще се нахвърлят върху хората. И ще бъдат изгорени от небесата. В същия месец ако има земетръс през деня, за царете — мир. И любов голяма ще има между човеците. Война няма да има, но ще валят силни дъждове. Ще има много жито. Младенци и животни ще измрат. Ако ли земетръсът бъде нощем, ще настъпи траен мир. И скръб и печал няма да има, а радост голяма между хората. Оранта ще е тежка. Морските животни ще се умножат. После дъждовете ще се засилят.

Месец декември. Ако прогърми или има мълния, другостранци ще отворят война и ще паднат в робство, а техният цар ще погине от робите си. И жито много ще има и плодове. Ще настъпи дълга зима по земята. В много морета много мъже ще загинат. Ако ли има гръмотевица с мълния през нощта, раждащите се ще измрат. Другите народи ще изгладнеят и ще има неочаквана смърт. Ще се яви силен човек. Тогава царят ще погуби своите противници. В същия месец, ако има земетръс през деня, царят ще остави и града, и войската и ще отиде в други страни, у друг цар ще се спре. И църкви ще запустеят, и диви зверове ще загинат. После всички градове ще се успокоят от многото вик, война и смърт. Предсказва още и война с много градове и с нови народи. И неговото царство няма да го приеме, а църквите ще запустеят. Дъжд няма да има, нито жито. После обаче царството ще го потърси. И градовете ще се уредят и населят. Църквите и областите ще се умирят.

Месец януари. Ако прогърми, предсказва много болести. Ако има тътен, няма да има никакво зло. В същия месец ако има земетръс през деня, ще има много плодове и потоците ще се умножат. Ще има голямо изобилие от всичко. Ако земетръсът бъде през нощта, то ще има междуособна война и метеж между хората, убийство, въздишки и много

сълзи сред хората. Градовете ще се развълнуват. Ще има голяма зима, много овощия, жито много и добри ниви.

Месец февруари. Ако прогърми, предсказва забогатяване на света. Ако има тътен, показва гибел голяма на света. Ако има гръмотевица или мълния през деня, показва за болярите с висок сан падение и по много места пожари. Ще има изобилие от жито и бедните ще се възгордеят, а богатите ще се смирят. Ако гърменето или мълнията бъдат през нощта, ще има голяма морска битка и в корабите ... (?) Житото ще бъде много. Сред животните — много приплод. Болярите ще направят помежду си война поради ревност и после ще се омиротвори. Ако земята се тресе през деня, то старейшините на тази земя ще познаят много добро, а в други градове за старейшините ще настъпи пагуба. Дъждове ще има много, а житото ще е добро. Ако има трус през нощта, ще настъпи лошо вълнение сред хората, а в градовете — смърт. Хората ще погубят княза на тази земя. Църквите ще опустеят. Житото ще се увеличи.

Месец март. Ако прогърми, виното и пшеницата ще са много, ако тътне, показва война и пагуба. Ако гръмотевицата или мълнията са през деня, земята ще даде своя плод, рибите ще загинат, животните много ще се плодят. Между големите царе — мир, на изток и запад — много смърт. Ако има гръм или мълния през нощта, показва голямо добро. Ако има тътен, ще премине град по цялата земя.

Месец април. Ако прогърми, предрича обилие на жито и вино. Ако има земетръс, съседни царе ще започнат помежду си война. И града, и тези люде ще обхване смут. Ще има гняв и ревност между тия хора. Велик мъж ще умре, човеци ще загинат, ще валят дъждове, жито и плодове — много. Ако земята се разтърси през нощта, ще има метеж сред хората. Няма да се покоряват на своите боляри и князе и ще напуснат своя старейшина, ще мислят зло за своя цар и ще започнат да не работят. Във войската му няма да има ред. Западният цар ще умре, ще има много дъждове към края на лятото и много жито. В Египет ще настъпи глад.

. . . . . .

Месец юни. Ако прогърми, велик мъж ще умре. Ако има тътен, показва глад. През същия месец ако има гръ-

мотевица през деня с мълния, хората ще станат милостиви и праведни и ще се радват на делото на своите ръце. Земята и небето ще дадат много блага. Житото на тази земя ще е добро. Ако има гръмотевица или мълния през нощта, показва болест, смърт и плен за хората; за конете и овцете — смърт. За арабите показва гибел. В този град, където стане знамението, то след това показва изобилие и радост. Ако ли има земетръс, честни царе и князе ще се смирят, а смирени ще се въздигнат. И враговете ще погинат; на това място ще има похвала. Където бъде земетръсът, там и житото ще е много. Ако земетръсът е нощем, ще има преселение по местата, гонение и плен ще има на това място. И от всички години годината ще е най-добра и [ще има] голяма слава. По места — дъжд и много мед.

. . . . . .

Месец август. Ако прогърми, велик мъж ще умре. Ако има тътен, всичко ще бъде добре, не показва никое зло. Ако ли прогърми през деня или има мълния, на изток и на запад законите ще се отменят. Земята ще даде много плод. Войници ще дойдат от друга страна и ще го изядат. Те ще превземат тези земи. Разбойници ще се появят и ще има убийства между тях. Ако гърменето и мълнията бъдат през нощта, войниците на царя ще въстанат и ще го погубят. В източните страни няма да има жито и хората ще бъдат като зверовете. Ще измрат много деца. Ако има земетръс през деня, ще дойде скръб и печал, предсказва и болест. На места ще има жито. И всички градове и човеци ще се разорят. Някъде ще се запали голяма църква и овощните дървета ще изгорят. Лозята ще изсъхнат и земята грозно ще се сътресе от божия гняв. Ако ли през нощта земята се разтърси, всички земни блага ще бъдат на царя. Ще има дъждове и много пшеница, но ще има и треска.

ГРЪМНИК — ЗОДИАК

Риба. Ако прогърми в числото на рибата, пшеницата ще изгние, ще има много злини за хората по цялата вселена, в царствата глад и пагуба, а след това ще въстанат един срещу друг и ще има война между царете им. Зи-

мата ще бъде добра и всичко ранно ще бъде добро. За воловете — пагуба, също така мор за всички зверове и животни на изток и на запад.

Тръс. Ако има земетръс, навсякъде ще се появят големи болести и ще бъдат тежки.

Овен. Ако прогърми в числото на овена, това показва развала на всичко ценно, всички острови ще се изпълнят с човешки трупове и лъвове ще се наситят от тях.
Ако има земетръс, ще погине целият свят.

Телец. Ако прогърми в числото на телеца, пшеницата по местата ще изгние, в царствата ще има голяма радост, на изток — сеч, метеж и глад, някакъв насилник ще се появи от някаква страна, ще има недъзи и тежки болести. За домашните животни ще има голям мор.
Ако има земетръс, ще настъпи голяма горещина и ще има метеж.

Близнак. Ако прогърми в числото на близнака, това показва за пшеницата развала, между хората придобивка, за плаващите — гибел; късната сеитба ще бъде добра, а зимата — тежка. Всички плодове ще намалеят, в тази страна ще се надигне някакъв насилник и ще има голяма напаст, за силните хора — гибел и тази страна ще бъде завладяна. За пшеницата и ечемика — гниене, в другите страни харманите ще се напълнят и в западните страни мнозина ще се наситят; ще има треска; хубавите плодове ще намалеят и храна ще има по-малко; ще има бедност и за воловете — смърт.
Ако има земетръс, показва разлъка за известни мъже.

Рак. Ако прогърми в числото на рака, това показва, че ще задухат силни ветрове, но сеното и житото ще уцелеят, харманът ще се напълни с пшеница и ечемик. В западната страна мнозина ще се наситят, ще има голям трясък, ще има оскъдица от добри плодове. Зеленчуци ще има малко и смърт много, овощия ще има много. В северните страни ще има пагуба и гибел за царя в тази страна.
Ако има земетръс, ще има забрава от съмишлениците, за силните — разлъка. Жалост и тъга ще има за хората в тази страна, които живеят тук.

Лъв. Ако прогърми в числото на лъва, за пшеницата и другите плодове — развала, в западните страни — телес-

ни болки, струпеи и краста; зимата ще бъде сурова, за зверовете — мор.

Ако има земетръс, зимата ще бъде люта.

Девица. Ако прогърми в числото на девицата, това показва и за другари, и за врагове, и за царя — гибел; в египетската земя ще има междуособици и плаващите ще погинат; за пшеницата и зеленчуците — развала, а навсякъде по планините — тление; това, което бъде на полето, всичко ще бъде добро, зимата ще закъснее; за хората — неочаквана смърт, а по градовете малко радост.

Ако има земетръс, между хората ще има болести.

Везни. Ако прогърми в числото на везните, ще има битки и сеч, всеки ще се дигне един срещу друг; ще настъпи глад, страната ще се изпълни със зверове и ще има много знамения. Мъже и жени ще умрат от ушна болест, в западните страни ще настъпи такъв глад, че хората от онова място ще се дигнат и ще започнат да бягат; за домашните животни ще има мор.

Ако има земетръс, на много места ще има война.

Скорпион. Ако прогърми в числото на скорпиона, ще има глад и сеч, за пшеницата — гниене, зимата ще бъде тежка, плодовете малко, а в южната страна ще погине всичко. В тази страна ще има грабителство, ще въстанат един срещу друг, царят им ще се смени и на негово място ще бъде издигнат друг цар.

Ако има земетръс, това показва, че ще настъпи благодат и много радост.

Стрелец. Ако прогърми в числото на стрелеца, ще има борба и метеж много в тази страна; ще има от всички плодове; това, което е в планините, ще изгние; за четириногите животни — приплод. Зимата ще закъснее; в източната страна ще има много битки; плодовете за ядене след това ще падат и ще потънат; ще има навсякъде по вселената радост.

Ако има земетръс, за стадата ще настъпи мор и голяма смърт.

Козирог. Ако прогърми в числото на козирога, това показва, че ще има много дъждове в продължение на четири дни; метеж между първенците; на изток ще се появи друг цар; по селищата ще има глад и голяма буря, а в морето гибел за корабите.

Ако има земетръс, тогава в тази страна хората ще измрат.

Водолей. Ако прогърми в числото на водолея, това показва, че на някои места ще има война и много болести; ще има изобилие от всичко; за животните — пагуба; за първенците — смяна и жалост между тях. Ако има земетръс, това предсказва войни и силно движение.

ТРЕПЕТНИК

Ако потрепере дясната буза, предсказва за богатите печалба, за бедните — добро. Ако е лявата страна — успех. Ако потрепере темето на главата — показва печал от приятел. Ако е тилът — за богатите плач, за бедните — добро. Ако играе дясното око, показва за бедните полза. Ако е лявото око — показва сълзи. Ако потрепере лявата вежда, предсказва някое добро. Ако е дясната, показва недъг, а после добро. Ако потреперят ноздрите, показва и за бедни и за богати добро. Ако потрепере устната, значи радост. Ако затрепере дясната страна на езика, показва печал. Ако е лявата страна — добро пътуване. Ако тракат зъбите, показва разрушение. Ако потреперят членовете на дясната страна, означава печал и велика скръб. Ако бучи лявото ухо — предсказва някое добро. Ако зашуми от дясната страна, показва добро и чест. Ако потрепере дясната страна на брадата, означава добро за всички. Ако е лявата брада — печал и смърт. Ако потрепере лявата плешка, показва печал. Ако е лявата мишница — за богатите слава, за бедните утешение и радост. Ако потрепере левият лакът — за богатите работа, за бедните радост. Ако потрепере десният лакът, значи радост. Ако потрепере дясната ръка — за богатите недъг, за бедните работа. Ако е лявата ръка, значи ще станеш господар или владика и враговете ти ще загинат. Ако потрепере пръстът до него, показва печал. Ако потреперят ребрата от дясната страна, означава радост. Ако са ребрата от лявата страна — зла болест. Ако потрепере лявото коляно, предсказва пътешествие. Ако е дясното бедро — беда, а лявото — показва добро и радост. Ако на някого потрепере дясната нога, за това мнозина ще ра-

ботят. Ако е лявата нога, ще избегнеш голяма болест. Ако потрепере десният прасец, показва печалба, ако е левият, за човека ще дойде нещо добро и ще се зарадва. Ако потрепере пръстът на дясната нога, предсказва радост. Ако е пръстът на лявата нога — печалба.

Край на трепетника.

МЪЛНИЯК

Месец януари, ден 1, 8, 15, 16, ако в тези дни удари мълния, ще стане страшно за царските войни. Ако удари мълния през месец февруари, ден 10, 28, показва смърт за мнозина, а за царя печал. Месец март, ден 12, 25, 31 — ако удари мълния, предсказва за царя смърт. Ако удари мълния или гръм през месец април, ден 16 — във Вавилон — смърт; ако има студен вятър, то царят ще погуби болярите на своя дом. Месец май, ден 30, ако удари мълния, ще донесе глад. Месец юни, ден 20, ако тогава удари мълния — за мъжете бърза пагуба. Месец юли, ден 15, 22, ако удари мълния, царят ще се смени. Месец август, ден 19, 24, 29, ако удари мълния, върху нас ще се струпат битки и сурова зима. Месец септември, ден 20, 30, ако удари мълния — недостиг за света. Месец октомври, ден 10, 20, 31, ако удари мълния — много злини и недостиг на жито. Месец ноември, ден 15, 30, ако удари мълния, зимата ще бъде добра и ще има изобилие на жито. Ако удари мълния през месец декември, ден 1, 25, 31, няма да донеде на никого нищо добро.

МЕСЕЦОСЛОВ

Ако човек се разболее през първия ден на месеца, опасността е до 18 дни. Когато тези дни преминат, ще бъде слаб 30 дни и ще оздравее. Ако човек се разболее на втория ден, има опасност до два дни. Ще боледува тежко,

но няма да умре. Ако се разболее през третия ден, ще боледува леко и ще оздравее. Ако се разболее през четвъртия ден, опасност има 124 дни. Ако ги прекара, ще оздравее. Ако се разболее в петия ден, няма да оздравее; ще лежи 5 дни и ще умре. Ако се разболее в шестия ден, ще отслабне като смъртник, но няма да умре. Ако се разболее през седмия ден, ще боледува много тежко, до смърт, но няма да умре. Ако се разболее през осмия ден, ще слабее 15 дни и ще умре. През деветия ден ако се разболее, ще страда тежко и няма да умре. В десетия ден ако се разболее, на втория ден ще умре. През единадесетия ден ако се разболее, лесно ще оздравее. Ако се разболее през дванадесетия ден, надежда има до 15 дни, като преминат тези дни, ще умре. Ако се разболее човек на тринадесетия ден, страх има за него до 19 дни, ако прекара тези дни, ще оздравее. В четиринадесетия ден ако се разболее, няма да умре. В петнадесетия ден ако се разболее — воля божия. В шестнадесетия ден ако се разболее, ще боледува леко и ще оздравее. В седемнадесетия ако се разболее, опасност за него има до 19 дни, ако преминат тези дни, ще оздравее. В осемнадесетия ден ако се разболее — воля божия. Ако се разболее в деветнадесетия ден — воля божия. В двадесетия ден ако се разболее, ще боледува 19 дни и ще оздравее. В двадесет и първия ако се разболее, ще почине. В двадесет и втория ден ако се разболее, ще боледува 12 дни и ще оздравее. В двадесет и третия ако се разболее, ще боледува тежко, но няма да умре. В двадесет и четвъртия ден ако се разболее, ще бъде слаб 21 ден и ще оздравее. В двадесет и петия ден ако се разболее, ще боледува 10 дни и ще умре. Ако се разболе в двадесет и шестия ден, ще боледува леко и ще оздравее. В двадесет и седмия ден ако се разболее, няма да умре. В двадесет и осмия ден ако се разболее, ще боледува тежко до 19 дни, като минат тези дни, ще умре. В ден двадесет и девети ако се разболее, страх има до 18 дни но ако минат тези дни, няма да умре. В тридесетия ден ако се разболее, страхът е до 11 дни, ако премине тези дни, няма да умре.

ЗА ЗАТЪМНЕНИЕТО НА СЛЪНЦЕТО

Месец март — ако помръкне слънцето, става голям земетръс и властители ще погинат.

Месец април — [ще настане] голям страх по цялата вселена, та и чедата да се отвърнат от своите родители.

Месец май — не показва никакво добро за човеците.

Месец юни — царят на Севера ще плени скитите.

Месец юли — гръцкият цар ще отиде против персите, но и ако победи, ще умре.

Месец август — звездите няма да изпускат светлина, и жените, които имат плод в утробата си, ще пометнат чедата си.

Месец септември — гръцкият цар ще води война с Египет и [ще го постигне] смърт.

Месец октомври — няма да има въздух (?) и много скакалци ще нападнат тази страна.

Месец ноември — през тази година много блага ще има [за тази страна] и болести по човеците.

Месец декември — означава глад и градушка и сухо лято в Армения, а на Запад голям бой.

Месец януари — означава добро време и добро лято по цялата земя и много гръцки чеда(?)

Месец февруари — означава голям глад по цялата вселена.

Апокрифни въпроси и отговори

СКАЗАНИЕ ЗА ПРЕМЪДРОСТТА НА ГРИГОРИЙ, ВАСИЛИЙ И ЙОАН БОГОСЛОВ

Григорий рече: Кое изкуство бе първо на земята?

Василий отговори: Шивачеството, когато Ева и Адам сшиха смокиновите листа и си направиха дрехи.

Григорий рече: Чий глас бе чут от изток до запад?

Василий отговори: Евиният, когато роди Каина.

Григорий рече: Кой първи назова бога?

Василий отговори: Сатанаил, първият ангел, изхвърлен от небето 4 дни преди създаването на Адам; заради гордостта му той бе наречен сатана[1].

Василий рече: Що е глъбина морска, висота небесна и широта земна? — Отец и син и свети дух.[2]

Йоан рече: Що е: един дойде и видя една лежаща риза и кърпата, която бе на главата му, не лежеше с ризата, но отделно свита и положена на друго място?

Григорий рече: Кърпата е служебното платно на блюдото, а неговите дарове горното небе до преизподнята, и там е бездната като риза, а стихаря е 7-те небеса, а поясът е железните стълбове около голямото море, на което плава земята; петрахилът е входът и изходът, а това под пояса на земята е дебелината ѝ, колкото от изтока до запада. Господ заповяда да се сгъсти морската пяна и създаде земята на четири големи кита... (неясно по смисъл). Дълбочината на това море е колкото от изтока на слънцето до запада и дъното на това море се притиска в железния стълб. Дебелината на морето е колкото дълбочината му, неговото дъно се крепи на седем стълба. И тук е адовото жилище, и тук Антихрист лежи вързан, амин. А тези стълбове стоят на неугасим огън. А над всичко това — небе и светла денница, която бе създадена преди слънцето. Там живеят хора, които летят с мислите си като паяжина и не познават смъртта, нито земята... (неясно).

Василий рече: Къде беше по-рано бог, когато не съществуваше светът?

Йоан рече: Има на небето 3 стаи и там беше с агнеца, там са и неговите дарове, а светлината му няма край.

Йоан рече: В тези стаи е отец, син и свети дух — ангел.

Василий рече: От какво са създадени ангелите?

Йоан: рече: От господния дух.

Йоан рече: От какво е гърма, от какво е мълнията?

Василий рече: Има два ангела гръмовни и два мълниеносни.

Григорий рече: Колко са ветровете?

Йоан рече: 12.

Василий рече: Разтълкувай ми четирите планини.

Григорий рече: Лука е на изток в човешки образ, Матей на юг в образ на телец, Марко на запад в орльов образ, Йоан на север в лъвов образ, всички са крилати.

Йоан рече: Как бе създадено името на Адам?

Василий рече: Бог изпрати своя ангел и той взе 4 думи: „аз“ на изток, „добро“ на запад, „мислете“ на юг, „ер“ на север и му даде име Адамъ.

Василий рече: Колко са високите планини, моретата и големите реки?

Григорий рече: Планините са 12 и моретата 12, минават през цялата земя, а големите реки са 30, едната извира от рая и се разделя на четири реки.

Йоан рече: Колко са морските острови?

Василий отговори: Всичко 30 и в тези острови има по 70 различни народи, и по толкова птици, по толкова риби и по толкова дървета.

Йоан рече: Кой научи хората да се кланят с лице към изток?

Василий: Мойсей на Синайската планина.

Василий рече: Кой пророк не бе погребван?

Йоан отговори: Мойсей на Синайската планина, възнесоха го ангелите в рая.

Василий рече: От какво стана просфората?

Йоан рече: Когато Мойсей преведе народа през Червеното море, тогава полагаха безквасно тесто на главите си, та се опичаше от слънцето и те принасяха жертва богу; това на главата беше просфората.

Йоан рече: Откъде се взе мирото?

Василий рече: Когато мироносците къпеха господа, тогава Мария взе от този купел и помаза брат си Симеона, който бе лежал болен 6 месеца.

Григорий рече: Коя майка суче децата си?

Йоан рече: Морето суче реките.

Григорий рече: Кой пръв назова божия син на земята?

Йоан рече: Исая бе взет от утробата на своята майка от ангели и занесен до седмото небе. Тогава слезе словото в девичата утроба, а Исая бе отново вложен в утробата на майка си.

Григорий рече: Кои са двамата противници, които се борят от началото до века?

Василий отговори: Денят и нощта.

Григорий рече: Кой човек 100 години не седя на земята и небесата не видя, а на небесата заповядва до четвъртата година?

Василий рече: Илия при Елзавел, когато царуваше и не одъжди земята три години и 6 месеца.

Григорий рече: Кой праведник не говори 9 месеца и 8 дни?

Василий рече: Захария, бащата на Йоан предтеча, когато имаше видение.

Григорий рече: Кой праведник бог избави от смъртта?

Василий отговори: Лот, когато избяга от смъртта.

Василий рече: Кой човек умря нероден и кой роден остана жив?

Василий рече: Адам умря нероден, а Илия роден остана да живее.

Григорий рече: Кой е умрял два пъти и пак е възкръснал?

Василий отговори: Лазар.

Григорий рече: Кой смърт не видял, в смъртта избяга?

Василий рече: Елзавел, когато царуваше.

Григорий рече: Къде се смесват студено и горещо?

Василий рече: Горящи въглени и град.

Григорий рече: Кой не е роден от майка?

Василий рече: Адам.

Григорий рече: Кой нероден остаря и пак влезе в майчината си утроба?

Василий рече: Адам бе създаден от земя и пак в земята влезе.

Григорий рече: Колко години живя Ной след потопа?

Василий рече: Шест години.

Григорий рече: Кой пророк не бе погребан, гроба си носеше и в гроба пееше.

Василий рече: Йона в корема на кита.

Григорий рече: Кога целият свят се зарадва?

Василий рече: Когато Ной излезе от кораба.

Григорий рече: Колко години израилтяните работиха на египтяните?

Василий рече: 400 години.

Григорий рече: На колко се раздели морето?

Василий рече: На 12 пътища.

Григори рече: Колко хиляди преминаха морето?

Василий: 40 хиляди.

Григорий рече: От тях колко хиляди преминаха Йордан?

Василий рече: 400 хиляди.

Григорий рече: Отгде бог взе пръстта, от която създаде Адам?

Василий рече: От мадиамската земя.

Григорий рече: През кой месец бог създаде Адама?

Василий рече: На 25 март в 6 часа.

Григорий рече: Едного търсих, но не го намерих, показа ми го една мъртва девица.

Василий рече: Когато света Елена търсеше честното дърво, намери три кръста. Но тя не знаеше, кой бе животворният. Тогава положи двата кръста на разбойниците върху мъртва девица, но тя не стана. А когато положи честния кръст Христов, тогава умрялата девица стана.

Григорий рече: Що е от земята 5, а от морето 2?

Василий рече: От земята пет хляба, а от морето 2 риби, които господ благослови.

Григорий рече: Кой удари плесница на господа при спор?

Василий рече: Разслабения, когото при овча купел бог сам излекува.

Григорий рече: Кой накара Петър да се отрече? Как се казва?

Василий рече: Басисал.

Григорий: рече: Как се казва дървото, на което се обеси Юда?

Василий рече: Брекиня.[3]

Григорий рече: Кой прободе господа?

Василий рече: Стотникът Логин.

Григорий рече: Кои двама ангели отместиха камъка от дверите на гроба?

Василий рече: Единият Азаил, който се нарича „силен бог“, а вторият Калоил, което означава „праведен бог“.

Григорий рече: Що е висота небесна, ширина земна и глъбина морска?

Василий рече: Сила[4], мъдрост и разум — троица свята.

РАЗУМНИК

Въпрос: От какво господ създаде небето и земята?

Отговор: Взета е сметана от водата и тя се сусири. И бог създаде небето и земята. В понеделник господ създаде слънцето, месеца, звездите и всички небесни тела.[1]

Въпрос: Кажи ми, що е слънцето?

Отговор: Божия красота и живот за света и за земята.

Въпрос: А от какво бог сътвори слънцето и месеца?

Отговор: Когато бог сътвори небето и земята, тогава помисли как да сътвори и човека и как ще се роди от него и как ще бъде разпънат и предаден на смърт. И когато бог помисли за смъртта, тогава падна сълза от окото на господа и тази сълза бог нарече слънце. Месецът е от господния престол, звездите са от господнята плът, а ангелите са от божия дух и от огъня.

Въпрос: Голямо ли е слънцето, или месецът, или звездите?

Отговор: Слънцето е по-голямо 60 поприща[2] от цялата земя, а месецът е половината от цялата земя; всяка звезда пък е 15 дни ходене.

Въпрос: Колко образа има слънцето или луната?

Отговор: Слънцето има хиляда образа, а луната 430 образа.

Въпрос: Кажи ми, какво държи земята?

Отговор: Много висока вода.

Въпрос: А какво държи водата?

Отговор: Голям плосък камък.

Въпрос: А какво държи камъка?

Отговор: Четири златни кита.

Въпрос: А какво държи златните китове?

Отговор: Огнена река.

Въпрос: А какво държи този огън?

Отговор: Друг огън, който е 12 пъти по-горещ от този огън.

Въпрос: А какво държи дъното на този огън?

Отговор: Железен дъб, който е посаден преди всичко друго, а корените му се опират на божията сила.

Въпрос: ...?

Отговор: Във вторник бог посади рая, в сряда сътвори водите по мярка, в четвъртък заповяда и бяха създадени всички животни, влечуги и пернати птици, в петък създаде Адам, а в събота му вдъхна животворен дух.

Въпрос: От колко части бог сътвори Адам?

Отговор: От осем части: 1. тялото му от земя; 2. кръвта му от морето; 3. костите от камък; 4. душата от вятъра и от божия дух; 5. разума му от облак; 6. очите му от слънцето и от росата; 7. мисълта му от ангелската бързина, от смеха и от плача. Така че, като събра светия дух от всичко това, състави го в едно и рече: ако излезе потомство из този човек от морето, то ще бъде лакомо; ако ли е от слънцето — то ще бъде мъдро, разумно и почтено; ако ли е от облака — то ще бъде измамно във всичко; ако ли е от вятъра — то ще бъде сърдито; ако ли от камъните — то ще бъде милостиво; ако ли от ангелската бързина — то ще бъде смирено и добро във всичко.

Въпрос: Колко човешки рода има?

Отговор: 2 — Адам и Ева.

Въпрос: А как сътвори бог дявола?

Отговор: Когато бог сътвори небето и земята, бог видя сянката си във водата и рече: излез, брате, и бъди с мене! И излезе като човек и господ му даде името Самаил.

Въпрос: А как отпадна от господа?

Отговор: Когато господ насаждаше рая и повеляваше да садят, Самаил крадеше от всичко[3] и като излезе, посипа го на друго място тайно от господа. Господ рече: ти крадеш от мене, бъди изгнан! И Самаил излезе и рече: господи, благослови, което посадихме. Господ рече: да бъде благословено и аз съм тук посред него. Самаил отиде да види дървото, което откраднa да посади. И когато видя дървото, тогава Самаил почерня и дървото го изгони от рая. И тогава господ го нарече дявол.

Въпрос: Кой седя на престола по-горд от господа?

Отговор: Адам, когато господ го вдигна на рамото си и му вдъхна душа.

Въпрос: На кой език проговори най-напред Адам?

Отговор: Алилуя. т. е. сирийски език: хвалете господа от небесата.

Въпрос: Къде седеше Адам, като излезе от рая?

Отговор: В Едем пред райската врата.[4]

Въпрос: Кажи, кой най-напред направи оброк на земята?

Отговор: Авел закла агне.

Въпрос: А кой е първият пастир?

Отговор: Авел.

Въпрос: Кой научи ратая да оре[5]?

Отговор: Каин.

Въпрос: Откъде се взе пшеницата?

Отговор: Михаил и Гавриил я взеха от рая и хвърлиха на земята.

Въпрос: Откога се започна злобата?

Отговор: От Каин се започна злобата, лъжата и клеветата, разбойничеството и душегубството.

Въпрос: Кой направи 7 велики дела, когато погинаха 7 части на света?

Отговор: Каин: 1. погуби душата, 2. наследи ада, 3. замърси земята, 4. опечали бащата, 5. лиши майката от чедо, 6. отвърна се от бога, 7. раздели се с брата си.

Въпрос: На колко части бог раздели Адамовата доброта?

Отговор: На 7 части: 1. на Аврам даде гостоприемство, 2. на Самсон сила, 3. на Йосиф красота, 4. на Давид царска кротост, 5. на Авесалом коси, 6. на Соломон премъдрост, 7. на Йов богатство.

Въпрос: На кого най-напред бог прати грамотността?

Отговор: На Сит, Адамов син.

Въпрос: А защо му са числата?

Отговор: ...словото, в началото бе словото и словоото бе у бога; и в паримиите така е речено: в началото бог сътвори небето и земята. И от този Сит излезе царско коляно.

Въпрос: Кой започна най-напред да моли бога?

Отговор: Енох.

Въпрос: Кой живя 109 години и искаше да пие, да яде и да учи на книга?

Отговор: Матусал.

Въпрос: Кой изнамери латинската книга?

Отговор: Нунаил, Умам и Брейтул.

Въпрос: Кой изнамери гръцката книга?

Отговор: Меркурий.

Въпрос: А кой изнамери българската книга?

Отговор: Кирил Философ.[6]

Въпрос: Кажи ми, кой най-напред съгради на земята храм на бога?

Отговор: Цар Соломон.

Въпрос: Кой е бил първият епископ в Йерусалим?

Отговор: Яков.

Въпрос: А кой е бил първият архидякон?

Отговор: Свети Стефан.

Въпрос: А кой е бил първият поп?

Отговор: Мелхиседек, Ноев син, наречен презвитер.

Въпрос: Кой ходи под най-тежко бреме?

Отговор: Попът взема върху себе си човешките грехове.

Въпрос: Кой принесе най-напред богу жертва?

Отговор: Ной, когато излезе от кораба.

Въпрос: Къде седи Адам?

Отговор: На четвъртото небе, изпраща праведните в рая, а грешните в мъката.

Въпрос: Колко души умират на ден и на нощ?

Отговор: 12 хиляди и 24 души; толкова се и раждат.

Въпрос: А колко измежду тях са праведни?

Отговор: 3 почиват на Аврамовото лоно, а другите души се тласкат във вратата на ада.[7]

Въпрос: Колко небеса има?

Отговор: Седем и на седмото почива бог.

Въпрос: Защо бог създаде планините?

Отговор: Чрез планините се укрепи земята, за да не се клати върху водите.

Въпрос: Какво представлява толкова горещата баня, излизаща от земята?

Отговор: Земята стои върху вода, а водата върху огън. И от него изтича по жилите вода. И ако тя не би се изстудила, преминавайки през толкова дебели земни пластове, човек не би могъл дори да я погледне от топлина.

Въпрос: Колко голяма е земята?

Отговор: Колкото е от земята до небето, толкова е дебела земята.

Въпрос: Защо земята е пълна с вода?

Отговор: Както тялото е пълно с кръв, така земята е пълна с вода .

Въпрос: Колко отстои небето от земята?

Отговор: Колкото е от изток до запад, толкова е от месеца до слънцето и до звездите. Звездите са закрепени на небето, а месецът и двете денници плуват из въздуха.

Въпрос: Как залязват звездите?

Отговор: Небето се върти, та поради това те залязват.

Въпрос: Как слънцето изгрява за голям ден?

Отговор: Слънцето има 183 престола и всяка сутрин го пренасят ангели.

Въпрос: А как захожда или изгрява?

Отговор: Когато слънцето залезе, взимат го ангели и го пренасят на господния престол, поставят го на крилото господне и пеят нестихващи песни. Когато бъдат в седмата песен, ангелите отвързват престола, взимат слънцето, отнасят го на изток и го слагат на престола. И поради това то изгрява за голям ден.

Въпрос: Защо пеят петлите през нощта?

Отговор: Когато ангелите вземат слънцето от престола и го изнасят на изток, херувимите удрят с крила. И тогава всяка птица на небето потреперва. Поради това и петлите възвестяват на света.

Въпрос: Къде дява морето водите, които се вливат в него и то не се изпълва?

Отговор: Както мършата е храна за звяра, така и водите за морето.

Въпрос: Що е солта за морето?

Отговор: Каквото е тлъстината за тялото, такова е и солта за морето.

Въпрос: Откъде взимат облаците водата, която пренасят толкова много?

Отговор: Никоя жива душа не знае где се намира тази вода, защото е в бездната.

Въпрос: А как се увеличава водата?

Отговор: Облаците взимат малко и когато видят светлина, тя се увеличава. Защото пророкът рече: „Разчеса всичките косми на руното и тя се увеличи."

Въпрос: Как идва сушата и как дъждовното време?

Отговор: Има воден цар. Когато отиде в морските глъбини, с него отиват и неговите воеводи[8]. И тогава настава сушата. Когато пък водният цар отново излезе из глъбините, а заедно с него и воеводите му, тогава бликва вода, от дървета и камъни, облаците я вземат и поръсват земята.

Въпрос: Защо бог постави Каина на луната?

Отговор: Да вижда благата, от които се е лишил, и да вижда злините, които се започнаха от него.

Въпрос: Колко лежа Авел непогребан?

Отговор: Деветстотин и тридесет години, докато погребаха и Адама, неговия баща.

Въпрос: А как изгни и не се вмириса?

Отговор: Защото не беше още поръчано нито на червеите, нито на мухите да ядат.

Въпрос: Как се вдигат силни ветрове?

Отговор: Когато Каин плаче, тогава се вдигат силни ветрове.

Въпрос: Ламех, като бе сляп, как улучи Каина?

Отговор: Защото божият гняв падна върху Каин. Като се сгърчи, ходеше и главата му бе при нозете и се клатеше като тръстика. И Ламеховият водач мислеше, че е звяр, отправи Ламеховата стрела и той простреля Каина.

Въпрос: Откъде се взе огънят?

Отговор: От зеницата господня го запали ангел и го занесе на Адам.

Въпрос: Защо бог не създаде за мъжа жената от земята, както него създаде, а от реброто му?

Отговор: Ангелите попитаха господ за това. Господ рече: постъпих така, за да милеят един за друг.

СЛОВО НА ГОСПОДА НАШ ИСУС ХРИСТОС

През месец март, 1-ви ден, бог възкреси своя приятел Лазар; на 18-ти март бог направи връбницата; на 21 същия месец бог се преобрази; на 22 март бог направи тайната вечеря; в същия месец на 23 господ бог бе разпънат; на 24-ти същия месец господ бог бе погребан; на 25 същия месец Христос възкръсна. Христос живя на земята 33 години[1] и три месеца. Възнесе се на 3-ти май в 6 часа.

Въпрос: На колко години беше Света Богородица до Гавриловото благовещение?

Отговор: На 14 години. Света Богородица живя всичко 59 години.

И това да знаете: колкото дни има от Великден до четвъртия ден на месец май, толкова е Петровият пост.

Знайте и това: апостол Петър беше брат на апостол Андрей и двамата са синове на Йоан. Петър е зет на бра-

та на апостол Варнава. Андрей беше девственик. Отначало името на Петър беше Симон, Христос му даде името Петър.

Да знаете и това, братя, в годината има 52 недели, дните са 365, а часовете са 8 хиляди и 8-стотин и 60.

Знайте и това: На света има трима царе както е и света Троица на небето. На мястото на 12-те апостоли има 12 царе венчани на царските престоли. Първото царство е гръцкото, второто царство е българското, третото царство е аламанското[2]. С гръцкото царство е отец, с аламанското царство е синът, с българското царство е светият дух. Гърците ще предадат царството на господа,[3] аламанското царство ще стъпче всички полуверни народи.

Да знаете това: на света има всичко 72 народа. Православните народи в света са: 1. българи, 2. гърци, 3. сирийци, 4. грузинци, 5. руси.[4] В тях има три православни книги: гръцка, българска, грузинска.[5] Полуверните народи са 12: 1. аламани, 2. франки, 3. унгарци, 4. индийци, 5. яковити, 6. арменци, 7. саксонци, 8. поляци, 9. албанци, 10. хървати, 11. хизи, 12. немци.[6]

Въпрос: Как се заченаха православните народи и полуверниците? Откъде се родиха?

Отговор: Ной имаше трима синове: Сим, Хам и Афет. От Сим произлязоха православните християни. Понеже Сим имаше 8 синове и 8 дъщери, Симовите синове взеха своите сестри за жени. Така стана и с Афетовите (деца), същото и с Хамовите. Симовите синове обаче казаха: „Няма да се докоснем до своите сестри.“ Така и жените рекоха. Направиха две къщи и мъжете се събраха в едната къща, а жените в другата, като се пазеха един друг и само за ядене се събираха. Господ видя тяхното търпение и прати ангел, който ги благослови. И безплътно се плодяха с очи. Заради това от Сим водят началото си петте православни народи. От Афета се заченаха [полуверците; от Хама водят началото си][7] египтяните и фараоните. Понеже Хам бе прокълнат, затова и чедата им са прокълнати. (Бог) ги потопи [в Червено море][8].

Въпрос: Откъде се заченаха неверните народи?

Отговор: От Измаил и от Агара, неговата майка. Измаил е незаконно дете на Аврам. Той легна с майка си в Синай. Агара, майка му, рече: „Да взима моят род много жени, да победи рода Аврамов!“ От тях се заченаха неверните народи.

Кои са престолите на земята на мястото на 12-те апостоли?[9]

Отговор: Първи престол на мястото на свети апо-

стол Петър е франкският престол; на мястото на свети Павел е арменският престол; на мястото на свети апостол Тома е иверският престол; на мястото на свети апостол Марко евангелист е африканският престол; на мястото на свети апостол Филип е трапезундският престол; на мястото на свети апостол Яков е словенският престол; на мястото на свети апостол Симон е деспотският престол[10], от него се поставят царете.

Въпрос: Какви са знаците на народите?

Отговор: Франкът е лъв, турчинът — змия, сарацинецът — вепър, арменецът — гущер, грузинецът — овен, сириецът е зубър, чехът — елен[10a], аламанинът — куче, персиецът — врана, татаринът е копой, куманинът — леопард, българинът е бик, сърбинът — вълк, гъркът — лисица, влахът — котка, албанецът — бобър, унгарецът — рак, русинът — видра, немецът — сврака, литвиецът е тур, цаконинът — таралеж, ясин(?) — катерица, саксонецът е кон, голомъдрецът [11] е риба, индиецът — гълъб, евреинът — язовец, египтянинът — козел, хунав(?) — заяк.[12]

Бележки

ОБЩИ ПОЯСНЕНИЯ И ПРИЕТИ СЪКРАЩЕНИЯ

По своята структура апокрифите обикновено се състоят от редуващи се смислови цялости, които логически не са крепко свързани помежду си. Често отделни епизоди могат да отпадат или други да се добавят, без да се наруши общият смисъл на творбата. В рамките на един апокриф може да се говори за разкази или епизоди „сами за себе си". Поради това в средновековната ръкописна традиция понякога се разпространяват само откъси от по-големи творби или се създават кратки редакции поради изоставянето на някои епизоди. Тази структурна особеност на апокрифите отдавна е забелязана от изследвачите. Стара е практиката при издаването творбите да се разчленяват на епизоди (части), които се означават с поредна цифра (Тишендорф, Й. Иванов, Б. Грабар, М. Соколов и др.). Същото правят и преводачите, като следват обикновено номерацията на издадените текстове (Шнеемелхер, К. Куев, Сантос Отеро и др.). Това се върши и с практическа цел — за по-лесно използуване и цитиране на паметниците. В ръкописите липсва разграничение на смислови цялости. При текстове, които от издателите им са разчленени и номерирани, спазвам (с малки изключения) същата номерация на епизодите, за да улесня онези, които биха искали да направят справка със съответния момент в оригиналния текст. При неиздадени текстове или издадени точно по ръкописа без нови редове, разчленението е мое.

Заглавията на творбите запазвам според ръкописите. Изключение от принципа допускам при отделни заглавия, които са прекалено дълги; при такива случаи цитирам пълното заглавие в бележките. Тъй като в научната литература ред апокрифи се упоменават в съкратена форма и така са станали известни (за това има основания, понеже загла-

вията в различните преписи показват разнообразие), в съдържанието на книгата отбелязвам в скоби кратките названия.

В преписа, взет за основа при превода, понякога се срещат нелогични или неразбираеми думи, неразчетени добре от преписвача или плод на неволни грешки. Натъкнах се и на пропуски на думи и на цели изречения, направени от недоглеждане при преписването, а някои може би още при превеждането. Поради тази причина смисълът на отделни места се губи или замъглява. За да се добера до логиката на текста и да предам колкото е възможно по-точно първичния превод, използувам за справка, уточнявания и допълнения други преписи, в които съответните места са предадени по-логично или по-ясно. Интересува ме не точността на преписа, а смисълът и целостта на творбата. Незначителните изменения съобразно с други преписи не означавам в бележките. Добавените от мен думи или изречения по други преписи заграждам в ъглести скоби, като в бележките съобщавам откъде е взето допълнението. Същото правя и когато липсва началото или краят на творбата и аз ги добавям по друг ръкопис. С ъглести скоби заграждам още онези думи, които липсват в текста, но се подразбират и тяхното добавяне прави изречението по-ясно.

Апокрифните творби идат в преписи от различни епохи и отразяват различни степени от развитието на езика. Тук се срещат както старинни, така и диалектни думи, някои от тях липсващи в наличните речници. Понякога се касае за непреведени гръцки думи и други чужди, често предадени неточно. Затова там, където бе възможно, си изяснявах смисъла на изречението с помощта на гръцкия текст.

Някои имена в апокрифите се споменават многократно. За да се избягнат повторения, сметнах за необходимо в края на труда да приложа един общ речник на срещаните в текстовете имена. Приведените по Библията обяснения и отпратки към съответни нейни книги и глави имат за цел да дадат възможност на интересуващия се читател да прави сравнения; в ред случаи те помагат и за изясняване смисъла на текста. Някои имена от апокрифите липсват в Библията, не са засвидетелствувани и в историята, други са съвсем епизодични, заради това не са взети пред вид в речника. Съпоставката между апокрифните разкази и съответните библейски моменти добре показва различията между апокрифи и канонични книги. Апокрифите предлагат богатство на подробности, обилие от картини и диалози, разлики в обясненията и в изображението на героите — плод на фолклорно или еретическо влияние и на творческия размах на въображението.

За заглавия, които по-често цитирам, приемам следните съкращения:

Ангелов — Генов — Б. Ангелов, М. Генов, Стара българска литература в примери, преводи и библиография. София, 1922.

Архангельский, К истории — А. С. Архангельский, К истории юж-

нославянской и древнерусской апокрифической литературы. Два любопитных сборника Софийской народной библиотеки в Болгарии. ИзвОРЯС, т. IV, 1899.

Демина, Тих. дам. — Е. Демина, Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII в., София, 1971. ч. 2. Палеографическое описание и текст.

Дуйчев, Из старата 1, 2 — Ив. Дуйчев, Из старата българска книжнина. Ч. 1, София, 1940, ч. 2, София, 1943.

Дуйчев, Естествознанието — Цв. Кристанов, Ив. Дуйчев, Естествознанието в сревновековна България. Сборник от исторически извори. София, 1954.

Иванов, Богомилски книги — Й. Иванов, Богомилски книги и легенди. София, 1925, фотот. изд., 1970.

Иванов, Староб. разкази — Й. Иванов, Старобългарски разкази. София, 1935.

Кодов, Опис БАН — Хр. Кодов, Опис на славянските ръкописи в библиотеката на Българската академия на науките. София, 1969.

Лавров, Апокр. тексты — П. А. Лавров, Апокрифические тексты. СбОРЯС, т. 67. Спб., 1899.

Начов, Тиквешки рък. — Н. Начов, Тиквешки ръкопис, СбНУ, кн. 8.

Новаковић, Примери — Ст. Новаковић, Примери књижевности и језика старога и српско-словесног. У Београду, 1904.

Порфирьев, Апокр. сказ. ветх. лицах — И. Я. Порфирьев, Апокрифические сказания о ветхозаветных лицах и событиях по рукописям Соловецкой библиотеки. СбОРЯС, т. 17. Спб. 1877.

Порфирьев, Апокр. сказ. нов. лицах — И. Я. Порфирьев, Апокрифические сказания о новозаветных лицах и событиях по рукописям Соловецкой библиотеки. СбОРЯС, т. 52, Спб. 1890.

Попов, Описание рук. и каталог — А. Попов, Описание рукописей и каталог книг церковной печати библиотеки А. И. Хлудова. Москва, 1872.

Попов, Библ. материалы — А. Попов, Библиографические материалы собранные А. Н. Поповым I—XX. Чтения в императорском обществе истории и древностей Российских. Москва, 1879—1890.

Пыпин, Памятники 3 — А. Пыпин, Ложные и отреченные книги русской старины. Памятники старинной русской литературы. Вып. III. Спб. 1862.

Радченко, Заметки — К. Радченко, Заметки о пергаменном сборнике № 139 (137) XIV века Венской придворной библиотеки. ИзвОРЯС, т. 8, 1903, кн. 4.

Соколов, Материалы — М. Соколов, Материалы и заметки по старинной славянской литературе. Вып. 1. Москва, 1888.

Сперанский, Заметки — М. Сперанский, Заметки о рукописях

Белградских и Софийской библиотеки. Известия Нежинского Института, т. 16. Нежин, 1898.

Стоянов—Кодов, Опис 3 — М. Стоянов, Хр. Кодов, Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. III. София, 1964.

Тихонравов, Памятники I, II — Н. Тихонравов, Памятники отреченной русской литературы. Т. I, т. II. Москва, 1863.

Цонев, Опис 1 — Б. Цонев, Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. София, 1910.

Цонев, Опис 2 — Б. Цонев, Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. II. София, 1923.

Цонев, Опис Пл. — Б. Цонев, Опис на славянските ръкописи и старопечатни книги в Пловдивската народна библиотека. София, 1920.

Франко, Апокрифи 1, 2, 3, 4 — І. Франко, Апокріфи і легенди з українських рукописів. У Львові, т. I, 1896, т. II, 1898, т. III, 1902, т. IV, 1906.

Христоматия — П. Динеков, К. Куев, Д. Петканова, Христоматия по старобългарска литература. София, 1974[3].

Яцимирский, Мелкие тексты — А. И. Яцимирский, Мелкие тексты и заметки по старинной и русской литературе. ИзвОРЯС, т. IV, 1899.

Грабар — В. Grabar, Apokrifna dijela apostolska u hrvatskoglagoljskoj literaturi. Radovi Staroslovenskog Instituta, knj. 6. Zagreb, 1967.

Отеро — Aurelio de Santos Otero, Die handschriftliche Überlieferung der altslavischen Apokryphen. Bd. 1. Berlin, 1978.

Строхал — R. Strochal, Stare hrvatske apokrifne priće i legende, sobrao iz starich hrv. glagolskich rukopisa 14—18. vijeka R. S. U Bjelovaru, 1917.

Хенеке — Шнеемелхер — E. Hennecke, Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung, 4 Auflage hrg. von W. Schneemelcher. 1 Bd. Evangelien. Tübingen, 1968. 2 Bd. Apostolisches, Apokalipsen und Verwantes. Tübingen, 1971.

Тишендорф, Апокалипсиси — K. von Tischendorf, Apokalypses apokryphae. Leipzig, 1851, 1866[2].

Тишендорф, Евангелия — K. von Tischendorf, Evangelia apokrypha. Leipzig 1852, 1876.[2]

Тишендорф, Деяния — K. von Tischendorf, Acta apostolorum apokrypha. Leipzig, 1851.

Други съкращения

БАН — Българска академия на науките

б. ред. — българска редакция

гр. — гръцки

дам. — дамаскин

ИзвОРЯС — Известия отделения русского языка и словесности, С. Петербург
лат. — латински
НБКМ — Народна библиотека „Кирил и Методий“ в София
НБИВ — Народна библиотека „Ив. Вазов“ в Пловдив
пр. — препис
ркп. — ръкопис
р. ред. — руска редакция
сб. — сборник
СбОРЯС — Сборник отделения русского языка и словесности, С. Петербург
срб. ред. — сръбска редакция
ЦИАМ — Църковен историко-археологически музей, София
Споменик — Споменик српске кралевске академје, Београд
Slavia — Slavia, časopis pro slovanskou filologii, Praha.
Starine — Starine, izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

За отбелязване на отделните издания при бележките към текстовете използувам съкращения, отдавна приети в науката — според издателя на текста: Тих(онравов), Порф(ирьев), Яц(имирский), Пол(ивка), Л(авров) и др. Подобно и при преписите. Соф(ийски), В(иенски).

I. Апокрифна художествена проза

СТАРОЗАВЕТНИ АПОКРИФИ

НАЧАЛОТО НА СВЕТА

1. ТИВЕРИАДСКО МОРЕ

От апокрифа са известни няколко доста различни варианта. Поместеният тук е познат само в един руски препис. Пълен български препис на творбата нямаме, но по всяка вероятност апокрифът с основните си мотиви е бил известен на българите през Средновековието, тъй като неговите следи ясно личат в българския фолклор. Издания: Е. В. Барсов, Чтения в Имп. Общ. Ист. и Древн. росс. при Моск. университете, 1886, кн. II, с. 5—8. Препечатва го Иванов, Богомилски книги, с. 290—

294, заедно с други легенди от същия тип; историко-литературни бележки, с. 303—311.

1. архангел (първоангел или княз) е ангелски чин в ангелската йерархия. Като архангели в Библията се споменават Михаил и Гавриил. В апокрифната литература са повече — още Рафаил, Урил, Вревоил и др. Частицата „ил“ (гр. „ηλ от евр. „ел“) означава бог, божество. Миха е издигнат в ранг архангел Михаил, а на Сатанаил е отнета божествеността. Такова обяснение в Библията няма.

2. В текста (може би печатна грешка?) четем „блага“, което не може да се свърже с никакъв смисъл, затова го тълкувам като „блата“.

3. Реката е написана по различен начин: Едра, Едръ и Ефран. Смятам, че се касае за Ефрат, тъй като тя е една от свещените реки, идещи от рая.

4. Следва разказ за дърветата, поникнали от венеца, но е запазено само началото му, затова го изоставям.

2. СЛОВО ЗА АДАМ И ЕВА, ОТ НАЧАЛОТО ДО СВЪРШЕКА

Апокрифът за Адам влиза в най-ранните индекси на забранените книги. В славянския текст на Исидоровия индекс, поместен в Симеоновия (Светославов) сборник, е посочен на първо място. Апокрифът остава между „неизправните“ книги и в Погодиновия индекс, и в останалите негови редакции. Основата му възхожда към еврейската „Книга на юбилеите“, написана пр. н. е. В гръцката книжнина е известен като част от „Апокалипсис на Мойсей“ или като самостоятелна творба. Известен е и латински превод (Иванов, Богомилски книги, с. 226). В славянската книжнина апокрифът е познат в три варианта, които в отделни части се схождат — две южнославянски и една руска (Иванов, с. 208—209). Сред южните славяни най-разпространен е първият вариант, чийто превод е направен в България най-вероятно през X в. Сръбските преписи съдържат българизми. Тази версия, общо взето, се покрива с гръцката, издадена от Тишендорф, Апокалипсиси, с. 1—23. Различията в отделни епизоди показват, че славянският преводач е изхождал от друга, непозната днес нейна редакция.

От първата версия са известни 9 преписа, а от трите версии общо 24 (Яцимирский, Библ. обзор, с. 77—81). Най-старият препис е от XIV в. срб. прав. (вж. Новаковић, Споменик XXIX. 1895, с. 42).

Издания на текста: Тихонравов, Памятники 1, с. 6—15 (по прелис от XVI в. р. ред.); Иванов, Богомилски книги, с. 211—217 (по Панагюрски сб. № 433, НБКМ, със справки за изясняване на текста по Яг., Нов. и два непубл. българ. текста); Новаковић, Примери, с. 489—494 (по препис от XVII—XVIII в., ср. ред.); V. Jagic, Slavische Beiträge zu den biblischen Apokryphen. I. Die altkirchenslavischen Texte des Adambu-

ches. Denkschriften der Kais. Academie der Wissenschaften. — Philos.-Hist. Classe XLII, 1893 (по Виенски препис от XVI—XVII в., р. ред. с разночетения по три други рък.). Новобългарски превод: К. Куев, в: Христоматия, с. 150—154 (по изданието на Иванов). В настоящия сборник помествам този превод с минимални промени.

1. В текста е неясно: „И рече Адам на Ева и ги изпратиха . . . " Поправям според преписа в сб. № 681 от НБКМ.

2. В руската редакция животното е „крокодил" (Порфирьев, Апокр. сказ. ветх. лицах, с. 94), в друг препис на същата редакция е „горгона" (Франко, Апокрифи 1, с. 22).

3. Ладан (λάδανον, λήδανον) — ориенталска смола от дърво, арабска дума. Растението се среща в Кипър, Арабия, Сирия и Палестина.

4. Този епизод липсва в гр. текст. Й. Иванов допуска тук богомилска намеса, тъй като идеята за дявола като господар на земята е типично богомилска. Мотивът за Адамовия запис е разработен и в българското народно творчество. В по-широк смисъл — договор между човека и дявола за нещо земно (светлина, богатство, слава) — той е широко разпространен и се среща в литературата и във фолклора на много народи.

5. В текста: „героусие блато", в сб. № 681 „вь Ероуси блатѣ"; съответствува на гр. Ἀχέρουσα λίμνη. Същото езеро е споменато и в апокрифа „Видение на апостол Павел", вж. там бел. 3.

3. СЛОВО ЗА ЛЪЖЛИВИЯ АНТИХРИСТ, БЕЗБОЖЕН САТАНАИЛ, КАК ГО ПЛЕНИ АРХАНГЕЛ МИХАИЛ

Според Й. Иванов творбата отразява богомилски гледища (Староб. разкази, с. 18). Едва ли обаче може да се смята за изцяло българска, тъй като съдържа идеи и мотиви, познати и от други апокрифи. Известни са три преписа: Сб. № 1161, л. 40—55, XVI в., ЦИАМ; сб. № 693 от 1796 (поп Пунчов), НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 228); сб. № 232 от XIX в., ЦИАМ — текстът е еднакъв с поп Пунчовия препис. Нито един текст не е издаден.

На Й. Иванов бяха известни само двата късни преписа, затова той прави превод на по-голямата част от апокрифа по поп Пунчов сб. (Староб. разкази, с. 18—25). Третият препис на творбата, който е с два века по-ранен, показва още по-интересни особености. На места той е по-ясен по съдържание и стои по-близо до първообраза. Вероятно поп Пунчо изхожда от стар български препис, а не от гр. текст. Сравнението на неговия препис с преписа от XVI в. показва доста различия. Едно конкретно изследване би показало дали те се дължат на свободен превод с изменения, или подложката на поп Пунчо е била вече една обработка. За-

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

сега въз основа на запазените преписи можем да говорим за две редакции на апокрифа — старобългарска и новобългарска.

Както личи от заглавието на преписа от XVI в., творбата се приписва на Йоан Златоуст. Следите на апокрифа в българското народно творчество са осезателни — знак, че той се е разпространявал в България дълго време. Според мен епохата на неговата времепоява (превод или обработка) е XII—XIII в.

Превеждам апокрифа по преписа от XVI в. в сб. № 1161. Само заглавието вземам от поп Пунчо, тъй като е изразително и отразява добре съдържанието на творбата.

По-важни различия на ранния препис спрямо поп Пунчовия по съдържание: у поп Пунчо на две места се споменава, че Сатанаил има 12 к р и л а; в настоящия препис на едно място е казано — „12 сили". Крилата на ангела у поп Пунчо са з л а т н и. Борбата на архангела и Сатанаила на небето у него е показана по-образно: „трепна с 12-те си крила нечестивият Сатанаил, запищя и загърмя, та се дочу глас дори до небето и до морската бездна, толкова силно и страшно летеше той" (по Й. Иванов). С меча си Михаил отсича пет от крилата на Сатанаил, което е по-конкретно и внушително, отколкото да му отнеме „петте сили", както е в настоящия текст. Краят на апокрифа у поп Пунчо е свободно предаден и почти изгубва връзката с по-стария препис. Преписът от XVI в. има други достойнства — ред неща тук са казани по-стегнато, по-логично, у поп Пунчо има на места неразбиране на подложката и погрешен превод. Текстът съдържа и един интересен момент, който допринася за драматизма на творбата и прави силно впечатление — заледяването на морето и разбиването му от Сатанаил с огромен камък. Той липсва у поп Пунчо. Сравнението на двете редакции разкрива и други различия.

ВИДЕНИЯ ИЗ НЕБЕСАТА

4. КНИГА ЗА СВЕТИТЕ ТАЙНИ ЕНОХОВИ [КНИГА ЗА ЕНОХ]

В своята най-стара редакция творбата произхожда от II—I в. пр. н. е.; смята се, че е писана на еврейски или на арамейски език. Споменава се в Исидоровия индекс, остава и в славянските индекси. През първите векове на християнската епоха още не е решено как да се третира тя — като позволена или забранена. Някои ранни писатели я считат за боговдъхновена, в стари преписи на етиопската библия тя стои наред с каноничните книги. По-късно (IV—V в.) е определена като забранена (повече у И в а н о в, Богомилски книги, с. 186—188).

В славянската книжнина творбата според изследванията на М. Соколов е известна в три версии — обширна първична, междинна, съкратена. Пълният славянски текст произхожда от гръцка подложка, която не

е заапзена. Затова той придобива голямо значение. Известна е още етиопска версия и една средновековна еврейска. Трите версии са твърде различни. Текстът, който публикувам, представя първичната обширна версия. Тя е преведена в България най-вероятно през X в. Предполага се, че книгата е приета и използувана от богомилите, тъй като съдържа елементи, близки до богомилското учение. Апокрифът има голямо значение за развитието на късната апокрифна литература като извор и образец за създаване на апокалиптични творби.

От трите версии общо са известни 11 преписа (Яцимирский, Библ. обзор, с. 82—85). От апокрифа са познати и редица извлечения в сборници и кормчии (вж. Яцимирский, Библ. обзор, с. 85—88). Някои от тях издаде М. Соколов, Славянская книга Эноха Праведнаго. Москва, 1910, с. 145—155, 161—162, други Тихонравов, Памятники I, с. 19—20, 20—23.

Пълно заглавие на обширната версия: „Книга за светите тайни Енохови, мъж мъдър и велик художник, когото бог възлюби и го прие да види небесния живот и да бъде самовидец на премъдрото, велико, недостижимо и вечно царство на вседържителя бог, и на предивното, славно, светло и многооко бдение на господните слуги, и на крепкия господен престол, и на степените, и на явлението на безплътните войни, и на неизказания строй на безбройните стихии, и на различни гледки, и на неизразимото пение на херувимското войнство и на безмерната светлина."

Издания на обширната версия: М. Соколов, Материалы и заметки по старинной славянской литературе. Вып. третий. VII. Славянская книга Эноха. 2. Текст с латинским переводом. Чтения, 1899, кн. 4, с. 1—80 (по препис от XVI в. б. ред от Белгр. Нар. библ. с разночетения по още два преписа); Попов, Библ. материалы, № 4, 1880, с. 89—139 (по сб. от 1679 г., р. ред.); Франко, Апокрифи 1, с. 39—63 (препечатано от Попов); Иванов, Богомилски книги, с. 167—180 (по изданието на Соколов с пропуски на отделни епизоди и с някои паралели по други три преписа).

Новобългарски преводи: Ангелов — Генов, с. 185—194 (частичен); К. Куев в: Христоматия, с. 162—168 (със съкращения). За настоящия сборник използувам превода на Куев с минимални промени. Допълвам този превод с някои пропуснати епизоди (11, 20—22) и отделни изречения, които превеждам по изданието на Соколов. Изоставям епизодите 13—17, които са преповторение на видяното на небесата, разказано от Енох на синовете му, и последните два епизода (23—24), които вече нямат връзка с Енох.

1. Стадий (гр.) — мярка за дължина, равна на 100 разтега или на 184,94 м.

2. Текстът не е понятен, ако не се знаят гръцките названия на четирите посоки на света — ἀνατολή (изток), δύση (запад), ἄρκος (север),

μεσέμβρια (юг). Четирите начални букви на тези думи дават името на първия човек Адам.

3. Ангелите Самуил и Рагуил, Ариух и Париух, а също така и Адоил и Архас не се срещат в Библията. Допуска се, че имената на ангелите в най-старите апокрифи имат връзка с иранската митология.

4. Месец памовус — (евр.) вероятно таммўз (юни—юли).

5. Месец нисан — (евр.) март.

6. Следващите епизоди в текста на Попов липсват; всъщност тук е логическият завършек на творбата — видението Енохово, намерило обобщен израз и в обширното заглавие. Следващите части разказват не за Енох, а за неговото поколение. Не е изключено първоначално да са съществували два апокрифа, които след това са компилирани. Структурата на апокрифите позволява такова компилиране (както и обратното — съкращаването).

7. В текста „като слънце“ посред ден, в два други преписа „като денница“.

8. В текста неясно: „почети ногы“, поправям по други преписи.

9. По-нататък се говори за чудното раждане на сина на Нир и за погребението на жена му. Преди настъпването на потопа детето е взето на небето от архангел Михаил и въведено в рая. След потопа то трябвало да стане вожд на народа. Ной прави кораба и настъпва потопът.

5. ВИДЕНИЕ, КОЕТО ВИДЯ ИСАЯ ПРОРОК, СИН АМОСОВ [ВИДЕНИЕ ИСАЕВО]

Апокрифът възниква през християнската епоха като самостоятелен разказ (I—II в.) и по-късно бива компилиран с друг по-стар апокриф, за да се получи една компилация, известна като „Възнесение Исаево“ (III в.). Смята се, че тя се появява на гръцки език, но на гръцки е познат само един неин откъслек. „Видение Исаево“ в старобългарската си версия възхожда към „началния гръцки оригинал“ на тази компилация и е запазено днес само в славянски текст, което му придава голямо значение (вж. повече у Иванов, Богомилски книги, с. 152—153).

Настоящият текст на апокрифа е известен в 12 преписа (Яцимирский, Библ. обзор, с. 248—250). Най-старият от тях е от XII в., р. ред., поместен в т. нар. Успенски сборник. По мнението на Й. Иванов всички сръбски и руски преписи „възхождат към по-стар български текст“ (с. 133).* Латинският текст според него е превод от старобългарски препис.

Издания по Успенски препис: Попов, Библ. материалы, кн. 1, 1879, с. 13—20; Н. С. Тихонравов, Апокр. сказания. СбОРЯС, т. 58, 4, 1894, с. 32—47 (с варианти по Хлудов препис и лат. текст);

Франко, Апокрифи 4, с. 109—116; Иванов, Богомилски книги, с. 134—164 (с бележки и паралелен лат. текст). Издание на целия Усп. сб.: Успенский сборник XII—XIII в. Москва, 1971. Издание подготовили О. А. Князевская, В. Г. Демьянов, М. В. Ляпов. Под ред. С. И. Коткова. Апокрифа на с. 169—177.

Български преводи на Видението по Успенски сб.: Дуйчев, Из старата, 1, с. 144—153. Преводът е препечатан с минимални промени в Христоматия, с. 155—160. В настоящия сборник помествам превода на Дуйчев.

Публикация на текста по други преписи: Попов, Описание рук.- и каталог, с. 414—419 (по пр. от XIV в., срб. ред.); А. И. Яцимирский, Славянские и русские рукописи румынских библиотек. СПб. 1905, с. 83 (откъс от сб. от 1448, б. ред., писан от монах Гавриил в Нямцу); Новакович, Споменик, 29, 1895, с. 47 сл. (по сб. от XIV в., срб. ред.).

6. ОТКРОВЕНИЕ НА СВЕТИ ВАРУХ, КОГАТО БЕ ИЗПРАТЕН ПРИ НЕГО АНГЕЛ ПАНУИЛ В СВЕТАТА ПЛАНИНА, НАРИЧАНА СИОН...

Възникването на апокрифа обикновено се поставя в I—II в. Днес той е запазен в гръцка, етиопска и славянска версия. В България е преведен не по-късно от XI в. (вж. у Иванов, Богомилски книги, с. 203). Апокрифът е известен сред славяните в два варианта — южнославянски и руски. От южнославянската версия са запазени 8 пр. (Яцимирский, Библ. обзор, с. 228—230), а от руската — два. В славянската книжнина се срещат и извлечения от апокрифа. Една кратка редакция, засега единична в книжнината, се среща в дамаскин от XVIII в. (вж. долу Лавров).

Издание на текстове: М. Соколов, Апокрифическое откровение Варуха. Древности Труды слав. ком. Моск. археол. общества, IV, 1907, с. 204—220 (по Драголев сб. от XIII—XIV в.), с. 220—223 (по Панагюрски сб. № 433, XVI в., НБКМ); Новакович, Starine, 18, 1886, с. 205—209 (по сб. от XVI в., срб. ред.); Иванов, Богомилски книги, с. 193—200 (по Драголев пр. с паралели под линия по Панагюрски и по Новаковичев пр.); Лавров, Апокр. тексты, с. 149—151 (по Тихонр. дам. от XVIII в.).

Българският пр. от Панагюрски сб. се схожда с друг бълг. пр. от XVI в. в т. нар. Аджарски сб., № 326, НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 317). Тези два преписа обаче спрямо Драголев и Нов. показват доста различия в подробностите, в имената и в езика. Следователно в границите на обширната южнославянска версия може да се говори за три редакции.

Превода тук правя по изданието на Иванов, като за нелогичните или недостатъчно ясни места си ломагам с Панагюрски пр.

1. В текста — „Чьтение“, в Пан. — „Въскресение“, в Нов. — „Откровение“. Заглавието в Пан. сб. е явна грешка; думата чьтение“ или „чтение“ има значение на откровение, в този смиъл тя се среща и в други срб. преписи (ср. „Чтение свете Марие о мукахъ“ и др.). Вземам заглавието „откровение“, тъй като то отговаря на гр. текст (ἀποκάλυφισ).

ГЕРОИ

7. СЛОВО ЗА ПРОРОК ЙЕРЕМИЯ И ЗА ПОРОБВАНЕТО НА ЙЕРУСАЛИМ

Апокрифът е широко разпространен в южнославянската книжнина. Той се споменава в Погодинов индекс: „Паралипомена Йеремиева за пленението, как изпратили орел във Вавилон с писмо при Йеремия“. Най-ранният пр. на творбата е от XII—XIII в., поместен в Успенски сб., р. ред. В бълг. и срб. ред. апокрифът се открива в няколко преписа от XIV—XVI в.

Яцимирски сочи общо 24 преписа (Библ. обзор, с. 221—225). Към тях ще прибавим още няколко, които се откриват в ръкописи из бълг. библиотеки: Пролог № 73, XIV в., б. ред. (Кодов, Опис БАН, с. 140), Дамянов пролог № 74, XIV—XV в., б. ред. (Кодов, Опис БАН, с. 149). Висарионов пролог № 75, XVI в., срб. ред. (Кодов, Опис БАН с. 152); Дам. на поп Тодор Врачански № 338 от 1761, НБКМ (Цонев, Опис I, с. 347), Дам. № 90 от 1788, писан от поп Йоан (Кодов, Опис БАН, с. 231); Сб. № 79, XIV в., смесена ред. (Кодов, Опис БАН, с. 173).

Издания на текстове: Новакович, Apokrifi jednoga srpskog cirilovskog zbornika, XIV v. Starine, 8, 1876, с. 40—48; Й. Поливка, Žića proroka Jeremije o plijenjenju Jerusalima, Starine 21, 1889, с. 221—224 (текстът е твърде повреден, ркп. от XIV в., срб. ред.); Тихонравов, Памятники I, с. 273—284 (по пр. от XV в., р. ред.), с. 284—297 (по пр. от XVI в., р. ред.); Попов, Описание рук. и каталог, с. 406—413 (по пр. от XIV в., срб. ред.); Н. Тихонравов, Апокрифические сказания. СбОРЯС, т. 58, № 4, 1894, с. 15—24 (по Успенский сб.). Успенски пр. още в цялостното издание на сборника — Успенский сборник XII—XIII в., 1971, с. 31—37 (липсва началото на текста).

Като се изхожда от публикуваните и от ръкописните текстове, установяват се два стари варианта на апокрифа, които не произхождат един от друг, а са два превода на два гръцки варианта, чийто текстове са известни (вж. Яцимирский, Библ. обзор, с. 221). Те имат много различия — в изказа и по съдържание, но с основните си моменти се схождат. И двата съдържат епизода с орела, изпратен с вест до Йерс-

мия. В процеса на разпространението и двата варианта търпят известни промени, но не се стига до съществени изменения.

Към вариант 1 принадлежат преписите: Успенски, Нов., Тих. 2, Попов и др., а към вариант 2: Тих. 1, Пролог 73, 74, 75, Пол., дам. № 90 и № 338. Вариант 2 показва два превода — средновековен и новобългарски. Новобългарският превод в дамаскините е извършен вероятно от Йосиф Брадати от по-стара бълг. подложка.

Тук превеждам вариант 1, който съдържа живописни подробности. При това от него е запазен най-старият препис; вероятно този текст има пред вид авторът на Погодиновия индекс — в преписа на Попов, разпространяван в Скопско, се чете думата „Паралипомена". Следвам текста на Нов. от XIV в., който е добре запазен.

1. Този израз попълвам според Усп.

2. В Тих. 2: „защото не бяхме достойни да ги опазим", Усп. — повредено.

3. В ръкописа погрешно — „моря сего" вместо „мира сего", поправям по Усп.

4. В Усп. — „спа 66 години", така и по-нататък.

5. В текста месецът е наречен със старото славянско название — „Зарев". В Усп. и Попов четем „ниса" (т. е. нисан — март). В други преписи името на месеца липсва, казано е само, че е 12-ти месец. Славянският преписвач неправилно превежда „ниса" с „август". Той не е знаел еврейски, а се е подвел по сведението, че ниса(н) е 12-тия месец в годината. Според византийската църковна година септември е първият месец, в такъв случай август е дванадесетия. В евр. календар обаче първият месец е април; поставен е като първи, защото тогава евреите се избавят от египетско робство. В такъв случай март е тъкмо 12-ия месец в годината.

6. В нашия текст по погрешка „села твоего", поправям по Усп., където се чете „дела твоего".

7. Усп. — „15 дни".

8. В Тих. 2 годините са 677, Усп. липсва лист.

9. Следват две изречения, неясни по смисъл.

8. СЛОВО ЗА СИЛНИЯ САМПСОН

Творбата съвпада, общо взето, с разказа за Сампсон в Библията (Съдии, гл. 13—15), но се различава в редица отношения. В нея действието е съсредоточено около втората жена на Сампсон, която е първа и единствена. В разказа срещаме любопитни мотиви, които липсват в Библията — по всяка вероятност имат фолклорен произход (напр. шестте златни косъма в косата, в които е скрита силата на Сампсон). Филистимяните — древен народ, с който евреите години наред воюват, са заменени тук със „сарацини".

Публикации: Начов, Тиквешки рък., с. 391—393; Архангельский, К истории, с. 123—126 (по сб. № 309, XVI в. от НБКМ). Други непубликувани преписи: сб. № 326, XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 319), Сб. № 1050, XVII в., НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 309); Сб. № 761, XIX в., писан от поп Тодор Пирдопски (Цонев, Опис 2, с. 428) — по-особена редакция.

Превеждам апокрифа по изданието на Начов. До този текст стои най-близо преписът в сб. № 1050; по него допълням там, където Тикв. рък. е повреден. Преписите в сб. № 309 и 326 представляват друга редакция. Следователно в България се разпространяват две стари редакции на разказа и една нова. Двете средновековни редакции се отличават по редица подробности. Ето някои от тях. В сб. № 309 (условно да я наречем първа) е казано, че когато ангелът идва в дома на Маное, той „оре". След това жена му го извиква „от полето". Още като идва, ангелът заръчва на жената да не яде нищо мръсно, „нито мед, нито вино" да пие. По-нататък се подчертава, че Сампсон станал силен, защото имал обичай още от утробата на майка си да не пие вино и мед. И още: „Беше разумен във всичко. И когато започна да пие вино и мед, поруган беше..." С това подчертаване на пиенето още в началото на творбата в разказа се оформят два идейни центъра — вредата от пиенето и женското лукавство, Сампсон става жертва на двете. В първи вариант по друг начин е представено избликването на водата след първия бой с „множество войни": „От усилния бой Сампсон ожъдня и се помоли на бога. Земята се отвори, той се напи и се утоли жаждата му." Тук липсва шегата с градинския пън, Сампсон казва веднага на жена си где е скрита силата му. Липсва и сведението, че в планината минали 6 години. Косата на С. пораства не с времето, а защото придружителят му „поливаше главата му". Тази редакция завършва така: „И разтърси се кулата и всички неверници заедно с Далида изпопадаха. И там Сампсон загина. Виждате ли, братя, какво правят жените на такива мъже. Заради това не вярвай на жена, нито й откривай сърцето си."

1. в текста — „пень периволѣ" — непреведена гр. дума (περιβόλι) градина.

АВРАМОВ ЦИКЪЛ

9. СЛОВО ЗА АВРАМ И САРА

Един от най-старите апокрифи за Аврам е „Откровение Авраамово" — два текста публикува Тихонравов, Памятники I, с. 32—78 (по пр. от XIV и XV в., р. ред.). Отделно от апокрифа „Откровение Авраамово" възниква цикъл апокрифи, засягащи различни моменти от живота на Аврам от младостта до смъртта му, които в някои сборници

са подредени в хронологичен ред и така се получава цяла повест за Аврам. Тази повест е навярно по-късна обработка и е разпространена предимно (ако не само) сред южните славяни. „Откровение Аврамово" се споменава в един гр. индекс, познат от печатна книга от XVII в. и преведен на български (вж. моята студия „Из гръцко-българските книжовни отношения през XVII—XVIII в.", Год. СУ, 1968, с. 129), но Аврамовият цикъл не е включен в нито един индекс. Той, общо взето, се придържа към библейския разказ за Аврам, като се отличава от него в подробностите.

В българската книжнина са известни две редакции на Аврамовата повест, съставена от няколко основни слова. Те съответстват на две гръцки редакции. Едната редакция е издадена от Лавров, Апокр. тексты, с. 70—81 (по Зографски пр. от XV в., нея условно ще наричам първа). Другата ред. е обнародвана от Начов, Тиквешки рък., с. 406—413. Първата ред. се среща още в следните бълг. ръкописи: Сб. № 326, XVI в. (Цонев, Опис 1, с. 315), Панагюрски сб. № 433, XVI в. (Цонев, Опис 1, с. 443). Между двете редакции има много различия в подробностите. Като по-интересна намирам втората ред., затова правя превода по нея според публикацията на Начов. Ограбелязвам отделни по-значителни смислови различия спрямо първата ред.

1. Тези думи липсват в Тикв. ркп., на тяхно място стои „имаше", поради това първото изречение е нелогично; изяснявам смисъла с помощта на Л.

2. В Л. това изречение липсва.

3. Л. — „Ние хората сме безумни, защото не вярваме в създателя на небето и земята, а вярваме в кал, в мед и в дърво".

4. Л. — „а баща му се нажали и рече: „Някоя болест има синът".

5. В Л. липсва „и подгони ослето".

6. В Л. вместо тази кратка фраза се чете: „Аврам рече: „Ако бихте били добри богове, и себе си бихте предпазили, но наистина вие сте лоши и лошо ще намерите." И ги изхвърли всички, стъпка ги в калта."

7. Л. — липсва „за да го заколи".

8. Л. — „за земята, наречена Месопотамска халдея" и към това още: „И не познаваше пътя накъде да върви".

9. В Л. липсват думите „който носеше черни дрехи".

10. В Л. липсва „той отваряше уста".

11. Частта от този момент до тръгването на Аврам и Сара за Месопотамия липсва в Л. Там се казва следното: „Ангелът му каза: „Този орел беше дяволът, искаше да върне Аврама от божия път." А Аврам прекара там 15 години. И тук дойде баща му, и Лот, синът на брат му. И тук Аврам взе своята съпруга Сара, и тук умря баща му. Тук дойде същият ангел при Аврама и му рече: „Излез от тая земя и влез в земята на халдеите. Там, рече господ, трябва да живееш." И стана Аврам със своята жена Сара и влезе в земята халдейска."

12. В Л. липсва указанието, че Аврам е евреин, а Сара „много красива".

13. Вместо последните три изречения в Л. се чете: „Царят повика Аврам и Сара и попита Аврама: „Тази жена каква ти е?" Сара рече: „Брат ми е." Царят заповяда да им дадат храна. Една вечер нареди да му доведат Сара."

14. В Л. липсва „държащ гол меч".

15. В Л. вместо „твоя град" — „целия ти род".

16. В Л. вместо това изречение — „И в тази нощ царят тежко се разболя."

17. В края диалогът в първа ред. е по-различен. Творбата завършва така: „Научи ни и ние да вярваме в твоя бог и бъди десятник на моя дом. И заповяда да му дадат много злато и сребро, и направи Аврам скъп свой учител."

10. КАК САРА УЧЕШЕ СВОЯ МЪЖ АВРАМ

В първа ред. словото под това заглавие е по-кратко — вече един нов вариант. Частта за Мелхиседек е обособена и развита по-подробно под заглавие „Слово за Мелхиседека". Привеждам тук изцяло първата ред., която макар и кратка съдържа любопитни подробности. Превеждам по Панагюрски сб.

СЛОВО КАК САРА УЧЕШЕ СВОЯ МЪЖ АВРАМ

Сара рече на Аврама, своя мъж: „Аз остарях бездетна, вземи нашата слугиня Агара, дано създадеш плод, та да бъде наследник на твоя дом." Аврам не искаше докато не попита Мелхиседека. И рече му Мелхиседек: „Направи, както ти казва жена ти. Аз ти говоря, виждам, че ще създадеш две деца." Аврам се прикоснови с Агара и създаде сина си Измаила. После го занесе при Мелхиседек, за да го благослови. Чуха глас от небето, който казваше: „Авраме, Авраме, благославям те с благословение навеки!" И Мелхиседек благослови детето. Аврам го занесе в своя дом и прослави бога.

След това Сара съобщи на Аврама, като му рече: „Чуй детето в моята утроба!" Тогава Исак се роди. От 7-годишна възраст Исак играеше със своя брат, а Измаил биеше Исака. Сара се натъжи много и рече на Аврам: „Изгони жената с детето ѝ!" Аврам не искаше. Сара говореше, плачейки: „Господарю, пропъди жената, за да няма честта да бие моето чедо". Аврам започна да се моли. Тогава господ му каза: „Направи каквото иска Сара, аз няма да погубя твоето семе, а ще го умножа като небесните звезди, като морския пясък, и ще получат благослов завинаги."

Аврам взе много вода и хляб, поведе Агара и нейният син Измаил и ги отведе в пустинята. Когато водата се свърши, детето умираше от жажда. Агара се отдалечи в пустинята, за да не вижда детето. Тогава ангел господен й рече: „Вземи детето и тръгни, аз ще ти покажа вода.“ Агара взе детето си, намери вода и много се зарадва. Ангелът каза на Агара: „Вземи за мъж момчето си и аз ще умножа вашето семе и семето Аврамово. И ще бъде твоят плод по-силен от всички родове. И ще бъдат наречени измаилтяни, татари и агаряни, сарацини и араби, понеже ще се множат в аравийската планина.“

Последните редове дават основание да се мисли, че този вариант на словото е оформен през XIII—XIV в.

11. СЛОВО ЗА СВЕТАТА ТРОИЦА

Заглавието у Л. е „Страннолюбие Аврамово. Слово за света Троица“.

1. В Л.: „Аврам излизаше рано и гледаше по всички пътища, за да може да покани някого в своя дом, та и той да яде хляб. Не изпращаше никого от своите слуги, за да не скрият някого.“

2. В Л. троицата е: „отец, син и свети дух“, които идат в младежки лик.

3. На мястото на това изречение: „Като видя това, Аврам падна с лице на земята, не смееше да ги гледа.“

4. В Л. още: „ никой от вас да не поглежда назад“.

5. В Л. вместо последните две изречения: „Лот взе жена си и двете си дъщери, хляб и вино и излезе на планината Игор.“

6. У Л. превръщението идва след това изречение и то се схожда с библейското: „Когато Лотовата жена чу глъчката в града, обърна се назад и се превърна в солен стълб.“

7. В Л. и тук съвсем близо до Библията: „Дъщерите на Лот си рекоха: „Какво да правим? Целият свят загина, а нас остави да изпълним земята с нашия плод.“ Мислеха, че целият свят е погинал. И взеха вино, напоиха своя баща и направо му казаха. И Лот се свърза с дъщерите си — с едната, а след това и с другата.“

8. В Л. не Лот посажда главните, а сам Аврам. Посажда ги на пусто място, наречено Съден камък“.

9. В Л. се казва колко далеч се намира водата: „20 мили от мястото“, казва се още, че Лот като полива, плаче. Липсва обаче вестта, че той „три пъти“ на ден ходи за вода.

10. В Л. — „други три месеца“.

11. В Л. следва кратък диалог: „И рече: „Отче покараха и родиха, ето, донесох ти техния плод.“ Аврам отиде да види дървото, израсло от земята различно, но после събрано в едно, а на върха отново разделящо се и с различни листа. От това дърво стана кръста на пра-

ведния разбойник. Видя Аврам и отиде в дома си радостен, като славеше бога."

12. В Л. думите на Аврам са предадени по друг начин, но, общо взето, в същия смисъл; след тях четем още: „Тогава се чу глас от небето: „Авраме, благословен си завинаги в чина Мелхиседеков." Аврам стана, взе детето и отиде в планината при Мелхиседек. И рече му: „Благослови това дете!" Мелхиседек благослови Аврама и го направи патриарх. Аврам благослови Мелхиседек и го направи свещеник. И двамата благословиха Исака. И чуха глас от небето, който говореше: „Благословеното семе Аврамово да бъде господне во веки!" И умножи се неговото семе като звезди небесни."

12. СЛОВО ЗА ИЗМАИЛ

В Панаг. сб. това слово, както се вижда от приложения по-горе превод, е част от „Слово как Сара учи своя мъж Аврам", но в друг вариант. Трети кратък вариант в сб. № 306 от 1547, НБКМ, л. 160.

1. Тук текстът е повреден.

2. В известна връзка с апокрифа стои народната легенда „Как са станали турците", СбНУ, кн. 16—17, с. 307, 310.

13. СЛОВО ЗА ИСАК

Този разказ сравнявам с Панагюрски сб., който ми изглежда по-изправен в сравнение с преписа на Лавров. Отбелязвам го с П.

1. П. — „Аврам отхрани своя син до 18-годишна възраст. Господ рече на Аврама."

2. В П. робите са двама. Тези думи са казани, преди да стигнат посоченото място и в по-друг смисъл: „Останете тук с ослето, а аз с Исак ще видя мястото." Сетне следва разговорът на Аврам със сина си.

3. В П. към това още: „Понеже всеки заклан се мята, без да вижда. И свърза Аврам ръцете и нозете му."

4. В П. — „Аврам взе овена, принесе жертва на бога и се върна." Оттук нататък разказът е още по-различен, затова го привеждам изцяло: Аврам видя своя роб, когото имаше от халдейската земя, откъдето е Сара, майката на Исак. Рече му: „Ти иди да намериш жена на моя син." И влезе Андрей в халдейската земя. И рече: „О, велико чудо, как аз ще намеря жена за моя господар?" Дойде на кладенеца, където идваха всички хора. Там видя девици, които бяха дошли да черпят вода. Той им рече: „Коя от вас ще ми даде вода?" Едната от тях, името ѝ беше Ребека, каза: „Аз ще ти дам вода. И добитъка ти ще напоя." Андрей ѝ каза: „Удобно ли е да отседна в дома на баща ти?" Ребека отговори: „Има и за твоите животни храна."

Андрей влезе в дома на бащата на Ребека. Поставиха му трапеза да се нахрани. Андрей рече: „Не за ядене съм дошъл, но да призная, дошъл съм да търся жена на моя господар.“ И им разказа цялата истина. На сутринта Андрей взе Ребека с роби и домашни животни и я заведе в дома на Аврам. Исак играеше с другите момчета. Той посрещна Ребека, а тя му се поклони. Тогава влязоха при Аврам. Аврам ги благослови. Те родиха двама сина — Исав и Яков. Исак правеше хляб, а Исав седеше близо до своя баща, беше лаком за хляб. Каквото даваха на Исав, все малко му беше. Яков страдаше и даваше от своя дял на брат си. Един ден Яков каза на своя брат Исав: „Така не подобава, аз да съм долу, а ти горе. Но ако искаш винаги да ти давам, седни ти долу, и аз горе, та да ти давам отгоре надолу, понеже не подобава отдолу нагоре да се подава.“ Така поради лакомство Исав изгуби честта си и себе си погуби.

14. СЛОВО ЗА СМЪРТТА НА АВРАМ

В първа ред. заглавието е „За Аврамовата смърт, как дойде архангел Михаил при Аврам“ (по Л).

1. В Л. тези две начални изречения липсват.

2. В Л. липсва намесата на дявола.

3. В. Л. друг диалог: „Аврам отиде при него и го запита: „О, брате, ти откъде си?“ Ангелът отговори: „От горна земя съм.“

4. В Л. — „Аврам рече на Сара: „Донеси умивалника и измий нозете на този гост, понеже е изморен.“

5. В Л. — „О, огън да те изгори, защо не го вземеш за странник, а го причисляваш към небесния цар?“ Исак донесе овче месо и направи ядене.“

6. Към това в Л. още една подробност: „Беше залез слънце, когато се събират всички ангели.“

7. Тези две изречения в Л. липсват.

8. В Л. след отговора на ангела само това: „Аврам рече: „Господине, нека видя телом господа и всички небесни неща.“

9. В Л. по-разширено: „Господ рече: „Вземи Аврам и го изведи в небесата. И дойде Аврам, и коленичи пред престола, и се поклони. И видя бога, седящ на херувимския престол. Ангелите там се зачудиха и всички небесни сили се възвеселиха за Аврама. Господ рече на архангел Михаил: „Излез с моя възлюблен гост Аврам, нека види всичкото устроение и да бъде всичко по Аврамова воля.“

10. В Л. е отредено място и за клеветниците, които погубват душата си, за да добият богатство. Тях Аврам проклина така: „Да се разсипят като пръст!“

11. В Л. по-разширено: „Господ рече на ангела Рафаила: „Да отиде смъртта при моя възлюблен Аврам с голяма красота и тих об-

раз.“ Когато Аврам видя смъртта, ужаси се много. Той запита: „Така ли идваш при всеки човек?“ Смъртта рече: „О, Авраме, ти си праведен, затова така дойдох при тебе. А онези, грешниците, по-добре би било да не бяха се раждали.“ Когато бог видя, че Аврам се изплаши от смъртта, слезе с голяма красота, дойде при Аврама и му подаде три ябълки.“

Освен двете редакции на разказа в рамките на цикъла, известен е още един апокриф за смъртта на Аврам, който трябва да се разглежда като вариант и се разпространява като самостоятелен разказ. Един текст от XVI в. обнародва Тихонравов, Памятники I, с. 79—90 (р. ред.). Заглавие: „За явяването на архистратиг Михаил на нашия отец Аврам, за неговия завет и смърт“. Този вариант с малки разлики срещаме и в нашия Панагюрски сб. от XVI в. № 433 (Цонев, Опис 1, с. 446). Тук заглавието е малко по-различно, срещат се езикови отлики, а в края и някои липси. В сравнение с цикловия разказ (Тикв., Лавр.; в Пан. не е поместен) този вариант е по-обширен; най-значителното различие по съдържание се забелязва в края на творбата. Тук срещата на Аврам със смъртта е разгърната, води се интересен диалог. Прилагам последната част на апокрифа, като правя превода по публикацията на Тих.

„Когато се свършиха дните на Аврам, господ рече на Михаил: „Да не смее смъртта да пристъпи към него тъй както обикновено взема душата, защото ми е приятел.“ Той отиде, украси смъртта с голяма красота и я прати при Аврама. Аврам, като видя смъртта да пристъпва към него, много се уплаши и рече: „Моля ти се, кажи ми коя си ти? И махни се от мене! Откак те видях да идваш към мен, вътре душата ми се смути, защото аз не съм достоен за тебе. Ти си дух велик, а аз съм от плът и кръв, затова не мога да търпя славата ти. Виждам по твоята красота, че не си от този свят.“ Смъртта рече на Аврам: „Казвам ти, между всички твари, които бог създаде, не се намери подобен на тебе. Потърсих между архангелите, сред небесните сили и престолите, между всички живеещи на земята и във водата и не се намери подобен на тебе.“ Аврам рече на смъртта: „Излъга, аз виждам, че твоята красота не е от този свят.“ А смъртта отвърна: „Мислиш ли, че тази красота е моя, или с нея мога да бъда украсена за всеки човек?“ Аврам ѝ каза: „Открий ми истината, коя си?“ — „Аз съм горестно име, аз съм плач, аз съм пагуба за всеки човек!“ Тогава Аврам ѝ рече: „Ти ли си смърт? На всички ли изваждаш душите из телата?“ А смъртта каза на Аврам: „Мислиш ли, че е моя тази настояща красота, или мислиш, че такава се явявам на всички? Прочее, само на този, който е праведен. За вършещия правда изплитат венец и го слагат на моята глава. И аз отивам при него с такава покорност.“

По-нататък Аврам иска да види смъртта в нейния истински вид. Тя му се показва с много глави, една змийска, друга огнена и т. н. От смъртен страх загиват седем чеда Аврамови. Аврам се моли на бо-

га и той ги възкресява. Умира на 175 години. Слизат ангели от небето и отнасят душата му при бога. Апокрифът завършва със следните „исторически“ сведения: „Исак погреба своя баща Аврам до гроба на своята майка, въздавайки слава на бога. Аврам бе погребан честно и тържествено с добър ред в същата пещера, където беше Сара — в село Ефрон; нея той бе купил, за да бъде погребван там неговият род. Това място беше много красиво, високо и изпълнено с дух божи. Заради това е и твърде прочуто в много страни. И почитано е заради любовта и добродетелите на божия приятел, праведника Аврам. Амин.“

ДАВИД И СОЛОМОН

15. СЛОВО ЗА ЦАР ДАВИД ПРОРОК, КАК СЕ ЗАЧЕНА И КАК СЕ ВЪЗЦАРИ

Творбата не е посочена в индексите. Ако се съди по преписите ѝ, преведена е на български преди XV в. Точното време на превода засега е трудно да се определи. Яцимирски наброява 8 преписа от апокрифа (Библ. обзор, с. 173—174), повечето южнославянски. Всички пр. показват един и същ превод.

Издания на текста: Яцимирский, Из истории славянской письменности в Молдавии и Влахии XV—XVII в., 1906, с. 110—114 (по сб. от XVI в., б. ред.); Начов, Тиквешки рък., с. 394—398.

Превеждам творбата по Тикв. ркп. с минимални поправки и допълнения според Яц. Допълненията поставям в ъглести скоби.

1. Сврагида (гр. от σφραγίς, ίδος) — печат, с който нещо се обозначава, белязва. Оставям думата непреведена, както е в текста, защото тя няма смисъл на обикновен печат, а божи, съдбовен знак и получава значение на специален термин. В старохристиянската литература — означение за кръщение.

2. Има се пред вид Богородица, в други апокрифи се казва, че тя произхожда от Давидово коляно.

3. В текста — „студние роутих“ — срамни, позорни, неподходящи дрехи; у Яц. — „власѣни роуты“ — вълнени, козиняви дрехи, т. е. груби, тъмни дрехи в знак на скръб или униние.

4. В текста — „Соломуна“ — явна грешка, поправям според Яц.

5. В текста „рофео“, на друго място „рофею“ — непреведена дума (гр. ρομφαία) означава голям широк меч, носили са го на дясното рамо.

6. В текста „копила“, Яц. — „копела“, староб. — „копиль“ — момче, незаконнородено дете от гр. κοπέλι — дете, момче. Според Библията Авесалом имал „трима сина и една дъщеря“ (2 Царства, 14, 27). Без да се казва какво се е случило с тези деца, от друго място в същата библейска книга се разбира, че Авесалом няма поколение: „Още

приживе Авесалом бе си въздигнал паметник в царската долина, защото казваше: „аз нямам син, за да се запази спомен за името ми...“ (18, 18). Очевидно авторът на апокрифа осмисля тъкмо този библейски момент.

16. КАК ДАВИД НАПИСА ПСАЛТИРА

Творбата не е отбелязана в индексите. В южнославянската книжнина е известна в няколко преписа, които очертават два варианта. Единият се открива в Тиквешки рък., вторият в Панагюрски сб. № 433, XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 445). Текстът е публикуван от Начов, Тиквешки рък., с. 398. Вторият вариант не е публикуван. Той е по-кратък и не особено интересен. В него липсват първите три епизода, а последният е развит по-широко. От него са известни и руски редакции. По р. пр. от XVI в. отпечатан у А. Попов, Первое прибавление к описанию рукописей и каталогу книг церковной печати библ. Хлудова. Москва, 1875, с. 67.

Превеждам по Тиквешки рък. по изданието на Начов.

17. СЛОВО ЗА СИВИЛА

Под името на Сивила се създават пророчески творби в течение на много векове — от пр. н. е. до късното средновековие. Предполага се, че първоначално Сибила е била легендарно демонично същество. На една монета тя се изобразява като богиня. По-късно се появяват няколко Сибили, като дейността им се свързва с различни култови средища. Известна е вавилонска Сибила, еврейска, елинска, римска. В християнските Сибилини пророчества обикновено се пророкува за идването на Христа. Те са стихотворни поеми и в науката се наричат сибилини. (вж. повече у Хенеке — Шнеемелхер, 2, с. 498—502.

Нашият текст има малко общо с християнските стихотворни сибилини — само името на пророчицата и засегнатият между другото въпрос за идването на Христос. Известни са 6 преписа (Яцимирский, Библ. обзор, с. 179—180). Един обширен вариант се съдържа в българския Панагюрски сб. № 433, XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 444), втори в сб. № 326, XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 311—320). И двата са необнародвани. Един кратък вариант публикува Франко, Апокрифи 1, с. 277—278 (по сб. от XVIII в.); други текстове у Е. Карский, Западнорусские сказания о Сивилле пророчице по рукописи XVI века. Тексты, сказания, его состав и язык. Варшавские университетские известия, 1898 (не ми бе достъпно).

Във вида, в който познаваме творбата по Панаг. сб., тя възниква вероятно в България. Основата има връзка с някакъв гр. текст, но

българската намеса е в подробностите — българите са представени в определено положителна светлина, а гърците в отрицателна. Допуска се, че творбата получава този си вид през XIII в. (вж. Е. Георгиев, Литературата на втората българска държава. Литературата на XIII в. София, 1977, с. 281—285). Най-важният аргумент за това е характеристиката на татарите.

Превеждам по Панагюрски сб., л. 61б—65б.

1. В текста „места горьская" (планински или горски места); Фр. — „землю оугорскую" (унгарска земя?) и втори път също така; и в двата случая недостатъчно ясно, може би в източника е стояло непонятно име.

2. Под името Сибила се разбират през античността жени, които в състояние на екстас пророкуват или имат едно постоянно оракулско седалище. Името Сибила (виз. Сивила) не е гръцко и значението му в науката не е убедително изяснено. Най-старият култ към Сивила трябва да се търси в персийско-иранската област.

3. В текста: „в този ден", което не е логично; Фр. — „тази нощ", поправям според този вариант.

4. Фр. — „първият род, това е българският род" — след това липсва характеристиката за българите, няма характеристика и за гърците и грузинците (през Средновековието наричани ивери).

5. Аркадски род — има област Аркадия в Пелопонес, тук не става въпрос за жителите ѝ.

6. Под „сарацини" през Средновековието се разбират арабите; в някои случаи думата се употребява като общо название за мохамеданите. Казаното за арабите оттук нататък и казаното по-горе за сирийците и Константин липсва във варианта на Фр. В този пасаж се смесват отгласи от различни епохи. Арабите завземат Йерусалим през 636 и го владеят до 868 г. — може би това се има пред вид, като се казва, че сарацините владели Йерусалим 300 години? Арабските завоевания се преплитат със спомен от по-ранни събития от времето на Константин Велики. Освен това авторът знае, че бащата на Константин-Кирил се казва Лъв (IX в.), но въпросът за времето, в което е живял, му е съвсем мътен.

7. За разлика от разказаното за Константин Велики, което е напълно легендарно, обрисовката на татарите е вярна за епохата. През XIII в. те достигат своята върховна мощ, завладели са цяла предна Азия, част от Европа и са страшилище за европейските народи. Тогава получават названието татари, т. е. тартари, излезли от тартара, дяволи. Дали се има пред вид конкретно лице, когато се предсказва, че някой си с името на арх. Михаил ще нанесе съкрушителен удар на татарите? Може да се предполага, че тук се загатва за историческа личност — например за българския цар Михаил Асен (1246—1257), през чието време татарите са пред вратите на България, или за Михаил VIII Палеолог (1259—1282), към когото вероятно са отправяни надежди. В

1264 г. българите в съюз с татарите нападат Византия и нанасят на Михаил Палеолог тежък удар. Второ голямо нападение на татарите от север върху Византия — през 1271 г. През 1272 г. — договор на Михаил със Златната орда. През 70-те години пак при царуването на Михаил Палеолог Ивайло в България води борби с татарите. Друго предположение — може би се касае за разпространена у нас през XIII в. легенда, свързана с епически герой Михаил. В апокрифа „Тълкувание Даниилово“ (издаден от П. С. Срећковић, Зборник попа Драгола. Споменик V, 1890, с. 12—13) се говори за „Михаил каган“, който държи царството 33 години и се бори в българската земя с „мъчители от изток“ и „измаилтяни“. В историческата наука се допуска, че Михаил каган е Борис-Михаил. Възможно е споменът от далечното българско минало да се смесва с по-късни събития (войни, нашествия), в резултат на което се ражда фигурата на юнак, борец-победител — една мечта за народа, какъвто е по-късно Крали Марко. Възможна е най-сетне и пряка връзка между „Слово за Сивила“ и „Тълкувание Даниилово“.

Във варианта на Фр. този последен пасаж за татарите е съвсем кратък: „деветото слънце е род бусурмански — агаряни, турци, татари“. Бусурмани = мюсюлмани.

18. СОЛОМОН И ЖЕНА МУ

Запазените най-стари преписи на творбата са южнославянски и това е белег, че тя намира най-напред разпространение в славянския юг. Яцимирски наброява общо 15 преписа (Библ. обзор, с. 196—198). В българските библиотеки се намират следните преписи: Сб. 308, XV—XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 252); Сб. № 326, XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 319); Сб. № 684, XVII в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 225).

Издания: Сперанский, Заметки, с. 67—73 (по пр. от XIV в., срб. ред. с белези от бълг. извод от НБ в Белград и по Софийски сб. № 308); Архангельский, К истории..., ИзвОРЯС, с. 127—130 (по пр. № 308/80); Веселовский, Разыскания V, 1881, с. 143—147 (по пр. от XVII в. от ркп. сбирка на Погодин) и с. 95—97 (откъси от Пловдивски пр., XVI в. от ркп. сбирка на Сырку, Ленинград); Иванов, Староб. разкази, с. 270—272 (по Софийски пр. № 308 с малки допълнения от Белградски и отделни разночетения от Пловдивски пр.).

Новобългарски превод на апокрифа: Иванов, Староб. разкази, с. 87—80; Христоматия, с. 250—251 (препечатан преводът на Й. Иванов).

Между преписите се установяват две редакции на разказа (може би два превода?). Към едната ред. принадлежат: Спер., № 326. Към другата ред.: преписа в сб. № 308, Пловд. и др. В основата на публикувания тук разказ лежи преводът на Й. Иванов по ркп. № 308, но с редица изменения според ръкописа.

19. СОЛОМОН И КИТОВРАС

Разказът има еврейски произход. Твърде рано — още през X—XI в. той е преведен на български. Споменат е в Погодинов индекс: „За цар Соломон и за Китоврас, басни и кощуни". Български преписи не са известни, но българизмите в езика на руските показват, че първоначалният превод е минал у русите от българите.

Издания: „Пыпин, Памятники 3, с. 59—61; Тихонравов, Памятники I, с. 255—258; Яцимирский, Мелкие тексты и заметки по старинной славянской и русской литературам. СПб. 1908, с. 160.

Новобългарски превод: Иванов, Староб. разкази, с. 91—94 (по пр. от XV в., издаден от Тих., но без последната част — у мен еп. 6 и 7). Изследване на апокрифа: Велесовский, Из истории литературного общения востока и запада. Славянские сказания о Соломоне и Китоврасе. СПб. 1872.

Тук помествам превода на Й. Иванов без промени. Липсващите у Иванов части (еп. 6 и 7) допълвам, като превеждам по изданието на Тих. Тази последна част в някои случаи се разпространява като самостоятелен разказ.

20. МЪДРОСТТА НА ЕВРЕЙСКИЯ ЦАР СОЛОМОН

Под заглавие „Съдилищата на..." обикновено са събрани цикъл разкази за Соломон, в които се разказва за неговата мъдрост и справедливост. Някои от тези разкази се преписват и отделно. Като цикъл (не винаги пълен) творбата е известна по няколко руски преписа по Тълковната палея. Според някои учени Тълковната палея е византийски паметник, който е преведен най-напред в България вероятно през X в. Истрин отхвърля тази теза, като смята, че Палеята е компилативен труд на славянски автор и то не на южнославянски, а на руски. Компилацията е възникнала по всяка вероятност през XIII в. (вж. изследването на В. М. Истрин, Замечания о составе Толковой палеи. СбОРЯС, т. 65, 6, 1898, с. 1—155; Редакции Толковой палеи. СПб. 1907). Независимо от това какъв е произходът на Тълковната палея, несъмнено е, че тези разкази са се разпространявали в България наред с апокрифите „Соломон и жена му", „Соломон и Китоврас"; всички тези творби са оставили следи в българския фолклор, особено в Македонската област (вж. Д. Петканова, От литературата към фолклора. (Народни творби за Соломон и Давид). Български фолклор, 1977, кн. 4, с. 39—48).

Издания: Тихонравов, Памятники, I, с. 259—272 (по препис на Тълк. палея от XVI в.); Франко, Апокрифи 1, с. 283—293 (по друг пр. на Тълк. палея от XV—XVI в. и в друга ред. като отделни разкази); Пыпин, Памятники 3, с. 53—58 (по Палея от 1494, разказите са в друг ред).

Превеждам творбата по изданието на Тих., като поставям на отделните разкази заглавия за повече прегледност. Така постъпват понякога и средновековните преписвачи, като озаглавяват разказите по различен начин.

НОВОЗАВЕТНИ АПОКРИФИ

ИСУС И БОГОРОДИЦА

21. ПОВЕСТ НА АРХИЕПИСКОП ЯКОВ ЙЕРУСАЛИМСКИ ЗА РОЖДЕСТВОТО НА ПРЕСЛАВНАТА НАША ВЛАДИЧИЦА БОГОРОДИЦА И ВЕЧНОДЕВА

Апокрифът възниква през втората половина на II в. и е оценен в науката като творба със значителни литературни качества. Ориген я споменава като „Книга на Яков". Предполага се, че тази първоначална версия на творбата е обхващала по-малко епизоди. През IV в. възниква разширена версия, която е посочена в Исидоров индекс като „Яковлева повест" (в гр. текст „ἱστορία"). Тя се ползува с огромна популярност и оказва силно въздействие върху живописта и по-късната литература. В славянските редакции на списъка на забранените книги творбата не се споменава, но не е включна и в дяла на полезните книги. В науката е известна като „Протоевангелие на Яков". Това название е късно, то е дадено от първите издатели на апокрифа през XVI в., тъй като разказва за събития, предхождащи събитията, изложени в каноничните евангелия. Известни са повече от 30 гръцки преписа, повечето след X в. Най-ранният е от V в. Апокрифът е известен още в сирийска, етиопска, арменска редакция (за изданията на чужди езици вж. Хенеке — Шнеемелхер, 1, с. 277—279).

Най-старият славянски превод се опира на по-късната гр. версия и стои близо до текст, издаден от Тишендорф, Евангелия, с. 1—49, без да се покрива напълно с него. Животът на „Протоевангелие на Яков" на славянска почва е слабо изследван. Най-вероятното време за поява на творбата е XI—XII в. Има основания да се твърди, че за пръв път е преведена в България.

Издания: Лавров, Апокр. тексты, с. 52—63 (по Зографски среднобълг. пр.); Новаковић, Starine, 10, с. 62—71 (по срб. пр. от XV в.). Между тези два преписа няма смислови разлики, срб. препис произхожда от български превод. Порфирьев, Апокр. сказ. нов. лицах, с. 136—148 (по р. пр. от XVI—XVII в.). Този пр. показва същия превод както и горните преписи, но има доста различия в езика. Той обаче съдържа българизми, което показва, че също има българска основа (ето някои от българизмите: кѫща, бѫдетъ, сѫдище и др.); Фран-

ко, Апокрифи 2, с. 36—46 (по украински пр. от 1603 с разночетения по Порф.). Няколко укр. обработки на апокрифа публикува също Франко, Апокрифи 2, с. 50—59, 65—102.

„Протоевангелие на Яков“ е познато и по една новобългарска съкратена редакция, която се среща в българските дамаскини. Един текст публикува Лавров, Апокр. тексты, с. 64—69 (по Тихонравов сб. от XVII в.). Същият текст у Демина Тихонр. дам., с. 151—155. Тук творбата се отнася не към раждането на Богородица, а към празника Въведение Богородично. Заглавие: „В същия месец [ноември]. Въведение в църквата на пресветата владичица наша Богородица и вечнодева Мария.“ До гл. 10 текстът не се отличава съществено от стария вариант с изключение на отделни подробности, но от гл. 10 прекъсва и завършва с една поучителна част. Други преписи от същата ред.: в Троянски дам. (А. Иванова, Троянски дамаскин. София, 1968, с. 159—164), в Копривщенски дам. (Л. Милетич, Копривщенски дамаскин. София, 1908, с. 70—74) и в други паметници от XVII—XVIII в., принадлежащи към същата група дамаскини (Протопопински № 708, НБКМ, № 709, НБКМ, Беленски дам. № 713 от XVII—XVIII в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 360) и др.

Издиранията показват, че старият пълен вариант на „Протоевангелие на Яков“ е намерил твърде широко разпространение. Към издадените преписи ще добавя още следните, които се пазят в нашите библиотеки: Пролог № 1039, XIV в., НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 247); Сб. № 1045, XIV в., НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 293); Ркп. № 320, XVI—XVII в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 280, р. ред.).

Превеждам творбата по изданието на Лавров (Зографски средноб. пр.).

1. Допълням по Порф., така е и в гр. текст. В Порф. за измиването на главата е пропуснато, а изразите „отхвърли всяка печал от своето сърце“ и „измi лицето си“ липсват както в гр. текст, така и в Порф.

2. В Порф.: „Като се изпълниха дните на Ана да роди, Ана роди. Запита бабата: „Какво родих?“ Тя отговори: „Момиче“ — така е и в гр. текст.

3. Допълнено от Порф., така е и в гр. текст. Под навършване на дните се разбира определените дни, когато една родилка трябва да остане в леглото (една седмица); в гр. текст за измиването е казано по-конкретно: „изчисти се от своето родилно легло“.

4. Попълвам според гр. текст, като смятам, че при преписването един ред е случайно пропуснат.

4а. Кораи, Датан и Авирон правят заговор против Мойсей, за това са наказани от бога — погълнати са от земята заедно със семействата им (Числа 16).

5. В текста (така и в Нов.) навярно поради случаен пропуск е написано: „бе же летом десетим“ — беше на десет години. Поправям според Порф. и гр. текстове, където е казано — „шестнадесет“.

6. Вретище — чувал, грубо ленено платно, груба траурна дреха у старите евреи или дреха за покаяние.

7. Изречението в Л. липсва (също и в Нов.), но съществува в гр. текст. Има го и в Порф., но в по-съкратен вид: „Той напои и Мария и тя се завърна здрава."

8. Тази внезапна промяна на трето лице в първо не е грешка на славянския книжовник и затова не намерих за нужно да променя текста. Тая особеност се среща и в други славянски преписи и съответствува на гр. оригинал. В случая бълг. преводач се придържа точно към него. Предполага се, че твърде рано апокрифът търпи промени — според някои учени в случая тук се касае за вмъкване на част от друга творба, в която събитията са се излагали в първо лице.

9. В гр. текст, стоящ най-близо до българския превод, този момент е предаден по-подробно: „Акушерката влезе вътре и каза на Мария: „Легни и се приготви, та да не съществува ни най-малък спор за тебе." И Саломия постави своя пръст, за да изследва нейното положение." В Порф. подобен момент съществува, но е предаден по-кратко: „И акушерката влезе при Мария и каза: „Открий се! Голяма тъга имам за тебе." Саломия като видя, извика..." — следва като в нашия текст.

10. Това изречение предавам по Порф., където то стои по-близо до гр. текст.

22. СКАЗАНИЕ НА АФРОДИТИАНА ЗА ЧУДОТО, КОЕТО СТАНА В ПЕРСИЙСКАТА ЗЕМЯ

Ако се съди по най-стария препис, произхождащ от XIII в., апокрифът е преведен у нас твърде рано. През XVI в. в Русия той е рязко осъден от Максим Грек като неистинен и противоречив. Творбата обаче е била много четена и използувана от други автори. Следи от нея се намират в Палеята, под нейно влияние възникват и нови слова за раждането на Христос (вж. Порфирьев, Апокр. сказ. нов. лицах, с. 15—17).

Издания: Пыпин, Памятники 3, с. 73—75 (по пр. от XIII в., р. ред); Тихонравов, Памятники II, с. 1—4 (по пр. от XIII в., р. ред.); Новакович, Afroditiana persianca prića o rodjenju Hristovu. Starine, 10, 1878, с. 72—80 (по пр. от XVIII в., срб. ред.); Поливка, Afroditiana Persianca prića o rodjenju Hristovu. Starine 22, 1890, с. 195—200 (по пр. от XV в., срб. ред.); Порфирьев, Апокр. сказ. новоз. лицах, с. 149—155 (по р. пр. от XVI—XVII в. с разночетения по Тих. и Нов.); Франко, Апокрифи 2, с. 3—9 (с разночетения по Тих., Порф., Нов., Пып.).

Български превод у Ангелов—Генов, с. 199—206 по най-стария препис.

Преписите, публикувани от Тих., Нов., Порф., Пып. и Фр., произхождат от един превод. У Пол. творбата носи друго заглавие: „Повест на персиеца Афродитиан, написана от презвитер Филип, който беше сингел при Йоан Златоуст, за раждането на Христос, за звездата, която се яви тогава, за поклонението на магите и за даровете, които донесоха от Персия.“ Този препис изглежда да е друг превод. От него един препис се намира и в Дриновски сб. от края на XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 439). Разликите между двата превода по съдържание са минимални, първоизворът е един и същ.

Тук използувам новобългарския превод на Ангелов—Генов, направен по Тих., като внасям някои промени. Смисъла на неясни или недостатъчно логични места изяснявам с помощта на Пол., без да правя по него изменения по същество.

1. В текста е казано: „источник бо каринь“; неизвестно по каква логика Ангелов превежда: „източникът на въздишките“. За някои преписвачи това място също не е ясно, затова поправят думата „каринь“ на „корен“ (Нов.). По-нататък в текста: „Карину богослученый источникь“ (1а) също не е много ясно за издатели и преписвачи. Ангелов свързва думата с „плач“ и дава свое тълкуване на изречението, а Порф. смята, че тя трябва да се извежда от „καρήνον“ — глава, връх. Смисълът на думата става ясен от едно изречение у Пол.: „Кария же имеест ей“ (т. е. на източника). Това място първият преводач превежда така: „Името ѝ е Мария“. В Пол. обръщението към източника е „владичице“ или „Карие“. Ясно е, че Кария е идентично с Мария и това изяснява всички тъмни места в преписите от първия превод, свързани с думата „Карин, карину“.

2. В Пол — „... от всички преславни жени, защото се яви на всички царица“.

3 В Пол. — „бяло лице, скромни и красиви коси и благовидни украшения. Имахме със себе си живописец ...“

4. Попълвам според Порф., изразът се намира и у Пол.

5. В Порф. следва още една кратка заключителна част, която не е особено интересна, затова навярно в някои преписи е пропусната. Същото заключение се намира и у Пол., това показва, че е съществувало и в оригинала.

23. ДЕТСТВО НА НАШИЯ ГОСПОД, КАК РАСНА И КАК ПРАВЕШЕ ЧУДЕСА. [ДЕТСТВО ИСУСОВО]

Апокрифът е известен в науката като „Томино евангелие“ или като „Детство Исусово“. По-правилно е да се нарича „Детство Исусово“, защото в повечето преписи стои подобно заглавие, а и за да не се смесва с един друг апокриф — „Евачгелие на Тома“.

Творбата днес е известна в две гр. редакции, в една латинска, сирийска, етиопска, арабска, грузинска. Според досегашните изследвания възниква през II в. най-вероятно в Сирия (вж. Хенеке—Шнеемелхер, 1, с. 290—293). В славянската книжнина творбата е позната в 6 преписа. Те показват езикови и съдържателни различия, затова според Й. Иванов може да се говори за няколко превода. И тъй като почти всички преписи съдържат българизми, Й. Иванов смята, че тези преводи са правени в България. Според Отеро (вж. A. de Santos Otero, Das kirchenslavische Evangelium des Thomas. Patristische Texte, Bd. 6, Berlin, 1967) различията могат да се обяснят с грешки или с неразбиране на стария текст, на места с обработка на текста. Според него на славянски е направен само един превод, затова трябва да се говори за няколко славянски редакции, а не за преводи. Според Отеро „църковнославянският" превод на „Детство Исусово" има български произход. По въпроса за времепоявата на превода изследвачите са единни. Творбата се споменава в Погодинов индекс; при това в езика ѝ има податки за старинност. Смята се, че апокрифът е преведен в края на X или началото на XI в. Преводът обаче не произхожда от запазените днес гръцки редакции, а от някаква непозната трета редакция.

Издания: Яцимирский, Из славянских рукописей. Тексты и заметки, Москва, 1898, с. 93—143 (по бълг. пр. от XIV в., писан по времето на Ив. Александър); Иванов, Богомилски книги, с. 230—238 (текстът е препечатан от изданието на Яцимирски, като липсващите части са допълнени по Хлудов пр.; историко-литературни бележки на с. 230—238); Попов, Описание рукописей и каталог, с. 320—325 (по пр. от XIV в., срб. ред.); Архангельский, К истории..., с. 103—110 (по сб. 309/68, XVI в. от НБКМ); Новакович, Starine, 8, 1876, с. 48—55 (по пр. от XIV в., срб. ред); Лавров, Апокр. тексты, с. 111—118 (по Соф. пр. от XVI в., сб. № 308); М. Н. Сперанский, Славянские апокрифические евангелия. Москва, 1895, с. 102—105 (по пр. от XVI в., р. ред.); В. Адрианова, Евангелие Ѳомы в старинной украинской литературе. Приложение I—II. ИзвОРЯС, т. 14, 1910, кн. 2, с. 29—47 (два украински пр. от XVIII в. с добавка на нови епизоди).

Апокрифът е превеждан на западноевропейски езици, но обикновено от гр. и лат. образец. От славянските текстове немски превод на творбата направи Отеро, пос. съч. с изследване и отбелязване на различията между слав. преписи и гр. редакции.

Новобългарски преводи по Софийски пр. в сб. 308: Ангелов—Генов, с. 255—262 (частичен, без последните 9 епизода); Куев, в: Христоматия, с. 168—171 (също частичен в границите на препечатаните от Ангелов части). Тук текстът на апокрифа по Софийски пр. се явява изцяло, като за първите 11 епизода използувам превода на Куев с някои изменения, съобразно с оригинала, а останалите 9 епизода превѐждам по изданието на Лавров. В научно отношение Соф. пр. заслужава по-голямо внимание, тъй като съдържа моменти, които трудно се

обясняват с обработка на староб. превод, с грешки или с неразбиране на подлжоката; те по-скоро подсещат за гр. основа. Освен това той е най-обширен и съдържа подробности, които в други текстове липсват.

1. В текста: „Азъ Ѳома ислтенинь, еже от езыкь братіе“, което не е достатъчно ясно. Ангелов превежда: „Аз братя, израилтянинът Тома, ще ви разкажа да знаете от моите уста“. Куев: „Аз... ще ви разкажа да знаете“. У Яцим се чете: „...възвѣстих азъ Ѳома... въсех от ѧзык братіе...“ Отеро схваща „език“ като езичник, неверник и превежда така: „възвестих на вас от неверниците“. В преписа на Спер. преписвачът сам се е опитал да изясни израза: „известих всем езиком“ — известих на всички със слово, в случая написах за всички, за да знаете. Смятам, че в нашия текст случайно са пропуснати думите „възвѣстих въсем“ след „израилтянин“. Като се има пред вид, че думата „език“ се употребява и в смисъл на народ, хора, които говорят един език, може да се допусне и друг превод: „известих на всички от народа“, т. е. писмено известих, написах за всички израилтяни.

2. В текста „дѣиствиа“, но в другите преписи стои „дѣтство“, очевидно касае се за грешка.

3. Содомянин идва от библ. град Содом, който бог унищожава заради покварата на жителите му; в текста има смисъл: „грешнико“.

4. В текста четем: „разбойниче“ — по отношение на тази дума всички славянски преписи са единни.

5. В текста: „ни книга“, Яц.: „книжничѧти“, а в сирийския текст „ни от книжниците“, което изяснява недоразумението.

6. От това изречение до еп. 10 вкл. материалът липсва у Яц.

7. В текста: „на зыду на пираг“ — доста различно от Нов., Спер. и Хл., където е казано: „на едином здании висоце“ съгласно с гръцките текстове.

8. В другите преписи името на детето е Зинон (Зни — Хл., Зиной — Нов., Зинове — Спер.), както е и в един от гр. текстове.

9. Спуд — мярка за зърнени храни. В Нов. е казано „мяра“, в един от гр. текстове: „едно зърно жито“.

10. Само в този препис се казва, че Исус взел за в къщи и му останали 20 спуда. У Нов. и Спер. се казва: „и взе Йосиф“, а за 20-те спуда липсва.

11. В останалите славянски текстове името на богатия липсва. Предметът, който Йосиф прави, у Яц. е „съдове“, а според един от гр. текстове — легло (Иванов, Богомилски книги, с. 234).

12. Този епизод, както и епизод 16, липсват в известните гръцки и латински редакции.

13. Този епизод се намира само в Соф. пр. и в Нов., но в различни редакции.

14. В текста само: „Исус беше“, явен пропуск; Яц. — „сѫщоу емоу .вї. лѣть“, оттук попълвам.

15. В текста: „като изминаха 50 дни“ — някакво недоразумение

(може би още в гр. оригинал?); Нов.: „като пътуваха един ден", което съответствува на една от гр. версии; Хл.: „след три дни отидоха да го търсят". Само Нов. казва, че родителите отишли да търсят детето вечерта, затова думите „настъпи утро" („быс ютро") са логични.

16. В текста: „притче человечески"; Яц.: „притче пророчьский", което съответствува на гр. текст, затова коригирам грешката.

24. ПОСЛАНИЕ, НАПИСАНО ОТ ЦАР АВГАР ДО ИСУС ХРИСТОС

Апокрифът се споменава най-напред от Евсевий (265—340), който твърди, че има писмата между Исус и Авгар от архива на гр. Едеса и ги представя за истински. По-късно в една сирийска книга, посветена на ап. Тадей, апокрифът се излага в разширена форма — съдържа не само разменните писма, но и разказ към тях. Тъй като учителите на църквата Августин и Йероним уверяват, че Исус нищо лично не е оставил в писмена форма, писмата и разказът към тях се обявяват за лъжливи, т. е. апокрифни.

Преданието за Авгар и Исус получава твърде широко разпространение. Известно е днес в сирийски, арменски, гръцки, латински, арабски, коптски, персийски и славянски редакции и варианти (повече у Хенеке — Шнеемелхер, 1, с. 325—329 с немски превод на писмата според Евсевий).

Славянската редакция на апокрифа е по-късна и преминава в славянските страни най-вероятно чрез гръцки. В Погодинов индекс той не се споменава, но се отбелязва в по-късни негови редакции с укора, че някои „неразумни" го носят на шията си. Библиография и преписи — общо 48 — вж. у Отеро, Ръкописни апокрифи, 1, с. 149—157. Част от славянските преписи са цялостни, други предават само двете писма. В края на апокрифа се изреждат Христови имена и други заклинания, които не стоят в пряка смислова връзка с останалото съдържание на апокрифа и навярно са късни напластявания. „Имена господни" е отделен апокриф, който е споменат в Погодинов индекс и многократно се среща под такова заглавие в ръкописите. Ето защо при нашата публикация изпускам тази част на апокрифа.

Издания: Порфирьев, Апокр. сказ. нов. лицах, с. 463 (по препис от XVI в., р. ред.); Тихонравов, Памятники II, с. 11—17 (по пр. от XVI—XVII в.); Новакович, Apokrifi iz štampanih iz-bornika Božidara Vukovića. Starine, 16, 1884, с. 60—62 (по сборник на Вукович от 1520); Кодов, Опис БАН, с. 78—79 (по триод от XV в., срб. ред.); Ангелов — Генов, с. 207—213 (препечатано по изд. на Тих.). Там и новобълг. превод. Тук помествам този превод, като внасям в него минимални промени.

25. ЕВАНГЕЛИЕ НА НИКОДИМ

Творбата възниква в една първична, непозната днес форма, най-вероятно през III в. Сигурно свидетелство за нейното съществуване се намиар у Епифаний (IV в.). На науката са известни по-късни разработки. Най-старият познат гръцки текст според податките в пролога му възниква през 425 г. Той включва само съда на Пилат, смъртта на Исус и последвалите я чудеса. По-късно възниква втори гръцки вариант — към Деянията на Пилат е прибавен апокриф за слизането на Исус в ада, който всъщност по съдържание не подхожда към първата част (Хенеке—Шнеемелхер, 1, с. 332—333). Двата варианта са обнародвани от Тишендорф, Евангелия, с. 210—286, 323—332. От апокрифа са известни още две латински версии, коптски, сирийски и арменски преводи.

Славянската версия се различава както от двата гръцки варианта, така и от латинските. В своята първа част творбата стои много близо до най-стария известен гръцки вариант от V в. — липсва като отделна част само прологът, който е сбит в няколко изречения в заглавието и в началото на апокрифа, липсват отделни изречения и кратки пасажи, а допълненията засягат отделни думи. Има разлики в имена и цифри. Втората част обаче е съвсем различна. Вместо историята на слизането на Исус в ада, към Пилатовите деяния е добавено писмото на Пилат до цар Тиберий, след което следва осъждането на Пилат в Рим. Ясно е, че славянският преводач следва трети гр. вариант, който в някои отношения е по-сполучлив от втория. Без да изменя съществено най-стария текст, който е логично построен, авторът е добавил към него по-подходящо и естествено продължение, с което се изяснява съдбата на един от главните герои в творбата — Пилат.

Кога е направен българският превод, трудно е да се определи точно — преписите са късни, а творбата не е включена в славянските индекси.

Издания: Даничич, Dva apokrifna jevangjelja. Starine, 1872, с. 131—149 (по пр. от XVI в., срб. ред.); Пыпин, Памятники 3, с. 91—105 (по пр. от XVI—XVII в., р. ред.); Порфирьев, Апокр. сказ. нов. лицах, с. 164—190 (по пр. от XVI—XVII в., р. ред.); Стоянович, Гласник, т. 63, 1885, с. 95 сл., срб. текст).

Тук превеждам творбата по изданието на Даничич — този препис предава вярно първоначалния превод. В пр. на Порф. са допуснати грешки при преписването, които правят текста на места неясен. Отделни думи и изрази обаче тъкмо в него са съхранени вярно, а у Дан. са пропуснати или преписани погрешно. Затова в отделни случаи прибягвам до помощта на Порф. Допуснатите случайни пропуски при превеждането допълвам според гр. текст. Пропуските обаче спрямо гр. текст, които не нарушават смисъла на съответния пасаж, не допълвам, както не коригирам и смисловите отклонения, тъй като всичко това навярно

е съществувало в непознатия трети вариант, от който изхожда преводачът.

Пълно заглавие: „Написание за предаването [на съд] на господа наш Исус Христос, което по спомени написа на еврейски език Никодим, погребал заедно с благообразния Йосиф Исусовото тяло. А в 17-та година [от управлението] на великия цар Теодосий всичко това се преведе от еврейски на гръцки език, което се извърши при Пилат Понтийски.“ Император Теодосий I (379—395), Теодосий II (408—450).

1. В текста — „о бозѣ Аскліипи“, Порф. — „о бозѣ истиннѣ“ — името не е разбрано и в контекста се получава безсмислица. В гр. текст: „ αλλ'ἐν τῷ 'Ασκληπιῷ “ — става дума за гръцко-римския бог на медицината Асклепий.

2. Това обяснение липсва в гр. текстове; то е обяснителна бележка към името Асклепий. Дали е добавена от бълг. преводач, или от автора на непознатия гр. вариант, това засега не може да се реши.

3. В текста — „некоего Коурьсора именем“, по-надолу още: „корсор“, у Порф. — „Косор“. Преводачът е схванал погрешно гр. дума κούρσωρος като лично име, тя е съществително и означава „бързоходец“.

4. Изречението липсва в славянския превод — навярно случаен пропуск, попълвам според гр. текст; евр. фраза означава: „Спаси ни вишни, благословен е, който идва тук в божието име.“

5. Изречението липсва у Дан., но в Порф. е запазено приблизително както е в гр. текст; добавям според Порф.

6. Пропуснато при преписването (или може би при издаването?); попълвам според Порф. Така е и в гр. текст.

7. В текста: „прѣторь“, в Порф. думата се преобразява в „притвор“. В случая се касае за непреведена дума — „πραιτώριον“ (заемка от лат. praetorium) — служебно жилище на градоуправителя или владетеля, където има затвор и съдилище. В други паметници се споменава, че ап. Павел бил затворен в преториума на Ирод. Тук според смисъла на текста превеждам „прѣтор“ ту със „съдебна зала“, ту със „съдилище“, схващано като сграда.

8. Пропуснато от преводача, допълнено по гр. текст.

9. В текста — „левити“, на места превеждам с „дякони“ за яснота, а на други, където думата придобива значение на титла, я оставям непреведена.

10. В текста: „сьньмище“, „сонмище“ или „сьбор“ — превод на συναγωγή“, т. е. еврейската църква, която както и християнската църква, служи за молитва и за съдилище на еретиците. В други случаи думите „сьньмище“ и „сьборь“ имат в текста друго значение — съвет.

11. Допълнено по Порф., така и в гр. текст.

12. Текстът покварен — „послаше его ле ѡ дїемь“; в Порф. по-точно съответно на гр. текст: „опоясаше лентием“ (λέντιον — лат. дума linteum), следователно се касае за непреведена дума, която означава кърпа от платно, в случая като престилка.

13. Пропуснато при преписването, допълвам по Порф. и според гр. текст.

14. От текста не е ясно къде какво пише за Илия и защо предполагат, че Христос е отнесен в планина, тъй като един пасаж е съкратен. В известния гр. текст е казано ясно: „Както Светото писание ни учи, Илия също беше взет на небето и Елисей извика с голям глас, а Илия хвърли своята овча кожа върху Елисей, а Елисей хвърли овчата кожа на Илия в Йордан, тръгна надолу и дойде в Ерихон. Учениците на пророка го срещнаха и го запитаха: „Елисей, къде е твоят учител Илия?“ А той отговори: „Той бе взет на небето.“ Онези обаче казаха на Елисей: „Да не би дух да го е грабнал и да го е хвърлил върху някоя планина? Да вземем с нас нашите ученици и да го търсим!“ И те предумаха Елисей и той тръгна с тях. И те го търсиха три дни, без да го намерят, и така познаха, че се бе възнесъл.“

15. В текста — вѣ [12], погрешно; в Порф. и гр. текст — 10.

16. Допълнено по Порф.

17. В текста: „соударь“, Порф. — „соундарь“, непреведена дума (в гр. текст “σουνδάριον“ или „σουδάριον“ от лат. sudarium — кърпа за пот).

18. Всеизгаряне („вьсесъжегаема“) — жертва чрез изгаряне, обикновено на животни.

19. Допълнено по гр. текст.

20. Порфириев смята, че авторът на апокрифа е познавал апокр. житие на Мойсей. Според това житие бог целунал Мойсей в устата и чрез целувката му извадил душата.

21. В текста: „аще оубо до сама глаголемаго иовиль паметь его“; в Порф. съвсем объркано: „аще до самаго глаголемаго явим“. Гръцкото „ἕως τοῦ Σώμμου“ не е разбрано и е оставено непреведено. Основната дума тук означава година, гърцизирана форма на евр. дума (Хенеке — Шнеемелхер, 1, с. 348). Гръцката дума “Ἰωβηλ“ в текста на Дан. е предадена точно — иовиль — това е цикъл от 49 години. Смисълът на текста е — ако след изтичането на един иовил (юбил), още се говори за Исус...

22. Оттук нататък в известния втори гр. вариант започва историята на слизането на Исус в ада. Присъединеният към същинското Никодимово евангелие в настоящия вариант апокриф за Тиберий и наказанието на Пилат се среща в гр. и слав. книжнина и като самостоятелно произведение. В друга, малко по-разширена, редакция творбата е публикувана от Порфирьев, Апокр. сказ. нов. лицах, с. 191—197.

23. В текста е казано „Август“, Порф. — „Тиберий“. Понеже и в началото на апокрифа се споменава Тиберий, а и самостоятелният разказ сочи същото име, поправям според Порф.

24. Ликиний или Ликиан цар по времето на Исус няма. Известен е Валериус Лициниус, римски император на Истока в тетраиерархията на Диоклитиан, който управлява през 313—324 г.

25. Тук свършва Дан., завършека допълвам по Порф.

26. СЛОВО ЗА МАРТА, КОЯТО ОБВИНИ ПИЛАТ ПРЕД ЦАР АВГУСТ

Издания на текста: Начов, Тиквешки рък., с. 400—402: Новаковић, Bulgarski zbornik, pisan prošloga vieka narodnim jesikom. Starine, 6, 1874, с. 45—47; Франко, Апокрифи, 2, с. 418—420 (по укр. пр., еднакъв с Тикв., само езикови разлики); Пыпин, Памятники 3, с. 104—105.

Апокрифът се среща често в сборниците със смесено съдържание и дамаскините от XVII—XVIII в. Ето още няколко неиздадени преписа: Сб. № 326, XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 316); сб. № 693, поп Пунчов от 1796, НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 288); сб. № 684, XVII, НБКМ (фрагмент).

Издадените и неиздадените текстове очертават два превода. Единият е представен с Тикв., сб. № 326, Фр. Другият виждаме у Нов. и в дамаскините. Той представлява новобългарски преразказ на по-стария превод. Добавки и изменения по същество (с изключение на отделни думи) няма. Една друга разширена редакция на разказа, приписвана на Йоан Златоуст, отпечатва Порфирьев, Апокр. сказ. нов. лицах, с. 197—204 (по сб. от XVI—XVII в., тук царят е Тиберий).

Превода правя по Тикв. рък., само заглавието предавам по Фр., тъй като в Тикв. рък. то е повредено.

27. СЛОВО ЗА ЧЕСТНИЯ КРЪСТ И ДВАМАТА РАЗБОЙНИЦИ ОТ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ

Апокрифът е приписван на Григорий Богослов за повече авторитет. Издания: Тихонравов, Памятники I, с. 308—313 (по пр. от XV в., срб. ред. от сбирката на Григорович), с. 305—308 (по пр. от XVI в. р. ред. — волоколамски); Поливка, Opisi i izvodi... Starine, 21, 1899, с. 216—218 (по пр. от XV в., срб. ред. принадлежност на Велко Попович от Кратово), тук в заглавието липсва името на Григорий Богослов; Пыпин, Памятники 3, с. 81—82 (по пр. от XV—XVI в., р. ред.); Порфирьев, Апокр. сказ. ветх. лицах, с. 96—99 (по соловецки пр. от XVII—XVIII в.), с. 216—220 (по р. сб. от XVII в.) тук в заглавието авторът е назован „Григорий Двоеслов"; Франко, Апокрифи 2, с. 242—245 (по пр. от XVII в.).

Новобългарски преводи: Ангелов—Генов, с. 249—254 (по Порф. 1 с допълнения по Тих. (волоколамски) на последната част; Куев в: Христоматия, с. 171—173 (по текста, препечатан от Ангелов), там на с. 147—148 изброяване на преписи. Към тях добавям един препис в НБКМ — сб. № 326, XVII в. (Цонев, Опис 1, с. 318).

В основата на публикуваните преписи и на още ред непубликувани лежи един и същ превод. Ако изхождаме от познатите преписи, мо-

же да се каже, че се очертават две редакции на този превод — южнославянска (Тих. 1, Пол., Фр. и Тих. 2) и руска (Порф. 1 и 2). Южнославянската ред. от своя страна дава подредакции, напр. Фр. стои близо до Тих. 1 (Григоровичев пр.), но с редица отклонения.

От всички преписи най-обширен е Григоровичев пр. от XV в. В Порф. 1 липсва последната част за Адамовата глава (тук 8—9), в Тих. 2 (волоколамски) липсва частта „Как се събраха трите дървета в Йерусалим?“ (у мен 5—7), липсват и отделни изречения. В Порф. 2 разказът за царица Сивила е предаден по-кратко, а у Пол. е запазен в недобър вид. Всички тези различия обаче са вторични, произлезли в процеса на разпространението.

Тук превеждам южнославянската ред. по публикацията на Тих. (Григор. пр.), като отбелязвам основните смислови различия по Порф. 1 (Соловецки пр.), а в края по Волоколамски.

1. Тази начална част у Порф. липсва. Апокрифът започва с думите: „Григорий Богослов рече за честния кръст“.

2. Порф. — „седем пъти по-високо“.

3. Порф. — Нил; по-вероятно е в оригиналния превод да е Тигър, защото според други апокрифи и според Битие (2, 14.) река Тигър води началото си от рая.

4. Порф. — Нил, в други преписи Нилой.

5. В ръкописа недоразумение или грешка — Вивилон.

6. Порф. — „сверху светлаще“; Волок. — „сверхоу цвѣтоуще“ (по върховете цъфнало).

7. Порф. — „само един господ и един Сатанаил с него“.

8. Порф. — „от всички посеви“.

9. Порф. — „почерня и стана като тъмнина, дявол“.

10. В ръкописа въпрос: „Как се заченаха тези дървета?“ — едно повторение на горния въпрос, който тук вече няма смисъл. Навярно е механическа грешка. Затова при превода вземам съответния въпрос от Порф., а именно „Как се събраха тези дървета в Йерусалим“.

11. Порф. — не е съобщен броят на хората.

12. Порф. — „събра се войска при дървото“.

13. Порф. — „Соломон заповяда да внесат“.

14. Порф. — „Соломон се опечали за това, че не подхожда дървото, защото бе късо“.

15. В текста — „и огоре си задница“.

16. В Порф. — тази част (9) липсва.

17. Литостротон (гр. λιθοστρωτόν) — площадка, постлана с камъни пред двореца на римския прокуратор в Йерусалим. Тук по обичая на римляните се произнасяли присъдите на по-важните дела на прокуратора.

18. В тази последна част (10) във Волоколамски пр. липсват изречения.

28. ПРЕНИЕ НА АНТИХРИСТ С ГОСПОДА НАШ ИСУС ХРИСТОС

От апокрифа са известни две гр. версии в преписи от XII—XIII в. Издадени са от A. Vasiliev, Aiecdota graeco-byzantina. Москва, 1893, с. 4—10. Смята се, че творбата възниква в дуалистична среда, но точното време на написването ѝ не е установено. Тя прониква в България твърде рано, спомената е в Погодинов индекс.

Известни са 8 преписа, най-старият от тях от XIV в. Два пр. се намират в НБКМ: Панагюрски сб. № 433, XVI в. (Цонев, Опис 1, с. 446) и сб. 326, XVII в. (Цонев, Опис 1, с. 316). Един късен пр. от 1821 г. намираме в сб. 1081, НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 397).

Публикации на апокрифа: Радченко, Заметки, с. 196—198 (по Виенски пр. от XIV в., блг. ред.); Новакович, Starine, 16, 86—89 (по пр. от XVI в., ср. ред.); Поливка, Starine, 22, 1890, с. 200—203 (по сб. XV в., срб. ред.); Иванов, Богомилски книги, с. 249—253 (по Виенски пр. с допълнения по Панагюрски); Тихонравов, Памятники II, с. 282—288 (по два р. преписа от XVII и XVIII в.).

Сходни помежду си по съдържание са блг. преписи от Панагюрски сб. и сб. № 326. От такъв пр. произхожда и новоблг. текст на апокрифа в сб. № 1081. Всички останали преписи се различават помежду си, различни са и спрямо известните два гр. преписа.

Превеждам тук апокрифа по Панагюрски пр., който изцяло не е издаван. В сравнение с Виенски пр. от XIV в. той има доста различия както по език, така и по съдържание. Част от разликите посочи Й. Иванов. Едно внимателно сравнително наблюдение би показало дали имаме два български превода на творбата, или две блг. редакции на един първоначален превод.

1. Виенски: „на Елеонската планина“, тук Маслинена се явява превод на Елеонска.

2. Преди тези думи във В. още: „Рече дяволът: „Тебе ангелски войнства те гледат, на теб не могат да ти говорят в небесата и да те слушат на земята. Ти имаш силни ангели, защо не ги послуша, а слезе на земята при нас?“

3. В. — „от твоите ангели съм по-велик и от тебе съм по-стар“.

4. В. — „ти си син човешки, от жена си роден“.

5. Този въпрос на дявола във В. липсва. В нашия препис е много важен изразът: „Говориш за човека, а него аз създадох.“ Той влиза в противоречие с казаното от самия дявол по-нататък: „Когато неговият баща [т. е. бог] създаде Адама...“ Дали въпросната реплика не е вмъкната от богомил? Или може би във В. препис е пропусната?

6. В. — „живее 30 или 40 години“, по-долу същото.

7. В. — тук добродетелите се изреждат в друг ред, освен това се чете и следният израз: „И със сърцето и ума се смири, мислейки за съдния ден (човекът)“.

8. В. — по-кратко: „не се покае, жадни не напоява и не милува немощните“.

9. В. — „на ангела тъмен и горд с огнено лице“.

10. В. — „да го въведе в огнената страхотия [грозденьство], където червей не заспива и огън не угасва, и тук с тебе да се мъчи вечно, зли дяволе.“

11. В. — „и събра там своите слуги 40 хиляди“.

12. В. — „ако го надвием, наше е ангелството и славата во веки и ще мъчим [човечеството] с мъка голяма.“

13. В. само — „аз не пожелах да му се поклоня“.

14. В. — „И като тръгнаха, вдигна се прах над тях 30 лакти от множеството дяволи.“

15. В. — „И видяха господните ученици тресящи се планини и тресящи се и бягащи хълмове, и реките се отдръпнаха, морската бездна се развълнува и рибите започнаха да скачат.“

16. В. — вместо това изречение четем: „Така като говореха, вдигна се прах на 13 поприща от дяволското войнство.“

17. В. — „Исус рече на Петър: „Не прави зло!“

18. В. следва още: „И рече му: „Ще видиш славата божия.“

19. В. — „Филип отговори“, а в един от гр. текстове: „Филип и Тома“.

20. В. вместо „между небесните облаци“ — „пред господа“. Изреченията след това до новия ред във Виенския пр. липсват.

21. В. — „че загива“.

22. Виенски пр. свършва дотук.

АПОСТОЛСКИ ДЕЯНИЯ

29. ЖИТИЕ НА БЛАЖЕНИЯ АПОСТОЛ ПЕТЪР

За апостол Петър възниква вероятно през II или началото на III в. една повест под заглавие „Деяние Петрово“. Най-старото свидетелство за нейното съществуване срещаме у Евсевий Кесарийски (265—340) в неговата „Църковна история“. Тази стара повест е запазена във фрагменти (за нея и изданията ѝ вж. у Хенеке—Шнеемелхер, II, с. 177—188; немски превод на запазените откъси на с. 188—221).

Нашето житие е късна обработка, което има малко общо със старото Деяние; то е съвсем нов апокриф. В отделни моменти показва близости с известните ни разкази за пътуванията на апостолите (някои от тези близости посочи Радченко, Заметки, с. 176—198). За мястото на неговото възникване в науката няма единство на мненията, според едни възниква в средата на гностиците, според други в сирийска среда през V—VI в. Гръцкият оригинал е публикуван от E. Follieri, L'originale greco di una leggenda in slavo su S. Pietro. An. Boll. 74 (1956), 115—130.

У нас творбата е преведена от гръцки твърде рано, може би още през X в. Споменава се в Погодинов индекс, като се набелязват основните моменти в нейното съдържание: „Житие на апостол Петър, как риби ходели по сухо и за Христовото детство, как продали господа като дете, еретик е писал". Тази характеристика остава и в по-късните индекси (Яцимирский, Библ. обзор, с. 44, № 46). Сантос Отеро изрежда 30 преписа на творби, свързани с живота на Петър, между тях и преписите на Житието (Ръкописни апокрифи, с. 53—59).

Издание на текста: Радченко, Заметки, с. 199—211 (по Виенски пр. от XIV в. с варианти по Соф. пр. № 309); Архангельский, К истории, с. 112—119 (по Соф. пр. № 309/68 от НБКМ, без началото); В. Мочульский, Апокрифическое житие апостола Петра. Труды 10-го археол. съезда в Риге. Москва 1896 (по Загребски сб. от XVI в.); Строхал, с. 30—32 (по глаголически текст от XVII в.).

Преписи в българските библиотеки: освен в сб. № 309, който е обнародван, още в сб. № 684, XVII в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 228).

Преписите очертават две редакции на апокрифа без съществени разлики. Според мен касае се за два различни превода, може би от два различни гр. преписа. Към едната ред. причислявам: Рад., Арх.; към другата Моч., № 684.

Превода тук правя по най-стария и най-добре запазен препис от изданието на Радченко.

30. ДЕЯНИЕ НА СВЕТИТЕ АПОСТОЛИ АНДРЕЙ И МАТЕЙ

Апокрифът е известен в две гр. версии — разширена и кратка. Издадени са от Тишендорф, Деяния, с. 132—166. От тези редакции произхождат етиопски, сирийски, коптски, латински и славянски преводи и редакции.

Въз основа на запазените слав. преписи се установява, че още в старобългарската епоха апокрифът е преведен от гръцки два пъти.

Издания: Лавров, Апокр. тексты, с. 40—51 (по пр. от XV в., б. ред.); Новакович, Starine, 8, с. 55—69 (по пр. от XIV в., срб. ред.); М. Сперанский, Апокрифические деяния апостола Андрея в славяноруских списках. Древности 15. Москва, 1893 (по пр. от XVI в., р. ред. и други по-късни пр.); Франко, Апокрифи 3, с. 126—137 (по пр. от XVI в., р. ред. с българизми, много близък до Лавр., с паралели по Спер. и гр. текст); Строхал, с. 43—47 (по глагл. текст непълен от XVI в.); Грабар, с. 186—200 (по глагол. препис на Строхал и по втори пълен пр. от XV в.). Добро изследване на апокрифа у Грабар, с. 113—161. Изброяване на преписи, свързани с името на ап. Андрей, у Отеро, Ръкописни апокрифи, с. 71—83.

Към по-ранния превод на творбата принадлежат преписите: Лавр., Фр., двата глаг. хърватски текста. Този превод е извършен най-вероят-

но през XI в. За неговата старинност говорят архаичните форми в езика. Към втория по-късен превод се отнасят главно срб. и руски преписи. Тук превеждам творбата по изданието на Лавров.

1. В нашия текст: „Матей заплака с очите си", в другия превод: „бѣ мьжа (замижа?)"; в гр. текст глаголът е „κλείων" от „χλείνω" (зат варям, замижавам). Фр. с основание допуска, че преводачът е объркал κλείων с κλαίων (плачейки). Поправям според гр. текст.

2. В текста „ап[осто]ла" е грешка, у Фр. — „ангела", в гр. текст също.

3. С „кръст" е преведено гръцкото „ἱστίον" — корабно платно, мачтата, на която се опъва платното, е кръстовидна; преводът е свободен, но приблизително точен, в другия превод объркано: „на старо място" (Нов.).

4. В текста „от морѣ", у Фр. по-точно: „от нѫждѫ морскѫѧ.

5. С думите „два идола" нашият преводач превежда гр. „σφίγγες" по-долу нарича сфинкса „камък". В другия превод думата е оставена непреведена, но е неточно предадена — „съфег'гка два" (Спер.). Справката с гр. текст изяснява смисъла.

6. В текста „място", получава се неясен смисъл; в гр. текст — „τύπον" (отпечатък, фигура, образ). Преводачът е разбрал „τόπον" — място, може би в подложката му е имало грешка.

7. В текста „стльп мѣдень рекомыи Андріань"; касае се за погрешен превод; в гр. текст: „ἀνδριάντα" от „ἀνδριας" — стълбовидна статуя, изображение на мъж. Преводачът е схванал думата като лично име (от себе си добавя „рекомыи"). Във втория превод цялото изречение е по-добре преведено, но пак неточно: „видя на един стълб мъж". Поправям според оригинала.

8. В нашият текст объркано поради пропуск и неправилно превеждане на гр. дума „ἐμάγευσαν" с „отравени". Оправям според глаг. и гр. текст.

9. Пропуснато навярно при преписването, допълвам по Фр., така е и в гр. текст.

10. Пропуснато при преписването, допълвам по Фр. съответно на гр. текст.

11. Тук в нашия текст същата грешка: „видѣ стльп, стоѫщь посред града, рекомыи Адрианит". Поправям според гр. текст. Не е изключено тази два пъти срещана грешка да не се дължи на преводача, а да съществува в гр. препис-подложка.

31. ДЕЯНИЕ НА ПЕТЪР И АНДРЕЙ

Този апокриф, както и горният, са късни обработки, които имат далечна връзка със старата апокрифна повест „Деяние на ап. „Матей". Всъщност те са съвсем нови апокрифи, възникнали през византийската

епоха. Гръцкият текст на творбата е издаден от Тишендорф, Апокалипсиси, с. 161—167. В славянския свят апокрифът е известен само в три преписа, два руски и един хърватски глаголически, който засега е единственият известен пълен текст на творбата, съответстващ точно на гр. текст. Глаг. препис (XV—XVI в.) произхожда според Грабар от по-стар южнославянски кирилски текст, за който няма сигурни податки къде точно е направен. Трите преписа имат един извор. Този църковнославянски първоизвор възниква най-вероятно между XII и XIV в., не по-рано, тъй като преписите не съдържат стари езикови форми.

Публикации: Тихонравов, Памятники II, с. 5—10 (по руски пр. от XVII в.); Грабар, с, 200—206 (по глаг. пр. от XV—XVI в.).

Тук осъществявам превода по изданието на Грабар. Там, където текстът не е много добър, си помагам с гр. текст или с Тих. само за изясняване на смисъла.

32. СЛОВО ЗА СВЕТИЯ АПОСТОЛ ТОМА

Първоначално (до IV в.) възниква една обширна повест за ап. Тома, която в науката се назовава „старото Деяние" на Тома за разлика от по-късните обработки. Счита се, че е написана в Сирия в манихейска среда. За употребата на творбата между гностическите и манихейските кръгове свидетелствуват неколцина писатели (Епифаний, Августин и др.). Текстът е съхранен на гръцки и сирийски език.

Тъй като творбата не показва ясно изразени враждебни на православната църква черти, тя е възприета като занимателно четиво всред православните християни и претърпява ред съществени преработки — на гръцки, латински, етиопски, арменски език. За съдбата на стария апокриф вж. Хенеке—Шнеемелхер, 2, с. 297—308, немски пр. според гр. текст на с. 309—372).

В източно-православна среда старият обширен апокриф се обработва от ортодоксално гледище. На основата на отделни негови части възникват различни апокрифни разкази, които от своя страна се обработват по-нататък и дават варианти. В славянската книжнина проникват тъкмо тези обработки, а не първичната повест за Тома. Посочва се като отречена книга в славянския превод на Тактикона на Никон.

Апокрифът, който превеждам тук, е известен в славянската книжнина в две версии. Едната носи заглавието „Деяния на апостол Тома в Индия, как създаде палат". Гръцкият текст е издаден от Тишендорф, Деяния, с. 190—234. Обработката е направена въз основа на първи и втори „подвиг" от стария апокриф, като е внесена по-голяма живост, повече простота, ред подробности липсват, внесени са нови. Кога точно апокрифът е преведен у нас, не е установено, но навярно това е станало не по-късно от XIII в.

Издания: Новакович, Starine 8, 1876, с. 67—74 (по срб. пр. от XIV в.); Попов, Библ. мат., 1899, кн. 3, с. 61—71; Франко, Апокрифи 3, с. 91—98 (по р. пр. от XVI в. с разночетения по още един неизд. пр.). По някои стари думи Фр. заключава, че преводът е правен в България през XIII в. От тази версия, която ще наричам първа, откривам в бълг. библиотеки един пр. в сб. № 1039 от XIV в., НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 249).

Втората версия е преведена на новобългарски език най-вероятно през XVII в. от новогръцки книги. Разпространява се заедно със словата на Дамаскин Студит в дамаскините. Разликите спрямо първата ред. са в подробностите, репликите, обема на отделните епизоди.

Издания: Лавров, Апокр. тексты, с. 136—143; Демина, Тих. дам., с. 89—100; Иванова, Троянски дамаскин. С., 1967, с. 69—76; Л. Милетич, Копривщенски дамаскин. С., 1908, с. 1—6. Други неиздадени пр. в бълг. дамаскини: Протопопински, XVII в., № 708, НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 341); Сливенски дам. от XVII в., № 709, НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 347) и др.

Тук превеждам втората версия, тъй като е разпространена изключително в България и в литературно отношение е занимателна.

Независимо от горните две версии в южнославянската книжнина е познат още един текст за ап. Тома, който също разказва за подвизите на апостола в Индия, но има съвсем друго съдържание. Той има допирни точки с горните две версии само с момента — продажбата на Тома на търговец и заминаването му за Индия. Следващите епизоди показват други герои и други събития. Затова творбата трябва да се разглежда като отделен апокриф. Заглавие: „Неделя първа след Пасха. Деяние на светия апостол Тома". Гръцкият текст и на тази творба е известен. Издадена е от: Ягич, Novi prilozi za literaturu... Starine, 5, 1873, с. 96—108 (по южносл. пр. от XVI в., ркп. сбирка на Григорович); Франко, Апокрифи 3, с. 101—111 (по ркп. от XVI в. със заглавие „Страдание на св. апостол Тома").

Отеро посочва 64 преписа на различни текстове, свързани с името на Тома (Ръкописни апокрифи, с. 85—96), с някои липси на български преписи. Тук ще добавя още няколко преписа от втората версия: дам. № 90, XVIII в., БАН (Кодов, Опис БАН, с. 229); дам., № 1062 от 1789, НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 350); сб. на Йосиф Брадати № 1058, НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 329); Янкулов сб. № 689, XVIII, НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 256); сб. 130 (14) от 1827, ЦИАМ и др.

Посочвам някои по-значителни смислови разлики между първа и втора редакция, като вземам за сравнение изданието на Нов.

1. Нов. — „Кондофор", Фр. — „Гунгафор"; Гундафор съответствува точно на гр. Γουνδαφόρους).

2. Нов. — „10 мери".

3. Вместо „записаха каквото трябва", в Нов. „и записа покупката

така: „Аз, Исус свети Йосифов от Витлеемската област, удостоверявам Аване търговче, че ти продадох моя човек, евреина Тома."

4. Нов. след „рала": „колела и весла, кораби и кормила".

5. Нов. — „мога да зидам църковни стълбове и църковни двери".

6. Нов. — „Еньтраха"; тук името съответствува точно на гръцкото Ἀνδράπολις).

7. Епизодът със сватбата в Нов. е по-обширен и има по-различно съдържание: „Като влязоха в града, чуха свирня на музиканти и пищене на тромпети. Тома запита: „Какво става в този град, че е такава радост?" Отговориха му: „Царят има дъщеря и днес я жени, заради това има веселие и радост." Царят изпрати вестители навсякъде, за да известят, да се съберат всички на сватбата — богати и бедни, роби и чужденци. Който чуе, а не дойде, ще бъде наказан от царски съд. Търговецът каза на Тома: „Да идем и ние, за да не се разсърди царят." Бидейки странници, те се отбиха в гостилницата и като си починаха малко, дойдоха на сватбата. Апостолът, един от дванадесетте, седна по средата между всички и всички го загледаха като непознат човек и чуждоземец. Защото беше на вид красив. Като вечеряха, всички се веселяха, само Тома нищо не вкуси. Седналите с него запитаха: „Ти защо дойде, нито ядеш, нито пиеш?" А апостолът им отговори: „Аз, брате, не съм дошъл нито за ядене, нито за пиене, а да изпълня царската воля. Защото царските вестители известиха, че който не послуша, ще бъде наказан от царски съд." След като всички се навечеряха, един си помаза главата, друг брадата, трети друго място. А апостолът се помаза по темето, по сърцето и ноздрите. Като сложи миртов венец на главата си, държеше сирова тръст в ръцете си. Свирачът дойде близо до апостола и свиреше над главата му . . . "

8. В Нов. след това се казва, че Тома започнал да пее еврейска песен. Всички го слушали внимателно, макар да не разбирали думите. В гр. текст на старото Деяние е даден и текстът на песента.

9. Нов.: „излезе лъв".

10. Нов.: „свирачката разломи своята пищялка и се хвърли пред нозете на апостола". Думите, които казва, имат друга ред., но, общо взето, същия смисъл.

11. В Нов. този епизод (5) липсва, а следващите три са по-кратки. В ркп. на Нов. има и липсваща страница.

12. Нов.: „Апостолът взе тръст и начерта".

13. Това изречение в първа ред. липсва, вместо него четем съответно с оригинала на повестта: „постави хлебарницата на юг, а кладенеца на север".

14. Тук в Нов. следват думите на Тома: „Ако имането е царево, ще бъде дадено на църквата и ще бъде утеха на мнозина".

15. Този епизод (8) в Нов. е по-кратък, отговорът на Тома е едно кратко изречение: „Палатът прочее е съзидан, но не достига покрива."

16. В Нов. думите от „защото аз ...“ до края липсват.

17. В Нов. това изречение липсва.

18. Нов. — „Ето, брате, всичко ти предавам, дома си и цялото си имущество. Понеже аз изпитах мъка заради твоята печал, умирам, но успокой душата ми с мъчението на онзи разбойник.“ А царят рече: „Намислих, като му одера кожата, да я изгоря в огън.“ Следващото изречение — „Царят плачеше ...“ липсва.

19. Диалогът в този епизод в Нов. е по-кратък, някои реплики липсват; тук, както и на други места, първа ред. следва доста точно старата повест за Тома.

20. Партеняните са иранско население, което е живяло в областта Партия (сега Хорасан). През 250 г. пр. н. е. то основава държава, която се простира от р. Ефрат до р. Индус. През III в. от н. е. това царство е подчинено от персийската династия на сасанидите.

21. Мидийци — жители на старинната област Мидия (Μῆδος), планинска земя в североизточен Иран. Мидийците заемат областта през IX в. пр. н. е. и образуват през VII в. голяма държава. По времето на Кир тя бива присъединена към Персия (550 г. пр. н. е.). През 150 пр. н. е. мидийците са присъединени към държавата на партеняните. Постепенно те изчезват като народ, претопени сред персийците.

22. В Нов. този последен епизод (12) липсва. Той представлява само набелязване на моменти от живота на Тома, разказани подробно в най-старата версия. За дейността на Тома след завръщането му от Персия и за мъчението му при цар Миздай (в нашия текст Смедей) разказват други славянски апокрифи. Те са преводи на гр. обработки на моменти от последните „деяния“ в първоначалната повест.

33. СМЪРТТА НА СВЕТИЯ АПОСТОЛ И ЕВАНГЕЛИСТ ЙОАН БОГОСЛОВ

Апокрифът за деянията на ап. Йоан заедно с Деянията на Андрей и на др. апостоли се сочат като пример за апокрифна литература за пръв път от Евсевий Кесарийски. По-късно апокрифът се споменава от различни автори, някои от които спорят с него. Никейският събор от 787 г. се отнася към творбата така: „Никой не трябва да я преписва [книгата]. Но не само това, ние държим много повече за това, че тя заслужава да се предаде на огъня.“ (Повече за апокрифа вж. у Хенеке—Шнеемелхер, 2, с. 125—143.) Поради категоричните забрани на апокрифа в първоначалната си форма той е запазен фрагментарно. В по-късни откъси, версии и редакции го намираме на гръцки, латински, етиопски, арабски, сирийски, арменски, грузински и славянски език.

През V в. Псевдо-Прохор прави преработка на старата повест за ап. Йоан. Тъкмо тази обработка намира широко разпространение сред православните народи. В Погодинов индекс всички апостолски деяния

са отбелязани като: „обиходи апостолски“. В разширената ред. на Хронографа на Никифор патриарх Константинополски (806—818) апокрифът е отбелязан като „Пътуване на Йоан“ и е причислен към новозаветните апокрифи. В славянския превод на Никоновия индекс апокрифът също е отбелязан: „обхождение Йоаново, наречено Богословово“. Кога точно е преведена от гр. Псевдо-Прохоровата ред. на Деяние на Йоан, с положителност не може да се каже, но ако се съди от езика на най-старите преписи, преводът трябва да се отнесе към X—XI в.

Между най-популярните в славянската книжнина творби, свързани с името на Прохор, се различават две версии, съответни на две гр. версии. От всички творби за Йоан в слав. книжнина Отеро набраява 146 преписа, но те могат да се умножат (Ръкописни апокрифи, с. 97—123, там и библиография на изданията).

Първата версия на Прохоровата ред. носи заглавия: „Житие и деяния на свети апостол Йоан“, „Хождение на евангелист Йоан, написано от Прохор“, „Сказание на Прохор за Йоан Богослов“, „Слово за живота на светия апостол и евангелист Йоан Богослов, написано от Прохор, неговият ученик“ и др. Издания на тази версия: Н. Р. Лихачов, Хождение апостола и евангелиста Йоана Богослова по лицевым рукописям XV и XVI в. Издания общества любителей древней письменности, т. 130, 1911, с. 1—206 (факсимиле по два р. преписа); И. Срезневский, Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках. СбОРЯС, XV, 1876, с. 394—395 (откъс от ркп. XII в., срб. ред.), с. 405—498 (откъс от глаг. текст); Амфилохий архимандрит, Хождение по вознесении Господа нашего Исуса Христа св. апостола и евангелиста Йоана, учение и представление, списано Прохором учеником его. Издания общества люб. др. письменности, № 31. М., 1878; Франко, Апокрифи 3, с. 56—61 (част от творбата по пр. от XVII в.).

Втората версия носи в преписите обикновено заглавието: „Смърт [„представление“] на светия апостол и евангелист Йоан“ и в по-редки случаи: „Житие и подвизи на светия и славен Йоан Богослов“. Преписите на тази версия, която очевидно е по-късна, показват два превода. Единият превод е известен предимно в руски преписи от XV и XVI в.; един текст издава Франко, Апокрифи 3, с, 49—56. Вторият е новобългарски превод на апокрифа, направен най-вероятно от новогръцки книги през първата половина на XVII в. Открива се предимно в дамаскините. Публикации: Милетич, Копривщенски дам., с. 172—180; Иванова, Троянски дам., с. 59—68; Демина, Тих. дам., с. 81—88. Други пр. в сборници из бълг.. библиотеки: Протопопински дам., № 708, НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 339), Беленски дам., № 713, НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 359); Сливенски дам., № 709, НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 347), сб. № 359 от 1850, НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 398); Сб № 130, XVIII в., ЦИАМ (Спространов, Опис на ръкописите в Светия синод. С., 1901, с. 193).

Псевдо-Прохор се отличава значително от старинната повест за

ап. Йоан. Неговата версия е силно съкратен преразказ на първичния апокриф — някои чудеса липсват, други са предадени с едно изречение. Моменти, свързани с разбиване на храмове или привърженици на Аполон, Зевс, Дионис са премахнати, тъй като в по-късно време, когато християнството се налага, тези проблеми вече не са така актуални. Разказът е концентриран върху няколко по-важни деяния, които са занимателни с изключителното си съдържание.

По-късната обработка на Псевдо-Прохор не се отличава от образеца си така силно, както Псевдо-Прохоровия вариант от първичния. Една значителна разлика между Псевдо-Прохоровия текст и по-късната версия е, че повествованието в първия се води от името на Прохор като лично преживяване.

Тъй като апокрифът „Смърт на Йоан Богослов", т. е. втората версия на Прохоровия вариант, е широко разпространен у нас, превеждам тук този текст. Творбата обхваща голяма част от апокрифната „биография" на Йоан и в такъв смисъл заглавието не съответствува точно на съдържанието, но го запазвам според оригинала. Превода правя по Тих. дам., като следвам изданието на Демина.

34. СКАЗАНИЕ, СЪСТАВЕНО ОТ ПРАВЕДЕН И СВЯТ МЪЖ НА ЗАПАДНАТА ЦЪРКВА, ВЕЛИКИЯТ УЧИТЕЛ ЙЕРОНИМ ЗА ЮДА ПРЕДАТЕЛЯ

Южнославянски преписи на тази творба не са известни. Не се знае дали произведението е било познато на южните славяни. Включвам го заради интересната му фабула. Тук са използувани стари мотиви, разработвани неднократно във фолклора и в литературата от дълбока древност до най-късно време. Произведението е приписано на Блажени Йероним (340—420), но е по-късна творба.

Издания: Порфирьев, Апокр. сказ. нов. лицах, с. 231—235 (по пр. на Велико Зерцало, XVII в.); Драгоманов, СбНУ, кн. 6, (1891), с. 302—303 (по сб. от XVIII в. без заключението).

ПЪТУВАНИЯ В ЗАДГРОБНИЯ ЖИВОТ

35. ВИДЕНИЕ НА СВЕТИЯ АПОСТОЛ ПАВЕЛ, КОЙТО БЕ ВЪЗНЕСЕН ОТ АНГЕЛА НА ТРЕТОТО НЕБЕ [ВИДЕНИЕ ПАВЛОВО]

Апокрифът възниква най-вероятно през IV в. У Августин (353—420) той се споменава в смисъл, че църквата не го приема, но мнозина пишат творби, като му подражават. Това е изрично указание, че в края на IV в. апокрифът съществува и дори е вече популярен. Смята се, че

е написан първоначално на гръцки, но първичният гр. текст е запазен само в съкратена форма. Издаден е от Тишендорф, Апокалипсиси, с. 34—69. Пълният текст на творбата е запазен в латински превод. Известни са също сирийски, коптски и арменски преводи (повече у Хенеке—Шнеемелхер, 2, с. 536—539).

В славянския свят апокрифът прониква рано и става един от най-популярните. Споменат е в Погодинов индекс: „Видение на апостол Павел, което се нарича епистолия". Днес в славянската книжнина срещаме апокрифа под най-различни заглавия, които в някои случаи показват преводи на различни гр. редакции, в по-редки случаи са свободни промени на първичното заглавие или славянски редакции, получени в процеса на разпространението. Отеро изброява общо 96 преписа на апокрифа, намиращи се в различни библиотеки (Ръкописни апокрифи, с. 171—187). Този списък обаче далеч не е пълен. Липсват ред преписи от българските дамаскини, а също така преписи от неописани ръкописи.

Издания на текстове: Яцимирский, Мелкие тексты, с. 457—462 (по средноб. сб. от 1486); Тихонравов, Памятники II, с. 40—58 (по р. пр. от XV в. с разночетения по Севастиянов пр., XV в., срб. ред.); Начов, Тиквешки рък., СбНУ, т. 9, 1893, с. 100—113); Пыпин, Памятники 3, 129—132, 132—133 (по р. пр. от XVI в.); Новакович, Примери, с. 510—513 (по печ. кн. от 1520); Франко, Апокрифи 4, с. 117—124 (по Измарагд от XVI в.); Поливка, Starine, 21, 1889, с. 218—220 (по сб. от XVII в., срб. ред.); E. Hercigonja, Glagoljska verzija pune redakcije Pavlove Apokalipse iz oxfordskog kodeksa Ms. Can. Lit. 414. Radovi, 6, 1967, с. 222—242 (по глагол. текст от XV в. с разночетения по Тих. и Тикв., изследване на с. 209—221); Новакович, Starine, 6, 1874, с. 39 (по бълг. сб. от XVIII в., фрагмент); Демина, Тих. дам., с. 248—255.

В българските библиотеки се откриват следните по-важни неиздадени преписи, невключени в списъка на Отеро: Сб. 1161, XVI в., ЦИАМ (без края); Бачковски дам. № 890, XVIII в., ЦИАМ (на говорим б. език с гр. букви); Дам. № 729, XVIII в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 384); Сб. № 438, XVIII в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 456); Сб. № 332, XVIII в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 331); Беленски дам., XVII—XVIII в., № 713 (Цонев, Опис 2, с. 369); Пазарджишки дам. № 345 от 1753 г. (Цонев, Опис 1, с. 368); Сб. № 1056, XVIII г., НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 320) и др. от XIX в. Новобългарски пр. на апокрифа се откриват още в няколко дам. в Одеса и Ленинград (ркп. сбирки на Григорович и Сырку).

Изследване: Ė. Turdeanu, La „Visiov de Saint Paul" dans la tradition littéraire des slaves ortodoxes. Die Welt der Slaven, I, 1956, S. 401—430.

Ако съдим по познатите ни публикувани и непубликувани преписи, „Видение на апостол Павел" е известно в славянския юг в две стари

редакции — обширна и съкратена. Обширната ред. намираме в Тикв. ркп. от XVI в. (без края) и Тих. от XV в. (запазен изцяло). Към тази ред. принадлежи и срб. препис от сбирката на Севастиянов също от XV в. (с изгубени начални листи, описан от А. Е. Викторов, Собрание рукописей П. И. Севастьянова. М., 1881, с. 70). Тих. и Сев. принадлежат към един превод. Тикв. показва по-съществени отклонения от тях и изглежда като друг превод. В сравнение с първичния, издаден от Тишендорф гр. текст, славянските преписи показват някои съкращения — липсват няколко изречения в началото, около една страница в края, някои дребни епизоди извътре, съкратени са и отделни подробности. Общо взето, апокрифът е разтоварен от не особено интересни моменти. Славянските текстове се опират най-вероятно на една втора по-кратка гр. редакция.

Съкратената слав. ред. е представена в глаг. пр. на Херц. и в много други неиздадени р. преписи. Спрямо обширната ред. тук липсват само началните епизоди (у мен 1—6), а останалото съдържание е същото с разлика в отделни изречения.

От двете редакции се правят обработки. Те се обособяват като отделни творби навярно още във Византия и също биват преведени у нас. Преписите на Яц., Пып., Нов. обхващат само част от апокрифа (у мен епизод 7—24). В тях се разказва за добродетелните и грешните души, които напускат тялото и отиват да се представят на бога заедно със своите ангели. За ада и рая тук не се говори. Съответно на съдържанието и заглавието на апокрифа се изменя: „Слово на ап. Павел за излизането на душата“.

Особен вариант представлява преписът на Поливка. Това е кратка творба, в която се говори за почитането на неделята и се разказва само за наказанието на грешните. Тя носи заглавие: „Откровение на светия апостол Павел и видение на мъките човешки, които му показа архангел Михаил“. Това е всъщност един нов апокриф, който има допирни точки с разширената първична редакция на апокрифа само в отделни пунктове.

През XVII в. от новогръцка ред. е направен новобълг. превод на Видението, който срещаме многократно в дамаскините (от публ. текстове Нов. и Дем.). В сравнение със стария превод, познат ни от Тих. и Тикв., тук липсват последните няколко епизода.

Превеждам текста на Тих. като най-стар и изцяло запазен. Някои пропуски или неясности в него, които замъгляват общия смисъл, изяснявам с помощта на Тикв. и Сев. преписи.

1. Тих. — „Аратар“, Тикв. — „Итархоу“, гр. Ταρταρουχος, лат. Тартарус; очевидно името не е разбрано добре, поправям според гр. текст.

2. В гр. текст — „Енох“, лат. — също.

3 Тих. и Тикв. — „езеръ херусистѣмь“, гр. Ἀχερούσα λίμνη — „езерото на плача“, от езерото на въздишките (Ахерон) в подземното царство от гр. митология.

4. В Тих. дума, означаваща сяра, липсва, в Тикв. липсва целият епизод, в Сев. — „смрадлив камък"; от справката с гр. текст става ясно, че така слав. преводач нарича сярата.

5. На това място в Сев. пр. има още наказания, които липсват както в Тих., така и в гр. текст. Навярно са допълнени от слав. преписвач по други есхатологически апокрифи: „И след това видях огнен пламък и в него имаше железен дъб, който беше висок 100 лакти. На него имаше много хора, мъже и жени, висяха по краищата на този дъб за езиците си. И виеха се змии по тях, ядейки плътта им, и те не можеха да кажат: „Господи помилуй!" Аз заплаках и рекох на ангела: „Какви им са греховете?" Отговори ми: „Тези са, които не опазиха своето девство до определеното време, а след това опетниха светата неделя, като играеха в събота вечер. Заради това приемат тези мъки."

6. А текста: „землю средоречную" — превод на Месопотамия (μέσος — среден и ποταμός — река).

36. ХОДЕНЕ НА БОГОРОДИЦА ПО МЪКИТЕ

Смята се, че творбата възниква през VI в. на гръцки език. Тя е силно повлияна от апокрифа „Видение на апостол Павел". В България се появява рано. В Погодинов индекс се споменава с най-популярното ѝ заглавие: „Ходене на Богородица по мъките". Отбелязва се и в по-късните индекси (Яцимирский, Библ. обзор, с. 46, № 52). Апокрифът е широко разпространен в славянския свят и оказва силно въздействие върху фолклора (вж. изследване Цв. Вранска [Романска], Апокрифите за Богородица и българската народна песен. ГСУ, 1940).

Сантос Отеро наброява 33 преписа от творбата (Ръкописни апокрифи, с. 188—195). Този списък обаче не е пълен, липсват ред бълг. преписи, например: Сб. № 681, XV в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 216).; сб. № 438, XVIII в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 456); Тревненски дам. № 710, XVII в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 350); Сб. № 718, XVII—XVIII в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 273); Берлински дам., XVIII в. (с неизвестно днес местонаходище, описан от Б. Цонев, Славянски ръкописи в Берлинската държавна библиотека. СбБАН, т. 31. София, 1937); Сб. № 1070, 1780 г., НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 373) и др. от XIX в.

Издания: Тихонравов, Памятники II, с. 23—30 (по най-стария препис от XII—XIII в., р. ред., без начало — Троицки пр.); Срезневский, Памятники древнерусского письма и языка. СПб. 1863, с. 204—217 (по същия пр. съвместно с гр. оригинал); Тихонравов, Памятники II, с. 30—39 (по пр. от XV в., срб. ред. от сбирката на Григорович); Пыпин, Памятники 3, с. 118—124 (по р. пр. от 1602 с разноч. по Троицки пр.); Франко, Апокрифи 4, с. 153—159 (по сб. от XVIII в.); Лавров, Апокр. тексты, с. 144—148 (по дам. от XVIII в.); Строхал, с. 47—54 (глаг. текст от XVIII в.).

Новобългарски преводи: Ангелов—Генов, с. 214—223; К. Куев в: Христоматия, с. 173—177 (частични).

Известните преписи на апокрифа очертават три версии: българска, разпространена сред южните и източните славяни, руска и сръбска. Към бълг. версия принадлежат: Тих. 1, Пыпин, Строхал, един молдавски пр. бълг. ред. (Отеро, с. 191, № 14), преписът в сб. № 681 от XV в. и др. Най-старият препис на варианта, който наричаме български, се отличава минимално от гр. текст (вж. сравнение у Срезневски). Апокрифът обаче още на гр. почва варира, а вероятно и на славянска, защото в границите на този вариант могат да се установят няколко славянски редакции.

Независимо от настоящя апокриф с неговите различни редакции и варианти, в славянската книжнина се разпространява втори, свързан с името на Богородица, който носи заглавие: „Въпроси на св. Богородица за 7-те гряха“ или „Откровение на св. Богородица за 7-те гряха“. Два текста са издадени от Новакович, Starine 16, 1884, с. 91—92, Starine 18, с. 201—202, друг от Поливка, Starine 22, 1890, с. 203—204.

В настоящия сборник помествам превода на К. Куев, направен по най-стария пр., като попълвам отделни пропуснати изречения. Непреведените две начални страници на преписа превеждам по изд. на Тих. Изгубеното начало на преписа превеждам и допълвам по Пыпин, ркп. от XVII в., тъй като той в останалите си части точно се покрива с Тих. По този начин представям апокрифа в неговата цялост.

1. Оттук започва Тих.

2. Тези редове липсват в гр. текст. Не се срещат и в по-късните редакции на апокрифа (Л.). Тъй като се касае за старата слав. митология, трябва да се предполага, че са добавени от слав. преводач.

3. В Тих. текстът повреден, попълвам по Пыпин.

4. В Лавров (друга ред.) се обяснява какво значи да се яде човешко месо: „Запита Богородица: „Може ли човек да яде човешко месо?“ Архангелът рече: „Слушай, Богородице, аз ще ти кажа. Тези са, които пият билки, помятат си децата и ги хвърлят на псетата да ги изядат, и брат брата затрива, или баща детето си издава на царе или на крале да го погубят, такива ядат човешко месо, заради това така се мъчат.“

5. В Л. жената виси за ушите.

6. От преводача това изречение е изпуснато — липсва в Тих. и Пыпин.

7. В Л. по-разширено: „Това са бродници, магьосници и клеветници, които разделят брат от брата и мъжа от жената, и жените от мъжете им, и кумец от кумове.“ Богородица запита: „Може ли да се отдели брат от брата?“ Ангелът отговори...“

8. Л. — „висеше обесен за 20-те нокти на ръцете и краката“.

9. Л. след този грях творбата завършва. Следва кратко поучение: „Слушайте и вярвайте как се мъчат грешните хора. Който брат е съгрешил, да се покае пред бога; ако ли брат е съгрешил пред брата, да се

простят и да почитат молитвата на свещеника и духовника, тогава бог ще им прости съгрешението. Нему слава и власт до века, амин."

37. СЛОВО ЗА НАСТАСИЯ ЧЕРНОРИЗИЦА КАК БЕ ВЪЗВЕДЕНА НА НЕБЕТО

Творбата е известна в няколко гр. текста, които показват две редакции (вж. Сперанский, Малоизвестное византийское „Видение" и его славянские списки. Byzantinoslavica, R. III, Praha, 1931, с. 110—126). Като форма тя следва традицията на по-стари апокалипсиси, като „Видение на ап. Павел" и „Ходене на Богородица по мъките". По съдържание търпи известно влияние на „Епистолия за неделята". Творбата е интересна с два момента: а). жена има видение, обикновена монахиня, б) между грешните се намират исторически лица — имп. Никифор Фока, Йоан Цимисхий, някой си Павел от Коринт. Това внася в апокрифа актуален сатиричен елемент. Съобразно споменатите лица времето на апокрифа се определя X—XI в., място на възникване — Византия.

Издания: Сперанский, пос. съч., с. 127—132 (по Панагюрски пр. № 433, XVI в., НБКМ с разночет. по срб. пр. от XVII в.). Сперанский набройва 3 преписа от творбата, към тях ще добавя още пр. в сб. № 326, XVI в. (Цонев, Опис 1, с. 317).

Времето на слав. превод не може точно да се определи, защото преписите са късни, а в индексите апокрифът не е отбелязан. Сперанский допуска, че е преведен не по-късно от XIV в. и най-вероятно през XIII в. Преводът „не се покрива напълно с нито една" от известните публикувани гр. редакции. Слав. преводач е превеждал от неизвестна гр. ред. и това прави текста интересен и за византолози.

1. Този израз не е ясен, ако не се знае гр. текст — в известните две ред. апокрифът е по-обширен и в него се говори повече за рая, затова в началото става дума за два вида души: живеещи в покаяние и в непокаяние.

2. В текста „Лаон" — трябва да се смята за грешка, по-долу името Йоан се чете няколко пъти ясно. Става дума за Йоан I Цимиский (969—976); бълг. преводач е превел името Цимиский като „семенски"; в познатия гр. текст е ясно: „ οὗτος ἐστὶν Ἰωάννης Τζιμίσκης " — този е Йоан Цимиский. Никифор, когото по-горе видяхме между праведните царе, е Никифор II Фока (963—969). Исторически невярно той е наречен брат на Цимиский. Фока е убит на 10 срещу 11 декември от военачалника Цимиский с помощта на съпругата на Фока — царица Теофана, майка на Василий II Българоубиец. За същата Теофана възниква във византийската литература отделен разказ, в който се говори как тя заедно с любовника си Цимиский убила цар Никифор и неговите осем братя. В разказа историческата истина се преплита с легендата и приказния елемент. Преведен е на български и е известен под загла-

вието „Разказ за цар Фока и за братята му, как ги погуби в една нощ кръчмарката Теофана“ (новоб.превод у Й. Иванов, Староб. разкази, с. 187—189).

3. В гр. текст името на този човек е без определението „черен“.

4. В гр. текстове — „протоспатариос в град Коринт“. „Просек град“ има в Македония на р. Вардар; дали това не е бълг. вставка?

5. В текста изразът не е достатъчно ясен, преводът на това изречение е твърде свободен.

38. СЛОВО ЗА НАШИЯ ОТЕЦ АГАПИЙ

Апокрифът е късен византийски апокалипсис, затова не е отбелязан в индексите. Следва традициите на новозаветната апокалиптика и се числи към кръга на тези апокрифи, в които не пророци и апостоли посещават задгробния мир, а монаси. В България апокрифът е твърде разпространен, среща се и в Русия. Най-ранните южнославянски преписи възхождат към XV в., но несъмнено творбата е преведена много по-рано. Предполагам, че преводът е извършен още в староб. епоха, тъй като в текстовете на бълг. ред. се срещат ред архаизми: напр. „порода“ (рай, градина), „лѣкъ“ (лес, горичка) и др.

Текстът не е издаден. По-важни преписи в бълг. библиотеки: Сб. № 105 (222), XV в., НБИВ, б. ред. (Цонев, Опис Пл, с. 108); Сб. № 433 (Панагюрски), края на XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 446); Сб. № 326, XVII в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 318); Сб. № 684, XVII в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 228); Берлински дам. от XVIII в. (днес с неизвестно местонахождение), тук заглавието на апокрифа е „Видение на монах Агапий“, не е изключено да е друг превод.

Превеждам творбата по ркп. № 105 (222) от НБИВ, л. 10—19. От южнославянските преписи той е най-стар и най-добре запазен.

1. В ръкописа пропуск, попълвам по ркп. № 684.

2. В преписа разказът в трето лице неочаквано се сменя с „аз“ форма и след това отново преминава в трето лице. Запазвам тази особеност, навярно тя отговаря на гр. текст, който засега не ми е известен. Не е изключено първоначално апокрифът да е написан в „аз“ форма като повечето откровения, а след това да е преработен.

БЪДЕЩЕТО НА СВЕТА

39. СКАЗАНИЕ НА ЙОАН БОГОСЛОВ ЗА ПРИШЕСТВИЕТО ГОСПОДНЕ НА ЗЕМЯТА [АПОКРИФЕН АПОКАЛИПСИС НА ЙОАН]

Предполага се, че апокрифът е съчинен през V в. Гр. текст е издаден от Тишендорф, Апокалипсиси, с. 70—94. В науката е изве-

стен повече като „Апокрифен апокалипсис на Йоан Богослов". В славянската книжнина прониква още през X—XI в. Отбелязан е в Погодинов индекс: „Того же [на Йоан Теолог] въпроси към бога, слушай праведни Йоане". Думите „слушай праведни Йоане", както може да се види от текста, се повтарят многократно; всеки отговор на бога започва с тях. Авторът на индекса ги е отбелязал, защото са характерни за стила на творбата и за да подчертае, че се касае именно за апокрифната творба, а не за канонизирания Апокалипсис на Йоан.

Издани: Ягич, Novi prilozi za literaturu... Starine 5, 1873, с. 74—78 (по пр. от XIII в., б. ред. днес притежание на Националната библ. на Западен Берлин); И. И. Срезневский, Древние славянские памятники юсового письма с описанием их и с замечаниями об особеностях их правописание и языка. СбОРЯС, т. 3, 1868, с. 185—188, 406—416 (по Берл. сб.); Франко, Апокрифи 4, с. 258—264 (по пр. от XVIII в.); Попов, Описание рукописей и каталог, с. 339—344 (по ркп. от XIV в.); Тихонравов, Памятники II, с. 174—181 (по р. пр. от XV в.), с. 182—192 (по р. пр. от XVI в.); В. Чоровић, О другом долазку Христовом апокрифна апокалипса. Споменик 49, 1910, с. 41—51 (по сб. от XVI в.).

Преписи в бълг. библиотеки: сб. № 79, БАН, XIV в. (Кодов, Опис БАН, с. 173); Сб. № 309, XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 254); Сб. № 681, XV в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 220). Всички са непубликувани. Множество преписи в различни редакции се намират в съветските библиотеки (вж. Отеро, Ръкописни апокрифи, с. 197—209, тук авторът дава преписите на апокрифа заедно с пр. на един друг сходен по форма апокриф — Въпроси на Йоан към Аврам, — тъй че от пръв поглед не може да се получи представа за броя на преписите на Апокалипсиса).

Новобългарски превод у Ангелов — Генов, с. 239—249 (по Берл. сб., препечатан от изд. на Ягич). Използувам превода на Ангелов, като на места внасям промени според текста.

40. ЕПИСТОЛИЯ ЗА НЕДЕЛЯТА

Научното дирене е установило, че апокрифът се разпространява в два основни варианта — Римски и Йерусалимски. По-стар е Римският вариант, който се споменава в Йерусалимския. Възниква на гр. език през втората половина на V в. или през първата половина на VI в. Йерусалимският вариант е създаден най-вероятно през VII в. също така на гръцки. Гр. образци на двата варианта са известни, публикувани от A. Vasiliev, Anecdota Graeco — Byzantina, 1893. От римския вариант са познати също арменски, сирийски и латински версии. Основното съдържание на двата варианта е еднакво, но имат много различия в подробностите. Вторият вариант е по-обширен, посочва повече грехове, които

ще бъдат наказани. Вариантите носят названието си не по мястото на възникването, а по мястото, където се появява посланието на бога. Първия път епистолията е изпратена в църквата „Петър и Павел“ в Рим, а втория път в Йерусалимския храм.

И двата варианта са известни на българите. Има основания да се смята, че в България те са преведени в периода X—XI в. Апокрифът се споменава в Погодинов индекс: „Епистолия за неделята“. Той редовно се отбелязва и във всички по-късни ред. на ндекса на забранените книги (вж. Яцимирский, Библ. обзор, с. 46).

Издания на текстове от двата варианта: Пыпин, Памятники 3, с. 150—153 (по сб. от XVIII в.); Тихонравов, Памятники II, с. 314—322 (по волоколамски часослов от XV—XVI в.); С. Г. Вилинский, Болгарские тексты Епистолии о неделе. В: Летопись истор.-филологического общества при импер. Новорусийском Университете 10, Одесса, 1902, с. 112—124 (по ркп. от XVI в. от ркп. сбирка на Григорович с разночет. по втори б. пр. и по един р. пр. от XVI в.); С. Г. Вилинский, Кирилло-Белозерский список „Епистолии о неделе“. Летопись 13, 1905, с. 1—22 (по р. пр. от XV в.); А. Сидельников, Из истории Епистолии о неделе. Slavia II, 1932, с. 279—285 (по същия Кир.-Белозерски пр.), с. 286—294 (по Троицки пр. от XVI в.); К. Радченко, Епистолия о неделе по филипопольскому и белградскому спискам. В: Чтения в историческом обществе Нестора летописца 18, 1904, с. 1—21 (по сб. от XVI в. от НБИВ, № 34); Франко, Апокрифи 4, с. 53—56 (по сб. от XVI в.), с. 56—61 (по сб. от XVIII в.), с. 49—53 (по пр. от XVI—XVII в.), с. 44—45 (по сб. от XVIII в.); A. Konir, Cirkevněslovanské redakce apokrifu „Epištola na neděli. Slavia 6, с. 690—701 (по номоканон от XVII в. от ркп. сбирка на Шафарик с разночет. по б. преписи, издадени от Вилински); Лавров, Апокр. тексты, с. 152—162 (по дам. от XVIII в.).

Изследване на апокрифа у Вилински, Конир (с. 308—334, с. 685—699) и Сидельников (с. 56—72).

Отеро изброява 65 преписа от апокрифа, между които 10 в българските библиотеки. Преписите в България обаче се много повече. Ето някои от тях: Сб. № 1161, XVI в., ЦИАМ; Сб. № 438, XVIII в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 457); Сб. № 713, XVII—XVIII в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 362); Дам. № 718, XVIII—XIX в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 369); Сб. № 729, XIX в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 385); Дам. № 1070, от 1780, НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 373); Сб. № 1077, XIX в., НБКМ (Стоянов—Кодов, Опис 3, с. 388) и още много други от XIX в.

В славянската книжнина по-широко разпространение намира Йерусалимският вариант. В неговите граници могат да се набележат няколко редакции — южнославянски и руски, появили се в различно време. Най-обширна е редакцията, която срещаме в дамаскините (от публ. текстове Лавров). Композиционно е твърде разтегната, но отразява добре народен морал. Тя не е изследвана, допускам, че е късна гр. обра-

ботка на Йерусалимския вариант и е преведена от новгр. книги. При изреждането на греховете апокрифът създава възможност за допълнения и изменения.

Превода тук правя по популярния у нас Йерусалимски вариант, по неговата обширна ред. Следвам изд. на Лавров.

БЪЛГАРСКО ТВОРЧЕСТВО В ТРАДИЦИЯТА НА АПОКРИФИТЕ

41. ПОВЕСТ ЗА КРЪСТНОТО ДЪРВО ОТ ПОП ЙЕРЕМИЯ

Творбата е бълг. компилация и обработка на по-стари апокрифи. Написана е от поп Йеремия в България в края на X в. За авторството на Йеремия има изрични указания в Погодинов индекс: „За кръстното дърво, известие за св. Троица и за господа наш Исус Христос как е поставен поп, също Йеремия нещо си излъга". По-горе в същия индекс във връзка с молитвата против треска Йеремия е наречен „поп български". По-късните индекси допълват описанието на апокрифа: „а как Христос орал с плуг е лъгано", „как Христос орал с плуг, това излъга Йеремия, български поп, бил е между навите на дяволското хоро" (Яцимирский, Библ. обзор, с. 50, № 44—66). Отначало се мислеше, че в индексите са посочени няколко различни апокрифа — за кръстното дърво, за Исус, който станал поп, и за Исус, който орал с плуг. Намерените преписи показват, че това са моменти от един обширен апокриф, който се утвърждава в науката като „Повест за кръстното дърво".

Издания: Ягич, Starine 5, 1873, с. 83—95 (по Берлински сб., XIII в. б. ред.), заглавие: „Похвално слово за Мойсей, за сплитането на дърво от ела, кедър и кипарис"; Соколов, Материалы и замѣтки, I, с. 84—107 (по Драголев сб., XIII—XIV в., срб. ред.); А. Попов, Первое прибавление к описанию и каталог книг церковной печати библ. Хлудова. М., 1875, с. 31—44 (по р. пр. от XIV в.), в заглавието се съдържа името на автора: „Слово на презвитер Йеремия за честното дърво..." Изследване на творбата у Е. Георгиев, Литература на изострени борби в средновековна България. С., 1962, с. 202—225.

Превод у Ангелов—Генов, с. 423—438 (частичен). Тук преважда началните епизоди по изд. на Ягич (у мен 1—14), останалите вземам от Ангелов—Генов, като правя някои поправки според оригинала.

1. Навярно става дума за Саул, но според Библията бащата на Саул е бил Кис, а не Алкан (1 Царства 9, 1—3). Герой с име Елкана има в Библията, той е „ефратец", баща на пророка Самуил (1 Царства, 1, 1. 1—21), който помазва Саул за цар (1 Царства, 9, 16—17. 10, 1.).

2. Става дума за 2 Царства (гл. 11, 12), където се разказва за

хетееца Урий, чиято жена е отнета от Давид, а той е изпратен на война, за да бъде убит, и за изобличението на Давид от пророк Натан.

3. В текста се чете „Урий“ — явна грешка на преписвача, трябва да се чете Вирсавия — неговата жена.

4. Архитриклин (гр. ἀρχιτρίκλινος) — столник, човек, който има задължението да се грижи за трапезата.

5. В текста „Спѫтникъ“, както и в еп. 13. Ангелов превежда тази дума със „стотник“, може би защото не се е запознал с предходните части на творбата или защото на едно място (волно или поради грешка) името Спътник е заменено със стотник. Същото име се среща и в апокрифа за Тивериадското море, в последната недовършена част; в нея се дава и разяснение на името: „Жена му [на Иасон, тук Асон], бидейки бременна, роди на пътя син и го нарекоха с името Спътник, понеже се роди на път“ (Иванов, Богомилски книги, с. 294). Същото значение има името и в творбата на Йеремия — дете, родено на път. У Ангелов неправилно е преведена и думата „разбоище“ с „разбойническо сборище“ или „разбойническа шайка.“ Става дума за място с такова название. В апокрифа е направена интересна корекция на евангелието. Христос е разпънат не с истински разбойници, а с хора, които са живели в местността Разбоище и оттам са получили името си. У Йеремия не се обяснява защо това място се нарича така, но споменатият завършек на Тивериадско море изяснява въпроса: „някога, преди Иасон да се засели в Йерусалим, на това място са живели „неблагодарни люде“, които вършели разбойничество. „Оттогава това място бе назовано разбойническо място“. И после: „Засели се Иасон на мястото, наречено Разбойник“.

6. Следва изречение, което е неясно по смисъл.

42. ТАЙНА КНИГА НА БОГОМИЛИТЕ

В науката произведението е известно освен с това име още като „Свети Йоанова книга“ и „Лъжовно евангелие на Йоан“. Запазено е в два латински преписа — т. нар. Каркасонски от XIV в. и Виенски от XII в. Възниква в България като книга на богомилите най-вероятно през XI—XII в. Съчинена е въз основа на по-стари апокрифни извори. Двата преписа на творбата се различават помежду си по езика и по отделни подробности. Те са два различни превода от един общ оригинал.

Издания: Benoist, Histoire des Albigeois et des Vaudois ou Barbets. T. I, 1691 (по Каркасонски пр.); J. C. Thilo, Codex apocryphus Novi Testamenti. Lipsiae, 1832, T. I, S. 884 (също по Кар. пр.); V. Döllinger, Beiträge zur Sektengeschichte des Mittelalters. München, 1890, T. II, S. 85 (по Виенски пр.); Иванов, Богомилски книги, с. 73—78 по двата преписа); René Nelli, Ecritures Cathares. Paris, 1968 (по

Каркасонски пр.); М. И. Соколов, Славянская книга Еноха. М., 1910, с. 165—175 (по двата пр.).

Новобългарски преводи: Иванов, Староб. разкази, с. 9—17 (по Каркасонски пр.); Кристанов—Дуйчев, Естествознанието, с. 204—209 (по Виенски пр. паралелно с лат. текст); Христоматия, с. 192—197 (препечатан преводът на Иванов). Тук помествам също този превод без промени.

1. Конкорецо — град в Северна Италия, недалеч от Милано.

2. Назарий — епископ на църквата в Конкорецо, който през втората половина на XII в. поддържа връзки с българските богомили; дуалистичното епископство в Ломбардия се е смятало за клон на българското богомилство (Иванов, с. 66—67).

43. БЪЛГАРСКИ АПОКРИФЕН ЛЕТОПИС

Творбата възниква през периода на византийското робство в България. Известна е само в един препис под заглавие: „Сказание на пророк Исая, как бе възнесен от ангела до седмото небе.“ По-голямата част от апокрифа има летописна форма и легендарно-историческо съдържание. Като исторически документ той има минимала стойност. Изхождайки от съдържанието му, Й. Иванов го озаглавява „Български апокрифен летопис“, както е известен днес в науката.

Издания: Л. Стоянович, Споменик III, 1890, с. 193—194; Иванов, Богомилски книги, с. 280—287 (с обяснителни бележки).

Новобългарски преводи: С. Аргиров, Географическите имена на българското видение на пророк Исай. Пер. сп. X—XI, 1989, с. 261—267; Дуйчев, Из старата 1, с. 154—161. Тук помествам превода на Дуйчев без промени. Използувам бележките на Й. Иванов с малки изменения и допълнения.

1. Южна Добруджа; в Дубровнишката грамота на Иван Асен II областта е наречена „карьвунска хора“; като Карвона—Карвуна се означава от византийците дн. гр. Каварна.

2. Затиуса, Ереуса — легендарни реки, подобни реки се споменават в апокрифа „Видение на пророк Варух“.

3. Незасвидетелствуван в исторически извор цар, сведението почива на легенда.

4. Испор = Исперих.

5. Дръстър — староб. название на Силистра.

6. Легендарен, незасвидетелствуван исторически, цар.

7. Река в Македония. За дейност на Борис край Брегалница, а също така и на Константин—Кирил, разказват и др. старобълг. и гр. пametници (повече у Иванов, с. 283).

8. Както е известно, сведението, че Борис не е женен и няма деца, не отговаря на историческата действителност. Не е изключено твор-

бата да е написана от богомил. Знае се, че богомилските идеолози отричат брака. По-нататък за безбрачен и бездетен е обявен и цар Петър, който е имал двама сина.

9. Константин Багренородни (912—959), византийски император, съвременник на цар Петър. Той е смесен с римския император Константин Велики, син на Елена.

10. Крайниево, в др. извори Краниево място = Голгота.

11. Допуска се, че тези исполини са русите, които през 870 г. превземат Преслав.

12. Също легендарен цар. Името му е взето от апокрифни извори. Към него са присъединени и някои отгласи от дейността на Самуил — прави впечатление, че Селевкий действува в Западна България.

13. Симеон е измислено лице.

14. Никифор Фока, виз. император (963—969).

15. Тук отново виждаме смесване на средновековни събития с раннохристиянски под въздействие на предания. Римският император Максимиан (285—305) е изобразен в ред жития на раннохристиянски светци като яростен гонител на християните, като „безаконен", „нечестив" цар наред с Диоклитиан, с когото заедно управлява.

16. Мотик — Димотика.

17. Морунец — славянското име на Кавала.

18. Василий II Българоубиец (976—1025).

19. Предполага се, че Августиан е Алусиан, внук на Аарон — Самуилов брат.

20. Под това име навярно се крие Роман Аргир (1028—1034) или спомен от Петровия син Роман.

21. Оделян — Делян, внук на Самуил, който през 1040 г. въстава срещу Византия и е провъзгласен за цар.

22. Следите на гр. Червен личат днес недалеч от Русе. През Средновековието той е оживен град, седалище на епископ.

44. СЛОВО ОТ КИРИЛ ФИЛОСОФ КАК ПОКРЪСТИ БЪЛГАРИТЕ

Творбата е известна в науката като „Солунска легенда". Според повечето изследвачи възниква в периода на византийското владичество, най-вероятно през XII в. Със своята патриотична насоченост тя се сближава с апокрифа „Слово за Сивила"; с автобиографичната си форма се свързва с откровенията, а с приключенския си елемент (пътуване при далечен и непознат народ, препятствия) с апостолските деяния. Персонажът обаче е нов, взет от културната история на славяните; апокрифните елементи са примесени с български исторически предания, а целият материал е подчинен на патриотичното чувство на автора. В резултат на творческа обработка на елементи от апокрифите и фолклора се

създава нова българска творба, която се отклонява съществено от „класическата“ апокрифна литература, но в последна сметка е тясно свързана с нейните традиции.

Известни са 4 преписа (Софийски — XVI в., Тиквешки — XVI в., Търновски и Константинов). Всички са обнародвани от Б. Ст. Ангелов, Из старата българска, руска и сръбска литература, кн. II. София, 1967, с. 63—66 (с подробен очерк и библиография на по-ранните издания на с. 44—62); Текста с превод у Й. Иванов, Северна Македония. С., 1906, с. 63—65. Други преводи: Дуйчев, Из старата, 1, с. 142—143; К. Куев в Христоматия, с. 296 (по Тиквешки пр.). Тук препечатвам този превод.

1. Митрополит Йоан е живял през VII в. Споменат е в актовете на VI вселенски събор (Цариград, 680—681) и в житието на Димитър Солунски.

2. Птицата е гълъб в Тикв. и Конст. пр. В Соф. и Търн. тя е „врана грачеща“.

3. Това място в текстовете е предадено различно и все неясно. Затова и преводачите го тълкуват различно; у Й. Иванов — „сноп пръчки, превързани с червено“.

4. Такива преславски князе не са засвидетелствувани. Славянските нападения срещу Солун имат историческа основа, но това става през VII в.

5. Река Брегалница тече през Щипско и се влива в р. Вардар. За дейност на Кирил по тези места се говори и в краткото Кирилово житие (вж. Й. Иванов, Български старини из Македония. С., 1970, с. 285).

6. В Конст. пр. — 35 букви.

II. Апокрифни молитви

Апокрифните молитви имат езически произход. Подобни творби са познати в древен Вавилон. Най-старите молитви — заклинания срещу болести и зли сили — са запазени на коптски и гр. език. Молитвите, които проникват в славянските литератури, са християнизирани езически молитви или създадени в християнска среда по стари образци. Част от творбите са славянски обработки и съчинения, но е трудно да се направят точни констатации поради унищожаването на много паметници. Между апокр. молитви и народните баяния в древността и в по-късно време съществува тясно взаимодействие.

Изследвания: А. И. Яцимирский, К истории ложных молитв

в южнославянской письменности. ИзвОРЯС, т. 18, 1914, кн. 3, с. 1—102, кн. 4, с. 16—126; Д. Петканова, Фолклорът в апокрифните молитви, Сп. Български фолклор, 1976, кн. 2, с. 28—40.

1. МОЛИТВИ ПРОТИВ НЕЖИТ

а). Намира се в сб. № 273, XVII в., НБКМ. Публикувана от Ангелов — Генов, с. 368 с паралелен превод. Тук помествам този превод без промени.

б). В сб. 273, XVII в., НБКМ. Публикувана от Ангелов — Генов, с. 368 с паралелен превод, който препечатвам.

в). Намира се в требник № 622, XVII в., НБКМ. Обнародвана от Цонев, Опис 2, с. 133. Подобна у В. Ягич, История сербохорватской литературы. Казань 1871, с. 105—106 (по срб. ркп.). Превода правя по Цонев.

г). В требник № 622, XVII в., НБКМ. Публикувана от Цонев, Опис 2, с. 133, превода правя по тази публикация.

д). В. Ягич, История сербохорватской литературы, с. 106 (по срб. ркп., век непосочен).

2. МОЛИТВА ПРОТИВ ЗАПЕК

Намира се в Зайковски требник от XIV в., б. ред. Публикувана от Ст. Младенов, Зайковски светогорски требник. ПСп. XXI, 1910, с. 203; Ангелов — Генов, с. 369 с паралелен превод, който тук заемам без промени.

3. МОЛИТВА ПРОТИВ ТРЕСКА

Публикувана от Ягич, История сербохорватской литературы, с. 104—105 (по р. пр., век непосочен). Подобни варианти с разлика в подробностите и обема у: Ф. Буслаев, Исторические очерки русской народной словесности и исскуства, т. II, СПб., 1861, с. 47—48; Тихонравов, Памятники II, с. 351—352. Превеждам от публикацията на Ягич. Предпочитам този текст, защото е най-обширен и в литературно отношение най-интересен. Той стои близо до молитвата против треска на поп Йеремия, охарактеризирана в Погодиновия индекс.

4. МОЛИТВА ПРОТИВ УХАПВАНЕ ОТ БЯСНО КУЧЕ ИЛИ ВЪЛК

Открива се в Зайковски требник от XIV в., публикувана от Младенов, Зайковски требник, с. 203; по-кратка, само първата част, у Дуйчев, Естествознанието, с. 550. Превода правя по Младенов.

5. МОЛИТВА ПРОТИВ БОДЕЖ

В требник № 622, XVII в., НБКМ, публикувана е от Цонев, Опис 2, с. 136—137. Превеждам молитвата оттук.

6. МОЛИТВИ ПРИ СЪД

а). Намира се в сб. № 273, XII в., НБКМ, непубликувана. Превода правя по ръкописа, л. 61—62.

б). Сб. № 273, непубликувана. Превода правя по ръкописа, л. 62—63.

в). Открива се в требник № 622, XVII в. Публикувана от Цонев, Опис 2, с. 136. Вариант в молитвеник № 646, XVIII в., НБКМ, обнародван от Цонев, Опис 2, с. 163. Превеждам от ркп. № 622.

г). В сб. № 273, XVII в., НБКМ, непубликувана. Превода правя по ръкописа, л. 63—65.

7. МОЛИТВА НА СВ. ГЕОРГИ ПРИ ТРЪГВАНЕ НА ПЪТ

Намира се в сб. № 273, необнародвана. Превода правя по ръкописа, л. 58б—60б.

8. МОЛИТВА ПРОТИВ УРОКИ ПО ПЧЕЛИТЕ

В псалтир № 464, XVII в., НБКМ, публикувана от Цонев, Опис 2, с. 11. Превеждам оттук.

9. МОЛИТВА ПРОТИВ ОТОК НА КОН

Служебник № 79 (150), XV в. — на допълнителни листи от XVII в., НБИВ. Отпечатана от Цонев, Опис Пл, с. 49. Превода правя по тази публикация.

10. МОЛИТВА ПРОТИВ ГРЪМ

В сб. 273, XVII в., НБКМ, непубликувана. Превода правя по ръкописа, л. 69—70. Друг препис в молитвениче № 646, XVIII в., публикувана от Цонев, Опис 2, с. 162.

11. МОЛИТВА ПРОТИВ ВЯТЪР

Намира се в часослов № 631, XVII в., НБКМ, отпечатана от Цонев, Опис 2, с. 151—152. Превода правя по тази публикация.

12. МОЛИТВА ПРОТИВ ВРЕДЕН ДЪЖД

Открива се в сб. № 308 (80), XV—XVI в. Публикувана от Ангелов—Генов, с. 364—366 с паралелен новобългарски превод, който тук помествам без промени.

13. МОЛИТВА ПРОТИВ ДЯВОЛ И ВЕЩИЦИ

Поместена в сб. № 631, XVII в., НБКМ. Обнародвана от Цонев. Опис 2, с. 150—151. Превеждам я оттук.

14. МОЛИТВА НА СВЕТИ АРХ. МИХАИЛ ПРОТИВ МОРА, ВЕЩИЦА, ВАМПИР И ВЯТЪР, КОИТО СА ПРЕЗ ДЕНЯ И НОЩТА

В сб. № 273, XVII в., НБКМ, непубликувана. Превода правя по ръкописа, л. 50—52. Варианти: Соколов, Материалы и заметки, с. 36—39 (по Драголев сб., XIII—XIV в., срб. ред.); M. Panteli ć, Hrvatskoglagolski amulet. Slovo 23, 1973, с. 201. Тези варианти са по-обширни, в тях играят роля освен арх. Михаил и други лица.

15. МОЛИТВА НА СВ. СИСИН, ИСИДОР, СИМЕОН И ТЕОДОР

Открива се в сб. № 631, XVII в., НБКМ, публикувана от Цонев, Опис 2, с. 149—150, превода правя по тази публикация. От творбата са известни още редица преписи, но никои от тях не се схождат напълно. В едно или в друго отношение всеки представлява нова редакция, в някои случаи вариант. Издания: P. P. Hăşdeu, Cărţile poporane ale Românilor în secolure XVI. Bucuresti„ — 1879, с. 280—281. Заглавие: „Молитва на свети Сисин срещу проклетия дявол“: Соколов, Материалы и заметки, с. 26—35 (три текста от Драголев сб.); Дуйчев, Apokryfna Byčantino-Slavica. Zbor. Fil. fak. IX 1. Beograd, 1967, с. 247—250, на л. 5—7 от приложението. Заглавие: Молитва на св. Сисин и сестра му Мелентия против дявола“; M. Pantelić, Hrvatskoglagolski amulet. Slovo, 23, с. 199, заглавие: „Свети Сисин, Сисинос, Сикисанор, Теодор“. Всички публикувани варианти се откриват в бал-

кански ръкописи. Макар че текстът, който превеждам, не е най-стар, предпочитам го поради неговата пълнота и литературните му качества. По-важни различия на нашия текст в сравнение с глагол. текст на Пантелич:

1. Дотук у Пан. липсва, тук се казва, че братята (назовани в заглавието) са дошли и „намериха сестра си в гората, повикаха и й рекоха ... "

2. Пан.: „голяма зима е и няма къде глави да подслоним".

3. Пан. — говори не само Сисин, но и братята; има разлики в диалога, но общият смисъл е същ.

4. Пан. — липсва за просеното зърно, но има нов момент: „И сестрата им свари вечеря и им постели и положи братята си да спат."

5. Пан. — къпина.

6. Пан. — липсва „тя бе видяла", също и по-нататък.

7. Пан. — върба.

8. Пан. — кипарис, Дуйчев — бор.

9. Пан. — „те [братята] хвърлиха 7 въдици и мрежи и извлякоха дявола на сухо".

10. Пан. няма молитва, този момент има следния вид: „А те се удариха с три пръста в гърдите и повърнаха майчино мляко пред него [дявола]."

11. Краят по-различен: „Дяволът им каза: „Не ме погубвайте, ще ви се закълна. Кълна се в силата на св. Троица и в онези четири стълба, които подържат земята".

III. Гадателни книги

Гадателните книги съдържат убеждението, че по някои природни белези може да се отгатне бъдещето. Прокобите обаче се основават върху преживени напасти и сполуки в живота. По произход гадателните книги възхождат към езическите времена, но в България проникват в късни византийски обработки. Общо изследване върху гадат. книги у М. Андреева, Политический и общественный элемент византийско-гадательных книг. Byzantinoslavica, т. 2, 1930, с. 47—72, т. 2, 1930, с. 395—414; т. 3. 1931, с. 430—461, т. IV, 1932, с. 65—84; К истории византийско-гадательных книг. Byzantinoslavica, V, 1933, с. 120—161.

1. КОЛЕДНИК

Издания: Архангельский, К истории..., с. 132—133 (по сб. № 808 (80) от НБКМ, XVI в.); Яцимирский, Мелкие тексты, с. 437—438 (съкратен текст, XIV в., б. ред.); Тихонравов, Памятники II, с. 376 (по р. пр. от XV в., кратка ред.); с. 378 (по р. пр. от XV в. с българизми, по съдържание мин. разлики с Арх.); в текстовете на Тих. като автор на творбата се сочи пророк Ездра; Ягич, Starine, 10, с. 115—116 (по Берлински сб. от XIII в., б. ред.), заглавие: „Коледар дневни", заедно с гр. текст; това е същият тип Коледник, приписван на Ездра, но в друга ред. — различия в подробностите; пак там, с. 117—118 (два текста по срб. ркп. от XVI в., не се покриват точно с нито един от горните текстове, но различията не са основни); Пыпин, Памятники 3, с. 157—158; Дуйчев, Естествознанието, с. 432—435 (с превод, друга ред. по ркп. от XVIII в.). Превод на текста по Софийски сб. № 308 — Д. Петканова, Христоматия, с. 182.

2. ГРЪМНИК (КРЪГОВНИК)

Издания: Архангельский, К истории, с. 137—142 (по сб. № 308 (80) от НБКМ от XVI в.); Пыпин, Памятники 3, с. 154—155 (приписван на цар Ираклий); Ангелов—Генов, с. 355—357 (препечатан по Арх. частично с паралелен превод на публикуваните части); Петканова в: Христоматия, с. 182—184 (също частичен превод).

3. ГРЪМНИК — ЗОДИАК

Предхожда се от една зодиакална част (в някои преписи тя липсва), която определя кои дни през месеца на коя зодия принадлежат, кои са лоши, кои средни и кои добри. След това се уточнява в границите на всеки месец кое число на коя зодия принадлежи, след което започва същинският гръмник. От този вид гръмник са известни множество преписи. Съвпадение точно между тях няма по отношение на съдържанието на предсказанията и реда им; по всичко личи, че разполагаме с различни редакции и различни преводи. Формата им остаза една и съща, както и основният дух.

Издания: Ягич, Starine, 10, с. 122—124 (по ркп. от XIV в., срб. пр.); Тихонравов, Памятники II, с. 360—366 (към него е присъединен и друг вид гръмник — гадаене по гърма според растенето на луната в границите на месеца, по сб. от XV в., срб. ред.), с. 369—374 (по р. пр. от XV в. и XVIII в. без зодиакалната част, гадание на гърменето не по зодиакални числа, а по зодии, съвпадащи с месеците); Кристанов—Дуйчев, Естествознанието, с. 401—413 (по пр. от

XVIII в. с паралелен превод; очерк за гадат. книги на с. 390—401). Тази ред. на места е разширена. След таблицата за дните на зодиите има една част, която по мнението на Дуйчев е българска — свързва животинските знаци с градове и страни: „Гледай тук и разумявай. Рибите са образи. Овенът е Рим. Близнаците са Търново. Ракът е Русчук. Лъвът е Дунав. Девицата Романия. Скорпионът е Анадол. Стрелецът е Солун Козирогът е Сърбия. Юнецът е Влашко. Водолеят е морето.“ Смята се, че тази ред. възниква през XIV в. Един неиздаден пр. от типа на Тих. 2 в сб. № 667, XVI в., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 179).

Превеждам творбата по изданието на Ягич. Оригинално заглавие: „Сказание за гръмника“.

Общо изследване върху гръмниците с привеждане на славянски и еврейски текстове у В. Н. Перетц, Материалы к истории апокрифа и легенды. 1. К истории громника. СПб. 1899. Изследвачът различава 6 вида гръмници.

4. ТРЕПЕТНИК

Издания: М. Сперанский, Из истории отреченных книг. II. Трепетники. Памятники древней письмености и исскуства, т. 131, СПб 1899 (тук основно изследване и няколко текста по б. и срб. ръкописи); Архангельский, К истории, с. 131 (по сб. 308 от НБКМ, XVI в.). Превод по този сб. в: Христоматия, с. 184; тук помествам същия пр.

5. МЪЛНИЯК

Публикуван от Тихонравов, Памятники, II, с. 375—376 (по пр. от XV в., срб. ред.). Превода правя оттук.

6. МЕСЕЦОСЛОВ

Издания: Архангельский, К истории, с. 145 (по пр. от XVI в., сб. № 308 (80), НБКМ); част от същия препис (до осмия ден) у Ангелов — Генов, с. 359 (с паралелен превод); Ягич, Starine, 10, с. 99—100 (по срб. пр. от XVII в.). Превеждам от сб. № 308.

Съществува и друга, по-кратка редакция на месецослова според дните на седмицата — какво ще се случи с човека, ако се разболее в понеделник, вторник и т. н. Такъв текст у Ягич, Starine, 10, с. 100. Един препис се открива в сб. № 438, XVIII в., НБКМ (Цонев, Опис 1, с. 457).

7. ЗА ЗАТЪМНЕНИЕТО НА СЛЪНЦЕТО

Публикувано от Дуйчев, Естествознанието, с. 435 по ркп. от XVIII в. с паралелен превод. Помествам този превод без промени.

IV. Апокрофни въпроси и отговори

1. СКАЗАНИЕ ЗА ПРЕМЪДРОСТТА НА ГРИГОРИЙ, ВАСИЛИЙ И ЙОАН БОГОСЛОВ

Творбата е известна в науката като „Беседа на тримата светители". Тя е широко разпространена в славянските литератури. Въпросът за произхода ѝ още не е решен убедително. Всеки случай в първоначалната си редакция тя не може да бъде по-ранна от V в. Между многобройните издадени и неиздадени славянски текстове не се срещат абсолютно еднакви. Въпросите са така комбинирани и подредени, че при всеки препис може да се говори за друга редакция, за нов вариант и дори за нова творба при едни и същи разговарящи лица.

Издание на текстове, в които разговарят тримата „светители" — Василий Кесарийски, Григорий Богослов и Йоан Златоуст (в нашия текст „Йоан Богослов" е грешка): Порфирьев, Апокр. сказ. нов. лицах, с. 384—391 (по ркп. от XVII в., р. ред.); пак там, с. 391—395; Тихонравов, Памятники II, с. 433—438 (из Цветник от 1665, р. ред.); Поливка, Starine, 21, 1889, с. 197—201 (с разночетения по други преписи, заглавие: „Въпроси и отговори на някои старци"); Поливка, пак там, с. 202—206 (по южнослав. пр. с разночетения по др. издания); Пыпин, Памятники 3, с. 169—178; Вязямский, Памятники древней письменности, т. III, 1880, вып. 1, с. 88—123; Новакович, Примери, с. 442—447; Новакович, Starine, 6, 1874, с. 47—55 (по б. пр. от XVIII в.).

Превода правя по Поливка 2.

1. В текста „Сатанаил", но трябва да се смята за грешка; в други отговори на същия въпрос стои „сатана", което е логично.

2. Отговорът в текста липсва. Попълвам по Тих., с. 434, същият отговор у Нов. Starine, 6, с. 49.

3. Брекиня — дърво с кисели червени плодове, едри като грах, подобни на глог. У Пыпин: „Името на това дърво по славянски е дъб."

4. В текста „сам" — безсмислено, оправям според Пол. 1, където се намира същият въпрос и отговор.

2. РАЗУМНИК

В славянската книжнина срещаме втора група преписи с въпроси-отговори, в които не разговарят три лица — едно определено лице пита, друго отговаря, — а материалът е организиран на принципа „въпрос"—„отговор", без да се назовават имена. В съдържанието на тези преписи ред въпроси се повтарят с въпроси в „Беседа на тримата све-

тители", други са нови. Връзката с беседата проличава и в заглавията, в някои от които се споменават трите отци.

Публикации на текстове: Архангельский, К истории..., с. 121—122 (по сб. № 309 (68), XVI в., НБКМ); Начов, Тиквешки рък., с. 402—405; Тихонравов, Памятники II, 442—444 (по срб. пр. от XV в., съединено със „Слово на нашия бог Исус Христос" — вж. текста тук); Новакович, Starine 6, 47—55 (по б. сб. от XVIII в.); Иванов, Богомилски книги, с. 249—253 (по Ловчански пр. от XVI в., б. ред.).

Заглавията на текстовете са различни: „Разумник" (Тикв., Тих.); „А това е разумник, въпроси на Йоан и Василий и Григорий" (сб. № 309); „Въпроси и отговори на великия Василий, Григорий Богослов и Йоан Златоуст за всичко" (Нов.). Те навеждат на мисълта, че от Беседата на трите светители още на гр. почва възниква един нов вариант — нов подбор на въпроси, нова подредба, съкращаване на имената на разговарящите — от който в последствие се появяват редакции по пътя на преписването на отделни части от големия „въпросник", чрез съкращаване и разместване на въпроси, привличане на въпроси от други подобни творби. Преписът на Новакович, макар и късен, дава представа за този първоначален вариант. Той започва с „разумен въпрос", който ще да е дал повод за новото название „Разумник", а съдържанието е обширно — включва освен текста, който тук публикувам, още текста на преходния препис (Беседата) и една трета част.

Превод: К. Куев в: Христоматия, с. 177—182 по Ловчански пр., обнародван от Й. Иванов. Тук препечатвам този превод без промени. Ловч. препис стои най-близо до текста на Нов., но не се покрива с него точно. Отбелязвам по-важните различия.

1. Нов. — след този отговор следва: „Въпрос: Колко са небесата? Отговор: 7. Въпрос: Какви им са имената? Отговор: 1-во небе Сит, 2-ро Азар, 3-то Енох, 4-то Ной, 5-то Аврам, 6-то Исак, 7-мо Яков.

2. Нов. — „60 погледи", по-нататък липсва за звездите.

3. Нов. — „от всички плодове по зърно".

4. Следват няколко въпроса, които се срещат често в други преписи на този тип творби, включително и в преписи на Беседата: „В. Кое е първото изкуство? Отг. Шивачеството, когато Адам и Ева съшиха смокиновите листа и си направиха облекла. В. Кой глас се чу от изток до запад? Отг. Евиният, когато роди Каина. В. Що е дълбина морска, висина небесна и широта земна? Отг. Отец, син и дух."

5. Нов. — „кой научи орача да оре?"

6. Нов. — „Кир Философ".

7. Куев превежда така: „а другите се блъскат с душата си във вратата на мъчението". В кеста: „а друзи дшѫ тлькуѫт сѧвь врата мѫчнаа". У Нов. — „а други души се отделят във вечната мъка. Косено сено пластено, а ти го разчешеш, та стане много." Следващите 14 въпроса до сушавото и дъждовното време липсват в Нов.

8. Нов. — „тогава отиват всички води след него“. В Тикв. също „води“.

3. СЛОВО НА ГОСПОДА НАШ ИСУС ХРИСТОС

Ако се съди по съдържанието на творбата, може да се мисли, че тя е създадена в България в традициите на апокрифните творби във форма на въпроси и отговори, или най-малкото, че е българизиран вариант. Най-вероятното време за оформяне или редактиране на творбата смятам края на XIII в. или първата половина на XIV.

Издания: Тихонравов, Памятники II, с. 446—447 (по Измарагд р. ред., XVI в.); Цонев, Опис Пл., с. 58—59 (по требник № 89, срб. ред., XVI в.) — друга версия, въпросите са в друг ред, има разлики в подробностите; Ангелов — Генов, с. 363—364 (по Ловчански сб. в съкращения). Непубликувани преписи се намират в следните ръкописи в нашите библиотеки: Панагюрски сб. № 433, XVI в.; сб. № 309, XVI в. (Цонев, Опис 1, с. 225, фрагмент, само за трите царства и 72-та народа); сб. № 684, XVII в., срб. ред., НБКМ (Цонев, Опис 2, с. 224—232, също фрагмент — за знаците на народите под отделно заглавие, след което следва „Как се заченаха православните народи“) и др.

Превеждам творбата по Панагюрски сб. № 433, НБКМ, л. 50—52, л. 67б—68.

1. В ръкописа „30 години и 3 месеца“ грешка, в Тих. — „33 години и 3“; поправям по Тих.

2. Под „аламани“ през Средновековието се разбира „германци“; понятието е разпространено, среща се и в други бълг. паметници, затова не го осъвременявам. В Пловд. пр. вместо „аламанско“ — „иверско“. Под „немци“, споменати по-долу, се разбират обикновено австрийците.

3. В сб. № 309 — „Гърците ще предадат на бога царството, българите християнската вяра, а аламаните ще погубят всички народи“. В Пловд. сб.: „Гърците ще предадат на бога царството, иверите храбростта, а българите християнството.“

4. В сб. 309 православните народи са 9. Към изброените са добавени още: сърби, голомъдреци, словене, власи. В подредбата има разлики, но и тук българите остават на първо място.

5. В сб. № 309 също са посочени три правоверни книги, но на първо място е българската, също така и в Ловч. сб. През Средновековието грузинците се наричат „ивери“.

6. Привеждам текста, за да се види как се назовават тези народи у нас в миналото: а. аламане, в. фрѧзи, г. вѣгре, д. ѫдинане, е. ꙗковите, ѕ. армѣне, з. саси, и. лѣси, ѳ арбанаси, і харвате, ѯ, хизи, ѱ нѣмци.“ „Ѫдинане“, в друг пр. — „ундиане“, в трети — „индиане“ — митическо племе, което по-късно се изравнява с индийците. Под „якобити“ някои разбират последователите на ап. Яков — най-вероятно

племе в Азия. Има и религиозна секта „иаковити“. Те са монофизити (осъдена секта на 4 Халкидонски събор), разделила се впоследствие на много секти. Иаковитите са последователи на Иаков Барадей, който по времето на Юстиниан (527—565) обединява монофизитите в една партия. Сектата била разпространена в Сирия, Персия и Месопотамия.

Хизите са християнско племе в Африка. Саксонците в Банат и досега се наричат саси (или саши). Те били прочути рудари.

7. В текста тези думи са пропуснати, попълвам според Тих.

8. В текста само „и потопи“, останалото попълвам по Тих. Тук се напомня за издавянето на фараоновите войски в Червено море по време на бягството на евреите от Египет, предвождани от Мойсей.

9. Частта оттук нататък в Панаг. сб. се намира отделно като самостоятелна част. В Тих. и Пловд. пр. тя е съединена с горните части и подхожда по смисъл към тяхното съдържание. Като предполагам, че първоначално творбата е имала вида, който има в преписа на Тих., съединявам двете части от Панаг. сб.

В Пловд. пр. църковните престоли са разпределени по друг начин: „На мястото на св. Петра — франкския престол, на мястото на св. Павел е унгарският престол, на мястото на свети Матея — хизийският [африканският], на мястото на свети Марко — кипърският, на мястото на свети Йоан — сръбският престол, на мястото на свети Андрея — аркадският престол, на мястото на свети Тома — индийският, на мястото на свети Вартоломей — чешкият престол, на мястото на свети Симеон — немският престол, на мястото на свети Филип — деспотският“.

10. Под „деспотски“ престол (от гр. δεσπότης — господин, началник, монарх, владетел) се разбира вероятно вселенската църква.

10а. В текста — „зих от гр. τσέχος.

11. За народ „голомъдреци“ се говори в „Александрия“, те били потомци на Адамовия син Сит. През Средновековието тези легендарни хора навярно започват да се схващат като реално съществуващ народ. Не е изключено да се отъждествяват с някой азиатски народ.

12. В Пловд. пр. тази част е поставена преди царствата и престолите и има следния вид: „Отговор: Франкът е лъв, аламанинът — орел, сарацинецът — вепър, турчинът — змия, арменецът — гущер, индиецът е гълъб, сириецът — риба, грузинецът — овен, татаринът е копой, русинът — видра, литвиецът — тур, маркарин (моравянин?) — мечка, гъркът — лисица, българинът — бик, влахът — котка, сърбинът е вълк, унгарецът — рис, аланинът — зубър, чехът е катерица, ясин (?) — елен, саксонецът — кон, сакулатин (?) — каня, черкезинът е бивол, персиецът — жерав, хърватинът — аспида.“

Алани — гр. Ἀλανοί — племе в Сарматия.

Д. Петканова

Речник
на личните и географските имена, споменати в текстовете

(с разяснения според Библията и историята)

ААРОН — брат на Мойсей (Изх. 4, 14), въплъщава свещеничеството.

АВГАР, ЦАР — Авгар V, цар на Едеса, живял през 9—46 г. от н. е.

АВГУСТ — римски император, 30 г. пр. н. е. — 14 г. от н. е.

АВГУСТИН — Блажени Августин (353—430), изтъкнат църковен деец, епископ на Ипон (Северна Африка), автор на множество философско-исторически и богословски съчинения, полемически статии срещу еретици (манихеи и др.) и проповеди.

АВЕЛ — втори син на Адам и Ева, убит поради завист от брат си Каин (Битие 4, 2. 8. 9). В евангелията се говори за него като за първи мъченик, праведник (Матей 23, 35; Лука 11, 51.).

АВЕСАЛОМ — трети син на цар Давид, отличава се с необикновена красота. Вдига въстание против баща си, претърпява поражение, с къдриците си се заплита за дъб и увисва във въздуха. Един от пълководците, въпреки забраната на Давид, го убива със стрели (2 Царства 14, 25—26. 18, 8—15.).

АВРАМ — наречен Авраам, „баща на много народи", счита се за родоначалник на Израил и за родословен корен на Исус. Преданията за него са изложени в Битие 12—25. Предполага се, че такова историческо лице е живяло около 1800 г. пр. н. е. Пръв между патриарсите, тройката Аврам, Исак, Яков — неделима и в заклинанията.

АГАРА = АГАР — египтянка, слугиня на Сара. По предложение на Сара Аврам се свързва с нея и тя му ражда син — Измаил (Битие 16). След раждането на Исак Измаил му се присмива; по молба на Сара Аврам изпъжда Агар заедно със сина ѝ. Те заживяват в пустинята, Агар взема за жена на Измаил египтянка (Битие 21, 9—21.). От името на Агар се получава названието „агаряни", което е равно на „из-

маилтяни", т. е. арабите. По-късно под „агаряни" започват да се разбират изобщо мохамеданите, тъй като ислямът е арабска форма на монотеизма, а Мохамед е арабин. У нас под агаряни се разбират предимно турците.

АДАМ — евр., означава „земя", според Битие 2, 7—8. 19. първият човек, създаден от бога. Изгонен от рая за нарушаване на божията заповед (Битие 3).

АМОС — израилски пророк (един от т. нар. „малки пророци"), оповестил залеза на Израил около 750 г. пр. н. е. С неговото име се свързва библ. „Книга на пророк Амос".

АНА — евр., означава „милост", майка на Мария Богородица, патрон на майките, миньорите и търговците.

АНДРЕЙ — брат на ап. Павел, работи според най-старите творби за него по черноморското крайбрежие, южна Тракия и Македония (Филипи, Солун) до северното крайбрежие на Пелопонес. Според едно руско предание подвизавал се е и в Крим. Патрон на Русия. Разпънат на кръст.

АНДРОПОЛИС — може би Андрапа, град в Пефлагония (земя, в която са живели пефлагонийците) в Мала Азия на южното крайбрежие на Черно море.

АСИЯ — по време на новозаветните събития под това име се разбира Мала Азия изобщо или римската провинция в Западна Мала Азия.

АРИМАТЕЯ — град в Юдея, 30 км от Йерусалим.

АРТЕМИДА — Диана у римляните; почита се като богиня на луната, горите и лова. Особено са я почитали в Ефес. Храмът ѝ там е изгорен през 356 г. пр. н. е., но е отново построен в голямо великолепие — смята се като едно от седемте чудеса на света. По-късно този храм е ограбен от Нерон, а около 267/8 г. е разрушен от готите.

ВАЛААМ — магьосник, изпратен според легендата от моавитския цар, за да произнесе проклятие над Израил, но принуден от божествената сила, произнесъл благословия и пророчество (Числа 22, 5—13. 24, 1—8. 15—25).

ВАСИЛИЙ ВЕЛИКИ — наречен още Кесарийски (330—379), роден в Кесария Кападокийска, известен християнски писател, автор на нравоучителни и тълковни творби. Широко известни са произведенията му: „Шестоднев" и една литургия — Василева литургия, отличавала се с голяма тържественост. Отначало работи като презвитер, а от 370 г. като архиепископ в родния си град.

ВАРУХ — пророк от VI в. пр. н. е. С неговото име е свързана каноничната „Книга на пророк Варух".

ВИРСАВИЯ — евр. „дъщеря на клеветата"; 1. Жена на хетееца Урий, след това съпруга на Давид, майка на Соломон (2 Царства 11, 3. 12, 24; 3 Царства 1, 11. 2, 19; Матей 1, 6.). 2. Град в Палестина, Юдея.

ВИТАНИЯ — селище близо до Йерусалим в полите на Елеонска-

та планина по пътя от Ерихон за Йерусалим. Споменава се често в новозаветната история (Матей 21, 17. 26, 6; Марко 11, 1. 11—12. 14, 3.) и др. Според нея тук е живял Лазар, когото Исус възкресява, оттук Исус предприема тържествено шествие в Йерусалим, оттук се възнася на небето. Днес бедно селище на име Ел-Азариех.

ВИТЛЕЕМ — град на 7 км южно от Йерусалим, смята се за родно място на Давид. В преданията и изобразителното изкуство се представя за родно място на Исус. В евангелията се споменава многократно.

ГАВРИИЛ — евр. „божи мъж", един от архангелите. Обяснява на Даниил видението му (Даниил 8, 16. 9, 21.). Предвещава на свещеник Захарий раждането на Йоан Предтеча (Лука 1, 11—19.). Предвещава на Мария зачатието и раждането на Исус (Лука 1, 26—31).

ГАЛГАЛ — старозаветен град в царство Израил, споменава се многократно в Стария завет (Второзаконие 11, 30; Навин 4, 19; 4 Царства 2, 1. 4, 38. и др.). В Галгал Саул е поставен за цар (1 Царства 11, 15.).

ГАЛИЛЕЯ — северната част на Палестина, която по време на Иродите влиза в техните владения. Води названието си от евр. племе галилеи.

ГИОН — втора райска река (Битие 2, 13), смята се, че е Нил, вж. Фисон.

ГОЛГОТА или ГОЛГАТА — на арамейски означава „череп", хълм край Йерусалим. Според легендата в него е погребана главата на Адам; може би тази легенда възниква поради това, че хълмът имал форма на череп. На гр. голгота се превежда с „черепно място", т. е. лобно място (вж. „краниево място"). Според евангелията тук е разпънат Христос. Оттук „Голгота" и „лобно място" получават друг смисъл — място на смъртта, на екзекуцията или на страданието.

ГОЛИАТ — тежко въоръжен отделен борец (който излиза на двубой) на филистимяните (индоевропейски народ, който около 1200 г. пр. н. е. през Мала Азия прониква във Финикия и Палестина, води успешни войни с египтяните и евреите). Според Библията Давид убива Голиат с прашка (1 Царства 17, 4—51); преносно Голиат означава великан, вдъхващ страх.

ГОМОР = ГОМОРА — град в Палестина край Мъртво море, унищожен от бог заради разврат (вж. Содом).

ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ — (Назиански), църковен писател, роден в Кападокия (329—390), оставил множество химни и проповеди; много популярен и в България. Носи названието си Теолог—Богослов заради словата, посветени на темата „бог—слово".

ГУНДАФОР — историческо лице, живял през I в. от н. е.

ДАВИД — евр. цар около 1000—960 г. пр. н. е. Обединява северните и южните евр. племена в една монархия. Счита се за автор на Псалтира. За него подробно разказва библ. книга Царства 17. 18, 19—30; 2 Царства, 3 Царства 1, 2).

ДАЛИДА — евр. означава „слаба, нещастна жена“ Според Съдии 16, 4—21. тя е филистимянка, която Сампсон обиква. Подкрепена от филистимяните, тя узнава тайната на неговата сила. Когато Сампсон заспива в скута ѝ, тя го остригва и филистимяните го пленяват.

ДОМЕНТИАН = Домитиан, римски император (81—96 г. от н. е.), преследва християните, пролива реки от кръв. Убит от заговорници.

ДАРИЙ — име на няколко староперсийски царе: Дарий I Велики (521—485 пр. н. е.); Дарий II Охос (424—405 пр. н. е.); Дарий III (336—330 пр. н. е.), победен от Александър Македонски.

ЕВА — евр. означава „живот“; според легендата създадена от реброто на Адам, съблазнена от змията, най-умното животно в рая, да вкуси от плода на дървото на знанието (Битие 2, 21—24. 3, 1—6. 20.).

ЕВИЛАДСКА ЗЕМЯ — гр. εὐίλα = Хавилска земя, Хевила. Споменава се в Битие 2, 11. 25, 18. и др. Не е установено с положителност коя земя се има пред вид. Някои учени смятат, че се касае за Индия, други за Южна Арабия.

ЕВСЕВИЙ — Евсевий Кесарийски (265—340), епископ на Кесария Палестинска, изтъкнат писател, оставил множество творби, между които с голямо значение: „Църковна история“ в 10 тома, „Хроника“, „Житие на Константин Велики“, речи, писма и др.

ЕДЕМ — означава на евр. „градина“ — област в Мала Азия, където според легендата бил раят и там били поставени да живеят първите хора. Според други легенди раят бил в Армения.

ЕДЕСА — античен град в северна Месопотамия (сега Урфа); от около 200 г. след н. е. става център на сирийско-християнската образованост. През II в. пр. н. е. създава собствена династия, която след това попада под римска зависимост (около 70 г. пр. н. е.). Считан за свят град. Едеса има и в Гърция (слав. Воден), но в апокрифите не става дума за този град.

ЕЗЕКИЯ — 1. Юдейски цар (8—7 г. пр. н. е.); 2. Евр. пророк, нему се приписва бил. „Книга на пророк Езекиила“.

ЕЛЕНА, ЦАРИЦА — илирка, конкубина на Констанций Хлор — цезар на Галия, майка на имп. Константин Велики. От младост е запозната с християнството и има влияние над сина си. На старини (325) пътувала до Палестина. Според преданието открила там кръста на Исус. Строила голям храм във Витания, покровителка на християнството.

ЕЛЕОНСКА ПЛАНИНА — намира се в Галилея, в някои апокрифи и в др. творби названието е преведено — „планина Маслинена“. Играе значителна роля в новозаветната история — там Исус поучава учениците си (Матей 24), там е арестуван от евреите (Матей 26, 30).

ЕЛЗАВЕЛ = ИЕЗАВЕЛ — дъщеря на сидонския цар Етваал, жена на израелския цар Ахав, безпътна и безчестна. Под нейно влияние Ахав се отдава на идолопоклонство (3 Царства 16, 31—33.). Предприема гонитба срещу пророците, подтиква мъжа си към убийства (3

Царства 18, 4. 2, 7—15.). Загива трагично (4 Царства 9, 10. 22. 23—37.). В Апокал. 2, 20. името ѝ е споменато в преносен смисъл.

ЕЛИСАВЕТА — майка на Йоан Кръстител (Лука 1, 5. 7. 13. 24. 36. 40—41. 57.). Ражда в напреднала възраст, сродница е на Богородица.

ЕЛИСЕЙ — евр. пророк, живял по времето на цар Йеровоам (851—790 пр. н. е.), ученик на пророк Илия (3 Царства 19, 16—17. 19—21), прави много чудеса (4 Царства 2, 1—15. 19—22. 3, 13—17. 5, 6, 7, 8, 9).

ЕНОХ — един от евр. патриарси, баща на Матусал. Бог го взел жив на небето. Юдейското предание му приписва изобретението на писмеността и на астрономията. За него в Библията има сравнително оскъдни данни (Битие 5, 18—24; Пар. 1, 3; Сирах 44, 15. 49, 16.).

ЕРМОНСКА ПЛАНИНА — пл. Ермон, най-високият южен хребет в Сирия (днес Джебел-ес Шеих), означава главна планина. Върхът ѝ е покрит с вечен сняг, затова от халдеи и араби се нарича „снежна планина". В Стария завет тази планина е представена като северна граница на Ханаан. Споменава се във Второзаконие (3, 8. 9. 4, 48.) и на др. места. В преносно значение символ на величие и слава.

ЕРИХОН — древен град край р. Йордан, недалеч от Мъртво море. Разкопките разкриват находки от 7-то хилядолетие пр. н. е. Градът получава разцвет по времето на Ирод Велики (37—4 пр. н. е.). В Библията често се споменава. Наричат го още град на палмите (Второзаконие 34, 3.), царски град в Ханаан, обграден със стени (Навин 2, 1—3. 15. 6, 1—19.), превзет от евреите по чуден начин — при тръбния звук на свещениците и вика на народа стените рухват и всичко е предадено на меч (Навин 6, 15—20; 2 Макавей 12, 15.).

ЕСЕЙ = ИЕСЕЙ — баща на цар Давид (1 Царства 17, 12.), стъблото на челядта, от която ще се роди дева Мария и синът ѝ. Иесеевото дърво често се изобразява от живописците.

ЕСРОМ — живее по времето на Давид, смята се за пророк. Правнук на патриарх Яков, има многочислено поколение (Битие 46, 12.; Числа 26, 21.; Рут 4, 18—19; 1 Парал. 2, 5. 9.).

ЕФЕС — старогр. град в Западна Мала Азия (днес Кючук Мендерес), разположен на Егейско море. През елинистично време главен град на провинция Асия. Тук през 431 се състои 3-ти вселенски събор. Заради храма на Артемида—Диана се е считал за свят град.

ЕФРАТ — най-голямата река в Предна Азия, извира от арменските планини, слива се с Тигър и се влива в Персийския залив. От дълбока древност, считана наред с Тигър за райска река (Битие 2, 14.).

ЗАХАРИЙ — 1. Баща на Йоан Кръстител, първосвещеник в синагогата. 2. Пророк, смята се за последен евр. пророк.

ИЕРОНИМ — Блажени Иероним (340—420), считан за най-ученията оратор на латинската църква. Учи в Рим, работи в Антиохия, Вит-

леем, Цариград. Оставил е множество трудове — полемически, тълковни и др. Превежда от еврейски на латински Библията (Вулгата).

ИЗМАИЛ — евр. означава „чут от бога". Според Битие (16, 11—16. 21, 10—13. 25, 12—18) син на Аврам от египтянката слугиня Агар, родоначалник на измаилтяните. Неговите 12 синове били родоначалници на 12 арабски племена. Потомците на Измаил, живеейки в Арабия, се смесили с други номадски племена под общото название араби.

ИЕРОПОЛ — 1. Град в Предна Азия, на един от притоците на Ефрат, недалеч от Едеса. 2. Град в западната част на Мала Азия, съседен град на Филаделфия в римската провинция Асия.

ИЗРАИЛ — евр. „богоборец"; името е дадено на патриарх Яков (Битие 32, 24—28.) от бога. Понякога се употребява като лично име на Яков, в други случаи като означение на неговото потомство. При Давид и Соломон под Израил се разбират всички 12 евр. колена. След смъртта на Соломон 10 от евр. колена основават царство Израил. „Синове израилеви" — в тесен смисъл потомството на Яков, в широк — евреите.

ИЛИЯ ТЕСВИТЯНИН — най-славният от старозаветните пророци, роден в град Тисви, откъдето носи името си. В Стария завет за него е отделено широко място (3 Царства 17, 18, 19, 21, 17—20.; 4 Царства 1, 3. 8—12, 2, 1—14. 3, 11.). Изобличител на езичеството по времето на Ахав и Иезавел. Взет жив на небето с огнена колесница. Според Апокал. (11, 3—12.) пророкът ще дойде на земята преди второто пришествие.

ИРОД — 1. Ирод Велики (41—4 пр. н. е.), поставен от римляните за цар на Юдея. Известен като много жесток, смазва всяка съпротива. Убива жена си и синовете си. Подчинените му го мразят като безбожник. По негово време се отнася клането на Витлеемските деца (Матей 2, 16.). Строител на храмове в Йерусалим и Самария. 2. Ирод Антипас, княз на Галилея и Перея (4 в. пр. н. е. — 40 от н. е.). Управлява под римска върховна власт, син на Ирод Велики, обезглавява Йоан Кръстител.

ИСАЯ — един от четирите големи пророци. Смята се, че е роден през VIII в. пр. н. е. в Йерусалим. С неговото име се свързва библейската „Книга на пророк Исая".

ИСАК — евр. „усмихващ се", син на Аврам, втори първоотец на Израил. Според Библията роден от родителите си на старини. Бог нарежда на Аврам да принесе сина си в жертва, но при жертвоприношението го спасява. За Исак в Битие 18, 9—14. 21, 1—8. 22, 1—13.

ИСКАРИОТ, ОСТРОВ — такъв остров няма; името Искариот, прозвище на предателя Юда, не е окончателно обяснено в науката. Обикновено се извежда от селището Кориот в Южна Юдея, следователно Искариот означава Кориотянин. Друго обяснение — от думата „σικάριος" — бандит.

ИЕРЕМИЯ — един от големите евр. пророци, роден около 650 г.

пр. н. е. и работил в Йерусалим. След завладяването на града от вавилонците е пощаден от принудително преселение. Нему се приписват библ. книги „Книга на пророк Йеремия“ и „Книга плач Йеремиев“.

ЙОАН БОГОСЛОВ — презвитер, живее през II—III в. в Ефес, счита се за автор на евангелието от Йоан, в легендата се отъждествява с апостол Йоан.

ЙОАН ЗЛАТОУСТ — архиепископ на Константинопол (347—407), роден в Антиохия, отличен проповедник, поради критиката си срещу моралната развала е изпратен на заточение, където умира. Поученията на Златоуст се разпространяват у нас през цялото средновековие. Ред произведения се приписват нему, за да им се придаде авторитет.

ЙОВ — библ. патриарх, олицетворение на непорочността и търпението. За него разказва „Книга на Йов“. Дяволът го изпитва, Йов изгубва богатството си, изпада в крайна бедност и в болест, умират и всичките му деца, но той не хули бога, а продължава да е непорочен. Бог го възнаграждава, като му връща богатството, здравето и децата.

ЙОНА, ПРОРОК — старозаветен пророк от VIII в. пр. н. е. Нему се приписва „Книга на пророк Йона“. В нея се разказва, че по време на буря той бил хвърлен от кораба в морето. По божия воля голям кит го глътнал; в утробата на кита Йона прекарал „три дни и три нощи“, молейки се. Пак по божия заповед китът изхвърлил Йона на суша.

ЙОРДАН — река в Палестина, извира от ливанските планини и се влива в Мъртво море. Според евангелията Исус е кръстен в нея.

ЙОСИФ — 1. Син на патриарх Яков, продаден от братята си в робство, спасява египтяните и евр. народ от глад (Битие 3024. 37, 2—35. 39, 20, 3—23. 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 22. 50, 1—2. 14—26.). В религиозната литература — символ на доброта и душевна красота. 2. Йосиф — годеник на Мария Богородица, дърводелец (Матей 1, 16.; Лука 1, 27, 2, 4.). 3. Йосиф Ариматейски, член на Синедриона, таен ученик на Исус (Лука 23, 50—53.; Матей 27, 57.; Марко 15, 43.; Йоан 19, 38—42.). Измолва от Пилат погребението на Исус.

КАИН — първи син на Адам, убиец на брат си Авел (Битие 4, 1. 8.), баща на Енох (Битие 4, 17.).

КАНА — малко градче в Галилея, северно от Назарет (сега Кафр Канна). Там Исус при една сватба превърнал водата във вино (Йоан 2, 1.).

КАПАДОКИЯ — 1. Област в източната част на Мала Азия с главен град Кесария. По времето на Тиберий става римска провинция. Покъсно се владее от персите, византийците, арабите, сега се намира в Турция. Като византийско владение е седалище на архиепископ. 2. Град в Кападокия (Кападокия Кападокийска).

КАЯФА — висш духовник с най-голямо участие в присъдата на Иссу. Зет на Анна, също висш свещеник (Матей 26, 3. 57.; Лука 3, 2.; Йоан 11, 49. 18, 13. 24. 28.).

КОНСТАНТИН, ЦАР — Константин I Велики (274—337. Римски император, отначало император на Запада (306—324) в тетрархията. Нанася победа над готите, отстранява претендентите за императорска власт, обединява империята и става автократор (324—337). Започва строеж на нов град и пренася там столицата — Константинопол (330). В 313 г. с Миланския едикт разрешава свободно разпространение на християнството и сам преди смъртта си става християнин. Взема участие в Никейския събор и привлича религията към своите политически планове. Евсевий Кесарийски написва за него житие. У нас намират разпространение късни легендарни жития за Константин и майка му Елена.

КРАНИЕВО МЯСТО — съответствува на гр. „ κράνιου τόπος “ (черепно, лобно място), превод на арамейското Голгота; на бълг. „ τόπος се превежда с „място“, а Краниево остава като българизирана форма на гр. дума.

ЛАМЕХ — евр. „силен“, син на Матусал, двуженец (Битие 4, 18—19. 23—24.), баща на Ной (Битие 4, 25. 28—29.), живял 753 години (Битие 4, 30—31). Отделен апокриф за него е споменат в индексите.

ЛОТ — племенник на Аврам (Битие 12, 4—5.), отначало живеят заедно, след това се разделят (Битие 13, 1. 5—12). Преживява гибелта на Содом, жена му се превърнала в „солен стълб“, дъщерите му го упояват с вино и спат поред с него. От чедата им произхождат две племена (Битие 19).

ЛУКА — автор е според преданието на Евангелие от Лука, лекар и другар на ап. Павел, споменат многократно в неговите послания. Апостол Лука, за какъвто говорят апокрифите, няма.

МАДИАМСКА ЗЕМЯ — свързва се с Мадиам, четвърти син на Аврам, на когото потомството се казва мадианити — многочислено арабско племе. Населявали земята около Еланитския залив на Червено море, имали главен град Мадиан. Според Изход 2, 15. в мадиамската земя Мойсей избягва от фараона. Според Съдии (6, 1—5. 7, 12. 8, 21. 24—26) мадианитите се изявяват като силен народ, който воюва с израилтяните.

МАНАСИЙ — цар юдейски, приемник на Езекия (4 Царства 20, 21. 21, 1—18. 23, 12. 24, 3.3). Възстановява идолослужението, отдава се на пороци и безчестие. Божието дълготърпение свършило, асирийци го нападнали, оковали го като звяр и го завели във Вавилон (2 Пар 33, 11.). По-късно връща свободата си и се старае да поправи грешките си, царува 55 години. Според извънбиблейското предание по негова заповед пророк Исая бил прерязан с пила.

МАРТА — сестра на Лазар от Витлеем, възкресен от Исус (Йоан 11, 1. 5. 19. 24. 30. 12, 2.).

МАСЛИНА, МАСЛИНЕНА ПЛАНИНА = Елеонска планина

МАТЕЙ — апостол от Галилея, където бил митничар край езерото Генисарет (Матей 9, 9.). Приписва му се евангелие на Матей,

което всъщност възниква по-късно и не би могло да е написано от Христовия апостол.

МАТУСАЛ = МЕТУСАЛАМ — евр. означава „мъж на оръжието", потомък на Сит, син на Енох, дядо на Ной (Битие 4, 18. 5, 21—22. 25. 27.). Символ на дълбока старост.

МЕЛХИСЕДЕК — по времето на Аврам „цар на мира" и висш свещеник на върховния бог (Битие 14, 18.).

МЕРА — извор с горчива вода (Изход 15, 23.), река в пустинята Сур.

МЕРКУРИЙ — лат. бог, у гърците Хермес, на откритията, на търговията и кражбата, на гимнастиката и красноречието. Според гръко-римската митология син на Юпитер. У египтяните и финикийците този бог се смята за изобретател на писмото и науката.

МИХАИЛ, АРХАНГЕЛ — евр. „като бог", един от първите висши ангели, наречен „първи княз" (Даниил 10, 13.). В Апокалипсис 12, 1—17 е назован архангел. У Дан се представя като защитник и покровител на евр. народ (10, 13. 21. 12, 1.). В Апокалипсис се изобразява като низложител на дракона и неговите ангели и защитник на християните, това е продължение на старозаветната представа за Михаил като защитник на евреите.

МИХЕЯ — пророк, с името му се свързва библ. „Книга на пророк Михея".

МОЙСЕЙ — евр. „изваден от вода"; легендата разказва, че по време на египетското робство е хвърлен от майка си в реката в едно кошче и след това е намерен от египетската царица и отгледан от нея (Изход 2). Извежда евреите от Египет през Червено море и ги спасява от египетски плен (Изход 14, 15, 16). Смята се за евр. законодател (Изход 21, 22, 23, 24).

НЕРОН — римски император (54—68 г.). В управлението му се различават два периода: 1. 54—62 г., когато е благотворно повлиян от Сенека, и 62—68 г. — период на жестокости и крайности — убива жена си и майка си, доведения си брат, запалва Рим, преследва християните, които обвинява за пожара, повишава данъците. Срещу него избухва въстание в Британия и Юдея, заговор в Рим; самоубива се. По негово време са убити апостол Павел и Петър.

НИКОДИМ — фарисей, член на синагогата. Според Еванг. на Йоан 3, 1—21. посещава нощем Исус и му задава въпроси, за да проникне в учението му. След разпятието донася „смирна и алой", за да помаже Христовото тяло (Йоан 19, 39—40.). Нему се приписва повестта за съденето и смъртта на Исус, създадена много по-късно от описваните събития (Никодимово евангелие).

НОЙ — по време на потопа спасен с домочадието си чрез построен от него кораб, в който има и от всички животни (Битие 6, 7—22. 7, 8). Смята се за баща на новото човечество, негови синове са Сим, Хам и Иафет (Битие гл. 9, 10).

НАВУХОДОНОСОР — цар на Вавилон (605—562 пр. н. е.), завладява Йерусалим през 586 г. Преселва населението му във Вавилон (4 Царства 24, 1. 10—16.). Нав. поставя Седекий за цар на Йерусалим, но скоро той се отмята от него. Следва пълно разорение на Йерусалим — събаряне на крепостните стени, опожаряване на града, разграбване на богатствата от храма, изселване на останалите в него жители (4 Царства 25, 1—21.).

ПАВЕЛ, АПОСТОЛ — най-значителният раннохристиянски мисионер, умира в Рим през 64 г. като мъченик. Евреин по произход, но римски гражданин. Според църковното предание работи като мисионер в Мала Азия, Кипър, Коринт, където основава общини, с тях полага основите на по-късните църкви. Лежал в затворите на Йерусалим и Рим. Неговите писма, включени в Библията, се считат за автентични. Извън тях са известни още няколко писма под името на ап. Павел, но те се смятат за псевдопавлови, затова са обявени за апокрифи.

ПАТМОС — остров в Егейско море; според преданието там евангелист Йоан написал своя Апокалипсис, признат за канонична книга.

ПЕТЪР — ученик и апостол на Исус, рожденото му име е Симон, рибар край езерото Генисарет. Петър е прозвище, дадено му от Исус и означава „скала“ (Матей 16, 17.). Според преданието той прави мисионерски пътувания и достига до Рим. Тук около 64 г. умира мъченически, разпънат с главата надолу. Според католишкото учение — пръв епископ в Рим.

ПИЛАТ — Пилат Понтийски, шести римски наместник (прокуратор) в Юдея (26—36).

САВЪР — 1. Може би Исаврия, област в Мала Азия. 2. Има град Саврия в Гърция, но едва ли в апокрифите става дума за него.

САЛИМСКА ПЛАНИНА — от гр. Салим в областта Самария, недалеч от р. Йордан.

САЛОМИЯ — 1. Акушерка, според някои апокрифи първа братовчедка на Мария Богородица. 2. Майка на Йоан Кръстител.

САМАРИЯ — град в Палестина в областта Самария, столица на някогашното царство Израил. Обособило се след смъртта на Соломон, то още през 721 г. изгубва своята самостоятелност.

САМПСОН — син на съдия израилев, надарен от бога с огромна сила, за да избави Израил от робството на филистимяните. Отмества стълбовете, на които се крепи сградата с веселящите се врагове и избива всички филистимски вождове и 3000 мъже и жени (Съдии 13, 14, 15 и 16).

САРА — евр. означава „княгиня“, съпруга на Аврам, родила в късна възраст Исак (Битие 11, 1. 29—30. 12, 17, 15—17. 18, 9—15. 21, 1—3.).

САТАНАИЛ — евр. „противник“. Отначало така се наричал всеки вредител. Едва в по-късното юдейство и ранното християнство той ста-

ва противник на бога. Антихрист е също сатаната, но само в християнската традиция.

САУЛ, ЦАР — първят израилски цар (около 1200—1000 пр. н. е.). За него твърде подробно в 1 Царства и 11, 15. 12, 13, 14 и сл.).

СЕЛЕВКИЙ, ЦАР — известни са няколко владетели с това име, образуващи династията на селевкидите. Държавата на селевкидите е основана през 312 г. пр. н. е. от Селевкий I Никатор (Победител), генерал на Александър Македонски, източно от р. Ефрат. Тази сирийска държава в скоро време се разширява и обхваща почти цяла Предна Азия. Известни са като сирийски владетели: Селевкий II Калиникос, Селевкий III Велики, Селевкий IV Филопатор (187—175), Селевкий V Деметриос, сече монети. Държавата на селевкидите съществува до 64 г. пр. н. е. Последен владетел от тази династия — Филип II.

СЕЛЕВКИЯ, ГРАД — няколко града носят това име, основани от династията на селевкидите: Селевкия на р. Тигър, наследила културата на западналия Вавилон, търговски център в Месопотамия; Селевкия Пиерия, по-късно наречена Антиохия на Оронтес (сега Антакия), столица на селевкидите в Сирия, по-късно седалище на римския управител на Сирия; Селевкия на Средиземно море в Мала Азия в областта Киликия и др. В апокрифите става дума главно за малоазийската Селевкия.

СИВИЛА — име на пророчица у древните гърци, евреи и римляни. Известни са повече от 12 Сивили. Стихотворните пророчески творби, свързани с името на Сивила (старогр. Сибила), се наричат в науката сибилини. Името прониква у нас чрез византийската книжнина.

СИНАЙСКА ПЛАНИНА — намира се в Арабия. Там бог дал на Мойсей 10-те заповеди.

СИОН — планина в Палестина до Йерусалим; поетично за града Йерусалим.

СИСИН — персийско-сирийско име, известни са с него сирийски князе и висши духовници. Сисин (или Сисиний) от апокрифите най-вероятно е светец от манихейска среда. Има и константинополски патриарси с такова име: Сисиний I (426—427) и Сисиний II (996—999). Според етиопски апокрифни легенди св. Сисиний е роден в Антиохия.

СИТ — евр. означава „твърдост, основа“, син на Адам и Ева, роден след смъртта на Авел. В него е заложено новото благочестиво племе (Битие 4, 25—26. 5, 3—4. 6—8.).

СОДОМ — град, разположен на южния край на Мъртво море (днес Седом). Според Библията Содом и Гомор са унищожени чрез огън и серен дъжд (Битие 19, 24—25.) в резултат на греховността на жителите му. Предполага се, че събитието има историческа основа — някакъв тежък земетръс. От Содом — „содомяни“, което в християнската литертура означава „развратници“, „хомосексуалисти“, а в широк смисъл „грешници“.

СОЛОМОН — евр. цар, владетел на обединеното израелско-юдей-

ско царство (965—926 пр. н. е.). Известен като строител, мъдър държавник, автор на книги. С неговото име са свързани библ. книги: „Притчи Соломонови", „Песен на песните", „Книга на еклисиаста". За него разказва подробно 3 Царства 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

СТЕФАН, СВЕТИ — архидякон и първомъченик на христ. църква, един от 7-те дякони, избрани от Йерусалимската църква да проповядват евангелието. Изобличава евреите пред евр. съд., затова е убит с камъни (Деяние 6, 5—15. 7, 8, 2.).

ТАВОРСКА ПЛАНИНА — планина в Северен Израел, недалеч от Назарет, има кръгла форма, висока 560 м. От IV в. се смята за планина на Христовото преображение. По времето на Исус била населена. В някои апокрифи се нарича „майка на планините".

ТИБЕРИЙ — римски император (14—37). Познат като жесток, недоверчив и мрачен човек. Завършва живота си на о-в Капри.

ТИВЕРИАДСКО МОРЕ — езерото Генисарет в Галилея, на брега на което се намира гр. Тивериада, наречен на имп. Тиберий (сега Тубария). У някои автори от I—II в. езерото е означено като Тивериадско езеро или Тивериадско море. В евангелията се нарича Галилейско море (Марко 1, 16.; Матей 4, 18.), но у Йоан — Тивериадско (21, 1.).

ТИГЪР — река, която извира от Армения, вж. Ефрат.

ТОМА — ученик на Христос, изобразен като скептик (Йоан 20, 24—27.). С неговото име са свързани редица апокрифи — освен „Деяние на Тома", още „Евангелие на Тома", „Апокалипсис на Тома". Патрон е на дърводелците, защото според преданието, намерило място в ред творби, бил дърводелец.

ФИСОН — според Битие 2, 10—14. голямата райска река се разклонява на 4 реки: Фисон, Гион, Тигър, Ефрат. В „Небеса" на Йоан Екзарх се твърди, че Гион е Нил, която „от Етиопия преминава в Египет", а Фисон е „Ганг Индийски".

ХАЛДЕЯ — халдейска земя или Халдея в древни времена се употребява в смисъл на страната, в която живеят халдеите. Халдеи — семитско племе, утвърдило се в края на второто хилядолетие на брега на Персийския залив (сега Ирак). Воюват с асирийците и на два пъти завземат Вавилон. След VI в. пр .н. е. постепенно се асимилират между вавилонците. 2. Халдея — нововавилонското царство, разпространено название на робовладелческа Вавилония в периода на управлението на халдейската династия (626—538 пр. н. е.).

ХАНААН — земя, западно от Йордан, която според Битие 12, 5. е посочена от бога на Аврам като земя за неговото потомство. Тук Аврам живее, тук се раждат децата му, тук е погребан той и Сара (Битие 23, 2. 25, 9—10.). Затова се смята като земя на еврейските праотци. Според Изход 3, 8. бог обещава на Мойсей да избави от египетско робство евр. народ и да го заведе в земята на хананейците, защото тази земя е обещана на Аврам (Изход 33, 1—2.). Преди библ. кни-

ги името е засвидетелствувано като Канаан (XV в. пр. н. е.) и има значение на Финикия. В преносен смисъл „ханаанска земя“ означава мечтана, богата земя. Понятието е равнозначно с „обетована земя“ — обещана земя.

ХОРИВСКА ЗЕМЯ — споменава се в Изход няколко пъти като: „божия планина Хорив“ (Изход 3, 1.), „планина Хорив“ (33, 6.), „скалата Хорив“ (17, 6.). Смята се, че е област в южната част на Синайския полуостров в района на планината Синай.

ЧЕРВЕНО МОРЕ — името си дължи на червените водорасли. Според Изход 14, 21—22. 29. през това море Мойсей превежда евреите от Египет към обещаната от бога земя Ханаан; с жезъла си той разцепва морето на две и евреите минават като по сухо.

ЮДА — 1. Син на патриарх Яков; племе Юда — юдеи. 2. Юда — предателят на Христос с прозвище Искариот. След предателството се обесва (Матея 26, 47—50. 27, 3—5.; Марко 14, 43—46; Лука 22, 47—48.).

ЮДЕЯ — географски — южната част на Палестина, носеща името си от племето юдеи. Исторически — царство Юдея, обособило се след смъртта на Соломон със столица Йерусалим. По време на новозаветните събития Юдея е васално царство на Рим. В широкия смисъл на думата означава област, населена с евреи.

ЯКОВ — 1. Втори син на Исак, евр. патриарх, неговото прозвище е Израил (вж. Израил), дадено му от бога (Битие 32, 28.). 2. Яков архиепископ Йерусалимски, апостол на Исус и негов брат от първия брак на Йосиф, нему се приписва апокрифно евангелие (Протоевангелие на Яков).

Речник на термини и редки думи, срещани в текстовете

АГНЕЦ — агне, често се споменава в старозаветните книги, тъй като евр. богослужение се състои предимно от жертвоприношения. Поднася се „непорочно“ агне от първородените. Имало сутрешна и вечерна жертва, частни и обществени жертвоприношения, жертва очистителна, омилостивителна и т. н. Така думата агнец придобива по-общо значение — жертва. Оттук в Светото писание думата агнец често се употребява в смисъл на Христос, тъй като той като непорочно агне се пренася в жертва за спасението на човечеството. В преносен смисъл думата понякога се употребява и за апостолите и за други лица.

АЛИЛУЯ — формула за молитва и благодарност в евр. богослу-

жение. Преминава непреведена в гр. книжнина и оттам в славянската. Означава „славете господа".

АМВРИЙСКИ ДЪБ — от мамврийски дъб, което идва от дъбравата Мамре (гр. μαμβρῆ, слав. „мамврия") — дъбрава в северозападната страна на Хеврон (в Ханаан). До нея Аврам разпънал шатрата си и тук създал жертвеник на бога (Битие 13, 14—18.), тук наблизо се намирала пещерата Махпела, където били погребани Сара и Аврам (Битие 23, 19. 25, 9. 10.). Край Мамре живели Исак с Ревека и Яков, тук при Аврам били и погребани (Битие, 35 27. 49, 29—31. 50, 13.).

АМИН — евр. „амен", означава „сигурно", „безспорно" или „така е било". Думата е приета от европейските народи непроменена и не се превежда.

БЕЗКВАСНИЦИ — празник, заповядан на Мойсей от бога (Изход 12, 17.). Седем дена трябва да се яде безквасен хляб, седмият е празникът в чест на бога (Изход 13, 6.). Това е денят, в който евреите излизат от Египет. Нарича се още Пасха — главен евр. празник за спомен от избавлението от египетско робство. Християните също празнуват Пасха в памет на Христовото възкресение (Великден), който се празнува отначало едновременно с еврейската Пасха, т. е. на 14 Нисан. Това е практиката на малоазийските църкви. Римската обаче практика е друга — възкресението се празнува в първия неделен ден след 14 Нисан. На Първия вселенски събор се решава да се уеднакви християнският празник Пасха, като се вземе практиката на Рим, т. е. да се празнува не на 14 нисан, а в първия неделен ден след тази дата. И днес този празник се празнува в неделен ден.

ЛЕВИТИ — смятат се потомци на Левий, син на патриарх Яков, осветени за служба на бога. Споменават се многократно в Библията; тяхната служба е при скинията в храма като стражи, певци, още като съдии по граждански дела. В общ смисъл левит означава църковен служител, дякон.

ЛОНО АВРАМОВО — най-хубавото място в рая, където пребивават съвършените праведници.

МИРО́ — варено маслинено масло с червено вино и благоуханни вещества, употребявано при църковни тайнства. Според Стария завет (Изход 30, 23—25) миро́то трябва да се състави от смирна, благовонна канела, благовонна тръстика и маслинен елей. С миро́ бог заповядал на Мойсей да помаже скинията, Аарон и синовете му за служба богу (Изход 30, 26—30. 29, 7. 21.). Оттук се повежда обичая на помазването, като по-късно се миропомазват не само първосвещениците, но и пророците и царете. Вярва се, че чрез помазването се дава от светия дух сила, ум, святост и т. н. В раннохристиянската църква миропомазването има по-широка употреба — дава духовни дарове на вярващите и утвърждава във вярата. След това се превръща в ритуална традиция. По примера на старата църква в православната църква

с миро́ се освещавали храмовете и царете. В по-широк смисъл миро́ означава благовоние.

МОРА — зъл женски дух, който нощем мъчи хората. Думата има връзка с „мор — смърт, болест". Запазена е до днес в диалектите и в други славянски езици с различни значения — нощен кошмар, зъл дух, вещица, която може да се превръща в животно; кккумявка, нощна пеперуда, болест, която напада човека нощем и др.

НИКЕЙСКИ СЪБОР — първи вселенски събор, на който участвуват 318 светци, свикан в Никея (сега — Изник, Мала Азия) през 325 г. при Константин Велики. Осъжда арианската ерес, съставя символа на вярата до 8-ми член и др. Никейски седми събор — в 787 по времето на Ирина и Константин, участвуват 367 отци срещу иконоборците, проклинат ги и съставят 22 църковни правила.

ПАРИМИЯ(гр. παροιμία — притча) — четиво от Стария завет, което се чете при богослужение главно през Велики пост. Сборник от такива четива се нарича Паримейник. Извън богослужението паримия означава пословица, поговорка.

ПРОСКОМИДИСВАМ — служа проскомидия (гр., дар, принос). Това е първата част от литургията, при която се приготвят за освещение просфората и виното (светите дарове) за извършване на причастието.

ПРОСФОРА — (гр., принос), малък, кръгъл, квасен пшеничен хляб с кръст отгоре за причастие. Свещеникът го нарязва на хапки — анафора.

САЖЕН — мярка за дължина, 2,134 м.

СЕРАФИМ — евр. означава „горящи"; това са ангели, които се свързват със светостта на бога. Изобразени са в „Книга на пророк Исая" (6, 1—7). Според нея те имат човешки образ и фигура и 6 крила.

ПОПРИЩЕ — мярка за дължина, около 200 м.

ПРЕСТОЛ ХЕРУВИМСКИ — божия престол, който е поддържан от четири херувима.

ТАЛАНТ — мярка за злато или сребро, един талант тежи 42,765; парична единица.

ХЕРУВИМ — особени същества сред небесното войнство, различни от ангелите. Споменават се в редица библ. книги, явяват се там, където е бог, те са свидетели за личното присъствие на бога. Представени са като летящи същества. Описани са в Книга на Езекииля 1, 4.: имат 4 крила, животински крака, човешки ръце, четири лица — биково, лъвско, човешко и орльово, по цялото им тяло има очи (гл. 10). При разкопките в Палестина и Сирия са намерени изображения на херувими, които са представени като крилати смесени същества.

Д. П.

Съдържание

АПОКРИФНАТА ЛИТЕРАТУРА В БЪЛГАРИЯ — Донка Петканова 5

Апокрифна художествена проза

Старозаветни апокрифи

Началото на света

За Тивериадското море 31
Слово за Адам и Ева, от началото до свършека 35
Слово за лъжливия Антихрист, безбожния Сатанаил, как го плени архангел Михаил, войвода на всички ангели 41

Видения из небесата

Книга за светите тайни Енохови 49
Видание, което видя свети Исая пророк, син Амосов 64
Откровение на свети Варух, когато бе изпратен при него ангел Пануил в светата планина, наричана Сион, когато плака за пленението на Йерусалим 71

Герои

Слово за пророк Йеремия и за поробването на Йерусалим . . 77
Слово за силния Сампсон 85

Аврамов цикъл

Слово за Аврам и Сара 88
Как Сара учеше своя мъж Аврам 90
Слово за светата Тройца 92
Слово за Измаил 94
Слово за Исак 94
Слово за смъртта на Аврам 96

Давид и Соломон

Слово за цар Давид пророк, как се зачена и как се възцари . 99
Как Давид написа псалтира 103

Слово за Сивила 104
Соломон и жена му 106
Соломон и Китоврас 109
Мъдростта на еврейския цар Соломон, син Давидов 113

Новозаветни апокрифи

Исус и Богородица

Повест на архиепископ Яков Йерусалимски за рождението на Богородица преславната наша владичица и вечнодева Мария . . 123
Сказание на Афродитиана за чудото, което стана в персийската земя 133
Детството на нашия господ, как расна и как правеше чудеса . 138
Послание, написано от цар Авгар до господа наш Исус Христос 145
Евангелие на Никодим 148
Слово за Марта, която обвини Пилат пред цар Август . . . 167
Слово за честния кръст и за двамата разбойници от Григорий Богослов 169
Прение на Антихрист с господа наш Исус Христос 173

Апостолски деяния

Житие на блажения апостол Петър 177
Деяние на светите апостоли Андрей и Матей 185
Деяние на Петър и Андрей 195
Слово за светия апостол Тома 201
Смъртта на светия апостол и евангелист Йоан Богослов . . . 207
Сказание, съставено от праведен и свят мъж на Западната църква, великият учител Йероним за Юда предателя 216

Пътувания в задгробния мир

Видение на светия апостол Павел, който бе възнесен от ангела на третото небе 220
Ходене на Богородица по мъките 239
Слово за Настасия Черноризца, как бе въведена на небето . 247
Слово за нашия отец Агапий 252

Бъдещето на света

Сказание на Йоан Богослов за пришествието господне на земята 259
Епистолия за неделята 265

Българско творчество в традициите на апокрифите

Повест за кръстното дърво от поп Йеремия 274
Тайна книга на богомилите 288
Български апокрифен летопис 294
Слово от Кирил Философ как покръсти българите 300

Апокрифни молитви

Молитви против нежит 303
Молитва против запек 304
Молитва против треска 304
Молитва против ухапване от бясно куче или бесен вълк . . 306
Молитва против бодеж 306
Молитви при съд 307
Молитва на св. Георги при тръгване на път 308
Молитва против уроки по пчелите 309
Молитва против оток на кон 309
Молитва против гръм 310
Молитва против вятър 310
Молитва против вреден дъжд 310
Молитва против дявол и вещици 312
Молитва на свети арх. Михаил против мора и вещица, вампир и вятър, които са през деня и нощта 312
Молитва на св. Сисин, Изидор, Симеон и Теодор 313

Гадателни книги

Коледник 317
Гръмник (Кръговник) 318
Гръмник (Зодиак) 321
Трепетник 324
Мълнияк 325
Месецослов 325
За затъмнението на слънцето 327

Апокрифни въпроси и отговори

Сказание за премъдростта на Григорий, Василий и Йоан Богослов 331
Разумник 335
Слово на господа наш Исус Христос 340
БЕЛЕЖКИ 343
РЕЧНИЦИ 413

Рецензент: проф. К. Куев

Редактор Светла Гюрова
Художник Елена Маринчева
Худ. редактор Олга Паскалева
Техн. редактор Любен Петров
Коректори Александра Хрусанова
Добрина Имова

Формат 60/90/16; тираж 10 113 екз.; печатни коли 27; издателски коли 27; уик 26,38; л. г. VI/55; изд. № 5576; поръчка № 101/1981 година на изд. „Български писател“; дадена за набор на 27. I. 1981 година; излиза от печат на 27. V. 1981 година; цена 3,56 лв.

Код 25 $\frac{95361\ 72412}{5506—25—81}$

ДП „Тодор Димитров“ — София